

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

† Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΑΝΟΥΡΑ-
ΚΗΣ.—ΝΙΚ. ΠΛΑΤΩΝ.—ΜΕΝ. Γ. ΠΑΡΑΛΑΜΑΣ.—
ΚΩΝ. ΛΑΣΙΘΙΩΤΑΚΗΣ.—ΙΩΝ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

ΕΤΟΣ Θ' ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1955 ★ ΤΕΥΧΟΣ ΙΙΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Γ' ΤΕΥΧΟΥΣ

- ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ: Ἡ δια-
θήκη τοῦ Ἀντρέα Κορνάρου (1611) σ. 379
- ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑ: Κρητικά Παλαιο-
γραφικά, 19, Κρητικά ἔγγραφα εἰς
τάς Μονάς τοῦ Ἁγ. Ὁρους . σ. 479
- ΝΙΚ. ΜΙΧ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ: Ποδό-
δας - Ἀποδότης. Διορθωτικά εἰς
χωρίον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» . . σ. 490
- ΜΑΡΘΑΣ ΑΠΟΣΚΙΤΟΥ: Κρητοπελο-
ποννησιακά . . . . . σ. 504
- ΔΕΩΝΙΔΑ Χ. ΖΩΗ: Ναός καί Μονή ἐν
Ζακύνθῳ, Μετόχιον τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ
Ὁρει τοῦ Σινᾶ Μονῆς τῆς Ἁγίας
Αἰκατερίνης . . . . . σ. 512

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ
ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ — ΧΡΟΝΙΚΑ
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ Θ' ΤΟΜΟΥ

3 ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΑΝΟΛΗ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ

1164/2006 Βο
3

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

† *Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων* ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΑΝΟΥΡΑ-
ΚΗΣ.—ΝΙΚ. ΠΛΑΤΩΝ.—ΜΕΝ. Γ. ΠΑΡΔΑΜΑΣ.—
ΚΩΝ. ΛΑΣΙΘΙΩΤΑΚΗΣ.—ΙΩΝ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ.

ΕΚΤΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΤΟΣ Θ' ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1955 ★ ΤΕΥΧΟΣ III

Ο Ρ Ο Ι Σ Υ Ν Ε Ρ Γ Ι Α Σ Ι Α Σ

Εἰς τὰ «Κρητικά Χρονικά» γίνονται δεκταὶ πρὸς δημοσίευσιν μελέται, κείμενα καὶ βιβλιοκρισίαι, ἐφ' ὅσον ἀνταποκρίνονται πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ περιοδικοῦ, ὡς ἐκτίθενται οὗτοι εἰς τὸ προλογικὸν σημείωμα τοῦ πρώτου τόμου. — Πάντα τὰ δημοσιεύματα ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἣ ὁποῖα καθορίζει τὸν χρόνον τῆς δημοσιεύσεως ἀναλόγως τοῦ διαθεσίμου ἐκάστοτε χώρου καὶ ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιμελοῦς ἐκδόσεως αὐτῶν. — Ὁ συγγραφεὺς δύναται αὐτοπροσώπως νὰ ἐπιμεληθῇ μίᾳ τῶν διορθώσεων τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, ἐφ' ὅσον ἐξασφαλίζεται ἡ ταχεῖα ἐπιστροφή των. Εἰς περίπτωσιν καθυστέρησεως ἢ Ἐπιτροπῆ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἐκτυπώσεως. — Δικαιοῦται ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς νὰ ζητήσῃ τὴν ἔκδοσιν μέχρι τριάκοντα, κατ' ἀνώτατον ὄριον, ἀνατύπων ἐκάστης ἐργασίας αὐτοῦ. Ἡ παράδοσις τῶν ἀνατύπων συντελεῖται μετὰ παρέλευσιν διμήνου ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κυκλοφορίας τοῦ ἀντιστοίχου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ. — Αἱ συνεργασίαι δημοσιεύονται κατὰ σειρὰν λήψεως. — Τὰ δημοσιευόμενα χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Χειρόγραφα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι τὴν σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ δέον ν' ἀποστέλλωνται πρὸς τὸν κ. Ν. Πλάτωνα, Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ἐμβάσματα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι τὴν ἔκδοσιν (διορθώσεις δοκιμίων κλπ.) πρὸς τὸν κ. Ἀνδρέαν Γ'. Καλοκαιρινόν, Ἡράκλειον Κρήτης.

Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΑ ΚΟΡΝΑΡΟΥ (1611)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ παρακάτω δημοσιευόμενη διαθήκη τοῦ βενετοκρατικοῦ ἄρχοντα Ἄντρεα Τζάκομο Κορνάρου, τιμαριούχου τοῦ χωριοῦ Θροισανοῦ Πεδιάδας, εἶναι ἀντίγραφο ἀπὸ τὴν πρωτότυπη — ὅπως τὸ ἀναφέρει τὸ χειρόγραφο — καταχωρημένο στὰ φ. 95 - 119 τοῦ κώδικα τῆς Biblioteca Nazionale di San Marco di Venezia μὲ τὰ στοιχεῖα: Mss. Italiani, cl. 7, N° 918 (8392) «ἐκ τῶν τοῦ Ἱερωνύμου Κονταρίνου»¹.

Ὁ ὀγκώδης αὐτὸς κώδικας DCCCCXVIII τοῦ ΙΣΤ' — ΙΘ' αἰῶνα περιέχει διάφορα περὶ Κρήτης καὶ δυὸ ἐκθέσεις γιὰ τὴν Κύπρο, γραμμένα μὲ διαφορετικούς χαρακτηρισμούς, μὲ σελίδες χωριστὰ ἀριθμημένες καὶ συρραμμένες ὅλες μαζί, ὕστερα ἀπὸ τὸ γράψιμό τους. Συγκεκριμένα περιέχει:

- 1) Compera dell' isola di Candia.
- 2) Descrizione delle anime del Regno di Candia, con una nota delle spiagge, porti et redoti di esso.
- 3) Canzone rustica di Candia.
- 4) Relazione fatta al Senato sul Regno di Candia (sec. XVI).
- 5) Relazione fatta al Senato dal clarissimo messer Marin Cavalli nel 1572².
- 6) Copia del testamento di Andrea Cornaro di Candia (1611).
- 7) Breve relazione sull' invasione del Regno di Candia al tempo d' Ibraim che montò sul trono nel 1640.
- 8) Relazione di Bernardo Sagredo del Regno di Cipro.
- 9) Placito fatto dal N. H. sier A. Corner in Sermo Maggior Consiglio, affinché sia fatto processo contro Francesco Morosini per la resa di Candia nel 1669 ai Turchi.
- 10) Ἄλλη ἐκθεση περὶ Κύπρου.

---

¹) Ὁλόκληρο τὸν κώδικα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 500 περίπου σελίδες συνολικά, ἀποκτήσαμε σὲ μικροφίλμ, μὲ δαπάνη τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν — στὴν ὁποία καὶ ἀνήκει — χάριη στὸ ἔξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης κατὰ τὴν βενετοκρατία τοῦ βενετσάνου φίλου μου καὶ φίλου τῆς Κρήτης κ. Mirko Vedovato. Τὸν κ. Vedovato θεωρῶ ὑποχρεωσθῆναι νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπ' ἐδῶ.

²) Τὴν ἐκθεση αὐτὴ ἐδημοσίεψε σὲ περίληψη ὁ Σπ. Θεοτόκης στὸ Ἡμερολόγιο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1933, σ. 315.

11) Renga fatta nel Sermo Maggior Consiglio dall' Eccmo sigr Gio: Sagredo cavre e avoc. a favore dell' Eccmo S. Francesco Morosini, cavr e proc. fù Capitano General da Mar.³.

Ἡ διαθήκη τοῦ Ἀντρέα Τζάκ. Κορνάρου ἔχει πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης γενικὰ καὶ μάλιστα τοῦ Χάντακα καὶ τῆς Σητείας, γιατί μᾶς δίνει πολλὲς πληροφορίες γιὰ χωριά, γιὰ ἐκκλησίες, γιὰ πρόσωπα γνωστὰ καὶ ἄγνωστα, ὡς καὶ γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ χλιδὴ τῶν ἀρχοντικῶν σπιτιῶν τοῦ Χάντακα στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας καὶ γιὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ἀρχόντων τῆς Κρήτης ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἐνδιαφέρει περισσότερο ἀπὸ ὅλα εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ διαθέτη καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἔρευνας γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ ποιητῆ τοῦ Ἐρωτόκριτου⁴.

Ὅπως εἶναι γνωστό, οὔτε ὁ ἀείμνηστος Ξανθοῦδίδης, ποῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀπασχολήθηκε μὲ τὸ θέμα, δὲν κατόρθωσε, παρὰ τίς προσπάθειές του, νὰ λύσει θετικὰ καὶ ὀριστικὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ ἀρκέστηκε νὰ ὑποθέσει ὅτι ποιητῆς τοῦ σπουδαιότερου ἑλληνικοῦ μεσαιωνικοῦ ἔπους τοῦ «Ἐρωτόκριτου» πρέπει νὰ εἶναι ὁ χαρακτῆς τοῦ χαράγματος (graffito) τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου τῆς Σητείας τοῦ 1677 Βιτσέντζος Κορνάρου, ἄγνωστος κατὰ τὰ ἄλλα⁵.

³) Περιγραφή τοῦ ἴδιου κώδικα ἀπὸ τὸ Σπ. Θεοτόκη βλ. στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικά» τόμ. Δ', Ἀθήναι 1931, σ. 407. Τὰ ὑπόλοιπα περιεχόμενα τοῦ κώδικα, ποῦ ἀφοροῦν τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης, θὰ δημοσιεύσω στοὺς ἐπόμενους τόμους τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν».

⁴) Ἀντίγραφο τῆς διαθήκης τοῦ Ἀντρέα Τζάκομο Κορνάρου, ποῦ δημοσιεύω ἐδῶ, εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν ἴδιο κώδικα καὶ ὁ Ἀντ. Ν. Γιάνναρης καὶ μάλιστα ἐσκόπευε νὰ τὴν ἐκδώσει, μαζί μὲ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης τοῦ ἴδιου Ἀντρέα Τζ. Κορνάρου. «Παραγγέλαντες ἀντίγραφον τοῦ σπουδαιότατου τούτου διὰ τὴν Κρήτην συγγράμματος ἐλπίζομεν νὰ ἐκδώσωμεν αὐτὸ ὡς καὶ τὴν πλουσιωτάτην καὶ ἀξιωμακρόντων μακρὰν διαθήκην τοῦ συγγραφέως ἧς ἔχομεν ἤδη ἀντίγραφον μετὰ χεῖρας». (βλ. Α. Ν. Γιάνναρη, περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 26, ὑποσ. 2). Ὅπως δὲ μὲ πληροφορίες ὁ Κ. Δ. Μέριτζιος τὴν ἀντέγραψε, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Γιάνναρη, ὁ Ἰταλὸς Dr. Pellegrini πρὸ 50 ἐτῶν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ σημείωση, τὴ συνημμένη στὸν κώδικα.

⁵) Τελευταῖα δημιουργήθηκε μιὰ ἀτυχή καὶ ὄχι ὅπως πρέπει συζήτηση στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο πάνω στὸ θέμα τοῦ ποιητῆ τοῦ Ἐρωτόκριτου. Ὁ Κ. Δ. Μέριτζιος, πολὺτιμος φίλος τῆς Κρήτης καὶ ἀπὸ τοὺς καλύτερους συνεργάτες τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν», ποῦ ἔχει προσφέρει ὄχι λίγα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης κατὰ τὴ Βενετοκρατία, ἔρευνῶντας γιὰ νὰ προσφέρει κάτι καινούργιο, βρῆκε στὸ Archivio di Stato di Venezia «Ἐν πωλητήριον συμβόλαιον ἐκ περιφημῆς ἄριστα διατηρημένον τοῦ ἔτους 1561, καμωμένον εἰς τὸν Χάντακα τῆς

Ἡ διαθήκη τοῦ Ἀντρέα Γζάκ. Κορνάρου μᾶς ἀνοίγει νέους δρί-
ζοντες, γὰρ νὰ ἐρευνηθεῖ θετικά τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ ποιητῆ
τοῦ Ἐρωτόκριτου. Μελετώντας κανένας τὴ διαθήκη αὐτὴ δὲν μπο-
ρεῖ παρὰ νὰ πεισθεῖ, νομίζω, πὼς ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου ἀνή-
κει σ' αὐτὴ τὴν οἰκογένεια τῶν βενετοκρατικῶν ἀρχόντων Κορνάρων,
ἂν ξεκινήσει ἀπὸ τὴ σωστὴ ἀποψη, ὅτι ποιητὴς τέτιου ἔπους δὲν μπο-
ρεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἄνθρωπος πολὺ ἔγγράμματος, γνώστης τῶν ἑλληνι-
κῶν γραμμάτων, γλωσσομαθῆς⁶ καὶ κάτοχος τοῦ ἕφους τῆς ἰταλικῆς
Ἀναγέννησης⁷. Τέτιος μπορεῖ νὰ ἦταν μόνο ἓνας οἰκονομικὰ ἀνεξάρ-
τητος, γιατί ἡ παιδεία καὶ γενικὰ ἡ μόρφωση κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεί-
νους δὲν ἦταν καθόλου προσιτὴ στὶς λαϊκὲς τάξεις. Τὸ προσόν, λοι-
πόν, αὐτὸ τῆς οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας τὸ εἶχε ἀναμφισβήτητα ἡ
οἰκογένεια τῶν βενετοκρατικῶν ἀρχόντων τιμαριούχων Κορνάρων.

Ἴσως ἀντιτάξει κανένας, πὼς δὲν ἦταν δυνατόν, βενετοὶ αὐτοί, νὰ
γνώριζαν τόσο καλὰ τὴν κρητικὴ διάλεκτο καὶ νὰ ἔχουν αἰσθήματα τό-
σο γνήσια ἑλληνικά⁸, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ γράψουν ἓνα τέτιο ἔργο.
Ἄν μελετήσῃ ὅμως προσεκτικὰ τὴ διαθήκη τούτη, θὰ τοῦ φύγει κάθε
τέτια σκέψη. Ὁ διαθέτης Ἀντρέας Κορνάρος, παρ' ὅλο πὺν ἀφίνει
κληροδότημα στὸν καπελάνο τοῦ Ἀγίου Μάρκου τοῦ Χάντακα «γιατὶ

Κρήτης ἀπὸ τὸν συμβολαιογράφον Στεριανὸν Λαγῶν ἑλληνιστί, τὸ ὁποῖον ἀναφέ-
ρει ὡς πωλητὴ ἓνα Βιτσέντζο Κορνάρο. Ὁ Μέρτζιος τόσο χάρηκε ἀπὸ τὴν ἀνα-
κάλυψη αὐτὴ — γεγονός πὺν δείχνει ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον του
γὰ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης — πὺν ἔσπευσε ἀμέσως νὰ δημοσιεύσει σχετικὴ ἐπι-
στολὴ στὴν ἐφημερίδα «Καθημερινή» τῶν Ἀθηνῶν, γιατί νόμιζε ὅτι τὸ συμβό-
λαιο ἦταν ἄγνωστο καὶ ὅτι ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος τοῦ συμβολαίου αὐτοῦ εἶ-
ναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου.

Τὸ δημοσίευμα ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθη-
νῶν Ν. Β. Τωμαδάκη, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε ὅτι τὸ συμβόλαιο αὐτὸ ἦταν γνωστὸ
καὶ δημοσιευμένο ἀπὸ τοὺς Miklosisch - Müller στὰ Acta et Diplo-
mata graeca medii aevi, vol. III, Vindobonae 1865, σελ. 264 - 265, καὶ
ἀναδημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Κ. Σάθα στὸ περιοδικὸ «Ἰλισός» Α' (1868 - 1869)
σελ. 264 - 266, ἔδωσε, λέγω, ἀφορμὴ νὰ ἀπαντήσῃ στὸ Μέρτζιο καὶ νὰ ἐπακο-
λουθῆσῃ μιὰ συζήτηση πᾶνω στὸ θέμα, πὺν, ὅπως γίνεται, ἀσφαλῶς δὲν προ-
άγει τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα. (Βλ. ἐφημερίδα «Καθημερινή» Ἀθηνῶν, τῆς 17, 18,
26, 29 Ἰουνίου καὶ 27, 29 Ἰουλίου 1955).

⁶) Ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὸ ρουμᾶνο Ν. Cartoian ὅτι ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος
εἶχε σὰν πρότυπο τοῦ ἔργου του τὸ γαλλικὸ ἱπποτικὸ μυθιστόρημα Paris et
Vienne τοῦ Pierre de la Cypède. (Βλ. Gar. Morgan, French and ita-
lien Elements in the Erotocritos, στὰ «Κρητικὰ Χρονικά» Ζ' σ. 201 κ.ἐξ.).

⁷) Βλ. Στυλ. Ἀλεξίου, Κρητικὴ Ἀνθολογία, Ἡράκλειο 1954, σ. 76.

⁸) Πρβλ. Στεφ. Ξανθοῦ δίδη, Ἐρωτόκριτος, ἔκδοσις κρητικὴ, Ἡρά-
κλειον 1915, σ. LXXV.

νά κάνει κάθε μήνα μιὰ λειτουργιὰ καὶ νὰ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἔνδοξο Ἅγιο, γιὰ τὴν εὐτυχία καὶ τὴν εὐημερία *del Serenissimo Dominio Veneto et per la conservation di questo Regno sotto il suo christianesimo imperio*», εἶναι ἀνεξίτητος καὶ ἀφίνει περισσότερα κληροδοτήματα στὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησίες καὶ στοὺς ὀρθόδοξους παπάδες παρὰ στοὺς λατίνους· ξέρει ἄριστα τὴν κρητικὴ διάλεκτο, τόσο ὥστε νὰ μὴν τοῦ διαφεύγει πὼς λένε στὴ γλῶσσα αὐτὴ τὸ κάθε πράγμα καί, τὸ σπουδαιότερο, ξέρει νὰ γράφει ποιήματα στὰ ἑλληνικά, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ γραμματικὸς τοῦ Λάνδος. Καὶ ἦταν δυνατόν νὰ μὴν ξέρει τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μάλιστα τὴν κρητικὴ διάλεκτο, ἀφοῦ ἡ οἰκογένειά του ζοῦσε στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸ 1300, τρεῖς ὀλόκληρους αἰῶνες, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος γεννήθηκε, ἀνατράφηκε, μεγάλωσε, ἔζησε καὶ ἀπέθανε στὴν Κρήτη; Ὁ Ἄντριεῖς Κορνάρος ἦταν γνήσιος κρητικὸς καὶ στὴ σκέψη καὶ στὰ αἰσθήματα καὶ στὴ γλῶσσα, ὅπως οἱ περισσότερες ἄλλες βενετοκρητικὲς οἰκογένειες, ποὺ ζοῦσαν τότε στὴν Κρήτη.

Ἄς ἀνατρέξομε τώρα νὰ δοῦμε ποιά ἦταν ἡ οἰκογένεια αὐτὴ τῶν Κορνάρων στὴν ὁποίαν ἀνήκει ὁ διαθέτης τῆς δημοσιευόμενης ἐδῶ διαθήκης καὶ πιθανότατα, ὅπως εἶπα, ὁ ποιητὴς τοῦ νεώτερου ἔθνικοῦ μας ἔπους. Θετικὰ στοιχεῖα γι αὐτὴ μᾶς δίνουν οἱ τετράτομοι κώδικες τῶν εὐγενῶν βενετσάνικων οἰκογενειῶν τοῦ Μάρκου Μάρμπαρα (1536), ποὺ συμπληρώθηκαν ἀργότερα ἀπὸ τὸ Muazzo. Στὸς κώδικες αὐτοὺς ἀναφέρονται τὰ οἰκογενειακὰ δέντρα ἔξι κλάδων τῆς οἰκογένειας τῶν Κορνέο ἢ Κορνάρων τῆς Κρήτης⁹. Δυστυχῶς δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου τοὺς κώδικες αὐτούς, ποὺ τόσο πολὺ θὰ βοηθοῦσαν, ὄχι μόνο στὴν ἔρευνα γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Κορνάρων μὰ καὶ γιὰ τὴν ταύτιση καὶ ἄλλων προσώπων, ποὺ ἀναφέρονται στὴ διαθήκη. Ἀπὸ μιὰ φωτοτυπία ὅμως τῆς σελίδας 117 τοῦ κώδικα Barbaro, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει ὁ κ. Κ. Δ. Μέρτζιος ἀπὸ τὴ Βενετία¹⁰ — τὴν ὁποία δημοσιεύω στὸν πίνακα Ζ' τοῦ παρόντος — καὶ ἀπὸ ὅσα δημοσιεύει ὁ Γιάνναρης στὴ μελέτη του περὶ Κορνάρου¹¹ ἔκαμα τὸν δημοσιευόμενον ἐδῶ πίνακα γενεαλογίας τῶν Κορνάρων τῆς Κρήτης, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ γενάρχη Ἄντρεῖα Ἰωάννου Κορνάρου.

Μελετώντας κανένας τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Κορνάρων παρατηρεῖ ὅτι ἀρκετὰ μέλη τῆς οἰκογένειας αὐτῆς ἦταν ἄνθρωποι μορφωμένοι καὶ σημαίνοντες. Ὁ Ἀλέξιος Κορνάρος τοῦ 14. αἰῶνα, γιὸς τοῦ

⁹) Βλ. Κ. Δ. Μέρτζιο, ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐφημερίδα «ἡ Καθημερινή» τῆς 26 - 6 - 1955 καὶ Α. Ν. Γιάνναρη, περὶ Ἐρωτοκρίτου ὁ. π. σ. 23.

¹⁰) Τὸν κ. Μέρτζιο εὐχαριστῶ καὶ ἀπ' ἐδῶ γιὰ τὴν προθυμία του.

¹¹) Βλ. Α. Ν. Γιάνναρη, περὶ Ἐρωτοκρίτου, ὁ. π. σ. 23.

γενάρχη Ἀντρέα, ὑπῆρξε σύμβουλος στὴ Βενετία καὶ ἀντιπρόσωπος dell' Università di Candia, τὸ 1343 - 4, ὁπότε ἦταν δούκας τῆς Κρήτης ὁ Piero Miani. Ὁ Zuanne - Francesco Κορνάρος γυιὸς τοῦ Giacomo, ἀδελφὸς τοῦ συντάκτη τῆς δημοσιευόμενης ἐδῶ διαθήκης, ἐκλέχθηκε Ambassador della Colonia di Candia στὴ Βενετία, ὅπου, μὲ διάταγμα τῆς Γερουσίας, τῆς 14 Μαρτίου 1592 ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ Cavalliero μὲ τὴ χρυσοῦ ἄλυσσίδα¹². Ὁ ἴδιος ὁ διαθέτης Ἀντρέας Κορνάρος τοῦ Τζάκομο ἀναφέρεται ὡς ἱστορικὸς¹³ καί, τὸ σπουδαιότερο, ποιητῆς, «*διατὶ ἦτον γραμματισμένος πολλά, οὐ μόνον εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν*»¹⁴.

Ἄλλος Ἀντρέας Κορνάρος, γυιὸς τοῦ Φραγκίσκου, πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ διαθέτη, ὑπῆρξε συγγραφέας καὶ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Χάντακα¹⁵.

Δικαιολογημένα, λοιπόν, μπορεῖ νὰ παραδεχτεῖ κανένας, ὅτι ὁ ποιητῆς τοῦ Ἐρωτόκριτου ἀνήκει στὴν οἰκογένεια αὐτῆ τῶν Κορνάρων. Ποιὸς ὅμως ἦταν ὁ Βιτσέντζος ἐκεῖνος, ὁ ποιητῆς τοῦ Ἐρωτόκριτου; Ὁ γενεαλογικὸς πίνακας ποὺ δημοσιεῖται ἐδῶ ἀναφέρει ὁ Βιτσέντζος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος, ὁ γυιὸς τοῦ Φραγκίσκου, γεννήθηκε τὸ 1486. Τὸν Βιτσέντζο αὐτὸν προσπάθησε νὰ ταυτίσει μὲ τὸν ποιητῆ τοῦ Ἐρωτόκριτου ὁ Ἀ. Γιάνναρης¹⁶. Τὴ γνώμη αὐτῆ τοῦ Γιάνναρη ἀπόρριψε τόσο ὁ Ξανθουδίδης¹⁷, ὅσο καὶ οἱ νεώτεροι ἐρευνητὲς πού, σύμφωνα μὲ τὴ γλωσσικὴ μορφὴ τοῦ ποιήματος, τοποθετοῦν χρονολογικὰ τὸν Ἐρωτόκριτο στὴν πρώτη πεντηκονταετία τοῦ 17. αἰῶνα.

Ἕνας ἄλλος Βιτσέντζος, γυιὸς τοῦ Ἀντρέα καὶ ἀδελφὸς τοῦ Τζά-

¹²) Cavallieri della stola d'oro ὀνομάζονταν τότε στὴ Βενετία οἱ πρωτότοκοι γυιοὶ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν (ὅπως οἱ Contarini, Morosini, Querini κλπ.). Ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἶχαν μεγάλη προσωπικὴ ἀξία τοὺς διδόνταν ὁ τίτλος αὐτός. Φοροῦσαν εἰδικὴ στολή, la stola della vesta e la cintura bordate d'oro o di drappo d'oro, e la manica ducale cioè lunghissima (Βλ. Boerio Guis., Dizionario del dialetto Veneziano, Venezia 1829, στὴ λ Cavallier). Ὁ ἀδελφὸς του τὸν ἀναφέρει στὴ διαθήκη: il Cavallier.

¹³) Βλ. ὑποσημείωση 11 τοῦ γενεαλογ. πίνακα.

¹⁴) Βλ. Ἀγαπίου (Λάνδου) Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, βιβλίον ὠραιότατον καλούμενον Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία. Ἀθήναι 1908, σ. 479.

¹⁵) Στὸν κώδικα τοῦ Barbaro εἶναι σημειωμένο ἀπὸ νεότερο χεῖρ ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἀντρέα αὐτοῦ βρίσκονται χειρόγραφοι στὴ Μαρκετιανὴ Βιβλιοθ. Cl. VIII, No 20. (Βλ. Α. Γιάνναρη, ὁ. π. σ. 24 ὑποσ. 2).

¹⁶) Βλ. Α. Γιάνναρη, ὁ. π. σ. 28 κ. ἐξ.

¹⁷) Βλ. Σ. Ξανθουδίδης, Ἐρωτόκριτος, ἔκδοσις κριτικὴ, ὁ. π. σ. LXIII κ. ἐξ.

κομο, τοῦ πατέρα τοῦ διαθέτη, εἶναι αὐτὸς ποὺ σύνταξε στὸ Χάντακα τὸ συμβόλαιο τὸ 1561 καὶ ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ γεννήθηκε τὸ 1520¹⁸. Ὁ Μέριτζιος νόμισε πὼς ἦταν αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου καὶ ἔγραψε στὴν «Καθημερινή» τὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ ποὺ ἀναφέρει παραπάνω¹⁹. Οὐτε αὐτὸς ὅμως μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ποὺ ἀναφέρονται γιὰ τὸν προηγούμενο Βιτσέντζο τοῦ Φραγκίσκου γιὰτὶ «ἡ γλωσσικὴ μορφὴ τοῦ ποιήματος εἶναι νεωτέρα τοῦ χρόνου τούτου»²⁰, ποὺ ἔζησε ὁ Βιτσέντζος Ἄντρ. Κορνάρος.

Ὁ Βιτσέντζος τῆς 11ης γενεᾶς, γιὸς τοῦ Ἄντρεά, ἀπὸ τὸν κλάδο τοῦ Νικολάου, ποὺ εἶχε τρεῖς ἀδελφούς, τὸν Τζώρτζη, τὸ Βερνάρδο καὶ τὸ Σκιπίωνα, ὑποθέτω πὼς εἶναι ὁ «ἐν Σητεῖα νοτάριος» τοῦ 1619 — 1636, τοῦ ὁποῖου τὰ συμβόλαια βρῖσκονται στὸ Archivio di Stato di Venezia, Busta 83, ὅπως ἔξακριβωσε ὁ G. Gerola²¹. Αὐτὸ τὸ συμπεραίνω ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι συμπίπτει ἡ χρονικὴ περίοδος τῶν συμβολαίων του μὲ τὴν περίοδο ποὺ ἔζησε, σύμφωνα μὲ τὸ γενεαλογικὸ πῖνακα, καὶ ἀπὸ τὴ σημεῖωση ποὺ εἶναι γραμμὴν ἰταλικά στὸ δεῦτερο τόμο τῶν συμβολαίων του: «*Ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Μ(ισέρο) Σκιπίωνος Κορνάρου τὸ παρὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον λέγει ὅτι ἦτο τοῦ ποτε κῆρ Βιτσέντζου Κορνάρου ἀδελφοῦ του*»²², δεδομένου ὅτι εἶχε ἀδελφὸ Σκιπίωνα, σύμφωνα μὲ τὸ γενεαλογικὸ δέντρο.

Καὶ ὁ Βιτσέντζος, ὅμως αὐτὸς ἀπορρίπτεται σὰν ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου ἀπὸ τὸν Ξανθουδίδη, γιὰτὶ «ἐκ τῆς ἐξετάσεως (τῶν συμβολαίων του) πείθομαι ὅτι οὐδὲ ὁ Βιτσέντζος οὗτος Κορνάρος, ὁ νοτάριος Σητείας δύναιται νὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου διότι ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἰδιοχειρῶς γεγραμμένων συμβολαίων ἦτο ἀνθρῶπος μετριωτάτης μορφώσεως, καὶ διόλου δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἠδύνατο νὰ ποιῆσῃ τὸν Ἐρωτόκριτον, ἔπειτα τὸ καὶ σπουδαιότερον ὁ νοτάριος οὗτος ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ἐν Σητεῖα καὶ δὲν ἀπεδήμησεν εἰς Καστρον, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ ποιητὴς περὶ ἐαυτοῦ»²³.

¹⁸⁾ Βλ. ὑποσ. 8 τοῦ γενεαλογικοῦ πίνακα.

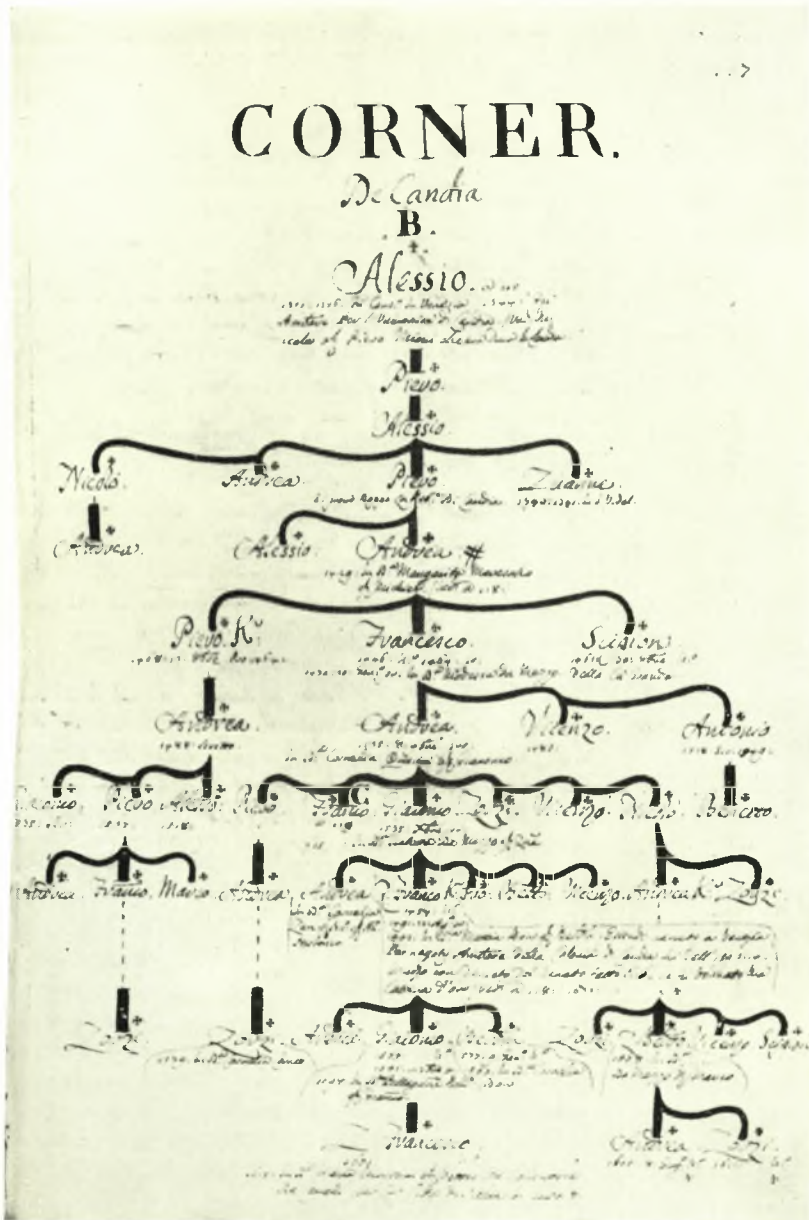
¹⁹⁾ Βλ. ὑποσημ. 5.

²⁰⁾ Βλ. Σ. Ξανθουδίδη, Ἐρωτόκριτος ὁ. π. σ. LXXIX.

²¹⁾ Βλ. Σ. Ξανθουδίδη, Ἐρωτόκριτος ὁ. π. σ. LXX.

²²⁾ Βλ. Σ. Ξανθουδίδη, ὁ. π. σ. LXX.

²³⁾ Βλ. Σ. Ξανθουδίδη, ὁ. π. σ. LXXI. Ὅπως ἀναφέρει ἐκεῖ ὁ Ξ.: «Ὁ Μητροπολίτης Κρήτης κ. Εὐμένιος θέλων νὰ ἔχει δείγματά τινά τῶν συμβολαίων τοῦ νοταρίου τούτου, ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν διὰ τὴν Χριστιανικὴν Κρήτην, ἀνέθηκε εἰς τὸν ἐν Ἐνετίαις ἐφημέριον. . . Ἄγαθ. Σηρουχάκην νὰ φωτογραφῆσῃ καὶ νὰ ἀντιγράψῃ τινὰ ἐκ τούτων. Πράγματι ἐστάλησαν 3 φωτογραφίαι καὶ τινὰ ἀντιγραφα, τὰ ὁποῖα ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν».

Γενεαλογικό δέντρο της Κρητικής οικογένειας Κορνάρων.
Φοιτησία της σ. 117 του κώδικα Barbaro

96

Hal nome delli revere[n]di Padri. Per. sig. et spirit. sancto, et deo
 Beato Petro, et Petro Madue d' Illis rita. Suscra. et d' extra
 la voce. Et. h. i. t. r. o. n. s. d. l. l. i. n. c. a. r. g. u. s. d. l. l. i. n. d. e. b. i. e.
 all' g. di marlo nella casa di quilibet. Qu. h. i. e. il
 d. e. l. l. a. m. a. d. i. c. t. o. n. i. e. et ordinazione d' me
 d' i. n. t. e. r. n. o. C. o. m. m. i. s. s. i. o. n. e. d. e. l. l. a. d. i. c. t. a. d. e. l. l. i. n. c. a. r. g. u. s. d. l. l. i. n. d. e. b. i. e.
 la. b. o. m. a. s. e. t. r. i. a. n. g. u. l. o. d. e. n. s. L. i. n. g. u. e. d. e. c. e. n. d. i. s. i. s.
 te. p. a. r. t. e. et ordinando de. v. o. l. u. n. t. a. l. a. m. i. a. u. o. l. u. n. t. a.
 e. h. i. a. m. a. s. d. a. m. e. a. g. u. a. r. d. s. e. f. f. e. c. t. u. s. c. o. m. e. m. i. s. a. n. i. m. i.
 et c. o. n. f. i. d. e. n. t. i. a. q. u. i. b. e. i. s. p. e. r. l' i. n. d. i. s. p. o. s. i. t. e. d. i. l. l. i.
 o. u. s. n. o. n. p. o. s. s. u. n. t. u. n. c. e. d. i. m. i. g. u. a. m. a. n. o.
 e. n. e. n. d. o. i. s. a. u. t. e. m. c. o. n. t. r. a. i. l. l. o. r. u. m. s. e. c. r. e. t. a. m. a.
 p. e. i. s. l. o. a. n. d. a. r. e. d. i. c. t. o. s. p. e. r. u. e. n. d. o. d. i. m. a. n. u. s. m. e. a. p. r. o.
 q. u. i. a. d. i. p. a. r. t. e. i. n. p. a. r. t. e. s. e. c. r. e. t. o. s. e. t. e. a. n. d. a. r. e. c. o. n.
 n. a. r. d. o. et d. i. s. p. a. r. e. n. d. o. et c. o. n. t. r. a. p. e. r. i. s. s. e. t. a. n. t. e. m. i. n. t. e.
 u. n. t. e. et e. n. e. g. u. i. n. t. e. i. n. t. u. t. t. e. l. o. r. u. m. p. a. r. t. e. s. i. n. t. e. n. d. o.
 et a. n. n. u. l. l. a. n. d. o. u. n. a. n. t. e. t. o. t. a. m. et c. o. n. t. r. a. p. e. r. i. s. s. e. t. a. n. t. e. m. i. n. t. e.
 e. t. e. a. p. p. a. r. e. n. t. e. s. u. e. r. d. i. c. t. a. s. f. a. c. t. a. d. e. m. e. a. u. t. d. i.
 m. i. a. m. a. n. o. c. o. m. e. a. u. t. d. i. m. a. n. u. s. h. i. n. d. a. r. e. et
 f. a. c. i. e. n. t. e. q. u. i. b. e. t. e. c. l. a. u. s. u. l. a. d. e. r. o. g. a. t. i. o. n. i. s. s. e.
 l. e. a. d. i. s. t. i. n. c. t. a. m. a. n. t. e. f. a. c. t. a. s. i. n. t. e. n. d. o. c. o. n. c. l. a. u. s. u. l. a.
 m. a. p. e. r. o. u. i. a. r. a. l. l. a. m. a. l. i. t. e. d. e. l. m. o. n. d. i. f. a. c. t. o.
 q. u. i. b. e. t. a. d. i. c. t. a. t. i. o. n. e. I. n. t. e. n. d. o. t. u. n. q. u. e. d. i.
 m. a. n. d. o. p. e. r. d. i. n. o. a. l. m. i. s. c. r. e. a. t. u. r. e. d. e. u. s. i. m. i. a.
 f. a. c. t. a. e. t. p. e. c. c. a. t. i. s. et r. a. t. i. o. n. a. n. d. o. l. a. p. e. c. c. a. t. i. o. n. e.
 a. u. t. m. e. m. i. a. a. l. l. a. s. u. a. i. n. f. i. n. i. t. a. m. i. n. t. e. n. e. r. i. t. a. t. e.
 et a. t. u. t. t. i. s. f. i. d. e. l. i. c. h. r. i. s. t. i. a. n. i. l. a. m. l. a. g. a. t. e. et l. a.
 g. r. a. t. i. a. d. e. l. l. i. g. e. t. a. p. r. o. l. a. m. et o. r. d. i. n. o. p. e. r. m. e.

Φωτοτυπία τῆς πρώτης σελίδας (σ. 96 τοῦ Κώδικα) τῆς διαθήκης τοῦ Ἁγτο.
 Τζάκ. Κορνάρου (Bibl. S. Marco Mss. Italiani, Cl. 7. No 918) (8392).

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΟΡΝΑΡΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (CORNER DE CANDIA)¹⁾

ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Γενεές

1η

2η

3η

4η

5η

6η

7η

8η

9η

10η

11η

12η

Έκ του μεγάλου οίκου του 'Αρχοντος της Καρπάθου. Διενεμήματο μετ' άλλων τεσσάρων αδελφών αυτού την νήσον Κάρπαθον. Ένυμφευθη την Δόναν Μάρκου Φαλαέρου. 'Ηρωκλειώτου. 'Υπήρξε Πρεσβευτής της άποικίας και συνάδελφος του Λεονάρδου Γραδενίου έν έτει 1314²⁾.

Alessio
1355: 1356: *Fù Consigliario In Venezia 1344: Fù Amb(assadore per l' Università di Candia |*
Vedi Ducale q.m Piero Miani che era duca di Candia (1343 - 4)

Piero
Alessio
Nicolò
Andrea
Piero
Zuanne
si provò d'orro la...di Candia 1340: 1341: In S. Vidal,

Andrea
Alessio
Andrea³⁾
1429: *In D.a Margarita Morescho q.m Michiel (Ved. a 118:)*
Κατέλιπε διαθήκη έν υπό χρονολογίαν 8 'Οκτωβρίου 1463 (βλ. ύποσ. 3)

Piero K(avallier)o
1468: 12 8/bre
Pro: 1464:
Francesco
1446: n(umer)o
1464: po: 1470:
20 Genar)o po:
In D.a: Modesta da Mezzo
Scipion
1462: 30: 8/bre: n.o
della Cà. Grande

Andrea
1488: Scritto
Vincenzo⁴⁾
1486
έγγρ. 1499, 2 'Ιαν.
Antonio 1518:
scr. 1549:
Σύζυγος Βαλερία Βαρ-
βαρίου 3 Δεκεμ. 1518

Giacomo
1535 ser.
Piero
1527
Alessio
1518
Piero⁵⁾
1522: 23 'Ιαν.
Francesco⁶⁾
γεν. 1510, 28 'Ιαν. Σύζυγος Γιακουμίνα
Λεονάρδου Ντά Μολίνου. 'Ετάφη στο
Παρασπόρι Σητείας.
Giacomo⁷⁾
1535: X/bre 21 po: In D.a Isabetta de
Mezzo q.m Z(uan)ne
Zorzi
Vincenzo⁸⁾
έγεννήθη 1520:
Nicolò
Benello

Andrea
Fran(ces)co
Marco
Andrea⁹⁾
'Ανδρέας¹⁰⁾
Συγγραφέας και πρό-
εδρος της έν 'Ηρα-
κλείου 'Αναδημίας.
Οι λόγοι αυτού, χει-
ρόγραφοι όντες, εύ-
ρισκονται έν τή Μαυ-
ριανή Κώδικι Cl. 8
No 20.
Γιακουμής
'Αλέξανδρος
σύζυγος Μαρ-
γαρίτα 'Ιωάν.
Μουάτσου
1573
Φραγκίσκος
Σύζ. 1598
ANDREA¹¹⁾
Agnezina
Zen πρώτη
σύζυγος
In D.a Cor-
nelia Zen η.
m. Nic(ol)ò
Historico
Z. Franco Ko
1454: no 1491: 13
Ag.o po: 1492: In
D. a Mattia Don q.m Berdin Essendo Venuto
a Venezia Per negotij Ambare della Coto-
nia di Candia fu dell 1592: 14: Marco con
decreto del Senato fatto K: e le fu donnatalo
una catenna d' oro | vedi a 118: | 1623: 'Α-
πέθανε 1622.
Piero
Ben(edetto)
VICENZO¹²⁾
'Ανδρέας
Γεώργιος
Andrea Ko
Zorzi

Zorzi
Zorzi 1579:
In D.a Cor-
nelia Corner
Βιτσέντζος
Φραγκίσκος
νυμφευθείς
τό 1578
Andrea
Giacomo
Ber(nar)din
Elenetta
Catheruzza
Βεργίλδος
σύζυγος Θυ-
γάτηρ Μάρ-
κου Μέρζου
Βιτσέντζος
Zorzi
Z. Ber(nar)do
1578: In D. a
... De Mezzo
q.m Marco
Vincenzo¹³⁾
Scipion

Z. Francesco 1601
1615: In D.a Maria Morosini q.m Vettor.
Fù Conduttore de Cavalì per la Città di
Sithia in Candia.
Γεώργιος
1605 8 'Ιουν.
'Ανδρέας
γενν. 1611
Andrea 1605:
8: Giu(g)no
Zorzi
1611

¹⁾ Τόν παραπάνω γενεαλογικό πίνακα εόυνηξα με βάση τό οικογενειακό δέντρο της ίδιας οικογένειας, παρμένο από τη σελίδα 117 του Κώδικα Μάρκου Μπάριπαρο, ποι' δημοσιεύω αυτούσιο στον πίνακα Ζ' του τόμου τούτου (Θ') των «Κρητικών Χρονικών». Τόν συμπλήρωσα με πληροφορίες, παρμένες από τις σημειώσεις του Γιάνναρη (παιρ' Έρωτοκρίτου και του ποιητού αυτού, 'Αθήναι 1889, σ. 23 και 24) και από τη διαθήκη του 'Αντρέα Τζάκ. Κορνάρου. Οι πληροφορίες του κώδικα Μπάριπαρο είναι τυπωμένες, με πλάγια στοιχεία όλες οι άλλες, του Γιάνναρη και της διαθήκης, με όρθια.

²⁾ Βλ. Γιάνναρη, ό. π. σ. 23.

³⁾ Ο 'Αντρέας Κορνάρος του Πέτρου της 6ης γενεάς, κατέλιπε διαθήκη σύμφωνα με τη σημείωση του Γιάνναρη (ό. π. σ. 23) την 8 'Οκτωβρίου 1464. Στη διαθήκη αυτή, όπως μάς πληροφορεί ό Κ. Δ. Μέρτζιος («ή Καθημερινή» 26 - 6 - 1955) αναφέρονται και τούτα: «θέλω για τά αγαθά μου διανεμηθούν καιά έν κάτωθι τρόπον: 'Ο υίός μου Πέτρος να λάβη ως μισθόν της πατρικής κληρονομίας πάσαν την ιδιοκτησίαν μου την κειμένη εν την νήσον Κάρπαθον, με τούς όρους εκείνους που μου είχε δοθη από τον 'Αλίξιον Κορνάρ, προπάτορά μου, οι δέ άλλοι δύο υίοί μου Φραγκίσκος και Σκηπίων, να μοιρασθούν μεταξύ των όλων τούς τόπους μου της Σητείας, που μου είχαν δοθη από τον εισημίον προπάτορά μου 'Αλέξιον αλλά με τούς ίδιους όρους και με τās ίδιες συνθήκας που μου είχαν δοθη». Την ίδια περιλήψη δημοσιεύει και ό Γιάνναρης (ό. π. σ. 23).

⁴⁾ Ο Βιτσέντζος της 8ης γενεάς ένεγράφη στις 2 'Ιαν. 1499. (Βλ. Γιάνναρη, ό. π. σ. 23). Αιτόν θεωρεί ό Γιάνναρης (ό. π. σ. 28) ποιητή του Έρωτοκρίτου.

⁵⁾ Ο Πέτρος αυτός ένεγράφη στις 23 'Ιαν. 1522. (Βλ. Γιάνναρη, ό. π. σ. 23).

⁶⁾ Ο Φραγκίσκος της 9ης γενεάς γεννήθηκε στις 28 'Ιανουαρίου. 1510 και παντρεύτηκε τη Γιακουμίνα Λεονάρδου Ντά Μολίνου (Βλ. Γιάνναρη, ό. π. σ. 23) Στη διαθήκη αναφέρεται ότι είναι θαμμένος στο χωριό Παρασπόρι της Σητείας.

⁷⁾ Η συμπλήρωση της ρίζας του Φραγκίσκου αυτού έγινε με βάση τό οικογενειακό δέντρο που δημοσιεύει ό Γιάνναρης (ό. π. σ. 23). Τα στοιχεία πήρε από τις σελίδες 118 και 119 του Κώδικα Barbaro, τις όποιες δυστυχώς δεν κατόρθωσα να δω.

⁸⁾ Ο Τζάκομο της 9ης γενεάς είναι ό πατέρας του διαθέτη 'Αντρέα Κορνάρου. Κατά τις πληροφορίες του Κ. Δ. Μέρτζιος «...δ 'Ιάκωβος ένεφανίσθη την 1 'Οκτωβρίου 1535 εις την 'Αβραγία νηλ Κομούν, δηλαδή εις την άρχην ή όποια είσηγε τούς εγγενείς εις τό Μείζον Συμβούλιον, φέρον πληροφοσίον του πατρός του 'Ανδρέα της 10 'Απριλίον 1535 καιωμίον έν 'Ηρακλείω (Χάνδικα) από τον συμβολαιογράφον Γεώργιον Βασμουλον, διά του όποιον ό 'Ανδρέας εξουσιοδοτεί δύο απεσταλμένους να παρουσιάσουν τον υίόν του 'Ιάκωβον εις τό Μείζον Συμβούλιον και εκεί, εις την αρχήν της εισδοχής του αναφέρεται τό όνομα της μητρός του Κορνάρου Κορινθίου του 'Ιακώβ και δηλοΰται ή ήμερομηνία της γεννήσεός του: 10 Νοεμβρίου 1514, ήτοι είχε τό εικοστόν έτος συμπληρωμένο και είχε τό δικαίωμα να καταλάβη θέσιν εις τό Μείζον Συμβούλιον». (Βλ. έφημ. «ή Καθημερινή» 26 - 6 - 1955).

⁹⁾ Ο Βιτσέντζος Κορνάρος της 9ης γενεάς είναι ό συντάκτης του συμβολαίου του 1561, ό όποιος ένομισητή ποιητής του Έρωτοκρίτου. Πι-

θανόν έγεννήθη τό 1520. (Βλ. «Καθημερινή» 26 - 6 - 1955). Σχετικά με αυτό αναφέρει λεπτομερώς ό Στέφ. Ξανθοουδίδης, ό όποιος δεν θεωρεί «...λέον πιθανήν την γνώμην δι ποιητής του Έρωτοκρίτου δύναται να είναι ό Βιτζ. Κορνάρος του συμβολαίου του 1561». (Βλ. Σ. Ξανθοουδίδης, Έρωτοκρίτος, έκδοσις κριτική, 'Ηράκλειον, 1915, σ. LXXIX).

¹⁰⁾ Ο 'Αντρέας αυτός, γιός του Πέτρου, πρώτος εξαδέλφος του διαθέτη, είχαν άφισει κληροδότημα στο διαθέτη μέρος του φεούδου του στο Θραψανό, όπως αναφέρει στη διαθήκη του.

¹¹⁾ Βλ. Γιάνναρη, ό. π. σ. 24 σημ. 2.

¹²⁾ Ο 'Αντρέας Κορνάρος του Τζάκομο της 10ης γενεάς είναι ό συντάκτης της διαθήκης που δημοσιεύεται έδω. Στο γενεαλογικό πίνακα αναφέρεται ως historico. Ο Γιάνναρης (ό. π. σ. 26, ύποσ. 2) αναφέρει ότι: «ή πολώνιμος αθη ιστορία (του 'Αντρέα Κορνάρου), άπόκειται χειρόγραφος έν τη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, οηκείται δε έκ δύο τόμων δηρημένων εις 16 βιβλία. Έν τή πρώτῳ τόμῳ προτάσσεται περιλήγης καιά κεφάλαια, εΐτα έπιφέρειται άλφαβητικός και λεπτομερής πίναξ των περιχομένων εις 35 φύλλα. Μετά ταΰτα έπεται τό κείμενον εις 149 φύλλα καθήκον μέχρι του 1380 έτους. Εΐτα αναφέρεται χρονολογικός πίναξ των Ρωμαίων αυτοκρατόρων (39 τον άριθμόν) μέχρι του 308 έτους, εΐτα δε έτερος πίναξ των αυτοκρατόρων της Κωνσταντινουπόλεως από Κωνσταντίνου του Α' 305 μ. Χ. μέχρι Κωνσταντίνου του ΙΑ' 1445 (τό όλον 85 τον άριθμόν). Ο δεύτερος τόμος άρχόμενος και αΐτός από άλφαβητικού πίνακος (39 σελίδων) περιέχει 4 βιβλία μόνον (13 - 16) εις 343 φύλλα. Παράσηλινες άντίγραφον του σπουδαιότητας του διά την Κρήτην συγγράμματός έπιζόμεν να έκδώσωμεν...». Δέν αναφέρεται πουθενά, από ό,τι έχω ύπόψει μου, ούτε τό έτος

ούτε ό τόπος που γεννήθηκε ό 'Αντρέας Τζάκ. Κορνάρος. Πιθανότατα γεννήθηκε στο Πισκοκέφαλο της Σητείας, άπό εκεί είναι θαμμένος και ό πατέρας του Τζάκομο και ό παππούς του 'Αντρέας και άλλοι συγγενείς του. Αργότερα, ίσως μετά τό γάμο του, πιστεύω πως έγκαταστάθηκε στο Χάντακα. Ξέρομε θετικά, από τό γενεαλογικό πίνακα και τις σημειώσεις του Κ. Δ. Μέρτζιου (στην «Καθημερινή» 26 - 6 - 55), ότι ό πατέρας του Τζάκομο γεννήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 1514, και ότι παντρεύτηκε τό 1535 σε ηλικία δηλαδή 21 έτών. Κατά συνέπειαν, τό 1536 - 40 περίπου θα γεννήθηκε ό πρωτότοκος γιός του, που πρέπει να είναι ό 'Αντρέας, ό διαθέτης, σύμφωνα με τη συνθήκη της οικογένειάς τους, που υπάρχει ακόμη και σήμερα στην Κρήτη, να δίδεται τό όνομα του πάππου στον πρώτο γιό «για να άνασταίνει τό όνομα». Όταν σύνταξε, λοιπόν, τη διαθήκη του θα ήταν 65 - 70 έτών. Ο 'Αντρέας είχε παντρευτεί δύο φορές. Η πρώτη γυναίκα του ήταν ή 'Ανεζίνα Τζέν. Μετά τό θάνατό της πήρε την Cornarola, από την ίδια οικογένεια Τζέν. Δέν έκαμε παιδιά ούτε με τη μία ούτε με την άλλη, όπως βγαίνει ex silenzio από τη διαθήκη του.

¹³⁾ Ο Βιτσέντζος της 10ης γενεάς, ό γιός του Τζάκομο και αδελφός του συντάκτη της διαθήκης που δημοσιεύεται έδω, υποθέτω ότι είναι ό ποιητής του Έρωτοκρίτου. Βλ. σχετικά στην εισαγωγή, σελίδα 385.

¹⁴⁾ Ο Βιτσέντζος της 11ης γενεάς, γιός του 'Αντρέα από τον κλάδο του Νικολάου, ό όποιος είχε τρεις άλλους αδελφούς, τον Τζώρτζη, τό Βερνάρδο και τό Σκιπίωνα, υποθέτω πως είναι ό συμβολαιογράφος της Σητείας, που αναφέρει ό Ξανθοουδίδης (Βλ. Έρωτοκρίτος, ό. π. σ. LXX).

Ἔνας ἀπὸ τοὺς 6 Βιτσέντζους τοῦ δημοσιευόμενου γενεαλογικοῦ πίνακα τῶν Κορνάρων, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου, εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ διαθέτη ἱστορικοῦ καὶ ποιητῆ Ἀντρέα Κορνάρου καὶ τοῦ παραπάνω ἱππότη Zuanne Francesco, ambassador della Colonia di Candia, γιὸς τοῦ Τζάκομο. Ὁ Βιτσέντζος αὐτὸς ἴσως εἶναι ἀπὸ τοὺς τελευταίους γιουὺς τοῦ Τζάκομο. Ἄν εἶναι ἔτσι, πρέπει νὰ γεννήθηκε γύρω στὰ 1560 - 70, ὅποτε στὶς ἀρχὲς τοῦ 17. αἰῶνα θὰ ἦταν 40 - 50 ἐτῶν.

Στὴ σκέψη αὐτὴ συνηγοροῦν καὶ τούτα :

α) Ὁ Βιτσέντζος Τζάκ. Κορνάρου γεννήθηκε πιθανότατα στὸ Πισκοκέφαλο τῆς Σητείας, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφὸς του, ποιητὴς καὶ ἱστορικός Ἀντρέας, ἀφοῦ στὸ χωριὸ αὐτὸ ἔζησαν, πέθαναν καὶ ἐτάφησαν οἱ γονεῖς καὶ οἱ πρόγονοί των.

β) Ὁ Βιτσέντζος παντρεύτηκε, ἀφοῦ τὸ 1611 ἔχει τουλάχιστο δυὸ κόρες, τὴν Elenetta, ποὺ ἦταν κιόλας παντρεμένη τὸ ἔτος αὐτό, καὶ τὴν Catheruzza, στὶς ὁποῖες ἀφίνει κληροδοτήματα ὁ θεῖος τους Ἀντρέας. Δὲν γνωρίζομε τὸ γένος τῆς γυναίκας του, ποὺ ἴσως θὰ ὠφελοῦσε τὴν ἔρευνά μας. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι τὸ 1611 εἶναι ἐγκαταστημένος στὸ Χάντακα καὶ ἔχει φέουδα καὶ κτήματα στὴν περιφέρεια τοῦ Χάντακα. Πόσον καιρὸ κάθησε στὸ Πισκοκέφαλο τῆς Σητείας μὲ τοὺς γονεῖς του καὶ σὲ τί ἡλικία ἦλθε στὸ Χάντακα μᾶς εἶναι ἐπίσης ἄγνωστο. Πιθανὸν εἶναι, ἀφοῦ θὰ σπούδασε στὴν Ἰταλία νὰ γύρισε γιὰ κάμποσα χρόνια στὴ Σητεία καὶ Ἐκεῖ, ποτισμένος μὲ τὶς σπουδές του στὴν Ἰταλία, ὅπου θὰ διάβασε τὸ πρότυπο τῆς ἐργασίας του Paris et Vienne τοῦ Pierre de la Cypède,

ἔκαμε κ' ἐκόπιασε ἐτοῦτα, ποὺ σὰς γράφει. (E 1546)

γ) Ὁ Βιτσέντζος, μετὰ τὸ γάμο του, ποὺ πιθανὸν εἶναι νὰ ἔγινε στὸ Χάντακα, μὲ πρωτοβουλία ἴσως τῶν ἐκεῖ ἐγκαταστημένων ἀδελφῶν του Ἀντρέα καὶ Zuanne Francesco, ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ, ὅπου τὸν βρῖσκομε τὸ 1611 ἐγκαταστημένο μὲ κτήματα.

Τὰ παραπάνω συμπεράσματα συμφωνοῦν μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ ἴδιου ποιητῆ :

*Στὴ Στεία ἐγεννήθηκε, στὴ Στεία ἐνεθράφη,
ἐκεῖ ἔκαμε κ' ἐκόπιασε ἐτοῦτα, ποὺ σὰς γράφει.*

Στὸ Κάστρον ἐπαντρεύτηκε, σὰν ἀρμηνεύ' ἢ φύσι. (E 1545 - 7)

δ) Ἄλλος λόγος σοβαρὸς ποὺ μᾶς κάνει νὰ ὑποθέσομε πὼς ὁ Βιτσέντζος αὐτὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου, εἶναι ἡ οἰκογενειακὴ προδιάθεση πρὸς τὴν ποίηση, παίρνοντας ὑπόψει πὼς ὁ

ἄδελφός του Ἀντρέας²⁴ ἦταν ποιητής καὶ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἦταν ἐγγράμματος, ἀφοῦ ὁ ἄδελφός του τοῦ κληροδοτεῖ ἀπὸ τῆ βιβλιοθήκη του τριάντα τόμους βιβλίων τῆς ἐκλογῆς του.

ε) Τέλος ἡ χρονικὴ περίοδος ποὺ ἔζησε ὁ Βιτσέντζος Τζάκομο Κορνάρου, δηλαδὴ ἡ περίοδος 1570 - 1640 περίπου, σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω ὑπόθεσή μας, ἐνισχύει σοβαρὰ τὴ γνώμη μας ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτόκριτου, γιατί ἦταν σὲ ὥριμη ἡλικία κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο ποὺ ἐγίνε ὁ Ἐρωτόκριτος, σύμφωνα μὲ τὰ συμπεράσματα τῶν ἀσχοληθέντων εἰδικὰ μὲ τὸ θέμα²⁵.

Ὅλ' αὐτὰ, φυσικά, εἶναι μιὰ ὑπόθεση, ἀπὸ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ ξεκινήσει μιὰ προσεκτικὴ καὶ ἐπίμονη ἔρευνα στὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ, γιατί ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνε μὲ τὴ βοήθεια τῶν microfilms. Δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ εὐρίσκονται ἐκεῖ ντοκουμέντα, ποὺ θὰ φωτίσουν ἀρκετὰ τὴν ἔρευνα, γιὰ νὰ φτιάσομε σὲ θετικότερα συμπεράσματα.

²⁴) Ἄν ἦταν δυνατόν νὰ βρεθοῦν τὰ ποιήματά του θὰ διευκολυνόταν πολὺ ἡ ἔρευνά μας.

²⁵) Βλ. Σ. Ξανθοῦ διδ., Ἐρωτόκριτος, ὁ. π. σ. XLV - LXIII, Στυλ. Ἀλεξίου, Κρητικὴ Ἀνθολογία, ὁ. π. σ. 76. Ὁ Γιάνναρης (ὁ. π. σ. 26) δὲν παραδέχεται τὸν Βιτσέντζον αὐτὸν ὡς ποιητὴν τοῦ Ἐρωτόκριτου.

TO KEIMENO

COPIA DEL TESTAMENTO

DEL CL.mo SIG.r ANDREA CORNARO DI CANDIA

96r

Nel Nome dell' Eterno Iddio, P(ad)re, fig(lia)lo, et Spirito santo, et della | Beatiss(im)a Vergine Madre d' Iddio mia Auocata, et di tutta | la corte Celestiale, l' anno dell' Incarnat(ion)e del n(ost)ro s(igno)re 1611 | alle X. di marzo nella Città di Candia. Questo è il | testam(ent)o, et ultima uolontà, et ordinatione di me | Andrea Cornaro fù del Cl(arissi)mo s(igno)r Giacomo fatto scritto | da Tomaso chiriacopulo¹ de m. Zuanne, di cendo io | le parole, et ordinando secondo la mia uolontà, | chiamato da me à questo effetto, come mio amico | et confidente, poiche io, per l' indisposit(ion)e delli | occhi non posso scriuere di mia propria mano, | essendo io sicuro, che tegnirà il tutto secreto, ma | però lo andarò sotto scriuendo di mano mia pro | pria di parte in parte secondo, che andaro ordi | nando, et dispo- nendo, et così uoglio che sia osser | uato, et eseguito in tutte le sue parti riuocando | et annullando ogn' altro te-

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΤΟΥ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΥ Κου ΑΝΤΡΕΑ ΓΖ. ΚΟΡΝΑΡΟΥ

Στὸ ὄνομα τοῦ αἰώνιου Θεοῦ, τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς Πιμμακαρίστου Παρθένου, Μητέρας τοῦ Θεοῦ, Προστάτιδός μου, καὶ ὅλης τῆς χορείας τῶν Ἀγγέλων· τὸ ἔτος 1611 ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Κυρίου ἡμῶν, σὺν 10 τοῦ Μάρτη, σὴν πόλῃ τοῦ Χάντακα.

Αὕτη εἶναι ἡ διαθήκη καὶ ἡ τελευταία θέληση καὶ διάταξη ἐμένα, τοῦ Ἀντρέα Κορνάρου, τοῦ ἐκλαμπρότατου μακαρίτη Ἰζάκομο, γραμμῆν, καθ' ὑπαγόρευσίν μου, ἀπὸ τὸ Θωμᾶ Κυριακόπουλο¹ τοῦ μισερ Τζουάνε, πὸν τὸν κάλεσα ὁ ἴδιος γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, σὺν φίλο καὶ ἐμπιστό μου, γιὰτὶ ἐγὼ, ἀπὸ ἀδυναμία τῶν ματιῶν, δὲν μπορῶ νὰ γράφω μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι, μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς ὅλα θὰ τὰ κρατήσῃ μυστικά. Ὅμως θὰ τὴν ὑπογράψω μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι, τμηματικά, ἔτσι πὸν θὰ προχωρῶ διατάσσοντας καὶ διαθέτοντας καὶ ἔτσι θέλω νὰ τηρηθεῖ σ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς, ἀνακαλῶντας καὶ ἀκυρώνοντας κάθε ἄλλη διαθήκη καὶ διάταξη, τόσο ἰδιόχειρη ὅσο καὶ γραμμῆν ἀπὸ

lascia per suoi Comissarij la Cl(arissi)ma s(igno)ra Cornarola Zen sua moglie. et li Cl(arissi)mi s(igno)ri Gio F(rancesco il Kau(allie)r et Vic(en)zo Corner loro fratelli.

stam(ento), et ordinatione, | che apparesse esser stato fatto da me, così di | mia mano, come anco di man di nodaro, et | hauesse ogni sorte di clausola derogatoria, se | ben dico non hauer fatto nissuno con clausula, | ma per ouiar alle malitie del mondo fazzo | questa dichiarazione. Primieram(en)te dunque di | mando perdono al mio Creatore di tutti i miei | falli, et peccati, et raccomandando la peccatrice | anima mia alla sua infinita misericordia, | et à tutti i fideli christiani lasso la pace, et la | gratia del sig(nore)², di poi lasso, et ordino per miei | comessarij la Cl(arissi)ma mad(onn)a Cornarola Zen³ mia di lett(issi)ma | et honorat(issi)ma Consorte, et li Cl(arissi)mi s(igno)ri Z. Franc(esc)o il Cau(allie)r et | Vincenzo miei car(issi)mi fr(ate)lli, et in absentia, o mancam(en)to di | uno di essi, in ogni attione, che occorresse subintrar | et possa ager il Cl(arissi)mo s(igno)r Bernardin⁴ mio Car(issi)mo Nepote | li quali commissarij habbino da far, et eseguire quel | tanto, che qui sotto mi hauerò ordinato. Voglio | esser sepolto nella Chiesa di S. franc(esc)o in questa Città | douendo esser fatta quan-

95v

συμβολαιογράφο, πού θά παρουσιαζόταν σάν δική μου και πού θά είχε κάθε είδους αναιρετική ρήτρα, αν και, ομολογῶ, δὲν ἔχω κάμει καμιά τέτια· κάνω ὅμως αὐτὴ τὴ δήλωση, γιὰ ν' ἀποτρέψω τὶς ραδιουργίες τοῦ κόσμου.

Πρῶτα - πρῶτα, λοιπόν, ζητῶ συγχώρηση ἀπὸ τὸ δημιουργό μου γιὰ ὅλα τὰ παραπτώματα και τὰ ἁμαρτήματά μου και παραδίδω τὴν ἁμαρτωλή μου ψυχὴ στὸ μεγάλο του ἔλεος. Σ' ὅλους τοὺς πιστοὺς Χριστιανοὺς ἀφίνω τὴ χάρη τοῦ Κυρίου². Ἐπειτα ἀφίνω και ὀρίζω ἐπιτρόπους μου τὴν ἐκλαμπρότατη, προσφιλέστατη και ἐντιμότετη σύζυγό μου κυρία Κορναρόλα Τζέν³, και τοὺς ἐκλαμπρότατους κυρίους, τὸν Καβαλιέρο Τζουάνε-Φραγκίσκο και τὸ Βιτσέντζο, ἀγαπητότατους ἀδελφούς μου. Σὲ περίπτωση πού θά ἀπουσιάσει ἢ θά ἐκλείψει ἕνας ἀπ' αὐτούς, σὲ κάθε πράξη πού θά χρειαζόταν, νὰ εἶναι ἀντικαταστάτης και νὰ μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ ὁ ἐκλαμπρότατος κ. Μπερναρντίν⁴, ἀγαπητότάτός μου ἀνεψιός. Οἱ ἐπίτροποι αὐτοὶ νὰ κάμουν και νὰ ἐκτελέσουν, ὅ,τι παρακάτω διατάσω.

Θέλω νὰ ταφῶ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου, στὴν πόλη τούτη. Γι αὐτὸ οἱ ἐπίτροποί μου πρέπει νὰ κάμουν τὸ γρηγορότερο, αν δὲν τὴν κάμω ἐγὼ ὅσο ζῶ, ὅπως σκέπτομαι, μιὰν

²Αφίνει ἐπιτρόπους του τὴν ἐκλαμπρότατη κ. Κορναρόλα Τζέν, σύζυγό του και τοὺς ἐκλαμπρότατους κ. κ. Τζουάνε Φραγκίσκο, Καβαλιέρο και Βιτσέντζο Κορνέο, ἀδελφούς του

to prima un' arca⁵ schietta | dalli miei commissarij in quel loco, che à detta mia | consorte parerà, et metterui dentro il corpo mio, et | di essa mia consorte, et non di altri, se però in uita | mia, come penso, non l' hauerò fatta, alla qual chiesa | ouer monast(er)o lasso form(en)to m(isur)e .8. ogni anno in perpe | tuo perche detti Reuer(endissim)i P(ad)ri diano il loco, et siano | obligati dir una messa al mese in perpetuo per le | anime nostre, et della q(uondam) mad(onn)a Agnesina⁶ mia prima | consorte, et son sicuro, che anco detta Mad(onn)a Cornarola | non mancherà di lasciar qualche legato al d(ett)o mo | nast(er)o per nostra perpetua commemorat(ion)e, il qual | form(en)to pred(ett)o essi Reuer(endissim)i P(ad)ri, lo possano scuoder annu | alm(en)te dal C(asa)l Trapsanò dal liuello⁷, che pagano li ter | reni concessi da me in Gonico⁸ à Giani Sigano Zotti | dal d(ett)o Casal posti istò Vathia⁹. La mia sepoltura, ouer | mortorio sia fatta priuatam(en)te, et senza alcuna pom | pa, et io sia uestito con la mia capa¹⁰ della nostra | scola benedetta di S. Zuani, et portato sub(it)o il mio | cadauero da casa mia nella capella di S(an)ta Maria | di Barocci¹¹ ouer di s(an)ta

No 1. lassa al monasterio di S Franc(es)co doue intende di essere sepolto m(isu)ri 8. di formento all' an(n)o in perpetuo.

ἀρχλα⁵ ἀπλῆ, στὸν τόπο ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ὀρίσει κατὰ τὴν κρίση της, ἢ παραπάνω σύζυγός μου, γιὰ νὰ βάλουν τὸ σῶμα μου, τὸ σῶμα τῆς συζύγου μου καὶ κανενὸς ἄλλου. Στὴν ἐκκλησία ἢ τὸ μοναστήρι ἐκεῖνο ἀφίνω ὀκτὼ μουζούρια σιτάρι κάθε χρόνο, παντοτινά, γιὰ νὰ δώσουν οἱ σεβάσμιοι ἐκεῖνοι Πατέρες τὸν τόπο καὶ νὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουν κάθε μήνα, παντοτινά, μιὰ λειτουργιὰ γιὰ τὶς ψυχῆς τὶς δικές μας καὶ τῆς μακαρίτισσας κ. Ἀνεζίνας⁶, πρώτης συζύγου μου. Εἶμαι βέβαιος ὅτι, καὶ ἢ παραπάνω κυρία Κορνάρολα δὲν θὰ παραλείψει ν' ἀφίσει κανένα κληροδότημα στὸ μοναστήρι αὐτό, γιὰ νὰ μᾶς μνημονεύουν παντοτινά. Τὸ σιτάρι ποὺ λέω παραπάνω μποροῦν νὰ τὸ παίρνουν οἱ σεβάσμιοι Πατέρες κάθε χρόνο ἀπὸ τὸ χωριὸ Θραψινὸ, ἀπὸ τὸ λιβέλο⁷ ποὺ πληρώνουν τὰ χωράφια, ποὺ ἄφισα σὰν γονικὸ⁸ στὸ Γιάννη Σιγανὸ Τζότη ἀπὸ τὸ παραπάνω χωριὸ, ποὺ βρῖσκονται στὸ Βαθιά⁹. Ἡ ταφή μου ἢ ἡ κηδεῖα μου νὰ γίνεῖ ἀνεπίσημα καὶ δίχως καμιά ἐπίδειξη. Νὰ εἶμαι ντυμένος μὲ τὴν κάπα¹⁰ τῆς εὐλογημένης Ἀδελφότητάς μας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Τὸ λείψανό μου νὰ μεταφερθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὸ σπίτι μου στὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας τοῦ Μπαρότσι¹¹ ἢ στὴν Παναγία τῆ

*Αριθ. 1 Ἀφίσει στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ὅπου θέλει νὰ ταφεῖ, 8 μουζούρια σιτάρι τὸ χρόνο, παντοτινά.

No 2. Alla Capella di s(an)ta Maria formosa lassa per una sol uolta ip(erpe)ri 50.

No 3. lassa ip(erpe)ri 25: per cadauno à quelli che le faranno la guardia in d(ett)a capella.

No. 4. lassa alli monasterij di S. Piero: S. Franc(esc)o et S. Salu(ato)r ip(erpe)ri 100 per cadauno acciò le habbino à dire le messe di S. Gregorio, et per il med(esimmo effetto lassa al domo in S. Tito ip(erpe)ri 100: et ip(erpe)ri 50: à tre sacerdoti per dire le d(ett)a messe.

*Αριθ. 2. Στο παρεκκλήσι τῆς Παναγίας τῆς Φορμόζας ἀφίνει, γιὰ μιὰ φορὰ μόνο, ὑπέρπυρα 50.

*Αριθ. 3. Ἀφίνει ὑπέρπυρα 25 στὸν καθένα σὲ κείνους ποὺ θὰ τὸν φρουρήσουν στὸ παρεκκλήσι αὐτό.

*Αριθ. 4. Ἀφίνει στὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγ. Πέτρου, Ἁγ. Φραγκίσκου καὶ Ἁγ. Σαλβαδόρου 100 ὑπέρπυρα στὸ καθένα γιὰ νὰ τοῦ κάμουν τὶς λειτουργίες τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ ἀφίνει στὸν καθεδρικό ναὸ τοῦ Ἁγ. Τίτου ὑπέρπυρα 100 καὶ ὑπέρπυρα 50 σὲ τρεῖς παπάδες, γιὰ νὰ κάμουν τὶς ἴδιες λειτουργίες.

maria formosa¹², doue star | debbia fino, che passino hore 24 dal mio spirare | et poi sia portato in detta chiesa di S. franc(esc)o con | dui capitoli¹³ di S. Tito, et di S. franc(esc)o con sei torzi¹⁴ | bianchi, douendo esser messe dui, ò tre persone | fidate alla guardia del mio corpo in d(ett)a capella, | alla quale lasso iperp(e)ri¹⁵ cinquanta, per esser | spesi in qualche agum(en)to, ò ornam(en)to di essa, | et à ciascheduna di dette persone, che farano la | guardia fino, che sia portato à seppelire, come di | sopra, siano dati ip(erpe)ri 25 per la loro fatica, et par | l' anima mia. Lasso, et uoglio, che mi siano fatte | dir le messe di S. Gregorio¹⁶ in questi tre monasterij | et chiese cioè S. Piero¹⁷, S. franc(esc)o¹⁸, et S. Saluator¹⁹, alli | quali lochi siano dati ip(erpe)ri cento per cadauno, per | far dir dette messe, et pregaron per l' anima mia | et med(esimamen)te siano fatte dir esse messe di S. Gregorio | in S. Tito al Domo, doue similm(en)te siano dati ip(erpe)ri 100 | et di più siano dati ip(erpe)ri 50. à tre Reuer(endissim)i Sacerdoti | di d(ett)a chiesa di S. tito, à quelli, che parerà à d(ett)i miei | com-

Φορμόζα¹², ὅπου πρέπει νὰ παραμείνει ὥσπου νὰ περάσουν 24 ὥρες ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ θὰ ξεψυχήσω. Ἐπειτα νὰ μεταφερθεῖ στὴν παραπάνω ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου μὲ δυὸ χοροὺς¹³ ἱερέων, τοῦ Ἁγίου Τίτου καὶ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, μὲ ἕξι τόντσοις¹⁴ λευκές. Δύο ἢ τρία πρόσωπα ἔμπιστα πρέπει νὰ μποῦν φρουρὰ τοῦ λειψάνου μου, στὸ παραπάνω παρεκκλήσι, στὸ ὁποῖο ἀφίνω ὑπέρπυρα¹⁵ 50, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν γιὰ καμιὰ βελτίωση ἢ διακόσμησή του. Σὲ κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ παραπάνω πρόσωπα, ποὺ θὰ φυλάξουν τὸ λείψανό μου ὥσπου νὰ μεταφερθεῖ γιὰ νὰ ταφεῖ, ὅπως ἀναφέρω παραπάνω, νὰ δοθοῦν ὑπέρπυρα 25 γιὰ τὸν κόπο τους καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Ἀφίνω καὶ θῆλω νὰ μοῦ ψαλεῖ ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου¹⁶ σὲ τοῦτα τὰ τρία μοναστήρια καὶ ἐκκλησίες, δηλαδὴ τοῦ Ἁγίου Πέτρου¹⁷, τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου¹⁸ καὶ τοῦ Ἁγ. Σαλβατόρου¹⁹. Στὸ καθένα ἀπὸ τὰ μοναστήρια αὐτὰ νὰ δοθοῦν ὑπέρπυρα ἕκατό, γιὰ τὶς λειτουργίες αὐτῆς καὶ γιὰ νὰ κάμουν παράκλησες γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Ἐπίσης ἡ ἀκολουθία αὐτῆ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου νὰ γίνεῖ καὶ στὸν καθεδρικό ναὸ τοῦ Ἁγ. Τίτου, ὅπου ὁμοίως πρέπει νὰ δοθοῦν ὑπέρπυρα 100. Ἐπίσης νὰ δοθοῦν ὑπέρπυρα 50 σὲ τρεῖς αἰδесиμότατους ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς τοῦ Ἁγ.

missarij per dir dodese messe cioè quatro cias | cuno nell' Altar priuilleggiato²⁰, ch'è in detta chiesa, | per l' anima mia. Item siano dati al Reuer(endissim)o Meletio | Vlastò²¹ Gerom(ona)co ip(erpe)ri 100. Al Reuer(endissim)o Papà sier Gianà | mor(?)ni mio compare ip(erpe)ri 100. Al Reuer(endissim)o papa sier Leo | ghristofforo mio compare ip(erpe)ri 100. et al Reuer(endissim)o Papà sier Agustín da Cipri ip(erpe)ri 50. et ad altri dieci preti Greci | ip(erpe)ri dieci per ciascuno, tutti per dir tante messe et | pregar Dio, per l' anima mia, obligando in ciò | la loro conscientia, et similm(en)te siano dati al Reuer(endissim)o | papà spanopulo dal C(asa)l Macritico mio compare altri | ip(erpe)ri 50. per dir tante messe per l' anima mia, et ancora | siano dati ip(erpe)ri 25. à cadaun prete delli Casali trapsandò | Sofforus, et Vogni, che si ritrouerano esser al tempo | della mia morte, per dir tante messe per l' anima | mia, come di sopra. Item siano dati ip(erpe)ri 400. in otto | monasterij Greci fuor della Città di Calogeri doue | siano sacerdoti, come

τίτου, σὲ κείνους ποὺ θὰ ἐκλέξουν οἱ ἐπίτροποί μου, γιὰ νὰ κάμουν δώδεκα λειτουργιές, δηλαδὴ τέσσερις ὁ καθένας, στὸ ἀλλάριο περιβλεγκιάτο²⁰, ποὺ ὑπάρχει στὴν ἐκκλησία αὐτή, γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἔπειτα νὰ δοθοῦν σιὸ σεβ. Μελέτιο Βλαστό, ἱερομόναχο²¹, ὑπέρπυρα 100· στὸ σεβάσμιο παπᾶ κὺρ Γιανᾶ Μορ<οζί>νι, κουμπάρο μου, ὑπέρπυρα 100· στὸ σεβάσμιο παπᾶ κὺρ Λέοντα Χριστόφορο, κουμπάρο μου, ὑπέρπυρα 100 καὶ στὸ σεβάσμιο παπᾶ κὺρ Ἀθγουστίνου Ντασύπρι ὑπέρπυρα 50. Σὲ ἄλλους δέκα ὀρθόδοξους παπάδες ὑπέρπυρα 10 στὸν καθένα, γιὰ νὰ κάμουν ὅλοι τόσες λειτουργιές καὶ νὰ παρακαλέσουν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μου· γι αὐτὸ τοὺς ἀφίνω στὴ συνειδησή τους. Νὰ δοθοῦν ἐπίσης στὸ σεβάσμιο παπᾶ Σπανόπουλο ἀπὸ τὸ χωριὸ Μακρὸ Τοῖχο, κουμπάρο μου, ἄλλα 50 ὑπέρπυρα, γιὰ νὰ κάμει ἀνάλογες λειτουργιές γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Νὰ δοθοῦν ἀκόμη ὑπέρπυρα 25 σὲ κάθε παπᾶ τῶν χωριῶν Θριαψανό, Ζωφόροι καὶ Βόνη ποὺ θὰ ὑπάρχουν τὸ χρόνο τοῦ θανάτου μου, γιὰ νὰ κάνουν ἀνάλογες λειτουργιές γιὰ τὴν ψυχὴ μου, ὅπως παραπάνω.

Νὰ δοθοῦν ἐπίσης ὑπέρπυρα 400 σὲ ὀκτώ ὀρθόδοξα μοναστήρια καλογέρων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ὅπου ὑπάρχουν παπάδες, ὅπως θὰ κρίνουν καλύτερα οἱ ἐπίτροποί μου, δηλαδὴ ὑπέρπυρα

No 5. lassa al R(everen)do Meletio Vlastò gero-monaco ip(erpe)ri 100. A R. Gianà Mor(…?)ni ip(erpe)ri 100. A Papa leo i p(erpe)ri 100. A papa Ag(usti)n de Cipri ip(erpe)ri 50. A 10 pretti Greci i(perpe)ri 100. A papa Spanopulo ip(erpe)ri 50. Alli papa di 3 casali no minati ip(erpe)ri 75.

No 6. A otto monasterij Greci fuori della Città ip(erpe)ri 50, per cadauno fanno ip(erpe)ri 400.

Ἄριθ. 5. Ἀφίνει στὸ σεβάσμιο Μελέτιο Βλαστό ἱερομόναχο ὑπέρπυρα 100. στὸ σεβάσμιο Γιανᾶ Μορ(οζί)νι ὑπέρπυρα 100, στὸν παπᾶ Λέον Ντασύπρι ὑπέρπυρα 50, σὲ 10 ὀρθόδοξους παπάδες ὑπέρπυρα 100, στὸν παπᾶ Σπανόπουλο ὑπέρπυρα 50, στοὺς παπάδες τῶν τριῶν χωριῶν ποὺ ἀναφέρονται ὑπέρπυρα 75.

Ἄριθ. 6. Σὲ ὀκτώ μοναστήρια ὀρθόδοξα, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ὑπέρπυρα 50 στὸ καθένα· σύνολο ὑπέρπυρα 400.

No 7. Al Monastero di s(an)ta Maria di Anzoli del loco della messarea m(isu)re 4: form(en)to all' anno in perpetuo

No 8. Al Monasterio di s(an)ta Catt(eri)na franca di Settia form(en)to m(isu)re 4: Sittioe, uino mistacchi sei et ip(er)pe)ri io. all' anno in perpetuo.

meglio parerà alli miei com | missarij cioè ip(er)pe)ri 50 per ciascun monast(er)o, per esser ditte | tante messe per l' anima mia, et commemorarmi, et | prego li sud(ett)i miei commissarij, et particolarm(en)te la | mia consorte, nella carità, et amor della quale m(aggiormen)te | mi confido, che tutte le pred(ette)e messe, et dalli sacer | doti latini et dalli Greci si facciano dir quanto più | presto sia possibile, essendo questo il maggior aiuto, | et suffraggio, che possa hauer la peccatrice anima | mia. Lascio al monast(er)o di S(an)ta Maria di Anzoli | del loco nouo della Messarea, form(en)to m(isu)re.4. all' anno, | in perpetuo dà esser scosso da quei Padri ogn'anno | di loro aut(ori)ta dal liuello sud(ett)o delli terreni stù Vathià | a trapsanò, acciò siano obligati dir una messa in | perpetuo al mese, per l' anima della sud(ett)a q(uondam) Mad(onn)a | Agnesina Zen²² mia prima moglie, et de tutti i suoi. | Item lasso al monast(er)o di S(an)ta Cath(erin)a franca di Settia²³ | form(en)to m(isu)re quatro sittioe²⁴, etu ino m(ista)ti sei mosto, et | dan(ar)o ip(er)pe)ri io. ogn' anno in perpetuo, da esser scosso | dà quei

50 στὸ καθένα μοναστήρι, γιὰ νὰ κάμουν ἀνάλογες λειτουργιές γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ νὰ μὲ μνημονεύουν. Παρακαλῶ τοὺς παραπάνω ἐπιτρόπους μου καὶ ἰδιαίτερα τὴ σύζυγό μου, ποὺ ἐμπιστεύομαι κυρίως στὴ στοργὴ καὶ στὴν ἀγάπη της, νὰ γίνουν ὅλες οἱ παραπάνω λειτουργιές καὶ ἀπὸ τοὺς λατίνους καὶ ἀπὸ τοὺς ὀρθόδοξους παπάδες, ὅσο εἶναι δυνατὸ πρὸ γρήγορα, γιὰτὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη βοήθεια καὶ συνδρομὴ, ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ ἁμαρτωλὴ ψυχὴ μου.

Αριθ. 7. Στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῶν Ἀγγέλων, στὴν περιοχή Καινούριου Μεσσαράς μουζούρια 4 σιτάρι τὸ χρόνο, παντοτινά.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῶν Ἀγγέλων τοῦ Καινούριου Μεσσαράς 4 μουζούρια σιτάρι τὸ χρόνο, παντοτινά, ποὺ θὰ τὸ παίρνουν οἱ πατέρες ἐκεῖνοι κάθε χρόνο, ὅταν θέλουν, ἀπὸ τὸ λιβέλο τῶν παραπάνω χωρifiῶν στοῦ Βαθιᾶ τοῦ Θραψανοῦ. Γι' αὐτὸ νὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουν μιὰ λειτουργιὰ τὸ μῆνα, παντοτινά γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς παραπάνω μακαρίτισσας Ἀνεζίνας Τζέν²², πρώτης γυναίκας μου καὶ ὄλων τῶν δικῶν της.

Ἀριθ. 8. Στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγ. Κατερίνας Φράγκας τῆς Σητείας σιτάρι μουζούρια σητειακά 4, κρασί μίστατα 6 καὶ ὑπέρυρα 10 τὸ χρόνο, παντοτινά.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Κατερίνας Φράγκας τῆς Σητείας²³ σιτάρι μουζούρια 4 σητειακά²⁴, κρασί μούστο 6 μίστατα καὶ χρήματα ὑπέρυρα 10 κάθε χρόνο, παντοτινά. Οἱ πατέρες ἐκεῖνοι μποροῦν νὰ τὰ παίρνουν, ὅποταν θέλουν ἀπὸ τὸ

Padri di loro aut(ori)ta dalla mia portion del | Casal Pisco-
chieffalo ²⁵, per esser obligati dir una messa | al mese in per-
petuo, per l' anima delli q(uondam) s(igno)ri miei | Auo, et
padre, che sono iui sepolti, et della q(uondam) Cl(arissi)ma
| Isabetta ²⁶ mia madre. Item lasso al monast(er)o di S. |
Saluatore di q(ues)ta Città form(en)to m(isur)e. 4. all' anno
in perpetuo | da esser scosso da quei P(ad)ri dal Casal Vo-
gni dal liuello | che pagano li terreni quarto uno concessi
98r già in | Gonico al q(uondam) Giorgi Perciuale d(ett)o sca-
uazzo Calog(er)o | essendo oblig(at)i di dir una messa al me-
se per in | perpetuo, per l' anima del q(uondam) s(igno)r
franc(esc)o Zen ²⁷ fu de | sier Pellegrin mio primo suocero,
et della q(uondam) mad(onn)a bar | bara sua consorte.

Andrea Cornaro fù de sier Giacomo di propria mano |
mi sottoscriuo, et affirmo quanto di sopra si con | tiene.

Item lasso alla chiesa della n(ost)ra don(n)a di Peruol-
la a Soffo | rus, et à quella, ch' è dentro esso Casal Soffo-
rus i | p(erpe)ri. 50. per ciascuna, et alla chiesa della n(o-
st)ra don(n)a den | tro il Casal trapsanò ip(erpe)ri. 100. et à

μερίδιό μου, ἀπὸ τὸ χωριὸ Πισκοκέφαλο ²⁵, μὰ θὰ εἶναι ὑπο-
χρεωμένοι νὰ κάνουν μιὰ λειτουργιὰ τὸ μῆνα, παντοτινὰ γιὰ τὴν
ψυχὴ τοῦ παπποῦ μου καὶ τοῦ πατέρα μου, ποὺ εἶναι ἐκεῖ θαμ-
μένοι, καὶ τῆς ἐκλαμπρότατης μητέρας μου Ἰσαμπέτίας ²⁶.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Σαλβατόρου τῆς
πόλης αὐτῆς σιτάρι μουζούρια 4 τὸ χρόνο, παντοτινὰ ποὺ θὰ τὸ
παίρνουν οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ χωριὸ Βόνη, ἀπὸ τὸ λιβέλο
ποὺ πληρώνουν τὰ χωράφια, τὸ ἕνα τέταρτο, ποὺ παραχώρησα
σὰν γονικὸ στὸν ποτὲ Γιώργη Περκίβαλε, τὸ λεγόμενο Σκαβά-
τσο, καλόγερο, ὄντας ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουν μιὰ λειτουργιὰ τὸ
μῆνα, παντοτινὰ, γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ μακαρίτη Φραγκίσκου
Τζέν ²⁷ τοῦ ποτὲ κύρ Πελεγκρίν, πρώτου πεθεροῦ μου καὶ τῆς
μακαρίτισσας κ. Βαρβάρας, συζύγου του.

Ἀντρέας Κορνάρος τοῦ ποτὲ Τζάκομο, ὑπογράφω μὲ τὸ ἴδιο
μου τὸ χέρι καὶ βεβαιώνω ὅτι παραπάνω περιλαμβάνεται.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας τῆς Περβόλας
στοὺς Ζωφόρους καὶ σ' ἐκεῖνη ποὺ εἶναι μέσα στὸ χωριὸ Ζωφό-
ροι ὑπέρπυρα 50 στὴν κάθε μιὰ· στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας
μέσα στὸ χωριὸ Θραφανὸ ὑπέρπυρα 100 καὶ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ

No 9. Al Monasterio di
S. Saluad(or) di Candia
m(isur)e 4: form(en)to all'
an(n)o in perpetuo.

No 10. lassa per augu-
mento et ornamento di
quattro chiese ip(erpe)-
ri 300.

*Αριθ. 9. Στὸ μοναστήρι
τοῦ Ἁγ. Σαλβατόρου τοῦ
Χάντακα μουζούρια 4 σι-
τάρι τὸ χρόνο, παντοτινὰ.

*Αριθ. 10. Ἀφίνει γιὰ τὴν
βελτίωση καὶ τὴ διακόσμη-
ση τεσσάρων ἐκκλησιῶν ὑ-
πέρπυρα 300.

No 11. Item lassa ip(erpe)ri 100: per far una immagine dell' assuntion della mad(on)na.

No 12. Alla chiesa di S. Zorzi del C(asa)l Rafti ip(erpe)ri 100: A quella di S. Zorzi del C(asa)l Piscocchiefalo ip(erpe)ri 100: A quella di S. Anna del detto Casal ip(erpe)ri 50: Alla chiesa del Casal Paraspori ip(erpe)ri 100.

quella del n(ost)ro s(igno)r | Giesù christo in d(ett)o Casal altri ip(erper)i. 100. da esser tutti spesi | in agum(en)to, et ornam(en)to di esse, come meglio parerà | alla pred(ett)a mia consorte. Item si debbano spendere | ip(erpe)ri. 100. per far un' Imagine dell' assuntion della | Madona et metterla nella chiesa di S. Maria Pigai | diotissa ²⁸ se in uita mia non l' hauerò fatta, quali | danari sono ²⁹ d' una uesta d' ormesino, che la s(igno)ra Cornarola | bona mia cugina haue(va) dato per uoto à d(ett)a chiesa, | per far detta imagine. lasso alla chiesa di S. Zorzi | al Casal Rafti ip(erpe)ri 100. da esser spesi in agumento | et riparationi di detta chiesa, per l' anima della q(uondam) | pred(ett)a mia prima consorte, et alla chiesa di S. Zorzi | del Casal Piscocchiefalo di Sittia ip(erpe)ri 100. da esser spesi | in agumento, per l' anima de miei genitori, et a quella | di S(ant)a Anna in d(ett)o Casal ip(erpe)ri 50. per esser spesi ut sup(r)a. | per l' anima della q(uondam) mad(onn)a Maria mia Zia, che | quiui è sepolta, et alla chiesa del Casal Paraspori | di Settia dou'è sepolto il q(uondam) Cl(arissi)mo s(igno)r fran-

Ἰησοῦ Χριστοῦ στὸ ἴδιο χωριὸ ἄλλα 100 ὑπέρπυρα. Ὅλα πρέπει νὰ ξοδευτοῦν σὲ βελτίωση καὶ διακόσμησή των, ὅπως θὰ κρίνει καλύτερα ἢ παραπάνω σύζυγός μου.

*Αριθ. 11. Ἐπίσης ἀφίνει ὑπέρπυρα 100 γιὰ νὰ γίνει μιὰ εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

*Ἐπίσης πρέπει νὰ ξοδευτοῦν ἀκόμη ὑπέρπυρα 100 γιὰ νὰ γίνει μιὰ εἰκόνα τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, ποὺ θὰ τὴ βάλουν στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πηγαϊδιώτισσας ²⁸ ἐάν, ὅσο ζῶ ἐγώ, δὲν τὴν κάμω. Τὰ γρήματα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ ἓνα φόρεμα ἐρμελίνα, ποὺ ἡ καλή μου ἐξαδέλφη Κορναρόλα εἶχε δώσει τὰξιμο στὴν ἐκκλησία αὐτή, γιὰ νὰ γίνει ἡ παραπάνω εἰκόνα. Ἄφινω στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου στὸ χωριὸ Ράφτη ὑπέρπυρα 100, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν γιὰ τὴ βελτίωση καὶ ἐπιδιόρθωση τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς μακαρίτισσας πρώτης συζύγου μου καὶ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ χωριοῦ Πισκοκέφαλο τῆς Σητείας ὑπέρπυρα 100, ποὺ θὰ ξοδευτοῦν γιὰ τὴ βελτίωσή της, γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν γονέων μου. Στὴν Ἁγ. Ἄννα τοῦ ἴδιου χωριοῦ ὑπέρπυρα 50, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν ὅπως παραπάνω, γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς μακαρίτισσας Μαρίας, θείας μου, ποὺ εἶναι ἐκεῖ θαμμένη. Στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ Παρασπόρι τῆς Σητείας, ὅπου εἶναι θαμμένος ὁ μακαρὶτης ἐκλαμπρότατος κ. Φραγκῖσκος Κορναρός, μάρτυρας μου, ἄλλα 100

*Αριθ. 12. Στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ χωριοῦ Ράφτη ὑπέρπυρα 100. Σ' ἐκείνη τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ χωριοῦ Πισκοκέφαλο ὑπέρπυρα 100. Σ' ἐκείνη τῆς Ἁγ. Ἄννας τοῦ ἴδιου χωριοῦ ὑπέρπυρα 50. Στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ Παρασπόρι ὑπέρπυρα 100.

98v c(esc)o Cornaro mio | barba altri ip(erpe)ri 100. per l' anima di lui da esser spesi | ut supra. Item siano dati ip(erpe)ri 10. à ciascun prete delli | Casali Sandali, Prassus, Carriddi, et Dafni di Settia, che | si ritrouerano esser al tempo della mia morte | per dir tre messe per ciascuno, per l'anima della | q(uondam) Cl(arissi)ma s(igno)ra Cath(erin)a Gradenigo mia Ameda⁹⁰, et della q(uodam) | s(igno)ra Isabetta sua fig(liuo)la. Item siano dati ip(erpe)ri 50. al monast(er)o di S. franc(esc)o di questa Città, per dir quei Padri | dieci messe, per l' anima della q(uondam) s(igno)ra Zeneura Gra | denigo mia cugina, ch' è sepolta iui. Item siano dati | à duo, ouer tre sacerdoti come parerà all' miei com | missarij, et spetialm(en)te à mia consorte ip(erpe)ri cento in | tutto per dir una messa alla settimana fra tutti | loro per un' anno nella Capella, et altar priuilleggiato | in S. Tito, per l' anima de tutti i miei parenti, et | amici, et benefattori cioè ip(erpe)ri 100. in tutto. Item lasso | al monast(er)o della n(ost)ra don(n)a de Crotiriagni⁹¹ di Settia | d(uca)ti cento Venetiani da . . . 6 n. 4. per duca-

No 13. A quattro pretti di quattro Casali ip(erpe)ri 10: per cadaun fanno ip(erpe)ri 40.

No 14. Al Monasterio di s. Franc(esc)o di Candia ip(erpe)ri 50.

No 15. A due ò tre sacerdoti per messe ip(erpe)ri 100.

No 16. Al Monasterio della Nostra Don(n)a d(ett)a Acrotiriani d(uca)ti venetiani no 100.

ὑπέρπυρα, γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν ὅπως τὰ παραπάνω.

Ἐπίσης νὰ δοθοῦν ὑπέρπυρα 10 στὸν κάθε παπᾶ τῶν χωριῶν Σαντάλι, Πρασσοῦς, Καρούδι καὶ Λάφνη τῆς Σητείας, ποὺ θὰ βρεθοῦν τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου μου, γιὰ νὰ κάμει τρεῖς λειτουργιῆς ὁ καθένας, γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς μακαρίτισσας ἑκλαμπρότατης Κατερίνας Γκραντενίγκο, τῆς ameda μου⁹⁰ καὶ τῆς μακαρίτισσας Ἰσαμπέττας, κόρης τῆς.

Νὰ δοθοῦν ἐπίσης ὑπέρπυρα 50 στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τούτης τῆς πόλης, γιὰ νὰ κάμουν οἱ πατέρες ἐκεῖνοι δέκα λειτουργιῆς, γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς μακαρίτισσας Ζενέβρα Γκραντενίγκο, ἐξαδέλφης μου, ποὺ εἶναι θαμμένη ἐκεῖ.

Ἐπίσης νὰ δοθοῦν σὲ δυὸ ἢ τρεῖς παπάδες, κατὰ τὴν κρίση τῶν ἐπιτρόπων μου καὶ εἰδικὰ τῆς συζύγου μου, ὑπέρπυρα 100 συνολικά, γιὰ νὰ κάνουν μιὰ λειτουργιὰ κάθε ἑβδομάδα, στὸ ἀлтάριο πριβιλεγκιάτο, ὀλόκληρο ἓνα χρόνο, στὸ παρακλήσι τοῦ Ἁγ. Τίτου, γιὰ τὴν ψυχὴ ὅλων τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ εὐεργετῶν μου, δηλαδὴ ὑπέρπυρα 100 συνολικά.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ μοναστήρι τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς⁹¹ τῆς Σητείας ἑκατὸ δουκάτα βενετσάνικα τῶν...6 n. 4, κατὰ δου-

Ἄριθ. 13. Σὲ τέσσερις παπάδες τεσσάρων χωριῶν ὑπέρπυρα 10 στὸν καθένας κάνουν ὑπέρπυρα 40.

Ἄριθ. 14. Στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου τοῦ Χάντακα ὑπέρπυρα 50.

Ἄριθ. 15. Σὲ δυὸ ἢ τρεῖς παπάδες γιὰ λειτουργιῆς ὑπέρπυρα 100.

Ἄριθ. 16. Στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Ἀκρωτηριανῆς δουκάτα βενετσάνικα ἀριθ. 100.

No 17. All' hospital della Pietà di Candia, à quello di S. lazaro, et à quello de soldati form(en)to m(isu)re sei all' anno uino m(ista)ti otto formazo lire 20: et galline: 10: per ciascheduno di questi tre hospitali per anni tre, et all' hospital della pietà et quello de soldati m(ista)to uno di oglio per ciasched'uno per li soprad(ett)i anni tre.

No 18. Al monast(eri)o di S. Gerolamo di S Zorzi, S. Zuane et S Piero d(ucat)i 25: correnti per ciascheduno fanno d(ucat)i No 100.

No 19. Item lassa à sei Monasterij qui all' incontro

to da esser | comprato tanto stabile a benef(ici)o di esso monasterio, se | però in uita mia non l'hauerò comprato, ò dalli | miei beni in quelle parti dato, per molte gratie, et | fauori riceuuti dall'Inuocatione del suo sant(issi)mo nome. | Item lasso all' hospitale della pietà⁸² di q(ues)ta Città di S. | chiara⁸³, et alli infermi di S. lazaro⁸⁴, et all' hospital | dei sold(at)i form(en)to misure sei all' anno, et uino m(ista)ti otto, | et formazo lire uinti, et galline dieci per cias-
cun | di detti lochi tre pij per anni tre solam(en)te per l'
| anima mia, douendosi il form(en)to far tanto pane, | et al d(ett)o loco della pietà, et à quello dei soldati, | oglio m(ista)to uno per ciascuno all' anno per anni | tre. Lasso al monast(er)o di S.Gier(ola)mo⁸⁵ à quello | di S.Zorzi fardulazi⁸⁶, à quello di S. Zuane dei | fratti minori⁸⁷, et à quello di S. Piero⁸⁸ d(ucat)i 25. cor | renti per ciascuno da esser spesi dalli miei com | missarij, et fatto un calice d' argento per seru(izi)o | dell' altare per l' anima mia. Item uoglio, et | lasso al monast(er)o di S(an)ta maria Diauati-
ni⁸⁹, et alli tre | monast(er)ij di messabeliti⁹⁰, et a quello

99T

κάτο, για να αγοραστεί ανάλογο ακίνητο, προς όφελος του μοναστηριού τούτου, εάν, όσο ζω δεν θα το έχω αγοράσει ή δεν θα το έχω δώσει από τις περιουσίες μου σ' εκείνα τα μέρη, για τις πολλές χάρες και προστασίες που έχω δει από τις επικλήσεις του αγίου ονόματός της.

Επίσης αφήνω στο βρεφοκομείο⁸² της Σάντα Κλάρας⁸³ τούτης της πόλης, στους αρρώστους του Αγ Λαζάρου⁸⁴ και στο Νοσοκομείο των Στρατιωτών σιτάρι μουζούρια έξι το χρόνο, κρασί μίστατα οκτώ, τυρί λίμπρες 20 και κότες δεκα στον κάθε ένα από αυτούς τους φιλανθρωπικούς τόπους, μόνο για τρία χρόνια, για την ψυχή μου. Από το σιτάρι αυτό πρέπει να κάνουν ψωμί. Στο βρεφοκομείο και στο νοσοκομείο των στρατιωτών αφήνω λάδι ένα μίστατο στο καθένα το χρόνο, για τρία χρόνια. Αφήνω στο μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου⁸⁵, στο μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου Φαρδουλάτση⁸⁶, στο μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου των Frati Minori⁸⁷ και στο μοναστήρι του Αγ. Πέτρου στο καθένα⁸⁸ δουκάτα 25, στην τρέχουσα τιμή. Τα χρήματα αυτά να ξεοδευτούν από τους επιτρόπους μου, για να γίνει ένα δικολότηρο άσημένο, για την αγία Τράπεζα, για την ψυχή μου.

*Αριθ. 17. Στο όρφανοτροφείο του Χάντακα, στο νοσοκομείο του Αγ. Λαζάρου και στο στρατιωτικό νοσοκομείο σιτάρι μουζούρια έξι το χρόνο, κρασί μίστατα οκτώ, τυρί λίμπρες 20 και όρνιθες 10 για το καθένα από τα τρία αυτά νοσοκομεία για τρία χρόνια και στο όρφανοτροφείο και στο νοσοκομείο των στρατιωτών ένα μίστατο λάδι στο καθένα για τα παραπάνω τρία χρόνια.

*Αριθ. 18. Στο μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου, του Αγ. Γεωργίου, του Αγ. Ιωάννου και του Αγ. Πέτρου δουκάτα 25 τρέχοντα στο καθένα, δουκάτα 100.

*Αριθ. 19. Αφήνει στα έξι

Επίσης θέλω και αφήνω στο μοναστήρι της Κυρίας (Πανα-

di S. Zorzi Diasso | riti ⁴¹, et à quello di S(an)ta Pellaggia dentro la Città ⁴² ip(erpe)ri 150 | per ciascuno da esser compartiti a quelle monache | che in d(ett)i monast(er)ij si trouerano al tempo della mia | morte, perche preghino Dio, per l' anima mia, et | alli Calog(er)i, ouer Calogree, che si trouerano all' hora | à S. Spirito ⁴³, et S. Ant(oni)o ⁴⁴ fuor dalle mura, siano | dati lire tre per ciascuno, per l' anima mia. | Item lasso al sud(ett)o monast(eri)o di S. Zuanne di fratti | minori form(en)to m(isu)re quatro all' anno, per anni dieci | solam(en)te, et lo possano quei Padri scuodere dal Casal | trapanò dal liuello, che paga il soccorso isci schipus | concesso già al q(uondam) Papà micali Zaruba, perche | siano obligati dir doi messe al mese durante essi | anni dieci, per l' anima del q(uondam) s(igno)r Andrea Corner, | fù del s(igno)r Piero mio Cug(in)o dal quale habbiamo hauuto | per legato una parte del d(ett)o Casal. Item si debiano | dar ip(erpe)ri 100. all' anno per anni cinque solam(en)te | al guardian della scolla ⁴⁵, et confraterni-

nominati ip ri 150, per cadauno fan(n)o ip ri 900.

No 20. Alli Calogeri ouero Calogree di S. Spirito, et S. Ant. fuori della Città l. 3. per cad no - l. 6.

No 21. Al Monast(eri)o di S. Zuane di fratti minori form(en)to m(isu)re 4: all' anno per an(n)i X.ci.

No 22. Al Guardian della detta scuola di S. Zuane ip(erpe)ri 100: all' anno per anni ciuque.

γίας) Διαβατινῆς ³⁹, στὰ τρία μοναστήρια τοῦ Μεσαμπελίτη ⁴⁰, σ' ἐκεῖνο τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Διασορίτη ⁴¹ καὶ σ' ἐκεῖνο τῆς Ἀγίας Πελαγίας ⁴² μέσα στὴν πόλη ὑπέρπυρα 150 στὸ καθένα, γιὰ νὰ μοιραστοῦν στὶς καλόγριες πού θὰ βρεθοῦν στὰ παραπάνω μοναστήρια τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου μου, γιὰ νὰ παρακαλέσουν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Στους καλογέρους ἢ τὶς καλόγριες πού θὰ βρεθοῦν τότε στὸ Ἅγιο Πνεῦμα ⁴³ καὶ στὸν Ἅγιο Ἀντώνιο ⁴⁴, ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη, νὰ δοθοῦν λίρες τρεῖς στὸν καθένα γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

μοναστήρια, τὰ κατονομαζόμενα ἀπέναντι, ὑπέρπυρα 150 γιὰ τὸ καθένα· κάνουν ὑπέρπυρα 900.

Ἄριθ. 20. Στους καλογέρους ἢ τὶς καλόγριες τοῦ Ἀγ. Πνεύματος καὶ τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη λίρες 3 γιὰ τὸ καθένα κάνουν λ. 6.

Ἄριθ. 21. Στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τῶν Fratī Minorī στὰρι μουζούρια 4 τὸ χρόνο, γιὰ δέκα χρόνια.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ παραπάνω μοναστήρι τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη τῶν Fratī Minorī τέσσερα μουζούρια στὰρι τὸ χρόνο, μόνο γιὰ δέκα χρόνια. Τὸ στὰρι αὐτὸ μποροῦν νὰ τὸ παίρνουν οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ χωριὸ Θραψανό, ἀπὸ τὸ λιβέλο πού πληρώνει τὸ σῶχωρο «στισοὶ κήπους», πού ἔχω παραχωρήσει στὸ μακαρίτη παπᾶ Μιχάλη Ζαρούμπα, μὲ τὴν υποχρέωση νὰ κάνουν δυὸ λειτουργιῆς τὸ μῆνα, ἐπὶ δέκα χρόνια, γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ μακαρίτη Ἀντρέα Κορνάρ τοῦ ποτὲ Πιέρο, ἐξαδέλφου μου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπῆραμε σὰν κληροδότημα ἓνα μέρος τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ.

Ἄριθ. 22. Στὸν ἐπίτροπο τῆς παραπάνω ὀργάνωσης (Scuola) τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου ὑπέρπυρα 100 τὸ χρόνο, γιὰ πέντε χρόνια.

Ἐπίσης πρέπει νὰ δίδουν ὑπέρπυρα 100 τὸ χρόνο, γιὰ πέντε χρόνια μένο, στὸν ἐπίτροπο τῆς Ἀδελφότητάς μας ⁴⁵ τοῦ παραπά-

No 23. alla scola del santiss(i)mo Rosario et à quella del nome di Giesù à quella del s(antiss)imo Sacramento, et à quella di s(ant)a Barbara ip(erpe)ri 100 per cadauna fanno ip(erpe)ri 400.

No 24. Alla R(eueren)da Abadessa di Diauadini ip(erpe)ri 500.

No 25. A Eleusa Monaca di Casa ip(erpe)ri no 100.

No 26. Alli Galogeri che si ritrouerano alla sua morte à S. Nic.ò Ghosto ip(ri) 10: per cadauno, et ip(ri) 100: per l' augmento di quella Chiesa.

No 27. Al monast di Angara to quello li uenira.

tà nostra | di S. Zuanne pred(ett)o, per esser spesi à benef(ici)o di essa | scolla, et à honor d' Iddio, per l' anime delli q(uondam) si(gno)ri | Zorzi Barbarigo mio barba, et franc(esc)o e Zuane Zen | miei Cog(na)ti furono fr(a)te)lli in d(ett)a scolla. Item lasso alla | scolla del sant(is)mo Rosario, et à quella del Benedetto | Nome di Giesù N(ost)ro sig(no)re, à quella del sant(issi)mo sacram(en)to | et à quella di S(an)ta Barbara ip(erpe)ri 100. per ciascuna | per esser spesi dalli off(icia)li di d(ett)e scolle, in agom(en)to, et | ornam(en)to di esse. Item lasso alla R(eve)ren)da Madalena Nassini | mia fiozza Abbadessa di Diauadini ip(erpe)ri 500. perche | preghi Iddio per l' anima mia, et à Eleusa m(onac)a di casa | monaca à christo messabeliti⁴⁶ ip(erpe)ri 100. per l' anima mia | et alli Calogeri, che si troverano all' hora à S. Nicolò | ghosto⁴⁷, lascio à ciascuno ip(erpe)ri dieci, et di più siano spesi | ip(erpe)ri 100. in agomento di quella chiesa, come meglio | parerà à mia consorte. Item lasso al monast(eri)o di | Angarantho⁴⁸ tutto quello mi resta dar per conto del | Casal Sofforus, et

99v

νω Ἁγ. Ἰωάννου, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν πρὸς ὄφελος τῆς Ἀδελφότητας αὐτῆς γιὰ δόξα Θεοῦ, γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν μακαρίτιδων Τζώρωτζη Μπαρμπαρίγκο, μπάρμπα μου, καὶ Φραγκίσκου καὶ Ἰωάννη Τζέν, κουνιάδων μου ποὺ ἦταν μέλη τῆς Ἀδελφότητας αὐτῆς.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγιότατου Ροζάριο, στὴν Ἀδελφότητα τοῦ εὐλογημένου ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ, σ' ἐκείνη τῆς Ἁγ. Δωρεᾶς καὶ στὴν Ἀδελφότητα τῆς Ἁγ. Βαρβάρας ὑπέρπυρα 100 στὴν κάθε μιὰ, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους των, γιὰ βελτίωση καὶ διακόσμησή τους.

Ἐπειτα ἀφίνω στὴ σεβάσμια Μαγδαληνὴ Νασίνι, φιλιότσα μου, ἡγουμένισσα τῆς Διαβατινῆς. ὑπέρπυρα 500, γιὰ νὰ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ στὴν Ἐλεοῦσα, καλόγρια τοῦ σπιτιοῦ, μοναχὴ σὺ Χριστὸ τὸ Μεσαμπελίτη⁴⁶, ὑπέρπυρα 100, γιὰ τὴν ψυχὴ μου, καὶ στοὺς καλογέρους ποὺ θὰ βρεθοῦν τότε στὸν Ἁγ. Νικόλαο τὸ Χωστό⁴⁷, ἀφίνω στὸν καθένα ὑπέρπυρα 10. Νὰ ξοδευτοῦν ἀκόμη ὑπέρπυρα 100 γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης, ὅπως θὰ κρίνει καλύτερα ἢ σύζυγός μου.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγκαράθου⁴⁸ ὄλο ἐκείνο ποὺ ὑπολείπεται νὰ μοῦ δώσει, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ χωριοῦ Ζω-

*Αριθ. 23. Στὴν Ὁργάνωση τοῦ Ἁγιότατου Ροζάριο καὶ σὲ κείνη τοῦ Ἰησοῦ, σὲ κείνη τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς καὶ σὲ κείνη τῆς Ἁγ. Βαρβάρας ὑπέρ. 100 γιὰ τὴν καθεμιὰ· κάνουν ὑπέρ. 400.

*Αριθ. 24. Στὴ Σεβασμιώτατη ἡγουμένισσα τῆς Διαβατινῆς ὑπέρπυρα 500.

*Αριθ. 25. Στὴν Ἐλεοῦσα, τὴν καλόγρια ὑπέρπυρα 100

*Αριθ. 26. Στοὺς καλογέρους ποὺ θὰ βρεθοῦν ὅταν πεθάνει, στὸν Ἁγ. Νικόλαο τὸ Χωστό ὑπέρπυρα 100 στὸν καθένα καὶ ὑπέρπυρα 100 γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης.

*Αριθ. 27. Στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγκαράθου ὅτι θὰ τοῦ χρωστάει.

per ogn' altro, che haueuamo da far | siche non sia obliga-
to ad' altro se non computar, et | far boni al s(igno)r Vi-
cenzo mio fr(ate)llo sud(ett)o ip(erpe)ri mille à | conto del-
li agomenti delle case di esso Casal Sofforus | le quali d(et-
t)o s' Vicenzo fece boni à me nelli nostri | conti, et il resto
gli lasso, come ho detto, douendo | quei padri dir una mes-
sa al mese in perpetuo | per l' anima mia, et de tutti i
miei, et commemorarli | facendo nota nel loro condachi.
Item lasso alla | scolla di marineri de Christochieffalà⁴⁹ du-
cati 25. cor | renti da esser fatto dalli miei commissarij un
calice | d' argento per seruitio di quell' altare per l' anima
| mia. Item lasso al Capellan, che sarà al tempo della |
mia morte à S(an)to Ant(oni)o dell' hospedale⁵⁰ ip(erpe)ri
30, et | al monast(eri)o greco di s(an)ta maria mancariatiss-
sa⁵¹ ip(erpe)ri 50. | et a s(an)ta cath(erin)a greca⁵² dei Cal-
l(oger?)i di q(ues)ta Città ip(erpe)ri 100, et | al prete, che
officiará s(an)ta maria di Anzoli⁵³ altri ip(erpe)ri 30. | per-
che dicano tante messe per l' anime di quelli | che moriro-

No 28. Alla scola de Ma-
rineri de Christo Chieffa-
la d(uca)ti correnti no 25.

No 29. Alli sotto scritti
che si ritroueran(n)o alla
sua morte. Al Capellan
di S. Ant(oni)o ip(erpe)ri
30: All monast(eri)o di
s(an)ta maria ip(erpe)ri
50: A quello di s(an)ta
Catt(eri)na ip(erpe)ri 100:
Al prette di s(an)ta M(a-
ri)a ip(erpe)ri 30.

φόροι, καὶ γιὰ ὅποια ἄλλη δοσοληψία, ὥστε νὰ μὴν ἔχει καμιὰ
ὑποχρέωση παρὰ νὰ κάμει λογαριασμὸ καὶ νὰ κάμει χρεωστικὲς
ἀποδείξεις στὸν κ. Βιτσέντζο, τὸν παραπάνω ἀδελφὸ μου, γιὰ
χίλια ὑπέρπυρα, γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἐπεκτάσεων τῶν σπιτιῶν
τοῦ παραπάνω χωριοῦ Ζωφόροι, γιὰ τὶς ὁποῖες (ἐπεκτάσεις) ὁ
παραπάνω Βιτσέντζος μοῦ ἔκυψε ἀποδείξεις στοὺς λογαριασμοὺς
μας. Τὸ ὑπόλοιπο τὸ ἀφίνω στὸ μοναστήρι, ὅπως εἶπα, μὲ τὴν
ὑποχρέωση νὰ κάνουν οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι μιὰ λειτουργιὰ κάθε
μῆνα, παντοτινά, γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ ὅλων τῶν δικῶν μου,
καὶ νὰ τοὺς μνημονεύουν, σημειώνοντας στὰ κοντάκιά τους.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν Ἀδελφότητα τῶν ναυτικῶν τοῦ Χρι-
στοῦ τοῦ Κεφαλαῖ⁴⁹, δουκάτα 25 κυκλοφοροῦντα, γιὰ νὰ κάμουν
οἱ ἐπίτροποί μου ἕνα δισκοπότηρο ἀσημένιο, γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς
Ἀγίας Τραπέζης του, γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν καπελάνο πού θὰ εἶναι τὸν καιρὸ τοῦ
θανάτου μου στὸν Ἅγιο Ἀντώνιο τοῦ Νοσοκομείου⁵⁰ ὑπέρπυ-
ρα 30, στὸ ὀρθόδοξο μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Μακαριότισ-
σας⁵¹ ὑπέρπυρα 50, στὴν Ἀγ. Αἰκατερίνη⁵², τὴν ὀρθόδοξη, τῶν
καλογέρων τῆς πόλης αὐτῆς ὑπέρπυρα 100 καὶ στὸν παπᾶ πού
θὰ λειτουργεῖ στὴν Κυρία τῶν Ἀγγέλων⁵³ ἄλλα ὑπέρπυρα 30,
γιὰ νὰ κάνουν τόσες λειτουργιᾶς, γιὰ τὶς ψυχὰς ἐκείνων πού πέ-

Ἀριθ. 28. Στὴν Ἀδελφό-
τητα τῶν ναυτικῶν τοῦ
Χριστοῦ Κεφαλαῖ δουκάτα
τρέχοντα ἀριθ. 25.

Ἀριθ. 29. Στοὺς παρακά-
τω ἀναφερόμενους πού θὰ
βρεθοῦν ὅταν πεθάνει :
Στὸν καπελάνο τοῦ Ἀγ.
Ἀντωνίου ὑπέρπ. 30. Στὸ
μοναστήρι τῆς Παναγίας
ὑπέρπ. 50. Σ' ἐκεῖνο τῆς
Ἀγ. Αἰκατερίνης ὑπέρπ.
100. Στὸν παπᾶ τῆς Σάντα
Μαρία ὑπέρπ. 30.

No 30. lassia che si spen-
di ip(erpe)ri 150: all' an-
no per anni quattro so-
lam(en)te da pasqua ò
nadal per liberar prigio-
nieri fanno ip(erpe)ri 600.

No 31. Item lassa c(echi)-
ni d' oro sessanta per il
riscato di due schiaui
dalle mani de Turchi.

No 32. Al Guardian della
scuola di s ta Maria de
Settia ip.ri 100: all' anno
peranni tre fanno ip ri300

No 33. A cinque chiese
de diuersi Casali del ter-
ritorio di Settia ip(erpe)-
ri 100: per cad(au)na fan-
(n)ò ip(erpe)ri no 500.

no nella mia Galera, et in quella del s(igno)r | Benetto
mio fr(ate)llo, et questo prego ancora, che si | faccia quan-
to prima per quelle anime. Item si | debbano spendere
ip(erpe)ri 150 all' anno per anni quattro | solam(en)te la
settimana santa, ouer di Natale, per | liberar priggionieri
10 da queste priggioni, o da | quelle di settia, come megl'io 100r
parerà alli miei | commissarij per l' anima mia. Item si
debbono | dar c(echi)ni d' oro sessanta, per il riscatto di
dui schiaui | dalle mani di Turchi dalli sudd(itt)i del N(os-
t)ro ser(enissi)mo Prin | cipe, et questo legato racc(oman)-
do in part(icola)re alli miei commes | sarij, et spetialm(en)-
te di mia consorte, che sia esseguito. | quanto prima sia
possibile, trattandosi di leuar | quelle anime dal pericolo.
Item lasso alla scolla | di s(an)ta maria à Settia ip(erpe)ri
100. all' anno per anni | tre solam(en)te per essi⁵⁴ spesi dal
guardiano per la | processione del Venerdi santo. Item
lasso alla chiesa | della n(ost)ra Don(n)a di Trapesonda⁵⁵, et
à quella di S. Nic(ol)ò | di d(ett)o Casal, et alla chiesa, ch'è
dentro nel Casal sisù⁵⁶, | et à quella del Casal marunea et à

θαναν στη γαλέρα μου και στη γαλέρα του έξοχότατου Μπενέ-
το, του αδελφού μου· τὰ παραπάνω παρακαλώ νὰ γίνουν ὅσο τὸ
δυνατὸ πιὸ γρήγορα, γιὰ τὶς ψυχὲς ἐκεῖνες.

Ἄριθ. 30. Ἀφίνει νὰ δα-
πανοῦνται ὑπὲρ 150 καθὲ
χρόνο, γιὰ πέντε χρόνια
μόνο, τὸ Πάσχα ἢ τὰ Χρι-
στούγεννα, γιὰ τὴν ἀπε-
λευθέρωση αἰχμαλώτων,
σύνολο 600.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ξοδεύονται ὑπὲρ 150 τὸ χρόνο, γιὰ
τέσσερα χρόνια μόνο, τὴ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα ἢ τὰ Χριστούγεννα,
γιὰ νὰ ἐλευθερώουν 10 φυλακισμένους ἀπὸ τὶς ἐδῶ φυλακὲς ἢ
ἀπὸ τὶς φυλακὲς τῆς Σητείας, ὅπως νομίσουν καλύτερα οἱ ἐπί-
τροποὶ μου, γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἄριθ. 31. Ἀφίνει τσεκί-
νια χρυσὰ ἐξήντα γιὰ τὴν
ἀπολύτρωση δυὸ σκλάβων
ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρ-
κων.

Ἐπίσης πρέπει νὰ δίδονται χρυσὰ τσεκίγια ἐξήντα, γιὰ τὴν
ἀπολύτρωση ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων δυὸ σκλάβων, ὑπηκόων
τοῦ Γαληνότατου Πρίγκηπά μας (τῆς Δημοκρατίας τῆς Βενετίας).
Συνιστῶ ἰδιαίτερα στοὺς ἐπιτρόπους μου καὶ μάλιστα στὴ σύζυ-
γὸ μου, νὰ ἐκτελεστεῖ τὸ κληροδότημα αὐτὸ ὅσο τὸ δυνατὸ γρη-
γορότερα, γιὰτὶ πρόκειται νὰ σώσουν τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνους
ἀπὸ τὸν κίνδυνο.

Ἄριθ. 32. Στὸν ἐπίτροπο
τῆς ἀδελφ. τῆς Σ. Μαρίας
τῆς Σητείας ὑπὲρ 100 τὸ
χρόνο, γιὰ 3 χρόνια ὑπὲρ-
πυρα 300.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν Ἀδελφότητα τῆς Παναγίας τῆς Σητείας
ὑπὲρ 100 τὸ χρόνο, γιὰ τρία χρόνια μόνο, γιὰ νὰ ξοδευτοῦν
ἀπὸ τὸν ἐπίτροπο γιὰ τὴ λιτανεία τῆς Μεγάλῃ Παρασκευῆς.

Ἄριθ. 33. Σὲ 5 ἐκκλησίας
διαφ. χωριῶν τῆς Σητείας
ὑπὲρ 100 γιὰ τὸ καθένα
κάνουν ὑπὲρ. 500.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Τραπεζόν-
τας⁵⁵, σ' ἐκεῖνη τοῦ Ἁγ. Νικολάου τοῦ ἴδιου χωριοῦ, στὴν ἐκ-

quella del | C(asa)l Sotira di settia ip(erpe)ri 100. per ciascuna, per esser | spesi in agom(en)to, et ornam(en)to di esse come meglio | parerà allì sud(dett)i sig(no)ri miei fr(a)te)lli. Item ordino, che si debba | far un' habito nouo da frate di S. franc(esc)o, ouero di S. D(omeni)co | ò di S. Agostino quanto prima uenira l' occ(asio)ne, ch' | alcun di detti Padri uoglià andar à uisitar il | San(tissi)mo Sepolcro del N. S(igno)re da essergli dato, et app(ress)o | c(echi)ni quatro, perche giunto, che sarà in quel bene | detto loco sia oblig(at)o pregar Dio, et la sua sant(issi)ma | madre per l' anima mia peccatrice, et de miei | parenti, amici, et baneffatori, et il simile sia fatto | ad' un' altro, che di detti Padri uorra andar alla | s(an)ta casa di Loretto ⁵⁷, ò dà questa Città, ò dall' altre | dell' isola.

Andrea Cornaro fù di sier Giacomo di mia | propria mano mi sottoscriuo, et affermo quanto | di sopra si contiene con due depennature in q(ues)ta | facciata.

100v Appresso ordino, che nelle mie commemorationi sia os-

κλησία πού εἶναι μέσα στό χωριό Ζοῦ⁵⁸, σ' ἐκείνη τοῦ χωριοῦ Μαρωσιά καί σ' ἐκείνη τοῦ χωριοῦ Σωτήρα τῆς Σητείας ὑπέρ-
πυρα 100 στήν κάθε μιά, γιά νά ξοδευτοῦν γιά πλουτισμό καί διακόσμησή τους, ὅπως κρίνουν καλύτερα οἱ παραπάνω κ.κ. ἀδελ-
φοί μου.

Ἐπειτα παραγγέλλω νά γίνει μιὰ καινούργια ἐνδυμασία κα-
λογήρου τοῦ τάγματος τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου, ἢ τοῦ Ἀγίου Ντο-
μένικο, ἢ τοῦ Ἀγ. Αὐγουστίνου, ἀμέσως μόλις παρουσιαστεῖ ἡ
εὐκαιρία νά θέλει κάποιος ἀπό τοὺς καλογέρους ἐκείνους, στόν
ὁποῖο καί θά δοθεῖ, νά πάει νά ἐπισκεφτεῖ τόν Ἅγιο Τάφο τοῦ
Κυρίου ἡμῶν· νά δοθοῦν ἐπίσης τέσσερα τσεκίνια γιά νά παρα-
καλέσει, μόλις φτάσει στόν εὐλογημένο ἐκεῖνο τόπο, τὸ Θεὸ καί
τὴν ἀγιότατη Μητέρα του, γιά τὴν ἀμαρτωλὴ ψυχὴ μου, τῶν
συγγενῶν, φίλων καί εὐεργετῶν μου. Νά γίνει ἐπίσης ἄλλη μιὰ
ἐνδυμασία σ' ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς παραπάνω καλογέρους, ἀπὸ τὴν
πόλη τούτη ἢ ἀπὸ καμιά ἄλλη τοῦ νησιοῦ, πού θά θελήσει νά
πάει στὴ Σάντα Κάζα ντὶ Λορέτο ⁵⁷.

Ἀντρέας Κορνάρος τοῦ ποτιέ κὺρ Τζάκομο ὑπογράφω μὲ τὸ
ἴδιο μου τὸ χέρι καί βεβαιώνω ὅ,τι παραπάνω περιέχεται, μὲ δυὸ
μονογραφεὺς σὲ τούτη τὴ σελίδα.

Διατάσσω ἐπίσης ὅπως στὰ μνημόσυνά μου τηρηθοῦν τὰ πα-

No 34. lassa che si habbi
à fare un' habito nouo al
Padre di S. F(rances)co
S. Dom(en)ico ò S Ago-
stino che hauesse pensi-
ero di andare à uisitare
il santiss(i)mo Sepolcro,
et oltre di ciò c(echi)ni
quattro et di med(esi)mo
s' intendi sij fatto ad'
uno delli soprad(ett)i R(e
ueren)di che uolesse an-
dare à uisitare la Beata
casa di Loretto.

Ἄριθ. 34. Ἀφίνει γιά νά
γίνει μιὰ φορεσιά ἄμφια
καινούργια στόν καλόγερο
τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου, τοῦ
Ἀγ. Δομίνικου ἢ τοῦ Ἀγ.
Αὐγουστίνου, πού θά εἶχε
τὴ σκέψη νά πάει νά ἐπι-
σκεφθῆ τόν Ἅγιο Τάφο
καί ἐκτός ἀπ' αὐτό τσεκί-
νια τέσσερα Τὸ ἴδιο ἐννοεῖ
νά γίνει καί σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς
παραπάνω σεβάσιμους, πού
θά ἤθελε νά ἐπισκεφτεῖ τὴ
Beata Casa di Loreto.

ser | uato il modo antico senza quelle pompe, et uanità | che si usano | al pres(ent)e, et nell' istessa maniera che | fù fatto in quelle del q(uondam) Cl(arissi)mo s(igno)r Zua-
ne Zen mio Cug(na)to | la qual cura lasso alla sud(dett)a
Cl(arissi)ma mia consorte | che sa la mia intentione, alla
quale, et alli altri | miei commisarij ordino espressam(en)te,
che non | debbano lasciar per niun modo entrar in casa |
mia quelle donne cantarine, che in greco si | chiamano mi-
roloytres⁸⁸, ne manco in chiesa | uadano esse a pianger so-
pra il mio corpo, | ò sopra la mia sepoltura essendo costu-
me | de gentili, et etnici, et dannato dalla chiesa, | et di
ciò le protesto, et scongiuro da parte del | S. Dio, che non
preteriscano questo mio ordine | per niun modo. Item las-
so à tutti li seru(ito)ri, et | massere, che si troverano in
casa mia al tempo | della mia morte, eccetto quelle perso-
ne, che | nominatam(en)te saranno beneficiate qui sotto | i-
p(erpe)ri 100. per cadauno, et cadauna di esse | et di più
le sia pagato se douerano hauere | alcuna cosa della lo-
ro seruitù come nel | libretto de salariati da me tenuto

No 35. A tutti li seru(i-
to)ri et masere di casa
ip(erpe)ri 100: per cadau-
no, et cadauna.

λιὰ ἔθιμα, δίχως ἐκεῖνες τῆς ἐπιδείξεις καὶ τῆς ματαιότητες, ποὺ
χρησιμοποιοῦνται αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, καὶ νὰ γίνουιν κατὰ τὸν ἴδιο
τρόπο, ποὺ ἔγιναν καὶ τοῦ μακαρίτη ἐκλαμπρότατο Ἰωάννη
Τζέν, γυναικάδελφού μου. Τὴ φροντίδα αὐτὴ ἀφίνω στὴν παρα-
πάνω ἐκλαμπρότατη σύζυγό μου, ποὺ ξέρει τῆς διαθέσεις μου,
στὴν ὁποία, ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους ἐπιτρόπους μου, παραγγέλλω
ρητὰ, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφίσουν μὲ κανένα τρόπο νὰ μποῦν στὸ
σπίτι μου ἐκεῖνες οἱ γυναῖκες, οἱ τραγουδίστριες, ποὺ στὰ ἑλλη-
νικὰ λέγονται μοιρολοῖτριες⁸⁸, οὔτε νὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησία νὰ
κλαῖνε πάνω ἀπὸ τὸ λείψανό μου ἢ πάνω ἀπὸ τὸν τάφο μου,
ὅπως συνηθίζεται ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ· αὐτὸ
καταδικάζεται κι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Γι αὐτὸ διαμαρτύρομαι καὶ
τοὺς ἐξορκίζω στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴν παραβοῦν μὲ κανέ-
να τρόπο τὴν παραγγελία μου αὐτὴ.

Ἄριθ. 35. Σὲ ὅλους τοὺς
ὑπηρέτες καὶ ὑπηρετρίες
τοῦ σπιτιοῦ ὑπέρπυρα 100
στὸν καθένα καὶ στὴν κά-
θεμιὰ.

Ἐπειτα ἀφίνω σ' ὅλους τοὺς ὑπηρέτες καὶ ὑπηρετρίες, ποὺ
θὰ βρεθοῦν στὸ σπίτι μου τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου μου, ἐκτὸς
τῶν προσώπων ἐκείνων ποὺ ὀνομαστικὰ θὰ εὐεργετηθοῦν ἐδῶ
παρακάτω, ὑπέρπυρα 100 στὸν καθένα καὶ στὴν καθεμιὰ τους.
Ἐπίσης νὰ τοὺς πληρώσουν ὅ,τι θὰ ἔχουν νὰ παίρνουν γιὰ τὴν
ὑπηρεσία τους, σύμφωνα μὲ τὸ βιβλιάριο τῶν μισθῶν, ποὺ τηρῶ,

apparerà; | se ben ordinariam(en)te mi sono deb(ito)ri tolen-
do auanti | tratto. Lasso à Cali⁵⁵ scaruella⁶⁰ o à quell' al-
tra | don(n)a, che sarà in custodia della casa à trapsanò⁶¹ |
ip(erpe)ri 50. Item siano dati all' officiator di s(an)ta ma-
101r ria | Pigaidotissa ip(erpe)ri 25. per dir dieci messe in | essa
chiesa, et commemorar la q(uondam) Maria uecchia | che
fù seruitrice fedel(issi)ma di casa, et è iui sepolta. | Item
lasso alli fig(liuo)li del q(uondam) m. And(re)a perciuale⁶²
da | settia, ouero alli loro fig(liuo)li ip(erpe)ri 200. in tutto
per l' | anima mia, et per ogni loro pretensione. Item |
lasso ad Amorato Querini mio scriuano⁶³ al | Casal trapsa-
nò tutto quello mi deue dare per | il maneggio dell' entra-
te delli anni passati | eccetto del scosso per lui fatto dell'
anno pr(esen)te | della mia morte, cosi di biaue, come di
uini | formazi, et altro, di che debba render conto al | qua-
le lasso anco quelli drappi miei, che sono | nella casa là
fuori, et l'uno stromazzo⁶⁴, l'una | coltra et l'un paro di lin-
cioli, et doi cussini con | l' intimelle. Item tutti li miei

ἄν καὶ συνήθως εἶναι ὀφειλέτες μου, γιατί παίρνουν προκα-
ταβολές. Ἀφίνω στὴν Καλὴ⁵⁵ Σκαρβέλλα⁶⁰ ἢ σ' ἐκείνη τὴ
γυναῖκα ποὺ θὰ φυλάσσει τὸ σπίτι στὸ Θραψανό⁶¹ ὑπέρπυ-
ρα 50.

Νὰ δοθοῦν ἐπίσης στὸν ἱερουργὸ τῆς Παναγίας τῆς Πηγα-
διώτισσας ὑπέρπυρα 25, γιὰ νὰ κάνει δέκα λειτουργιῆς στὴν ἐκ-
κλησία αὐτὴ καὶ νὰ μνημονεῦει τὴ μακαρίτισσα τὴ γριὰ Μαρία,
πιστότατη ὑπηρέτρια τοῦ σπιτιοῦ ποὺ εἶναι θαμμένη ἐκεῖ.

Ἐπίσης ἀφίνω στὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Ἀντρέα Περτσι-
βαλε⁶² ἀπὸ τὴ Σητεία ἢ στὰ παιδιά τους, ὑπέρπυρα 200 συνολι-
κά, γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ γιὰ κάθε ἀξίωσή τους.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν Ἀμοράτο Κουερίνι, γραμματικό μου⁶³
στὸ χωριὸ Θραψανό, ὅ,τι ὀφείλει νὰ μοῦ δώσει ἀπὸ τὴ διαχειρη-
ση τῶν εἰσοδημάτων μου γιὰ τὶς περασμένες χρονιές, ἐκτὸς ἀπὸ
τὴν εἴσπραξη ποὺ θὰ κάμει κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου μου, τόσο
σὲ σιτηρὰ ὅσο καὶ σὲ κρασί, τυριὰ καὶ ἄλλα, γιὰ τὰ ὁποῖα πρέ-
πει νὰ δώσει λογαριασμό. Στὸν ἴδιο ἀφίνω ἀκόμη ἐκεῖνα τὰ ὑ-
φάσματά μου, ποὺ βρίσκονται στὸ σπίτι ἐκεῖ ἔξω καὶ τὸ ἕνα
stromátsso⁶⁴, τὸ ἕνα κλινοσκέπασμα, τὸ ἕνα ζευγάρι σεντόνια καὶ
δὺο μαξιλάρια μὲ τὶς μαξιλαροθήκες.

Ἐπίσης ὅλα τὰ μετὰξίνα ὑφάσματά μου καὶ ὅλες οἱ φόδρες

No 36. A Cali Scaruella
ip(erpe)ri 50:

No 37. All' officiator di
stan)ta maria Pigaidotis-
sa ip(erpe)ri 35.

No 38. Alli fig(lio)li del
q(uondam) m. An(dre)a Persiuale da Settia, o-
vero alli loro fig(lio)li i-
p(erpe)ri nò 200.

No 39. All' Amorato Que-
rini suo scriuano al Ca-
sal Trapsano. . . . .

No 40. lassa, che delli

Ἀριθ. 36. Στὴν Καλὴ
Σκαρβέλλα ὑπέρπ. 50.

Ἀριθ. 37. Στὸ λειτουργὸ
τῆς Παναγίας τῆς Πηγαί-
διώτισσας ὑπέρπ. 25.

Ἀριθ. 38. Στὰ παιδιά τοῦ
μακαρίτη μάστορο Ἀντρέα
Περτσιβαλε ἀπὸ τὴ Σητεία
ἢ στὰ παιδιά του ὑπ. 200.

Ἀριθ. 39. Στὸν Ἀμοράτο
Κουερίνι, τὸ γραμματικό
τοῦ στὸ χωριὸ Θραψανὸ
. . . . .

Ἀριθ. 40. Παραγγέλλει:

suoi drappi di seda sijno fatte tre parti et delle fodre ouer pelle similme(en)te che egli si ritrouano nella Città, due delle q(ua)li siano del s(igno)r And(re)ja Corner fù del s(igno)r Zuane, et l'altra del s(igno)r D(otto)r Ott(auian)o, suo amico, et compare. Tutti li suoi drappi di lino lascia medesinam(en)te al s(igno)r D(otto)r Acquila suo Amico et compare. li drappi di lana lascia al s(igno)r marcant(oni)o Treuisan suo compare.

No 41. Item lassa al Cl(arissi)mo sig(n)o(r) Seb(astia)n Querini, suo compare, per tutta la sua uita, et finche sia in questo Regno, che gli sia dato form(en)to m(isu)re sei uino mosto m(ista)ti 12 et formaggio l(i)tr(e) 20.

No 42. Lassa à mad(onn)a

drappi di seta, et | tutte le fodre, ouer pelle, che ho qui nella Città | siano fatte in tre parti, le duo parti siano date | al Cl(arissi)mo s(igno)r Andrea Corner fù del Cl(arissi)mo s(igno)r Zuane Cor | naretto, et l'altra sia data al s(igno)r dottor ottauian | mio car(issi)mo amico, et compare, e tutti li miei | drappi di lino siano dati al s(igno)r dottor Acquila si | milm(en)te mio car(issi)mo amico, et compare, et quelli | di lana siano dati al s(igno)r M. Ant(oni)o Triuisan⁶⁵ mio | compare perche si ricordino di me, et preghino | Dio par l'anima mia. Item lasso al Cl(arissi)mo s(igno)r | Sebastian Q(uir)ini mio compare per tutta la sua | uita, et finche sia in questo Regno, che gli sia | dato ogni anno form(en)to m(isu)re sie uino mosto m(ista)ti⁶⁶ dodese | et formaggio Lire (?) 20, et galine dieci per l'anima | mia, et se lui non sarà uiuo al tempo del mio | morire, hab- 101v
bino detto legato li suoi fig(liu)o(li) per anni | sei solam(en)te. L'istesso dico dello sud(dett)o sr. ottauiani | et sig(n)o(r) Triuisan, et se loro non saranno in detto | tempo, habbino il pred(ett)o legato li loro figlioli. | Lasso à mad(onn)a maria Salamona⁶⁷ mia Comare | form(en)to misure sie, et uin

τά μεταξωτά του υφάσματα να γίνουν τρεις μέρτες και οι φόδρες ή τὰ δέρματα τὸ ἴδιο, ὅπως και κείνα πού βρίσκονται στήν πόλη. Οἱ δυὸ ἀπ' αὐτὲς νὰ εἶναι τοῦ κ. Ἀντρέα Κορνέρο τοῦ ποτέ Τζουάνε και ἡ ἄλλη τοῦ δόκτορα κ. Ὀκταβιανού, φίλου του και κουμπάρου. Ὅλα τὰ λινὰ υφάσματα ἀφίνει ἐπίσης στὸν δόκτορα κ. Ἀκουϊλα, φίλο του και κουμπάρο. Τὰ μάλλινα ἀφίνει στὸν κύριο Μαρκαντώνιο Τρεβιζάν, κουμπάρο του.

Ἀριθ. 41. Παραγγέλλει νὰ δίδεται στὸν ἐκλαμπρότατο κύριο Σεβαστιανὸ Κουιρίνι, κουμπάρο του, γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ και ὥσπου νὰ βρῆσκει σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο, σιτάρι, μουζούρια ἔξι, κρασί μουστο μίστατα 12 και τυρὶ λίτρες 20.

Ἀριθ. 42. Ἀφίνει στὴ

ἡ δέρματα πού ἔχω ἐδῶ στήν πόλη νὰ γίνουν τρεῖς μερίδες. Οἱ δυὸ νὰ δοθοῦν στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ἀντρέα Κορνέρο τοῦ ποτέ ἐκλαμπρότατου Ἰωάννη Κορναρέτο και ἡ ἄλλη νὰ δοθεῖ στὸν κ. δόκτορα Ὀκταβιανό, ἀγαπητότατό μου φίλο και κουμπάρο. Ὅλα τὰ λινὰ υφάσματά μου νὰ δοθοῦν στὸν κ. δόκτορα Ἀκουϊλα, ἐπίσης ἀγαπητότατο φίλο μου και κουμπάρο και τὰ μάλλινα νὰ δοθοῦν στὸν κ. Μαρκαντώνιο Τρεβιζάν⁶⁵, κουμπάρο μου, γιὰ νὰ μὲ θυμοῦνται και νὰ παρακαλοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Σεβαστιανὸ Κουιρίνι, κουμπάρο μου, σ' ὅλη του τὴ ζωὴ και ὥσπου θὰ εἶναι σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο, κάθε χρόνο, σιτάρι μουζούρια ἔξι, κρασί μουστο μίστατα⁶⁶ δώδεκα, τυρὶ λίτρες 20 και ὄρνιθες δέκα, γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Ἄν ἐκεῖνος δὲν θὰ εἶναι ζωντανὸς τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου μου, τὸ κληροδότημα αὐτὸ ἄς τὸ ἔχουν τὰ παιδιὰ του γιὰ ἔξι χρόνια μόνο. Τὸ ἴδιο λέγω και γιὰ τὸν παραπάνω κ. Ὀκταβιανὸ και τὸν κ. Τρεβιζάν. Ἐὰν κὶ ἐκεῖνοι δὲν θὰ ζοῦν τὸν καιρὸ πού εἶπα παραπάνω, τὸ κληροδότημα αὐτὸ ἄς τὸ ἔχουν τὰ παιδιὰ τους. Ἀφίνω στήν κ. Μαρία Σαλαμόνα⁶⁷, τὴν κουμπάρα μου, σιτάρι μουζούρια ἔξι και κρασί μουστο μίστατα δέκα, γιὰ

mosto mistachi diese | perche preghi Dio, per l'anima mia, che so che | lo farà di cuore. Item lasso al s(igno)r Zuane chiriaco | pulo mio compare, ouero se lui non sarà alli | suoi fig(lio)li ip(erpe)ri 300., acciò preghi Dio per l' anima | mia. Item lasso al s(igno)r d(otto)r Tandì⁶⁸ mio figliozzo in | segno d' amore una saliera d' argento col piede | alto, et un mastrapan⁶⁹ d' argento; et un' altra | saliera col piede alto parim(en)te, et un' altro ma | strapon lasso al fig(lio)lo del s(igno)r d(otto)r spiera qual hò te | nuto à battesimo in segno parim(en)te d' amore, | et al fig(lio)lo, ò fig(lio)la che non mi ricordo del s(igno)r dottor | Beuardo da me tenuto à battesimo lasso per segno | d' amore un'anello d' oro con giogia⁷⁰ rubin il più | bello di quelli, che hò in casa⁷¹. et al s(igno)r d(otto)r sbasichi | mio compare lascio un tazzon⁷² d' argento per | segno d' amore, li quali tutti prego, che faccino | oratione al sig(no)re per l' anima mia.

Andrea Cornaro fù di sier Giacomo mi sottoscriuo | di mia propria mano, et affermo quanto di sopra | si contiene.

Item lasso à tutti li miei contadini, et sergenti⁷³ | nelli

νά παρακαλεῖ τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μου, πρᾶγμα ποὺ ξέρω πὼς θὰ τὸ κάμει μὲ τὴν καρδιά της.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν κ. Ἰωάννη Κυριακόπουλο, κουμπάρο μου, ἢ στὰ παιδιά του, ἂν ἐκεῖνος δὲν θὰ ζῆ, ὑπέρπουρα 300, γιὰ νὰ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ δόκτορα κ. Τανδὶ⁶⁸, φιλιότσο μου, σὲ ἔνδειξη ἀγάπης, μιὰ ἀλατιέρα ἀσημένια μὲ ψηλὸ ποδάρι καὶ ἓνα μαστραπᾶ⁶⁹ ἀσημένιο· μιὰ ἄλλη ἀλατιέρα μὲ ψηλὸ ποδάρι ἐπίσης, καὶ ἓνα ἄλλο μαστραπᾶ ἀφίνω στὸ παιδί τοῦ δόκτορα κ. Σπιέρα, ποὺ τὸ ἔχω βαφτίσει, ἐπίσης σὰν σημάδι ἀγάπης. Στὸ γυιὸ ἢ στὴν κόρη, δὲν θυμᾶμαι, τοῦ δόκτορα κ. Beuardo, ποὺ ἐβάφτισα, ἀφίνω, σὰν σημάδι ἀγάπης, ἓνα δακτυλίδι χρυσοῦ, μὲ πολύτιμη πέτρα⁷⁰ ρουμπίνι, τὸ πιὸ ὠραῖο ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἔχω στὴν κάσα⁷¹. Στὸ δόκτορα κ. Σμαζίκη, κουμπάρο μου, ἀφίνω ἓνα μεγάλο τάσι⁷² ἀσημένιο, γιὰ σημάδι ἀγάπης. Ὅλους αὐτοὺς παρακαλῶ νὰ κάμουν δέησες στὸν Κύριο γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἀντρέας Κορνάρος τοῦ ποτὲ κὺρ Τζάκομο ὑπογράφω μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι καὶ βεβαιώνω ὅσα παραπάνω περιλαμβάνονται.

Ἐπίσης ἀφίνω σ' ὄλους τοὺς χωρικούς μου καὶ τοὺς ἀντι-

na Maria Salamon sua comadre form(en)to mfi-sulre sei et uin mosto m(istat)ti diece.

No 43 Item lassa al s(igno)r Zuane Chiariaco-pulo suo compadre, ouero à suoi fig(lio)li ip(erpe)ri 300.

No 44. Al s(igno)r D(otto)r Tandì suo figiozzo in segno di amore lassa una saliera d'argento col piede alto, et un mastrapan pur d'arg(en)to Il med(e-simo) lassa al fig(lio)lo del sig(no)r D(otto)r Spiera suo fiozzo Al fig(lio)lo ò fig(lio)la del s(igno)r D(otto)r beuardo su) fiozzo lassa per segno d'amore un'anello legato co(n) rubino il più bello che habbi. Al s(igno)r D(otto)r Sbasichi suo comp(a)re lassa un tazzon d'arg(en)to per segno d' Amore.

μαντόνα Μαρία Σαλαμόνα κουμπάρα του στάρι μου-ζούρια ἔξι καὶ κρᾶσι μου-σο μίστατα δέκα.

Ἀριθ. 43. Ἀφίνει στὸν κ. Τζουάνε Κυριακόπουλο, κουμπάρο του, ἢ στὰ παιδιά του ὑπέρπ. 300.

Ἀριθ. 44. Στὸν δόκτορα κ. Τάντι, φιλιότσο του, σὰ σημάδι ἀγάπης ἀφίνει μιὰ σαλιέρα ἀσημένια μὲ ψηλὸ ποδάρι καὶ ἓνα μαστραπᾶ ἐπίσης ἀσημένιο. Τὸ ἴδιο ἀφίνει στὸ γυιὸ τοῦ δόκτορα Σπιέρα, φιλιότσο του. Στὸ γυιὸ ἢ στὴν κόρη τοῦ δόκτορα κ. Beuardo φιλιότσο του ἀφίνει γιὰ σημάδι ἀγάπης ἓνα δακτυλίδι, δεμένο μὲ ρουμπίνι, τὸ καλύτερο ἀπὸ ὅσα ἔχει. Στὸ δόκτορα κ. Σμαζίκη, κουμπάρο του, ἀφίνει ἓνα μεγάλο τάσι ἀσημένιο γιὰ σημάδι ἀγάπης.

No 45. Lascia à tutti li suoi contadini, sergenti, et altri habitenti nelli suoi casali sotto posti così alla giurisdiction di Candia come di Settia, tutto quello che le anderan(n)o debitori al tempo della sua morte da ip(erpe)ri 100 ingiu, et dalli 100 in suso fino alli 200: la metà et dalli 200 in su sij qual si uoglia summa il terzo.

No 46. A Papa Zorzi

Ἄριθ. 45. Ἀφίνει σ' ὅλους τοὺς χωρικοὺς του, τοὺς ἀντιπροσώπους και τοὺς ἄλλους πού κατοικοῦν στὰ χωριά του, τόσο σ' αὐτὰ πού θπάγονται στή δικαιοδοσία του Χάντακα, ὅσο και τῆς Σητείας, ὅλα ὅσα θὰ χρωστοῦν τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου του ἀπὸ ὑπέρπυρα 100 και κάτω ἀπὸ τὰ 100 και πάνω μέχρι τὰ 200, τὰ μισά ἀπὸ τὰ 200 και πάνω τὸ ἓνα τρίτο, ὅσο κι ἂν εἶναι τὸ σύνολο τῆς ὀφειλῆς τους.

Casali Trapsanò, Sofforus, et Vogni di | questo terr(itori)o, et similm(en)te di quelli di settia, | et alli miei gonicari⁷⁴ di metaxa⁷⁵, et al mio | metocarò⁷⁶ di detto loco, et alli metocari di | S. Nicolò ghosto e de stà brussa⁷⁷ tutto quello mi | deuono dare cioè al tempo della mia morte, | da ip(erpe)ri 100. in giù, et dalli 100. in suso fino a 200. | la mità, et dalli 200. in sù fosse qual si uoglia | summa il terzo per l' anima mia, et quelli | che haueuano prima detti loci eccettuando però | l' entrata⁷⁸ dell' anno corrente, la qual si debba | scoder integralm(en)te, et parim(en)te eccettuati li dan(ar)i, uini, biaue, et altro, che haverò dato loro, ouero | il mio scriuan, ò curatora⁷⁹, dal mese di settemb(r)e | precedente alla mia morte in poi, per douer | pagar al tempo nouo alle are, ouero alla uen | demia, ò in altra robba come nelli libri appa | rerà, le quali si debbano scoder et anch' essi | al tempo debito, con tutto quello, ch' io doueuo | hauer da ogn' altra sorte di persona, eccetto li | prenominati così nella Città, come fuori, et qui | et à Settia, come nelli miei libri apparerà. | Item lasso à Papà

προσώπους μου⁷⁸ στὰ χωριά Θραψανό, Ζωφόρους και Βόνη τῆς περιφέρειας αὐτῆς ὅπως και τῆς Σητείας, στοὺς γονικάρους μου⁷⁴ στοῦ Μεταξᾶ⁷⁵, και στὸ μετοχάρη⁷⁶ μου τοῦ τόπου ἐκεῖνου, στοὺς μετοχάρηδες στὸν Ἅγιο Νικόλαο τὸ Χωστὸ και στὰ Μπροῦσα⁷⁷, ὅλο ἐκεῖνο πού θὰ ὀφείλουν νὰ μοῦ δώσουν, τὸ χρόνο τοῦ θανάτου μου, ἀπὸ ὑπέρπυρα 100 και κάτω ἀπὸ ὑπέρπυρα 100 και πάνω μέχρι 200, τοὺς ἀφίνω τὰ μισά, και ἀπὸ 200 και πάνω, μέχρι ὁποιοῦδήποτε ποσοῦ, τὸ τρίτο, γιὰ τὴν ψυχὴ μου και ἐκείνων, πού εἶχαν πρὶν τοὺς τόπους αὐτοὺς· ὅμως ἐξαιρεῖται ἡ νιτράδα⁷⁹ (εἰσόδημα) τοῦ χρόνου πού τρέχει, πού ὀφείλουν νὰ τὴν πληρώσουν στὸ ἀκέραιο. Ἐπίσης ἐξαιροῦνται τὰ χρήματα, κρασιά, δημητριακὰ και ἄλλα, πού θὰ τοὺς ἔχω δώσει ἐγώ, ἢ ὁ γραμματικός μου, ἢ ὁ κουράτοράς⁷⁹ μου (ἐπίτροπος) ἀπὸ τὸ μῆνα Σετέμπερη κι ἔπειτα, πρὶν τοῦ θανάτου μου, πού ὀφείλουν νὰ τὰ πληρώσουν τὸν καινούργιο χρόνο στὰ ἀλώνια ἢ στὸν τρυγητό, ἢ μὲ ἄλλα πράγματα, ὅπως θὰ φαίνεται στὰ βιβλία. Αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἐξοφλήσουν τὸν κατάλληλο καιρὸ μὲ ὅλα, ὅσα θὰ ἔχω νὰ λαβαίνω ἀπὸ κάθε ἄλλου εἶδους πρόσωπα ἐκτὸς αὐτῶν πού παραπάνω καθορίζω, τόσο μέσα στὴν πόλη ὅσο κι ἔξω, και ἐδῶ και στὴ Σητεία, ὅπως θὰ παρουσιάζεται στὰ βιβλία μου.

sier Zorzi christianopulo ⁸⁰ mio | fiozzo ip(erpe)ri 100. per l' anima mia, et à Giorgici | Liondariti mio fiozzo similm(en)te, et à sua m(ad)re | ip(erpe)ri 150. in tutto per l' anima mia. Voglio, che | la concessione delli terreni fatta per me à m. | Andrea Sauì nostro di settia sia ferma, et ualida, | et sia eseguita, et osseruata. Di più possa | Zeneura sua consorte, ouero la sua fig(lia)la tra | cula, s'ella non sarà uiua, goder un' anno l' | intrada del Zardin del Cau(allie)r del Casal Piscochiefalo | la mia portione, et se io l' hauerò disposto in | uita mia, habbia tanto della mia parte delli | lochi liberi di settia, quanto importa l' affitto del | Zardin per anno uno, come di sopra in segno picciolo | d' amore. Item Lasso al s(igno)r Marin Ruzier form(en)to m(isur)e 50. | per l' anima mia, et se li suoi fratelli saranno ri | tornati dal bando habbiano insieme detto legato. | Item uoglio et ordino, che per pagam(en)to della dote | della sud(dett)a mad(onn)a Cornarola mia consorte, ch' è d(ucati) | 8 m. correnti da ip(erpe)ri 8 [...] per d(ucato), perche li altri d(ucat)i mille | dal num(er)o di essa dote,

Christianopulo suo fiozzo lassa ip(erpe)ri no 100. A Giorgi leondariti suo fiozzo et a sua madre ip(erpe)ri no 150

No 47. Conferma la concessione fatta da lui a m. And(re)a Sauì da Settia de certi terreni, et intende che sij eseguita et osseruata.

No 48. A Zeneura sua consorte ouero à Tracula sua fig(lia)la lassa l' entrata di anno uno della portione a lui toccante del suo Giardino à Piscochiefalo.

No 49. Lassa al sig(nor) Marin Ruzier formento m(isur)e 50.

No 50 Item ordina il modo come si hauerà a fare il pagam(en)to di dote à sua moglie il quale pretende che sij molto

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν παπᾶ κὺρ Τζώρτζη Χριστιανόπουλο ⁸⁰, φιλιότσο μου, ὑπέρπυρα 100 γιὰ τὴν ψυχὴ μου· στὸ Γεωργίτση Λιονταρίτη, φιλιότσο μου ἐπίσης, καὶ στὴ μητέρα του ὑπέρπυρα 150 συνολικὰ γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Θέλω, ἢ παραχώρηση τῶν γαιῶν, ποὺ ἔγινε ἀπὸ μένα, στὸ δικό μας μάστρο Ἀντρέα Σάβη, ἀπὸ τὴ Σητεία, νὰ εἶναι στερεὰ καὶ ἔγκυρη, νὰ ἐκτελεστεῖ καὶ νὰ τηρηθεῖ. Μπορεῖ ἐπίσης ἡ Γενέβρα, ἡ σύζυγός του ἢ ἡ κόρη του Δρακούλα, ἂν ἐκείνη δὲ θὰ ζῆ, νὰ καρπωθεῖ ἓνα χρόνο τὸ μερίδιό μου ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τοῦ κήπου τοῦ Καβαλιέρου στὸ χωριὸ Πισκοκέφαλο· ἂν ἐγὼ τὸ διαθέσω, ὅσο ζῶ, νὰ παίρνει τόσο ἀπὸ τὸ μερίδιό μου, ἀπὸ τίς διαθέσιμες περιουσίες τῆς Σητείας, ὅσο ἀποδίδει ἡ ἐνοικίωση τοῦ κήπου γιὰ ἓνα χρόνο, ὅπως παραπάνω, σὰν μικρὸ δεῖγμα ἀγάπης.

Ἐπειτα ἀφίνω στὸν κ. Μαρίνο Ρυζιέρ στᾶρι μουζούρια 50 γιὰ τὴν ψυχὴ μου· ἂν θὰ ἔχουν γυρίσει ἀπὸ τὴν ἐξορία τὰ ἀδελφία του νὰ παίρνουν μαζί τὸ κληροδότημα αὐτό.

Ἐπειτα ἐπιθυμῶ καὶ παραγγέλλω: ἡ πληρωμὴ τῆς προίκας τῆς παραπάνω συζύγου μου κ. Κορνάρόλας, ποὺ εἶναι δουκάτα κυκλοφοροῦντα 8 χιλιάδες πρὸς ὑπέρπυρα 8 [...] τὸ δουκάτο— γιὰ τὰ ἄλλα χίλια δουκάτα ἀπὸ τὸ ποσὸ τῆς προίκας αὐτῆς τὰ

Ἀριθ. 46. Στὸν παπᾶ Τζώρτζη Χριστιανόπουλο, φιλιότσο του, ἀφίνει ὑπέρπυρα 100 Στὸ Γιώργη Λιονταρίτη, φιλιότσο του καὶ στὴ μητέρα του ὑπέρπ. 150.

Ἀριθ. 47. Ἐπικυρώνει τὴν ἐκχώρηση μερικῶν χωρifiῶν, στὸν κὺρ Ἀντρέα Σάβη ἀπὸ τὴ Σητεία, καὶ ἐννοεῖ νὰ γίνε ἐκτελεστή καὶ νὰ τηρηθεῖ.

Ἀριθ. 48. Στὴ Τζενέβρα, τὴ σύζυγό του ἢ στὴν Δρακούλα, τὴν κόρη του ἀφίνει τὸ εἰσόδημα ἐνὸς χρόνου τῆς μερίδας ποὺ τοῦ ἀνολογεῖ, ἀπὸ τὸν κῆπο στὸ Πισκοκέφαλο.

Ἀριθ. 49. Ἀφίνει στὸν κ. Μαρίνο Ρυζιέρ στᾶρι μουζούρια 50.

Ἀριθ. 50. Καθορίζει ἐπίσης τὸν τρόπο ποὺ θὰ γίνε ἡ πληρωμὴ τῆς προίκας στὴ σύζυγό του, ἢ ὅποια ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅσα

maggior di quello essa
possa pretendere.

hà già con mio uoler pro | messi per termination dell'
Ecc(ellentissi)mo Regg(imen)to alla sig(no)ra | fiorenza sua
sorella nelli suoi giugali con il q(uondam) | Cl(arissi)mo m.
Z. Angelo Corner, li quali io ho pagato come | per le mie
scritture appar, et anco dalli d(uca)ti mille | dalle dimisso-
rie, io non sono altram(en)te oblig(at)o ha | uendoli hauuto
essa mia consorte dalli q(uondam) s(igno)ri suoi | fratelli,
et hà fatto à modo suo di quelli, et fece | essa à loro sicu-
rità nelli atti de m. Zorzi papa | steffanopulo nod(a)ro l'an-
no 1578, ouer 79, mi | riporto alla uerità, uoglio dico, ch'
essi d(uca)ti 8 m. gli | siano pagati in questo modo cioè,
La portion | mia de Vonì predetto con tutte le sue habent-
tie⁹¹ | raggioni, et giurisdittion libera, et franca d'ogni |
grauame eccetto, che del legato pred(ett)o de m(isur)e .4.
di form(en)to | all' anno in perpetuo, che lasso al mona-
st(eri)o del loco | nouo della messarea. Item il mio meto-
chio de me | taxà, con tutte le sue raggioni, habentie, e
pertinen | tie, et sicome io al pr(ese)nte lo tengo, et possedo
con | obligo di pagar in cam(er)a fiscal liuello all' anno |
ip(erpe)ri 80. se ben mi raccordo, et ip(erpe)ri 70. al s(igno)r

ἐκείνη μπορεί νὰ ἰσχυρι-
στεῖ.

ἔχει ὑποσχεθεῖ μὲ τὴ συγκατάθεσή μου καὶ μὲ θέσπισμα τῆς ἔξο-
χότατης Κυβέρνησης στὴν ἀδελφή της κυρία Φιορέντσα, γιὰ τὸ
γάμο της μὲ τὸν ποτὲ ἐκλαμπρότατο Τζουάνε - Ἄγγελο Κορνέρ,
ποσὸ πού ἔγώ ἔχω πληρώσει, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔγγραφά
μου, καὶ γιὰ ἄλλα χίλια δουκάτα ἐγὼ δὲν ἔχω καμιὰ ὑποχρέω-
ση, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐξοφλητικὰ ἔγγραφα, ἀφοῦ ἡ σύζυγός
μου τὰ ἔλαβε ἀπὸ τοὺς μακαρίτιδες ἀδελφούς της καὶ τὰ χρησι-
μοποίησε ὅπως ἤθελε, κάνοντάς τους ἀσφάλεια γι αὐτὸ στὸ συμ-
βολαιογράφο παπᾶ Στεφανόπουλο τὸ 1578 ἢ τὸ 79 γιὰ νὰ πῶ
τὴν ἀλήθεια—λέγω αὐτὲς οἱ ὀκτὼ χιλιάδες δουκάτα νὰ καταβλη-
θοῦν σ' ἐκείνη μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: νὰ πάρει τὴ μερίδα
μου στὴ Βόνη μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα⁹¹ καὶ τὶς ἀπαιτήσεις
της, ἐλεύθερη καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε ἐπιβάρυνση, ἔκτος ἀπὸ
τὸ παραπάνω κληροδότημα τῶν 4 μουζουριῶν στάρι τὸ χρόνο,
παντοτινά, πού ἀφίνω στὸ μοναστήρι τοῦ Καινούριου τῆς Με-
σαράς. Ἐπειτα τὸ μετόχι μου στοῦ Μεταξᾶ, μὲ ὅλα τὰ δικαιώ-
ματά του καὶ ὅπως ἐγὼ τὸ διατηρῶ σήμερα καὶ τὸ κατέχω, μὲ
τὴν ὑποχρέωση νὰ πληρώνει κάθε χρόνο στὸ δημόσιο Ταμεῖο λι-
βέλο ὑπέρπυρα 80, ἔαν καλὰ θυμοῦμαι καὶ ὑπέρπυρα 70 στὸν κ.

103r Zorzi Querini | fù del s(igno)r Remulo, per li terreni concessi in gonico | da lui al q(uondam) Bortaglio ⁸² paghnuti, li quali io hebbi | dà esso Bortaglio in permutazione con altri terreni | al Casal sofforus, Item con il carrico di pagar il | liuello annual per li terreni furono uigne de | catherina Arcabopula ⁸³ mi furono concessi dal genero | di essa Catherina con li loro arbori, et come per | atti publici appare, et similm(en)te le siano date, et | habbia in suo poter le mie case qui nella Città | doue al p(rese)nte habitiamo, et tutti tre essi beni, et | stabili essa mia consorte habbia pagam(en)to, et | sodisfatt(ion)e della pred(ett)a sua dote, et se ben uagliano | di più io uoglio, che quel di più sia in suo dona | tiuo, et legato, et che habbia il possesso di sua propria | auth(orit)a immed(iatament)e dopo la mia morte. Item dico, et | dichiaro douer dar al Cl(arissi)mo s(igno)r Vincenzo mio fr(ate)llo sud(dett)o | d(uca)ti 2 m. correnti, li q(ual)li io ho riceuuto già dal Cl(arissi)mo s(igno)r fran(cesco) | de mezo ⁸⁴ fù del s(igno)r Zorzi, come per mio riceuer à lui | fatto appare à conto della dote promessa al Cl(a-

No 51. Dichiaro di andar debitore al s(igno)r Vincenzo suo fr(ate)llo d(uca)ti correnti no 2000: et di douergli anco di più dare d(uca)ti simili no 3000: che in tutto fanno d(u-

Τζώρτζη Κουερίνι τοῦ ποτὲ Ρέμουλο, γιὰ τὶς γαιῆς ποὺ παραχώρησε ἐκεῖνος σὰν γονικὸ στὸ μακαρίτη Μπορθάλιο ⁸² Παχνοῦτη, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐγὼ τὶς πῆρα μὲ ἀνταλλαγὴ μὲ ἄλλες γαιῆς στὸ χωριὸ Ζωφόρους, μὲ τὴν ὑποχρέωση ἐπίσης νὰ πληρώνει τὸ ἐτήσιο λιβέλο γιὰ τὶς γαιῆς τῆς Κατερίνας Ἀρχαμποπούλας ⁸³ ποὺ ἦταν ἀμπέλια καὶ μοῦ παραχωρήθηκαν ἀπὸ τὸ γαμπρὸ τῆς Κατερίνας αὐτῆς μὲ τὰ δέντρα τους, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ δημόσια ἔγγραφα. Νὰ πάρει ἐπίσης στὴν ἐξουσία της τὰ σπίτια μου ἐδῶ στὴν πόλη, ὅπου σήμερα κατοικοῦμε. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἀκίνητα κτήματα ἢ σύζυγός μου αὐτὴ νὰ τὰ ἔχει σὰν πληρωμὴ καὶ ἱκανοποίηση γιὰ τὴν παραπάνω προῖκα της. Ἐὰν ἀξίζουσι περισσότερο, θέλω τὸ περισσότερο αὐτὸ νὰ εἶναι σὰν δωρεὰ καὶ κληροδότημα πρὸς αὐτὴ καὶ νὰ εἶναι στὴν κατοχὴ καὶ στὴν ἀπόλυτη δικαιοδοσία της ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό μου.

Ἐπίσης λέγω καὶ δηλώνω ὅτι ὀφείλω νὰ δώσω στὸν ἀδελφὸ μου ἐκλαμπρότατο κ. Βιτσέντζο, 2 χιλιάδες δουκάτα ποὺ ἔχω πάρει ἐγὼ ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατο κ. Φραγκίσκο Ντεμέτζο ⁸⁴ τοῦ ποτὲ Τζώρτζη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπόδειξή μου σὲ κεῖνον. Τὰ χρήματα αὐτὰ δόθηκαν γιὰ λογαριασμό τῆς προίκας ποὺ ὑποσχέθηκαν στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Τζουάνε - Μπερνάρδο Κορνέο,

Ἄριθ. 51. Δηλώνει ὅτι εἶναι χρεώστης στὸν κ. Βιτσέντζο, τὸν ἀδελφὸ του, 2000 δουκάτα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ κυκλοφοροῦν καὶ ὅτι ὀφείλει νὰ τοῦ δώσει ἀκόμη δουκάτα 3000, δηλαδὴ

ca)ti 5 m. et questi ultimi per la promissione fatta da lui à Eleneta figlio)la di esso s(ing)or Vincenzo et sua nepote come per le carte giugali appar, le qual d(uca)ti 3 m. hauendoli esso s(ing)or Vincenzo esborsati per nome del testativ, intende per ciò, che per tutta questa som(m)a de d(uca)ti 5 m. le lascia la sua portion del casal sofforus con tutte le sue ragioni attioni, habentie, pertinentie.

rissi)mò s(igno)r | Z. bernardo Corner, per la recuperation della portion | del Casal Trapsanò fù uenduta dal Cl(aris)si)mò s(igno)r Andrea | Corner p(ad)re di esso s(igno)r Z. bernardo al d(ett)o s(igno)r Vincenzo⁸⁵, quali | a mio nome esso s(igno)r mio fr(ate)llo fece buoni a d(ett)o s(igno)r Zuan | bernardo, et già anni gli cedete uolontariam(en)te, | et gli diede il possesso di esso luogo, et per essi | danari io haueuo dato ad' esso s(igno)r Vincenzo, et scodeua | et usufruttuaua la portion di Voni, la qual hauen | domi retornato al pr(ese)nte gli resto deb(ito)r li pred(ett)i d(uca)ti | 2 m. Item hò promesso nelle carte giugal de Elenetta | sua fig(lio)la, et mia car(issi)ma nepote ducati simili 3 m. | li q(ua)li esso s(igno)r Vincenzo, per non incommodarmi ^{103v} ha pagato | del suo al genero, et se gli resta qualche cosa ha pro | messo di pagarlo, però per li sud(det)ti d(ucat)i 5 m. in tutto uo | glio, che habbia la portion del Casal sofforus, con tutte | le sue ragg(ion)i, attioni, et giurisd(itio)ni, et con tutti gli agu | menti, et miglioram(en)ti in essa portion per me fatti | et con il carrico della guarnison⁸⁶ de C(aualle?)rie 1 1/2 sapendo | esser ciò suo desiderio, posse-

συνολικά δουκάτα 5 χιλιάδες· τὰ τελευταία αὐτὰ εἶναι γιὰ τὴν ὑπόσχεση πού ἔδωσε στὴν Ἐλενετα τὴν κόρη τοῦ ἴδιου κ. Βιτσέντζο καὶ ἀνεψιά του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ χαρτιά τοῦ γάμου. Τὶς 3 χιλιάδες αὐτὲς δουκάτα τὰ πλήρωσε γιὰ λογαριασμὸ τοῦ διαθέτη, ὁ ἴδιος κ. Βιτσέντζος. Γι' αὐτὸ ἔννοεῖ γιὰ ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ ποσὸ τῶν 5 χιλιάδων δουκάτων, νὰ τοῦ ἀφίσει τὸ μερίδιό του στὸ χωριὸ Ζωφόρους, μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα, ἀγωγές, περιεχόμενα καὶ προσαρτημένα πράγματα.

γιὰ νὰ ξαναπάρει τὴ μερίδα τοῦ χωριοῦ Θραψανό, πού πωληθήκε ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ἄντρεα Κορνέο, πατέρα τοῦ ἴδιου Τζουάνε - Μπερνάρντο, στὸν παραπάνω Βιτσέντζο⁸⁵. Ὁ ἀδελφός μου αὐτὸς Βιτσέντζος ἔκαμε στὸ ὄνομά μου ὁμόλογα στὸν εἰρημένο κ. Τζουάνε - Μπερνάρντο καὶ πρὶν ἀπὸ χρόνια τοῦ παραχώρησε θεληματικὰ καὶ τοῦ παράδωσε τὴν κατοχὴ τοῦ τόπου ἐκείνου. Γιὰ τὰ χρήματα αὐτά, εἶχα δώσει τὴ μερίδα μου στὴ Βόνη στὸν ἴδιο κ. Βιτσέντζο νὰ τὴν ἐκμεταλλεύεται. Ἡ μερίδα αὐτὴ μοῦ ἐπιστράφηκε τώρα καὶ τοῦ μένω χρεώστης τὰ παραπάνω 2 χιλιάδες δουκάτα.

Ἔχω ἐπίσης ὑποσχεθεῖ στὰ χαρτιά τοῦ γάμου τῆς κόρης του καὶ ἀγαπητότατης ἀνεψιάς μου Ἐλενετας, δουκάτα ὅμοια 3 χιλιάδες· τὰ δουκάτα αὐτὰ τὰ πλήρωσε στὸ γαμπρὸ ἀπὸ τὰ δικά του ὁ ἴδιος κ. Βιτσέντζος, γιὰ νὰ μὴ μὲ δυσκολέψει, καὶ ἂν ἔμεινε κάτι ὑποσχέθηκε νὰ τὸ καταβάλει. Λοιπὸν γιὰ τὰ παραπάνω ἀναφερόμενα 5 χιλιάδες δουκάτα συνολικὰ θέλω νὰ ἔχει τὴ μερίδα τοῦ χωριοῦ Ζωφόρους μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα, τὶς ἀγωγές, ἀπαιτήσεις καὶ ὅλες τὶς ἀξήσεις καὶ βελτιώσεις πού ἔγιναν στὴ μερίδα αὐτὴ ἀπὸ μένα, μὲ τὴ φεουδαλικὴ ὑποχρέωση⁸⁶ 1 1/2

dendo egli il resto di esso | Casal da me à lui uend(ut)o per scritt(ur)a priuata tra di | noi fatta, tal che possa far esso Casal tutto d' un carato ⁸⁷ | douendo hauer il possesso sub(ito) dopo la mia morte | di sua propria auth(orit)a, con la mia bened(itio)ne, essendo | però oblig(at)o, perche al sud(ett)o s(igno)r Z. bernardo non ha fatto | ancora alcuna sicurezza, et chiarezza per la pred(ett)a | portion di trapsanò, et della riceputa di essi d(uca)ti 2 m. | da me pagatigli fargliela tolendo in dietro il pr(edet)to | mio scritto ⁸⁸ et recevere, et facendo nota, et di chia | ratione nella pred(ett)a cautione ⁸⁹, che gli farà di esser | quello il dan(ar)o, ch' io haueuo riceputo come di sopra, | et esso mio scritto dar in man del nod(ar)o, et reg(ist)rarlo | sotto essa cautione, perche in ogni tempo la mia | heredità sia sicura di non hauer alc(un)a molestia, et | parim(en)te sia oblig(ato) far far cautione, et sicurezza dal | s(igno)r suo genero alla mia commissaria di esser pag(at)o | delli sud(dett)i d(uca)ti 3. m. per me promessi, acciò parim(en)te | essa mia heredità non

καβαλαρίας· και τοῦτο γιατί ξεύρω πὼς αὐτὸ εἶναι ἐπιθυμία του, ἀφοῦ ἔχει τὸ ὑπόλοιπο τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, ποὺ τοῦ τὸ ἐπώλησα ἐγὼ μὲ ἰδιωτικὸ συμφωνητικὸ μεταξύ μας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀποτελέσει ὄλο αὐτὸ τὸ χωριὸ ἓνα καράτι ⁸⁷· νὰ τὸ ἔχει στὴν κατοχὴ του ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό μου αὐτοδικαίως και μὲ τὴν εὐλογία μου. Νὰ εἶναι ὅμως ὑποχρεωμένος, ἐπειδὴ δὲν ἔδωκε ἀκόμη καμιά ἐξασφάλιση και δήλωση στὸν παραπάνω κ. Τζουάνε - Μπερνάρντο γιὰ τὴ μερίδα αὐτὴ τοῦ Θρασανοῦ και γιὰ τὴν παραλαβὴ τῶν 2 χιλιάδων δουκάτων ποὺ τοῦ πλήρωσα ἐγὼ, νὰ τὴ δώσει ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ πάρει πίσω τὸ παραπάνω ἔγγραφο ⁸⁸ και τὴν ἀπόδειξή μου, και νὰ κάμει σημείωση και δήλωση γιὰ τὴν παραπάνω ἐξασφάλιση, ποὺ θὰ τοῦ δώσει βεβαιώνοντας, ὅτι πρόκειται γιὰ τὰ χρήματα ἐκεῖνα, ποὺ εἶχα ἐγὼ λάβει, ὅπως παραπάνω ἀναφέρεται. Ἡ γραφή μου ἐκεῖνη νὰ δοθεῖ στὰ χέρια τοῦ συμβολαιογράφου και νὰ σημειωθεῖ κάτω ἀπὸ τὴν πράξη ἐξασφάλισης, γιὰ νὰ εἶναι ἡ κληρονομιά μου πάντοτε ἀσφαλῆς και νὰ μὴν ἔχει καμιά προσβολή. Νὰ εἶναι ἐπίσης ὑποχρεωμένος νὰ φροντίσει νὰ δοθεῖ ἐγγύηση και ἀσφάλεια ἀπὸ τὸν κ. γαμπρό του στὴν ἐπιτροπεία μου, ὅτι πληρώθηκε τὰ παραπάνω 3 χιλιάδες δουκάτα, ποὺ ἔχω ὑποσχεθῆ ἐγὼ, γιὰ νὰ μὴν προσβληθεῖ ποτὲ ἡ κληρονομιά μου γιὰ κείνα τὰ χρήματα· πρέπει ἐπίσης

habbia mai molestia per | essi danari, douendo tuor⁸⁹ delle mie scritt(ur)e la sud(dett)a | mia consorte li acquisti miei, et le cautioni delli | stabili pred(ett)i, che gli lascio per pagam(en)to della sua | dote, et similm(en)te do s(igno)r Vi-
 104r
 cenzo quelli di sofforus, et | farsi nota nell'inuent(ari)o che qui sotto ordinarò, che | si debbia fare nel modo, che ha- uerò disposto, che si | faccia.

Io Andrea Cornaro fù de sier Giacomo, de mia propria | mano mi sottoscriuo, et affermo q(uan)to di s(opr)a si contiene.

Item dico, et dichiaro esser pagato, et sodisfatto dal sud(dett)o s(igno)r | Vincenzo mio fr(ate)llo della portion prima del Casal sofforus, | che come di sopra dico gli hò uend(ut)o, et cesso già molti | anni, per la pred(ett)a scritt(ur)a priuata, et lo rendo sicuro, et | quieto per in perpetuo con li suoi posterì et l' altra | portion, che gli lascio di sopra per li sud(dett)i d(ucat)i 5 m. s' in | tenda eccettuato il quarto di terreni, ch' io era obli | gato dargli dalla mia portione, che possedo al pr(ese)nte | che hebbi dal q(uondam)

νά διαφυλάξει⁹⁰ τὰ ἔγγραφα μου ἢ παραπάνω σύζυγός μου, τῆς ἀγορῆς μου καὶ τὰ ἐξασφαλιστικά ἔγγραφα τῶν παραπάνω ἀναφερομένων ἀκινήτων, πού τῆς ἀφίνω γιά πληρωμὴ τῆς προίκας τῆς. Ἐπίσης ὁ κ. Βιτσέντζος ἐκεῖνα τῶν Ζωφόρων. Νά σημειωθεῖ ἐπίσης στὴν ἀπογραφή, πού ἐδῶ παρακάτω θὰ διατάξω νά γίνεῖ, ὅτι πρέπει νά γίνεῖ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο πού θὰ ἔχω ὀρίσει.

Ἐγὼ Ἀντρέας Κορνάρου τοῦ ποιῆ κυρ Τζάκομο, μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι ὑπογράφω καὶ βεβαιώνω, ὅσα παραπάνω ἀναφέρονται.

Λέγω καὶ δηλώνω ὅτι ἔχω πληρωθεῖ καὶ μένω ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸν παραπάνω ἀδελφό μου κ. Βιτσέντζο γιά τὴν πρώτη μερίδα τοῦ χωριοῦ Ζωφόροι, ποῦ, ὅπως παραπάνω λέγω, τοῦ πούλησα καὶ τοῦ παραχώρησα πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, μὲ τὸ παραπάνω ἰδιωτικὸ ἔγγραφο, καὶ τὸν ἀσφαλίζω καὶ τὸν ἡσυχάζω παντοτινά κι αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερίδα πού τοῦ ἀφίνω, ὅπως παραπάνω, γιά τὰ 5 χιλ. δουκάτα, ἐννοεῖται ὅτι ἐξαιρεῖται τὸ τέταρτο ἀπὸ τὰ χωράφια, πού ἡμουν ὑποχρεωμένος νά τοῦ δώσω ἀπὸ τὴ μερίδα μου, πού κατέχω τώρα καὶ πού πῆρα ἀπὸ τὸν ποτὲ Λεονάρδο Κουερίνι, σὲ ἀντάλλαγμα

m. Lunardo Querini all' incontro del | quarto de liuada⁹¹
 ritenuto da me, et unito col C(asa)l | Trapsanò dall' altra
 portion uendutagli, che fù del | s(igno)r Corner Borgognon,
 come per la pred(ett)a scritt(ur)a di | uenditione, ouero ces-
 sione appar, sicche resti contento | senza cercar altra reffa-
 tione del pred(ett)o quarto. Item | lasso alla fig(lio)la del
 s(igno)r d(otto)r Vlastò nominata marieta | da me tenuta a
 battesimo un' anello d' oro di quelli | ch' io hò in casa
 con giogia smeraldo per segno | di amore. Item lasso al
 s(igno)r Andrulin⁹² Bon⁹³, q(uondam) Cl(arissi)mo s(igno)r
 | Nicolò mio fiozzo una sottocopa d' arzeno per | segno
 di amore. Item lasso alla s(igno)ra Lionetta de mezo |
 mia fiozza un' altra sottocopa d' argento simil | mente, per
 picciol segno d'amore, alli quali tutti | miei figliozzi, et fi-
 gliozze lasso simil(m)en)te la mia | beneditione, pregando il
 s(igno)r Dio, che gli benedisca, et | gli felicitì. Item lasso
 104v alla figliola del q(uondam) s(igno)r Gier(ola)mo | Auonal
 mia fiozza maridata in cà Venier parim(en)te | per segno di
 amore un' anello d' oro di quelli, che | hò in cassa grande
 con pietra granata, et con li | smalti, et app(resso) la be-

No 52. lassa à Marietta
 fig(lio)la del sig(nor) D(ot
 to)r Vlastò sua fiozza un'
 anello di smeraldo le-
 gato in oro per segno d'
 Amore. Al s(igno)r An-
 drulin bon pur suo fioz-
 zo una sotto copa d' ar-
 g(ent)o Alla s(igno)ra Li-
 onetta de mezzo pur sua
 fiozza un'altra sotto co-
 pa. Alla fig(lio)la del q(u-
 ondam) s(igno)r Ger(ola)-
 mo Auonal pur sua fioz-
 za un' anello di granata
 legato in oro.

τοῦ τέταρτου τῆς Λιβιάδας⁹¹ πὸν εἶχα ἐγὼ καὶ πὸν ἐνώθηκε μὲ
 τὴν μερίδα τοῦ χωριοῦ Θραψανό, πὸν τὴν πούλησα καὶ πὸν
 ἦταν τοῦ κ. Κορνέυ Μποργκονιόν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ παρα-
 πάνω πωλητήριο συμβόλαιο ἢ συμβόλαιο ἐκχώρησης, ὥστε νὰ
 μείνει εὐχαριστημένος, δίχως νὰ ζητήσῃ ἄλλη ἀποζημίωση, γιὰ
 τὸ τέταρτο αὐτό.

Ἀφίνω στὴ φιλιότσα μου Μαριέτα, κόρη τοῦ δόκτορα κ.
 Βλαστοῦ, ἓνα δακτυλίδι χρυσό, ἀπὸ κεῖνα πὸν ἔχω στὴν κάσα μὲ
 σμαραγδόπετρα, σὰν σημάδι ἀγάπης.

Ἀφίνω στὸν κ. Ἀντρουλῆ⁹² Μπόν⁹³, τοῦ ἐκλαμπρότατου κ.
 Νικολό, φιλιότσου μου, ἓνα δίσκο ἀσημένιο, σὰν σημάδι ἀγάπης.

Ἀφίνω στὴν κ. Λιονέτα Ντεμέτζο, φιλιότσα μου, ἓνα ἄλλο
 δίσκο ἀσημένιο, ἐπίσης σὰν μικρὸ σημάδι ἀγάπης. Σ' ὅλους αὐ-
 τοὺς τοὺς φιλιότσους μου καὶ φιλιότσες μου ἀφίνω ἐπίσης τὴν
 εὐχὴ μου καὶ παρακαλῶ τὸ Θεὸ νὰ τοὺς εὐλογεῖ καὶ νὰ τοὺς κά-
 μει εὐτυχημένους.

Ἀφίνω στὴν κόρη τοῦ μακαρίτη Γκερόλαμο Ἀβονάλ, φιλιό-
 τσα μου, πὸν παντρεύτηκε ἀπὸ τὸ σπίτι Βενιέρ, ὁμοίως σὰν ση-
 μάδι ἀγάπης, ἓνα χρυσὸ δακτυλίδι, ἀπὸ κεῖνα πὸν ἔχω στὴ με-

Ἄριθ. 52. Ἀφίνει στὴ Μα-
 ριέτα, κόρη τοῦ δόκτορα
 κ Βλαστοῦ, τὴ φιλιότσα
 του, ἓνα δακτυλίδι μὲ σμα-
 ράγδι δεμένο, γιὰ σημάδι
 ἀγάπης. Στὸν κ. Ἀντρου-
 τῆ Μπόν, ἐπίσης φιλιότσο
 λου, ἓνα δίσκο ἀσημένιο.
 Στὴν κ. Λιονέτα Ντεμέτζο,
 ἐπίσης φιλιότσα του, ἓνα
 δίσκο. Στὴν κόρη τοῦ μα-
 καρίτη κ. Γκερόλαμο Ἀβο-
 νάλ, ἐπίσης φιλιότσα του,
 ἓνα δακτυλίδι μὲ χαλκη-
 δόνιο δεμένο μὲ χρυσάφι.

ned(itio)ne del s(igno)r Dio, et la mia. Item | dico, et di-
 chiaro, che li pred(ett)i stabili lasciati alla sud(dett)a | mia
 car(issi)ma consorte, per pagam(en)to della sua dote, cioè
 | la portion de Voni, il metochio di metaxà, et le | case
 della Città, che stanciamo al p(rese)nte possano dopo | la
 morte sua, li miei fr(ate)lli, ouero li loro fig(lia)li, ouero |
 nepoti maschi, ricuperarli di doue sarano capitate | esbor-
 sando li pred(ett)i otto mille d(uca)ti correnti, perche in |
 uita sua essa mia consorte non uoglio, che possa | esser
 despotestata. Item uoglio, che delle entrade | delli altri
 miei stabili in ogni loco essistenti, cosi | qui nella Città,
 et suo territ(ori)o, come à Settia essa | mia car(issi)ma, et
 amor(atissi)ma consorte sia p(adro)na, et go | uernatrice et
 habbia il commando, et aut(ori)tà di sco | der, gouernar, et
 amministrar il tutto per tutto | il tempo della uita sua pro-
 curando col consiglio | et aiuto delli sud(dett)i miei fratel-
 li, et commissarij, che | detti stabili, et beni siano conser-
 uati, et mantenuti | in stato, come son sicuro, che farà es-
 sendo dona pru | dente, et di gouerno et piena di carità,

No 53. lassa padrono et
 residuario di tutto il re-
 stante della sua facultà
 la moglie in uita sua con
 obligo di pagar debiti se
 ue ne fosse, et legati.

γάλη κάσα μὲ χαλκηδόνιο λίθο καὶ σμάλτα, καὶ μαζί μ' αὐτὸ τὴν
 εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δική μου.

Λέγω καὶ δηλώνω ὅτι τὰ παραπάνω ἀκίνητα ποὺ ἄφησα στὴν
 ἀγαπητότατη σύζυγό μου, γιὰ πληρωμὴ τῆς προίκας της, δηλαδή
 τὴ μερίδα τῆς Βόνης, τὸ μετόχι τοῦ Μεταξᾶ καὶ τὰ σπίτια στὴν
 πόλη, ὅπου μένομε τώρα, μποροῦν, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό της,
 τὰ ἀδελφία μου ἢ τὰ παιδιά τους ἢ τὰ ἀρσενικὰ ἐγγόνια, νὰ τὰ
 παίρνουν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θὰ τὰ ἔχουν κληρονομήσει, καταβάλ-
 λοντας τὰ παραπάνω ὀκτὼ χιλιάδες δονκάτα τρέχουσας τιμῆς,
 γιατί δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθεῖ ἀπὸ αὐτὰ ἡ σύζυγός μου ὅσο θὰ
 ζεῖ.

Θέλω, τὰ εἰσοδήματα τῶν ἄλλων ἀκινήτων μου, σ' ὅποιον
 τόπο κι ἂν βρῖσκονται, εἴτε ἐδῶ στὴν πόλη καὶ στὴν περιφέρειά
 της, εἴτε στὴ Σητεία, ἢ ἀγαπητότατη σύζυγός μου, νὰ τὰ ἔξου-
 σιάζει, νὰ τὰ διαχειρίζεται καὶ νὰ ἔχει τὴ διοίκησή των καὶ τὴν
 ἐξουσία νὰ ἔξοφλεῖ, νὰ διοικεῖ καὶ νὰ διαχειρίζεται ὀλόκληρη
 τὴν περιουσία ὅλο τὸν καιρὸ ποὺ θὰ ζῇ, φροντίζοντας, μὲ τὴ
 συμβουλὴ καὶ τὴ βοήθεια τῶν παραπάνω ἀδελφῶν μου καὶ ἐπι-
 τρώπων μου, τὰ ἀκίνητα καὶ ἀγαθὰ αὐτὰ νὰ διατηρηθοῦν
 καὶ συντηρηθοῦν σὲ καλὴ κατάσταση· πράγμα ποὺ εἶμαι βέβαιος

'Αριθ' 53. Ἀφίνει κύριο
 καὶ διαχειριστὴ ὅλης τῆς
 υπόλοιπης περιουσίας του
 τὴ σύζυγο ὅσο ζῇ, μὲ τὴν
 ὑποχρέωση νὰ πληρώσει τὰ
 χρέη, ἂν ὑπάρχουν, καὶ τὰ
 κληροδοτήματα.

dichiarando | per il terzo delle pred(ett)e entrate, estratte le
 spese ne | cessarie, et gli legati annuali, che di sopra la-
 scio | che si paghino, sia di essa mia consorte per il suo
 god | dimento, et donatiuo finch' ella uiua come è detto |
 perche si ricordi di me, et dell' anima mia, come | son si-
 curo, che farà. Gli altri doi terzi si habbia dell' | amontar,
 et tratto loro prima pagar se le sarà | restato qualche debi-
 105r to, et che non supplissero li | danari, che mi ritrouassero,
 et cred(it)i, che fossero, | argenti, biauē, uini, et altro oltra
 quello, che si | spenderà nella mia sepoltura, et commemo-
 ration | come di sopra, et poi si debbia com(m)inciar à pa-
 gar | li legati ogn' anno, che possa arriuar esso tratto, | et
 cosi si debba continuar ogn'anno fino, che detti | legati sia-
 no compiti à pagarsi douendosi prima | pagar quelli, che
 sono più pij, et di magg(io)r be | nef(ici)o dell' anima mia,
 et più necessarie, et le per | sone, et luoghi, il che rimetto
 alla conscientia, et | carità delli miei commissarij, et spe-
 tialm(en)te di | mia consorte, potendo li legatarij, che per
 sorte non | fossero pagati in uita loro, cosi quelli lasciati |

πὼς θὰ κάμει, γιατί εἶναι γυναῖκα γνωστική, ἄξια νὰ διοικεῖ
 καὶ φιλεῦσπλαχνη' δηλώνω ἐπίσης ὅτι τὸ τρίτο τῶν παραπάνω
 εἰσοδημάτων, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν καὶ πληρωθοῦν τὰ ἀπαραίτητα
 ἔξοδα καὶ τὰ ἐτήσια κληροδοτήματα πὸν ἀφίνω παραπάνω, θὰ
 ἀνήκει στὴ σύζυγό μου αὐτή, γιὰ ἀπολαβὴ της καὶ δωρεὰ ὥσπου
 νὰ ζῆ, ὅπως εἶπα, γιὰ νὰ θυμᾶται ἐμένα καὶ τὴν ψυχὴ μου,
 πράγμα πὸν εἶμαι βέβαιος πὸς θὰ κάμει. Τὰ ἄλλα δυὸ τρίτα,
 νὰ τὰ συγκεντρώσει καὶ νὰ πληρώσει ἀπ' αὐτὰ πρῶτα κανένα
 χρέος, ἂν ἔχει μείνει, στὴν περίπτωση πὸν δὲν θὰ ἔφταναν τὰ
 χρήματα πὸν θὰ μοῦ βρεθοῦν καὶ οἱ πιστώσεις, ἂν ὑπάρχουν,
 τ' ἀσημικά, σιτηρὰ, χρασιὰ ἢ ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνα πὸν θὰ ἔξο-
 δευτοῦν γιὰ τὴ θανά μου καὶ τὰ μνημόσυνά μου, ὅπως λέω παρα-
 πάνω. Ἐπειτα νὰ ἀρχίσει νὰ πληρώνει τὰ κληροδοτήματα κάθε
 χρόνο, ὡς ἐκεῖ πὸν θὰ ἐπαρκεῖ τὸ ποσὸν αὐτό. Ἔτσι πρέπει νὰ
 συνεχίσει κάθε χρόνο, ὥσπου νὰ πληρωθοῦν τὰ κληροδοτήματα
 αὐτά. Πρέπει ὁμως νὰ πληρώνονται πρῶτα ἐκεῖνα πὸν εἶναι πῶ
 φιλανθρωπικά καὶ πῶ ὠφέλιμα γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ τὰ πῶ
 ἀναγκαῖα. Τὴν ἐκλογὴ τῶν προσώπων καὶ τῶν τόπων τὴν ἀνα-
 θέτω στὴ συνείδηση καὶ τὴν ἀφοσίωση τῶν ἐπιτρόπων μου καὶ
 εἰδικὰ τῆς συζύγου μου. Οἱ κληροδόχοι, πὸν τυχαῖα δὲν θὰ πλη-

di sopra, come che lascierò qui sotto, per causa | del pred(ett)o term(in)e, et commodità che uoglio, che | habbia la commissaria, testarsi in morte sua | ciascun del suo legato, et lasciando à chi gli | piace di scoderlo, et se non facesse-
 ro testam(en)to lo | possano hauer li suoi fig(lia)li ouer altri heredi, | il qual term(in)e et commodità sud(dett)a s' intenda però | di quei legati, che hanno da dare per una uolta | tantum, ma gli annuali cosi li perpetui, come | quelli à tempo, si debbano principiar a pagarsi | dà quel tempo istesso, ch' io morirò; Pagati ue | ram(en)te, che saranno essi legati, et debiti si fossero | de là in poi, il tratto sud(dett)o delli doi terzi netti di | spesa ut sup(r)a, sia messo in un scigno sotto due | chiaui, l' una star debba in mano del s(igno)r Cau(allie)r | mio fr(ate)llo, et l' altra in mano del s(igno)r Vincenzo altro | mio fr(ate)llo, et lo scigno in ma-
 no della mia | consorte, douendosi tener particolar nota ^{105v} del | danaro, che di tempo, in tempo si metterà dentro | nel memorial della Canc(ella)ria maggior, ouero farà una | partita nelli libri della Cam(er)a di christo⁹⁴ pagan-

ρωθοῦν στὴ ζωὴ τους, τόσο ἐκεῖνοι πού τοὺς ἄφισα παραπάνω, ὅσο καὶ ἐκεῖνοι πού θὰ τοὺς ἀφίσω ἐδῶ παρακάτω, ἐξ αἰτίας τοῦ παραπάνω ὄρου, γιὰ τὴν εὐκολία πού θέλω νὰ ἔχει ἡ ἐπί-τροπός μου, μπορεῖ νὰ διατάξει στὴ διαθήκη του ὁ καθένας κατὰ τὸ θάνατό του, νὰ πληρωθεῖ τὸ κληροδότημά του σ' ὅποιον θέλει. Καὶ ἂν δὲν κάμουν διαθήκη νὰ μποροῦν νὰ τὸ παίρνουν τὰ παιδιὰ τους ἢ οἱ ἄλλοι κληρονόμοι. Ὁ ὄρος αὐτὸς καὶ ἡ παραπάνω διευκόλυνση ἐννοεῖται γιὰ τὰ κληροδοτήματα ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ δοθοῦν ἐφάπαξ. Τὰ ἐτήσια, ὅμως τόσο τὰ παντοτινὰ ὅσο κι ἐκεῖνα πού εἶναι γιὰ ὀρισμένο χρόνο, πρέπει νὰ ἀρχίσουν νὰ πληρώνονται ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό μου. Ἐὰν πληρωθοῦν τὰ κληροδοτήματα αὐτὰ καὶ τὰ χρέη, ἐὰν ὑπάρχουν, τὸ ὑπόλοιπο τῶν δύο τρίτων, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἔξοδα, ὅπως εἶπα παραπάνω, νὰ τοποθετηθεῖ σὲ μιὰ κάσα μὲ δυὸ κλειδιά, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ ἓνα θὰ εἶναι στὰ χέρια τοῦ ἀδελφοῦ μου κ. Καβαλιέρου καὶ τὸ ἄλλο στὰ χέρια τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ μου κ. Βιτσέντζου. Ἡ κάσα θὰ μένει στὰ χέρια τῆς συζύγου μου, πού, γιὰ τὰ χρήματα πού θὰ μπαίνουν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μέσα στὴν κάσα, πρέπει νὰ κρατεῖ ἰδιαίτερη σημεῖωση στὸ Κατάστιχο τῆς Μεγάλης Καγκελαρίας, ἢ νὰ ἀνοίξει μιὰ μερίδα στὰ βιβλία τοῦ Ταμείου τοῦ Χρι-

do | il scrittore della sua fatica, et ciò per cautione, et | chiazzezza de chi aspetta, et di dette partide, | ouer note, che si farano di tempo, in tempo | debbia ogn' uno cauar copia delli pred(ett)i commiss(ar)i | et tenerla per sua memoria, et questo tutto si | debbia far, et continuar fino, che duri la uita | di detta mia consorte, et dopo la sua morte si debba | aprire essa cassa, per cauar d(ucat)i mille correnti, et | quelli darsi al monast(eri)o di s(an)ta catherina franca | di questa Città ⁹⁵, per altri tanti, che il q(uondam) s(igno)r Z. ant(oni)o | mudazzo fù mio car(issi)mo amico, et compare ha pro | messo al d(ett)o monast(eri)o, per dote di suor marieta | sua fig(lia)la, et mia fiozza, se però in uita mia non | gli hauerò pagati, come spero in Dio di fare, per | disgrauar i suoi fig(liu)li, et heredi dal debito pred(ett)o, | ma se essi suoi fig(lia)li, et heredi, hauessero pagato | detti d(uca)ti mille al d(ett)o monast(eri)o auanti la morte | di essa mia consorte uoglio, che siano reffatti dalla | pred(ett)a cassa, et siano lor dati essi d(uca)ti mille, ouero | alli loro fig(lia)li, se essi non saranno al tempo pred(ett)o, | mà men-

No 54. Lassa doppo la morte della moglie d(ucat)i 1000: correnti al monasterio franco di s(an)ta Cath(eri)na di Candia per altri tanti che il q(uondam) s(igno)r Z. Ant(oni)o mudazzo fu già suo car(issi)mo Amico et compare, promesse al d(ett)o Monasterio per dotte di suor Marieta sua fig(lia)la.

στοῦ ⁹⁴, πληρώνοντας τὸ γραμματικὸ γιὰ τὸν κόπο του. Καὶ τοῦτο γιὰ ἀσφάλεια καὶ πληροφόρηση ὅποιου περιμένει νὰ λάβει. Ἀπὸ τὶς μερίδες αὐτὲς ἢ τὶς σημειώσεις, πού θὰ γράφονται ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, καθένας ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἐπιτρόπους νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παίρνει ἀντίγραφα καὶ νὰ τὰ κρατεῖ γιὰ νὰ θυμᾶται. Αὐτὸ νὰ ἐξακολουθήσει ὥσπου νὰ ζῆ ἢ παραπάνω σύζυγός μου. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατό της πρέπει νὰ ἀνοιχθεῖ ἡ κάσα αὐτή, γιὰ νὰ πάρουν χίλια δουκάτα τρέχουσας τιμῆς, νὰ τὰ δώσουν στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Κατερίνας Φρανκας, αὐτῆς τῆς πόλης ⁹⁶, ποσὸ πού τὸ εἶχε τάξιμο στὸ ἴδιο μοναστήρι ὁ μακαρίτης Τζουάνε - Ἀντώνιος Μουδάτσος, ἀγαπητότατος φίλος μου καὶ κουμπᾶρος, γιὰ προίκα τῆς μοναχῆς Μαριέτας, κόρης του καὶ φιλιότσας μου, ἂν βέβαια, ὅσο ζῶ δὲν θὰ τὰ ἔχω πληρώσει, ὅπως ἐλπίζω στὸ Θεό, γιὰ νὰ ἀπαλλάξω τὰ παιδιὰ του καὶ τοὺς κληρονόμους του ἀπὸ τὴν υποχρέωση τοῦ παραπάνω χρέους. Μὰ ἂν τὰ παιδιὰ καὶ οἱ κληρονόμοι του πληρώσουν τὰ χίλια αὐτὰ δουκάτα στὸ παραπάνω μοναστήρι πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς συζύγου μου, θέλω νὰ πάρουν ἀπὸ τὴν κάσα αὐτὴ καὶ νὰ δώσουν τὰ χίλια αὐτὰ δουκάτα σ' αὐτοὺς ἢ στὰ παιδιὰ τους, ἂν αὐτοὶ δὲν θὰ ζοῦν τὸν καιρὸ πού εἶπα παραπάνω.

*Αριθ. 54. Ἀφίνει, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς συζύγου του 1000 δουκάτα ἀπ' αὐτὰ πού κυκλοφοροῦν στὸ φράγκικο μοναστήρι τῆς Ἁγίας Κατερίνας τοῦ Χάντακα, γιὰ ἀντίστοιχο ποσὸ πού ὁ μακαρίτης Τζουάνε - Ἀντώνιος Μουδάτσος, πού ἦταν ἀγαπητότατος φίλος του καὶ κουμπᾶρος, εἶχε ὑποσχεθεῖ στὸ ἴδιο μοναστήρι, ἀντὶ προίκας τῆς καλογοιᾶς κόρης του Μαριέτας.

No 55. Il resto che si ritrouasse in auanzo delle entrate doppo la morte di sua moglie lascia che sij dispensato per maritar di tante pouere donzelle della Città à ip(erpe)ri mille per ciasched' una, intendendo che per questo effetto si habbi à spendere ip(erpe)ri 8 m. come più a basso dichiara la sua uolontà.

tre siano tanti dinari nella cassa, che bastino à far tal pagam(en)to, anco in uita di | essa mia consorte si debbrà fare. Il resto ue | ram(en)te del dan(ar)o, che auanzasse in d(ett)a cassa, ò scrigno | sia dato per il maritar di tante pouere donzelle | à ip(erpe)ri mille, per ciascuna, per l' anima mia, et | di quelli, per li quali io sono oblig(at)o, et partico | larm(en)te per il q(uondam) m. Nicolò Trocali⁹⁸, come suo commiss(ari)o | et se ben mi pare, che non tengo cosa alc(un)a di quella | raggione, non di meno, per assicurarmi meglio, | e disgrauar la mia conscientia uoglio, et intendo | che esso habbia parte, et l' anima sua, conform(amen)te | al suo testam(en)to quanto uede, et sà il s(igno)r Iddio ch' io | sono oblig(at)o per la sud(dett)a commiss(ari)a, ma se per sorte | mancass(er)o dan(ar)i, per supplir al pagam(en)to delli | sud(dett)i ducati mille di mia figliozza, et anco per | il maritar delle pouere donzelle al manco ip(erpe)ri | otto-mille nel tempo della morte di essa mia | consorte, In tal caso uoglio, che li altri miei com | missarij debbano continuar à scoder, et gouernar | le pred(ett)e entrade, et habbiano similm(en)te per loro | godim(en)to il terzo di esse net-

Μὰ ἄν ὑπάρχουν στὴν κάσα τόσα χρήματα, ποὺ νὰ ἀρκοῦν γιὰ νὰ γίνει ἡ πληρωμὴ αὐτὴ ὅσο θὰ ζῆ ἡ σύζυγός μου, πρέπει νὰ γίνει.

*Αριθ. 55. Τὸ ὑπόλοιπο ποὺ θὰ βρεθεῖ περίσσευμα ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς συζύγου του, ἀφίνει νὰ μοιραστεῖ γιὰ νὰ παντρεύσουν ἀνάλογο ἀριθμὸ φτωχῶν κοριτσιῶν τῆς πόλης, δίδοντας χίλια ὑπέρπυρα στὴν καθεμιὰ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θέλει νὰ δαπανηθοῦν 8 χιλιάδες ὑπέρπυρα, ὅπως καθορίζει πιεὶ κάτω τῆ θέλησή του.

Τὸ ὑπόλοιπο τῶν χρημάτων ποὺ τυχὸν θὰ περίσσευε στὴν κάσα αὐτὴ νὰ δοθεῖ γιὰ νὰ παντρευτοῦν ἀνάλογος ἀριθμὸς φτωχὰ κορίτσια, δίδοντας χίλια ὑπέρπυρα στὸ κάθε ἓνα, γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ ἐκείνων γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχω ὑποχρέωση καὶ ἰδιαίτερα τοῦ μακαρίτη Νικολὸ Τροχάλη⁹⁸ σὰν ἐπίτροπός του. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ νομίζω πὼς δὲν κρατῶ τίποτε ἀπὸ τὸ λογαριασμὸ ἐκεῖνο, ὅμως, γιὰ νὰ ἐξασφαλιστῶ καὶ ν' ἀπαλλάξω τὴ συνείδησή μου, θέλω καὶ ἐννοῶ νὰ συμμετέχει κι ἐκεῖνος καὶ ἡ ψυχὴ του, σύμφωνα μὲ τὴ διαθήκη του, ὅσο βλέπει καὶ γνωρίζει ὁ Θεὸς ὅτι ἐγὼ ἔχω ὑποχρέωση γιὰ τὴν παραπάνω ἐπιτροπεία. Ἄλλὰ ἄν κατὰ τύχη δὲν θὰ ὑπῆρχε χρήμα, ποὺ νὰ ἐπαρκέσει γιὰ νὰ πληρωθοῦν τὰ παραπάνω χίλια δουκάτα τῆς φιλιότσας μου καὶ γιὰ νὰ παντρευτοῦν τὰ φτωχὰ κορίτσια τουλάχιστο μὲ ὀκτὼ χιλιάδες ὑπέρπυρα, κατὰ τὸ θάνατο τῆς συζύγου μου, τότε στὴν περίπτωση αὐτὴ, θέλω οἱ ἄλλοι ἐπίτροποί μου νὰ συνεχίσουν νὰ εἰσπράττουν, νὰ διοικοῦν τὰ εἰσο-

to di spesa, et li altri | duo terzi debbano il tratto tuttauia
 continuar | et metter in d(ett)o scrigno, et si osserui l' istes-
 so modo | et ordinat(ion)e di prima fino, che si habbia tan-
 to | dinaro, che si supplisca à quanto di sopra, nel | qual ca-
 so fino, che si continui questo tegner della | cassa uoglio,
 che esso scrigno, stia in mano del | Cl(arissi)mo s(igno)r
 marco mudazzo fù del Cl(arissi)mo s(igno)r Z. ant(oni)o
 mio | nepote, se il Cl(arissi)mo s(igno)r Giacomo Zen non
 uolesse | accettare tal carrico, ma uolendo esso lo ten-
 ga | pregandoli, che ò l' uno, ò l'altro di loro accetta | esso
 carrico, per amor mio, et non uolendo nè | l' uno, nè l' al-
 106v tro di essi sia esso scrigno tenuto | nel monast(eri)o di s(an-
 t)a Catherina delle monache⁹⁷, et | supplito, che sarà à
 quanto di sopra cessi il tener | della cassa, et restino le pos-
 sessioni, e stabili li | beri d' ogni debito, et obligo, eccetto,
 che dalli le | gati annuali; all' hora uoglio, che essi stabili
 | uadano, et applichino con li loro carrichi, et | grauami
 doue qui sotto ordinarò, cioè tutto quello | che io hò, et à
 me aspetta, et appartiene di beni | liberi à settia, per qual si

No 56. Doppo la morte della moglie lascia che tutto quello che egli si ritroua, et se gli può aspettare, et per uenire di beni liberi a Settia per

δῆματα αὐτά, καὶ νὰ παίρνουν, γιὰ ἀπολαβὴ τους ἐπίσης τὸ
 ἓνα τρίτο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ νέτο, ἀφοῦ θὰ ἀφαιροῦν τὰ
 ἔξοδα. Τὰ ἄλλα δυὸ τρίτα ὅμως ὀφείλουν νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ
 τὰ βάζουν στὴν παραπάνω κάσα καὶ νὰ τηρεῖται ὁ ἴδιος τρόπος
 καὶ ἡ ἴδια τάξη, ὅπως πρὶν, ὥσπου νὰ ὑπάρχει τόσο χρῆμα,
 ὥστε νὰ ἀρκέσει γιὰ τὰ παραπάνω. Στὴν περίπτωση πού θὰ συνε-
 χίσει νὰ τηρεῖται ἡ κάσα αὐτὴ θέλω νὰ βρῆσκειται στὰ χέρια τοῦ
 ἐκλαμπρότατου κ. Μάρκου Μουδάτσου, τοῦ ποτὲ ἐκλαμπρότατου
 Τζουάνε - Ἀντώνιο, τοῦ ἀνεψιοῦ μου, ἐὰν ὁ ἐκλαμπρότατος κ.
 Τζάκομο Τζέν δὲν θὰ ἤθελε νὰ ἀποδεχτεῖ αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία.
 Μὰ ἂν θέλει ἄς τὴν ἀναλάβει. Τοὺς παρακαλῶ νὰ δεχθοῦν, εἴτε
 ὁ ἓνας εἴτε ὁ ἄλλος, αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία, γιὰ χατήρι μου. Ἄν
 δὲν θέλει οὔτε ὁ ἓνας οὔτε ὁ ἄλλος, νὰ κρατηθεῖ τὸ Ταμεῖο αὐτὸ
 στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Κατερίνας τῶν Καλογραῶν⁹⁷, καὶ
 ὅταν πληρωθοῦν τὰ παραπάνω, νὰ πάψει ἡ τήρησή του καὶ νὰ
 μείνουν ἐλεύθερα τὰ ἀκίνητα καὶ οἱ ἰδιοκτησίες ἀπὸ κάθε χρέος
 καὶ ὑποχρέωση, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐτήσια κληροδοτήματα. Τότε θέλω
 τὰ ἀκίνητα αὐτὰ νὰ δοθοῦν μὲ ὅλα τους τὰ βάρη ἐκεῖ πού θὰ
 διατάξω ἐδῶ παρακάτω. Δηλαδή, ὅλο ἐκεῖνο πού ἔχω καὶ πού μοῦ
 ἀνήκει σὲ κτήματα ἐλεύθερα στὴ Σητεία, γιὰ ὅποιοδήποτε λόγο νὰ

Ἀριθ. 56. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς συζύγου του ἀφίνει ὅ,τι ὑπάρχει καὶ ὅ,τι θὰ ὀφείλεται ἀπὸ τὰ ἐλεύθερα κτήματα τῆς Σητείας γιὰ ὅποιοδήποτε λό-

qual si uoglia ragione sij et s' intendi peruenire al Cl(arissi)mo s(igno)r Piero mio fr(ate)llo di goder, | et usufruttuarlo, per tutto il tempo della sua | uita, et dopo lui uada, et applichi à Cornarola | mia nepote fig(lia)la del s(igno)r Cau(allie)r, et alli suoi fig(lia)li, et se | esso s(igno)r Piero non sarà uiuo in quel tempo che | dico di sopra, essi beni immediatam(en)te uadino à | detta mia nipote, et alli suoi fig(lia)li. Il mio me | thochio di S. Nic(ol)ò Ghosto⁹⁸ cioè quel dà basso, ch'è | uicino alla fiumera, cosi terreni, come arbori | con la chiesa, celle, et ogni sua raggion franco, | et libero⁹⁹ d' ogni grauame, et anco il mio giardin | di macritico con le sue raggioni, et con il terren, | et arbori de là dal fiume all' incontro esso giar | din con le sue acque prime, et con quelle, che | comprai dapoi da diuersi, uadano in detto tempo | al monast(eri)o di s(ant)a Catherina delle monache pred(ett)o, | et se potranno hauer gratia dà sua ser(eni)tà, come io | non dubito, di poter tener essi stabili, per benef(ici)o | di quelle gentildone, che sono del sangue de suoi | nobili, et il monast(eri)o suo dotato dà sua sub(limi)tà | li possano

No 57. Il suo Metocchio di S. Nic(ol)o Ghosto, con la chiesa, celle et ogn' altra sua rag(io)ne franco et libero lassa insieme con il giardino di Macritico al Monast(eri)o delle monache di santa Catt(eri)na con obligo di farli del bene per l' anima sua, come più diffusamente si legge.

γο στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Πιέρο, ἀδελφὸ του, σ' ὅλη τὴ ζωὴ του' ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του νὰ πηγαίνουν ὅλα στὴν Κορνάρολα τὴν ἀνεψιά του, κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του κ. Βιτσιέντζο, καὶ στὰ παιδιά της.

*Αριθ. 57. Τὸ μετόχι του στὸν Ἁγ. Νικόλαο τὸ Χωστὸ μὲ τὴν ἐκκλησία, τὰ κελιά καὶ κάθε ἄλλο δικαίωμα του, ἐλεύθερο καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ φεουδαλικὴ ὑποχρέωση, ἀφίνει, μαζὶ μὲ τὸν κήπο στὸ Μακρυτοῖχο στὸ μοναστήρι τῶν καλογραιῶν τῆς Ἁγ. Κατερίνας, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ κάμουν καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ του, ὅπως πῶ ἀναλυτικὸ ἀναφέρεται.

πηγαίνει καὶ νὰ καταλήγει στὸν ἐκλαμπρότατο ἀδελφὸ μου κ. Πιέρο, νὰ τὸ καρπώνεται καὶ νὰ τὸ ἐκμεταλλεύεται ὅλο τὸν καιρὸ τῆς ζωῆς του. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸν νὰ δοθεῖ στὴν ἀνεψιά μου Κορνάρολα, κόρη τοῦ κ. Καβαλιέρου καὶ στὰ παιδιά της. Καὶ ἂν ὁ κ. Πιέρο δὲν θὰ εἶναι ζωντανὸς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ποὺ λέγω παραπάνω, οἱ περιουσίες αὐτὲς νὰ πηγαίνουν ἀμέσως στὴν παραπάνω ἀνεψιά μου καὶ τὰ παιδιά της. Τὸ μετόχι μου στὸν Ἁγ. Νικόλαο τὸ Χωστὸ⁹⁸ ἢ δηλαδὴ ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται χαμηλὰ κοντὰ στὸν ποταμὸ, τόσο τὰ χωράφια, ὅσο καὶ τὰ δέντρα μὲ τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ κελιά, μὲ κάθε δικαίωμα του, ἐλεύθερο καὶ ἀπαλλαγμένο⁹⁹ ἀπὸ κάθε ἐπιβάρυνση, καὶ ὁ κήπος μου στὸ Μακρυτοῖχο, μὲ τὰ δικαιώματά του καὶ μὲ τὰ χωράφια καὶ τὰ δέντρα στὴν ἀπέναντι μεριὰ τοῦ ποταμοῦ, μὲ τὰ ἀρχικά του νερὰ καὶ μὲ κεῖνα ποὺ ἀγόρασα ἔπειτα ἀπὸ διάφορους, νὰ πηγαίνουν, τὸν καιρὸ ποὺ εἶπα, στὸ παραπάνω μοναστήρι τῆς Ἁγ. Κατερίνας τῶν Καλογραιῶν. Καὶ ἂν μπορέσουν νὰ πάρουν ἄδεια ἀπὸ τὴ Γαληνότητι της, (τὴν Κυβέρνηση), πράγμα ποὺ δὲν ἀμφιβάλλω, γιὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διατηροῦν τὰ ἀκίνητα αὐτά, γιὰ τὸ καλὸ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων γυναικῶν—ποὺ εἶναι αἷμα τῶν εὐγενῶν τῆς Γαληνότητάς της—καὶ τὸ μοναστήρι τους

107r tener in perpetuo, senza poterli | alienar, mà ben affittar,
 altram(en)te se tal gratia | non le sarà concessa, si debbia-
 no essi stabili | uender all' incanto pub(li)co, et in quel pre-
 tio magg(io)re | che si potrà hauere per li s(igno)ri suoi pro-
 curatori, et | il tratto procurar, che si metta di tempo in
 tempo, | et si dia in loco sicuro donde possano conseguir |
 qualche utile annualm(en)te, con il cons(ens)o sempre, et |
 auth(orit)à di mons(igno)r Ill(ustrissi)mo Arciuescouo, ò suo
 Vicario | procurando di conseruarsi sempre il capitale, |
 essendo obligate esse Reuer(endissim)e monache far dir una
 | messa alla settimana in perpetuo in d(ett)a chiesa | per
 l' anima mia, et di tutti li miei parenti, amici | et benefat-
 tori, et comprar l' oglio, che si consuma | in detta chiesa,
 per la lampada, che arde continuam(en)te | auanti il sant(is-
 si)mo Sacram(en)to, et di più nel dì della | commemoration
 di diffonti ogn' anno debbano | metter doi torzetti¹⁰⁰ auanti
 esso sant(issi)mo Sacram(en)to, | impizzandoli al uespero, et
 alla messa, et facen | doli commemorare, alle q(ual)i cose

προικιστεῖ ἀπὸ τὴν ὑψηλότητά της, τότε νὰ μπορούν νὰ τὰ
 κρατήσουν παντοτινά, δίχως νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὰ
 πουλήσουν, ἀλλὰ μονάχα νὰ τὰ ἐνοικιάζουν σὲ ἄλλους. Μὰ ἂν
 δὲ τοὺς παραχωρηθεῖ μιὰ τέτια χάρη, τὰ ἀκίνητα αὐτὰ νὰ πουλη-
 θοῦν σὲ δημόσιο πλειστηριασμὸ καὶ στὴ μεγαλύτερη τιμὴ ποῦ
 θὰ μπορέσουν νὰ βροῦν οἱ κ. κ. Ἐπίτροποι του (τοῦ μοναστη-
 ριοῦ). Τὸ προῖον τοῦ πλειστηριασμοῦ νὰ φροντίσουν νὰ τοπο-
 θετηθεῖ σὲ μέρος ἀσφαλισμένο, γιὰ νὰ μπορούν νὰ παίρνουν κά-
 ποιο κέρδος κάθε χρόνο, πάντοτε μὲ τὴ συμβουλὴ καὶ τὴν ἔξου-
 σιοδότηση τοῦ ἐκλαμπρότατου καὶ πανιερότατου Ἀρχιεπίσκοπου,
 ἢ τοῦ τοποτηρητοῦ του, καὶ νὰ φροντίζουν ἀκόμα νὰ διατηροῦν
 πάντοτε τὸ κεφάλαιο, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ κάνουν οἱ σεβάσιμες
 ἐκεῖνες Μοναχὲς μιὰ λειτουργιὰ κάθε ἐβδομάδα, παντοτινά, στὴν
 ἐκκλησία αὐτή, γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ τὴν ψυχὴ ὄλων τῶν συγ-
 γενῶν, φίλων καὶ εὐεργετῶν μου, καὶ νὰ ἀγοράζουν τὸ λάδι ποῦ
 ἐξοδεύεται στὴν ἐκκλησία αὐτή, στὸ καντήλι ποῦ ἀνάβει συνεχῶς
 μπροστὰ στὰ ἄχραντα μυστήρια. Ἀκόμη, τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης
 τῶν νεκρῶν, κάθε χρόνο, πρέπει νὰ βάζουν δυὸ κηροπήγια (τόρ-
 τες)¹⁰⁰ μπροστὰ στὰ ἄχραντα μυστήρια, ἀνάβοντάς τα τὸν ἑσπε-
 ρινὸ καὶ τὴ λειτουργιὰ καὶ μνημονεύοντάς τους. Ἄν τὰ παρα-
 λείψουν αὐτὰ νὰ δώσουν λόγο στὸ Θεό.

No 58. Il suo Casal da Trapsanò lo lascia à suoi fratelli generalmente, et doppio di essi che uadino nelli suoi heredi, come più diffusamente si legge.

mancando | debbano render conto al s(igno)r Dio. Il mio Casal | ueram(en)te de trapsanò, con tutte le sue ragg(ion)i, et | giurisd(itio)ni inclusi li terreni pred(ett)i di liuada rite | nuti dalla pred(ett)a portion de sofforus, che già hò | dato, et cesso al sud(dett)o s(igno)r Vincenzo mio fr(ate)llo, et col suo | carico della guarnigg(ion)e, et legati di form(en)to in | perpetuo lasciati sopra di esso, per questo mio testam(en)to, et anco inclusi li terreni per me com | prati dal pub(bli)co incanto dalli beni confiscati de | michielin Varsani ¹⁰¹, et hauuti per conto de miei | cred(itor)i della giurisd(itio)n de sofforus, app(resso?) li pred(ett)i | di liuada, 107v quali pagano al sud(dett)o s(igno)r Vincenzo mio | fr(ate)llo form(en)to m(isu)re quindesi raso ¹⁰² all' anno de liuello, | essendo della portion pred(ett)a a Suigià data poi del | s(igno)r Corner Borgognon uoglio, che in d(ett)o tempo dopò | la uita della sud(dett)a mia consorte, et che handrà | dà cessar il tempo della cassa, come hò ordinato | di sopra, sia diuiso in tre parti, l' una uada al sud(dett)o | s(igno)r Cau(allie)r mio fr(ate)llo, et non essendo, ò mancando lui | uada in Zuan franceschetto suo nepote fig(li)o del q(uondam) | Giacomo, ouer suoi fig(li)li. I, ' altro terzo uada al so-

*Αριθ. 58. Τὸ χωριὸ του Θραψανὸ τὸ ἀφίνει στ' ἀδέρφια του γενικά και ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ νὰ πηγαίνει στους κληρονόμους τους, ὅπως ἀναλυτικότερα ἀναφέρεται.

Τὸ χωριὸ μου Θραψανὸ, μὲ ὅλα του τὰ δικαιώματα και τὰ ἔνδικα μέσα, μαζί και τὰ παραπάνω χωράφια τῆς Λιβιάδας, τὰ κρατημένα ἀπὸ τὴν παραπάνω μερίδα τῶν Ζωφόρων, ποὺ ἔχω ἤδη δώσει και παραχωρήσει στὸν παραπάνω ἀδελφὸ μου κ. Βιτσέντζο, μὲ τὴν καβαλαρική τους ὑποχρέωση και τὰ παντοτινὰ κληροδοτήματα σταριοῦ, ποὺ ἀφίνω σὲ βάρος τους μὲ τὴν διαθήκη μου αὐτή, συμπεριλαμβανομένων και τῶν χωραφιῶν, ποὺ ἀγόρασα σὲ δημόσιο πλειστηριασμὸ ἀπὸ τὴν περιουσία τοῦ Μιχελῆ Βαρσάνη ¹⁰¹, ποὺ δημεύτηκε και ποὺ πῆρα γιὰ λογαριασμὸ τῶν πιστωτῶν μου, στὴ ζώνη δικαιοδοσίας Ζωφόρων, μαζί μὲ τὰ παραπάνω χωράφια τῆς Λιβιάδας, ποὺ πληρώνουν λιβέλο στὸν ἀδελφὸ μου κ. Βιτσέντζο στὰρι μουζούρια δεκαπέντε ράζο ¹⁰² τὸ χρόνο, ποὺ εἶναι στὴν παραπάνω μερίδα στὴ Σφηγγιά, ποὺ δόθηκε ἔπειτα στὸν κ. Κορνὲρ Μποργκονιόν, θέλω, μετὰ τὸ θάνατο τῆς παραπάνω συζύγου μου, ὁπότε θὰ πάψει ἡ κάσα, ὅπως ὄρισα παραπάνω, νὰ μοιραστοῦν σὲ τρεῖς μερίδες. Ἡ μιὰ νὰ πάει στὸν ἀδελφὸ μου κ. Καβαλιέρο και ἂν δὲν ὑπάρχει ἐκεῖνος νὰ πάει στὸν Τζουάνε Φραντσεσκέτο, τὸν ἀνεψιὸ του, γιὸ τοῦ μακαρίτη

p(radett)o | s(igno)r Vincenzo altro mio fr(ate)llo, et se lui non fosse, ò mancasse | uada alla sua fig(lio)la catheruzza, et mia nepote, | et mancando ambi duo, uadi, et peruenga in detto | Zuan franceschetto, ouero alli suoi fig(lio)li maschi. L' altro terzo uada in Bernardin mio nepote, | et se lui non sarà, ouero se morirà, et non hauerà | fig(lio)li uada nel pred(ett)o Zuan franceschetto, ma essendo | suoi fig(lio)li, cioè di esso Bernardin, sia di essi suoi | fig(lio)li. Item lasso à m. Nicolò, et m. Zuane Querini | del q(uondam) s(igno)r Polo tutto quello mi dieno dar per l' | anima mia. Item lasso à m. Piero mangaffuri¹⁰⁸ | nod(ar)o ip(erpe)ri 100, et à m. Zorzi Papastefanopulo nod(ar)o | altri ip(erpe)ri 100, perche preghino Dio, per me. Item lasso | al sud(dett)o s(igno)r Vincenzo mio fr(ate)llo il fornim(en)to di cam(er)a di | damasco pauonazzo, et le quatro casse indorati, che | sono nella cam(er)a grande di sopra, per accompa | gnarle con le altre duo, che gli hò dato, et le sie | carieghe de ueludo rosato, et li sei scagni¹⁰⁴ dorati | et il fannò¹⁰⁵ dorato

No 59. Lassa al s(igno)r Nicolò, et Zuane Querini del q(uondam) sig(no)r Polo tutto quello che le deuono dare per l' anima sua.

No 60. lassa a m. Piero Mangafuri nodaro ip(erpe)ri 100. A m. Zorzi Papastefanopulo pur nod(a)ro altri ip(erpe)ri 100.

No 61. Item lassa al s(igno)r Vic(enz)o suo fr(ate)llo il fornimento da camera di Dam(as)co pauonazzo, et 4: casse do-

Τζάκομο, η στα παιδιά του. Το άλλο τρίτο να πάει στον άλλον αδελφό μου κ. Βιτσέντζο, και αν αυτός δεν θά ζή, η θά λείπει, να πάει στην κόρη του και ανειψιά μου Κατερούτσα. *Αν λείψουν και οι δυο να πηγαίνει στον παραπάνω Τζουάν Φραντσεσκέτο η στ' άρσενικά παιδιά του. Το άλλο τρίτο να πηγαίνει στον Μπερναντίν, τον ανειψιό μου και αν εκείνος δεν θά υπάρχει η αν πεθάνει και δεν έχει παιδιά, να πηγαίνει στον παραπάνω Τζουάν Φραντσεσκέτο. *Αλλά, αν υπάρχουν παιδιά, δηλαδή του Μπερναντίν αυτού, άς είναι αυτών των παιδιών.

*Αφίνω στον κύρ Νικολό και τον κύρ Τζουάνε Κουερίνι του ποτέ Πόλο όλο εκείνο που οφείλουν να μου δώσουν, για την ψυχή μου.

*Αφίνω στον κύρ Πέτρο Μαγκαφούρη¹⁰⁸, συμβολαιογράφο, υπέρπυρα 100 και στον κύρ Τζώρτζη Παπαστεφανόπουλο, συμβολαιογράφο, άλλα 100 υπέρπυρα, για να παρακαλούν το Θεό για μένα.

*Αφίνω στον παραπάνω αδελφό μου κ. Βιτσέντζο, την οικοσκευή του δωματίου, του επιπλωμένου με μενεξεδένια δαμασκηνά, και τις τέσσερις επιχρυσωμένες κασέλες, που είναι μέσα στην επάνω μεγάλη κάμαρα, για να τις ενώσει μαζί με τις άλλες δυο που του έχω δώσει, και τις έξι καρέκλες με βελούδο τριανταφυλ-

*Αριθ. 59. *Αφίνει για την ψυχή του στούς κ. κ. Νικόλαο και *Ιωάννη Κουερίνι του ποτέ Πόλο όλα όσα οφείλουν να του δώσουν.

*Αριθ. 60. *Αφίνει στο συμβολαιογράφο Πέτρο Μαγκαφούρη, υπέρπ. 100. Στο μισέρ Τζώρτζη Παπαστεφανόπουλο, επίσης συμβολαιογράφο, άλλα υπέρπυρα 100.

*Αριθ. 61. *Αφίνει επίσης στον αδελφό του κ. Βιτσέντζο την οικοσκευή του δωματίου με τα μενεξεδένια δαμασκηνά, 4 κασέλες επιχρυσωμένες, έξι καρέ-

rate, et sei carieghe di ueludo rosato et sei scagni dorati, et il fano dorato del portico, et un cauallo.

No 62. Lassa al s(igno)r Ber(nar)do suo Nepote un fornimento di camera de damaschetti cremesini et uerdi co(n) suo pauion et tornaletto dell' istesso a la cariola de noghera intacado 4: cassoni indorati, sei carieghe di ueludo, sei scagni dorati li quadri et pitture che sono nel portico et 4: tapedi moschetti.

κλες με βελουδο τριανταφυλλί, ἔξι σκαμνιά ἐπίχρουσα, τὸ ἐπίχρουσο φανάρι τοῦ πορτέγου καὶ ἓνα ἄλογο.

*Αριθ. 62. Ἀφίνει στὸν ἀνεψιό του κ. Μπερνάρντο, τήνοικοσκευή τοῦ δωματίου με τὰ κόκκινα καὶ πράσινα δαμασκηνά, τὸ ὅμοιο καρυδένιο κρεβάτι με οὐρανὸ ἀλὰ καριόλα, 4 κασέλες ἐπίχρυσες, ἔξι καρέκλες βελουδένιες, ἔξι σκαμνιά ἐπίχρουσα, τὰ κάδρα καὶ τοὺς πίνακες ζωγραφικῆς, πού εἶναι στὸ πόρτεγο καὶ 4 ταπέτα μουσκέτα.

del portico¹⁰⁶. Di più gli lasso | il cauallo scritto, per la 108r
guarnison¹⁰⁷ delli Casali | trapsanò, et sofforus, essendo oblig(at)o mostrarlo¹⁰⁸ | per tutti doi essi Casali fino, che esso Cauallo | uiua, douendo dalla mia posta traslatarlo, | et tuor sopra di se li caratti scritti per la guar | nison del Casal Vutes, essendo trà di noi stata | reuocata la permutatione, et ritornata la d(ett)a | portion di Vutes à lui, et quella di Voni à me, | come appar nelli atti del sud(dett)o Papasteffanop(u)lo | nod(ar)o. Item lasso à Bernard(in) mio nepote pred(ett)o | l' altro fornim(en)to di cam(er)a di damaschetti di color | cremesino, et uerde col pauion, et tornaletto | dell' istesso damaschetto, et la littiera, ouer | cariola di noghera intagliata, ch' è nella cam(er)a picciola, et li quatro cassoni indorati, che son | nella camera grande, et sie carieghe di ueludo, | le quatro rosse, et le duo nanzate, et sie scagni | indorati, et li quadri, et pitture, che tengo nel | portico, eccetto l' imagine alla greca della s(antissi)ma | Trinità col fornimento indorato, la qual resti

λι καὶ τὰ ἔξι ἐπίχρουσα σκαμνιά¹⁰⁴ καὶ τὸ ἐπίχρουσο φανάρι¹⁰⁵ τοῦ πορτέγου¹⁰⁶ τοῦ ἀφίνω ἀκόμη τὸ ἄλογο ποὺ εἶναι γραμμένο γιὰ τὴν γκαρνιζὸν¹⁰⁷ τῶν χωριῶν Θρασηανὸ καὶ Ζωφόροι, με τὴν ὑποχρέωση νὰ τὸ παρουσιάζει στὶς μύστρες¹⁰⁸ καὶ γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ χωριά, ὥσπου νὰ ζῆ τὸ ἄλογο αὐτό· νὰ τὸ μεταγράψει ἀπὸ τὸ ὄνομά μου στὸ δικό του, καὶ νὰ εὐθύνεται αὐτὸς γιὰ τὰ καράτια, τὰ γραμμένα στὴ γκαρνιζὸν τοῦ χωριοῦ Βοῦτες, ἀφοῦ συμφωνήσαμε καὶ ἀνακλήθηκε ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ ξαναπῆρε ἐκεῖνος τὴν παραπάνω μερίδα τοῦ χωριοῦ Βοῦτες καὶ ἐγὼ τὴ μερίδα τῆς Βόνης, ὅπως φαίνεται στὰ συμβόλαια τοῦ παραπάνω συμβολαιογράφου Παπαστεφανόπουλου.

Ἀφίνω στὸν παραπάνω ἀνεψιό μου Μπερναντὶν τὴν ἄλλη οἰκοσκευή τῆς κάμερας τῶν κρεμεζὶ καὶ πράσινων δαμασκηνῶν με οὐρανὸ καὶ κρεβατόγυρο ἀπὸ τὸ ἴδιο δαμασκηνὸ καὶ τὸ σκαλιστὸ καρυδένιο κρεβάτι ἢ καριόλα, ποὺ εἶναι στὸ μικρὸ δωμάτιο, καὶ τὶς τέσσερις μεγάλες ἐπίχρυσες κασέλες, ποὺ εἶναι στὴ μεγάλη κάμερα, ἔξι καρέκλες βελουδένιες, τέσσερις κόκκινες καὶ δυὸ πορτακαλί, ἔξι σκαμνιά ἐπίχρουσα, τὰ κάδρα καὶ τοὺς πίνακες ζωγραφικῆς ποὺ ἔχω στὸ πόρτεγο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδας, τὴ ζωγραφισμένη κατὰ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο, με ἐπίχρυσωμένο πλαίσιο, ποὺ πρέπει νὰ μείνει στὸ σπιτί.

| in casa, et gli lasso anco li quatro tapedi, ouer(?) | mo-
schette per li pred(ett)i cassoni; et al s(igno)r piero mio |
fr(ate)llo lasso li tre pezzi di spaliera à brocca | et il for-
nim(en)to di cuori d' oro¹⁰⁹ i più noui, che | hanno il fondi
rosso, et al sud(dett)o Z. franceschetto | lasso le spaliere,
ouero razzi à figure pezzi | sei con l' arma foscarina¹¹⁰, for-
nim(en)to della Cam(er)a, | ch' io dormo, et medesmam(en)-
te il fornim(en)to di cori | d' oro alti di detta cam(er)a, et
le sei casse | indorate con la littiera di ferro indorata et |
108v il pauion de seda giallo col suo uaso¹¹¹, e tornaletto | et la
coltra di samito¹¹² di seda di color dorato, et | li sei tapedi
camiscasà¹¹³ delle casse tutti tenuti | in detta cam(er)a, con
questo, che la mia consorte | pred(ett)a debba hauer essi
fornim(en)ti tutti di detta | cam(er)a per tutta la sua uita,
et le ordino, et | la prego, et la commando se posso, che
non la | debba disfornire, ma hauerla fornita cosi di | inuer-
no, come d' està, et si come io la teniua, | et questo per
amor mio, per hauer questa com | modità. come la merita,
et non preterir in modo | alcuno questa mia uolontà, si co-
me mi ha obe | dito in uita, essendo scusata app(ress)o

No 63. Al s(igno)r Pie-
tro suo f(ate)llo lassa tre
pezzi di spalliere à bro-
cha un fornimento de cu-
ori d' oro.

No 64. Al s(igno)r Z.
franceschetto suo nepote,
lassa sei pezzi di spalie-
re ò razzi à figure un
fornimento di cuori d'o-
ro, sei casse indorate, et
lettiera di ferro dorata,
pauion di seda zalo con
sua coltra e tornaletto,
et sei tapedi cimiscasa-
di.

Τοῦ ἀφίνω ἀκόμη τέσσερα ταπέτα ἢ μωσκέτα, γιὰ τὶς παραπά-
νω κασέλες. Καὶ στὸν ἀδελφό μου κ. Πιέρο ἀφίνω τὰ τρία κομ-
μάτια ὀπλοθῆκες μὲ πουλίες, καὶ τὴν οἰκοσκευὴ μὲ τὰ ἐπιχρυσω-
μένα δέρματα¹⁰⁹, τὰ πιδ καινούργια, πού ἔχουν τὸ φόντο κόκκινο.
Στὸν παραπάνω Τζ. Φραντισκέτο ἀφίνω, τὶς ὀπλοθῆκες ἢ ρά-
τσους μὲ τὶς φιγοῦρες, τεμάχια ἔξι, μὲ τὸ οἰκόσημο τοῦ Φοσκαρί-
νι¹¹⁰, ἔπιπλα τοῦ δωματίου πού κοιμοῦμαι. Ἐπίσης τὰ ἔπιπλα
μὲ τὰ μεγάλα ἐπιχρυσωμένα δέρματα τοῦ παραπάνω δωματίου καὶ
τὶς ἔξι ἐπιχρυσωμένες κασέλες μὲ τὸ σιδερένιο ἐπίχρυσο κρεβάτι
καὶ τὸν κίτρινο μεταξωτὸ οὐρανὸ μὲ τὸ πλαίσιό¹¹¹ του, καὶ τὸν
κρεβατόγυρο, καὶ τὴν ἐξάμιτη¹¹² χρυσαφὰ μεταξωτὴ κουβέρτα, καὶ
τὰ ἔξι ταπέτα camiscasà¹¹³ γιὰ τὶς κασέλες, πνὺ βρίσκονται ὅλα
στὸ παραπάνω δωμάτιο, μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ ἔχει ἡ παραπάνω
σύζυγός μου ὅλα τὰ πράγματα τῆς κάμερας αὐτῆς ὥσπου νὰ ζῆ.
Τῆς παραγγέλλω, τὴν παρακαλῶ καί, ἂν μοῦ ἐπιτρέπεται, τὴν δι-
ατάσσω, νὰ μὴν ξεγυμνώσει τὴν κάμερα αὐτῆ, παρὰ νὰ μένουν
ἐκεῖ ὅλα, τόσο τὸ χειμῶνα ὅσο καὶ τὸ καλοκαίρι, ὅπως ἐγὼ τὰ
διατηροῦσα· καὶ αὐτὸ γιὰ χατήρι μου, γιὰ νὰ ἔχει αὐτὴ τὴν ἀνε-
ση, ὅπως τῆς ἀξίζει· νὰ μὴν παραλείψει μὲ κανένα τρόπο τὴ θέ-

Ἄριθ. 63. Στὸν κ. Πέτρο,
τὸν ἀδελφό του, ἀφίνει
τρία κομμάτια ὀπλοθῆκες
μὲ πουλίες, μὴ οἰκοσκευὴ
μὲ ἐπίχρυσα δέρματα.

Ἄριθ. 64. Στὸν κ. Τζουά-
νε Φραντισκέτο, ἀνεψιό
του ἀφίνει ἕξι κομμάτια ὀ-
πλοθῆκες ἢ ράτσους μὲ πα-
ραστάσεις, μὴ οἰκοσκευὴ
μὲ ἐπίχρυσα δέρματα, ἕξι
κασέλες ἐπιχρυσωμένες, τὸ
σιδερένιο ἐπίχρυσο κρεβά-
τι μὲ κίτρινο μετάξινο οὐ-
ρανὸ, μὲ τὴν κουβέρτα καὶ
τὸν κρεβατόγυρό του, καὶ
ἕξι ταπέτα cimiscasadi.

di ogn' uno | per esser così l' ordine mio, che mi pare, che | ciò facendo darà gran sodisfatt(ion)e all' anima mia | e torno a pregarla, et commandargli di nouo, | che non faccia altram(en)te, et dopò la sua morte | habbia dette robbe, et fornim(en)ti di essa cam(er)a il sud(dett)o | franceschetto, ouer suoi fig(lio)li, et non essendo essi | in quel tempo, che Dio non uoglia, uadano à | Nicoletto Zen fig(lio)lo de Isabetta mia nepote.

Andrea Cornaro fò de sier Giacomo di mia propria | mano sottoscriuo, et affermo quanto di s(opr)a si con | tiene.

No 65. Al s(igno)r C(a-uallie)r suo fratello lassa sei carieghe di ueludo, scagnio dorato da lauar le man un cuoro di bufalo, un tapedo persian con seda et oro che sono tutti li fornimenti della camera grande, et tutte le pitture et immagini che sono in d(ett)a camera insieme con li scagni dorati.

No 66. lassa al s(igno)r Marcant(oni)o Foscarini

Al s(igno)r Cau(allie)r mio fr(ate)llo lasso le sie cariehge indorate | di ueludo cremesin le grande, et il scagno tondo | lauorato grande, col piede, ouer uaso indorato | ch'è nella cam(er)a grande pred(ett)a et il cuoro di buffalo, | et il tapedo persian con seda, et oro, et tutti li | quadri, pitture. et imagini, che tengo in d(ett)a camera | et gli altri sei scagni indorati. Item lasso al s(igno)r mar | chetto foscarini mio nepote le dodeci Alabarde ¹¹⁴ | et tutte le rotelle ¹¹⁵,

λησή μου αυτή, όπως με υπάκουε στη ζωή, δικαιολογούμενη στον καθένα ότι τέτια είναι η εντολή μου· μου φαίνεται πως κάνοντας αυτό θα δώσει μεγάλη ανακούφιση στη ψυχή μου· γι αυτό την ξαναπαρακαλώ και της συνιστώ και πάλι να μην κάμει διαφορετικά. "Υστερα από το θάνατό της τα πράγματα αυτά να τα πάρει ο παραπάνω Φραντσεσκέτο ή τα παιδιά του, και αν δεν ζούν εκείνο τον καιρό, που ο Θεός να μην το θελήσει, να πηγαίνουν στο Νικολέτο Τζέν, γιου της ανειψιάς μου Ίσαμπέτας.

Ἄνδρέας Κορνάρου τοῦ ποτὲ Τζάκομο, μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι ὑπογράφω καὶ βεβαιῶν ὅ,τι παραπάνω περιέχεται.

Στὸν ἀδελφὸ μου κ. Καβαλιέρο, ἀφίνω τὶς ἑξι ἐπιχρυσωμένες μεγάλες καρέκλες μὲ βελουδο κρεμεζί, καὶ τὸ μεγάλο σκαλιστὸ στορογγυλὸ σκαμνί, μὲ τὸ ἐπίχρυσο πόδι ἢ βάζο, ποὺ εἶναι στὴν παραπάνω μεγάλη αἴθουσα, τὸ δέρμα τοῦ βουβαλοῦ καὶ τὸ περσικὸ χαλί τὸ καμωμένο μὲ μετάξι καὶ χρυσάφι ὅπως καὶ ὅλα τὰ κάδρα, τὶς ζωγραφικὲς καὶ τὶς εἰκόνες ποὺ ἔχω στὴν παραπάνω κάμερα καὶ τὰ ἄλλα ἑξι ἐπίχρυσα σκαμνιά.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν ἀνεψιὸ μου κ. Μαρκέτο Φοσκαρίνι, τὶς δώδεκα ἀλαμπάρντες ¹¹⁴ καὶ ὅλες τὶς μικρὲς ἀσπίδες ¹¹⁵ ποὺ ἔχω

*Αριθ. 65. Στὸν κ. Καβαλιέρο, ἀδελφὸ του, ἀφίνει ἕξ καρέκλες βελουδένιες, σκαμνί ἐπίχρυσο γιὰ τὸ πλύσιμο τῶν χειρῶν, ἓνα δέρμα βουβαλοῦ ἓνα ταπέτο περσικὸ μὲ μετάξι καὶ χρυσάφι, ποὺ εἶναι ὅλα ἐπίπλωμα τοῦ μεγάλου δωματίου καὶ ὅλους τοὺς πίνακες τῆς ζωγραφικῆς καὶ τὶς εἰκόνες ποὺ εἶναι στὸ ἴδιο δωμάτιο, μαζί μὲ τὰ ἐπίχρυσα σκαμνιά.

*Αριθ. 66. Ἀφίνει στὸν κ. Μαρκαντώνιο Φοσκαρίνι,

che tengo nel portico, et il scudo | turchesco, per segno d' amore. Item la imagine | picciola, con le portelle detta in greco | sfaglistari¹¹⁶ | et quella delle lettere IHS con pitture dentro esse | lettere, che tengo nella mia camera, tutte duo esse | imagini cose pretiose, per pittura greca siano man | date quanto prima a Ven(ezi)a con la testa di marmo | che hò nel mio studio all' Ill(ustrissi)mo s(igno)r Aluise Zorzi | n(ost)ro p(ad)rone per un picciol segno della mia antica | seruitù, et osseruanza, et questa cura part(icolarmen)te lasso | al s(igno)r Cau(allie)r mio fr(ate)llo d' inuiarglieli per sicura mano. | Item dico hauer hauuto nelle mie mani ip(erpe)ri mille | come depositario, che sono il tratto d' un leofitto à Girap(etr)a lasciato per legato dalla q(uondam) s(igno)ra Pellegrina | Bon alla s(igno)ra orsina negrisola¹¹⁷, et da lei uend(ut)o per | inuestir il danaro, per altro stabile, per la libertà | concessale nel testam(en)to di douer dopo la morte di | essa s(igno)ra orsina peruenir nel monast(eri)o di S. Piero, il | qual dan(ar)o non hauendo trouato da inuestir, et | facendogli bisogno glieli hò dati, per accommodar | suoi negotij, et mi fece riceuer di sua

στο πρότεγο και την άσπίδα την τούρκικη, για σημάδι αγάπης.

Ἐπίσης ἡ μικρὴ εἰκόνα μὲ τις πορτέλες, πού λέγεται στὰ ἑλληνικὰ σφαλιχάρι¹¹⁶, κι ἐκεῖνη μὲ τὰ γράμματα IHS, μὲ ζωγραφιὲς μέσα σ' αὐτὰ τὰ γράμματα, πού ἔχω μέσα στὴν κάμερά μου, πολύτιμα πράγματα κι οἱ δυὸ αὐτὲς εἰκόνες γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ, νὰ σταλοῦν τὸ ταχύτερο στὴ Βενετία μὲ τὸ μαρμάρينو κεφάλι πού ἔχω στὸ γραφεῖο μου, στὸν ἐκλαμπρότατο ἀφέντη μας κ. Ἀλβίτζε Τζώρτζη, σὰν μικρὸ σημάδι τῆς παλιᾶς μου ὑπηρεσίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ. Τὴ φροντίδα αὐτὴ, νὰ τοῦ τὰ στείλῃ μὲ ἀσφάλεια, τὴν ἀφίνω ἰδιαίτερα στὸν ἀδελφό μου κ. Καβαλιέρο.

Δηλώνω ἀκόμη ὅτι πῆρα στὰ χέρια μου σὰν θεματοφύλακας, χίλια ὑπέρπυρα, ἀντίτιμο ἑνὸς λιόφυτου στὴ Γεράπετρα πού ἄφισε σὰν κληροδότημα ἡ μακαρίτισσα κ. Πελεγκρίνα Μπὸν στὴν κ. Ὁρσίνα Νεγκρίσολα¹¹⁷. Τὸ λιόφυτο αὐτὸ πουλήθηκε ἀπὸ κείνη, γιὰ νὰ ἀγοράσει μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἓνα ἄλλο ἀκίνητο, δικαίωμα πού τῆς εἶχε παραχωρηθεῖ στὴ διαθήκη, μὲ τὴν ὑποχρέωση, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ἴδιας κυρίας Ὁρσίνας, νὰ περιέρχεται στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγ. Πέτρου. Τὰ χρήματα ἐκεῖνα δὲν βρῆκα νὰ τὰ ἐπενδύσω κι ἐπειδὴ τῆς ἔκαναν ἀνάγκη τῆς τὰ ἔδωσα, γιὰ

suo nepote le allabarde rodelle, et scudo Turchesco che tiene nel portico.

No 67. Due immagini greche che teneua nella sua camera, cose pretiose eccellentissime, et una testa di marmo che si troua nel suo studio lassa all' Ill(ustrissimo) s(igno)r Aluise Zorzi Proued(it)o.

ἀνεπιό του, τὲς δώδεκα ἀλαμπάρνες, τὲς μικρὲς ἀσπίδες, καὶ τὴν ἀσπίδα τὴν τούρκικη πού ἔχει στὸ πρότεγο.

Ἀριθ. 67. Δυὸ εἰκόνες ἑλληνικὲς πού διατηροῦσε στὸ δωμάτιό του, πράγματα πολύτιμα, ἐξάισια καὶ μιὰ μαρμάρινη κεφαλὴ πού βρῖσκεται στὸ γραφεῖο του. ἀφίνει στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ἀλβίτζε Τζώρτζη, Προβλεπτή.

No 68. Lassa alla s(igno)ra orsina negrisola ip(er)pe)ri n.o 1000 una salliera d' argento uenti pecore, 30 pezzi di maiolica, et 30 di peltre.

mano, hora | ueram(en)te lascio à d(ett)a s(igno)ra Orsina essi ip(er)pe)ri mille, perche | si ricordi di me nelle sue orationi, douendo quelli | esser pagati al d(ett)o monast(eri)o dopò la sua morte giusta | la cond(itio)ne del pred(ett)o testam(en)to, et siano dati dalli dan(ar)i | della cassa, che dico douersi tenere si come si pagherano | gli altri legati, et se in questo mentre essa s(igno)ra | orsina trouasse dà inuestirgli in qualche fondi | sicuro, per poter in uita sua conseguir qualche | intrada, si debbiano dare, ma però con l' interue(n)to | et consenso delli Padri di detto monast(eri)o, et con | termination ¹¹⁸ di s(igno)ri, facendosi cautione alla mia | commissaria, et heredità si che in ogni tempo sia | quieta, et prego essa s(igno)ra orsina, che mentre potria | non manchi di uisita, et di consolat(ion)e à mia con- | sorte la quale hauendola sempre amata so, che | ancor essa le darà segno del suo amore. Di più | lasso à essa s(igno)ra Negrisola l' una saliera d' argento | lauorata co i piedi bassi, et 20 pecore dalli ani | mali, che mi tengono à Pediaa à chieffalopirojtj ¹¹⁹ | che siano elette, e trenta pez-

109v

Αριθ. 68. Ἀφίνει στὴν κ. Ὁρσίνα Νεγκρίσολα ὑπέροπυρα 1000, μιὰ σαλιέρα ἀσημένια, εἴκοσι πρόβατα, 30 κομμάτια μαγιόλικα καὶ 30 πιάτα γανωμένα.

νὰ διευκολύνω τὶς δουλειές της. Ἐκείνη μοῦ τὰ ἐπέστρεψε μὲ τὸ χέρι της. Τώρα ἀφίνω τὰ χίλια αὐτὰ ὑπέροπυρα στὴν παραπάνω κ. Ὁρσίνα, γιὰ νὰ μὲ θυμάται στὶς προσευχές της. Τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ δοθοῦν, μετὰ τὸ θάνατό της, στὸ παραπάνω μοναστήρι, σύμφωνα μὲ τὸν ὄρο τῆς διαθήκης ποὺ ἀναφέρω πῶς πάνω. Τὸ ποσό αὐτὸ νὰ δοθεῖ ἀπὸ τὰ χρήματα τῆς κάσας ποὺ λέω πῶς πρέπει νὰ τηρεῖται, ὅπως θὰ πληρωθοῦν καὶ τὰ ἄλλα κληροδοτήματα. Ἄν στὸ μεταξὺ ἡ κ. Ὁρσίνα εὔρει νὰ τὰ ἐπενδύσει σὲ καμιά ἀσφαλισμένη ἐργασία, γιὰ νὰ μπορεῖ, ὅσο ζῆ, νὰ ἔχει κάποιο εἰσόδημα, πρέπει νὰ τῆς τὰ δώσουν, μὰ μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τὴν ἔγκριση τῶν Πατέρων τοῦ μοναστηριοῦ αὐτοῦ, καὶ μὲ ἀπόφαση ¹¹⁸ τοῦ Κράτους. Πρέπει ὅμως νὰ δώσουν ἐγγύηση στὴν ἐπιτροπεία καὶ τὴν κληρονομία μου, γιὰ νὰ εἶναι ἔξασφαλισμένη σὲ κάθε περίπτωση. Παρακαλῶ τὴν κ. ἐκείνη Ὁρσίνα, νὰ μὴν παραλείπει, ἐφόσον θὰ μπορεῖ, νὰ ἐπισκέπτεται καὶ νὰ παρηγορεῖ τὴ σύζυγό μου, ἡ ὁποία τὴν ἀγαπᾷ πάντα καὶ εἶμαι βέβαιος πῶς θὰ τῆς δώσει σημάδι τῆς ἀγάπης της. Ἀφίνω ἀκόμη στὴν ἴδια κ. Νεγκρίσολα τὴ μιὰν ἀσημένια σαλιέρα, μὲ σαλισματα καὶ χαμηλὰ πόδια, καὶ 20 πρόβατα, διαλεκτὰ ἀπὸ τὰ ζῶα ποὺ μοῦ φυλάσσουν στὴν Πεδιάδα, στὴν Κεφαλοπύρωτη ¹¹⁹, τριάντα κομ-

zi di magiologica¹²⁰ | bianca, e trenta pezzi di peltre¹²¹ di quelli, che sono | à trapanò. Item lasso alla s(igno)ra Cornarola Zen Ca | marlenga¹²² mia nepote le quatro portiere di | rasetti Zalli, et rossi, li tre tien al p(rese)nte nelle | sue mani, e l' altra è in casa, che gli sia data | ancor essa. A Diana mia nepote lasso il for | nim(en)to de littiera da Cuba¹²³ di rasetti rossi, e Zalli | con gli altri pezzi de rasetti¹²⁴ simili alti, et una | coltra soriana di taffetà rosso, col friso turchino | et sei pironi d' argento, et sei cuchiar massici, sc(hiet) | ti, et dodeci cortelli indorati, et una saliera d' | argento indorata, ch' è fuori à Trapanò, et delli | mille ducati promessigli nelli suoi giugali com | putato quello ho dato al s(igno)r Nicolò muazzo suo | consorte, come per suoi receueri appare, faccia | conto restargli altri ip(erpe)ri 2 m. in circa, li quali se | io non hauerò pagato, come spero, gli debbano | esser pagati sub(it)o in tanti argenti dà esser sti | mati dalli protti¹²⁵, douendo esso s(igno)r Nicolò far caut(ion)e | à miei commissarij d'

No 69. Lassa alla sig(no)ra Cornarola Zen sua nepote quattro portiere di rasetti.

No 70. Alla s(ignor)a Diana sua nepote lassa un fornimento da letto co(n) diuersi altri pezzi de rasetti, una coltra di taffetà rosso, sei prioni (sic) et sei sculieri d' argento et dodeci cortelli dorati et una salliera d' argento dorata, et ip(erpe)ri 2 m. che li resta per li d(uca)ti mille promessigli in dotte nelli suoi giugali.

μάτια ἀπὸ μαγιόλικα¹²⁰ ἄσπρη καὶ τριάντα κομμάτια πιάτα γαυμένα¹²¹ ἀπὸ κεῖνα πού βρῖσκονται στὸ Θραψανό.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν ἀνεψιά μου κ. Κορνάρολα Τζέν καμερλένγκα¹²², τὶς τέσσερις κουρτίνες τῆς πόρτας μὲ τὸ κίτρινο καὶ τὸ κόκκινο λεπτὸ ὕφασμα. Οἱ τρεῖς εἶναι τώρα στὰ χέρια της καὶ ἡ ἄλλη εἶναι στὸ σπίτι καὶ πρέπει νὰ τῆς δοθεῖ κι αὐτή. Στὴν ἀνεψιά μου Ντιάνα, ἀφίνω τὰ ροῦχα τοῦ κρεβατιοῦ μὲ τὸν οὐρανό¹²³ ἀπὸ λεπτὸ κίτρινο καὶ κόκκινο ὕφασμα¹²⁴, μὲ τὰ ἄλλα παρόμοια κομμάτια τοῦ λεπτοῦ ὕφασματος καὶ ἓνα κλινοσκέπασμα συριακὸ ἀπὸ κόκκινο ταφτὰ μὲ γαλάζια κεντήματα, ἔξι πηρούνια ἀσημένια, ἔξι σκέτα κουτάλια ὅλο ἀπὸ ἀσήμι, δώδεκα μαχαίρια ἐπιχρυσωμένα, μιὰ σαλιέρα ἀσημένια ἐπιχρυσή, πού βρῖσκεται ἔξω στὸ Θραψανό καὶ τὰ χίλια δουκάτα, πού τῆς ἔχω ὑποσχεθεῖ στὸ γάμο της. Στὸ πσοδὸ αὐτὸ θὰ ὑπολογιστοῦν ἐκεῖνα πού ἔχω δώσει στὸν ἄντρα της, τὸν κ. Νικολὸ Μουάτσο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀποδείξεις του. Ἄς κάμει λογαριασμὸ καὶ θὰ δεῖ ὅτι τοῦ μένουν ἄλλες δυὸ χιλιάδες ὑπέρπυρα περίπου, τὰ ὅποια, ἂν ἐγὼ δὲν θὰ τοῦ πληρώσω, ὅπως ἐλπίζω, νὰ τοῦ τὰ πληρώσουν ἀμέσως μὲ ἀνάλογα ἀσημικά, πού θὰ ἐκτιμηθοῦν ἀπὸ τοὺς πρωτομαστόρους¹²⁵. Ὅφειλε ὅμως ὁ κ. αὐτὸς Νικολό, νὰ δώσει ἀποδείξεις εἰς τοὺς ἐπιτρόπους μου, ὅτι εἶναι ἱκανοποιημένος.

Ἄριθ. 69. Ἀφίνει στὴν κ. Κορνάρολα Τζέν, ἀνεψιά του, τέσσερις κουρτίνες τῆς πόρτας, μὲ τὸ κίτρινοκόκκινο λεπτὸ ὕφασμα.

Ἄριθ. 70. Στὴν ἀνεψιά του κ. Ντιάνα, ἀφίνει μιὰ ἐπίπλωση κρεβατιοῦ μὲ διάφορα ἄλλα κομμάτια ὕφασματα, μιὰ κουβέρτα ἀπὸ ταφτὰ κόκκινο, ἔξι πηρούνια καὶ ἔξι κουτάλια ἀσημένια, δώδεκα μαχαίρια ἐπιχρυσά, καὶ μιὰ σαλιέρα ἀσημένια καὶ ὑπέρπυρα 2.000, πού ὑπολείπονται, γιὰ τὰ χίλια δουκάτα, πού τῆς ἔχει ὑποσχεθεῖ σάν προῖκα στὸ γάμο της.

No 71. Se al tempo della sua morte no(n) hauerà saldato il s(igno)r Franc(esc)o Corner genero del s(igno)r Ill(ustrissi)mo suo fr(ate)llo del resto delli d(uca)ti 1000: promessigli a dotte della s(igno)ra Cornarola sua consorte, et nepote del testator, li lascia per resto il suo molino del Casal Piscochiefalo.

esser sodisfatto. Item se | non hauerò similm(en)te sal- 110r
d(at)o il s(igno)r franc(esc)o Corner ¹²⁶ | genero del s(igno)r
Cau(allie)r, et mio nepote del resto delli | ducati mille si-
milm(en)te promessigli à conto della | dote di Cornarola
mia nepote, et sua consorte | uoglio, che habbia, et sia suo
il mio molin del | Casal Piscochiefalo di Settia, per resto,
et saldo di | quel, che per tal conto d(ev)?e hauer, hauendo
hau | uto parte, come per suoi receueri appare, et | seben
ual di più uoglio, che sia per suo donatiuo, | il qual molin
già anni ha tenuto, et goduto in | sieme col mio giardin
nell' istesso loco, et scosso | le intrade, à conto di che m'
hà mand(at)o qui in | Candia pochi dan(a)ri, et alquanta
seda quale hò | computato à conto di esse intrade, et quel
che | auanza di dette intrade sia per suo donatiuo, | non
potendo lui cercar altro, ma douendo | far cautione, et si-
curità ¹²⁷ d'esser sodisfatto alla | mia commissaria, ma se in
uita mia l' | hauerò saldato resti libero esso molin con gli
| altri miei beni in quel luogo nel gouerno, | et disposition
mia di sopra. Il resto ueram(en)te | di tutta la masseritia,

No 72. Il resto de tutta

*Αριθ. 71. *Αν, τὸν καιρὸ
ποῦ θὰ ἀποθάνει, δὲν θὰ
ἔχει ἐξοφλήσει τὸν κ. Φραγ-
κίσκο Κορνέο, γραμμῶν τοῦ
ἐκλαμπρότατου κ. ἀδελφοῦ
του, τὸ ὑπόλοιπο τῶν 1000
δουκάτων, ποῦ τοῦ ἔχει ὑπο-
σχεθεῖ γιὰ προίκα τῆς κ.
Κορναρόλας, τῆς συζύγου
του, καὶ ἀνεψιάς τοῦ δια-
θέτη τοῦ ἀφίνει γιὰ τὸ ὑ-
πόλοιπο αὐτὸ τὸ μῦλο στὸ
χωριὸ Πισκοκέφαλο.

*Ἐπίσης, ἂν δὲν θὰ ἔχω ἐξοφλήσει στὸν κ. Φραγκίσκο Κόρ-
νεο ¹²⁶, γαμπρὸ τοῦ κ. Καβαλιέρου καὶ ἀνεψιό μου, τὸ ὑπόλοιπο
τῶν χιλίων δουκάτων, ποῦ τοῦ εἶχα ὑποσχεθεῖ ὁμοίως γιὰ λογα-
ριασμό τῆς προίκας τῆς ἀνεψιάς μου καὶ συζύγου του Κορναρό-
λας, θέλω νὰ πάρει καὶ νὰ ἔναι δικός του ὁ μῦλος μου στὸ χω-
ριὸ Πισκοκέφαλο τῆς Σητείας, γιὰ ἐξόφληση τοῦ ὑπόλοιπου, ποῦ
ἔχει νὰ παίρνει γιὰ κεῖνο τὸ λογαριασμό, γιατί ἔχει πάρει μέρος,
ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀποδείξεις του. Καὶ ἂν ἀξίζει περισσότε-
ρο θέλω νὰ εἶναι δωρεὰ σ' αὐτόν. Τὸν μῦλο αὐτὸ τὸν ἔχει πάρει
καὶ τὸν ἐκμεταλλεύεται χρόνια τώρα, μαζί μὲ τὸν κῆπο μου στὸ
ἴδιο μέρος καὶ ἔχει ἐξοφλήσει τὶς νιτροάδες. Μοῦ ἔχει στείλει ἀ-
πέναντι ἐδῶ στὸ Χάντακα λίγα χρήματα καὶ κάμποσο μετᾶξι, ποῦ
τὰ ἔχω συμψηφίσει στὸ λογαριασμό τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν.
*Ἐκεῖνο ποῦ περισσεύει ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ νὰ εἶναι δωρεὰ
σ' αὐτόν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσει ἄλλο, μὲ τὴν
ὑποχρέωση νὰ δώσει ἀσφάλεια καὶ «σιγουριὰ» ¹²⁷, στὴν ἐπιτρο-
πεία μου ὅτι εἶναι ἱκανοποιημένος. Μὰ ἂν, ζώντας μου, τὸν ἐξο-
φλήσω, νὰ μένει ἐλεύθερος ὁ μῦλος αὐτός μὲ τὴν ἄλλη περιουσία
μου σ' ἐκεῖνο τὸν τόπο, στὴν ἐξουσία μου καὶ στὴ διάθεσή μου.

*Αριθ. 72. *Ὁλόκληρο τὸ ὑ-

Τὸ ὑπόλοιπο ὅλης τῆς οἰκοσκευῆς καὶ τῶν ἀσπρορουχῶν,

et biancheria, oltre | le cose lasciate nominatam(en)te in questo mio te | stam(en)to, et il lino, bambaso, filli, et telle in rodollo, | che si trouano in casa mia qui nella Città et fuori | di casa in mano di tesseri | et maestri da cuccire | et col bottame, et altri uasi, che sono nel magazen | lasso alla pred(ett)a mia consorte, con tutti li suoi | drapi de lino, et di lana, di far, e disponer di | essi come li piace, et di più li lasso pironi d' ar | zento massici lauorati dodeci
 110v con dodeci cuchiarì | dell' istessa sorte, et l' altra saliera lauorata con | li piedi bassi, et le due tazze d' argento grandi ro | diote, et due tazze picciole, et li animali da basto | et il cauallo, ch' è scritto nella sua guarnison delle | Cares¹²⁸ ch' è suo, et le pecore, che tengo nel methochio | di S. Nicolò ghosto in man del metocarò, et anco [...] | sua l' (?) imagine risseruata di sopra della s(antissi)ma trini | tà, et quella, ch' è in cam(er)a, che dormimo dell' asontion della mad(onn)a si debba mandar fuori in | villa¹²⁹ alla nostra donna Pigaidiotissa in luogo | di quella, che di sopra hò detto, che si debba fare | dalli suoi drappi ueram(en)te, et uesture di seda [...] | data la uestura di raso¹³⁰

ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ ἄφισα ὀνομαστικὰ στὴ διαθήκη μου αὐτῆ, τὸ λινάρι, τὸ μπαμπάκι, τὰ νήματα καὶ τὰ ὑφάσματα σὲ κουβάρια ἢ τόπια, ποὺ βρίσκονται στὸ σπίτι μου, ἐδῶ στὴν πόλη καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι στὰ χέρια τῶν ὑφαντῶν καὶ τῶν ραφτάδων, τὰ βαρέλια καὶ τὰ ἄλλα δοχεῖα ποὺ εἶναι στὴν ἀποθήκη ἀφίνω στὴν παραπάνω σύζυγό μου, μὲ ὅλα τὰ ροῦχα της, τὰ λινὰ καὶ τὰ μάλλινα, νὰ τὰ κάμει καὶ νὰ τὰ διαθέσει ὅπως θέλει. Ἀκόμη τῆς ἀφίνω πηροῦνια ὄλο ἀσήμι, σκαλιστά, δώδεκα μὲ δώδεκα κουτάλια τοῦ ἴδιου εἶδους, τὴν ἄλλη σαλιέρα τὴ σκαλιστὴ μὲ τὰ χαμηλὰ πόδια, τοὺς δυὸ μεγάλους ροδίτικους ἀσημένιους κιασέδες καὶ δυὸ μικρὰ φλυτζάνια τὰ ὑποζύγια ζῶα καὶ τὸ ἄλογο, ποὺ εἶναι γραμμένο στὸ καβαλαρικό της φέουδο τοῦ χωριοῦ Καρές¹²⁸, ποὺ εἶναι δικό της καὶ τὰ πρόβατα ποὺ ἔχω στὸ μετόχι τοῦ Ἀγ. Νικολάου τοῦ Χωστοῦ στὰ χέρια τοῦ μετοχάρη. Ἐπίσης τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδας ποὺ ἐκράτησα παραπάνω καὶ ἐκεῖνη τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, ποὺ εἶναι στὴν κάμερα ποὺ κοιμούμαστε πρέπει νὰ τὶς στείλει ἔξω στὸ χωριό¹²⁹, στὴν Παναγία τὴν Πηγαϊδιώτισσα ἀντὶ γιὰ κείνη ποὺ εἶπα παραπάνω. Πρέπει νὰ γίνει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ὑφάσματά της καὶ τὰ με-

la sua masseritia et biancheria, oltre le cose lasciate nominatamente, così quello che si troua nella Città di Candia nella casa della sua habitatione, come fuori di casa in mano di teseri ò maestre da cuire, il tutto lascia alla sua consorte, et di più Pironi d'arg(en)to massici no 12: Cuchiarì d(orat)ì no 12: salliera lauorata no 1: Tazze d'arg(en)to grande no 2: doi di più picciole no 2: di più li lascia tutti li animali da basto il cauallo che guarnisce per la portion che tiene à le cares, et le pecore che tiene nel metocchio di S. Nicolo, et doi immagini l' una della s(antissi)ma Trinità, et l' altra dell' Assontion della madona.

πόλοιπο τῶν ἐπίπλων τοῦ καὶ τῶν ἀσπρορούχων, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πράγματα, ποὺ ἀφίνει ὀνομαστικὰ, τόσο ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται στὴν πόλη τοῦ Χάντακα, στὴν κατοικία τοῦ, ὅσο καὶ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται ἔξω, στὰ χέρια τῶν ὑφαντῶν ἢ τῶν μαστόρων τοῦ ραψίματος, ὅλα τὰ ἀφίνει στὴ σύζυγό του καὶ ἀκόμη: Πηροῦνια ὄλο ἀσημένια 12 κουτάλια ἐπίχρυσα 12 σαλιέρα σκαλιστὴ 1 κιασέδες ἀσημ. μεγάλους 2 δυὸ πιὸ μικροῦς 2 Ἀκόμη τῆς ἀφίνει ὅλα τὰ ὑποζύγια, τὸ ἄλογο ποὺ εἶναι γραμμένο στὸ μερίδιο ποὺ κρατῆ στις Καρές, τὰ πρόβατα ποὺ ἔχει στὸ μετόχι τοῦ Ἀγ. Νικολάου καὶ δυὸ εἰκόνας, τῆς Ἁγίας Τριάδας καὶ τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου.

No 73. Lascia al monastero di Saluador di Candia una uestura di raso nero.

No 74. Alla Cl(arissi)ma sig(no)ra Fiorenza sua cognata lascia una uestura di raso Zallo lauorata tutta di ueludo cremesin et cinque bottoni di oro oltre li d(uca)ti 1000 che egli pagò al cl(arissi)mo s(igno)r Z. Angelo Correr suo marito per nome di sua consorte al maritare di essa sig(no)ra Fiorenza sua sorella.

No 75. Il resto de suoi drappi et uesture di seda lascia che sua consorte li debba dare a maddalena fig(lio)la naturale del q(uondam) s(igno)r Franc(esc)o Zen fù suo nepote, la qual era da lui tenuta in casa, et il

negro al monas(teri)o di S. Sal | uatore, di questa Città per le anime nostre, douendo | fornirlo di romanette ¹⁹¹, ò d' argento, ò d' oro intorno | come à d(ett)a mia consorte parerà, et la uestura di | raso zallo lauorata tutta con ueluto cremesin | lasso, che sia data alla Cl(arissi)ma s(igno)ra fiorenza mia cog(na)ta | in loco di quella di damasco rosso, ch'ella mi | diede, et sebene ual di più assai, quel di più | sia suo donatiuo, et med(esimamen)te gli lasso li cinque bottoni ¹⁹² | d' oro, che hebbe di casa mia, et delli mille d(u-ca)ti pro | messigli come di sopra nel suo maritare dalla | sud(dett)a mia consorte, et sua sorella, hò pag(at)o, et | soddisfatto il q(uondam) Cl(arissi)mo s(igno)r Zuan Angelo Corner suo | consorte computata la pred(ett)a uestura di damasco | ch'io gli haueuo data, come nelle mie scritt(ur)e | appar; il resto di essi drappi, et uesture di | seda lasso à detta mia consorte, per douerli | dare à Maddalena fig(lio)la natural del q(uondam) s(igno)r franc(esc)o | Zen fù nostro ¹⁹¹¹ nepote, la qual tenemo in casa, | al tempo del suo maritar, per discarrico delle | anime nostri, per quello che per sorte hauessimo | mancato per l' obligo del loco delle Cares nell'

'Αριθ. 73. 'Αφίνει στο μοναστήρι του 'Αγ. Σαλβατόρου στο Χάντακα μία ένδυμασία από μαύρο ατλάζι.

'Αριθ. 74. Στην έκλαμπρότατη κυρία Φιορέντισα, την κουνιάδα του, αφίνει μία ένδυμασία από κίτρινο ατλάζι, όλη κεντημένη με βελούδο κρεμεζί και πέντε χρυσά μοιτόνια, έκτός από τὰ 1000 δουκάτα που έκείνος (ό διαθέτης) πλήρωσε στον έκλαμπρότατο κ. Γζουάνε 'Αγγελο Κορρέρ, σύζυγό της, για λογαριασμό της σύζυγου του, όταν παντρεύτηκε ή κυρία έκείνη Φιορέντισα, ή αδελφή της.

'Αριθ. 75. Τò υπόλοιπο των μεταξωτών ύφασμάτων και των ρούχων του αφίνει για να τò δώσει ή σύζυγός του στη Μαγδαληνή,

ταξωτὰ ρούχα της μία ένδυμασία από μαύρο ατλάζι ¹⁹⁰, στο μοναστήρι του 'Αγ. Σαλβαδόρου αυτής της πόλης, για τις ψυχές μας. 'Η ένδυμασία αυτή πρέπει να στολιστεί τριγύρω με άσημένιες ή χρυσές ρωμανέτες ¹⁹¹, όπως θέλει ή σύζυγός μου. Τη φορεσιά με τò κίτρινο ατλάζι, την κοσμημένη δλόκληρη με βελούδο κρεμεζί αφίνω να δοθεί στην έκλαμπρότατη κουνιάδα μου κ. Φιορέντζα, αντί έκείνης της κόκκινης που μου έδωσε ή ίδια και παρ' όλο που αξίζει πολὺ περισσότερο, τò παραπάνω ως είναι δωρεά της. Της αφίνω επίσης τὰ πέντε χρυσά μοιτόνια ¹⁹², που πήρε από τò σπίτι μου. Όσο για τὰ χίλια δουκάτα, που της υποσχέθηκε, όπως είπα παραπάνω, στο γάμο της ή σύζυγός μου και αδελφή της, τὰ πλήρωσα και ίκανοποίησα τò μακαρίτη έκλαμπρότατο κ. Γζουάνε - 'Αγγελο Κορνέρο, σύζυγό της, όπου συμφηφίστηκε ή παραπάνω δαμασκηνή φορεσιά που της είχα δώσει, όπως φαίνεται στα γραφτά μου. Τò υπόλοιπο από τὰ ύφασματα αυτά και τὰ μεταξωτὰ φορέματα, αφίνω στην παραπάνω σύζυγό μου, για να τὰ δώσει στη Μαγδαληνή, νόθη κόρη του μακαρίτη Φραγκίσκου Γζέν, του ποτε]άνεψιού μας που την είχαμε στο σπίτι, όταν θά παντρευτεί, για άλάφρωμα των ψυχών μας, για ό,τι ίσως

| opere pie, che tien in gouerno essa mia consorte, | come fornitrice. Di più le lasso tutti gli ori, zogie, | et perle, che sono in casa delli ornam(en)ti di essa | mia consorte, per dargli anco essi alla sudetta | fig(lia)la nel suo maritar, come di sopra, nel che uoglio | però, che habbia aut(ori)tà detta mia consorte di | prometter, et darglieli quando le piace, rimetten | do il tutto alla sua carità, et so, che ancor essa | del suo non le mancherà, per allogar, et hono | rarla, per le anime nostre, e de tutti i nostri. | Item lasso a Ergina nostra relieua ¹³³ il mio giar | din posto à Dermatà à S(an)ta marina ¹³⁴ comprato dalli | moschi ¹³⁵, et le quatro uere d' oro d(ett)e in greco uergies ¹³⁶ | pesano caratti 16. in c(irc)a per il suo maritare, douen | do esser o- bediente à sua mad(on)na fino, che la mariti, | et faccia ben i fatti suoi, perche son certo, che | ancor essa non gli mancherà di maritar, et | honorarla, come hauemo fatto delle altre nostre | relieue, ma se le parerà di andar al monast(eri)o | come hà detto habbia l' usufrutto del d(ett)o gi-

tutto le sij dato al tempo del suo maritare, et di più li lassa tutti li ori, Zoglie, et perle che sono in casa delli ornamenti di essa sua moglie.

No 76. A Ergina sua relieua di casa lascia un suo giardino posto à S(an)ta Marina al Dermatà, et quattro uere d' oro, al tempo del suo maritare.

παραλείψαμε νὰ κάμομε σὲ ἔργα φιλανθρωπίας, ἀπὸ ὑποχρέωση στὸ χωριὸ Καρές, ποὺ διαχειρίζεται ἡ σύζυγός μου αὐτὴ σὰν ἐνοικιαστής. Ἀκόμη τῆς ἀφίνω ὅλα τὰ χρυσαφικά, τὰ κοσμήματα καὶ τὰ μαργαριτάρια, ποὺ εἶναι στὴν κάσα τῶν κοσμημάτων τῆς συζύγου μου αὐτῆς, γιὰ νὰ τὰ δώσει κι' αὐτὰ στὸ γάμο τῆς κόρης αὐτῆς, ὅπως παραπάνω. Θέλω ὅμως νὰ ἔχει τὴν ἐξουσία ἡ σύζυγός μου νὰ τῆς τὰ ὑποσχεθεῖ καὶ νὰ τῆς τὰ δώσει ὅταν θὰ ἔχει εὐχαρίστηση· τὸ ἀφίνω ὀλοκληρωτικὰ στὴ φιλανθρωπία τῆς· ξέρω πὼς ἀκόμη κι' ἐκεῖνη δὲν θὰ παραλείψει νὰ τῆς δώσει ἀπὸ τὰ δικά της, γιὰ νὰ τὴν παντρέψει καὶ νὰ τὴν τιμήσει, γιὰ τὶς ψυχές μας καὶ τὶς ψυχές ὄλων τῶν δικῶν μας.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν ψυχοκόρη ¹³³ μας Ἐργίνα τὸν κῆπο μου, ποὺ βρίσκεται στὴν Ἁγία Μαρίνα στὸ Δερματᾶ ¹³⁴ ποὺ ἀγόρασα ἀπὸ τοὺς Μόσχους ¹³⁵ καὶ τὶς τέσσερις χρυσὲς βέρες, ποὺ λένε στὰ ἑλληνικὰ βέργιες ¹³⁶ καὶ ποὺ ζυγίζουν 16 περίπου καράτια, γιὰ τὸ γάμο της. Ὅφειλε ὅμως νὰ εἶναι ὑπάκουη στὴν κυρία της, ὥσπου νὰ τὴν παντρέψει καὶ νὰ κάνει καλὰ τὴ δουλειά της, γιατί εἶμαι βέβαιος πὼς κι' ἐκεῖνη δὲν θὰ παραλείψει νὰ τὴν παντρέψει καὶ νὰ τὴν τιμήσει, ὅπως ἔχομε κάμει σὲ ἄλλες ψυχοκόρες μας. Μὰ ἂν θελήσει νὰ πάει σὲ μοναστήρι, ὅπως ἔχει πεῖ, νὰ ἔχει τὴν ἐπικαρπία τοῦ κήπου αὐτοῦ, ἐγνοεῖται μὲ τὰ

νόθο κόρη τοῦ ἀνεψιοῦ τους μακαρίτη Φραγκίσκου Τζέν, ποὺ ἔχουν στὸ σπίτι τους. Ὅλα αὐτὰ νὰ δοθοῦν σ' αὐτὴ ὅταν παντρευτεῖ. Τῆς ἀφίνει ἐπίσης ὅλα τὰ χρυσαφικά, τὰ κοσμήματα καὶ τὰ μαργαριτάρια ποὺ εἶναι στὴν κάσα τῶν κοσμημάτων τῆς συζύγου του.

Αριθ. 76. Στὴν Ἐργίνα, τὴν ὑπερέριά του, ἀφίνει ἓνα κῆπο του, ποὺ βρίσκεται στὴν Ἁγ. Μαρίνα στὸ Δερματᾶ. καὶ τέσσερα χρυσὰ δακτυλῖδια, στὸ γάμο της.

No 77. A Michiel fratello della soprad(ett)a Ergina, qual similmente ritroua in casa sua le lassa una uigna logada et pecore dieci con obligo di pagare ip(erpe)ri 70: di liuello à sua consorte all' anno.

No 78. A Giorgi Siffi, che fù suo arlieuo et da lui maritato gli lascia tutto quello li douera

ar | dino il qual s'intenda con le case, et ogni | sua ragg(i-
on)e, per tutto il tempo della sua uita, | et poi torni, et
uada doue sarà capitato il | mio residuo, et habbia anco
essa ergina | le sud(dett)e uere d'oro, per far di quel dana-
ro quel | che li bisogna in d(ett)o monast(eri)o. 'A michiel
suo | fr(ate)llo che simil(m)en)te è in casa lasso la uigna |
logada¹⁸⁷ posta à metaxà di sotto la uigna | grande mo- 111V
scata¹⁸⁸ del cumari, e che ha un oliuaro | la qual tien al
p(rese)nte il ca(ppe)ll(an)o¹⁸⁹ Bon di S. Nicolò | da me da-
tagli, per conzar, et gouernarla, | e tuor la mità del uino, per
la qual uigna | esso michielin debba pagar di liuello ogni
| anno alla sud(dett)a mia consorte come pagaua | per a-
uanti de rason¹⁹⁰ del mio metochio de | metaxà ip(erpe)ri
70., et non altro, et di più gli | lasso pecore dieci, dalli pred(ett)i animali, ch' è à | chieffalopirotti, et se uorra star in
casa, et | far ben i fatti suoi so, che ancor sua mad(onn)a
non | mancherà di fargli del bene seruendo fi | delm(en)te.
Lasso à Giorgi siffi fù mio arlieuo, | il quale hò maridato
tutto quello, che mi | douerà dar al tempo della mia mor-
te per | l' anima mia.

'Αριθ. 77. Στο Μιχάλη, ἀδελφὸ τῆς παραπάνω Ἐργίνας, ποὺ βρίσκεται ἐπίσης στὸ σπίτι του, ἀφίνει ἕνα ἀμπέλι λογάδο καὶ δέκα πρόβατα, μὲ τὴν υποχρέωση νὰ πληρώνει 70 ὑπέρυρα σάν λιβέλο τὸ χρόνο στὴ σύζυγό του.

'Αριθ. 78. Στο Γεώργη Σήφη ποὺ ἦταν κάποτε ψυχογιός του καὶ τὸν πάντρεψε, ὅλο ἐκεῖνο ποὺ θὰ

σπίτια καὶ κάθε δικαίωμά του, σ' ὅλη τὴ ζωὴ της· ἔπειτα νὰ ἐπιστρέφεται καὶ νὰ πηγαίνει ἐκεῖ ποὺ θὰ πέσει τὸ ὑπόλοιπο τῆς περιουσίας μου. Ἡ ἴδια Ἐργίνα νὰ πάρει ἐπίσης τὶς παραπάνω χρυσὲς βέρες, γιὰ νὰ κάμει ἀπὸ τὴν ἀξία αὐτὴ ὅ,τι τῆς χρειάζεται στὸ μοναστήρι. Στο Μιχάλη, τὸν ἀδελφὸ τῆς, ποὺ ἐπίσης βρίσκεται στὸ σπίτι, ἀφίνω τὸ λογάδο¹⁸⁷ ἀμπέλι, ποὺ εἶναι στοῦ Μεταξᾶ, κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο μοσκάτο¹⁸⁸ ἀμπέλι τοῦ Κουμάρη, ποὺ ἔχει μιὰ ἐλιά, ποὺ τὸ κρατεῖ σήμερα ὁ καπελᾶνος¹⁸⁹ Μπὸν τοῦ Ἀγ. Νικολίου, στὸν ὁποῖον τὸ ἔδωσα γιὰ νὰ τὸ ξεχερσέψει καὶ νὰ τὸ διαχειρίζεται, παίρνοντας τὸ μισὸ κρασί. Γιὰ τὸ ἀμπέλι τοῦτο ὁ παραπάνω Μιχελῆς πρέπει νὰ πληρώνει λιβέλο κάθε χρόνο στὴ σύζυγό μου, ἀνάλογα¹⁹⁰ μὲ ὅσο πληρώνει πρωτίτερα στὸ μετόχι μου στοῦ Μεταξᾶ, ὑπέρυρα 70· τίποτε ἄλλο. Τοῦ ἀφίνω ἀκόμη δέκα πρόβατα ἀπὸ τὰ παραπάνω ζῶα ποὺ εἶναι στὴν Κεφαλοπύρωτη. Καὶ ἂν θελήσει νὰ μείνει στὸ σπίτι καὶ κάνει καλὰ τὴ δουλειά του, ξέρω ὅτι καὶ ἡ κυρία του δὲν θὰ παρλείψει νὰ τοῦ κάμει καλὸ, ἂν ὑπηρετεῖ πιστά. Ἀφίνω στὸ Γεώργη Σήφη, κάποτε ψυχογιό μου ποὺ τὸν πάντρεψε, ὅ,τι θὰ ὀφείλει νὰ μοῦ δώσει τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου μου, γιὰ τὴν ψυχὴ μου,

Io Andrea Corner fù de sier Giacomo di mia | mano propria mi sottoscriuo, et affermo q(uan)to | di sopra si contiene, con una depenat(ur)a à c(ar)te 5 | t., et un'altra ancora à c(ar)te 6.

Item in luogo del giardino, che lasso di sopra à | ergina nostra relieua uoglio, che habbia la | uigna logada à metaxà, la qual' è del Cau(allie)r la più picciola delle due, che io faccio gouer | nar, quella di sopra, che fù de m(a-st)ro Padaleimo | con obligo però di pagar alla sua mad(on)na et suc | cessori suoi, alla quale lasso esso metochio come | di sopra, il terzo, regalie¹⁴¹, et angarie¹⁴², come | pagano le altre uigne di de(tt)o loco. Item le sia | dato la uestura d'ormesin rosso, et il ca | misetto¹⁴³ rosso lauorato con tabì¹⁴⁴ zallo, et la | Tazza d'arzeno, che pesa onze 5 1/2, la coltra | noua turchina comprata per conto suo, et | un stramazetto nouo, un paro de ninzoli¹⁴⁵ | quattro intimelle¹⁴⁶, doi cussini, un cauazzale¹⁴⁷ | un mantil¹⁴⁸ da tolla¹⁴⁹, sei touaglioli, tre pironi | d'argento, et tre cucchiari

dare al tempo della sua morte.

No 79. Tramuta del lasso di Ergina di una uigna in loco del giardino, et di più li lascia, una uestura di ormesin, un camisoto, una tazza d'argento, una coltra, un stramazzo, un paro de ninzuoli. quattro intimelle doi cuscini, uncauazzal, un mantil da tauola sei touaioli, tre pironi d'argento et tre cucchiari, et quelle camise, et fustagni che parerà à sua moglie dargli della biancaria di casa, il tutto al suo maritare.

Ἐγώ, Ἀνδρέας Κορνέρος, τοῦ ποτὲ Τζάκομο, μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι ὑπογράφω καὶ βεβαιῶνω, ὅσα παραπάνω περιέχονται μὲ μιὰ μονογραφή στὸ φύλλο 5 καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμη στὸ φύλλο 6.

ὀφείλει νὰ τοῦ δώσει τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου του.

Ἐπίσης ἀντὶ τοῦ κήπου ποὺ ἀφίνω, ὅπως παραπάνω, στὴν ὑπηρετήριά μας Ἐργίνα, θέλω νὰ πάρει τὸ λογάδο ἀμπέλι στοῦ Μεταξᾶ, αὐτὸ ποὺ εἶναι τοῦ Καβαλιέρο, τὸ πιὸ μικρὸ ἀπὸ τὰ δύο, ποὺ διαχειρίζομαι ἐγώ, ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται ἀποπάνω, ποὺ ἦταν τοῦ μάστρο Παντελεήμονα, μὲ τὴν ὑποχρέωση ὅμως νὰ πληρώνει στὴν κυρία της καὶ τοὺς κληρονόμους της, στὴν ὁποία ἀφίνω αὐτὸ τὸ μετόχι, ὅπως λέω παραπάνω, τὸ τρίτο, τὰ ρεγάλια¹⁴¹ καὶ τὶς ἀγγαρείες¹⁴², ὅπως πληρώνουν τὰ ἄλλα ἀμπέλια τοῦ τόπου ἐκεῖνου.

Ἀριθ. 79. Ἀλλάσσει τὸ κληροδότημα τῆς Ἐργίνας μὲ ἓνα ἀμπέλι ἀντὶ τοῦ κήπου Ἐπί πλέον τῆς ἀφίνει ἓνα φόρεμα κρεμεζί, ἓνα μεσοφόρι, ἓνα ἀσημένιο κύπελλο, μιὰ κουβέρτα, ἓνα στρωμάτισο, ἓνα ζευγάρι σεντόνια, τέσσερις μαξιλαροθήκες, δύο μαξιλάρια, μαξιλάρα, ἓνα τραπεζομάνηλο, ἔξι πετσέτες, τρία ἀσημένια πηροῦνια καὶ τρία κουτάλια καὶ κεῖνα τὰ πουκάμισα καὶ τὰ φουστάνια, ποὺ θὰ ἀποφασίσει ἡ γυναῖκα του νὰ τῆς δώσει ἀπὸ τὰ ἀσπρόρουχα τοῦ σπιτιοῦ. Ὅλα αὐτὰ στὸ γάμο της.

Νὰ τῆς δοθοῦν ἐπίσης: τὸ φόρεμα μὲ τὴν κόκκινη ὀρμιζίνα, τὸ κόκκινο μεσοφόρι¹⁴³ τὸ κεντημένο μὲ ταμπὶ¹⁴⁴ κίτρινο, τὸ ἀσημένιο κύπελλο, ποὺ ζυγίζει 5 1/2 οὐγγιές, ἡ καινούργια γαλάζια κουβέρτα ποὺ ἀγόρασα γιὰ λογαριασμό της, ἓνα καινούργιο μικρὸ στρωμάτισο, ἓνα ζευγάρι σεντόνια¹⁴⁵ μεγάλα, τέσσερις μαξιλαροθήκες¹⁴⁶, δύο μαξιλάρια, μιὰ προσκεφαλάδα¹⁴⁷, ἓνα μικρὸ τραπεζομάνηλο¹⁴⁸, ἔξι πετσέτες, τρία πηροῦνια ἀσημένια καὶ τρία σκέτα κουτάλια, καὶ τὰ ποκάμισα καὶ τὰ φουστάνια ποὺ θὰ

No 80. Intende che il giardino che prima lasciaua alla soprad(ett)a Ergina sij di sua moglie in uita sua, et doppo lei uadi al s(igno)r Vic(en)zo suo fratello ouero à sua fig(lio)la cateruzza.

No 81. Et per diuerse spese fatte dal s(igno)r Vic(en)zo suo fratello

schietti, et quelle | camise, et fustagni, che parerà à sua mad(onn)a | dargli dalla biancheria della casa, il tutto | da esserle dato, per il suo maridar come | di sopra, nel tempo, che parerà à essa sua | mad(onn)a, la qual sò, che non gli mancherà | anch' essa, essendo caritatiua, per l' anime | nostre, et della q(uondam) Cl(arissi)ma mia madre, che l' ha | ueua nelle mani, et anco per la sua seruitù, | et il giardino pred(ett)o sia tenuto, et gouernato | con gli altri miei beni come di sopra da essa | mia consorte fino la uita sua, et dopò lei | uada al sud(dett)o s(igno)r Vincenzo mio fr(a)te)llo, ouero à | sua fig(lio)la catheruzza, et mia nepote, et suoi | fig(lio)li, ma uolendo d(ett)a ergina andar in monast(eri)o | habbia solam(en)te le pred(ett)e uere d' oro, et l' usufrutto | del pred(ett)o giardino in uita sua, et dopo la sua | morte uada al mio ressiduo esso giardino, come | hò detto di sopra, il qual paga ogn' anno al | monast(eri)o di S. franc(esc)o per legato ducati otto cor | renti, come nell' instrum(ent)o della compreda appar, | et perche il s(igno)r Vincenzo nella portion de Vonì | predetta, che lasso à essa mia Consorte, per conto | della sua dotte nel tempo, che la

τῆς δώσει ἀπὸ τὰ ἀσπρόρουχα τοῦ σπιτιοῦ ἢ κυρία της. Ὅλα αὐτὰ θὰ τῆς δοθοῦν ὅταν παντρευτεῖ, ὅπως εἶπα παραπάνω, τότε πού θὰ ἀποφασίσει ἡ κυρία της, πού ξέρω πὼς δὲν θὰ παραλείψει νὰ τῆς δώσει κι ἐκεῖνη, γιατί εἶναι φιλεύσπλαχνη, γιὰ τίς ψυχὲς τίς δικές μας καὶ τῆς μακαρίτισσας ἐκλαμπρότατης μητέρας μου πού τὴν εἶχε στὰ χέρια της, ὡς καὶ γιὰ τὴν ὑπηρεσία της. Τὸν παραπάνω κῆπο νὰ τὸν κρατήσῃ καὶ νὰ τὸν διαχειρίζεται ἢ σύζυγός μου ὥσπου νὰ ζῆ, μαζί μὲ τὴν ἄλλη περιουσία μου, ὅπως εἶπα παραπάνω. Ὑστερα νὰ πηγαίνει στὸν παραπάνω ἀδελφό μου κ. Βιτσέντζο, ἢ στὴν κόρη του καὶ ἀνεψιά μου Κατεροῦτσα καὶ τὰ παιδιά της. Μὰ ἂν ἡ Ἐργίνα αὐτὴ θέλει νὰ πάει σὲ μοναστήρι, νὰ πάρει μόνο τὰ παραπάνω χρυσὰ δακτυλίδια καὶ τὴν ἐπικαρπία τοῦ παραπάνω κήπου, ὅσο θὰ ζῆ, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό της ὁ κῆπος αὐτὸς νὰ πηγαίνει στὸ ὑπόλοιπο τῆς περιουσίας μου, ὅπως εἶπα πρὶν πάνω. Ὁ κῆπος αὐτὸς πληρώνει κάθε χρόνο γιὰ κληροδότημα, στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου ὀκτὼ δουκάτα τρέχουσας ἀξίας ὅπως φαίνεται στὸ συμβόλαιο τῆς ἀγορᾶς. Ἐπειδὴ ὁ κ. Βιτσέντζος, στὴν παραπάνω μερίδα τῆς Βόνης—πού ἀφίνω στὴ σύζυγό μου γιὰ λογαριασμό τῆς προίκας

*Αριθ. 80. Θέλει ὁ κῆπος πού ἄφινε παραπάνω στὴν Ἐργίνα νὰ εἶναι τῆς γυναικας του ὅσο ζῆ. Μετὰ τὸ θάνατό της νὰ πηγαίνει στὸν ἀδελφό του κ. Βιτσέντζο ἢ στὴν κόρη του τὴν Κατεροῦτσα.

*Αριθ. 81. Γιὰ τὰ διάφορα ἔξοδα πού ἔκαμε ὁ ἀδελφός του κ. Βιτσέντζος

teneua ha | fatto fabricare duo patitiri¹⁵⁰ con li loro doghe¹⁵¹ | et speso del suo uoglio, che per tal spesa habbia | tutto quello, che appar douermi dar nelli | nostri conti di form(en)to, et orzo, per quello, che | scodeua di più dalla mia portion de Sofforus | alquanti anni, da quel ch' io doueuo essi | anni dalli suoi deb(ito)ri de trapsanò, si che ne | l'una parte possa cercar all' altra, ne l' altra | all' una cosa alcuna per tal conto. Item | uoglio, et ordino espressam(en)te, che tutte le uedo | ue del Casal trapsanò, che tenerano case di | mia raggion, quelle però, che noui hauessero | figl(io)li maschi di età leg(itti)ma, ò genero in essa casa | siano libere, et essenti dal pagam(en)to delle | Galine, che sono obligate esse case, finche in essa | casa entri homo di età, il qual le debbia pa | gar, et ciò si debba osseruar in perpetuo | per l' anima mia, et di quelli dalli q(ua)li | io hò hauuto esso Casal. Item lasso, che si | dia ogn' anno alla chiesa di S. marco in q(ues)ta | Città al Reuer(endissim)o Capellano m(isur)e .4. in perpetuo | per douer dir ogni me-

της—ἔκαμε, τὸν καιρὸ πὸν τὴν κρατοῦσε, με̄ ἔξοδά του δυὸ πατητήρια¹⁵⁰ με̄ τὶς ντόγες τους¹⁵¹, θέλω, γιὰ τὰ ἔξοδά του αὐτά, νὰ πάρει ὄλο ἐκεῖνο πὸν ὀφείλει νὰ μοῦ δώσει σύμφωνα με̄ τοὺς λογαριασμοὺς μας τοῦ σταριοῦ καὶ τοῦ κριθριοῦ, πὸν εἰσέπρατε ἀπὸ τὴ μερίδα μου στοὺς Ζωφόρους γιὰ κάμποσα χρόνια, παραπάνω ἀπὸ ὅτι ὀφείλα ἐγὼ τὰ χρόνια ἐκεῖνα νὰ τοῦ δίνω ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτες του τῆς μερίδας τοῦ Θραψανοῦ, ἔτσι πὸν οὔτε ἐκεῖνος νὰ κάνει νὰ παίρνει ἀπὸ μένα οὔτε ἐγὼ ἀπὸ κείνον τίποτε γιὰ τὸ λογαριασμὸ αὐτό.

Ἐπίσης θέλω καὶ διατάσσω ρητῶ, ὅλες οἱ χῆρες τοῦ χωριοῦ Θραψανό, πὸν θὰ κρατοῦν σπίτια δικά μου, με̄ ἐκεῖνες ὅμως πὸν δὲν θὰ εἶχαν ἀρσενικὰ παιδιὰ νόμιμης ἡλικίας ἢ γαμπρὸ στοὺ σπίτι αὐτό, νὰ εἶναι ἐλεύθερες καὶ ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση νὰ δίδουν κότες ὅπως εἶναι ὑποχρεωμένα τὰ σπίτια αὐτά, ὥσπου νὰ μπεῖ στοὺ σπίτι τους ἄντρας ἐνήλικος, ὅποτε θὰ ὀφείλει νὰ πληρώνει αὐτός. Τοῦτο πρέπει νὰ τηρηθεῖ γιὰ πάντα, γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ τὴν ψυχὴ ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ὀποίους πῆρα τὸ χωριὸ αὐτό.

Ἐπίσης ἀφίνω νὰ δίδονται κάθε χρόνο στοὺ σεβασμιώτατο καπελάνο, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Μάρκου αὐτῆς τῆς πόλης, μουζούρια 4 παντοτινὰ γιὰ νὰ κάνει κάθε μῆνα μιὰ λειτουργία

nella portion de Voni in alcune fabriche, intende che per tal spesa habbia tutto quello che app(ar) esser debitore al testatore, co(n) efeto che no(n) habbi ne una, ne l' altra parte à pretendere più cosa alcuna.

No 82. Vuole che tutte le Vedoue del Casal Trapsanò che tenerano case di sua ragione, quelle però che no(n) hauessero figlioli maschi di età leg(giti)ma ò genero in essa casa sijno libere et essenti dal pagamento delle galline che sono obligate di pagar esse case, fin che in esse entri huomo di età legitima.

No 83. Item lassa al Capellan della Chiesa di S. Marco di Candia m(isu)-

στὴ μερίδα τῆς Βόνης, σὲ μερικὲς οἰκοδομές, ἐννοεῖ νὰ πάρει, γιὰ τὰ ἔξοδα αὐτά ὅλα ὅσα ὀφείλει στοὺ διαθέτη, με̄ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ἔχει νὰ παίρνει οὔτε ἢ μιὰ μεριά οὔτε ἢ ἄλλη τίποτε.

*Ἀριθ. 82. Θέλει, ὅλες οἱ χῆρες τοῦ χωριοῦ Θραψανοῦ πὸν θὰ κρατοῦν σπίτια δικά του—ἐκεῖνες ὅμως πὸν δὲν θὰ ἔχουν ἀρσενικὰ παιδιὰ νόμιμης ἡλικίας ἢ γαμπρὸ στὰ σπίτια τους αὐτά,—νὰ εἶναι ἐλεύθερες καὶ ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὴν πληρωμὴ σὲ ὄρνιθες, πὸν εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ πληρώνουν τὰ σπίτια αὐτά, ὥσπου νὰ μπεῖ στοὺ σπίτι τους ἄντρας νόμιμης ἡλικίας.

*Ἀριθ. 83. Ἀκόμη ἀφίνει στοὺν καπελάνο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Μάρκου τοῦ

re 4. di formento in perpetuo all' anno.

No 84. Item lassa alla Capella priuileggiata per Deffonti à S. Tito m(i)sure 4. di formento all' anno in perpetuo.

No 85. Item lassa al sig(nor) Anzolo Barbarigo quello li resta per la compra di certi piati d' argento, et quello hà pagato per lui nella Cam(er)a fiscal di Candia.

Χάντακα μουζούρια 4 στάρι τὸ χρόνο, παντοτινά.

Ἄριθ. 84. Ἀκόμη ἀφίνει στὸ ἀλτάριο πριβιλεγκιάτο γιὰ τοὺς πεθασμένους στὸν Ἅγιο Τίτο μουζούρια 4 στάρι τὸ χρόνο, παντοτινά.

Ἄριθ. 85. Ἀκόμη ἀφίνει στὸν κ. Ἀγγελο Μπαρμπάριγο ἐκεῖνο ποὺ μένει ἀπὸ τὴν ἀγορά κατὰ πιάτων ἀσημένιων κ' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει πληρώσει γιὰ λογαριασμό του στὸ δημόσιο ταμεῖο τοῦ Χάντακα.

se una messa, et | pregar Dio, et detto Glorioso santo, per la | felicità, et prosperità del ser(enissi)mo D(omi)nio Veneto | et per la conseruation di questo Regno sotto | il suo christianess(im)o imperio ¹⁶², et sia ditto form(en)to | scosso ogn' anno dal liuello, che pagano li | pred(ett)i terreni di Vathia à trapsanò. Item lasso | alla Capella priuileggiata à S. Tito, che hà l' indulgenza per li defonti form(en)to m(isur)e .4. all' anno | in perpetuo, da esser date à quel prete più po | uero, che parerà à mons(igno)r [. . . . .] dell' Ill(ustrissi)mo Arci | uescouo, il qual prete lo possa esso scoder me | desmam(en)te dal pred(ett)o liuello di Vathia, acciò sia | obblig(at)o dir cinque messe da morto all' anno | in detta capella, per le cinque piaghe del N(ost)ro | Sig(nor)e per l' anima mia, e de miej deffonti. Item lasso al s(igno)r Angelo Barbarigo ¹⁶³ da fornì quello | mi resta dar per li piati d' argento, et per | quel, che pagai di più di quel, che mi tocava | in cam(er)a fiscal ¹⁶⁴ per la piezaria del molin cosi | per il cauedal, come per le spese, senza

καὶ νὰ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐνδοξότατον αὐτὸν ἅγιο, γιὰ τὴν εὐημερία καὶ τὴν εὐδαιμονία τῆς Γαληνότητος Βενετικῆς Ἐπικρατείας καὶ τὴ διατήρηση τοῦ Βασιλείου τούτου, κάτω ἀπὸ τὴ χριστιανικότετη ἐξουσία τῆς ¹⁶². Τὸ στάρι αὐτὸ νὰ δίδεται κάθε χρόνο, ἀπὸ τὸ λιβέλο ποὺ πληρώνουν τὰ παραπάνω χωράφια τοῦ Βαθιά στὸ Θραψανό.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ ἀλτάριο πριβιλεγκιάτο τοῦ Ἅγ. Τίτου, ποὺ μπορεῖ νὰ δίδει τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τῶν πεθασμένων, στάρι μουζούρια 4 τὸ χρόνο, παντοτινά. Τὸ στάρι αὐτὸ νὰ δίδεται στὸν πιὸ φτωχὸ παπᾶ, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ἐκλαμπρότατου Ἀρχιεπίσκοπου. Ὁ παπᾶς ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ τὸ παίρνει ἐπίσης ἀπὸ τὸ παραπάνω λιβέλο τοῦ Βαθιά· γι αὐτὸ θὰ εἶναι ὑπεχρεωμένος νὰ κάνει πέντε νεκρώσιμες ἀκολουθίες τὸ χρόνο στὸ ἀλτάριο αὐτό, γιὰ τὰ πέντε τραύματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, γιὰ τὴν ψυχὴ μου καὶ τὴν ψυχὴ τῶν πεθασμένων μου.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸν κ. Ἀγγελο Μπαρμπάριγο ¹⁶³ ἀπὸ τὴ Φουρνὴ ἐκεῖνο ποὺ ὑπολείπεται νὰ δώσει, γιὰ τὰ ἀσημένια πιάτα καὶ γιὰ ὅ,τι πλήρωσα περισσότερο ἀπὸ ὅσο μοῦ ἀναλογοῦσε στὸ δημόσιο Ταμεῖο ¹⁶⁴, γιὰ τὴν ἐγγύηση τοῦ μύλου, τόσο γιὰ κεφάλαιο, ὅσο καὶ γιὰ ἐξοδα, δίχως νὰ μπορεῖ νὰ τοῦ ζητηθεῖ καμιά ἀποζημίωση.

potergli | esser dimandata riffatione alcuna. Item dico
 | hauer hauuto nelle mie mani già anni certa | quantità
 di cuori, et saponi ¹⁵⁵ de rason del Cl(arissi)mo | s(igno)r
 Zuane Zen Raudi¹⁵⁶, da Ven(ezi)a cosi ricercato | con grande
 instantia da lui, per li dubij, che | haueua, come per sue
 lettere appar, li quali | cosi per termination dell' Ecc(el-
 lentissimi)mo s(igno)r Duca, et | ad' inst(anti)a del q. s(igno)r
 Vettor ¹⁵⁷ meseri d(otto)r, che gl' hauea | sequestrati, per-
 che si guastauano, sono stati | uenduti à gli hebrei, con l'
 interuento anco, | et saputa delli commessi, et interu(enu)to
 del d(ett)o | s(igno)r Zen, et delli s(igno)ri suoi fig(lia)li
 istessi in quel | pretio migliore, che si hà potuto, per quel
 113v | tempo, et hò scosso il danaro in monede, che | correuano
 all'hora, et delli sauoni hò uend(ut)o | la maggior parte fin'
 hora, per bisogno della | Città, et mandato delli superiori,
 et parte resta | ancora nelle mie mani al magazen, et perche
 | per il pass(at)o non si trouaua di uenderli nel prezzo |
 che haueua ordinato esso s(igno)r Zen quasi par la | metà,
 sono stati tratti, per assai tempo | onde sono uenuti à
 callare, et hauer tara | come in simil mercantia è ordina-

No 86. Giacche ritrouan-
 dosi nelle mani il retrat-
 to di certa quantita de
 cuori et saponi de ra-
 gion del s(igno)r Z. Zen
 da Venetia, ordina che
 debbi essere puntualmen-
 te sodisfatto.

Ἐπίσης λέγω, ὅτι εἶχα παραλάβει στὰ χέρια μου πρὶν ἀπὸ
 χρόνια κάποια ποσότητα δέρματα καὶ σαπούνια ¹⁵⁵, πού ἀνήκαν
 στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Τζουάνε Τζέν Raudi¹⁵⁶ ἀπὸ τὴ Βενετία,
 γιὰ λογαριασμό του, ὕστερα ἀπὸ μεγάλη ἐπιμονή του, γιατί εἶχε
 ἀμφισβητήσεις, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ γράμματά του. Τὰ πράγ-
 ματα αὐτά, μὲ θέσπισμα τοῦ Ἐξοχότατου κ. Δούκα καὶ ὕστερα
 ἀπὸ τὴν ἐπιμονή τοῦ μακαρίτη Vettor ¹⁵⁷ δρ. Μεσέρι, πού τὰ
 εἶχε κατασχέσει, ἐπουλήθησαν στοὺς Ἑβραίους ἐπειδὴ καταστρέ-
 φονταν, μὲ τὴν παρέμβαση καὶ ἐν γνώσει τῶν ὑπαλλήλων καὶ
 τῶν μεσιτῶν τοῦ παραπάνω κ. Τζέν καὶ τῶν ἴδιων τῶν παι-
 διῶν του, στὴν καλύτερη δυνατὴ τιμὴ γιὰ κεῖνο τὸν καιρό. Τὰ
 χρήματα τὰ ἐπλήρωσα στὴ μονέδα πού κυκλοφοροῦσε τότε. Ἀπὸ
 τὰ σαπούνια πούλησα μέχρι τώρα τὰ περισσότερα, γιὰ τὶς ἀνάγ-
 κες τῆς πόλης καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν· ἕνα
 μέρος μένει ἀκόμη στὰ χέρια μου, στὴν ἀποθήκη. Καὶ ἐπειδὴ στὸ
 παρελθὸν δὲν εὔρισκα γιὰ νὰ τὰ πουλήσω, στὴν τιμὴ πού εἶχε
 διατάξει ὁ ἴδιος κ. Τζέν, τὰ μισὰ σχεδὸν κρατήθηκαν γιὰ πολὺν
 καιρὸ καὶ ἀρχισαν νὰ καθίζουν καὶ νὰ ἔχουν φύρα, ὅπως εἶναι
 συνηθισμένο σὲ παρόμοια ἐμπορεύματα. Τέλος, ὅταν παρουσιά-

Ἄριθ. 86. Ἀφοῦ βρέσκε-
 ται στὰ χέρια του τὸ προ-
 ἶόν ἀπὸ τὴν πώληση κά-
 ποιας ποσότητας δερμάτων
 καὶ σαπουνιοῦ, πού ἀνή-
 κουν στὸν κ. Τζουάνε Τζέν
 ἀπὸ τὴ Βενετία, διατάσσει
 νὰ ἰκανοποιηθεῖ μὲ ἀκρί-
 βεια.

rio, fi | nalm(en)te essendo uenuta l'occasion del | bisogno, come hò detto, gli hò uend(ut)i col mag | gior auantaggio, che hò potuto, per benef(ici)o | del p(ad)rone, usando in ciò ogni diligenza, et | fidelità, più che se fosse stata mia rob-
 ba pro | pria, di che hò tenuto part(icolari)e nota, et conto in | un libretto à parte, doue si uede quello, che di | tal ragg(ion)e hò hauuto, et il danaro, che si tro | ua fin' hora nelle mie mani di queste robbe | et le spese occorse et li calam(en)ti di d(ett)e robbe | et dano delle monete, però quello, che di tal | tratto deue hauer esso s(igno)r Zen sia pagato, et | soddisfatto, com' è il douere, et si come dalle scritt(ur)e | et librette proprio i miei commissarij saranno | meglio informati, consignandoli anco, ò à | quella leg(itti)-
 ma persona, che sarà per lui, se | sarà fino à quel tempo ancora di detti | saponi non uenduti, mostrando però, che | detto seq(uest)ro sia reuocato, et che la mia commess(a-
 ri)a | resti libera, et sia fatta terminat(ion)e dall' Ecc(ellen- 114r
 tissi)mo | s(igno)r Duca, et fatta securità, et cautione a d(ett)a commiss(ari)a | di esser pagato. Item Lasso à quel-

No 87. Item lassa à quelli che le tengono li

στηκε στην πολιτεία ή ανάγκη, όπως είπα, τὰ πούλησα μὲ τὸ μεγαλύτερο κέρδος πὸν μπόρεσα νὰ βρῶ, σὲ ὄφελος τοῦ ἰδιοκτητή, χρησιμοποιοῦντας γι αὐτὸ κάθε ἐπιμέλεια καὶ τιμιότητα, περισσότερο παρὰ ἂν ἦταν δικὰ μου πράγματα. Γι αὐτὸ ἔχω κρατήσει λεπτομερεῖς σημειώσεις καὶ λογαριασμό σὲ ἓνα ἰδιαίτερο βιβλιαράκι, ὅπου φαίνεται ὅ,τι εἰσέπραξα ἀπ' αὐτὸ τὸ λογαριασμό, τὰ χρήματα πὸν βρίσκονται ὡς τώρα στὰ χέρια μου ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ἔξοδα πὸν ἔγιναν, ἡ φύρα τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ ἡ ζημιὰ ἀπὸ τὰ χρήματα. Ὅμως ἐκεῖνο πὸν ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση ἔχει νὰ λαβαίνει αὐτὸς ὁ κ. Τζέν, νὰ πληρωθεῖ καὶ νὰ ἐξοφληθεῖ, ὅπως εἶναι τὸ σωστό· σχετικὰ θὰ πληροφορηθοῦν καλύτερα οἱ ἐπιτροποὶ μου ἀπὸ τὰ γραφτὰ μου καὶ τὸ βιβλιαράκι ἐκεῖνο. Νὰ παραδώσουν ἐπίσης σ' αὐτὸν ἢ στὸ νόμιμο ἀντιπρόσωπό του, ὅσα ἀπ' αὐτὰ τὰ σαπούνια δὲν θὰ ἔχουν πωληθεῖ μέχρι τότε, κάνοντας ὅμως γνωστὸ ὅτι ἡ κατάσχεση αὐτὴ πρέπει ν' ἀνακληθεῖ καὶ ἡ ἐπιτροπεία μου νὰ μείνει ἐλεύθερη, καὶ νὰ ἐκδοθεῖ διάταγμα ἀπὸ τὸν ἔσοχότατο κ. Δούκα καὶ νὰ δοθεῖ ἀσφάλεια καὶ σιγουριὰ στὴν παραπάνω ἐπιτροπεία, ὅτι ἔγινε ἐξόφληση.

*Αριθ. 87. Ἀκόμη ἀφίνει σ' ἐκείνους, πὸν τοῦ φυ-

*Ακόμη ἀφίνω σ' ἐκείνους πὸν μοῦ βλέπουν τὰ παραπάνω

li, che mi tengono | li pred(ett)i animali à chieffalopiroti tutto quello, | che per il frutto di essi mi saranno deb(ito)ri oltra dell' anno, et intrada, ch' io morirò. Lascio alla | fig(lio)la di muschena¹⁵⁸ dal C(asa)l Rafti, ouero alli | suoi fig(lio)li se ella non sarà ip(erpe)ri 200 per l' | anima mia dou' essi si trouerano. Item | uoglio, et espressam(en)te ordino, acciò che non si | habbia a far spese nell' inuent(ari)o della mia | robba, che detti miei commiss(ar)ij posano, et hab | biano aut(ori)tà di chiamar quella persona, | che a loro parerà, che non sia della Canc(ella)ria, e | tra loro facciano d(ett)o Inuent(ari)o delle robbe mobili, | et di dan(ar)i, cosi nella Città, come di fuori, per bene | fitio de chi aspetta, et sia reg(ist)rato nelli atti¹⁵⁹ | d' un nod(ar)o priuato¹⁶⁰, che à loro parerà, tolendo | copia dichiarando, che le scritt(ur)e tutte, dopo | inuentariate, che sono neces(sari)e, et le cautioni, | et gli acquisti siano dati poi in mano | delli miei fr(ate)lli quelle però, che à loro aspettano | et sono per cautione della commiss(ari)a, et dell' | heredità,

suoi animali à Chiefalopiroti, tutto quello che per il frutto di essi le andassero debitori.

No 88. Item lassa alla fig(lio)la di muschena dal C(asa)l Rafti, ouero à suoi fig(li)li se ella no(n) si fosse al tempo della sua morte, ip(erpe)ri 200.

ζῶα στὴν Κεφαλοπύρωτη, ὅλο ἐκεῖνο πὸν θὰ μοῦ ὀφείλουν ἀπὸ τὸ εἰσόδημά τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τῆς χρονιάς τοῦ θανάτου μου.

Ἄφινω στὴν κόρη τῆς Μούσκενας¹⁵⁸ ἀπὸ τὸ χωριὸ Ράφτη ἢ στὰ παιδιὰ τῆς ὅπου κι ἂν βρίσκονται, ἂν αὐτὴ δὲν θὰ ὑπάρχει, ὑπέρπυρα 200, γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἀκόμη θέλω καὶ ρητὰ διατάσσω: γιὰ νὰ μὴν κάμουν ἔξοδα γιὰ τὴν ἀπογραφὴ τῶν πραγμάτων μου οἱ παραπάνω ἐπίτροποί μου νὰ μποροῦν καὶ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ καλέσουν τὸ πρόσωπο ἐκεῖνο πὸν θὰ ἐκλέξουν, πὸν δὲν πρέπει νὰ εἶναι τῆς Καγκελαρίας, γιὰ νὰ κάμουν μαζί του τὴν ἀπογραφὴ τῶν κινήτων πραγμάτων καὶ τῶν χρημάτων, τόσον αὐτῶν πὸν βρίσκονται στὴν πόλη ὅσο καὶ κείνων πὸν εἶναι ἔξω, γιὰ τὸ καλὸ ἐκείνων πὸν περιμένουν νὰ πάρουν. Ἡ ἀπογραφὴ αὐτὴ νὰ καταχωρηθεῖ στοὺς «Ἄτους»¹⁵⁹ ἐνὸς ἰδιωτικοῦ συμβολαιογράφου¹⁶⁰ πὸν θὰ ἐκλέξουν ἐκεῖνοι· ἀντίγραφὸ τῆς πρέπει νὰ πάρουν μὲ τὴ δήλωσι ὅτι ὅλα τὰ ἔγγραφα, πὸν χρειάζονται, τόσο οἱ ἐγγυήσεις, ὅσο καὶ τὰ συμβόλαια τῶν ἀγορῶν, ἀφοῦ καταχωρηθοῦν νὰ δοθοῦν στὰ χέρια τῶν ἀδελφῶν μου· ἐκεῖνα ὅμως πὸν ἀφοροῦν αὐτοῖς, καὶ πὸν εἶναι γιὰ ἀσφάλεια τῆς ἐπιτροπείας, τῆς κληρονομίας, καὶ τῆς περιουσίας πὸν προορίζεται γι αὐτοὺς ἢ γιὰ τὰ παιδιὰ

λάσσουν τὰ ζῶα του στὴν Κεφαλοπύρωτη ὅλα ὅσα θὰ τοῦ μείνουν χρεῶστες, ἀπὸ τὸ εἰσόδημά τους.

Ἄριθ. 88. Ἀκόμη ἀφίνει στὴν κόρη τῆς Μούσκενας ἀπὸ τὸ χωριὸ Ράφτη ἢ στὰ παιδιὰ τῆς, ἂν αὐτὴ δὲν θὰ ὑπάρχει τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου του, ὑπέρπυρα 200.

et delli beni, che à loro, ouero alli lor | fig(lio)li, et posterì
 à tempo debito hanno dà per | uenire, come ordino di so-
 pra; et quelle, che | aspettano alla mia consorte, per li sta-
 bili, | che gli lasso per la sua dote siano date à Lei | et pa- 114v
 rim(en)te quelle de stabili, che hanno da pre | uenire al
 pred(ett)o monast(eri)o di S(an)ta cath(erin)a, ò ad' altro |
 siano loro date, et li reg(ist)ri di Casali et libri | dell'
 entrate, et scossi, et quelle di deb(ito)ri, scritti | ò altre cau-
 tionì restar debbiano in cassa et si | tengano serrate con
 due chiaui, l' una debba te | ner il s(igno)r Cau(allie)r, et
 l' altra il s(igno)r Vincenzo, et la cassa | sia in mano di essa
 mia consorte, et ogni [...] | che farà bisogno si apra, et si
 cacci quello che | occorre, per sapersi quello, che si hà da
 scodere | et dà chi perfino la uita di essa mia consorte | et
 poi le habbiano quelli à quali aspetta. | Dichiaro ancora
 perche nel tempo che hauera | dà cessar il tener della cas-
 sa di dan(ar)i, et si | hauerano da dispensar li ip(erpe)ri 8
 m. che dico di | sopra douersi dare per il maritar di tante
 | pouere donzelle, potrebbe usarsi negligenza | in far tal
 opera, ma prego li s(igno)ri miei fr(ate)lli | che quanto pri-

τους και τούς απογόνους τους όπως διατάσσω παραπάνω. Ἄλλὰ
 ἐκεῖνα πού ἀφοροῦν τῇ σύζυγό μου, γιά τὰ ἀκίνητα πού τῆς ἀ-
 φίνω γιά τήν προῖκα της, νά δοθοῦν σ' ἐκείνη. Ἐπίσης τὰ ἐγ-
 γραφα πού ἀφοροῦν ἀκίνητα, πού κληροδοτοῦνται στό παραπά-
 νω μοναστήρι τῆς Ἁγίας Κατερίνας ἢ σέ ἄλλο, νά δοθοῦν στά
 μοναστήρια αὐτά. Τὰ κατάστιχα τῶν χωριῶν καί τὰ βιβλία τῶν
 εἰσπράξεων καί πληρωμῶν, τὰ ἐγγραφα τῶν ὀφειλετῶν, ἢ ἄλ-
 λα χρεώγραφα, πρέπει νά μείνουν στήν Κάσα, κλειδωμένα μέ
 δυò κλειδιά· τὸ ἓνα πρέπει νά κρατᾷ ὁ κ. Καβαλιέρος καί τὸ ἄλ-
 λο ὁ κ. Βιτσέντζος· ἡ Κάσα θά μένει στά χέρια τῆς συζύγου
 μου. Κάθε φορὰ πού θά ὑπάρχει ἀνάγκη νά ἀνοίγεται νά βρί-
 σκουν ὅτι τοὺς χρειάζεται, γιά νά μαθαίνουν ἐκεῖνο πού πρόκει-
 ται νά ἐξοφληθεῖ καί ἀπὸ ποιὸν θά πληρωθεῖ. Αὐτὸ θά γίνεται
 ὅσο θά ζῆ ἡ γυναῖκα μου. Ἐπειτα νά τὰ παίρνουν ἐκεῖνοι πού
 τοὺς ἀφοροῦν. Δηλώνω ἀκόμη: ἐπειδὴ τὸν καιρὸ πού θά πάψει,
 ἢ τήρηση τῆς Κάσας τῶν χρημάτων καί θά πρόκειται νά διατε-
 θοῦν τὰ 8 χιλ. ὑπέρπυρα, πού ἀναφέρω παραπάνω, γιά νά παν-
 τρευτοῦν μερικά φτωχὰ κορίτσια, ἴσως ἐπιδείξουν ἀμέλεια στήν
 ἐκτέλεση τέτιας πράξης, παρακαλῶ τοὺς κυρίους ἀδελφούς μου

ma debbano eseguire questa | mia uolontà facendo, che nel num(er)o di dette | pouere sia la fig(lio)la di Const(anti)n Coroneo dà sofforus | mio seru(ito)r al p(rese)nte, et anco una delle fig(lio)le del | Const(anti)n Caligher dal d(ett)o Casal fr(ate)llo di Eleussa, et | ciò debbiano far in term(in)e de anno uno dal | tempo pred(ett)o se più auanti non l'hauessero | fatto, et non lo facendo possa l' Ill(ustrissi)mo mons(igno)r | Arciuescouo se sarà nel Regno¹⁶¹, ouero l' Ecc(ellentissi)mo | s(igno)r Duca con li Cl(arissi)mi s(ign)ori
 115r Auog(ado)ri¹⁶² tuor esso dan(ar)o | et far esso dispenso in dette donzelle pouere; | come hò detto. Item Lasso à m. piero da recanati¹⁶³ | mio compare, per nome della sua fig(lio)la, che io | teni à battesimo ip(er)eri 150. dà esser dati al tempo | del maridar di essa mia fiozza, per farle | una uest(ur)a d'ormesin¹⁶⁴, et l'istesso legato lasso | alla fig(lio)la del m. marco Genta¹⁶⁵, chiamata maria, | et ad^o Agustina fig(lio)la de Agnese fù mia arlieua | similm(en)te al tempo del loro maritar, et alli pred(ett)i | Const(anti)n Coroneo, et Giani suo fr(ate)llo, et à Giani Curmulì | lasso

No 89. Lassa alla fig(lio)la di m. Piero da Recanati suo fiozzo al tempo del suo maritar ip(er)eri 150: per farsi una uestura di ormesin. istesso lassa alla fig(lio)la di m. Marco Geni chiamata maria, medesimamente lassa l'istesso legato ad Agustina fig(lio)la d' Agnese fù sua arlieua al tempo del loro maritare.

νά ἐκτελέσουν ὅσο τὸ δυνατὸ ταχύτερο τῆ θέλησὶ μου αὐτῇ, συμπεριλαμβάνοντας στὸν ἀριθμὸ τῶν φτωχῶν κοριτσιῶν καὶ τὴν κόρη τοῦ Κωσταντίνου Κορωναίου ἀπὸ τοὺς Ζωφόρους, ποὺ εἶναι σήμερα ὑπηρέτριά μου καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς θυγατέρες τοῦ Κωσταντίνου Καλιγέρη ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριό, ἀδελφοῦ τῆς Ἑλεούσας. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάμουν μέσα σ' ἓνα χρόνο, ἀπὸ τότε ποὺ καθορίζεται παραπάνω, ἂν δὲν τὸ κάμουν πρωτύτερα. Ἐὰν δὲν τὸ ἐκτελέσουν νὰ μπορεῖ ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ πανιερότατος Ἀρχιεπίσκοπος, ἂν βρίσκεται στὸ Βασίλειο¹⁶¹, ἢ ὁ ἐξοχότατος κ. Δούκας μὲ τοὺς ἐκλαμπρότατους κ. κ. Εἰσαγγελεῖς¹⁶² νὰ φροντίσουν γιὰ τὰ χρήματα αὐτά, κάνοντας αὐτὴ τὴ διανομὴ στὶς φτωχὲς κοπέλλες, ὅπως παραπάνω εἶπα.

Ἀφίνω στὸ μάστορο Πιέρο Ντὰ Ρεκανάτι¹⁶³, κουμπάρο μου, γιὰ τὴν κόρη του, ποὺ ἐβάφτισα, ὑπέρπυρα 150. Αὐτὰ πρέπει νὰ δοθοῦν τὸν καιρὸ ποὺ θὰ παντρευτεῖ ἡ φιλιότσα μου αὐτῇ, γιὰ νὰ τῆς κάμουν ἓνα φόρεμα ἀπὸ ὀρμιζίνο¹⁶⁴. Τὸ ἴδιο κληροδότημα ἀφίνω στὴν κόρη τοῦ μάστορο Μάρκο Genita¹⁶⁵, τὴν ὀνομαζόμενη Μαρία καὶ στὴν Ἀγουστίνα, τὴν κόρη τῆς Ἀγνῆς, ποὺ ἦταν κάποτε ὑπηρέτριά μου, τὸν καιρὸ ἐπίσης ποὺ θὰ παντρευτοῦν. Στους παραπάνω ἀναφερόμενους Κωσταντίνου Κορω-

Ἀριθ. 89. Ἀφίνει στὴν κόρη τοῦ μισέρ Πιέρο Ρεκανάτι, φιλιότσα του, τὸν καιρὸ τοῦ γάμου τῆς ὑπέρπυρα 150, γιὰ νὰ τῆς κάμουν ἓνα φόρεμα κρεμεζί. Τὸ ἴδιο ἀφίνει στὴν κόρη τοῦ μισέρ Μάρκο Geni, τὴν ὀνομαζόμενη Μαρία. Ἐπίσης ἀφίνει τὸ ἴδιο κληροδότημα στὴν Ἀγουστίνα, τὴν κόρη τῆς Ἀγνῆς, πρίν

À Cost(anti)n Coroneo et Gianni fratello di d(ett)a Agostina et à Gianni Curmulì gli lascia tutto quello li andassero debitorì al tempo della sua morte.

No 90. Lassa à Maria Sittiachi r(eli)qua del q(uondam) Manoli franco fù suo seru(ito)re ouero alle sue fig(lio)le se ella no(n) si trouasse à quel tempo in uita ip(erpe)ri 100.

ψυχοκόρη του, όταν παντρευτεί. Στόν Κωσταντίνο Κορωνάιο και τὸ Γιάννη, τὸν ἀδελφὸ τῆς παραπάνω Ἀγουστίνας και στὸ Γιάννη Κουρμούλη ἀφίνει ὅλο ἐκεῖνο ποὺ θὰ τοῦ χρωστοῦν τὸν καιρὸ τοῦ θανάτου του.

*Αριθ. 90. Ἀφίνει στὴ Μαρία Στειακὴ, χήμα τοῦ μακαρίτη Μανόλη Φράγκο, κάποτε ὑπηρετῆ του, ἢ στίς κόρες της, ἂν αὐτὴ δὲν θὰ ὑπάρχει στὴ ζωὴ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ὑπέρπυρα 100.

tutto quello mi uano deb(ito)ri, et al pred(ett)o s(igno)r | Const(anti)n Caligher, per qual si uoglia raggion, il q(ua)l | Coroneo è pagato della seruitù fattami, come bor | donaro¹⁶⁶, ne possa domandar cosa alcuna, altram(en)te | sia priuo dl tutto quello, che gli lasso, et me | desmam(en)te ciascuno delli legatarij in questo test(ament)o | che cercherà cosa alcuna, ò darà minima mo | lestia alla mia commissaria, et heredità per | qual si uoglia modo, come ingrato, resti priuo | d'ogni benef(ici)o, che gli lasso, et questo dico, perche | nel mondo hoggi di regnano molte malitie | et perche sò in conscientia non tener cosa al(cun)a | à nessuno, che non l' habbia dechiarito per | gratia del s(igno)r Dio. Lasso à Maria sittiachi | r(eli)ta del q(uondam) manoli franco fù mio seru(ito)r, ouero | alle sue fig(lio)le, se ella non sarà ip(erpe)ri 100. per l'anima | mia, et uoglio anco, che una delle fig(lio)le de Ant(oni)o | Burbuglià dà q(ues)ta Città fù mio seru(ito)r quello, che | parerà allì miei commiss(ar)ij oltre la prima sua | fig(lio)la, che fù beneficiata dalla q(uondam) s(igno)ra mia Cog(na)ta sia | nel

ναῖο, τὸν ἀδελφὸ του Γιάννη, στὸ Γιάννη Κουρμούλη και στὸν κ. Κωσταντίνο Καλιγέρη, ἀφίνω ὅλο ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ὀφείλουν γιὰ ὁποιαδήποτε αἰτία. Ὁ Κορωνάιος αὐτὸς εἶναι πληρωμένος, γιὰ τὴν ὑπηρεσία ποὺ μοῦ ἔχει κάνει, σὰν βορδονάρης¹⁶⁶, και δὲν μπορεῖ νὰ ζητήσῃ τίποτε ἄλλο. Ἀλλοιῶς νὰ εἶναι στερημένος ἀπὸ ὅ,τι τοῦ ἀφίνω. Ἐπίσης καθέννας ἀπὸ τοὺς κληροδόχους αὐτῆς τῆς διαθήκης ποὺ θὰ ζητήσῃ κανένα πρᾶγμα ἢ ποὺ θὰ δώσει τὴν παραμικρὴ ἐνόχληση στὴν ἐπιτροπεία μου και στὴν κληρονομία, μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο, σὰν ἀχάριστος, νὰ εἶναι στερημένος ἀπὸ κάθε εὐεργέτημα ποὺ τοῦ ἀφίνω. Καὶ αὐτὸ τὸ λέγω, γιὰ τὸν κόσμο τῆ σήμερον ἡμέρα βασιλεύουν πολλὲς ραδιουργίες και γιὰ τὸ ξέρω συνειδητὰ ὅτι δὲν κρατῶ τίποτε ἀπὸ κανένα, ποὺ νὰ μὴν τὸ ἔχω δηλώσει γιὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

*Ἀφίνω στὴ Μαρία τὴ Στειακὴ, τὴ χήρα τοῦ μακαρίτη Μανόλη Φράγκο, ὑπηρετῆ μου κάποτε, ἢ στὴν κόρη της ἂν αὐτὴ δὲν θὰ ὑπάρχει, ὑπέρπυρα 100 γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Θέλω ἐπίσης, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κόρες τοῦ Ἀντώνη Μπουρμπουλιὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν πόλη, ποὺ ἦταν ὑπηρετῆς μου, νὰ δοθεῖ ὅ,τι ἀποφασίσουν οἱ ἐπιτροποὶ μου — ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη του κόρη, ποὺ εὐεργετήθηκε ἀπὸ τὴ μακαρίτισσα κουνιάδα μου — και νὰ περιληφθεῖ στὸν ἀριθμὸ

num(er)o delle pred(ett)e donzelle, che hanno d' hauer | il legato delli ip(erpe)ri 1000. per il loro maritare. Item lasso à catherià ¹⁶⁷ agorastopula, che fù il suo p(ad)re | da Crizzes ¹⁶⁸, et al p(re)se)nte serue in casa mia ip(erpe)ri 150 | dà esserle fatta una coltra, per l' anima mia. | Di Agnese picciola, che si arlieua in casa non | faccio alcuna mentione poiche se uenisse in | età la sua madona so, che non le mancherà | secondo, ch' ella riuscirà. Item dico, et uoglio | che le case nelle quali sono stato preferito da | m. franc(esc)o Caneua contigue alle mie restino al | d(ett)o m. franc(esc)o essendo oblig(at)o dar, et esborsar | alla mia commess(ari)a li d(uca)ti doi mille correnti | che hà nelle sue mani del deposito per me | fatto in mano del s(igno)r Zuane Sagredo ¹⁶⁹ Giudice | del proprio li mesi pross(im)i pass(at)i et che lui | haueua eleuato, et se altro hauerò dato per | li pretensi suoi agomenti, et spese, et ciò se | però in uita mia non hauerò tolto il possesso | di esse case, essendo di più oblig(at)o lasciar la | casa, doue tengo la paglia a mia consorte | di tenerla, per tal bisogno per tutto

No 91. Item lassa a Catherià Agorastopula sua seruiente ip(erpe)ri 150.

τῶν κοριτσιῶν πού θά πάρουν τὸ κληροδότημα τῶν 1000 ὑπέρ-
πυρων στὸ γάμο τους.

Ἀφίνω σὴν Κατεργιά ¹⁶⁷ Ἀγοραστοπούλα πού ἦταν ὁ πατέρας της ἀπὸ τὴν Κριτσᾶ ¹⁶⁸ καὶ τώρα ὑπηρετεῖ στὸ σπίτι μου, ὑπέρπυρα 150, γιὰ νὰ τῆς κάμουν μ' αὐτὰ μιὰ κουβέρτα, γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Γιὰ τὴ μικρὴ Ἀγνή, πού εἶναι δόκιμη ὑπηρετρια στὸ σπίτι, δὲν κάνω καμιὰ μνεία, ἀφοῦ, ὅταν θὰ ῥθει σὲ ἡλικία, ξέρω πὼς ἡ κυρία της δὲν θὰ παραλείψει νὰ τῆς κάμει κάτι, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐδοκίμησή της σὴν ὑπηρεσία.

Ἐπίσης λέγω καὶ θέλω: τὰ σπίτια στὰ ὁποῖα προτιμήθηκα ἀπὸ τὸ μάστρο Φραγκίσκο Κανέβα, τὰ συνεχόμενα μὲ τὰ δικὰ μου, νὰ μείνουν στὸν παραπάνω μάστρο Φραγκίσκο, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ δώσει καὶ νὰ καταβάλει σὴν Ἐπιτροπεία μου τὰ δυὸ χιλιάδες δουκάτα τρέχουσας τιμῆς, πού ἔχει στὰ χέρια του καὶ πού ἐγὼ κατάθεσα ἀπὸ δικὰ μου χρήματα σὰν παρακαταθήκη, στὰ χέρια τοῦ δικαστῆ κ. Τζουάνε Σαγκρέντο ¹⁶⁹ τοὺς τελευταίους μῆνες καὶ πού ἐκεῖνος ἔχει σηκώσει, ὡς καὶ ὅτι ἄλλο θὰ ἔχω πληρώσει γιὰ βελτίωσή τους καὶ ἔξοδα. Τοῦτο βέβαια ἂν, ὅσο ζῶ, δὲν θὰ πάρω σὴν κατοχὴ μου τὰ σπίτια αὐτά. Θὰ εἶναι ὁμως ὑποχρεωμένος νὰ ἀφίσει στὴ σύζυγό μου τὸ σπίτι πού φυλάσσω

*Αριθ. 91. Ἀκόμη ἀφίνει σὴν Κατεργιά Ἀγοραστοπούλα, ὑπηρετριά του ὑπέρπυρα 150.

il tempo | della uita di lei, senza pagar alcun' affitto, | al-
 tram(en)te, qualli dan(ar)i si debbano metter nel | scrigno
 pred(ett)o. Item uoglio, che tutti li miei | argenti siano
 uend(ut)i, et fatti tanti dan(ar)i, et | med(esimamen)te le
 biauē d' ogni sorte delli granari cosi | delle uille, come
 della Città, uini da magazzino | ogli, formazi, et altra uit- 116r
 tuaria oltra quella, | che bisogna per le mie commemora-
 t(ion)i, et per la | spesa necess(ari)a, et honesta di casa,
 per tutto l' anno | della mia morte, et esso dinaro tutto
 metter in d(ett)o | scrigno oltra però gli argenti, ch' io
 lasso per | legati specificatam(en)te et medesmam(en)te si
 debbano | metter li danari, che mi si trouerano, come | ap-
 parerà nell' inuent(ari)o, che dico douersi fare, | et si os-
 serui l' ordine in d(ett)a cassa di danari che | dico, et di-
 chiaro di sopra delli trauam(en)ti, e | tauole, e del legname,
 che mi ritrouo hauer | qui nella Città, e fuori à trapsanò
 sia fatto | quello, che alli sudetti s(ignor)i miei fr(ate)lli, et
 commiss(ar)ij | parerà.

Andrea Cornaro fù de sier Giacomo di propria | mano

τὰ ἄγερα, νὰ τὸ κρατεῖ, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, σ' ὅλη τὴ ζωὴ της,
 δίχως νὰ πληρώνει κανένα νοίκι· ἄλλοιῶς τὰ χρήματα αὐτὰ πρό-
 πει νὰ μποῦν στὴν κάσα, ποὺ ἀναφέρω παραπάνω.

Ἐπίσης θέλω, ὅλα τὰ ἀσημικά μου νὰ πουληθοῦν καὶ νὰ γί-
 νουν χρήματα, ὡς καὶ τὰ σιτηρὰ κάθε εἴδους ποὺ βρίσκονται
 στὶς σιταποθήκες, τόσο στὰ χωριὰ ὅσο καὶ στὴν πόλη, τὰ κρα-
 σιὰ τῆς ἀποθήκης, τὰ λάδια, τὰ τυριὰ καὶ ἄλλα τρόφιμα, ἐκτὸς
 ἀπὸ κεῖνα ποὺ χρειάζονται γιὰ τὰ μνημόσυνά μου, γιὰ τὰ ἀπα-
 ραίτητα καὶ συνηθισμένα ἔξοδα τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ ὅλο τὸ ἔτος τοῦ
 θανάτου μου. Ὅλα τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ μποῦν στὴν παραπάνω
 Κάσα, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὰ ἀσημικά, ποὺ ἀφίνω, σὰν κληροδο-
 τήματα στὸν καθένα εἰδικά. Ἐπίσης πρέπει νὰ βάλουν τὰ χρή-
 ματα ποὺ θὰ μοῦ βρεθοῦν, ὅπως θὰ φανεῖ στὴν ἀπογραφή ποὺ
 λέγω πὼς πρέπει νὰ κάνουν. Νὰ τηρηθεῖ στὴν Κάσα αὐτὴ τῶν
 χρημάτων ἢ σειρὰ ποὺ ὀρίζω καὶ δηλώνω παραπάνω. Γιὰ τὶς
 τράβες, τὶς σανίδες καὶ τὴν ξυλεία, ποὺ θὰ βρεθεῖ νὰ ἔχω ἐδῶ
 στὴν πόλη καὶ ἔξω στὸ Θραψανὸ νὰ γίνει ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἀπο-
 φαίσιουν οἱ παραπάνω κ. κ. ἀδελφοί μου καὶ ἐπίτροποι.

Ἄντρέας Κορνάρου τοῦ ποτὲ Τζάκομο μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέ-

mi sottoscriuo, et aff(erm)o q(uant)o di s(opr)a si contiene.

Item lasso à soffia fig(lio)la de Anussa d(uca)ti sedese cor | renti dà essergli comprata una coltra, e | datagli per conto di dotte, ch' è quella, che gli | promessi nel suo maridar con parola. se | io non gli l' hauerò comprata, e data. Lasso | à mad(onn)a Virginia nostra di casa ip(erpe)ri 100. perche | preghi Iddio per me, et à d(onn)a christina uecchia | nostra ip(erpe)ri 50. et a d(onn)a Maria m(ad)re del q(uondam) sier Stamati | che pratica in casa nostra altri ip(erpe)ri 50. et questi | quatro legati siano pag(a)ti quanto prima, per | esser tutti luoghi bisognosi. Lasso, che si dia à m. Michiel milino q(uondam) m. Zuane form(en)to m(isu)re 4. et | galine dieci ogn' anno per tutto il tempo della
116V | sua uita, et s' egli non sarà uiuo in quel tempo | che io morirò habbiano detto legato li suoi fig(lio)li | per anni dieci. Item se io in uita mia non ha | uerò pagato, et sodisfatto il monast(eri)o di s(an)ta Cath(erin)a | delle monache del dan(ar)o, che appar per un mio | scritto app(resso) la Reuer(endissim)a Abbadessa tener nelle mie | mani di sua

No 92. Lassa à Soffia fig(lio)la de Anusa d(uca)ti 16: correnti per il suo maritar.

No 93. à Virginia sua di casa lassa ip(erpe)ri no 100: a Cristina ip(erpe)ri no 50: a Maria ip(erpe)ri no 50.

No 94. Lassa à m. Michiel Milino q(uondam) Zuane form(en)to m(isu)re 4: et galline X. ci all' anno per tutto il tempo di uita sua.

No 95. Item lassa, che se egli no(n) hauerà sodisfatto à certi legati et debiti che hà con diuer-

ρη ὑπογράφω καὶ βεβαιώνω ὅσα παραπάνω περιέχονται.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴ Σοφία, τὴν κόρη τῆς Ἀνούσας, δουκάτα τρέχουσας ἀξίας δεκαέξι, γιὰ νὰ τῆς ἀγοράσουν μιὰ κουβέρτα καὶ νὰ τῆς τὴ δώσουν γιὰ προίκα, πού τῆς ὑποσχέθηκα προφορικὰ ὅταν παντρεύτηκε, ἂν ἐγὼ στὸ μεταξύ δὲν θὰ τὴν ἔχω ἀγοράσει καὶ δὲν θὰ τὴν ἔχω δώσει σ' αὐτή. Ἀφίνω στὴν κυρία Βιργινία τοῦ σπιτιοῦ μας ὑπέρπυρα 100, γιὰ νὰ προσεύχεται στὸ Θεὸ γιὰ μένα καὶ στὴν κ. Χριστίνα, τὴ γριά μας, ὑπέρπυρα 50 καὶ στὴν κ. Μαρία, μητέρα τοῦ μακαρίου Σταμάτη, ποὺ ἐργάζεται στὸ σπίτι μας ἄλλα 50 ὑπέρπυρα. Τὰ τέσσερα αὐτὰ κληροδοτήματα νὰ πληρωθοῦν τὸ ταχύτερο, γιὰτὶ ὅλες εἶναι τῆς ἀνάγκης. Ἀφίνω νὰ δίδεται στὸ μάστορο Μικιὲλ Μιλίνο τοῦ μακαρίου μάστορο Τζουάνε στᾶρι μουζουρία 4 καὶ ὄρνιθες δέκα, κάθε χρόνο, σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, καὶ ἂν ἐκεῖνος δὲν θὰ εἶναι ζωντανὸς τότε πού θὰ πεθάνω ἐγὼ, τὸ κληροδοτήμα αὐτὸ νὰ τὸ ἔχουν τὰ παιδιά του γιὰ δέκα χρόνια.

Ἄν ὅσο ζῶ, δὲν θὰ ἔχω πληρώσει στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Κατερίνας τῶν Καλογραιῶν, ἱκανοποιώντας το, τὰ χρήματά του, πού, σύμφωνα μὲ ἓνα ἔγγραφό μου πού τὸ ἔχει ἡ Σεβασμιότα-

Ἀριθ. 92. Αφίνει στὴ Σοφία, κόρη τῆς Ἀνούσας δουκάτα τρέχουσας ἀξίας 16 γιὰ τὸ γάμο τῆς.

Ἀριθ. 93. Στὴ Βιργινία τοῦ σπιτιοῦ του ἀφίνει ὑπέρπ. 100. Στὴ Χριστίνα ὑπέρπ. 50. Στὴ Μαρία ὑπέρπ. 50.

Ἀριθ. 94. Ἀφίνει στὸ μιστρ Μικιὲλ Μελίνο τοῦ μακαρίου Τζουάνε στᾶρι μουζουρία 4 καὶ ὄρνιθες 10 χρόνο, σ' ὅλη τὴ ζωὴ του.

Ἀριθ. 95. Ἀκόμη παραγγέλλει, ἂν ἐκεῖνος δὲν θὰ ἔχει ἱκανοποιήσει μερικὰ κληροδοτήματα καὶ χρῆρ

si lochi pij, habbino li
suoi comissarij à sodis-
fare.

No 96. Lassa alli Cl(a-
rissimi)mi s(igno)ri Giaco-
mo et mathiò Zen suoi
cog(na)ti tutto quello che
egli pretende andar de
essi creditore.

ragg(ion)e si debbra pagar, et sodisfar | et il resto¹⁷⁰ dico per
il monast(eri)o di S. Zuane de l fratti, che sia sodisfatto, dell'
affitto di quell' anno | ch' io morirò se non l' hauerò paga-
to, poiche delli | altri anni io pago à tempo deb(it)o alle are
il | form(en)to, et alla uendema¹⁷¹ il uino per il metochio |
de Ambrussa¹⁷², se in quel tempo mi trouerò tenitore(?) | an-
cora. Item lasso alli s(igno)ri Giacomo, et Mathiò | Zen miei
cognati tutto quello, ch' io debbo hauer | dà loro, come
ressiduarij¹⁷³, del q(uondam) s(igno)r franc(esc)o Zen | fù
del s(igno)r Zuane macri, per dan(ar)i da me pagati | et da-
ti, et dà altri in nome mio, et per robbe | date, et per spese
fatte per conto della commiss(ari)a | di esso q(uondam) s(i-
gno)r Zuane, et per il d(ett)o q(uondam) s(igno)r franc(e-
sc)o suo fig(li)o | et unico herede più di quello, ch' io hò
scosso | et hauuto nelle mani, computando le robbe | ch' io
ho hauuto del mobile della casa dopo | la morte di d(ett)o
q(uondam) s(igno)r franc(esc)o sequestrati à mia | instantia,
per il mio cred(it)o, et anco li ip(erpe)ri 12 m. | ch' io leuai
li mesi pass(at)i dalla cam(er)a dal de | posito fatto, per il

πού έχει, σὲ διάφορους Ιε-
ροῦς τόπους, νὰ τὰ ἐκτελέ-
σουν οἱ ἐπίτροποι του.

τη Ἡγουμένη, βρίσκονται στὰ χέρια μου, πρέπει νὰ πληρωθοῦν
καὶ νὰ ἱκανοποιηθεῖ τὸ μοναστήρι. Καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγ.
Ἰωάννου τῶν Καλογέρων νὰ ἱκανοποιηθεῖ γιὰ τὰ νοίκια τοῦ
ἔτους τοῦ θανάτου μου, ἂν ἐγὼ δὲν θὰ τὰ ἔχω πληρώσει, ἀφοῦ
γιὰ τὰ ἄλλα χρόνια πληρώνω τὸν καιρὸ πού πρέπει, στὰ ἄλωνα
τὸ στάρι καὶ τὸ κρασί ὅταν τρυγοῦν¹⁷¹, γιὰ τὸ μετόχι στὰ
Μπροῦσα¹⁷², ἂν τὸν καιρὸν ἐκεῖνο θὰ τὸ κρατῶ ἀκόμη.

Ἄριθ. 96. Ἀφίνει στοὺς
ἐκλαμπρότατους κ. κ. Ἰά-
κωβο καὶ Μαθιὸ Τζέν,
τοὺς κουνιάδους του, ὅλο
ἐκεῖνο πὸ ὁ ἴδιος ἰσχυρί-
ζεται ὅτι εἶναι πιστωτής
τους.

Ἀφίνω στοὺς κουνιάδους μου, κ. κ. Ἰάκωβο καὶ Μαθιὸ
Τζέν, ὅλο ἐκεῖνο πὸ κάνει νὰ παίρνω ἀπ' αὐτοὺς, σὰν διαχει-
ριστὲς¹⁷³ τοῦ μακαρίτη Φραγκίσκου Τζέν, τοῦ ποτὲ Τζουάνε
Μακροῦ, γιὰ χρήματα, πὸ ἐπλήρωσα ἐγὼ καὶ ἄλλοι γιὰ λογα-
ριασμό μου, γιὰ πράγματα πὸ ἔδωσα καὶ γιὰ ἔξοδα πὸ ἔκα-
μα γιὰ λογαριασμὸ τῆς Ἐπιτροπείας τοῦ μακαρίτη ἐκεῖνου Τζου-
άνε καὶ γιὰ τὸν παραπάνω μακαρίτη Φραγκίσκο, γυιὸ του καὶ μο-
ναδικὸ κληρονόμο, ἐπὶ πλέον ἀπὸ ὅσα εἰσέπραξα καὶ πῆρα στὰ
χέρια μου, συμψηφίζοντας τὰ ἔπιπλα τοῦ σπιτιοῦ του, πὸ πῆρα
ἕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ παραπάνω μακαρίτη Φραγκίσκου, τὰ
ὅποια κατασχέθηκαν ἕστερα ἀπὸ αἴτησή μου, γι αὐτὰ πὸ μού
ἔφειλε ὡς καὶ τὶς 12 χιλιάδες ὑπέρπυρα, πὸ σήκωσα τοὺς πε-
ρασμένους μῆνες ἀπὸ τὴν παρακαταθήκη, πὸ ἔγινε γιὰ τὸν πα-

pred(ett)o s'igno)r Giacomo per la com | preda del Casal S.
 Basegio ¹⁷⁴ dall' incanto pub(li)co | et come il tutto per li
 miei conti, et scritte | appare. se però in uita mia non mi
 hauessero | sodisfatto potendo loro scoder, ò far boni ¹⁷⁵ alla
 117r | commiss(ari)a del q(uondam) s(igno)r Piero de mezo il
 dan(ar)o per | me dato à esso s(igno)r Piero, q(uondam)
 s(igno)r Zuane à conto di | quello doueua hauer dall' here-
 dità dal sud(dett)o q(uondam) | s(igno)r Zuane Zen, per il
 resto della sua dote, ciò è | ducati cinquecento correnti, et
 altri d(uca)ti 100. in | circa pagati per la sua parte del da-
 tio della | messettaria ¹⁷⁶ per il Casal Pirathi ¹⁷⁷, come per
 suoi | receueri appare, li quali siano dati à detti si(gno)ri |
 miei cognati insieme con tutte le altre scritt(ur)e, | riceueri,
 et cautioni, che sono nelle mie mani | et à loro pertinenti
 con questo, che prima | faccino cautione, et sicurtà come
 ressiduarij | ut s(upr)a alli miei commissarij, perche la mia
 | heredità sia quieta in perpetuo, et questo uoglio, | che
 habbino detti s(igno)ri miei cognati, per l' amor, che | gli
 porto, douendo però solam(en)te esser pagati à | detta mia

ραπάνω κ. Ἰάκωβο, γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ Ἀγ. Βασιλείου¹⁷⁴
 ἀπὸ τὸ δημόσιο πλειστηριασμό, ὅπως φαίνονται ὅλα ἀπὸ τοὺς
 λογαριασμούς μου καὶ τὰ γραφτά μου. Ἄν ὁμως, ὅσο ζῶ, δὲν
 θὰ μὲ ἔχουν ἱκανοποιήσει, ἀφοῦ μποροῦν ἐκεῖνοι νὰ τὰ πλη-
 ρώσουν ἢ νὰ κάμουν χρεωστικά ἔγγραφα ¹⁷⁵ στὴν ἐπιτροπεία τοῦ
 μακαρίτη Πιέρο Ντεμέτζο, γιὰ τὰ χρήματα ποὺ ἔδωσα ἐγὼ στὸν
 ἴδιο Πιέρο, γιὰ τὸν μακαρίτη Τζουάνε, γιὰ λογαριασμό ὅσων
 ἔπρεπε νὰ πάρει ἀπὸ τὴν κληρονομία τοῦ παραπάνω μακαρίτη
 Τζουάνε Τζέν γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τῆς προίκας του, δηλαδὴ δουκά-
 τα τρέχουσας ἀξίας πεντακόσια καὶ ἄλλα 100 περίπου δουκάτα,
 ποὺ πληρώθηκαν γιὰ τὸ μερίδιό του τοῦ φόρου μεσιτείας ¹⁷⁶ γιὰ
 τὸ χωριὸ Πυράθι ¹⁷⁷, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀποδείξεις του, οἱ
 ὁποῖες πρέπει νὰ δοθοῦν στοὺς παραπάνω κ. κ. κουνιάδους μου,
 μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἔγγραφα, ἀποδείξεις καὶ ἀσφάλειες, ποὺ βρι-
 σκονται στὰ χέρια μου καὶ ἀφοροῦν μαζί μ'αὐτὸ ἐκείνους, πρέπει
 προηγουμένως νὰ κάμουν στοὺς ἐπιτρόπους μου ἀσφάλεια καὶ ἐγ-
 γύηση, σὰν διαχειριστὲς ὅπως παραπάνω, γιὰ νὰ εἶναι ἡ κληρονο-
 μία μου παντοτινὰ ἡσυχῆ. Αὐτὸ θέλω νὰ τὸ πάρουν οἱ παραπά-
 νω κ. κ. κουνιάδοι μου, γιὰ τὴν ἀγάπη ποὺ τοὺς ἔχω· ὀφείλουν
 ὁμως νὰ πληρώσουν στὴν παραπάνω ἐπιτροπεία μου τὰ ἔβδο-
 ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Θ.

commiss(ari)a li toleri settanta crosati di | spagna ¹⁷⁸, che
 io hò dato al sud(dett)o s(igno)r mathiò, quali | diede al s(i-
 gno)r Antonio da Recatigni à conto del suo | cred(it)o con
 d(ett)a heredità, come appar per riceuer di | esso s(igno)r
 mathiò, essendo questi delli dan(ar)i delli | cuori de raggion
 del sopprad(ett)o s(igno)r Zuane Zen Raudi, | non potendo,
 nè l' un, ne l' altro di essi s(igno)ri miei | cognati, per qual
 si uoglia causa, ò pretensione | et per qual si uoglia nome
 e titolo dar alc(un)a | molestia, ò ricercar, ò pretender cosa
 alc(un)a | contra la mia commiss(ari)a et heredità ne manco
 | i miei rapp(rese)ntanti, cercar da loro altro, altrim(en)te
 | molestandola in conto alcuno siano priui | del pred(ett)o ^{117v}
 legato, et benef(ici)o, come delli altri legatarij | dico di so-
 pra. La mia libreria ueram(en)te uoglio | che sia diuisa in
 q(ues)to modo cioè li fig(lio)li del q(uondam) Cl(arissi)mo |
 s(igno)r franc(esc)o de mezo fù del s(igno)r Zorzi mio ca-
 r(issi)mo amico | habbiano tutti quei libri di theologia, di
 s(an)ti Dotto[ri] ¹⁷⁹ | della chiesa, et greca, et latina, et de
 tutti i suoi | concilij, et la sacra Bibia Istoriata, et se ben

No 97. Dispone della sua
 libreria lasciand ne à di-
 uersi.

μήντα ισπανικά ¹⁷⁸ τάληρα με σταυρό, πού έδωσα στον παρα-
 πάνω κ. Μαθιό, ό όποις τά δωσε στον κ. Αντώνιο Ντά Ρεκα-
 τίνι, για λογαριασμό της πίστωσής του από την κληρονομία αυ-
 τή. όπως φαίνεται από την απόδειξη του ίδιου κ. Μαθιοϋ. Αυ-
 τά είναι από τα χρήματα των δερμάτων, πού ανήκουν στον πα-
 ραπάνω κ. Τζουάνε Τζέν Raudi και δέν μπορεί ούτε ό ένας ούτε
 ό άλλος από τους κ. κ. κουνιάδους μου αυτούς, για οποιοδήποτε
 λόγο ή αξίωση και για οποιοδήποτε όνομα ή τίτλο να δώσει κα-
 μιιά όχληση, ή να ζητήσει ή να διεκδικήσει ό,τιδήποτε πράγμα
 σε βάρος της Έπιτροπείας μου και της κληρονομίας μου ούτε και
 οι αντιπρόσωποί μου να ζητήσουν από αυτούς τίποτε. Άλλοιώς,
 αν την όχλήσουν, για οποιοδήποτε λογαριασμό, να στεροϋνται
 το παραπάνω κληροδότημα και εθεργέτημα, όπως λέγω πιο πάνω
 και για τους άλλους κληροδόχους.

*Αριθ. 97. Διαθέτει τη βι-
 βλιοθήκη του άφίνοντάς
 την σε διάφορους.

‘Η βιβλιοθήκη μου θέλω να μοιραστεί μ’ αυτό τον τρόπο’
 δηλαδή: Τα παιδιά του έκλαμπρότατου μακαρίτη Φραγκίσκου
 Ντεμέτζο, του ποτέ Τζώριζη, αγαπητότατου φίλου μου, να πά-
 ρουν όλα τα βιβλία της Θεολογίας, των ‘Αγίων Πατέρων’ ¹⁷⁹ της
 εκκλησίας, και της ‘Ορθόδοξης και της Καθολικής, και όλων
 των συνόδων των και την εικονογραφημένη ‘Αγία Γραφή. Με-

| parte di essi erano del sud(dett)o q(uondam) s(igno)r franc(esc)o per[che] | io gli hò pagati, et hora uoglio, che tornino a [lui] | con li altri miei di theologia come di s(opr)a, ne g[li] | possa esser ricercato cosa alc(un)a di quanto ap- | parerà per le mie scritt(ur)e, per uini datigli | li affitti della casa, et ogn' altro sia, che si | uoglia. Item delli libri, che trattano le hi | storie lasso pezzi uinti al Cl(arissim)o s(igno)r Nicolò | Venier del Cl(arissim)o s(igno)r Andrea mio car(issim)o compare | à sua elett(ion)e, per picciol segno d' amore. Item | delli libri di poesia uolgar ¹⁸⁰ siano dati altri | pezzi quindici al Cl(arissim)o s(igno)r Lunardo Q(ui)ri ni del [. . .] | s(igno)r mathiò à sua elettione, et al Cl(arissim)o, s(igno)r Zuane | mudazzo del s(igno)r Camarlengo delli libri di Rethor[jica] | à sua elett(ion)e altri pezzi quindici, et alli fig(lio)li | q(uondam) Ill(ustrissim)o s(igno)r Giacomo Q(ui)ri ni il Cau(allie)r siano dati il theat[ro] | del mondo dell' ortelio ¹⁸¹, et la Cronica grande | con le figure, et imagini delle persone famose | et notabili, tutti duo in foglio di carta reale ¹⁸² | che sono suoi. Item al s(igno)r Vi-

ρικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ ἦταν τοῦ παραπάνω μακαρίτη Φραγκίσκου, καὶ παρ' ὄλο πὺν τοῦ τὰ ἔχω πληρώσει, τώρα θέλω νὰ γυρίσουν σὲ κείνον μαζί μὲ τὰ ἄλλα δικά μου τῆς θεολογίας, ὅπως ἀναφέρω πὸ πάνω νὰ μὴν τοῦ ζητηθεῖ ἐπίσης τίποτε, ἀπὸ ὅ,τι θὰ φανεῖ στὰ ἔγγραφα μου, γιὰ κρασιὰ πὺν τοῦ ὄδωσα, γιὰ τὰ ἐνοίκια τοῦ σπιτιοῦ καὶ γιὰ ὅ,τιδὴποτε ἄλλο.

Ἐπίσης ἀπὸ τὰ βιβλία πὺν πραγματεύονται γιὰ τὴν ἱστορία ἀφίνω κομμάτια εἴκοσι τῆς ἐκλογῆς του στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Νικολὸ Βενιέρ, γυιὸ τοῦ ἐκλαμπρότατου κ. Ἀντρέα, ἀγαπητοῦ μου κουμπάρου, σὰν μικρὸ σημάδι ἀγάπης.

Ἐπίσης ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς λαϊκῆς ποίησης ¹⁸⁰ νὰ δοθοῦν δεκαπέντε κομμάτια τῆς ἐκλογῆς του στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Λουναρδὸ Κουιρίνι τοῦ κ. Μαθιοῦ. Στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Τζουάνε Μουδάτσο τοῦ κ. Καμαρλέγκο νὰ δοθοῦν βιβλία ρητορικῆς, τῆς ἐκλογῆς του, ἄλλα τεμάχια δεκαπέντε. Στὰ παιδιὰ τοῦ ἐκλαμπρότατου μακαρίτη Τζάκομο Κουιρίνι, τοῦ Καβαλιέρου, νὰ δοθοῦν τὸ Θέατρο τοῦ Κόσμου τοῦ Ὁρτέλιο ¹⁸¹ καὶ τὰ Μεγάλα Χρονικά μὲ τίς εἰκόνες καὶ τίς φιγούρες διασήμων καὶ ἑξόχων προσώπων, καὶ τὰ δύο ἰν foglio, σὲ βασιλικὸ χαρτί ¹⁸², πὺν εἶναι δικά του.

cenzo mio fr(ate)llo | siano dati pezzi trenta del resto della
 libra[ria] | à suo gusto, et elettione, et à thomaso chiria- | 118r
 copulo altri pezzi quindeci del resto de uulgari¹⁸³ | che esso
 eleggerà. Tutti gli altri libri urem(en)te | de ogni sorte, si
 greci, come latini et uulgari, | che sono qui nella Città, nel
 mio studio, e fuori | à trapsanò¹⁸⁴ lasso al sud(ett)o s(igno)r
 Zuan franceschetto | come quello, à cui si appoggia la spe-
 ranza | della posterità di casa nostra, con questi, | che uadano
 in mano del s(igno)r Bernardin mio | nepote, per
 tenerli gouernati, et goderli per | tutto il tempo della uita
 sua, et dopò la | sua morte uadano, in d(ett)o franceschet-
 to, ouer | suoi fig(lio)li maschi, et se detto Bernardin uolesse
 | Dio, che lassasse ancor esso dopò se fig(lio)li maschi |
 legittimi, siano la metà di detti libri di essi | suoi fig(lio)li,
 mà se d(ett)o Bernardin mancasse senza | fig(lio)li, che in
 quel tempo non fusse nè esso | franceschetto, nè alcun suo
 fig(lio)lo maschio, che | Dio, per sua misericordia, no'l per-
 metta, in | quel caso essa libreria uada al monast(eri)o di |
 S. Salvatore di questa Città, li quali si debbano | tener in

Ἐπίσης σὸν ἀδελφὸ μου κ. Βιτσέντζο νὰ δοθοῦν τριάντα κομμάτια τῆς ἐκλογῆς του καὶ τοῦ γούστου του ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο τῆς βιβλιοθήκης, καὶ στὸ Θωμᾶ Κυριακόπουλο ἄλλα δεκαπέντε κομμάτια ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα, τὰ ἰταλικά¹⁸³ ποὺ θὰ διαλέξει ὁ ἴδιος. Ὅλα τὰ ἄλλα βιβλία, κάθε εἶδους, τόσο τὰ ἑλληνικά ὅσο καὶ τὰ λατινικά καὶ τὰ ἰταλικά, ποὺ εἶναι ἐδῶ στὴν πόλη στὸ γραφεῖο μου καὶ ἔξω στὸ Θραψανὸ¹⁸⁴ ἀφίνω σὸν παραπάνω κ. Τζουὰν Φραγκεσκέτο, γιατί εἶναι ἐκεῖνος σὸν ὁποῖον στηρίζονται οἱ ἐλπίδες γιὰ τὴ διαίωνιση τῆς οἰκογένειάς μας· ἐκεῖνα ἐπίσης ποὺ πᾶνε στὰ χέρια τοῦ ἀνεψιοῦ μου κ. Μπερναρντίν, ὁ ὁποῖος θὰ τὰ ἐξουσιάζει καὶ θὰ τὰ ἀπολαμβάνει σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, μετὰ τὸ θάνατό του νὰ περιέρχονται σὸν παραπάνω Φραγκεσκέτο ἢ στὰ ἀρσενικά παιδιὰ του. Καὶ ἂν εὐδοκήσει ὁ Θεὸς νὰ ἀφίσει καὶ ὁ παραπάνω Μπερναρντίν νόμιμα ἀρσενικά παιδιὰ τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ νὰ πηγαίνουν στὰ παιδιὰ του αὐτά. Μὰ ἂν ὁ Μπερναρντίν αὐτὸς πεθάνει δίχως παιδιὰ καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε ὁ Φραγκεσκέτο οὔτε κανένα παιδί του ἀρσενικό, ποὺ ὁ Θεὸς ὁ πολυέσπλαχνος νὰ μὴν τὸ ἐπιτρέψει, τότε ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ νὰ πηγαίνει στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Σαλβατόρου τῆς πόλης αὐτῆς, ὅπου πρέπει νὰ τὴ διατηροῦν ὑπεύθυνα σ' ἓνα μέ-

un luoco gouernati, perche di tempo | in tempo li padri di
 esso si possano seruire | cosi per studio, come per predicare
 a continua | mia commemorat(ion)e, et de tutti i miei et se
 ben | dico di sopra, che tutti i libri di theologia di sacri |
 118v Dottori siano dati alli s(igno)ri de mezi, però uoglio | et di-
 chiaro, che la summa di s(an) thomaso, et la | catena
 aurea¹⁸⁵ del medemo quelle, che sono in | foglio insieme con
 la raccolta fatta da santi | Dottori dà Pietro lombardo¹⁸⁶
 sopra l' epistole | di S. Paulo restino nella libreria, et uadano
 | in mano di Bernardin, et dopo lui peruen | gano doue
 hò ordinato di sopra, douendosi | far inuent(ari)o et nota
 della soprad(ett)a libreria | a futura memoria. Item lasso à
 quel Padre | confessore, che mi confessarà nell' ultimo del-
 la | mia uita c(echi)ni 4. d' oro, et à quel Reuer(endissim)o,
 et pio | sacerdote che mi sarà app(ress)o in quella benedetta
 | hora, à raccomandandar l' anima mia al mio | crea-
 tore, et con il consolar, et conformarmi | in si terribil passo
 altri c(echi)ni 4. d'oro da esser | et all' uno, et all'altro dati
 sub(it)o perche | ciascuno di essi dica cinque messe per le

No 98. Lassa al padre confessore che lo confeserà nell' ultimo della sua uita c(echi)ni 4: d' oro. Item al sacerdote che nell' ultimo punto le raccomanderà l'anima altri c(echi)ni 4. d' oro.

ρος για νὰ μποροῦν νὰ τὴ χρησιμοποιοῦν οἱ πατέρες τοῦ μοναστηριοῦ αὐτοῦ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, τόσο για μελέτη ὅσο καὶ για τὸ κήρυγμα, σὰν παντοτινὸ μνημόσυνό μου καὶ ὄλων τῶν δικῶν μου. Καὶ παρ' ὄλο πὸν λέγω παραπάνω νὰ δοθοῦν ὅλα τὰ βιβλία τῆς Θεολογίας καὶ τῶν Ἁγ. Πατέρων στοὺς κ. κ. Ντεμέτζους, ὅμως θέλω καὶ ξεκαθαρίζω τὸ «Σύστημα τῆς Θεολογίας» τοῦ San Tomaso καὶ ἡ «Χρυσὴ Ἄλυσις»¹⁸⁵ τοῦ ἴδιου, πὸν εἶναι in foglio, μαζὶ μὲ τὴ συλλογὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων, τὴ γινομένη ἀπὸ τὸν Πέτρο Λομπάρνο¹⁸⁶ πάνω στίς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, νὰ μείνουν στὴ βιβλιοθήκη καὶ νὰ πηγαίνουν στὰ χέρια τοῦ Μπερναρντίν καὶ ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν νὰ πηγαίνουν ὅπου ἔχω διατάξει παραπάνω. Πρέπει νὰ κάνουν ἀπογραφή τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς για τὸ μέλλον.

Ἐπίσης ἀφίνα στὸν ἐξομολογητὴ Πατέρα, πὸν θὰ μὲ ἐξομολογήσει για τελευταία φορὰ στὴ ζωὴ μου 4 τσεκίνια χρυσά καὶ σ' ἐκεῖνο τὸ σεβάσμιο καὶ εὐσεβῆ ἱερέα πὸν θὰ εἶναι κοντά μου τὴν εὐλογημένη ἐκείνη ὥρα, για νὰ συστήσει τὴν ψυχὴ μου στὸ δημιουργό μου, για νὰ μὲ παρηγορεῖ καὶ νὰ μὲ προετοιμάσει για ἓνα τόσο τρομερὸ πέρασμα, ἄλλα 4 τσεκίνια χρυσά. Καὶ στὸν ἓνα καὶ στὸν ἄλλο πρέπει νὰ δοθοῦν ἀμέσως, για νὰ κάμει ὁ κα-

*Αριθ. 98. Ἀφίνει στὸν ἐξομολογητὴ Πατέρα πὸν θὰ τὸν ἐξομολογήσει για τελευταία φορὰ στὴ ζωὴ του τσεκίνια 4 χρυσά. Ἀκόμη στὸν παπᾶ πὸν τὴν τελευταία στιγμὴ θὰ δεηθεῖ για τὴν ψυχὴ του ἄλλα 4 χρυσά τσεκίνια.

No 99. Al nod(a)ro che appresenterà questa sua ordinatione lassa c(echi)ni 8: d' oro.

No 100 Il residuo de tutti li suoi beni presenti et futuri lassa alli Cl(arissimi s(igno)ri Z. Franc(esc)o et Vincenzo Cornaro suoi fratelli.

| cinque piaghe del N. s(igno)re, et preghino, per la | peccatrice anima mia, et al nod(ar)o, che | app(rese)ntara questa mia ordinatione lasso | c(echi)ni otto d' oro essendo però oblig(at)o di far una | copia di esso alla mia consorte, et un' altra | alli s(igno)ri miei fr(ate)lli, et commissarij. Il residuo | ueram(en)te de miei beni p(rese)nti, et futuri à me | per qual si uoglia modo, et ragg(ion)e spettanti | et pertinenti lasso alli pred(ett)i Cl(arissi)mi s(igno)ri Z. franc(esc)o | et Vincenzo miei fr(ate)lli dilet(issi)mi, et la mia beneu(olez)a | et quella del s(igno)r Dio.

119f

Io Andrea Cornaro fuò del Cl(arissi)mo s(igno)r Giac(om)o hò fatto | scriuer il p(rese)nte mio testam(ent)o, et ordinat(ion)e | di mano de m. thomaso chiriacopulo mio | amico, et confidente in mia p(rese)ntia dicendo | io le parole, et ordinando, il qual' ho sotto | scritto di parte in parte di mia propria | mano, come faccio qui nel fine, et quello | laudo, approbbo [et] confermo, in tutte le | sue parti, come tutto fosse scritto da me, | et hò fatto far un' altra

*Αριθ. 99. Στο συμβολαιογράφο που θά παρουσιάσει τη διαθήκη του αυτή άφίνει τσεκίνια χρυσά 8.

*Αριθ. 100. Το υπόλοιπο όλων τών αγαθών του, τών παρόντων και τών μελλόντων, άφίνει στους έκλαμπρότατους κ. κ. Τζουάνε - Φραγκίσκο και Βιτσέντζο Κορνάρο, αδελφούς του.

θένας πέντε λειτουργιές για τις πέντε πληγές του Κυρίου ημών και παρακλήσεις, για την αμαρτωλή ψυχή μου. Στο συμβολαιογράφο που θά παρουσιάσει τη διαθήκη αυτή άφίνω δικτώ τσεκίνια χρυσά, με την υποχρέωση όμως να κάμει ένα αντίγραφό της για τη σύζυγό μου και ένα άλλο για τους κ. κ. αδελφούς μου και Έπιτρόπους μου. Το υπόλοιπο της περιουσίας μου, της σημερινής και της μελλοντικής, που άνήκει σε μένα με οποιοδήποτε τρόπο και για οποιαδήποτε αιτία, άφίνω στους παραπάνω έκλαμπρότατους κ. κ. Ζ. Φραγκίσκο και Βιτσέντζο, τους προσφιλέστατους αδελφούς μου μαζί με την άγάπη μου και την άγάπη του Θεού.

*Εγώ ο Αντρέας Κορνάρος του ποτέ έκλαμπρότατου κήρ Τζάκομο διάταξο να γραφεϊ η παρούσα διαθήκη και διάταξή μου, από το χέρι του κήρ Θωμά Κυριακόπουλου, φίλου μου και έμπιστου, παρουσία μου, υπαγορευόντας εγώ τα λόγια και διατάσσοντας ό,τι έχω υπογράψει κατά τμήματα με το ίδιο το χέρι μου, όπως υπογράφων κι εδω στο τέλος' και αυτά τα εγκρίνω, τα επιδοκιμάζω και τα επιβεβαιώνω σε όλα τους τα σημεία, σαν όλη η διαθήκη να ήταν γραμμένη από μένα. Διάταξα να γίνει ένα

copia simile, per | app(rese)ntar questo in mano di nod(a-
r)o, et la | copia far, che sia p(rese)ntata in Canc(ella)ria et
| messa nel casson ¹⁸⁷ et tutti duo, l' authen | tico, et la
copia hò interlineato ¹⁸⁸, et di mia | mano cartato ¹⁸⁹.

Item dechiaro, che li libri, che lasso allì sud(dett)i | s(i-
gno)ri de mezo fig(lio)li del q(uondam) s(igno)r franc(esc)o
uoglio, | che siano quelli tutti, che hò nel primo | foglio di
mia mano scritte queste parole | franc. de medio col nu-
m(er)o in ciascun di | essi, che tutti sono tra piccioli, et
grandi | n(umer)o | 51 |, et questi habbiano, et non altri.

119v Item lasso à Nicolachi Zen fig(lio)lo del s(igno)r mathiò
| mio Cognato tutti li libri di Logica. Item lasso alla
chiesa noua di s(an)to onufrio ¹⁹⁰, che si | fabrica al p(re-
se)nte ip(erpe)ri 200 dà esser spesi in d(ett)a | fabrica, et
duo traui di un cipresso delli più | grandi, et migliori, per
le cornison del san | tuario detto in greco agiouema ¹⁹¹
per l' anima | mia.

Io Andrea Cornaro scrissi di mia mano le | sopradette
sette righe, et affermo.

ἄλλο ἀντίγραφο, ὁμοιο, γιὰ νὰ παραδοθεῖ στὰ χέρια τοῦ συμβο-
λαιογράφου, καὶ τὸ ἀντίγραφο ποὺ πρέπει νὰ παραδοθεῖ στὴν
Καγκελαρία καὶ νὰ τοποθετηθεῖ στὸ Κασόνι ¹⁸⁷. Καὶ στὰ δυὸ ἀν-
τίγραφα καὶ στὸ πρωτότυπο ἔχω σημειώσει καὶ ὑπογράψει στὰ
ἐνδιάμεσα ¹⁸⁸ καὶ τὰ ἔχω ἀριθμήσει ¹⁸⁹.

Ἐπίσης δηλώνω, ὅτι τὰ βιβλία ποὺ ἀφίνω στοὺς παραπάνω
κ. κ. Ντεμέτζους, παιδιὰ τοῦ μακαρίτη Φραγκίσκου, θέλω νὰ εἶ-
ναι ὅλα ἐκεῖνα ποὺ στὸ πρῶτο φύλλο ἔχω γράψει μὲ τὸ ἴδιο μου
τὸ χέρι αὐτὰ τὰ λόγια, «franc. de medio», μὲ τὸν ἀριθμὸ στὸ
καθένα ἀπ' αὐτὰ, ποὺ συνολικά, μεγάλα καὶ μικρά, εἶναι 51.
Αὐτὰ νὰ πάρουν καὶ ὄχι ἄλλα.

Ἐπίσης ἀφίνω στὸ Νικολάκι Τζέν, γυιὸ τοῦ κ. Μαθιοῦ, τοῦ
κουνιάδου μου, ὅλα τὰ βιβλία τῆς Λογικῆς.

Ἐπίσης ἀφίνω στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ὁνουφρίου ¹⁹⁰,
ποὺ κτίζεται τώρα, ὑπέρυρα 200, γιὰ νὰ δαπανηθοῦν στὸ κτήρι
αὐτὸ καὶ νὰ δοθοῦν δυὸ τράβες ἀπὸ ἓνα κυπαρίσσι, οἱ πῶ μεγάλες
καὶ οἱ πῶ καλές, γιὰ τὸ τέμπλο τοῦ ἱεροῦ, ποὺ λέγεται ἐλληνικά
«Ἁγιο Βῆμα» ¹⁹¹, γιὰ τὴν ψυχὴ μου.

Ἐγὼ ὁ Ἀντρέας Κορνάρος ἔγραψα μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι
τοὺς παραπάνω ἑπτὰ στίχους καὶ βεβαιώνω.

No 101. Faccia dichiara-
tione delli suoi libri las-
ciando al s(igno)r Nico-
lachi Zen fig(lio)lo del
sig(no)r Mathiò suo cu-
gnato tutti li libri di lo-
g'ca.

No 102. Alla fabrica del-
la Chiesa S. Onofrio i-
p(erpe)ri 200: et doi tra-
ui di cipresso.

Ἄριθ. 101. Κάνει δήλωση
γιὰ τὰ βιβλία του, ἀφι-
νοντας στὸν κ. Νικολάκη
Τζέν, γυιὸ τοῦ κουνιάδου
του κ. Μαθιοῦ, ὅλα τὰ βιβλία
τῆς λογικῆς.

Ἄριθ. 102. Στὴν οἰκοδομὴ
τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ὁ-
νουφρίου ὑπέρυρα 200
καὶ δυὸ κυπαρίσσιες τρά-
βες.

Nota, che à c(ar)te 7. Io hò fattò di mia mano | una postiletta sopra la riga n° 35. di | queste parole, dal tempo passato, et poco | più sotto nella riga doue diceua m. | Piero feci di mia mano da recanati.

Andrea Cornaro mano propria scrissi | et di sopra doue diceua per error in | questa facciata S. Lefteri¹⁹², hò fatto S(an)to onufrio.

Σημείωση, ὅτι στὸ φύλλο 7 ἐγὼ ὁ ἴδιος μὲ τὸ χέρι μου ἔκαμα μιὰ προσθήκη, πάνω ἀπὸ τὸ στίχο 35 μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «ἀπὸ τὸν περισμένο καιρὸ» καὶ λίγο παρακάτω, στὸ στίχο ὅπου ἔλεγε μάστρο Πιέρο, ἔγραψα μὲ τὸ χέρι μου «da recanati».

Ἀντρέας Κορνάρος, ἔγραψα μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι καὶ στὸ παραπάνω σημεῖο τῆς σελίδας αὐτῆς, ποὺ ἔλεγε κατὰ λάθος S(an) Lefteri¹⁹², τὸ ἔκαμα S(an)to Onufrio.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹⁾ Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Κυριακόπουλος ὑπῆρχε στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸ ΙΓ' αἰῶνα, ἀπὸ ὅσα τουλάχιστο γνωρίζω. Σὲ συμβόλαιο τοῦ 1301 τοῦ συμβολαιογράφου τοῦ Χάντακα Benvenuto de Brixano ἀναφέρεται: «*Giorgio Chyriacopulo, habitatore Siurites in casali Merona*». (βλ. R. Morozzo della Rocca, Benvenuto de Brixano notaio in Candia 1301 - 1302, Venezia 1950, σ. 168). Ὁ Ant. Trivan ἀναφέρει στὸ Χρονικὸ του (σελ. 82 τοῦ χειρογράφου ὄριθ. 2091 τῆς Bibliothéque Nationale, Paris) τὴν οἰκογένεια Scordili Chiriacopulo ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους τῶν Ρουσιτικῶν, τοῦ Ἁγ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἁγ. Νικήτα, τοῦ Φραγκοκάστελου, τῶν Σφακιῶν καὶ τοῦ Ἀποκορώνου, ποὺ πῆγαν νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ στὸ Γεν Προβλεπτὴ Μαρίνο Καβάλι. Ὁ ἴδιος Trivan ἀναφέρει παρακάτω (σελ. 108): «...nell' altre Compagnie del Castelo di Sfachia sono compresi li Lungini, li Labini... el li Chiriacopuli essendo tutti questi del Scordillato». Συνεπῶς οἱ Κυριακόπουλοι τοῦτοι καταγόταν ἀπὸ τοὺς Σκορδίλιδες.

²⁾ Κοινὸς τύπος τῶν διαθηκῶν τῆς τότε ἐποχῆς «... (καὶ) πρώτων δὲ ἀφίνω πᾶσι τοῖς ἐν χριστιανοῖς τῆν) ἐν Κ(υρί)ω ἀγάπην τε (καὶ) τελειωμένην συγχώρησιν...». Διαθήκη τῆς «κερ Ἄννας τῆς Μ(εν)τηνουδένας»... «εἰς τὸν Μπούργ(ο)ν τῆς Ναξί(ας)». (βλ. Ἰακ. Τ. Βισβίτζη, Ναξιακὰ Νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577). Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν, τεύχος 4 (1951) σ. 57). Τύπος βυζαντινῶν διαθηκῶν βλ. καὶ εἰς Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. ΣΤ', Βενετία 1877, σ. 605 κ.ἑξ.

⁴⁾ Ἡ γυναίκα τοῦ Ἀ. Κορνάρου καταγόταν, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τῆ γυναικείας ἀπὸ τὰ συμβόλαια τοῦ Ἀρετίου, οἰκογένεια Τζέν, Τζές, Τζένος· οἱ Τζέν ἦταν φεουδάρχες στὸ Μεραμπέλο. Τὸ χωριὸ Καρές, ἡ σημερινὴ Νεάπολη, ἦταν φεουδὸ της, καὶ τὸ ἄλογο τοῦ φεουδου αὐτοῦ ἦταν γραμμένο στὸ ὄνομά της (βλ. σ. 431). Στὰ συμβόλαια τοῦ Ἀρετίου, ποὺ εἶναι τῆς ἰδίας περιόπου ἐποχῆς, ἄπαν. τᾶται πολλὲς φορὲς τὸ ἐπίθετο αὐτὸ καὶ ὁ πρῶτος ἡγούμενος τῆς μονῆς Ἀρετίου καὶ πνευματικὸς τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μονῆς Μάρκου Παπουδοπούλου ἦταν ὁ Ἰωσήφ Τζές. (βλ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», ἔτος Α' Ἡράκλειον 1912, σ. 373). Ὅπως φαίνεται ἡ οἰκογένεια αὐτὴ εἶχεν ἐξελληνιστεῖ καὶ εἶχεν ἀσπαστεῖ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα· δὲν ξέρω ὅμως ἂν καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Α. Κορνάρου Κορναρόλα ἦταν ὀρθόδοξη. Ἡ οἰκογένεια Τζέν, εἶχε καὶ ἄλλο κλάδο στὰ Χανιά, ποὺ μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους μετανάστευσε στὰ Ἐφράνγησα. (βλ. Α. Ζώη, Κρητικὲς Σελίδες, στὰ «Κρητικὰ Χρονικὰ» Θ', σ. 75).

Τὸ ὄνομα Κορναρόλα (Κορνηλία) ἦταν τότε συνηθισμένο στὴν Κρήτη. Σὲ συμβόλαιο τοῦ 1614 ἀναφέρεται ἡ Κορναρόλα Μπός, ποὺ εἶχε μὲ τοὺς ἀδελφοὺς της «καβαλαρικὸν ἀράδαγο» τὸν Ἄγ. Ἀντώνιο στὸ Καρύδι Μεραμβέλου. (βλ. «Χριστ. Κρήτη» ὁ. π. Α' σ. 52). βλ. ἐπίσης τὸ γενεαλογικὸ Πίνακα ὅπου ἀναφέρονται καὶ ἄλλες οὔζυγοι τῶν Κορνάρων μὲ τὸ ὄνομα Κορνηλία. Τὸ ὄνομα Κορναρόλα χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον σὰν βαπτιστικὸ στὸ χωριὸ Μαργαρίτες Μυλοποτιάμου, μὰ μὲ τὸν ὑποκοριστικὸ χαϊδευτικὸ τύπο Κορμαρά. (βλ. Ν. Στ α υ ρ ι ν ῖ δ η, Ἀνδρέας Μηλιώτης, στὰ «Κρητικὰ Χρονικὰ», Β', σ. 549).

⁴⁾ Ὁ Bernardin αὐτὸς εἶναι γιὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ διαθέτη Ζ. Francesco, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στίς 9 τοῦ Γενάρη 1677 καὶ πῆρε γυναίκα τὴν Κορνηλία Μπὸν τὸ 1597. (βλ. Γενεαλ. Πίνακα 11η γενεά). Σ' αὐτὸν ἀφίνει ὁ διαθέτης τὸ ἕνα τρίτο τοῦ Θρασανοῦ (βλ. σ. 422, 423) καὶ μέρος τῆς Βιβλιοθήκης του (βλ. σ. 452).

⁵⁾ Ἡ λ. ἄ ρ κ λ α (arca, sepoltura, tomba, βλ. Β ο e r i o) ὑπάρχει ἀκόμη στὸ στόμα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ καὶ σημαίνει τάφο μὲ ξεστους λίθους, ἀντίθετα πρὸς τὸ μ ν ἦ μ α, ποὺ σημαίνει τάφο σκαμμένο στὸ χῶμα. Γι' αὐτὸ προτίμησα νὰ χρησιμοποιήσω τὴ λέξη, παρ' ὅλο ποὺ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα ἔχει διαφορετικὴ σημασία.

⁶⁾ Τὸ βαπτιστικὸ Ἀνεζίνα, Ἀνέζα, ἦταν συνηθισμένο τότε στὴν Κρήτη. Ἀναφέρεται σὲ πολλὰ συμβόλαια τοῦ Ἀρετίου. Ἀκούεται καὶ σήμερον.

⁷⁾ Livello (libellus). Συμβόλαιο ἐμφύτευσης. Τὸ φεουδαλικὸ τέλος, ποὺ πλήρωνε ὁ καλλιεργητὴς στὸν ἰδιοκτήτη τοῦ κτήματος, ποὺ παραχωροῦσε στὸν καλλιεργητὴ σὰν γ ο ν ι κ ὸ. (βλ. σχετικὰ: Σ. Σ π α ν ἄ κ η, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας τ. Ι, Ἡράκλειον 1940, σ. 48, 106, «Χριστιανικὴ Κρήτη», ὁ. π. Α', σ. 75, 336, Β', 288, Ἄγ. Ξ η ρ ο υ χ ἄ κ η, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή, Κρήτη καὶ Ἐπιάνησος, Ἀθήνησι 1934, σ. 85, 87, Β ι σ β ῖ ζ η, ὁ. π. σ. 132, ὑποσ. 4).

⁸⁾ Ἡ ἑλληνικὴ λέξη γ ο ν ι κ ὸ, ἐδήλωνε στὴ Βενετοκρατία τὸ κτῆμα ποὺ παραχωροῦνταν ἀπὸ τὸ φεουδάρχη ἢ καὶ τὸ ἴδιο τὸ Κράτος στὸν καλλιεργητὴ μὰ γιὰ πάντα, μὲ δικαίωμα νὰ τὸ κληρονομοῦν τὰ παιδιά του (γι' αὐτὸ λεγόταν καὶ γονικὸ) καὶ μὲ μόνη ὑποχρέωση νὰ πληρώνει στὸ φεουδάρχη τὸ λ ι β ῆ λ ο. Καὶ σήμερον ἀκόμη χρησιμοποιεῖται ἡ λ. στὴν Κρήτη, γιὰ νὰ δηλώσει τὴν περιουσία ποὺ παίρνει τὸ παιδί κληρονομιά ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν περιουσία ποὺ ἀποκτᾶ τὸ ἴδιο μὲ ἄλλο τρόπο (ἀ-

γορά, δωρεά κλπ.). 'Επειδή ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων αὐτῶν γίνονταν μὲ μεγαλύτερη ἐπιμέλεια καὶ ἐνδιαφέρον, γιατί κάθε βελτίωσή τους ὠφελούσε καὶ τοὺς κληρονόμους τοῦ γονικάρου, οἱ Γενικοὶ Προβλεπτεῖς δὲν παραλείπουν νὰ συνιστοῦν στὴν Κεντρικὴ Κυβέρνηση τῆς Βενετίας νὰ παραχωροῦνσι τὰ κτήματα στοὺς χωρικοὺς ὡς γονικά, «*perche tutti quelli, c'hanno terreni a Gonicò, che vuol dire livello, gl' hanno ridotti in stato tale, che rispetto a gl' altri luoghi, si possono dire giardini...*». (Βλ. Σ. Σπανάκη, Μνημεία Ι, σ. 48, ΙΙ, σ. 90. Πρβλ. καὶ «Χρ. Κρήτη» Α' σ. 322 κλπ. καὶ Βισβίζη, ὁ. π. σ. 143 κ.έξ.).

⁹⁾ Τοπωνύμιο κοινὸν στὴν Κρήτη.

¹⁰⁾ Ὁ Ἄντρέας Κορνάρου ἀνήκε στὸ Τάγμα τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου. Κάθε τάγμα θρησκευτικὸ εἶχε τὸ δικό του χαρακτηριστικὸ ἔνδυμα, τὴ λεγόμενη cappa.

¹¹⁾ Ἡ Santa Maria di Barocci ἢ Madonna Barozani, ὅπως ἀναφέρεται στὸ χάρτη τοῦ Werdmüller, ἦταν ὀρθόδοξη ἐκκλησία καὶ βρισκόνταν στὸ οἰκοδ. τετράγωνο 36 (Βλ. «σχέδιον πόλεως Ἡρακλείου» τοῦ Δήμου Ἡρακλείου), ποῦ εἶναι ἀπέναντι στὴ ΒΔ γωνιά τοῦ σημερινοῦ πάρκου τῆς παλαιᾶς Νομαρχίας, (Οἰκία Εὐαγγ. Περάκη) (βλ. σχετικὰ G. Gerola, Topografia delle chiese della città di Candia, estratto dal «Bessarione», Roma 1918, σ. 32, τοῦ ἰδίου, I Francescani in Creta «Collectanea Franciscana» Assisii II (1937) 322 καὶ «Κρητικὰ Χρονικά», Α' σ. 412, ὑποσ. 89).

¹²⁾ Ἡ Santa Maria Formosa, graeco nomine Eumorphi, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Fl. Cornellius στὴν Creta Sacra, Venetiis 1755 vol. I σ. 220 καὶ 228 καὶ vol. II, σ. 14. (Πρβλ. καὶ G. Gerola, Topografia, ὁ. π. σ. 29 ἀρ. 117).

Ποῦ ἦταν ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς δὲν μοῦ εἶναι γνωστὸ. Ἡ διάταξη ὁμως αὐτῆ τοῦ Κορνάρου, ποῦ λέει νὰ μεταφερθεῖ τὸ λείψανό του «ἀπὸ τὸ σπίτι του στὴ Santa Maria di Barocci ἢ στὴ Santa Maria Formosa», ποῦ ἀπὸ τοὺς ὀρθόδοξους λεγόταν Εὐμορφη, μᾶς κάνει νὰ υποθέσουμε δικαιολογημένα, πὼς τὸ σπίτι του βρισκόταν κοντὰ στις ἐκκλησίες αὐτές. Κι ἀφοῦ ξέρομε τὴ θέσις τῆς S. Maria di Barozzi (βλ. ὑποσ. 11) ἐκεῖ κοντὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε καὶ τὴ S. Maria Formosa. Στὸ χάρτη τοῦ Werdmüller ἀναφέρεται, δυτικὰ ἀπὸ τῆς S. Maria di Barozzi μιὰ ἐκκλησία (βλ. G. Gerola, Topografia κ.λ.π. ὁ. π. πίνακα VI ἀριθ. 40), μὲ τὴν ὀνομασία La Madonna, δίχως ἄλλο ἐπίθετο. (Τὸ ἐπίθετο Formosa ἀναφέρεται μόνο στὸν πίνακα ἐκκλησιῶν τοῦ Χάνιακα ποῦ δημοσιεύει ὁ Gerola στὴν Topografia ο. σ. σ. 29 στὴ σειρὰ τῶν ἐκκλησιῶν di rito latino). Μποροῦμε συνεπῶς νὰ υποθέσουμε ὅτι ἡ ἐκκλησία αὐτῆ La Madonna εἶναι ἡ S. Maria Formosa ἢ Εὐμορφη καὶ ὅτι τὸ palazzo τοῦ Ἄντρ. Κορνάρου θὰ βρισκόταν στὴν περιοχὴ αὐτῆ καὶ πιθανῶς ἐκεῖ κοντὰ στὴν ἐκκλησία della Madonna, ὅπου ὁ Werdmüller σημειώνει εὐρύχωρους κήπους· ἴσως ἢ ἐπὶ τουρκοκρατίας οἰκία τοῦ ὀθωμανοῦ Ρασίχ Ἀσπράκη. Τὸ χῶρον ἐκεῖνο τῶν κήπων καὶ τῆς ἐκκλησίας La Madonna καλύπτουν σήμερα τὰ οἰκοδομικὰ τετράγωνα 48 καὶ 56 τοῦ σχεδίου πόλεως Ἡρακλείου.

¹³⁾ Ἡ λ. capitolo σημαίνει adunanza dei canonici. Νομίζω πὼς ἐδῶ εἶχε τὴν ἔννοια τῆς λ. χορός, μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τῆς σημασίαν.

¹⁴⁾ Ἡ τόρτσα, ἀπὸ τὸ βενετσάνικο torza ἢ torzo, (torcia), σημαίνει δέση κεριῶν, ἀνάλογο πρὸς τὸ βυζαντινὸν τρικέρι. Ἡ λ. εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερα σὲ χρῆσιν στὴν Κρήτη καὶ σημαίνει μακρὸν κηροπήγιο, συνήθως ξύλινο, μὲ τὸ ὄποιο «φέγγουν» τοῦ παπᾶ, ὅταν λέει τὸ Εὐαγγέλιο.

¹⁵⁾ Τὸ ὑπέρπυρο ἦταν χρυσὸ βυζαντινὸ νόμισμα, συνηθέστατο στὰ ἔγγραφα τῆς Βενετοκρατίας. (Σχετικὰ βλ. Ἐ η ρ ο υ χ ᾶ κ η, Βενετοκρατουμένη κλπ. δ. π. σ. 113 καὶ 112α καὶ «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 356).

¹⁶⁾ Ἡ Canto gregoriano. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ἢ Gregorio Magno (590 - 605) ἀναμόρφωσε τὸ canto ecclesiastico, πού πῆρε ἔπειτα τὸ ὄνομά του.

¹⁷⁾ Ἡ γνωστὴ μεγάλη ἐκκλησία di rito latino στὸ σημερινὸ Μπεντενάκι. Ἦταν τὸ μοναστήρι τοῦ τάγματος τῶν Padri Domenicani. Ἐπὶ τουρκοκρατίας μετατράπηκε σὲ τέμενος στὸ ὄνομα τοῦ Σουλτάν Ἰμπραχίμ.

¹⁸⁾ Ὁ Ἅγ. Φραγκισκος, τὸ γνωστὸ μοναστήρι τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν (Franciscani Minori Osservanti), πού ἦταν στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἦτανε τὸ πιὸ σπουδαῖο καὶ τὸ πιὸ πλούσιο ἀπὸ ὅλα τὰ λατινικὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης, πού γιὰ τὸν ἐξωραϊσμό καὶ τὴ διακόσμησή του συνέβαλε μὲ πολλοὺς τρόπους καὶ ὁ κρητικὸς Πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Ε'. (Βλ. σχετικὰ G. Gerola, Monumenti Veneti nell' isola di Creta vol. II, Venezia 1908, σ. 112 κ. ἑξ.). Ἐπὶ τουρκοκρατίας μετατράπηκε σὲ τέμενος στὸ ὄνομα τοῦ Σουλτάν Μεχμέτ Δ' καὶ ἦταν γνωστὸ ὡς Χιουγκιάρ Τζαμισί (Αὐτοκρατορικὸ τέμενος).

¹⁹⁾ Ὁ Ἅγ. Σαλβατόρος ἢ Ἅγ. Σωτήρας, στὴν Τουρκοκρατία γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Βαλιδὲ Τζαμί, μετατράπηκε τελευταῖα σὲ σχολεῖο. (Σχετικὰ βλ. G. Gerola, Monumenti Veneti κλπ. δ. π. II σ. 120 κ. ἑξ.).

²⁰⁾ Altar privilegiato. Προνομιακὸ δικαίωμα, πού εἶχε δοθεῖ, ὅπως φαίνεται, καὶ στὴ μητροπόλη τῆς Κρήτης, ἀπὸ τὸν Πάπα. Σύμφωνα μ' αὐτὸ ὁ ἱερούργος ἱερέας μπορούσε νὰ δώσει, ὁρισμένες ἡμέρες, πλήρη ἄφεση ἁμαρτιῶν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

²¹⁾ Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸ γνωστὸ κρητικὸ σοφὸ κληρικὸ καὶ σπουδαῖο ἱεροκέρυκα Μελέτιο Βλαστό. Σχετικὰ μὲ τὸ Μελέτιο Βλαστό βλ.: Charles Astruc, Maxime Margounios et les recueils parisiens, στὰ «Κρητικὰ Χρονικά» Γ' σ. 225, 230, 231 καὶ 234, Μ. Ι. Μανούσας, Αἰ ὀμιλίας τοῦ Νεκταρίου Ἱεροσολύμων «Κρητικὰ Χρονικά» Ζ', σ. 166 ὁ Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ἔχει τὴ γνώμη ὅτι αἱ «Διδαχαὶ Μελετίου Ἱερομονάχου Κρητῆς ... ἄς ἔλεξεν εἰς τὸν Χάντακα», πού ἀναφέρονται στὸν ὑπ' ἀριθ. 254 (παλ. 56) κώδικα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγιοταφειτικοῦ Μετοχίου σ. 807 - 1076, πιθανὸν νὰ ἀνήκουν στὸ Μελέτιο Βλαστό. Ὁ Μελέτιος Βλαστός ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως. (Βλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἰπτόλυτος Χίου ὁ Κρήτης, εἰς «Κρητικὰ Χρονικά», Ζ' σ. 37).

²²⁾ Καὶ ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ διαθέτη, ἡ Agnesina Zen, καὶ ἡ δευτέρα ἡ Cornarola Zen καταγόταν ἀπὸ τὴν ἴδια γνωστὴ οἰκογένεια Zen, βλ. παραπάνω ὑποσ. 3.

²³⁾ Ἡ Santa Caterina Franca τῆς Σητείας εἶναι κατὰ τὸν G. Gerola (Monumenti o. c. σ. 145) ἡ σημερινὴ ὀρθόδοξη ἐκκλησία πού βρῖσκεται στὴ μέση τῆς πόλης, ξανακτισμένη ἀπὸ τὰ θεμέλια.

²⁴⁾ Τὸ μουζούρι εἶναι γνωστὸ μέτρο σιτηρῶν, σὲ χρῆση ἀκόμη καὶ σήμερα, τοῦλάχιστο γιὰ νὰ δείξει τὴν ἔκταση τοῦ ἀγροῦ. Ὅπως φαίνεται ὑπῆρχαν μουζούρια μὲ διαφορετικὸ βῆρος σὲ κάθε διαμέρισμα τῆς Κρήτης, ἀφοῦ κι ὁ Καστροφύλακας κάνει λόγο γιὰ misura caniota. (Βλ. Ἐ η ρ ο υ χ ᾶ κ η, ἡ Βενετοκρατουμένη κλπ. δ. π. σ. 121 ὑποσ. 3, «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 340 καὶ «Κρητικὰ Χρονικά» Θ' σ. 240).

²⁵⁾ Ὑποθέτω πὼς ἡ φράση τοῦ διαθέτη *ivi sepolti* ἀναφέρεται μᾶλ-

λον στο χωριό Πισοκέφαλο και όχι στο μοναστήρι Santa Catherina Franca της Σητείας. Πάντως αξιοσημείωτο είναι ότι και ο παππός και ο πατέρας του Άντρεά Κορνάρου και συνεπώς και του αδελφού του Βιτσέντζο άπέθαναν και τάφηκαν στη Σητεία. Το γεγονός αυτό συνηγορεί στην άποψη ότι η οικογένεια του Άντρεά Κορνάρου ήταν από τη Σητεία, όπου πιθανότατα να γεννήθηκαν τόσο ο διαθέτης Άντρεάς Κορνάρος όσο και ο αδελφός του Βιτσέντζος, από εκεί δέ θα ήλθαν άργότερα στο Χάντακα, όταν άγόρασαν το φέουδο του Θραψανού, όπου και έπαντρεύτηκε. Έτσι, αν πρόκειται για τον ποιητή του Έρωτόκριτου, η διαπίστωση αυτή είναι σύμφωνη με τους στίχους Ε 1545 και 1547 :

*Στη Στείαν έγεννήθηκε, στη Στείαν ένεθράφη,
Στο Κάστρον έπαντρεύτηκε σάν άρμενεύς' ή φύσι.*

Έπαναλαμβάνω το ζήτημα τούτο θα διαπιστωθεί μόνον όταν έρευνηθούν με έπιμέλεια τα Άρχεία της Βενετίας, όπου πιθανότατα θα υπάρχουν στοιχεία.

²⁶⁾ Ήταν κόρη του Zuanne de Mezzo. Ή οικογένεια de Mezzo έδασε κι άλλες συζύγους στην οικογένεια των Κορνάρων. Και ο πρόπαππος του διαθέτη, ο Francesco της 7ης γενεάς, είχε σύζυγο τη Modesta (Σεμνή) de Mezzo. (Βλ. Γενεαλ. Πίνακα).

²⁷⁾ Σέ συμβόλαιο του Άρετίου του 1639 αναφέρεται ο «έκλαμπρότατος άφέντης Νικολάκης Τζές ποιτέ έλλαμπρότατος άφέντη Φραντζέσκο από το Κάστρον του Χαντάκου». Πιθανόν ο Φραντζέσκος αυτός να είναι ο άναφερόμενος έδώ πρώτος πεθερός του Άντρεά Κορνάρου.

²⁸⁾ Ή Santa Maria Pigaidiotissa είναι η εκκλησία «Κάτω Παναγιά» του χωριού Θραψανό, που πήρε την προσωυμία Πηγαδιώτισσα από το παρακείμενο πηγάδι. Άξιζει, νομίζω, τον κόπο να μεταφέρω έδώ ό, τι γράφει σχετικά μ' αυτή ο σύγχρονος του διαθέτη Άντρεά Κορνάρου και γραμματικός του μοναχός Άγάπιος :

ΘΑΥΜΑ ΞΗ'

Περί της έν τῷ φρέατι του Θραψανού θαυματουργίας.

Είς ένα χωριόν της άνωθεν περιφήμου Κρήτης, λεγόμενον Θραψανόν, είναι ένας Ναός της Ύπεραγίας, μακράν από το χωριον ώσει λίθου βολήν και τον ονομάζουσιν ή Κυρία ή Πηγαδιώτισσα. Έμπροσθεν της Έκκλησίας είναι ένα πηγάδι βαθύ όργανιας τέσσαρες, έχει πολύ νερόν και φθάνει το χωριόν και πορεύονται, με δλον όποθ είναι πολυάνθρωπον και το περισσότερον είναι τζουκαλάδες και άλλο νερόν δέν είναι εκεί πλησίον. Λοιπόν από ταύτα ποτίζουν όλα τα ζῶα των και ύπηροστιθνται και αυτοί εις δλαις ταίς χρείαις τους' και πολλαίς φοραίς το εὐκαιρώνουσιν δλον το βράδν και πάλιν αύριον είναι γεμάτον. Είς τούτο το πηγάδι γίνεται ένα θαύμα εξαίσιον από της χάριν και δύναμιν της Ύπεραγίας Θεοτόκου και δια αυτό το κρ άζουσιν Πηγαδιώτισσαν ήγον πολλάκις ουνέβη και έπεσε τινάς έσω ή άνδρας ή γυναίκα, διατι είναι τσια της γής και όσαις φοραίς το έστησαν παραπάνω της γής, έχάλασεν από λόγον του. Καθώς ουν σπρώχρον ένας ιόν άλλον, τίς να γεμίση την στάμναν του πρότερον, συμβάινει και τίπει μέσα ή άνδρας ή γυνή, και παρευθός (ώ θαύμα εξαίσιον) πληθαίνει το ύδωρ εως το χειλος του πηγαδιου και έβγάξει τον άνθρωπον υγιή τε και άβλαβον ....Είς τούτο είχα πολλήν άμφιβολίαν και έγώ και μη πιστεύοντας τούτο το θαυμάσιον, όχι πώς να μη δύναται ή Παναγία να κάμη μεγαλήτερα θαύματα, αλλά διατι ή εύλάβεια τῶν άν-

θρόπων τὴν σήμερον ὀλιγόστανε καὶ δι' αὐτὸ δὲν θανατουργοῦσι πλέον οἱ Ἅγιοι. Ἡρώησα οὖν τινὰς ἀπ' ἐκείνους, ὅπου τὸ εἶδαι καὶ τοὺς ὄρμισα εἰς τὸν Θεὸν γὰ εἰποῦσι τὴν ἀλήθειαν· οἷνες ὤμωσαν μὲ ἀφορισμόν, ὅτι οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Καὶ οὐ μόνον ὁ κοινὸς λαός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἐκλαμπρότατος ἀθρόεντης Ἀνδρέας ὁ Κορνάριος, ὁ ποῦ ἦτον ἰδικόν του τὸ χωρίον, μὲ τὸν ὅποιον ἔκαμα δύο χρόνους γραμματικὸς του, ὅπου ἔγραφα τὰ ποιήματά του, διατὶ ἦτον γραμματισμένος πολλά, οὐ μόνον εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Τοῦτον οὖν τὸν ἀρχοντα ἠρώησα, ἔαν ἔνυχε κανένα καιρόν, ὅταν ἦτον εἰς τὸ ρηθὲν χωρίον, γὰ πέση τινὰς εἰς αὐτὸ τὸ πηγάδι καὶ μοῦ ἀπεκρίαιτο λέγωντας. Ἀδελφέ, δὲν εἶναι πρόπον γὰ ἔχη τινὰς ἀμφιβολίαν εἰς τὴν δύναμιν τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀλλὰ γὰ πιστεῦν ἀδιστακτως, ὅτι πάντα ὅσα βούλεται ποιεῖ. Τοῦτο τὸ θαυμάσιον ὅπου ἐρωτᾷς, ὅταν ἤκουσα καὶ ἐγὼ τὴν πρώτην φοράν, δὲν τὸ ἐπίστευσα· καὶ ἐρόσασα τοὺς ἀνθρώπους μου ταῖς ἡμέραις ὅπου ἤμουν ἐκεῖ, ὅταν πέση τινὰς μέσα, γὰ μοῦ τὸ εἰποῦσι τὴν ὥραν ἐκείνην· καὶ οὕτως ἔνυχε μίαν ἡμέραν, καὶ ἔπεσεν εἰς γυνή, ὅθεν ἔδραμα ὡς τὸ ἤκουσα, καὶ τὴν εἶδα τὴν ὥραν, ὅπου τὴν ἔροριξεν ἔξω τὸ ὕδωρ, ὅταν ἦτο βασιλευμένος ὁ Ἥλιος, ὅπου εἶχασιν ὅλον τὸ νερὸν ἐβγαλμένον καὶ πάλιν εὐρέθη γεμᾶτο τὸ πηγάδι ἕως τὴν κορυφὴν. Τότε ἔκλαυσα ἀπὸ τὴν χαρὰν μου καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸν ἱερὸν Ναόν, ἐζήτησα συγχώρησιν τῆς Ὑπεραγίας εἰς τὴν προίτεραν μου ὀλιγοπιστίαν. Ἐπάνω εἰς τοῦτο μοῦ εἶπεν ἕνας ἱατρός, ὅτι τὸ νερὸν τοῦ πηγადίου ἔχει τὴν δύναμιν ταύτην...» (Βλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητῆς, Βιβλίον ὠραιότατον καλούμενον Ἀμφιτωλῶν Σωτηρία, ἐν Ἀθήναις 1908 σ. 478 479. Βλ. καὶ I. Γενεϊατάκη, ὁ Θρασαϊνός, «Ἐλευθέρα Σκέψις» Ἡρακλείου, φύλλα 454 - 459).

²⁰⁾ Sono: προστέθηκε ἀπὸ τὸ γραφέα στὸ διάστιχο (in soprallinea).

²¹⁾ Ἡ λ. ameda μοῦ εἶναι ἄγνωστη. Πιθανὸν γὰ σημαίνει τροφός.

²¹⁾ Ἡ μονὴ Κυρία Ἀρχωτηριανὴ εἶναι τὸ σημερινὸ μοναστήριον Τοπλοῦ Σητείας. «Ἀρχικῶς ἐτιμᾶτο εἰς τὴν μνήμην Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ἡ προσηγορία Κυρία Ἀρχωτηριανὴ εἶναι μεταγενεστέρα, ἀπαντῶσα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Βενετοκρατίας ἐκ προσθήκης ἐτέρου ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Θεοτόκου». (Βλ. σχετικὸν ἄρθρον στὸ φύλ. 495 τῆς ἐφ. «Ἐλευθέρα Σκέψις» Ἡρακλείου μὲ τὴν ὑπογραφή Φιλήστωρ (Στ. Γεωργίου). Βλ. σχετικά καὶ «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΙΕ', σ. 85 - 95).

²²⁾ Hospitale della pietà, ἴδρυμα ἀντιστοιχὸ πρὸς τὸ σημερινὸ βρεφοκομεῖο.

²³⁾ Ἡ Santa Chiara ἦταν στὸ σημερινὸ δρόμο 1821, περίπου ἐκεῖ πού βρίσκονται σήμερον οἱ οἰκοδομὲς Ν. Μεταξᾶ κ.λ.π. (οἰκ. τετράγ. 189 καὶ 196), (Βλ. Gerola, Topografia κλπ ὁ.π. πίνακα VI (Werdmüller) ἀριθ. 75). Ὁ δρόμος μάλιστα αὐτὸς λεγόταν τότε Via dello Spedale.

²⁴⁾ Gli infermi di San Lazzaro ἦταν οἱ ἀρρωστοὶ ἢ ὀπωσδήποτε περιουρισμένοι στὸ λοιμοκαθυστήριον. Ἐκεῖ περιορίζαν τοὺς μολυσμένους ἀπὸ μεταδοτικὰς ἀσθένειες Βλ. σχετικά μὲ τὰ Λαζαρέτα τοῦ Χάντακα Σ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα κ.λ.π ὁ.π. τ. III, σ. 68, ὑπόσ. 1. Βλ. καὶ τὸ χάρτη Νο 33, τοῦ Fr. Basilicata, ὅπου σημειώνεται S. Lazaro, ἔξω ἀπὸ τὸν Χανίων τὴν Πόρτα.

²⁵⁾ Ὁ ἄγιος Ἰερώνυμος ἦταν στὴν ἴδια Via dello Spedale (βλ. ὑπόσ. 33), στὴν περιοχὴ πού βρίσκεται σήμερον τὸ Φαρμακεῖο Θεοδοριδῆ (οἰκ. τετράγ. 186). (Βλ. G. Gerola, Topografia κλπ ὁ.π. πίνακα VI (Werdmüller) ἀριθ. 77).

³⁶⁾ Στους καταλόγους τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα, πού δημοσίεψε ὁ Gerola (βλ. Topografia delle chiese della Città di Candia ὁ π) δὲν ἀναφέρεται Ὁ Άγιος Γεώργιος μὲ τὴν προσωνυμία Fardulazi.

³⁷⁾ Ὁ San Zuane dei Frati Minori εἶναι ἡ λατινικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τῶν Φραγκισκανῶν, πού ἐπὶ τουρκοκρατίας πῆρε τὸ ὄνομα «τζαμί τοῦ Μαχμουτ Ἁγᾶ», στὴν ἴδια Via dello Spedale. Σήμερα εἶναι ἀποθήκη οἰκοδ. ὑλικῶν. (Σχετικὰ βλέπε G. Gerola Monumenti κλπ. ὁ. π. τόμ. II, σ. 117 κ' ἐξ. καὶ τοῦ ἴδιου Topografia, ὁ. π. σ. 29 κατάλογος IV, ἀριθ. 119, S. Ioannes Baptista Praecursor Observantium Monopium καὶ πίνακα VI, (Werdmüller), ὁ. π. ἀριθ. 73).

³⁸⁾ Ὁ Ὁ Άγ. Πέτρος, εἶναι ἡ μεγάλη λατινικὴ ἐκκλησία τῶν Δομινικανῶν στὸ Μπεντενάκι, πού εἶναι σήμερα ξυλουργεῖο. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦτο τέμενος τοῦ Σουλτάν Ἰμπραὶμ. (βλ. σχετικὰ G. Gerola, Monumenti ὁ. π. II, σ. 125 κ' ἐξ., τοῦ ἴδιου Topografia ὁ. π. σ. 29, IV, ἀρ. 120 κλπ. καὶ VI, (Werdmüller), 37).

³⁹⁾ Δὲν μπόρεσα νὰ διαπιστώσω μὲ τὰ πενιχρὰ μέσα πού διαθέτω, πού ἦταν τὸ μοναστήρι καλογραιῶν τῆς Santa Maria Diavatini.

⁴⁰⁾ Στὸ σχέδιο della Città di Candia ἀριθ. 35 τοῦ Fr. Basilicata (βλ. F. Bas. Città, Fortezze, Castelli, Siti Forti, Spiaggie, Porti e Redotti del Regno di Candia) σημειώνονται, σὲ ἀπόσταση 200 - 300 μ. πρὸς νότο τοῦ προμαχώνα Μαρτινέγκο, δηλαδὴ στὸ σημερινὸ Μασταμπᾶ δυὸ μοναστήρια. Στὸ ἓνα ὑπάρχει ἡ λεζάντα: ΧΡΟ ΜΕSSABELI' TI στὸ ἄλλο δὲν ἀναφέρεται τίποτε. Ἴσως ὑπῆρχε κι' ἄλλο νοτιότερα. Μποροῦμε συνεπῶς νὰ υποθέσουμε βάσιμα ὅτι αὐτὰ ἦταν τὰ τρία μοναστήρια τοῦ Μεσαμπελίτη. Ἴσως ἓνα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἦταν ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Μεσαμπελίτη, πού βρισκόταν κι' αὐτὴ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ Χάντακα. (βλ. Ἁγαθ. Νινολάκη Ἀλληλογραφία Πηγᾶ σ. 46 καὶ 47).

⁴¹⁾ Πρόκειται γιὰ τὴ σημερινὴ ἄρμενικὴ ἐκκλησία Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ἡρακλείου. Σχετικὰ μὲ τὸν Ὁ Άγ. Γεώργιο Διασορίτη βλ. Κ. Ι. Ἀμάντιο, Γλωσσικὰ ἐκ Χίου, στὸ περιοδ. «Λαογραφία», Ζ' σ 337, ὑπόσ. 3.

⁴²⁾ Στὸν κατάλογο τοῦ Κομητᾶ (βλ. Gerola, Topografia κλπ., ὁ. π. σ. 31) ἀναφέρεται ἡ Ἁγία Πελαγία, μοναστήριον γυναικῶν. Ἦταν ἐκκλησία ὀρθόδοξη, *chiesa greca* (βλ. Gerola, Topografia κλπ., σ. 35). Στὸ χάρτη τοῦ Coronelli σημειώνεται κοντὰ στὰ quartieri di S. Andrea, δηλαδὴ στὴ ΒΔ ἄκρη τοῦ Χάντακα, ὅπου ὁ Werdmüller σημειώνει τὴν ἐκκλησία τοῦ S. Dimitri Perati. (βλ. ἀριθ. 135 τοῦ Καταλόγου VI, G. Gerola, Topografia κλπ. ὁ. π. σ. 53 καὶ κατάλογο VI, ἀριθ. 135). «*Ma in realtà S. Demetrio ed il convento di S. Pelagia dovevano costituire una sola cosa, nel senso che la chiesa del monastero di S. Pelagia fosse dedicata a S. Demetrio*». (βλ. G. Gerola, Topografia κλπ. ὁ. π. σ. 50).

⁴³⁾ Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ Χάντακα σημειώνεται κοντὰ στὴν παραλία, δυτικὰ τοῦ Προμαχώνα τοῦ Ἁγίου Ἀντρέα, ὅπου περίπου εἶναι σήμερα τὸ ἐργοστάσιο «Τάλως». (βλ. Pianta della Città di Candia di Rossi τοῦ 1573 στὴ σελ. 103 τοῦ βιβλίου: G. Gerola Monumenti κλπ. ὁ. π. τόμ. I καὶ σ. 317).

⁴⁴⁾ Ὁ Ὁ Άγιος Ἀντώνιος ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα (Χανίων Πόρτα). (βλ. ἐπίσης Pianta della Città di Candia di Rossi τοῦ 1573 στὴ σελ. 107 τοῦ Gerola Monumenti κλπ. ὁ. π. I).

⁴⁵⁾ Ὁ Boerio (Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1829) λέει *οἱ scuole ἦταν Compagnie laicali, congregazioni o unioni di persone divote, sotto l' invocazione di qualche santo tutelare*. Δηλαδή εἶδος θρησκευτικοῦ Σωματείου ἢ Ἀδελφότητος. Τὰ μέλη τοῦ Σωματείου λέγονταν *fratelli* (ἀδελφοί).

⁴⁶⁾ Χριστός Μεσαμπελίτης. Στὸ σχέδιο τοῦ F. Basilicata τοῦ Φρουρίου τοῦ Χάντακα ἀριθ. 35, τοῦ παραπάνω ἀναφερόμενου ἄτλαντά του σημειώνεται σὲ ἀπόσταση 200 - 300 μέτρα πρὸς νότο τοῦ προμαχώνα Μαρτινέγκο, δηλαδή στὸ σημερινὸ Μαστομπᾶ, μὴ ἐκκλησία μὲ τὴν ὄνομασια ΧΡΟ Messabeliti. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κορνάρος ἦταν μοναστήρι Κυλογραιῶν.

⁴⁷⁾ Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὁ Χωστός ἦταν μοναστήρι καλογηρῶν καὶ ἀνῆκε σὶὸ διαθέτῃ Ἀντρέα Κορνάρο. (βλ. σελ 420). Πού βρισκόταν τὸ μοναστήρι αὐτὸ μᾶς πληροφορεῖ ὁ F. Basilicata. Στὸ σχέδιό του, Spiaggia di Candia ἀριθ. 33 τοῦ γνωστοῦ Ἀτλαντίος του (Città Fortezze...del Regno di Candia) ποὺ βρίσκεται στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο, σημειώνεται στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Γιόφυρο (ποὺ λανθασμένα ἀναγράφεται *Gasi*), τὸ μοναστήρι S. Nicolò Costo. Κι' ὁ Κορνάρος τὸ καθορίζει (σ. 420): *quel da basso, ch'è vicino alla fiumera*. Πιθανότατα ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὁ Χωστός νὰ ταυτίζεται μὲ τὴ γνωστὴ σήμερα ἐρειπωμένη ἐκκλησία «Ἀη Γιάννης ὁ Χωστός» ποὺ βρίσκεται στὴν ἴδια περιοχὴ, τὴ γνωστὴ μὲ τὴν ὄνομασια «Κεραλιᾶς Καμάρα». Τὸ μοναστήρι αὐτὸ τὸ δωρίζει ὁ Κορνάρος στὴ Santa Caterina delle Monache. Ἡ ἐκκλησία φαίνεται οἱ ἦταν ἀπὸ παλιὰ χωσμένη μέσου στὸ χῶμα καὶ ἀπ' ἐκεῖ πήρε τὴν ὄνομασια *χωστική*.

⁴⁸⁾ Ἡ Μονὴ Ἀγκαράθου φαίνεται πὼς καλλιεργοῦσε κτήματα τοῦ φρουδάρχη Κορνάρου. Στὸ χωριὸ Θραφανό, γράφει ὁ Ι. Γενειατάκης, ἐφημ. «Ἐλευθέρα Σκέρις» ὁ π, ὑπῆρχεν «ἀγρός εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου ἀνήκων εἰς τὴν Μονὴν Ἀγκαράθου, ὅπου ἀνηρέθη τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον... Εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Σχολείου τούτου καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ εἶναι ἀγρός περιφρακτός ἀπὸ πέτρες, ἐπάνω οἷς ὁποῖτες εἶναι κολλημένα παλαιὰ ἀββεστοκονιάματα, βγαλμένες ἀπὸ ἀρχαῖα θερίλια, τεθαμμένα ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ... τὰ τῆς οἰκίας τοῦ ἄρχοντος Κορνάρου... Ὁ Σεβαστός μου καθηγητῆς Στέφανος Ξανθουδίδης πολλαῖς μὲ εἶχεν ἐπισκεφθῆ εἰς Θραφανόν, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῆς οἰκίας τοῦ ἄρχοντος Κορνάρου μας... Ἐπηκολούθησαν ἔρθεναί ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦτο, ὅτι ὁ ἀνωτέρω περιφρακτός ἀγρός ἦτο ὁ χῶρος ἐν ᾧ ἦτο ἐκτισμένη ἡ οἰκία τοῦ Κορνάρου». Τὸν ἀγρὸν αὐτὸν τὸν καλλιεργοῦσε φαίνεται, ἡ Μονὴ Ἀγκαράθου a livello καὶ στὸ τέλος ἔμεινε ἰδιοκτησία τῆς. Ὁ Γενειατάκης ἐνόμιζε πὼς πρόκειται γιὰ τὸν Βιτσέντζον Κορνάρου τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτόκριτου. Πὼς ἐσημάτισε τὴν ἰδέα αὐτὴ δὲν ξέρω. Πάντως ὁ Ξανθ. ἀπὸ τὸν ὁποῖο πληροφοροῦθηκεν ὅσα ἔγραψε, ἐγνώριζε καλὰ οἱ πρόκειται γιὰ τὸν Ἀντρέα Κορνάρο.

⁴⁹⁾ Στὸν κατάλογο τοῦ Κομητᾶ ἀριθ. 5 (βλ. Gerola, Topografia κλπ. ὁ. π. σ 29) ἀναφέρεται ἡ ἐκκλησία: ὁ Χριστός τοῦ Κεφαλά. Τὴν ἐκκλησία αὐτὴ ταυτίζει ὁ Gerola μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 22 ἐκκλησία Christo Chi. τοῦ καταλόγου VI (Werdmüller), Topografia σ. 31 καὶ 36). Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἦταν ἀπέναντι στὸ Palazzo del Capitan grande, στὸ χῶρο ποὺ βρίσκεται σήμερα τὸ ξενοδοχεῖο «Ἰδαῖον Ἀντρου» (οἰκοδ. τετραγ. 242).

⁵⁰⁾ Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ποὺ βρισκόταν ἀπέναντι ἀκριβῶς στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (βλ. σημείωση 37). Στούς καταλόγους ποὺ δημοσιεύει ὁ Gerola (Topografia ὁ. π.

σ. 46) δὲν ἀναφέρεται ἡ ὀνομασία dello Spedale Ὁ Κορνάρος τὸν χαρακτηρίζει dello Spedale, ἐπειδὴ βρισκόταν στὸ δρόμο dello Spedale, ποὺ ἀναφέρω παραπάνω, (βλ. Gerola, Topografia δ. π. πίνακα VI (Werdmüller) ἔριθ. 76).

⁵¹⁾ Δὲν ξέρω ποὺ ἦταν ἡ Santa Maria Mancariatissa.

⁵²⁾ Πρόκειται γιὰ τὴν Ἀγ. Αἰκατερίνη τῶν Συναϊτῶν, ποὺ ὑφίσταται καὶ σήμερα. (βλ. Gerola, Topografia δ. π. γατὸλ VI (Werd.) ἄριθ. 101,102)

⁵³⁾ Ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων ἦταν ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες ὀρθόδοξες ἐκκλησίες τοῦ Χάντακα. Ἐίχε τὴ θέση μητροπόλεως τῶν ὀρθοδόξων, ἐδρα τοῦ Πρωτοπαπᾶ τοῦ ὀρθόδοξου κλήρου. Ἀναφέρεται σ' ἄλλους τοὺς καταλόγους ποὺ δημοσίεψε ὁ Gerola στὴν Topografia του (βλ. σ. 41). Ἡ ἰδέση της ἦταν ἐκεῖ ποὺ εἶναι σήμερα τὸ κατάστημα τοῦ Ι. Χατζησιωάννου στὴν ἀρχὴ τῆς Λεωφ Καλοκαιρινοῦ δεξιᾶ, ὅπου σώζονται ἀκόμη λείψανά της. (βλ. σχετικὲς πληροφορίες G. Gerola, Topografia δ. π. 41)

Ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων ἦταν ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἐκκλησίες τοῦ Χάντακα Ἐγὼ στὰ χέρια μου ἔνα ἀντίγραφο ἑνὸς ἐγγράφου τοῦ 1323, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει ἀπὸ τὴ Βενετία ὁ Dottor Mario Brunetti, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἀπ' ἐδῶ, τέως Διευθυντῆς τοῦ Museo Correr, ὅπου βρίσκεται τὸ πρωτότυπο (Civico Museo Correr, Mss. Prov. Div. C. 675/v). Στὸ ἐγγράφο αὐτό, ποὺ εἶναι μιὰ συμφωνία *inter magnificum dominum dominum Joannem Superentio inclitum ducem et comune Veneciarum ex parte una,* et *Reverendum in Christo patrem et dominum fratrem Alivrando canonicum capitulum et clericum Cretae ex altera*, ἀναφέρεται, μετὰξὺ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα καὶ ἡ *Ecclesia vocata Sancta Maria de Angelis prope macellum; habet terram vacuam. Dicte Ecclesia que est a facie dicte Ecclesie, versus ponentem, per suam latitudinem passus V et pedes tres et dimidie, per suam longitudinem est sicut vadit facies ipsi Ecclesie, et habet terra pro cimiterio, que est a facie ipsius Ecclesie; versus tramontanam per suam latitudinem passus quinque; incipiendo dic'a latitudo ab angulis versus ponentem dicte Ecclesie, et eundo recto tramite per tramontanam, et inde vadit versus austrum usque ad viam imperialem* (ἡ σημερινὴ πλατεῖα Στράτα) *per suam latitudinem passus sex, et pedes 4 et dimidie, et inde redit versus ponentem, et venit per suam longitudinem passus 18 et pede uno.* Τὸ ἐγγράφο αὐτό, ποὺ ἔχει πολὺ μεγάλη σπουδαιότητα γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα, ἐλπίζω νὰ δημοσιέψω σύντομα στὰ «Κρητικὰ Χρονικά».

⁵⁴⁾ Λανθασμένη γραφὴ ἀντὶ *esser*, ὅπως ἀπαιτεῖ καὶ ἡ ἔννοια: *per esser spesi*. βλ. ὁμοιὺς φράσεις στὴ σελ. 398 στίχ. 1, 401 στίχ. 2 κλπ.

⁵⁵⁾ Τὸ χωριὸ Τραπεζόντα δὲν ὑπάρχει σήμερα. Στὸν κατάλογο τῶν χωριῶν τῆς Σητείας ποὺ ἀναφέρει στὴν ἐκθεσὴ του ὁ Fran. Basilicata ἀναγράφεται πρῶτο τὸ χωριὸ Τραπεσονδα. Ἀναφέρεται ἐπίσης στοὺς καταλόγους τῆς Τουρκικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1671, (βλ. Ν. Σταυρινίδη. Ἀνέκδοτα ἐγγράφα τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ, στὰ «Κρητικὰ Χρονικά» Α', σ. 114). Περὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ χωρίου καὶ φρουρίου εἰς θέσιν Τραπεζόνδα βλ. περ. «Μύσιον» Β'. 140. Hipp: Noiret, Documents inédits κλ. Paris 1892, σ. 225, καὶ Ν. Παπαδάκη, Ἡ ἐκκλησία Κρήτης, Χανιά 1936, σ. 99

⁵⁶⁾ Ὑποθέτω ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ σήμερο χωριὸ τῆς Σητείας Ζοῦ. Φαίνεται ὅτι τὰ χρόνια κείνα ἐλεγόταν στὴ Ζοῦ, Sisu, γιατί ἔτσι ἀναφέρεται καὶ στὴν ἐκθεσὴ τοῦ Fr. Basilicata (1630).

⁵⁷⁾ Διάσημος ἱερός τόπος στήν καιμόπολη Loreto, κονιά στήν Pescara τῆς Ἰταλίας.

⁵⁸⁾ Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ πληροφορία αὐτῆ τοῦ Κορνάρου. Φαίνεται ἀπό τή διαθήκη του ὅτι καί τὰ χρόνια ἐκεῖνα ὑπῆρχαν οἱ μοιρολοῖτρες, εἰδικῆς γυναῖκες, πού εἶχαν σάν ἐπάγγελμα νά μοιρολογοῦνται τοὺς νεκροὺς, παίρνοντας γι' αὐτὸ ἀμοιβή. Τὰ μοιρολόγια αὐτὰ ἦταν ὁ *θηνος* τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει στὸν ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Β 34. 19): «καὶ γυναῖκες πάρεσιν αἱ προσήκουσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφρῶμεναι» (Πρβλ. καὶ Ἡροδότου Β 85).

Ὁ Tournefort ἀναφέρει γιὰ τὶς μοιρολόγισσες αὐτῆς τῆς Κρήτης: «... On nous assure que suivant l' ancienne coutume de Grèce, les pleureuses faisoient leur devoir auprès de la défunte; il est vrai que ces femmes gagnent bien leur argent, et Horace a eu raison de dire, que ces sortes de gens se tourmentoient plus que les personnes qui pleuroient naturellement. Ces pleureuses à gage, hurlent et frappent leurs poitrines jusques à s' enfoncer les côtes...». Βλ. Pitton de Tournefort, Relation d' un voyage du Levant, Paris 1717, τ. I, σ. 126).

Τὸ ἔθιμο αὐτὸ δὲν ἄρρεσε στοὺς Βενετσάνους ἄρχοντες. Ἡ Εἰνα Τέα, (Saggio sulla storia religiosa di Candia dal 1590 al 1630, Venezia 1913) ἀναφέρει τὰ παρακάτω σχετικὰ: «...Οἱ Ἑνετοὶ ἄρχοντες, οἱ γνωρίζοντες τὰς σιωπηλὰς κηδεῖας τῶν ἡσυχῶν ὁδῶν τῆς Ἑνετίας, δὲν ἠδύνατο νά μὴ σκανδαλίζωνται, ὅταν ἐβλεπον παρελανοῦσας διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Χάνδακος τὰς νεκρικὰς πομπὰς, καθ' ἃς ἐντὸς φρετέρων ἀνοικτῶν κατέκριντο τὰ λείψανα μὲ ψευδῆς κομιῶσεις, καὶ προπορευομένας τὰς ψαλιτριάς (μοιρολογοῖσσες) λυσικόμους—[capitatives scapillatas, quae videntur desperare de omni futura resurrectione]» (Βλ. «Χρῆστ. Κρήτη Β', Ἠράκλειον 1914 σ. 253).

Τὶς κατ' ἐπάγγελμα μοιρολόγισσες φαίνεται πὼς τὶς πλήρωναν μὲ εἶδος, σιτηρά, ὄσπρια καὶ τὰ παρόμοια καὶ μάλιστα προκαταβολικά. Ὑπάρχει ἀκόμη ἡ παράδοση ὅτι μιὰ ἀπο αὐτῆς, πού τὴν πλήρωσαν μὲ κουκιά, ἄρχισε τὸ μοιρολόι τῆς ἔτσι:

*Πολλὰ μακρὸς μοῦ φαίνεται
καὶ τὰ κουκιά ἔναι λίγα!*

γιὰ νά δεῖξει πὼς δὲν εἶναι ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὴν πληρωμὴ.

Σήμερα δὲν ὑπάρχει πιά στήν Κρήτη ἡ κατ' ἐπάγγελμα μοιρολόγισσα, τοὺς νεκροὺς ὁμως ἐξακολουθοῦν νά τοὺς μοιρολογοῦνται οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, οἱ ὁποῖοι, μὲ αὐτοσχέδια διστιχα, δεκαεξασύλλαβα ὁμοιοκατάληκτα, ψάλλουν τὶς ἀρετῆς τοῦ πεθαμένου, τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς του, τὰ κατορθώματά του, ἢ παρηγοροῦν τοὺς ἄλλους πού ἔμειναν στὴ ζωὴ ἢ βρῆσκον ἀφορμὴ νά διηγηθοῦν τὶς ἴδιες τοὺς συμφορῆς καὶ νά θυμηθοῦν τοὺς δικούς των νεκροὺς.

⁵⁹⁾ Καλή τύπος, πού ἀκούεται ἀκόμη καὶ σήμερο στὰ χωριά τῆς Κρήτης, τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος Καλλιόπη. Ἀναφέρεται καὶ σὲ τοιχογραφίες ἐκκλησιῶν.

⁶⁰⁾ Γνωστὸ καὶ σήμερο οἴκου. ἐπίθετο Σκαρβέλης.

⁶¹⁾ Σχετικὰ μὲ τὴν τοποθεσία πού ἦταν τὸ σπίτι τοῦ Ἀ. Κορνάρου στὸ Θραψανὸ βλ. παραπάνω ὑπόσημ. 48.

⁶²⁾ Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ τὸ γνωστὸ Andrea Perzivalo (γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. σχετικὸ ἄρθρο τοῦ R. Cantarella στὸ περιοδικὸ «Μύσων» τόμ. Α', σ. 89 ἐξ. καὶ 64 καὶ Ἢ. Legend, Bibliographie Hellénique 4, σ. 1 - 4) πού ἦταν 12 χρονῶν ὅταν ἔκανε τὴ διαθήκη του ὁ Κορνάρος.

Ἡ Καταπότις («Μύσων» Α, 64) λέγει ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι ἑλληνικόν: «Περσιθάλης ἢ Περσισόβαλος ἦτοι ὁ πλείω βαλῶν». Σὲ συμβόλαιο τοῦ συμβολαιογράφου τοῦ Χάντανα Benvenuto di Brixano τοῦ 1301 ἀναφέρεται: «...a le *çacha filio quondam Salamonis Percivale iudeo habitatori eiusdem Candide...*». (βλ. Raim. Morozzo della Rocca, Benvenuto de Brixano κλπ. ὁ. π. σ. 178).

⁶¹⁾ Ὅπως εἶδαμε παραπάνω (βλ. ὑποσ. 28) γραμματικός τοῦ Ἁ. Κορνάρου ὑπῆρξε καὶ ὁ μοναχὸς Ἀγάπιος Λάνδος. Πότε ἐχορημάτισε γραμματικὸς τοῦ Ἁνδρ. Κορνάρου; Ὁ Ἀγάπιος Λάνδος, ποὺ τὸ κοσμικὸ του ὄνομα ἦταν Ἀθανάσιος, ἀνῆκε στὸν κλάδο τῆς βενετσιάνικης οἰκογένειας ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὴν Κρήτη καὶ ἐξελληνίστηκε. Γεννήθηκε περὶ τὸ 1600 κατὰ τὸ Στέφ. Ξανθουδίδη ὁ ὁποῖος σημειώνει τὸ ἔτος αὐτὸ στὸ βιβλίο τοῦ Λάνδου «Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία» ποὺ ἀναφέρει πρὸ πάντων. (Ἡ Μεγάλ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ἀναφέρει ὅτι γεννήθηκε στὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα). Ἄρα τὸ 1611, ποὺ ἔκαμε τὴ διαθήκη του ὁ Κορνάρος, ὁ Λάνδος θὰ ἦταν 12 - 15 χρονῶν. Συνεπῶς μετὰ τὴ σύνταξη τῆς διαθήκης, ὅπου ἄλλως τε δὲν ἀναφέρει τὸ Λάνδο, δηλαδὴ τὰ χρόνια 1611 - 1615 περίπου, θὰ ὑπηρέτησε ὁ νεαρὸς τότε Ἀθανάσιος Λάνδος τὸν Ἁντ. Κορνάρο. Ἀπὸ τὰ παραπάνω βγάζουμε ὅτι ὁ Ἁντ. Κορνάρος ἔζησε μερικὰ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴ σύνταξη τῆς διαθήκης ποὺ δημοσιεύω ἐδῶ.

⁶²⁾ Ὁ Κορνάρος προτιμᾷ τὸν κρητικὸ τύπο στρωμάτσο, ἀντὶ τῆς βενετο - ἰταλικῆ λέξης *stramazzo* (*strame*+*materazzo*).

⁶³⁾ Γνωστὸ βενετοκρητικὸ ἐπίθετο, ποὺ σώζεται μέχρι σήμερα. Τριβιζᾶς (βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' ὁ. π. σ. 374). Τριβιζάκης (βλ. «Κρητικά Χρονικά» Σ' σ. 286). Τριβιζάδες ὑπῆρχαν τὸ 16ο αἰῶνα καὶ στ' ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου. (βλ. Ἰακ. Βισβίτζη ὁ. π. σ. 155). Ἐπίθετο *Trivisan* ἀναφέρει καὶ ὁ Ant. *Trivan* στὸ Χρονικὸ του καὶ στὸ Χάντακα καὶ στὰ Χανιά. (βλ. Μ. Ι. Μανούσακα, Ἡ παρὰ Τριβάν ἀπογραφή τῆς Κρήτης (1614) στὰ «Κρητικά Χρονικά» Γ' σ. 49, 51, 54).

⁶⁴⁾ Καὶ ἐδῶ προτίμησε ὁ Κορνάρος τὴν κρητικὴ λ. μίστατο ἀντὶ τῆς λ. *mistacchio* ποὺ χρησιμοποιοῦσαν συνήθως οἱ ἐπίσημοι Βενετσιάνοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς (βλ. Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα ὁ. π. τ. Ι, σ. 32, 33, τόμ. ΙΙ, σ. 103).

⁶⁵⁾ Γιὰ τὴν οἰκογένεια Salamon - Σελωμοῦ στὴν Κρήτη βλ. Ν. Τωμαδάκη. ΕΕΒΣ τ. 14, σ. 163. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐπίθετο *Salamone*, *Salomone* ἢ *Salamon* βρίσκεται σὲ κρητικὰ συμβόλαια τοῦ 1271. Πρόκειται ὅμως γιὰ ἑβραίους κατοίκους τοῦ Χάντακα. (βλ. Antonio Lombardo *Documenti della Colonia Veneziana di Creta I*, Torino 1942, σ. 186).

⁶⁶⁾ Ὁ Ant. *Trivan* ἀναφέρει στὸ Χρονικὸ του (σ. 27 χειρογράφου ὑπ' ἀριθ. 2091 τῆς Bibliothéque Nationale, Paris) τὸν κατάλογο *Nobili del Conssegio della Città Metropoli di Candace* εἰσὲς *Candia* καὶ τὴν *casata Tandi* ἀπὸ τὴ *Napoli di Ramagnia* (Ναύπλιον). Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Τριβαν δημοσίεψε ὁ Μ. Ι. Μανούσακας στὰ «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Γ' σ. 35 κ.εξ. ὁ. π.

⁶⁷⁾ Ἡ τούρκικη λ. *μαστραπᾶς* εἶναι ἀκόμη σὲ χρῆση στὸ Μεγαπέλο.

⁶⁸⁾ Πρόκειται γιὰ διαφορτικὴ γραφή τῆς βενετ. λ. *zogia*, (*gioia*, *pietra preziosa*) γιὰτὶ συνήθως ἐναλλάσσονται τὰ γράμματα *g* καὶ *z*.

⁶⁹⁾ Κακὴ γραφή τῆς λ. *cassa*, χρηματοκιβώτιο.

⁷⁰⁾ Ἡ λ. *tazzon* εἶναι μεγεθυντικὸ τοῦ *tazza* (λ. παρμένη ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ *tassah*, τὸ γνωστὸ στρογγυλὸ, ἀνάβαθο δοχεῖο νεροῦ, τὸ τάσι).

⁷⁴⁾ Sergente ἐδῶ σημαίνει birro, fattore, rappresentante. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὑπηρετῶν, πού ἀκολουθοῦσαν τὸν ἀρχοντα καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν. Ἀντιπρόσωπος.

⁷⁴⁾ Γονικάροι λεγόταν ἐκεῖνοι πού εἶχαν κτήματα γονικά, δηλαδή κληρονομημένα ἀπὸ τοὺς γονιούς. Γονικό, γονικάρις, γονικοχάρτι εἶναι λέξεις πολὺ συνηθισμένες στὰ συμβόλαια καὶ στὰ δημόσια ἔγγραφα τῆς Βενετοκρατίας. Τὸ ἐπίθετο γονικός, -ή, -ό, εἶχε γίνει οὐσιαστικὸ μὲ μιὰ εἰδικὴ σημασία, πού χαρακτηρίζε τὸ ἰδιόκτητο κτῆμα τοῦ γεωργοῦ, αὐτὸ πού μεταβιβαζόταν κληρονομικὰ στὰ παιδιά του, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ κτήματα πού ἀνήκιν στους φεουδάρχες καὶ τὰ καλλιεργοῦσαν σὰν ἐπίμορτοι καλλιεργητές, τριτάρηδες τὶς περισσότερες φορές, δίχως νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα οἱ καλλιεργητές αὐτοὶ νὰ τὰ μεταβιβάσουν στους κληρονόμους των. (Βλ. «Χρ Κρήτη» Α' ὀ. π. σ. 322, Μνημεῖα Κρητ. Ἱστορίας τ. I σ. 48, II σ. 90, III σ. 42). Ὁ Ἰάκωβος Βισβιζης, στὴν παραπάνω ἀναφερόμενη ἐργασία του (σ. 144 ἐξ.) παρατηρεῖ οἷ τὰ γονικά κτήματα μεταβιβάζονταν ὑποχρεωτικῶς εἰς τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς.

⁷⁵⁾ Πού ἦταν τὸ μετόχι Μεταξᾶ δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω. Ὑποθέτω ὅμως πὼς θὰ ἦταν κοντὰ στὸ Χάνιακα, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα δυὸ μετόχια, τῷ Ἀγ. Νικολάου τοῦ Χωστοῦ καὶ στὰ Μπροῦσα, πού ἀναφέρονται ἐδῶ.

⁷⁶⁾ Ἡ λ. metocaro εἶναι βέβαια ἡ ἐλληνικὴ μεσαιωνικὴ λ. μετοχάρης. Μετόχι ἐσήμαινε κυρίως κτῆμα μονῆς, μακριὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς, ὅπως καὶ σήμερα. Μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου, τοῦ Σινᾶ κλπ. Μετόχι ὅμως στὴν Κρήτη, κατὰ τὴ βενετοκρατία καὶ σήμερα, σημαίνει κάθε μικρὸ συνοικισμό, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ μεγάλο πού ἀποτελεῖ χωριό. Μετόχι λέγεται ἐπίσης καὶ τὸ μεγάλο κτῆμα πού ἔχει ὁ κάτοικος τῆς πόλης, ὅπου ὑπάρχει στέγη καὶ λοιπὲς γεωργικὲς ἐγκαταστάσεις, ἀγροικία. Στὴν προκείμενη περίπτωση ἡ λ. μετοχάρης μᾶλλον ἔχει τὴ σημασίαν τοῦ ἀντιπρόσωπου τοῦ φεουδάρχη στὸ μετόχι.

⁷⁷⁾ Μὲ τὴν ἴδια ὀνομασίαν: στὰ Μπροῦσα ὑπάρχει καὶ σήμερα τοπωνύμιο δυτικὰ τῆς Φορτέτσας τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου σφύζονται καὶ ἐρείπια κατὰ τὸ Ν. Σταυρινίδη (Βλ. «Κρητικὰ Χρονικά» Α' σ. 110). Τὸ τοπωνύμιο ἀνογράφεται στὸ χάρτη τοῦ Fr. Basilicata, ἀριθ. 33, Spiaggia di Candia. (Βλ. Ἀτλαντα Basilicata ὀ. π.). Ὁ ἴδιος Fr. Basilicata τὸ ἀναγράφει πρῶτο στὸν κατάλογο τῶν χωριῶν Τερμόνους: Brussa. (fo 37r).

⁷⁸⁾ Ἡ λ. entrata ἀναφέρεται αὐτούσια σὲ κρητικὰ συμβόλαια τῆς ἐποχῆς, (νιτράδα καὶ νιτράδα, μὲ τὴ σημασίαν: εἰσόδημα, πρόσδοδος. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 329, 341). Ἡ λ. νιτράδα ἀκούεται καὶ σήμερα στὴν Κρήτη, μὲ τὴν σημασίαν πρόσδοδος: ἡ νιτράδα τοῦ πραγμάτου νιου τόνε φτάνει.

⁷⁹⁾ Ἄς σημειωθεῖ ὁ ἐλληνικὸς τύπος τῆς λ. κουράτορας (βυζαντ. κουράτωρ), ἀντὶ τοῦ Ἰταλικοῦ curatore.

⁸⁰⁾ Ἐναν ἄλλον ἐπίσης Τζώρτζη Χριστιανόπουλο βρῖσκομε τὸ 1682 στοὺς καταλόγους «τῶν ἐν Κερκύρα καὶ Ζακύνθῳ Κρητῶν Προσφύγων» πού δημοσίεψε ὁ Κ. Δ. Μέρτζιος στὰ «Κρητ. Χρονικά» Ε' σ. 17. Κρητικὴ οἰκογένεια στὴν ὁποία ἀνῆκε καὶ ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Θεοδοσίος Χριστιανόπουλος, ὁ καὶ Μαριδάκης (1769). (Βλ. «Κρητ. Χρονικά» Β' σ. 516, Ἠπειρωτ. Χρονικά τόμ. V σ. 160). Σὲ ἔγγραφο τοῦ 1694, τοῦ Ἀρχιεπισκοπῆς Ζακύνθου ἀναφέρεται καὶ ἄλλος Μιχαὴλ ἱερ. ὁ Χριστιανόπουλος. (Βλ. Ε.Ε.Κ.Σ. Γ' σ. 184).

⁸¹⁾ *Habentie et pertinentie* κοινὸι συμβολαιογραφικοὶ ὄροι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀναφερόμενοι ἀμετάφραστοι καὶ στὰ ἐλληνικὰ συμβόλαια «...μὲ ὅλα του τὰ δικαίωματα ἀμπέτιζεις καὶ παρτινέντζεις...» πού σήμαινε τὰ περιεχόμενα

καί τὰ ἑξαριθήματα τοῦ κτήματος, ὡς οἰκήματα, σταῦλοι, δάση, πηγές κ.λ.π. Στή συνθήκη τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη μεταφράζονται σὶ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο : *μετὰ πάντων τῶν περιεχόντων καὶ μετεχόντων*. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 44, 45 καὶ «Κρητ. Χρονικά» Γ' σ. 266).

⁸⁷⁾ Τὸ Bortaglio ἐδῶ βαφτιστικὸ ὄνομα. Καί σὲ συμβόλαιο τοῦ Ἀρετίου τοῦ 1615 ἀναφέρεται ὡς βαφτιστικὸ: *«ὁμολογῶ ἐγὼ Μπορτάλιος Μπὸς υἱὸς τοῦ μισέο Τζόρτζη ἀπὸ τὸ χωριὸ Κράσι»*. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α', σ. 52). Σήμερα ἀπαντᾶται ὡς οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Πορτάλιος, Πορταλάκης στὴν Πλάτη Λασηθίου.

⁸⁸⁾ Ὑποθέτω πὺς εἶναι ἐσφαλμένη γραφὴ τοῦ γνωστοῦ Κρητικοῦ ἐπιθέτου Ἀρχαύλης - Ἀρχαυλοπούλα.

⁸⁹⁾ Σὲ συμβόλαιο τοῦ Χάντακα τοῦ 1301 ἀναφέρεται ὁ Iacobo De Mezo de Venetiis ὡς ἀγοραστής μιᾶς σκλάβας, ὀνομαζόμενης Batana de geneite Tatarum ἀντὶ ὑπέρπ. 18. (Βλ. R. Morozzo della Rocca ὁ.π.σ. 208). Demezo ἀναφέρεται καὶ στὴν ἀπογραφή τοῦ Τρίναν πού δημοσίεψε ὁ Μ. Ι. Μανούσας στὰ «Κρητ. Χρονικά» Γ' σ. 45, 64, καὶ ὁ Φώσκολος ἀφιερώνει τὸ «Φορτουνάτο» του στὸν «Ἀφέντη Νικολὸ Ντεμέτζο» (Βλ. Σ. Ξανθοῦδιδη, Φορτουνάτος, Ἀθήναι 1922, σ. 25). Ἄλλος Νικολὸς Ντεμέτζος, προφανῶς κρητικὸς πρόσφυγας, ὑπογράφει ὡς μάρτυρας σὲ συμβόλαιο τοῦ 1681 στὴ Ζάκυνθο (Βλ. «Κρητ. Χρονικά» Η' σ. 74, 75). Οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Ντεμέτζος ὑπάρχει καὶ σήμερα στὴν Ἀνατολ. Κρήτη, ἀπόγονοι ἀσφαλῶς τῆς βενετοκρητικῆς αὐτῆς οἰκογένειας.

⁹⁰⁾ Ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος, ἀδελφὸς τοῦ διαθέτη, ἦταν συνελπῶς συνιδιοκτῆτης σὸ φέουδο τοῦ Θραψανοῦ.

⁹¹⁾ Κάθε φέουδο διαιροῦνταν σὲ ἑξὶ σερβενταρίες καὶ εἶχεν ὑποχρέωση νὰ συντηρεῖ καὶ νὰ παρουσιάζει στὶς ἐπιθεωρήσεις δυὸ ἄλογα, δηλαδὴ ἓνα καπολάντσα γιὰ τὶς τέσσερις σερβενταρίες καὶ ἓνα δευτέρης κατηγορίας ἄλογο γιὰ τὶς ἄλλες δυὸ. (Βλ. σχετικὰ Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα ὁ.π. III, σ. 51. Ἀγ. Ξηροῦχάκη, Βενετοκρατομένη Ἀνατολή ὁ.π. σ. 23 καὶ Σ. Ξανθοῦδιδη, Ἐνετοκρατία κλπ. ὁ.π. σ. 125). Circa la Cavallaria Feudata, ὅπως τὴν ἀναδιοργάνωσε ὁ Giacomo Foscarini βλ. καὶ Ant. Trivan, Varie Cose di Candia, ὑπ' ἀριθ. 2091 χειρόγραφο τῆς Bibliothèque Nationale, Paris, σ. 116 κ.εξ.

⁹²⁾ Κάθε σερβενταρία εἶχε εἰκοσιτέσσερα καράτια. (Βλ. Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα ὁ.π. III σ. 51 καὶ Ἀγαθαγ. Ξηροῦχάκη, Βενετοκρατομένη Ἀνατολή ὁ.π. σ. 23).

⁹³⁾ Ἡ λ. scritto ἀναφέρεται καὶ σὲ ἑλληνικὰ συμβόλαια τῆς ἰδίας ἐποχῆς σκρίτο ἢ γραφὴ μὲ τὴν εἰδικὴ σημασία τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου, ἐνῶ ἡ λ. ἰνστρουμέντον ἐσήμαινε ἐπίσημο ἐγγράφο, συνταγμένο ἀπὸ τὸ νοδάρο. (Βλ. σχετικὰ «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 322, 328, 351). Ἐδῶ ἔχει τὴ σημασία ἐγγράφου γενικά.

⁹⁴⁾ Ἡ λ. καουτσιὸν ἀναφέρεται καὶ σὲ ἑλληνικὰ συμβόλαια τῆς ἰδίας ἐποχῆς μὲ τὴ σημασία ἀσφάλεια, διυσάφηση, ξεκαθάριση, ὅπως ἀναφέρεται σὲ ἄλλα συμβόλαια. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 330, 342).

⁹⁵⁾ (Στὸ κείμενο φέρει λανθασμένα ἀριθ. 89). Ὑποθέτω πὺς πρόκειται γιὰ τὸ λατιν. tuor μετὰ τὴ σημασία τηρῶ, διαφυλάττω καὶ ἔτσι τὸ μεταφράζω.

⁹⁶⁾ Δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω πού βρίσκεται ἡ τοποθεσία Λιβάδα. Τὸ τοπωνύμιο εἶναι κοινὸ στὴν Κρήτη.

⁹²⁾ Ἀντρουλιός, Ἀντρουλῆς ἦταν χαϊδευτικό τοῦ Ἀνδρέας. Ἀπ' αὐτό προέρχεται καί τὸ κοινὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Ἀντρουλάκης. Σὲ ἐπιστολὴ τῆς ἴδιας περιόπου ἐποχῆς, πού στέλνει ὁ ἡγούμενος τοῦ Ἀρετίου Γερμανὸς Συναδινὸς στὸ βενετὸ φεουδάρχη Ἀντρέα Τζέν, τὸν προσφωνεῖ: ἀφέντη Ἀντρουλίη. Ὁ Ξανθουδίδης τὸ σημειώνει ἰδιαίτερα γιὰ νὰ δείξει τὴν οἰκειότητα καί τίς σχέσεις πού ὑπῆρχαν τότε μεταξὺ τῶν βενετῶν φεουδαρχῶν καί τῶν Κρητικῶν, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἀφομοίωσαν σιγά - σιγά. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη», Α', 206).

⁹³⁾ Κοινότητα βενετοσάνικο οἰκογενειακὸ ἐπίθετο ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τῆς Βενετοκρατίας. Σὲ συμβόλαια κρητικὰ τοῦ 1271 ἀναφέρονται πολλοὶ Bon, Bono καί Bonus. *Iohannes Bonus beccarius habitator in Candida*. *Antonius Bon de Milo habitator in Candida*. *Thomas Bonus sartor habitator in Candida*. *Iohannes Bonus clericus in Candida* κλπ. κλπ. (Βλ. A. Lombardo, Documenti δ. π. σ. 175 κλπ.). Ἐπίσης σὲ κρητικὰ συμβόλαια τοῦ 1301 - 1302 ἀναφέρονται πολλοὶ Bon. (Βλ. Morozzo della Rocca, Benvenuto κλπ. δ. π. σ. 252 κλπ.).

Στὴν ἐποχὴ τοῦ διαθέτη ὑπῆρχαν καί ἄλλοι Bon, ἢ Μπὸς στὸ Μεραμπέλο, ἐξελληνισμένοι πιά: Ὁ Ἀφέντης Μπορτάλιος Μπὸς (βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 52) καί ὁ καβαλάρης κὺρ Τζώρτζης Μπὸ (δ. π. σ. 47). (Πρβλ. καί F. Cornelli, Creta Sacra vol. I, Venetiis 1755 σ. XIII). Οἰκογεν. ἐπίθετο Μπουνάκις ὑπάρχει καί τώρα στὸ χωριὸ Ἀρχάνες.

⁹⁴⁾ Δὲν ξέρω ἂν ἔννοεῖ τὴ λεγόμενη κι' ἄλλοιῶς camera apostolica, δηλαδή τὸ θησαυροφυλάκειο τοῦ Ποντίφηκα.

⁹⁵⁾ Santa Caterina franca τοῦ Χάντακα ἔννοεῖ ἀσφαλῶς τὴ Santa Caterina delle Monache πού ἀναφέρει πιδό κάτω (βλ. σσ. 419, 420, 442, 447) γιὰ τὸ Χάντακα ἀναφέρονται μόνο δυὸ ἐκκλησίες τῆς Ἁγίας Κατερίνας. Μιὰ ὀρθόδοξη, πού ἀναφέρεται πιδό πάνω (βλ. σ. 399 καί ὑπόσημ. 52), καί μιὰ τῶν καθολικῶν, ἢ S. Caterina delle Monache. Ἡ τελευταία αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. 5 τοῦ VI πίνακος (Werdmüller) τοῦ Gerola (Topografia) πού βρισκόταν ὅπου περίπου σήμερον ἢ κατοικία Κουφάκη, βορείως τοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου (οἰκοδ. τετράγ. 89 καί 12 σχεδίου Ἡρακλείου).

⁹⁶⁾ Πιθανότατα ὁ Nicolò Trocali ἦταν πρόγονος τοῦ πατέρα τοῦ Στεφ. Νικολαΐδου Νικολάου Τροχαλάκη (Βλ. Μ. Παρλαμά, Ἱστορικά καί Βιογραφικά Σημειώματα τοῦ Στεφ. Νικολαΐδου στὰ «Κρητ. Χρονικά» Γ' 297).

⁹⁷⁾ Βλ. τὴν προηγούμενη σημείωση 95.

⁹⁸⁾ Βλ. παραπάνω ὑπόσημ. 47.

⁹⁹⁾ Franco e libero, συνηθισμένη νοταριακὴ φράση πού βρίσκεται καί στὰ ἑλληνικὰ συμβόλαια τῆς ἐποχῆς: φράνκο λίμπερο. Φράγγο καί Φραγάτο ἦταν τὸ κτήμα τὸ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴ φεουδαλικὴ δουλεία. Χωράφια φραγγάτα, ἑλιές φραγγάτες. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α', σ. 203, 357).

¹⁰⁰⁾ Βλ. σημείωση 14.

¹⁰¹⁾ Ὑποθέτω πὺς εἶναι λανθασμένη γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου Βαρσάμη. Τὸ ἐπίθετο ἀναφέρεται σὲ κρητικὸ συμβόλαιο τοῦ 1301. «*Johannis Barsamo, & Raymondinus Barsamo, habitator Candide...*». (Βλ. R. Morozzo della Rocca δ. π. σ. 12, 138). Τὸ ἐπίθετο αὐτὸ σῶζεται ἀκέραιο σὰν τοπωνύμιο (κορυφὴ 1515 μ.) στὴν ἐπαρχία Λασιθίου κοντὰ στὸ Μέσα Λασιθί: Σιοῦ Βαρσάμη.

¹⁰²⁾ Ὁ ὄρος *misura raso* εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸ *μουζούρι σήγλι* ἀντίθετα πρὸς τὸ *μουζούρι κουμουλάρι*. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ σιτηρὰ μετροῦνταν μὲ τὸ μουζούρι, δοχεῖο κυλινδρικό πού στὰ χεῖλη του ἦταν μόνιμα προσαρμωμένη,

σέ τρόπο πού νά στρέφεται, ή *regola* (ρήγλα). Μετά τὸ γέμισμα τοῦ δοχείου ἔσυραν τὴ ρήγλα πάνω στὰ χεῖλη του καὶ ἰσοπέδωνε τὴν ἐπιφάνεια τοῦ καρποῦ πού μετροῦσαν. Ἀντίθετα τὸ μουζούρι, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο παρόμοιο δοχεῖο μετροῦματα, ἦταν *κουμουλάρι* ὅταν σχημάτιζε ὁ καρπὸς πού μετροῦσαν *cupulo* (λατίν. *cupulus*), δηλαδὴ σωρὸ σάν κῶνο πάνω ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ δοχείου. Εἰκόνα τέτιου μπρούτζινου δοχείου μὲ σχέδια κλπ. καὶ στέμμα βλ. στὸ βιβλίο: Pomp. Molmenti, Storia di Venezia nella vita privata, parte II, Bergamo 1911, σ. 321.

¹⁰³⁾ Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μαγκαφούρης σὴνεται ἀκόμη καὶ σήμερα. Ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ εὐχарιστήριο τῶν κληρικῶν τοῦ Χάντακα πρὸς τὸν Λατίνον ἀρχιεπίσκοπον Παροναξίας Σεβαστιανὸν Κουίρινο τοῦ 1624 ὁ *Παπαϊωάννης Μαγκαφούρης ἢ Μαγκαφούρης* (βλ. Κ. Μέρτζιον, χειρόγραφον ἐκ Χάντακος Κρήτης, «Κρητικά Χρονικά» ΣΤ' 272). Ἐπίσης σὲ συμβόλαιον τοῦ Ἀρετίου τοῦ 1623 ἀναφέρεται ὁ δάσκαλος *κὺρ Μανουὴλ Μαγκαφούρης*, (βλ. «Χριστ. Κρήτη», Α' σ. 108). Ἀκόμη στὸν κατάλογο τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα τοῦ Κομητᾶ ἀναφέρεται, ὑπ' ἀριθ. 80, ὁ «*Αγ. Γεώργιος τοῦ Μαγκαφούρη*, ἐκκλησία ὁρθόδοξη τὴν ὁποῖαν ὁ G. G e r o l a (βλ. Τοπογραφία δ. π. σ. 52) ταυτίζει μὲ τὸν ἅγιο Γεώργιον τὸ Σουργιανό, ὑπ' ἀριθ. 86 στὸν κατάλογο VI (Werdmüller). Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ βρισκόταν σχεδὸν ἀπέναντι στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ματθαίου στὸ οἰκοδ. τετράγωνον 307.

¹⁰⁴⁾ Scagno, τὸ λατίν. *scannum*, τὸ σκαμνίον τῶν Βυζαντινῶν. (βλ. Φ. Κοουκουλές, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς, τόμ. Β ΠΙ Ἀθῆναι 1948, σ. 78 καὶ πίν. Β' εἰκόνα 4). Εἶδος δίφρου, κάθισμα δίχως ἐρεισίνωτο.

¹⁰⁵⁾ Ὁ φανὸς ἢ φανάρι ἦταν βυζαντινὸ φωτιστικὸ ὄργανον. (βλ. Φ. Κοουκουλές, δ. π. σ. 93).

¹⁰⁶⁾ Χρησιμοποίησα στὴ μετάφραση τὴ λ. *πόρτεγο*, γιατί σὴνεται ἀκόμη καὶ σήμερον στὴν Κρήτη καὶ σημαίνει τὸ κυρίως δωμάτιον τοῦ χωριότικου σπιτιοῦ πού μένει ἢ οἰκογένεια, ὅπου βρίσκεται καὶ ἡ ἐστία. Ἡ λ. βέβαια εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχὴ βενετσάνικη *portico - portego*=luogo principale e più vasto della casa.

¹⁰⁷⁾ βλ. ὑποσ. 86.

¹⁰⁸⁾ Σχετικὰ μὲ τίς «μόστρες» αὐτὲς (ἐπιθεωρήσεις) βλ. *Ξανθοῦδίδη*, Ἐνετοκρατία δ. π. σ. 17 καὶ Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα δ. π. τ. Π σ. 55. βλ. ἐπίσης κανονισμὸ τῶν ἐπιθεωρήσεων αὐτῶν στὸν Ant. Trivan, *Varie Cose di Candia*, χειρόγρ. ὑπ' ἀριθ. 2091 τῆς Bibliothèque Nationale, Paris.

¹⁰⁹⁾ *Cori* (suoi) *d'oro*, ἔλεγαν οἱ Βενετσάνοι δέρματα τυπωμένα μὲ χρυσὸ σὲ διάφορα σχέδια καὶ κοσμήματα, πού τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στόλισμα τῶν τοίχων τῶν δωματίων.

¹¹⁰⁾ Ὅπως φαίνεται (βλ. σ. 426 ὅπου ὁ Κορνάρος ὀνομάζει ἀνεψιὸν τοῦ *Marchetto Foscarini*) οἱ δυὸ οἰκογένειες εἶχαν συγγένεια.

¹¹¹⁾ Ἡ λέξις *vaso* δὲν σημαίνει ἐδῶ, προφανῶς, δοχεῖον. Ὑποθέτω πὺς πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος «κουρτινόξυλου», ὅπου θὰ στηρίζονταν «*il pavion di seda giallo*», σὲ τρόπο πού νά μπορεῖ νά μαζεῦεται ἢ νά τεντώνεται κατὰ βούληση, σάν τίς κουρτινὲς τῶν παραθυριῶν. Ἡ ἔννοια εἶναι πορμένη ἀπὸ τὴ ναυτικὴ γλῶσσα, ὅπου *vaso* λέγονται «*due travi situate lungo i lati del vascello su i parati, sulle quali si possa e si assicura per vararlo*». βλ. λ. στὸ Boerio, δ. π. Νομίζω πὺς ἀποδίνω καλύτερα τὴν ἔννοια μὲ τὴ λ. *πλαίσιο*. Παρακάτω (σ. 426) ἐπεξηγεῖ ὁ ἴδιος τὴ λ. *col piede ouer vaso indorato*.

¹¹³⁾ *Η λ. samito είναι ή βυζαντινή λ. εξάμιτο' είδος ύφασματος με ξιμίτους. Πρβλ. δίμιτο.

¹¹⁴⁾ Δέν μπόρεσα νά ξεακριβώσω τή σημασία τής λ. caniscasà. Θά ήταν φαίνεται είδος ταπέτου γιά νά σκεπάζουν τίς κασέλες. (camisa di cassa?)

¹¹⁴⁾ Λογχοπέλεκυς. Δόρυ μεσαιωνικό που έκτός από τή λόγχη είχε και πέλεκυ. *Από τò ταυτόσημο αραβικό Al harbet.

¹¹⁵⁾ *Η rotella ήταν μικρή άσπίδα, στρογγυλή, κοίλη γιά νά προφυλάσσει τò πρόσωπο από τά βέλη.

¹¹⁶⁾ Μιά παρόμοια εικόνα σφαλιχτάρι ή τρίπτυχον ύπάρχει στο *Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, ύπ' αριθ. Γ'εν. Καταλόγου 1220.

¹¹⁷⁾ *Ο Ant. T r i v a n (Varie Cose di Candia, χειρόγραφο ύπ' άρ. 2091 τής Bibliothéque Nationale, Paris, σ. 27) αναφέρει οίκογένεια N e g r i - s o l i στο Χάντακα, καταγόμενη da Napoli di Romagna (Ναύπλιο). Βλ. και Μ. Ι. Μ α ν ο ύ σ α κ α, *Η παρά Τριβάν άπογραφή τής Κρήτης (1644) στα «Κρητικά Χρονικά» Γ' σ. 49).

¹¹⁸⁾ *Η λ. terminatione σημαίνει έδω determinazione, ordinazione della magistratura, δηλαδή άπόφαση, διάταγμα.

¹¹⁹⁾ Chiefalopiroti. Τò τοπωνύμιο αυτό βρίσκεται στην Πεδιάδα βλ. σ. 428. Τò επίθετο κεφαλοπύρωτος, -η, -ο, είναι σέ χρήση σήμερα στην Κρήτη, με τή σημασία: σώος, υγιής. *Ηκαμε δέκα κοπέλια και τά δέκα κεφαλοπύρωτα = όλα ζωντανά και υγιή. Πιθανόν τò τοπωνύμιο νά έχει τήν άρχή του στο ότι στην περιοχή εκείνη τά ζώα άναπτύσσονται όλα, δίχως άπώλειες, κεφαλοπύρωτα.

¹²⁰⁾ Φογεντιανά ή φαβεντιανά άγγεια με στυλπή ζωγραφιστή επιφάνεια ή άνάγλυφη σμαλτωμένη διακόσμηση, που κατασκευάζόνταν στη Φαγεντία (Favenza) τής *Ιταλίας.

¹²¹⁾ Peltre = stagno, καλάϊ, πιάτο γανωμένο.

¹²²⁾ Camarlinga ή Camarlenga λεγόταν 1) ή καλόγρια που είχε αναλάβει τά οικονομικά του μοναστηριού, 2) ή κυρία τής τιμής. Προτιμώ ν' άφίσω τόν ύρο άμετάφραστο, όπως έχει καθιερωθεί από τούς άσχολουμένους με τήν ιστορία τής Βενετοκρατίας. (Βλ. Ξ α ν θ ο υ δ ί δ η, *Ενετοκρατία ό. π. σ. 12, Ξ η ρ ο υ χ ά κ η, Βενετοκρατούμένη *Ανατολή κλπ. ό. π. σ. 94, κλπ.).

¹²³⁾ Cuba, cupola, volta, coperta di edifizii sacri. Cuba de carrozza o simile, cielo, θόλος, ουρανός.

¹²⁴⁾ Τò rassetto ή raseto ήταν είδος πολύ λεπτού ύφασματος. Είδος φέλλας.

¹²⁵⁾ Protto, ό πρώτος, ό άρχηγός, ό πρωτομάστορας. Il primo in alcun' arte.

¹²⁶⁾ Cornelius, Corner, Cornaro, είναι τò ίδιο οίκογεν. επίθετο. (Βλ. Α. Ν. Γ'ιά ν ν α ρ η, Περί *Ερωτοκρίτου, *Αθήναι 1889, σ. 23, Στ. Ξ α ν θ ο υ δ ί δ η, *Ερωτοκρίτος ό. π. σ. L X I V ύποσ. 1). *Από έδω φαίνεται ότι ύπήρχαν στην Κρήτη τόσες οίκογένειες Κορνάρων, που είχε σβύσει πιά ή άναμεταξύ των συγγένεια και ό γάμος άτόμων που έφεραν τò ίδιο επίθετο δέν άπαγορευόταν. *Ετσι ό Ι. Φραγκίσκος Κορνάρος, άδελφός του διαθέτη, έχει γαμπρό που φέρει κι αυτός τò ίδιο όνομα, Φραγκίσκος Κορνάρος.

¹²⁷⁾ *Η λ. sicuritá, σιγουριά, χρησιμοποιούνταν συνηθέστατα και στα έλληνικά συμβόλαια τής ίδιας έποχής (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 350). Γι αυτό θεώρησα σωστό νά χρησιμοποιήσω τόν ίδιο όρο στη μετάφραση.

¹²⁸⁾ Βλ. παραπάνω ύποσημ. 3.

¹²⁹⁾ 'Η λ. villa σημαίνει ἐδῶ χωριό. (Βλ. καὶ χειρόγραφο "Ατλαντα τοῦ Fr. Basilicata, Città, fortezze ecc. del Regno di Candia,—στό Ἰστορικό Μουσείο Κρήτης, — ὅπου σημειώνεται τὸ χωριό Μάλια, vila di Maglia).

¹³⁰⁾ Raso, εἶδος μεταξωτοῦ ὑφάσματος λείου καὶ γυαλιστεροῦ ἀτλάζι, Πρβλ. καὶ ὕποσ. 124.

¹³¹⁾ 'Η romanetta, φαίνεται νὰ ἦταν εἶδος κεντήματος ἢ κοσμήματος.

¹³²⁾ 'Ο Ant. Trivani μᾶς πληροφορεῖ στό Χρονικό του (σελ. 85 τοῦ χειρογράφου ἀριθ. 2091 τῆς Bibliothéque Nationale de Paris), ὅτι οἱ γυναῖκες τῶν Σφακιῶν, πού πῆγαν οἰκογενειακῶς στὰ Χανιά νὰ παρουσιαστοῦν στόν αἰμοχαρῆ Γεν. Προβλεπτή Marino Cavalli, φέρναν μαζί τους μέσα σέ μεταξωτά μαξιλάρια τὰ κοσμήματά τους, πού μέσα σ' αὐτὸ ἦταν καί: *bottoni massizzi infilzati, li quali, usavano le Done portarsi al colo.*

¹³³⁾ Relievo lo stesso che arlevo, arlievo, allievo, μαθητής, μαθητευόμενος, ψυχογιός: Quegli ch' è educato o con alimenti o con ammastramenti.

¹³⁴⁾ 'Η Ἁγία Μαρίνα στοῦ Δερματᾶ ἦταν ὀρθόδοξη ἐκκλησία. Ἀναφέρεται σ' ὄλους τοὺς πίνακες τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα πού δημοσίεψε ὁ Gerola (Βλ. Topografia κλπ. ὁ. π. σ. 58). Ἡ θέση τῆς ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν Werdmüller καὶ τὸν Coronelli, δυτικὰ τοῦ Καπνοκοπηρίου (Monasterio greco) Πραγματικά στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἦταν πολλοὶ κῆποι ὅπως φαίνεται στό χάρτη τοῦ Werdmüller.

¹³⁵⁾ Μεγάλη ἔκταση στὴν περιοχὴ αὐτὴ τῆς Ἁγ. Μαρίας στό Δερματᾶ φαίνεται ὅτι ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Μόσχων. Στὸ νότιο μέρος τῆς Ἁγ. Μαρίας καὶ σέ μικρὰ ἀπόσταση ὑπῆρχε καὶ μιὰ ἄλλη ἐκκλησοῦλα, ἐπίσης ὀρθόδοξη, πού ἀναφέρεται σέ πολλοὺς καταλόγους τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα. (Βλ. Gerola, Topografia, κλπ. ὁ. π. σ. 53: ὁ ἅγιος Γεώργιος τοῦ Μόσχου). Εἶναι πιθανὸ ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια οἰκογένεια τῶν Μόσχων πού ἀναφέρεται στό Ρέθυμνο, τῆς ὁποίας ἕνας κλάδος, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μετόικισε στὴ Ζάκυνθο. Σ' αὐτὴν ἀνήκουν καὶ οἱ ἀδελφοὶ ἁγιογράφοι Ἡλίας καὶ Λέως. (Βλ. τὴ διαθήκη τοῦ Ἡλία Μόσχου, τοῦ 1666 στὰ «Κρητ. Χρονικά» Η' σ. 217 κ. ἐξ. Πρβλ. καὶ τόμ. Β ἴδιου περιοδικοῦ σ. 441). Στὸν Ἁγ. Γεώργιο τῆς Βενετίας ὑπάρχουν εἰκόνες τοῦ ζωγράφου Ἰωάν. Μόσχου. (Βλ. «Κρητ. Χρονικά» Γ. σ. 580).

¹³⁶⁾ Ἡ λ. βέργα μὲ τὴ σημασίαν βέρα, δακτυλίδι, ἔχει θησαυριστῆι στό Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τοῦ Δημητράκου, Ἀθήναι 1949.

¹³⁷⁾ Ἡ λ. logado εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λογάδο. Χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπὸ τοὺς ἀμπελοουργοὺς τῆς Κρήτης καὶ σημαίνει ἀμπέλι πού παράγει διάφορες ποικιλίες σταφυλιῶν (λογιῶ - λογιά) σ' ἀντίθεση μὲ τὸ μονόλογο, δηλαδὴ τὸ ἀμπέλι πού παράγει ἕνα μόνο εἶδος σταφύλια.

¹³⁸⁾ Πρβλ. Σ. Σπανάκη, Ἡ ἔκθεση τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης Ἰωάν. Σαγκρέντο, στό περιοδ. «Κρητικά Χρονικά» Γ' σ. 525 ὕποσ. 9, σχετικὰ μὲ τὴν εἰδικὴ καλλιέργεια τοῦ μωσχάτου στὴν Κρήτη.

¹³⁹⁾ Ὑποθέτω πὼς ἡ βραχυγραφία αὐτὴ σημαίνει cappellano.

¹⁴⁰⁾ A rason = a ragione di = in proporzione e confronto (Βλ. λ. ragione στό Vocabolario della Lingua Italiana di Nicola Zingarelli, Bologna, 1942 καὶ λ. rason στό Dizionario del Dialecto Veneziano di Gius. Boerio, Venezia 1829).

Ἡ ἴδια ἔκφραση ἀναφέρεται καὶ στὰ Κρητικά σύμβολα τοῦ Ἀρετίου:

«...νά *πέρη γοβέρνο ἀραζό άπου πέρονουσι και οί άλλοι μετοχάροι...*» = νά παίρνει μερίδιο τροφῆς ἀνάλογα μέ αὐτό πού παίρνουν και οί ἄλλοι μετοχάροι. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη», Α' σ. 243, 244 κλπ). Ἡ λ. ἀραζό ὑπάρχει ἀκόμη και σήμερα στό στόμα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ μέ δυό σημασίες: 1) ἱστορία, περιπέτεια, καμώματα: *ἦκουσες τήν ἀραζό (ν)του;* 2) ὡς ἐπίρ. τροπ.: *καθώς, ὁμοίως, σάν, κατ' ἀναλογία πρὸς: αὐτός τό 'καμε ἀραζό τόν πάδε.*

Ἡ Ἐανθουδίδης ἀρχικά πήρε τή λ. γιά *caziona* (Βλ. «Χριστ. Κρήτη», Α' σ. 182) «*σημαῖτον φόρον τινά φεουδαλικόν ὅπως τὸ ἀράδεγον*». Τοῦτο ἐπανορθώνεται στό τέλος τοῦ ἴδιου τεύχους, σημειώνοντας τήν πραγματική του σημασία: *κατά τρόπον, ἐξ ἴσου μέ, δίκην*· τὸ ἐτυμολογεῖ ὅμως ἐσφαλμένα ἀπό τὸ *caso*, πού, ὅπως σημειώνω παραπάνω (βλ. ὑποσ. 102), ἔχει ὀλωσοδιόλου ἄλλη σημασία.

¹⁴¹⁾ *Regalia*, ρεγάγιες ἦταν φεουδαλικό οἰκονομικό δικαίωμα, προνόμιο. Οἱ *ρεγάγιες* αὐτές ἦταν ὀρισμένα δῶρα εἰς εἶδος, πού ὁ καλλιεργητής τοῦ φεουδαλικοῦ κτήματος ἦταν ὑποχρεωμένος νά πληρώνει στόν φεουδάρχη. Τά ὑποχρεωτικά αὐτά δῶρα δίδονταν ἀπό τοὺς καλλιεργητές γονικάρους ὄχι μόνο στοὺς βενετσάνους φεουδάρχες, μά και στοὺς ντόπιους, *ύκόμη και στά μοναστήρια*, ὅταν τὰ κτήματα πού καλλιεργοῦσαν ἀνήκαν σ' αὐτά, ἢ τὰ γονικά των ἦταν ἀφιερωμένα σ' αὐτά. «...*τοῦ ἐλάβεσιάτου ἡγουμένου γερμανου συναδηνού τῆς ἁγίας Τριάδος Ἀρεῖι να μπορη νά σκοδέρη ἀπό τῆς γονικάρους ὁποῦ κραιοῦ τῶν τόπον του εἶσι ησενιθέλα, νόμι, ρεγάγιες και κάθε ἄλλο...*». (Βλ. «Χριστ. Κρήτη», Α' σ. 228. Πρβλ. και Σ. Σπανιάκη, Μνημεία ὀ. π. Ι, σ. 25, 30, 32 κλπ.).

¹⁴²⁾ Σχετικά μέ τίς ἀγγραφές βλ. μελέτη μου στό περιοδ. «Ἡ Ἐποχή», χρόνος Α' ἀριθ. 1, Ἡράκλειο 1945.

¹⁴³⁾ Τὸ *camisetto* ἦταν σάν *μεσοφόρι* *gonnella*.

¹⁴⁴⁾ Τὸ *tabi* ἦταν εἶδος ὑφάσματος *ταφτάς*.

¹⁴⁵⁾ *Ninzol, ninziol, niziol* = *lenzuolo*, *σεντόνι* μέ δυό, τρία ἢ τέσσερα «*πετσά*».

¹⁴⁶⁾ Ἡ *intinell(1)a* ἦταν εἶδος *μαξιλαροθήκης*.

¹⁴⁷⁾ *Cavazzale* = *capezzale*, *προσκεφάλαιο* «*προσκεφαλάδα*».

¹⁴⁸⁾ *Mantil* = *tonaglia da tavola*, *τραπεζομάνηλο*.

¹⁴⁹⁾ *Tolla* = *tavola*, *τραπέζι*.

¹⁵⁰⁾ Μᾶς εἶναι γνωστό ἀπό τήν ἐκθεση τοῦ Ζ. Μοσενίγο τοῦ 1589 (Βλ. Σ. Σπανιάκη, Μνημεία κλπ. Ι, σ. 33) ὅτι οἱ φεουδάρχες δέν ἐπιτρέπαν στοὺς χωρικούς νά κατασκευάζουν *πατητήρια*, γιά νά «*πατοῦν*» τὰ *σταφύλια* τους. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ τὸ κρατοῦσαν γιά τοὺς *ἑαυτοὺς των*, γιά νά ὑποχρεώσουν τοὺς χωρικούς νά τοὺς *παρσδίνουν* τὰ *σταφύλια* τους γιά *ἐκθλιψη*, νά τὰ *ἔχουν* στή διάθεσή τους και νά παίρνουν ὅσο *μούστο* ἤθελαν μέ *πολλές* και *διάφομες* *δικαιολογίες*.

¹⁵¹⁾ *Doga* και *βενετο. doa*. Οἱ γνωστὲς σέ μᾶς *ντόγες*, *ντούγες* ἢ *δούγες* μέ τίς ὁποῖες κατασκευάζουν τὰ *βινέλια*. Δέν *ξέρω* πῶς *χρησιμοποιοῦνταν* οἱ *ντόγες* *στά πατητήρια*, τὰ ὁποῖα μάλλον ἦταν *κτιστά*. Ἴσως ὅμως κατασκευάζονταν και *πατητήρια ξύλινα*, μέ *ντόγιες*, γιά νά μεταφέρονται ὀπό τὸ *ἕνα ἀμπέλι* στό *ἄλλο*.

¹⁵²⁾ Τὸ *χωρίο* τοῦτο τῆς διαθήκης τοῦ Ἀ. Κορνάρου δείχνει ἀνομφισβήτητα τὰ *αἰσθηματά* του και τήν *ἀγάπη* του πρὸς τὴ *Βενετία*. Παρά τίς *χριστιανικές δωρεές* του σέ ὀρθόδοξες ἐκκλησίες και σέ *κρητικούς φίλους* του και *ὑποτακτικούς*, παρά τὸ ὅτι φαίνεται νά ἦταν *ἀνεξίτητος* και ἤθελε νά *προ-*

σεύχονται γὰ τὴν ψυχὴ τοῦ τόσο οἱ καπελάνοι καὶ καλόγηροι τοῦ λατινικοῦ δόγματος ὅσο καὶ οἱ ὀρθόδοξοι παπάδες, παρὰ τὸ ὅτι εἶχεν ἐξελληνιστεῖ στὴ γλῶσσα, στὴν ὁποία μπορούσε νὰ γράφει ποιήματα, ὅπως ἀναφέρω παραπάνω, ἔμενε, πυρ' ὅλα αὐτά, πιστὸς στὴ Γαληνότατη Δημοκρατία· πίστη πού τοῦ ὑπαγόρευε, βέβαια, τὸ φεουδαλικὸ τοῦ συμφέρο.

¹⁵³⁾ Πιθανότατα ὁ s(igno)r "Αγγελος Μπαρμπαρίγος ἀπὸ τὴ Φουρνὴ, πού ζοῦσε, ὅπως φαίνεται, ὅταν σύνταξε τὴ διαθήκη τοῦ ὁ 'Α. Κορνάρου, ἦταν ὁ ἴδιος ἐκλαμπρότατος ἀφέντης "Αγγελος Μπαρμπαρίγος, σύζυγος τῆς Κεραλιᾶς Σιλιγαροπούλας ἢ ὁποία τὸ 1619 ἔκαμε τὴ διαθήκη της, χήρα πιά, «ἀπὸ τὸν ποτὲ ἐκλαμπρότατον 'Αφέντη "Αγγελον Μπαρμπαρίγον, καιηκοῦμενη εἰς το Μαρουλά τοῦ Κάστρου». (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α', σ. 66, 95, 262).

¹⁵⁴⁾ Camera fiscal λεγόταν οἱ οἰκονομικὲς ὑπηρεσίες τοῦ Κράτους. 'Ο ὅρος χρησιμοποιούνηταν καὶ στὰ ἑλληνικά συμβόλαια: «θέλω νὰ ντεποσηά-ρουνται εἰς τὴν κάμεραν φροκάλιν...». (Βλ. τὴ διαθήκη τοῦ Μάρκου Παπαδό-πουλου τοῦ 1603 στὴ «Χριστ. Κρήτη» Α', σ. 281).

¹⁵⁵⁾ Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη τοῦ Κορνάρου δὲν ὑπῆρχε στὴν Κρήτη ἡ βιομηχα-νία τοῦ σαπουνιοῦ, ἢ ὁποία «εἰσήχθη εἰς τὴν νῆσον καὶ ηἰδοκίμητος περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὰς πόλεις 'Ηράκλειον καὶ Χανιά, ὅπου ἐδίδαξαν αὐτὴν πρῶτοι οἱ Γάλλοι ἐκ τῆς Προβηγκίας». (Βλ. Στεφ. Ξανθοῦ σὶ δὶ δὴ Χριστιανικὴ 'Επιγραφὴ 'Ηρακλείου Κρήτης στὴν ΕΕΒΣ, Δ' Ἀθῆναι 1927, σ. 108). Συνε-πῶς τὰ σαπουνία αὐτὰ τὰ ἔστειλε στὸ Χάντακα ὁ Τζουάνε ΤΈεν Raudi πιθα-νότατα ἀπὸ τὴ Βενετία, ἀπὸ ἧπου εἰσαγοτανε, ὅπως μᾶς πληροφοροεῖ ὁ Barth. di Raxi ἀπὸ πολὺ πρίν. (Βλ. 'Αγαθ. Ξηροῦχάκη, Τὸ ἐμπόριον τῆς Βενε-τίας μετὰ τῆς 'Ανατολῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα, στὴν ΕΕΚΣ, Γ' Ἀθῆναι 1940, σ. 274). Τὸ 18 αἰῶνα γινόταν ἐξαγωγή σαπουνιοῦ ἀπὸ τὴν Κρήτη στὴν 'Ιταλία, ὅπως μᾶς πληροφοροεῖ ἔγγραφο (πιθανῶς τοῦ 1725) τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας στὰ Χανιά: «Pour le savon on en embarque de fort petites parties encore est ce pour le porter en Italie; cela peu aller de cinq à six cent quintaux par an». (Βλ. Κ. Γ. Κωνσταντινίδη, 'Εκθέσεις καὶ 'Υπομνήματα τοῦ Γαλ-λικοῦ Προξενείου Κρήτης, στὰ «Κρητικὰ Χρονικά» Η' σ. 363).

¹⁵⁶⁾ "Όταν το 1603 ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Nicolò Sagredo, *deliberò la total rovina delli Sfachioli con proponim(ent)o abbrugiare li loro Casali et far morir tutti quelli...* ἐκάλεσε μαζὶ τοῦ σάν ὀδηγοῦς τρεῖς, uno di Candia, uno di Canea et uno da Reltimo, li quali furono quello di Candia il S(i-igno)r Zuane Zened(et)to Raudi. (Βλ. Antonio Tripan, *Varie Cose di Candia 1182 - 1669*, χειρόγραφο ὑπ' ἀριθ. 2091 τῆς Bibliothèque Nationale de Paris, σελ. 97). Πιθανότατα εἶναι νὰ πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο. 'Αρα τὸν Αὔγουστο τοῦ 1608 ὁ Raudi βρισκόταν στὸ Χάντακα.

¹⁵⁷⁾ Vector - oris = μεταφορέας ἐμπορευμάτων ἢ ἐπιβατῶν «διὰ ξηρᾶς» ἢ «διὰ θαλάσσης». Δὲν ξέρω ἂν ἐδῶ πρόκειται γιὰ κύριο ὄνομα (πιθανὸς βενε-τασάνικος τύπος τοῦ Vittor(io) ἢ γιὰ ἐπίγγελμα τοῦ dottor Messeri).

¹⁵⁸⁾ Συναθμισμένο τότε στὴν Κρήτη βαπτιστικὸ ὄνομα Μουσχάνα ἢ Μοσχά-να. (Βλ. συμβόλ. τοῦ 1271, A. Lombardo, Documenti κλπ. ὁ. π. σ. 35). 'Επίσης στὸ Ροδουβάνι Σελίνου, στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας ἀναφέρονται σὺν κτίτορες τῆς ἐκκλησίας: «Γεώργιος καὶ Μοσχάνα Καντανολέω». (Βλ. G. Gerola, Monumenti ὁ. π. III, σ. 333 καὶ πίν. IX). Μπορεῖ ὁμως νὰ εἶναι τὸ Muschena καὶ οἰκογεν. ἐπίθετο, τὸ θηλ. τοῦ Μόσχος. (Πρβλ. 'Ιακ. Βι-οβίτζη, Ναξιακά ὁ. π. σ. 18 «κὺρ Μάρκου τῆς Μόσκνας»).

¹⁵⁹⁾ Ἡ λ. ἄτος, ἄτοι, εἶναι γνωστή στὰ ἑλληνικά συμβόλαια τῆς Βενετοκρατίας μὲ τὴ σημασία: πρᾶξις, συμβόλαιο. Στὸν πληθ. σημαίνει τὸ σύνολο τῶν συμβολαίων ἐνὸς συμβολαιογράφου καὶ συνεπῶς τὸ Ἀρχεῖο του. Σχετικὰ βλ «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 319.

¹⁶⁰⁾ Οἱ νοτάριοι καὶ τότε ἦταν δημόσια πρόσωπα, καὶ γι αὐτὸ ὑπογράφονταν: *νοτάρος πούμπλικος, ἢ νοτάρος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας*. (Βλ. Ξανθοῦ διδ. δη, «Χριστ. Κρήτη», Α' σ. 8, 341). Ἀναφέροντας ἐδῶ ὁ Κορνάρος *podaro privato* ἐννοεῖ ἀσφαλῶς *podaro di autorità pubblica* τὸν χαρακτηρίζει ὁμως *privato* γιὰ νὰ κάνει διάκριση ἀπὸ τὸν *podaro della Cancellaria*, τὸν ἐπίσημο συμβολαιογράφο τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, τὸν *podaro ducale*, πού διορίζε τὸ Collegio καὶ *era iniziato alla Cancellaria ducale, cioè all' ufficio de' Segretarii regi.* (Βλ. Boerio, Diz.). Αὐτὸ πού ἀποκλείει ρητὰ ὁ διαθέτης.

¹⁶¹⁾ Σπάνια οἱ λατινοὶ ἐπίσκοποι, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἔμεναν στίς ἔδρες τους. Ὁ Μοροζίνι ἀναφέρει στὴν ἔκθεσή του (1629) ὅτι «*ἐνδιαφέρονται νὰ μαζεύουν χορήματα γιὰ νὰ τὰ ξοδεύουν ἄλλοῦ*». (Βλ. Σ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα II, σ. 108) τούτο δὲν διαφεύγει τὸν Κορνάρο καὶ γράφει: «*se sarà nel Regno*».

¹⁶²⁾ Οἱ *Anvogador, avvocatore* ἦταν ἀξιωματοῦχοι τῆς Βενετικῆς δικαστικῆς ἱεραρχίας, στοὺς ὁποίους εἶχεν ἀναιθεθεῖ ἡ τήρηση τῶν νόμων καὶ ἡ προστασία τῶν συμφερόντων τοῦ δημοσίου. Εἰσαγγελεῖς, ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει καὶ ὁ Ξανθοῦ διδης. (Βλ. Ἐνετοκρατία, ὁ. π. σ. 12 καὶ 139).

¹⁶³⁾ *Da Recanati* = ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὸ *Recanati*, πόλη τῆς Ἰταλίας. Συνηθέστατα ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς γίνεται ἐπίθετο οἰκογενειακῶ.

¹⁶⁴⁾ Τὸ *ormesin*, *ermisino* ἦταν εἶδος ὑφάσματος ἀπὸ ἐλαφρὸ μετάξι, πού πήρε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν περσικὴ πόλη Ormus, ὅπου, ὡς φαίνεται, κατασκευάζονταν. (Zingarelli, Vocabolario ὁ. π.).

¹⁶⁵⁾ Κι ἐκεῖνος πού ἔκανε τὶς περιλήψεις τῆς διαθήκης στὸ περιθώριο δὲν μπόρεσε νὰ συμπληρώσει τὸ οἰκογενειακὸ αὐτὸ ἐπίθετο καὶ τὸ ἄφησε *Geni*. Ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ ἀκόμη καὶ σήμερα κρητικὸ ἐπίθετο Γενεατάκης.

¹⁶⁶⁾ Ἡ λ. *bordonaro*, πού παράγεται ἀπὸ τὸ *bordone* (λατιν. *burdo-nis* μουλάρι) ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σήμερα στὴ γλώσσα τοῦ Κρητικῆ Λαοῦ, μὲ τὴν ἴδια σημασία τοῦ ἄγωγιάτη. Γι αὐτὸ θεώρησα σκόπιμο νὰ τὴ χρησιμοποιήσω ὅπως ἔχει στὴ μετάφραση.

¹⁶⁷⁾ Κατεργιά, ἢ, ὑποκοριστικὸ τοῦ Αἰκατερίνη, πού ἀκούεται ἀκόμη καὶ σήμερα στὰ χωριά τῆς Κρήτης.

¹⁶⁸⁾ *Criczes*, Κριτσές. Πρόκειται βέβαια γιὰ τὸ χωριὸ Κριτσᾶ Μεραμπέλου. Ἀναφέρεται στὸν πληθυντικὸ, γιὰτὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ διάφορους μικροὺς συνοικισμοὺς, πού ἀπέτελεσαν τὸ σημερινὸ χωριὸ Κριτσᾶ. Στὴν ἔκθεση τοῦ *Francisco Basilicata* τοῦ 1630, πού ἐλπίζω νὰ ἐκδοθεῖ σύντομα στὴ σειρά τῶν Μνημείων τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, ἀναφέρονται οἱ παρακάτω συνοικισμοὶ τῆς Κριτσᾶς, σὺν ξεχωριστὰ χωριά, πού ἀντιστοιχοῦν στίς σημερινῆς ὁμώνυμες συνοικίες τῆς: *Cricès Chiperiana, Cricès Christò, Cricès Cornarata*.

¹⁶⁹⁾ Τὸ 1602 - 1604 ἦταν δούκας τῆς Κρήτης ὁ *Zuane Sagredo*. Τὴν ἔκθεσή του τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1604 δημοσίεψα στὰ «Κρητικὰ Χρονικά» I' σ. 519 κ. ἑ. Δὲν μπορῶ νὰ ξέρω ἂν πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ἢ εἶναι ἀπλῆ συνωνυμία.

¹⁷⁰⁾ Ἡ γραφὴ *resto* φαίνεται καθαρὰ. Ἀπὸ τὸ συμφραζόμενα ὁμως δὲν ἔχει θέση ἐδῶ. Ἴσως νὰ παράλειψε ὁ ἀντιγραφέας τῆς διαθήκης κανένα

Aut: Resto?

στίχο, ἢ νὰ ἔγραψε λάθος τὴ λέξη *stesso*, πού ἡ ἔννοιά της ταιριάζει μὲ τὸ κείμενο ἐδῶ.

¹⁷¹⁾ Ἴταλ. *vendemmia*, τρυγητός. Ἡ λ. *βεντέμα* ἀκούεται ἀκόμη στὴ γλῶσσα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ, πῆρε ὁμως ἄλλη ἔννοια καὶ σημαίνει: πλούσια ἐσοδεῖα, τῆς ἐλιάς, κυρίως, ἢ τ' ἀμπελιοῦ. *Οἱ ἐλιές ἔχουν ὀφέλις καλὴ βεντέμα, μεσοβεντέμα.*

¹⁷²⁾ Πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο μετόχι πού ἀναφέρει παραπάνω (βλ. σ. 406 καὶ ὑποσημ. 77), *sta Brussa*.

¹⁷³⁾ Ἡ λ. *ressiduario* δὲν ἀναφέρεται στὰ λεξικά πού διαθέτω. Παράγεται ὁμως ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴ γνωστὴ λ. *residuo* πού σημαίνει ὑπόλοιπο, ὑπόλειμμα. Συνεπῶς ὁ *residuario* πρέπει νὰ εἶναι περίπου ταυτόσημο μὲ τὸ: ἐκκαθαριστής, διαχειριστής. Πραγματικά ἡ λ. χρησιμοποιοῦνταν καὶ στὰ ἑλληνικά συμβόλαια τῆς ἴδιας ἐποχῆς. Σὲ συμβόλαιο τοῦ 1616 τοῦ Ἀρετίου ἀναφέρεται: «...διὰ τοῦτο ἐθέλησε νὰ κάμει κομέσον καὶ ρεζεντοβάριο τὸν ἀδελφόν τιν... νὰ μορῆ νὰ ξεκαθαρίσῃ ἀπὸ τῆς κάτοθεν ντιμπητόρους εἰς οἱ αὐτὶ τῆς χροστοῦσι...». Ὁ Ξανθουδίδης τὸ ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ *regendarius* = διαχειριστής, διευθυντής (βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 56, 57).

¹⁷⁴⁾ Προφανῶς πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Βασίλειο τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδας. Ὁ *Basilicata* τὸ ἀναφέρει στὴν ἀπογραφή του S. Baseio de Schilüs, στὴν *castelania di Pediaa*.

¹⁷⁵⁾ Ὁ ὄρος *bon*, *bono*. *buono* σημαίνει ἐδῶ εἶδος γραμματίου ἢ συναλλαγματοῦ.

¹⁷⁶⁾ *Datio della messetaria* ἦταν εἶδος φόρου μεσιτείας στὰ ἐμπορεύματα καὶ σὲ κάθε σύμβαση. Ἡ λ. ἀπὸ τὸ: *messeto*, *misseto*, πού εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λ. *μεσίτης*, μὲ τὴν ἴδια σημασία. βλ. λ. στὸ *Boerio* δ. π. Ὁ φόρος αὐτὸς ἀναφέρεται καὶ στὰ συμβόλαια τοῦ Ἀρετίου: «ἀκόμη κάμει του καλὰ ὀγιὰ τῆς *μεσίτα ρίσε...*». (βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 200).

¹⁷⁷⁾ Πυράθι καὶ Ἀπυράθι, συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Τεφελίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατισίου. Ὑποθέτω πὼς εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ χωριὸ *Piratià*, πού ἀναφέρει ὁ F. *Basilicata* στὴν ἀπογραφή τοῦ 1630 στὴν περιφέρεια τοῦ *Castel Belvedere*.

¹⁷⁸⁾ Ἰσπανικὰ τάληρα καὶ ρεάλια κυκλοφοροῦσαν τότε στὴν Κρήτη. Τὸ ἰσπανικὸ τάληρο ἰσοδυναμοῦσε τὸ 1630 μὲ 24 ὑπέρπυρα. (βλ. «Χριστ. Κρήτη», Α' σ. 146, 198, 324, 355).

¹⁷⁹⁾ *Santi Dottori* ἔννοεῖ ὁ Κορνάρος ἐδῶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς.

¹⁸⁰⁾ Ἄς σημειωθεῖ ἰδιαίτερα ἡ σχέση τοῦ Ἄν. Κορνάρου μὲ τὴ λ α ἰ κ ἡ ποίηση. Πρβλ. καὶ σημείωση 28, ὅπου ὁ γραμματικὸς του «κατὰ κόσμον» Ἀθανάσιος καὶ μετέπειτα Ἀγάπιος Λάνδος ἀναφέρει ὅτι τοῦ ἔγραφε τὰ ποιήματά του, «*διατὶ ἦταν γραμματισμένος πολλὰ, οὐ μόνον εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν*».

¹⁸¹⁾ Ὁ *Ortelio*, Abr. (1527 - 1598) ἦταν βέλγος χαρτογράφος πού ἐξέδωκε ἕνα ἀτλαντα μὲ τὸν τίτλο: «*Theatrum Orbis Terrarum*», ὅπου ἐδημοσίεψε ὅλους τοὺς μέχρι τότε γνωστοὺς χάρτες. Αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔννοεῖ ὁ Κορνάρος.

¹⁸²⁾ *Carta reale* = *doppia*, a fogli grandi.

¹⁸³⁾ *Vulgare*, *volgare lingua* = *dialetto*, *lingua parlata*, opp. al *latino*.

¹⁸⁴⁾ Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἄντρ. Κορνάρος διατηροῦσε βιβλιοθήκη καὶ στὸ

Θραψανὸ τόνιζει ἀκόμη περισσότερο ὅτι ἦταν ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ζήσει δίχως βιβλία οὔτε στὴν ἐξοχή.

¹⁸⁶⁾ Πρόκειται γιὰ ἔργα τοῦ S. Tommaso d' Aquino, τοῦ γνωστοῦ στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα Θωμᾶ Ἀκινάτου. Ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτος γεννήθηκε στὴν πόλη Aquino τοῦ Λατίου τὸ 1225 καὶ ἐσπούδασε θεολογία καὶ φιλοσοφία. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἀπένευμε σ' αὐτὸν τοὺς τίτλους: doctor communis, doctor ecclesiae, princeps scholasticorum καὶ doctor angelicus. Τὸ 1279, μὲ ἐγκύκλιο τοῦ πάπα Λέοντος XIII, «ἐθεωρήθη ὡς ὁ Πάτερων τῶν δυτικῶν σχολῶν, ἐν αἷς ἡ διδασκαλία τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν μαθημάτων ἔπρεπε νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἔργων του». Ἐγγραψε πλεῖστα ἔργα ποικίλου περιεχομένου. Ἡ Summa Theologiae (= σύνολον, σύστημα θεολογίας) εἶναι τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ συστηματικὰ ἔργα τοῦ Ἀκινάτου, γιὰ τὸ ὁποῖον ἐργάστηκε ἀπὸ τὸ 1265 μέχρι τοῦ θανάτου του (1274), χωρὶς νὰ προφθάσει νὰ τὸ τελειώσει. Διαιρεῖται σὲ τρία μέρη: τὸ α' πραγματεύεται περὶ Θεοῦ καὶ τῆς σχέσης του πρὸς τὸν κόσμον, τὸ β' τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸ γ' τὰ περὶ Χριστοῦ καὶ μυστηρίων. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει μεταφραστεῖ καὶ στὰ ἑλληνικὰ σὲς ἀρχὲς τοῦ ΙΔ' αἰώνα.

Δὲν διευκρινίζεται ἂν ἡ Summa ποὺ ἀναφέρεται ἐδῶ εἶναι τὸ παραπάνω βιβλίον ἢ ἓνα ἄλλο τοῦ ἴδιου συγγραφέα: Summa catholicae fidei contra gentiles = «σύστημα τῆς καθολικῆς πίστεως κατὰ τῶν ἐθνικῶν», ποὺ ἔγραψε τὰ χρόνια 1261 μέχρι 1264 γιὰ υπεράσπιση τῆς καθολικῆς πίστεως.

Ἡ «Catena aurea» («Χρυσὴ Ἀλυσίς») εἶναι ἐρμηνεῖα εἰς τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια ἀπὸ τὸν Ἀκινάτο.

¹⁸⁹⁾ Ἴταλὸς θεολόγος τοῦ XII αἰώνα, ἐπίσκοπος στὸ Παρίσι.

¹⁸⁷⁾ Mettere in casson, συνηθισμένη φράση στὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Σημαίνει: κρύβω κάποι, γιὰ νὰ μὴ γίνει πιά λόγος γι' αὐτὸ (Boerio). Στὴν Καγκελαρία ὑπῆρχε ἀρχεῖο, — ποὺ ἀρχικὰ μπορεῖ νὰ ἦταν ἓνα κασόνι, — ἀνάλογο πρὸς τὸ σημερινὸ ὑποθηκοφυλακεῖο, ὅπου παραδίδοταν κυρίως, ὅπως φαίνεται, οἱ διαθήκες, γιὰ νὰ φυλαχτοῦν καὶ νὰ ἀνοιχτοῦν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ διαθέτη. Παρόμοια διαθήκη τοῦ 1603 τοῦ «ἐγγενῆ Ἀρχῶν ἀφέντι Μάρκο Παπαδόπουλου» ἀναφέρει ἐπίσης: «καὶ κάνω τρεῖς κόπιαις, τὴν μίαν διὰ τὸ κασόνι, τὴν δευτέραν νὰ κρατῆ ὁ νοταρὸς καὶ τὴν ἄλλην νὰ κρατῶ ἐγὼ, βουλομένης τὸ βουλοτήριόν μου». (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α' σ. 284). Περίεργο πὼς ὁ Ξανθοῦδιδης ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἔννοια τῆς λ. αὐτῆς, ἐνῶ εἶχε στὴ διάθεσή του τὸ λεξικὸ τοῦ Boerio. (Βλ. «Χριστ. Κρήτη» Α', ὁ. π. σ. 287 καὶ 331).

¹⁸⁸⁾ Interlineare = postillar, far postille (σημείωση, προσθήκη) al margine di qualche libro o scrittura (Boerio).

¹⁸⁹⁾ Cartare = porre i numeri alle carte dei libri (Boerio)· σελιδώνω.

¹⁹⁰⁾ Σχετικὰ μὲ τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου τοῦ Χάντακα βλ. G. Gerola, Monumenti Veneti κλπ. II, σ. 211 καὶ εἰκ. 199 καὶ 200, τοῦ ἴδιου Topografia, ὁ. π. κατάλ. IV, ἀρ. 2 σελ. 27, κατάλ. V, (Κομητᾶ) ἀριθ. 96, σελ. 31, κατάλ. VI (Werdmüller) ἀριθ. 57, σελ. 32 καὶ κατάλ. VII (Coronelli) ἀριθ. 34, σελ. 34. Ὁ Coronelli ἀναφέρει ὅτι ὁ S. Onofrio, chiesa greca, βρισκότανε presso il Monte dove si facevano i pegni (ἐνεχυροδανειστήριον).

Ἡ πληροφορία τοῦ Κορνάρου, ὅτι κατὰ τὴ σύνταξη τῆς διαθήκης του (1611) κτιζότανε ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου καθορίζει τὴ χρονολογία terminus a quo, ποὺ γράφτηκε ὁ κώδικας del Convento di S. Maria de Ser-

vi in Venezia, πού χρησιμοποιήσε ὁ Flam. Corner στὴν Creta Sacra, ἀπὸ ὅπου ὁ Gerola ἐρανίστηκε τὸν ὑπ' ἀριθ. IV κατάλογο τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα, ὅπου ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἅγιος Ὀνούφριος, ὅπως παραπάνω λέγω. Ὁ κώδικας ἐκεῖνος «*perì molto probabilmente in seguito a quell' incendio del convento dei Servi del 1769*». (Βλ. Gerola, Topografia, ὁ. π. σ. 8).

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ὀνούφριου σώζεται ἀκόμη καὶ σήμερα (δόξος Τσικριτοῦ, οἰκοδ. τετρ. 212) καὶ χρησιμοποιεῖται σὰν ἐλαιοποιθήκη ἀπὸ τὸν ἰδιοκίτη της Ἰωάν. Ἐλευθεράκη.

¹⁹¹⁾ Στὸ χειρόγραφο εἶναι καθαρὰ γραμμένο αγιονεμα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἀντιγραφείας, πού ἀσφαλῶς δὲν ἤξερε ἑλληνικά, ἀντέγραψε λαμβασμένα τῆ λ. agiouema, Ἅγιο Βῆμα.

¹⁹²⁾ Ἡ σημείωση αὐτὴ τοῦ Κορνάρου ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Στὸ Χάντακα ὑπῆρχε ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου San Liberale (ἄς σημειωθεῖ κι ἐδῶ ἡ προτίμηση τοῦ Κορνάρου τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ μάλιστα τοῦ λαϊκοῦ: San Letteri ἀντὶ τοῦ λατινικοῦ San Liberale), ἡ ὅποια ἀναφέρεται στὸν κατάλογο I (1320) μὲ ἀριθ. 16—S. Liberalis—καὶ στὸν II (τοῦ 1548) μὲ ἀριθ. 8—S. Eleuterii. (Βλ. G. Gerola, Topografia, ὁ. π. σσ. 23 καὶ 24) Ἀπὸ τὴν ἐκκλησία αὐτὴ εἶχε πάρει τὸ ὄνομα ὁ Προμαχῶνας τῆς ΝΑ γωνίας τοῦ Φρουρίου τοῦ Χάντακα καὶ ἦταν γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Baluardo di S. Liberale πρὶν ὀνομαστεῖ Baluardo Vitturi, ὅπως ἀναγράφεται στοὺς τελευταίους χάρτες τοῦ Φρουρίου. Ἀπὸ αὐτὸ συμπεραίνει δικαιολογημένα καὶ ὁ Gerola (Topografia ὁ. π. σ. 57) ὅτι *essa (chiesa) doveva sorgere nelle vicinanze di quel bastione*. Σὲ κανένα ὁμοῦ ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους χάρτες δὲν ἀναφέρεται. Ἡ σημείωση αὐτὴ τῆς διαθήκης τοῦ Κορνάρου μὲ κάνει νὰ σκεφτῶ: Μήπως ὁ Ἅγιος Λεφτέρης ἦταν προηγουμένως στὴ θέση πού οἰκοδομοῦνταν τότε ὁ Ἅγιος Ὀνούφριος, γεγονός πού θὰ ἔδωσεν ἀφορμὴ νὰ γίνει ἡ σύγχυση στὴν ὀνομασία τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ συμβολαιογράφο Κυριακόπουλο ὥστε ν' ἀναγκαστεῖ ὁ Κορνάρος νὰ κάμει τὴ διόρθωση μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι; Ἡ θέση τοῦ Ἁγ. Ὀνούφριου εἶναι nelle vicinanze di quel bastione.

ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

19*

ΚΡΗΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΟΝΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναδιφήσω μερικὰς ἀπὸ τὰς συνήθως λίαν ἀπροσίτους καὶ ἀτελῶς ταξινομημένας συλλογὰς ἀρχαίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐν τῷ πλαισίῳ γενικωτέρας ἐργασίας μου. Κατὰ τὴν ἀναδίφησιν αὐτὴν ἐπεσήμανα διάφορα ἔγγραφα συνδεόμενα πρὸς τὴν Κρήτην, ἀναφερόμενα δὲ ἰδιαιτέρως εἰς μετόχια τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Αἱ σημειώσεις μου εἶναι ἀτελεῖς, ἐπειδὴ ὅμως δὲν θὰ εἶναι εὐκόλον νὰ γίνῃ ἐκ νέου ἡ ἐργασία αὐτή, ἐθεώρησα ὅτι εἶναι σκόπιμον νὰ τὰς δημοσιεύσω ἐνταῦθα τμηματικῶς, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀργότερον ἄλλος ἐρευνητὴς χρησιμοποιῶν τὰ ἐνταῦθα παρεχόμενα στοιχεῖα θὰ ἀσχοληθῇ εἰδικώτερον μὲ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ καὶ θὰ προβῇ εἰς τὴν ἐξ ὀλοκλήρου δημοσίευσίν των. Ἡ πληθὺς τῶν περὶ Κρήτης ἐγγράφων εἰς τὰς ἀρχαιακὰς συλλογὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καθιστᾷ ἀπαραίτητον τὴν σὺν τῷ χρόνῳ διαμόρφωσιν ἑνὸς εἰδικοῦ Corpus, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου εἶμαι βέβαιος θὰ προσθέσῃ πολλὰ νέα στοιχεῖα εἰς ὅσα γνωρίζομεν περὶ Κρήτης.

Α. ΜΟΝΗ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Ἡ μονὴ Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἤρχισεν ἤδη νὰ τακτοποιῇ τὸ πλουσιώτατον ἀρχαιακὸν ὑλικὸν τῆς, εἰς τὸ ὅποτον ὑπάρχουν πολυάριθμοι ἐθνολογικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ἐνδιαφέροντος πληροφοροίαι, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν εἰς διάφορα τμήματα τῆς τότε Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη εὐρισκομένων μετοχίων τῆς. Μὲ τὴν εὐγενῆ ἄδειαν καὶ τὴν προσηνῆ βοήθειαν τοῦ ἁγίου καθηγουμένου τῆς μονῆς Γαβριὴλ ἐσημείωσα τὴν ὑπαρξίν τῶν ἀμέσως κατωτέρω περιγραφομένων ἐγγράφων, ἐνδεχομένως ὅμως ὁ ἀριθμὸς των θὰ αὐξηθῇ, ὅταν θὰ συμπληρωθῇ ἡ ἐπιθεώρησις καὶ ταξινόμησις ὀλοκλήρου τοῦ ἀρχαιακοῦ ὑλικοῦ τῆς μονῆς.

Ὅλα τὰ ἀναφερόμενα ἐνταῦθα ἔγγραφα πρόκειται νὰ ταξινομηθοῦν εἰς τὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Κρήτη» οἰκεῖον φάκελλον, θὰ φέρουν δὲ τὴν ἐνταῦθα χρησιμοποιουμένην ἀριθμῶσιν κατ' αὐξήσαντα ἀριθμὸν, ἥτις ὅμως δὲν ἀντιστοιχεῖ καὶ πρὸς τὴν χρονολογικὴν των τάξιν. Τὴν φρον-

*) Βλ. «Κρητικά Χρονικά», ΣΤ', 1952, σ. 204 κ. ἔ.

τίδα διὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν ἔγγράφων τὴν ἔχει ἀναλάβει αὐτοπροσώπως ὁ ἠγούμενος τῆς ἱεραῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀρχιμανδρίτης Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος μοῦ ὑπέδειξε τὰ περὶ Κρήτης ἔγγραφα καὶ φιλοφρόνως ἀνέλαβε νὰ ἀντιγράψῃ τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα. Ἄν καὶ γνωρίζω ὅτι θὰ προσκρούσω εἰς τὴν μειριοφροσύνην τοῦ σεβαστοῦ μου φίλου, ἔκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν εἰγνωμοσύνην μου διὰ τὴν πολύτιμον συμπαράστασιν του, εἶμαι βέβαιος δὲ ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ὅσα τυχόν ἄλλα ἔγγραφα περὶ Κρήτης εὐρεθῶσιν εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 1. Τίτλος: «*Κόπη εὐγαλμένη ἀπο το τεσταμέντο τοῦ ποτὲ πατέρα Κυρκλήμη, τοῦ γαγιανη, καμομενο διαχρηὸς τοῦ ποτὲ Ἀντρέα σερεπετζη νοταρῆου ευρησκόμενον εἰς τα χέρηα τοῦ μησὲρ Πέρο Πελεγρὴ νοδάρου καὶ μασάρου της μεγαλης καντζελαρης της κρητης καταιας 17/τω δεκεβρηου εἰς 1555/ στο μοναστήρη της καβαλαρεα καταπὸς σιέκη μετζηποστήλης*».

Τὸ ἔγγραφο ἀπὸ εἶναι ἀντίγραφο, ἄνευ χρονολογίας, τῆς κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1555 συνταχθείσης διαθήκης τοῦ ἱερέως Κλήμη Γαϊτάνη, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος κληροδοτεῖ τὴν μονὴν τῆς Κεραῆς Καβαλαρεᾶς ἢ Καβαλαρεᾶς εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μονὴν τοῦ Διονυσίου. Ἡ διαθήκη συντάχθη ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου Ἀνδρέα Σερεπετζῆ εἰς τὸ Κάστρο, παρόντων ὡς μαρτύρων τοῦ πρωτοπαπᾶ Ἀνδρέα Λάντα καὶ τοῦ κῆρ Γεώργη Πετροπούλου κατοίκων τοῦ χωρίου Τύλιος. Διὰ τῆς ἰδίας διαθήκης ὁ Κλήμη Γαϊτάνης κληροδοτεῖ καὶ ἄλλα μικρὰ ἀκίνητα ἢ κινητὰ εἰς τὸν ἱερομόναχον Κάλλιστον, ἀνεψιόν του, εἰς τὰς καλογραίας Πελαγίαν καὶ Μακαρίαν, εἰς τὸν ἀδελφόν του Δαμιανόν, εἰς τὴν ἀνεψιάν του Φροσύνην, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Τζικαλᾶν καὶ εἰς τὸν Ἀνδρέαν Κουμάνον.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 2. Τίτλος: «*Κόπη ἐκ τῆς καθολικῆς προσιλόσεως τοῦ ποτὲ παπᾶ κῆρ Νίλου καὶ πνευματικοῦ εἰς ἄχοε', Δεκεμβρίου κγ'*» (1675). Ἀντίγραφο διαθήκης τοῦ ἱερέως «*παπᾶ κῆρ Νείλου Μπαροῦς τοῦ μισὲρ Γιανούλη καὶ τῆς κερᾶ Κατερίνας τοῦ ποτὲ Ἀντώνη Κερᾶ*» διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἀφιερώνει εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου ὄλην τὴν κινητὴν καὶ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του τὴν εὐρισκομένην εἰς τὸ Κάστρο.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 3. Ἔτερον ἀντίγραφο τῆς ὡς ἄνω διαθήκης.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 4. Τίτλος: «*κόπια εὐγαλμένη ἀπὸ τὰ ἅτα τοῦ ποτὲ κῆρ Νικολοῦ Μουτζενίγον νοδάρου, προσεντάδα εἰς τὴν καντζελαρίαν της κουμουννιᾶς ἀπὸ ἓνα λίμπρο σκαριζαφολια εἰς σέφιλα 32*».

*Αντίγραφον ἐγγράφου ὑπὸ χρονολογίαν 18 Μαΐου 1596, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Τζάνες καὶ Μαθιὸς Μουτζενίγοι, ὡς ἰδιοκτῆται τῆς ἐκκλησίας τοῦ «Ἁγίου Νικητὸς» εἰς τὸ Κάστρο παραχωροῦν κτῆμα των εὐρισκόμενον «εἰς τόπο λεγόμενον εἰς τὸ Ἅγιον πνεῦμα, συνορεῦον μὲ κτήματα τοῦ Παύλου Θομὸπουλου» εἰς τὸν Θεόφιλον Παπαγιαννόπουλον, ὑπὸ τὸν ὄρον οὗτος «τὸν κάθε χρόνον νὰ δῆδει καὶ εἰμφορὰ ἤγουν τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Νικητὸς πρὸς τὸν ἱερέα, ὅπου ἐρημερεύει τὸν ἄνωθεν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικητὸς εἰς μετριὰ καὶ χειροδοτὸς ἄσπρα πενήντα καὶ τοῦτο ἀπὸ χρόνον εἰς χρόνον ἕως τέλος κόσμου».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 5. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Γεωργίου Μαυρίτζη πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς Διονυσίου διὰ τῆς ὁποίας οὗτος, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀποθανόντος δωρητοῦ παπᾶ Κλήμη Γαϊτάνη, ζητεῖ νὰ ἀποσταλῇ ἐκ τῆς μονῆς Διονυσίου ἀντιπρόσωπος διὰ νὰ παραλάβῃ τὴν δωρεάν τοῦ Κλήμη. Ἡ ἐπιστολὴ συνοδεύεται ἀπὸ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν κινητῶν ἀντικειμένων τῆς μονῆς, ἐν οἷς καὶ ἡ βιβλιοθήκη της.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 6. Ὑπὸ χρονολογίαν 23 Ὀκτωβρίου 1677, ἡ «κυρὰ Καλινίκη τοῦ ποιῆ Νικολοῦ Μπαρμπαρίγου» καὶ ἡ θυγάτηρ της κυρὰ Μαγδαληνὴ παραχωροῦν κτήματά των εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 7. «Κόπια νοεμβρίῳ $\overline{\kappa\epsilon}$, κατὰ τὸ ἀφρα'» (1581). Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρίτζης, ὡς διαχειριστὴς τῆς μονῆς Κυρᾶς Καβαλαρᾶς, ἡ ὁποία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱερομονάχου Θεοδοῦλο, τοῦ κατὰ κόσμον Καβαλάρου, παρέμεινεν ἄνευ ἀντιπροσώπου τῆς μονῆς Διονυσίου, κυβερνωμένη προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου «Μελετίου τοῦ Νιελιντέ, κουνάδου τοῦ Μαυρίτζη», παραδίδει τώρα ταύτην εἰς τὸν μοναχὸν Παλλάδιον τῆς μονῆς Διονυσίου, ἐλθόντα πρὸς τοῦτο ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὑπογράφει ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρίτζης καὶ ἐπιβεβαιοῦν οἱ Ἰωάννης ἱερομόναχος καὶ Νικόδημος μοναχὸς κατὰ κόσμον Βιτζέντζος.

Τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, ἀντιγραφὲν ὑπὸ τοῦ νῦν ἡγουμένου τῆς μονῆς Διονυσίου Γαβριὴλ χάριν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἔχει ὡς ἑξῆς :

Κόπια νοεμβρίῳ $\overline{\kappa\epsilon}$

Κατὰ τὸ αω φω πω α.

† Ἐστοντας καὶ ὁ ποιῆ κὺρ Θεόδουλος ἱερομόναχος τὸ κατὰ κόσμον καβαλάρου νὰ ἐκραιεῖ τὸ μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ὀνομαζομένης Καβαλαρᾶς κοντζεδερισμένον ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρομοῦ τοῦ κὺρ Διονυσίου ἐν τῷ

ἁγίῳ Ὁρει τοῦ Ἀθωνος καὶ ὡσὼν καλόγηρος τοῦ λεγομένου μοναστηρίου ὁ λεγόμενος ποτὲ κὺρ Θεόδουλος ὁ καβαλᾶρος ἔλειψεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου του διατὶ δὲν εἴυχεν εἰδῶ τινὰς καλόγηρος ἀπὸ τὸ ἄνωθεν μοναστήριον τοῦ τιμίου προδρόμου κὺρ Διονυσίου νὰ παραλάβῃ τὸ λεγόμενον μοναστήριον τῆς Θεοτόκου ὡσὼν πρᾶγμα ἰδικόν τους, ἐγὼ Κωνσταντῖνος Μαυρίτζης, ὡσὼν ἐπίτροπος τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου τοῦ τιμίου προδρόμου τοῦ κὺρ Διονυσίου νὰ ἔβαλα διὰ τῆς ὥρας τὸν δσιώτατον ἱερομόναχον κὺρ μελέτιον τὸν νιελιντὲ τὸν κουνιάδον μου νὰ γουβρονάρῃ τὸ λεγόμενον μοναστήριον τὴν καβαλαράν. Ἔως νὰ ἔλθῃ τινὰς ἀπὸ τὸ ἄνωθεν μοναστήριον νὰ τοῦ τὸ παραδώσω. καὶ ἔστοντας νὰ ἔλθῃς ἐσὺ ὁ δσιώτατος παλίδιος μοναχός, ὡσὼν γέροντας πρῶτος τῆς βουλῆς καὶ ἐπίτροπος γγενεράλους τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου καθὼς μὲ ἐπίτροπικὸν γράμμα καὶ μὲ τὴν ἐξουσίαν ὁποῦ ὡς ἄνωθεν ἔχεις καὶ ὡς ἀθθέντης καὶ ἴδιος οὐ κοκίρης τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου ζητιῶντας νὰ σοῦ κοσενιάρωμεν τὸ λεγόμενον μοναστήριον μὲ τὰ δικαιώματα ὡσὼν πρᾶγμα ἰδικόν σας. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέραν ἐγὼ ὁ ἄνωθεν κωνσταντῖνος μαυρίτζης ὡς ἄν ἐπίτροπος ὡς ἄνωθεν καὶ ἐγὼ ὁ λεγόμενος μελέτιος ἱερομόναχος. Λίδομεν ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ ὀμπρὸς ἐσένα τοῦ ἄνωθεν ἡγουμένου τὸ λεγόμενον μοναστήρι ὡσὼν πρᾶγμα ἰδικόν σου. τὴν τραβενήροντας ὡς ἄνωθεν καὶ μὲ τὰ κάτω γεγραμμένα πράγματα, ὅπου εἰς τὸ λεγόμενον μοναστήρι εὐρίσκονται καθὼς μὲ τὸ ἱβεντάριον φανερώρεται.

† Ἐγὼ κωνσταντῖνος μαυρίτζης διὰ χειρὸς ἔγραφα καὶ στέργω τὰ ἄνωθεν.

† Ἐγὼ Ἰωάννης ἱερομόναχος στέργω τὰ ἄνωθεν.

† Ἐγὼ Νικόδημος μοναχός κατὰ κόσμον βιτσέντζος στέργω τὰ ἄνωθεν.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 8. Αὐτόγραφος, ὑπὸ χρονολογίαν 6 Ἰουλίου 1652, διαθήκη τοῦ ἱερέως Κωνσταντῖνου Τζελαΐτου, υἱοῦ τοῦ παπᾶ Κὺρ Γεωργίου ἀπὸ τὸ Κόστρο, παραχωροῦντος ὅλην τὴν περιουσίαν του «στάμπελε καὶ μόμπιλε» εἰς τὴν μονὴν τῆς Κυρᾶς Καβαλαράς, ἀνηκούσης εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονὴν Διονυσίου. Τὴν διαθήκην ἀκολουθεῖ κατάλογος τῶν κτημάτων τοῦ δωρητοῦ.

Τὸ κείμενον τῆς διαθήκης αὐτῆς, ἀντιγραφὸν ὑπὸ τοῦ νῦν ἡγουμένου τῆς μονῆς Διονυσίου Γαβριὴλ χάριν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἔχει ὡς ἀκολούθως :

Ἐπειδὴ φοβερότερον καὶ βεραιότερον οὐδὲν ἐστὶ ὥπιερ τὸ τοῦ θανάτου μυτήριον, διὰ τοῦτο καγὼ ἱερεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Τζελαΐτης τοῦ παπᾶ κὺρ Γεωργίου ἀπὸ τὸ κάστρον ἡΐσου Κρήτης κατὰ νοῦν βα-

λὼν τὸ φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος ἠθέλησα αὐτοπροαιρέτως νὰ διορθώσω τὴν ταπεινὴν μου ψυχὴν παραδίδοντάς τὴν εἰς χεῖρας τοῦ παναγίου Θεοῦ. Ἐπειτα ἀρίνω πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς τὴν ἐν Χῶ ἀγάπην καὶ τελείαν συγχώρησιν. Ἐπειτα θέλω καὶ τὸ πρᾶγμα μου ὅλον στάμπελε καὶ μόμπηλε. Ἐξιέκεῖνο ὁποῦ μου ἦλθε ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου, ὡσὰν καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἐγὼ ἠγόρασα. Καὶ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ἐδικὸν μου τὸν Τζελαῖτον νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ ὁμπρὸς τοῦ Ἁγίου μοναστηρίου ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὴν Κρήτη ἐπονομαζόμενον κυρὰ - Καβαλαρά· διὰ νὰ εἶνε μνημοναμένοι οἱ ἄνωθεν ποτέ μου γονεῖς εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον καὶ εἰς τὸ ἅγιον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ὁρους ἐπονομαζόμενον τοῦ ἁγίου Διονυσίου, εἰς τὸ ὅποιον τὴν σήμερον ἰδίᾳ χειρὶ ἐγράφη τὸ ὄνομά μου καὶ τῶν γονέων μου. Ἀκόμη θέλω, καὶ ὅπου καὶ ἂν ἔχω πρᾶγμα ἔτιζι μέσα εἰς τὸ κάστρο, ὡσὰν καὶ τὰ χωράφια ὅπου ἔχω ἀπόξω ἀπὸ τὸ κάστρο εἰς τὴν ἁγίαν Ἀναστασίαν στὰ σπήλια τὰ χωματερά καὶ τινὰς νὰ εἰπῇ τὸ ἐναντιον ἀπάνω εἰς βάρος ἀφορισμοῦ καὶ ἂν τύχη τινὰς νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὴν παροῦσαν μου διαθήκη καὶ ὕστερή μου θέλησιν, τὸν ἔχω ἀσυγχώρητο καὶ ἀφορισμένον ὑπὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἄλυτον, στένων καὶ τρέμων ὡς τὸν Ἰουδαν. Καὶ ἐν τῷ μὲν δικαιοκρίτῃ νὰ ἔχη νὰ δώσῃ λόγον, ὅταν εἰπῇ πορευέσθε ἀπὸ ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον. Ἐνί θέλω καὶ ἡ παροῦσα μου νὰ εἶναι στερεὰ καὶ βεβαία ἕως τῆς συντελείας· ἐγὼ Ἰερεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Τζελαῖτης ἔγραψα ἰδίᾳ χειρὶ καὶ στέρω ὡς ἄνωθεν.

Καὶ διὰ ἀβήζω τοῦ ἄνωθέν μου πραγμάτου ἔχω μέσα εἰς τὸ κάστρο τῆς Κρήτης μίαν κατοικίαν, σπίτια βαλμένα εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς Κυρίας Λαοδηγητορίας τοῦ ἐξώπορου, τὰ ὅποια ἔδωκα λίβελο τοῦ Ἀντωνίου Χαλκιόπουλου, διὰ δουκάτα κρητικὰ δέκα ὀκτώ, τὰ ὅποια μοῦ ἦλθασιν ἀπὸ τὸν πατέρα μου.

Ἀκόμη ἄλλη μίαν κατοικία, τὰ ὅποια μοῦ ἦλθασιν ἀπὸ τὸν πενθερό μου, τὸν παπᾶ - Ἰωάννη τὸν κυνηγὸ, βαλμένα μέσα εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Κλισάρχο. Καὶ σιμὰ τῶν σπιτίων ἔχω καὶ ἐκκλησίαν ἐπονομαζομένη ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ Χασμαλεύρης· καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἔχει πέντε μόνο σπίτια καὶ νοικιάζονται.

Ἡ ἄνωθεν ἐκκλησία ἔχει καὶ ἓνα κομάτι χωράφι μηζούριον ἕξι σητζάρια, βαλμένον εἰς τὴν Παναγίαν ὀνομαζόμενη στὴν Ψυμουζανή.

Ἐχω καὶ στὴν ἁγίαν ἀναστασίαν εἰς τὰ σπήλια τὰ χωματερά, τρία κομάτια χωράφι· τὰ ἄνω μου ἦλθασιν ἀπὸ τὸν ποτέ μου πατέρα.

Ἐχω καὶ ἀντίκριτα τῶν ἄνωθέ μου χωραφίων ἓνα κομάτι χωράφι καὶ αὐτὸ βαλμένο μέσα εἰς τὸ μετόχι τοῦ τζιάν πύρο τοῦ ρουγε-

ρείο τὸ ὁποῖον τὸ ἀγόρασα ἀπὸ τὸ γέρω Ματθαῖο μηζούρια πέντε.

Ἔχω καὶ εἰς τὸ χωρίον μερικὰ μαρὸν δύο κατοικίαι σπήτια, τρία κομάτια ἀμπέλι σιὸν πλατύλαγκο ἀπὸ κάτωθεν τοῦ ἀμπελίου τοῦ Ταμουλή.

Τρία κομάτια σόχορα εἰς τὸν κατσηφόρη.

Ἐνα λόφντο εἰς τὸ χωρίον κορφές.

Μίαν κατοικίαν σπῖτια εἰς τὶς κορφές τὰ ὁποῖα ἔχω παρμένα διὰ λόγου τους, ρεάλια τριάντα καὶ ἐξόδιασά τα εἰς τὸ ἄνωθεν μοναστήρι. καὶ τὸ ρέσιος στέκεται νὰ πάρω ὄλον τὸν μῆνα τὸν ὀκτώβριον πρὸς τὸν ἐρχόμενον.

Ἔχω ἀκόμη νὰ μοιράσω μὲ τὸν ἐξάδελφόν μου τὸν Νικόλαον δλα τὰ πράγματα τῶν μπαρμπάδων μας, τὰ ὁποῖα πράγματα δὲν ξέρω πιά μοῦ θέλουσι τοκάρη εἰς τὴν πάριτε μου, γιὰ τοῦτο τ' ἀφίνω μὴ μοιράζοντάς τα παρόντας. δίδω ἀβίζω γράμμα μου ὄβερ μὲ γράμμα νοδάρου νὰ ἤξέρη τὸ ἄγιον μοναστήριον.

Ἐγὼ δ' ἄνωθεν Ἱερὸς ὁ Τζελαίτης γράφω ἰδίᾳ χειρὶ καὶ στέργω τὰ ὡς ἄνωθεν.

† ,αχνβ' ↪ Διαθήκη τοῦ παπα κὺρ Κωνσταντῆ τοῦ Τζελαίτη ἔγινε καλόγηρος καὶ μετωνομάσθη Κοσμᾶς.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 9. Αὐτοῖγραφος, μακρὰ, ὑπὸ χρονολογίαν ,αχοη' (1678) Ἀπριλίου ζ', ἐπιστολὴ τοῦ ἀποσταλέντος εἰς Κρήτην ἀντιπροσώπου τῆς μονῆς Διονυσίου διὰ νὰ ἐπιτροπεύσῃ τὴν μονὴν Κυρᾶς Καβαλαρέας. Πληροφορίαι περὶ τῆς μονῆς: Εὐρίσκετο εἰς τὸ χωρίον Καβροχώρι, πλησίον τῆς μονῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἦτο ἱστορισμένη «ἀπὸ τὸ δάσκαλο τὸν Μερκούριο». Ἡ ἐπιστολὴ περιέχει καὶ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα περὶ ἐπιδημίας πανώλους κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐν Κρήτῃ.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ἀντιγραφὸν ὑπὸ τοῦ νῦν ἡγουμένου τῆς μονῆς Διονυσίου Γαβριήλ χάριν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Πανοσιώτατε καὶ αἰδεσιμώτατε Ἅγιε Καθηγούμενε τῆς καθ' ἡμᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, Ἅγιε Δικαίῳ τὴν ὀφειλομένοι καὶ ελληκροινῆ μετάνοιαν κοιζῶ τῆς Πανοσιότης σου ἅμα τοὺς Ἁγίους Προηγουμένους καὶ ἁγίους Ἱερομονάχους καὶ Ἱεροδιακόνους, συνάμα τοὺς ἁγίους Γέροντες καὶ πάση τῇ ἐν Χρῆ ἡμῶν ἀδελφότητι μετάνοιαν τὴν ἐξ ὄλης ψυχῆς προνέμομεν ἅπαντας. Πλὴν πατέρες ἄγιοι τῇ νὰ σᾶς γράφο τὴν κακοριζικίαν μου ὅπου μου ἔνυχε διατῆ καθὼς ἤλθαμεν ἰσὴν Πάρο μοῦ ἴπαν πὸς ἰ πανοῦκλα κόφτη πολλὰ κακὰ ἰς τὴν Κρήτη ὅπου δὲν εἶνε κανένας τόπος γερός, ἔτιζι ἐγὼ βάνοντα; ἰσὶ τοῦ μου πὸς ἄν σταθῶ ἰσὴν Σαντορινῆ ἔναν δύο μῆνας θέλει περάσει, καὶ ἐκεῖνο χερότερα

ἀναρτε καὶ δὲν εὐρίσκα καῖκι νὰ περάσω, καὶ τὸν γενάρη εὐρήκα καῖ-
 κι ἰσιὰς 16 τοῦ μηνὸς καὶ δὲν μὲ ἄφηγεν ὁ κόσμος νὰ πάω διὰ νὰ μὴ
 χαθοῦμεν ἀμὴ ἐγὼ ἔστωντας καὶ εἶχα τὴν ἔνια νὰ πάγω νὰ ἰδῶ τὸν
 τόπον ἐπύγα καὶ εὐγήκα ἰσὴν σπιναλόγκα καὶ ἐκάμαμεν μέσα εἰς τὸ
 καῖκι ἡμέρες 13 διὰ νὰ μᾶς προτικάρουν εἰς τὴν σπιναλόγκα καὶ ἐσί-
 ραμεν φορτοῦνα μεγάλη νὰ χαθοῦμεν μέσα ἰσὶὸν λιμιονία τὴν ἰέερα
 τῶν χριστουγένων καὶ σὰν ἴδα πῶς δὲν μᾶς προτικάρουν ἰθὺλῆσα νὰ
 εὐγο πέρα ἰσὶο σκογιέτο ἀντίπερα τῆς φορτέτζα, καὶ εἶτι ἀσθένησεν ὁ
 Παρθένιος καὶ ἀπόμινα δύο ἡμέρες εἰς τὸ καῖκι καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα
 ἔχυσεν τὲς εὐλογιές, καὶ σὰν ἴδαν οἱ ναῦτιες μᾶς ἐδίωξαν καὶ εἶτι ἐπῆ-
 γα πέρα καὶ σπῆτι δὲν εὐρήκαμεν, διατὶ δὲν ἔχουν μόνο κάθε ἕνας
 μίαν καλήβαν καὶ ἐπήγαμεν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀκουμπήσαμεν,
 καὶ τὸ σάββατο ἐβάρυνεν πολλὰ καὶ ἐκοιτούνταν ἡμέρες $\overline{\kappa\epsilon}$. Καὶ δὲν
 λέγω τίποτες πολυλογίες διατὶ καλὰ τὸ ἤξεύροτε πῶς δὲν μοῦ εὐρί-
 σκουνταν παράδες διὰ ἐξοδία καὶ εἶτι ἐπούλησα ἕνα ζευγάρι μαχέρια
 διὰ τρία γρόσια νὰ πορευθοῦμεν διὰ ψωμί καὶ ἴταν ἰσὶὸ παζάρι θρόα-
 μια 40 αἰὶ δὲν τὸ εὐρίσκαμεν καὶ ἐκίνο καὶ ὅταν ἔγινε καλὰ ἀφίκα
 ὅλα μου τὰ ροῦχα ἰσὶὸ σκογιέτο ἰς ἕναν ἱερέα νὰ τὰ φυλίγη καὶ ἐμῆς
 πᾶμεν ἰσὶὸ Κάστρο διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν Μητροπολίτην νὰ ἰδῶ τὴ μοῦ
 λέγει, καὶ μὲ δύο ἡμέρες ἐφτάσαμεν εἰς τὸ Κάστρο πορπατώντας καὶ
 ἐπίγαμεν καὶ τὸν ἀνταμώσαμεν καὶ ἐδώκαμεν του τὸ γράμα καὶ μᾶς
 ὑποδέχθη ἀμὴ μᾶς ἴπε πάραυτα πὸς ἄτυχος κερὸς ἴνε διὰ τὸν θάνατον
 καὶ ἂν πορῆτε περάσετε πέρα εἰς κανένα νυσι ἕως νὰ ἰδητε ὑγία καὶ
 ὕστερα ἐλάιτε. Καὶ γύρενα καῖκι ἢ καμία λότρα νὰ τοὺς πάρω νὰ φύ-
 γω καὶ ἐπούλησα καὶ τὸ ἕνα μου ράσο διὰ ὀκτὼ γρόσια νὰ δώσω τὸν
 νάβλο καὶ νὰ φάμεν καὶ ψωμὶ ἰσὴν στοῖα ἀμὴ δὲν εὐρίκα καὶ εἰς
 τὰς $\overline{\kappa\delta}$. τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἐβρέθηκεν ἰ πανούκλα ἀπάνω του καὶ
 εἶτι σὰν μὲ τὸ ἴπεν ἀπόμινα ἀποθαμένος διατὶ δὲν ἤξευρα τί νὰ κάμω,
 καὶ ὁ παπᾶς πλέον ἐχάθηκεν, ἀμὴ τί νὰ κάμο νὰ φύγο νὰ τὸν ἀφίσω,
 δὲν τὸ ἔκαμα διατὶ καὶ ἀπὸ τὸν θεὸν ἐφοβούμουν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀν-
 θρώπους ἐντρεπόμουν. εἶτι ἐκαθήσαμεν ἕως ἀναπαύθηκεν εἰς τὰς $\overline{\kappa\delta}$.
 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡμέρα τρίτη καὶ σὰν τῶν ἐθάψαμεν ἐφύγαμεν ἀπὸ τὸ
 Κάστρο καὶ ὕβγαμεν ἀπὸ τὴν Πόρτα τῶν Χανίων μέρους, καὶ ἐπήγαμεν
 εἰς ἕνα χωρίον λεγόμενον Καβροχώρη καὶ ἐυήγαμεν καὶ ἐκὴ μιλόντας
 ἀναφέραμεν πῶς ἔχομεν ἐδῶ ἐκκλησίαν λεγομένη ἰ Παναγία ἰ Καβα-
 λαρέα. Καὶ ὡς ἴκουσαν μᾶς ἴπαν ποῦ ἴνε καὶ μᾶς ἐδίξαν καὶ ἐπίγα-
 μεν ἕως ἐκὶ καὶ ἴβραμεν ἕνα ἱερομόναχον καὶ ὁ πατέρας του καὶ ἰ μά-
 να του καὶ διὼ πεδιά ὄπου εἶναι τώρα ἐκὶ χρόνους $\overline{\zeta}$. καὶ ἔχουν κτι-
 σμένα τὸν παλῆον φουῆρον ὄπου ἦταν μὲ τὸ κελαρικῶ του ὡς καθὼς
 ἦταν τὼ πρότω καὶ τὰ ἄλλα ὅλα ἴνε ἀχαλασμένα παντελὸς ἀγνώριστα.

ἡ ἐκκλησία καλὰ γερῆ με τὴν ἱστορία τῆς ὀκαθῶς τὴν ἐοτόρησε ὁ δά-
 σκαλος ὁ μερκούριος, τὰ δημόθυρα τῆς ἴναι ἱοτὸ μοναστήρι ὄπου ἴνε
 σιμάμας καὶ ὀνομάζετε ἱεροουσαλήμ. καὶ ὁ σταυρὸς ὁ μεγάλος καὶ ἕνα
 χάλκωμα ποῦ ἔχιναν τὸ κηρὶ καὶ ὡς μοῦ ἴπαν ἴναι ὀκάδες ἰγ. πλὴν
 ἐοτάθηκα ἀπάνω ἱοιο σπήτη μαζί με τοὺς ἄλλους γιατί ἦταν παστρικά
 ἀπὸ ἀσθένεια ἔος νὰ εὔρο καῖκι νὰ περάσω πέρα ἱοτη οαντορίνη νὰ
 καθησωμεν νὰ περάση τὸ κακό, ἄν γένη λάδι νὰ πάγω νὰ τσακίσω τὰ
 πόδια μου νὰ πολεμήσω νὰ ἔβγανα τὰ ἄσπρα τὰ δανιακά νὰ τὰ στύλω
 διὰ νὰ πάρετε τὸν σταυρὸν. Διατι ἄν ἱθέλατε με στείλη καὶ ἐμένα ἱοέ-
 ναν τώπων νὰ ἔχω κατάστιχα ἕχα ἐλπίδαν ἱοτὸν Θεὸν πὸς ἦθελα ἐπω-
 ρέσω νὰ βγάλω ὄσάν καὶ ἄλλους. ἀμὴ ἐπηδὴ με ἐκαταφρονήσατε ἔτι
 ἀπὸ ὄλους καὶ με ἐριξατε εἰς τόπον ἐρημον ἴδε καὶ ὁ θεὸς καὶ με ἐπέ-
 δευσε χειρότερα διὰ τὰς ἁμαρτίαις μου διατι ἔλεγα πὸς νὰ εὔρο γερὸν
 τόπον νὰ πολεμήσω καὶ ἐγὼ ὡς ἦθελα πορέσω νὰ κάμο τίποτες διὰ τὸ
 μοναστήρι, ἀμὴ εὔρηκα σπαθὴ δῆστομο θάνατον καὶ πῖνα μεγάλη, ἀμὴ
 ἄν ἦθελα ἔχει τὰ κατάστιχα τῶν νισύων ἦθελα πάγη νὰ κάμω τίποτες
 καὶ νὰ εὔγάνω τὸ ψωμί μου νὰ τρώγω νὰ μὴ ἀποθάνω τῆς πίνας. ὄπου
 ἐκάμαμεν ἱμέρες ἰβ. δίχως ψωμί τὴν ἐβδομάδα τῶν βαῖτων, διατι δὲν
 ἠμποροῦμεν νὰ ἐβγοῦμεν ὄξο ἀπὸ τῶν φόβων τῆς πανούκλας, καὶ ἔτι
 ἀγόρασα τρία πινάκια σιτάρη καὶ τὸ ἀφήκα τοῦ Παπαύλου καὶ νὰ κά-
 θετε ἱοτὸ μετόχι μαζί με τὸν παπᾶ ὄπου ἴναι ἐκὶ καὶ ἐγὼ ἦλθα ἱοτὸ
 Κάστρο καὶ ἐβρήκα βάρκα καὶ ἦλθα ἱοτὴν οαντορίνη ἱοτὸ σπήτι μας
 καὶ κάθομε ἐσοναποῖδὸ διὰ τὴν ἀσθένειαν. Καὶ ἱδητε ἄν οἶς φερετε κα-
 λὰ νὰ κρατήσωμεν τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸ μοναστήρι διὰ καμία βολὰ
 θέλη ἔχει καὶ διάφορον τὸ μοναστήρι ἄν κατισταθοῦν τὰ χωρία ποῦ
 ἴναι τριγύρω, ὄλοι τὸ ἀγαποῦσι νὰ ἴνε τοῦ μοναστηρίου καὶ ἴτη πράγ-
 ματα ἔχουν ἱ χωρισανὴ με ἀφορισμὸν ἐβγαίνουν, τῶν δε Τουρκῶν ὄπου
 ἴνε ταχισμένα ἀπάνω τους ἱδητε ἄν πορήτε νὰ βγάλετε ὄρισμὸν πὸς
 ἦταν ἀπανο ἱοτὸ κεσίμι τῶν πραγμάτων τοῦ μοναστηρίου καὶ νὰ ἱδητε
 νὰ κνιτάξετε ἴτι γράματα ἴνε αὐτοῦ τοῦ μετοχίου προσηλώματα τῶν χω-
 ραφίων ἱ παλεὰ κατάστιχα νὰ τὰ βάλετε εἰς μία σακουλα καὶ νὰ τὰ
 βουλώσετε νὰ μοῦ τὰ στύλετε καὶ ἄν ὄρίσετε στύλετε μου καὶ ἕναν κα-
 λόγηρο μῆνα ὄωση ὁ θεὸς καὶ περάση τὸ κακὸν καὶ παγο καὶ πολεμή-
 σω καὶ ἐγὼ ἴτε βοηθήση ὁ θεὸς καὶ ὁ Πρόδρομος καὶ ἄν δὲν παύση
 τὸ κακὸ πλέο πέρα δὲν πάγω διατὴ ἄνθρωποι δὲν ἀπόμειναν ὄλοτελα.
 καὶ ἴνὲ ἱοτὸ τευτέρη τοῦ πασᾶ γραμένοι ἄνθρωποι ἀποθαμένοι χιλιά-
 δες ἐβδομήντα ὄκτω ἦς ὄλο τὸ ρένιον τῆς Κρίτης ἀπὸ δέκα χρονῶν καὶ
 ἀπάνω, ἱδὲ τὰ μικρὰ ἴνε ἄγραφα καὶ πάλαι ὄλημέρα ἀποθένουν, καὶ
 εἰς αὐτὸ δίνω εἴδηση τῆς πανοσιοιῆς σας ὡς ἐγνωρίζετε καλίτερον ἄς
 γένη. καὶ νὰ ξέρετε χωρισάλω πὸς ἕαν δὲν παύση ἡ πανοῦκλα πλέο πέρα

δὲν πάγο καὶ στέλετε μου τῆς Μύλος τὸ δευτέρῃ καὶ τῆς σαντορίνης πέλης πολεμῆσω νὰ βγάλω τὰ ξένα ἄσπρα καὶ νὰ ἔλθω ἰσὶτὸ μοναστήρι νὰ ἴμε ἰσὶτὴν ἐκκλησίαν διατὶ δὲν ἤπορὸ πλέονα πορπατήσω καὶ ἐδὸ τόπος δὲν ἴνε νὰ καθῆσω ἰσένα κάστιρο νὰ ἐμπορέσω νὰ κάνω τίποτες ὡς καθὼς ἐθάρου, ἀμὶ ἦναι ἕνας φτωχὸς κόσμος ὅπου δὲν ἴδα ἄλλοῦ τὴν γυμνότητα ὅπου ἔχουν, καὶ ἄλο τίποτες πατέρες δὲν ἤξεύρω μόνο ποῦ ἐδιάβασαν τὴν ἀπανταχοῦσα ἰσὶτὸ Κάστιρον εἰς τὸν ἅγιον Μανθέον καὶ ἐμάζωξα ἄσπρα π. ἐξομολόγησα καὶ ἕναν πανουκλιασμένον στανικὸς μου διατὶ δὲν εἶχα νὰ πάρω ψωμὶ καὶ μοῦ ἔδωσαν ἄσπρα φ. ἄλο τίποτες δὲν ἴδα. Ἰδῆτε καὶ νὰ μοῦ μηνῆσετε πὸς νὰ κάμο, καὶ ἂν δὲν ἔρθη γράμα ἀπὸ αὐτοῦ ἐγὼ ἀπεδώ δὲν πάγο ποθενά. Ὅλους τοὺς ἀδελφὸς μικροὺς καὶ μεγάλους μετάνοιαν ποιῶ, ταῦτα καὶ ἡ εὐχὴ σας μεθ ἡμῶν, ἀμήν.

ὁ προηγούμενος Χαραλάμπης ἀδελφὸς κατὰ πάντα
, αχοῦ' Ἀποιλίου ζ'

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 10. Αὐτόγραφος, ὑπὸ χρονολογίαν ,αψδ' (1704), Ἰουνίου γ', ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίου Μανδρινοῦ καὶ τοῦ γυναικαδέλφου του Ἰωάννου Μπονάνου πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Διονυσίου περὶ τῆς παρουσίας οἰκονομικῆς καὶ διοικητικῆς καταστάσεως τῆς μονῆς Κερᾶς Καβαλαρέας.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 11. Τίτλος : «Κόπια εὐγαλιμένη ὑπὸ τοῦ βιβλίου τῆς νοταρίας, ἐμοῦ Πέτρου ἱερέως Μιχαλήζι καὶ νοταρίου εἰς ,αφο', ἡμέρα τοῦ Ὁκτωβρίου μηνὸς εἰς ταῖς γ'» (1570).

Καταγραφὴ τῶν υπαρχόντων τῆς μονῆς Κερᾶς τῆς Καβαλαρέας.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 12. Τίτλος : «Κόπια εὐγαλιμένη ἐκ τὸ βιβλίον τῆς νοταρίας, ἐμοῦ Σταυριανοῦ Λαγωῦ, ,αφξσι', ματφ ια', ἐν Χάνδακι Κρήτης» (1566). Ὁ Ἀθανάσιος Μεγιστάνος, ἱερομόναχος, παραλαμβάνει ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον Καλαμώννα, προϊστάμενον τοῦ μετοχίου τῆς κερᾶς Καβαλαρέας, νῦν ὄντα ἀσθενῆ, τὸ μετόχιον μὲ ὅλα τὰ υπάρχοντα πρὸς διαχείρισιν. Ὑπογράφει : «κῦρ Νικολὸς ἱερεὺς ὁ Μαλαξὸς καὶ πρωτόπαπας Ναυπλίου».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ὅπως ἤδη ἐλέχθη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παρόντος ἄρθρου, ἡ ταξινομήσις τῶν ἐγγράφων εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς Διονυσίου δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν χρονολογικὴν των σειρᾶν. Ταξινομήσις τοῦ εἴδους αὐτοῦ δὲν εἶναι εὐχερῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς υπάρξεως ἀχρονολογητῶν ἢ δυσχερῶς χρονολογουμένων ἐγγράφων, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἐνδεχομένης μεταγενεστέρως ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων μὴ ταξινομη-

θέντων ἀρχικῶς ἐγγράφων. Κατ' εὐτυχῆ πάντως σύμπτωσιν τὰ ὡς ἄνω εἰς τὴν Κρήτην ἀναφερόμενα ἔγγραφα εἶναι χρονολογημένα, πλὴν ἐνὸς τὸ ὁποῖον δὲν φέρει μὲν χρονολογίαν, εἶναι ὅμως εὐχερὲς νὰ χρονολογηθῆ. Τὸ παλαιότερον ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 1, τὸ ὁποῖον συνετάχθη τὴν 17 Δεκεμβρίου τοῦ 1555. Ἀκολουθοῦν τὸ ὑπ' ἀριθ. 12, χρον. 1566, τὸ ὑπ' ἀριθ. 11, χρον. 1570, τὸ ὑπ' ἀριθ. 7, χρον. 1581, τὸ ὑπ' ἀριθ. 4, χρον. 1596, τὸ ὑπ' ἀριθ. 8, χρον. 1652, τὰ ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 3, χρον. 1675, τὸ ὑπ' ἀριθ. 6, χρον. 1677, τὸ ὑπ' ἀριθ. 9, χρον. 1688, καὶ τέλος τὸ ὑπ' ἀριθ. 10, χρον. 1704. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 δὲν φέρει χρονολογίαν, ἐν συνδυασμῶ ὅμως πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 7, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται εἰς τὸ 1581, δέον νὰ μὴ τοποθετηθῆ μακρὰν τῆς χρονολογίας ταύτης.

Τὰ ὡς ἄνω ἔγγραφα, πλὴν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4, ἀφοροῦν εἰς δωρεὰς πρὸς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονὴν Διονυσίου. Τὸ 4 ἀναφέρεται εἰς δωρεὰν πρὸς τὸν νεόν τοῦ Ἀγίου Νικήτα (= Νικητός), ἄγνωστον δὲ πῶς εὗρέθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Διονυσίου. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 ἔγγραφον ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν ἐρμηνείας ὅλων τῶν ἄλλων. Ἡ ἐκ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν ἀνασυγκροτουμένη ἱστορία τῆς μονῆς Καβαλαρέας ἔχει ὡς ἀκολούθως: Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1555 ὁ ἱερεὺς Κλήμης Γαϊτάνης ἀφιέρωσε τὴν προφανῶς ἰδιόκτητον ἐκκλησίαν του καὶ μονὴν τῆς Κεραῆς τῆς Καβαλαρέας εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου. Τὸ 1566 ἐπίτροπος, διὰ λογαριασμόν τῆς μονῆς Διονυσίου, γίνεται ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος Μεγιστάνος, διαδεχόμενος τὸν Ἰάκωβον Καλαμώνά. Τὸ 1570 συντάσσεται πλήρης κατάλογος τῶν ὑπαρχόντων τῆς μονῆς. Τὸ 1581 ὁ ἐπιτροπέων τὴν μονὴν Κωνσταντῖνος Μαυρίτζης παραδίδει τὴν μονὴν εἰς τὸν Παλλάδιον, διαδεχόμενον τὸν Μελέτιον τοῦ Ντελιντέ, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει προσωρινῶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθανόντος Θεοδούλου. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Μαυρίτζη πρὸς τὴν μονὴν Διονυσίου καὶ δὲν φέρει χρονολογίαν, ἐπειδὴ εἶναι πρόσκλησις πρὸς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονὴν ἵνα ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους τῆς διὰ νὰ παραλάβουν τὴν μονὴν τῆς Κεραῆς τῆς Καβαλαρέας, καὶ ἐπειδὴ ἐπίσης περιέχει λεπτομερεῆ καταγραφὴν τῶν πραγμάτων τῆς μονῆς, δέον νὰ χρονολογηθῆ βεβαίως ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1555, ἔτος καθ' ὃ ὁ Κλήμης Γαϊτάνης ἐδῶρθε τὴν μονὴν τῆς Κεραῆς Καβαλαρέας εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου, καὶ πρὸ τοῦ 1566, ἔτος καθ' ὃ ἀναφέρεται ὁ διαδεχόμενος τὸν πρὸ αὐτοῦ ἐπίτροπον Ἰάκωβον Καλαμώνά. Προφανῶς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντῖνου Μαυρίτζη δέον νὰ ἔχη γραφῆ ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1555 καὶ ἐνδεχομένως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1556. Κατὰ ταῦτα, ἡ ἱστορία τῆς μονῆς Κεραῆς τῆς Καβαλαρέας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος συνοψί-

ζεται ὡς ἑξῆς: Τὸ 1555 προσφέρεται ὑπὸ τοῦ Κλήμη Γαϊτάνη εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου, μὲ προσωρινὸν ἐπίτροπον τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρίτζην. Ὁ παλαιότερος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀντιπρόσωπος τῆς μονῆς Διονυσίου, ὑπῆρξεν ὁ Ἰάκωβος Καλαμών. Τοῦτον διαδέχεται τὸ 1566 ὁ Ἀθανάσιος Μεγιστάνος· ἀργότερον καὶ ἀφοῦ τὸ 1570 κατεγράφησαν λεπτομερῶς τὰ ὑπάρχοντα τῆς μονῆς, πάντως ὅμως πρὸ τοῦ 1581, ἐπιτροπεύει εἰς ἱερομόναχος, Θεόδουλος Καβαλάρης, τοῦτον δὲ ἀποθανόντα διεδέχθη ἐπ' ὀλίγον ὁ συγγενὴς τοῦ πρώτου προσωρινοῦ ἐπιτρόπου καὶ διαχειριστοῦ τῆς μονῆς Κωνσταντῖνου Μαυρίτζη Μελέτιος ὁ Ντελιντέ, καὶ κατόπιν ὁ Παλλάδιος, ἔλθων πρὸς τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Ἐκ τῶν ἐγγράφων 1, 11 καὶ 5 προκύπτει ὅτι ἡ μονὴ ἦτο πλουσία καὶ εἰς κινητὰ καὶ εἰς ἀκίνητα, εἶχε δὲ καὶ ἀξιόλογον βιβλιοθήκην. Καθ' ἃ δὲ συνάγεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δημοσιευομένου ἐγγράφου ἀριθ. 9, ὑπὸ χρον. 1678, ἡ μονὴ εἶχε διακοσμηθῆ ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Μερκουρίου.

Ἐγγραφα διὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος δὲν ὑπάρχουν· οὐδόλως ὅμως ἀποκλείεται νὰ λανθάνουν ταῦτα εἰς τὰ ὑπόλοιπα, μὴ ταξινομηθέντα εἰσέτι ἀρχεῖα τῆς μονῆς Διονυσίου. Ἡ μονὴ Καβαλαρέας ἐμφανίζεται καὶ πάλιν εἰς τὸ ἔγγραφο 8, τοῦ 1652, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς Κωνσταντῖνος Τζελαίτης ἀφιερώνει εἰς αὐτὴν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ὁμοίου τύπου δωρεά, καθ' ἃ τὸ ἔγγραφο 2 (καὶ τὸ ἀντίγραφον αὐτοῦ 3) γίνεται τὸ 1675 ὑπὸ τοῦ ἱερέως κῦρ Νείλου Μπαροῦς, καὶ πάλιν τὸ 1677, κατὰ τὸ ἔγγραφο 6, ὑπὸ τῆς κυρᾶς Καλινίκης τοῦ Νικόλου Μπαρμπαρίγου.

Καθ' ὅσον γνωρίζω τὰ ὡς ἄνω ἔγγραφα τῆς μονῆς Διονυσίου εἶναι ἡ μόνη πηγὴ τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως μονῆς τῆς Κυρᾶς Καβαλαρέας εἰς τὴν Κρήτην. Προφανῶς ἡ μονὴ αὕτη ἐγκατελείφθη ἢ κατεστράφη κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ἐφ' ὅσον αὕτη, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἔγγραφα 9 καὶ 10, ἐπέζησε τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

ΠΟΔΟΤΑΣ - ΑΠΟΔΟΤΗΣ
ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΕΙΣ ΧΩΡΙΟΝ ΤΟΥ «ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ»

Εἰς τοὺς στίχους Δ 773 - 800 τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» περιγράφονται τὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν γραμμάτων, ἅτινα ἔστειλεν ὁ ἐν ἔξορίᾳ ἥρωσ τοῦ ἔργου ἀπὸ τὴν «Ἐγριπο», ὅπου μετὰ περιπλανήσεις εἶχε καταφύγει (Δ 773), πρὸς τὸν πατέρα του, κυρίως δὲ πρὸς τὸν φίλον του Πολυδῶρον ἐπιθυμῶν νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς Ἀρετούσης, ὧς ἤδη εἶχον συμφωνήσει (Γ' 1659 - 1660 καὶ Γ' 1671 - 1676).

Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν στίχων Γ' 1689 - 1690¹, ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος, ἀναχωρῶν διὰ τὸ ταξίδιον τῆς ἔξορίας, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἕνα μόνον ἐκ τῶν δούλων, προφανῶς τὸν πλέον ἐμπιστον, ὧς ἄλλωστε δεικνύουσι καὶ οἱ στ. 777 - 778. Διὰ τοῦ δούλου του τούτου, φέροντος τὸ συμβολικόν, ὧς περίπου συμβολικὰ εἶναι ἅπαντα τὰ ὄνόματα τοῦ «Ἐρωτοκρίτου»², ὄνομα Πιστένης³, ὁ Ἐρωτόκριτος ἔπεμψε τὰ δύο γράμματα εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὸν Πολυδῶρον. Ὁ Πιστένης οὗτος, ὧς ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς περαιτέρω ἡ γραφὴς τοῦ ποιητοῦ, ἐκτελεῖ εὐσυνειδήτως τὴν παραγγελίαν τοῦ κυρίου του, παραδίδει τὰ γράμματα εἰς τὸν προορισμὸν των, ἀναμένει ἐπὶ μίαν ἡμέραν καὶ φέρει πάλιν ὀπίσω εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον τὴν ἀπάντησιν τοῦ Πολυδῶρου.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω διακρίνει τις τὴν πρόθεσιν τοῦ ποιητοῦ νὰ προβάλῃ μετὰ τῆς γνωστῆς στοργῆς, μεθ' ἧς διαγράφει τοὺς ἥρωάς του, τὴν πιστότητα τοῦ ὑπηρετοῦ καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἧς τυγχάνει παρὰ τοῦ ἀυθέντου του. Κατ' ἀρχὴν τὸ γεγονός ὅτι τοῦτον ἐξέλεξε διὰ νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὴν ξενιτείαν ὁ ἥρωσ τοῦ ἔργου, εἶτα τὸ ὄνομα τοῦτ' αὐτὸ Πιστένης, ὁ σαφέστατος χαρακτηρισμὸς του ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ (Δ 777 - 778):

*Εἶχε ἕνα δοῦλο μπιστικὸ καὶ ἔλεγαν τον Πιστένην,
καὶ δὲν ἐπήφα θάνατο γιὰ τὸν καλόν του ἀφέντην*

¹) Πρὶν ξημερώσῃ ὁ Ρώκριτος μὲ βὰ πολλὴ μισούγει
μ' ἕναν του δοῦλο καὶ πολλοὺς γιὰ τότες δὲ γυρεύγει.

²) Πρβλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ Στ ε φ. Ξανθοῦ διδου, Ἐρωτόκριτος, ἔκδοσις κριτικὴ ὑπὸ—, τύποις Στυλ. Μ. Ἀλεξίου, Ἡράκλειον Κρήτης, 1915 (= Ξανθοῦδ.), σσ. 368 - 371. Ἐπιθι καὶ Στυλ. Ἀλεξίου, Ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, «Κρητικὰ Χρονικά», ΣΤ' (1952) σσ. 391 - 394.

³) Ἐκ τοῦ ἰταλ. Fidente (= πιστός) κατὰ Κωνστ. Θεοκόχην παρὰ Ξανθοῦδ., σ. 668.

τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν γραμμάτων, ὡς ἐκθέτει ταῦτα ὁ ποιητής, πᾶσα ἡ κατηγορηματικὴ αὐτῆ ὑποδήλωσις τῆς πιστότητος τοῦ ὑπηρετοῦ καὶ εἰς μετέπειτα ἀποστολάς⁴, καταδεικνύει ὅτι ἀνωμαλία τις καὶ χαλαρότης τοῦ νοῦ ἐπισυμβαίνει περαιτέρω εἰς τὸν στ. Δ 800, ὅπου ὁ ποιητής, ἀναφερόμενος εἰς τὸν αὐτὸν Πιστένην, γράφει :

κι εἶχεν τον ὁ Ρωτόκριτος πολλὰ κουρφοῦ προδότη.

Ὡς ἔχει ὁ στίχος καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως προβληματίζει ἡμᾶς τὸ «προδότη» τοῦ στίχου, καθ' ὅσον βεβαίως εἶναι πάντη ἀσυμβίβαστον πρὸς ὅσα προεἶπε διὰ τὸν Πιστένην ὁ ποιητής, νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἀποκαλεῖ τοῦτον περαιτέρω κρύφιον τοῦ Ἐρωτοκρίτου προδότην. Ἀποκλειομένης λοιπὸν παντάπασι τοιαύτης ἐρμηνείας, ἔξεταστέον πρῶτον, ἐὰν ὁ στίχος δύναται, τῆς λέξεως «προδότη» διατηρούσης τὴν συνήθη αὐτῆς σημασίαν, νὰ ἐρμηνευθῇ ἄλλῶς πως, καὶ δεύτερον, ἐὰν ἡ λέξις δύναται, πλὴν τῆς συνήθους, νὰ ἔχη καὶ ἄλλην σημασίαν εὐδοῦσαν τὸ νόημα τοῦ στίχου.

Κατὰ τὸν ροῦν τοῦ λόγου θὰ ἀνεμένομεν εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐπιμάχου λέξεως «προδότη», ἑτέραν ἔχουσαν νόημα συναφές πρὸς τὸ ἐν στ. Δ 785 διὰ τὸν Πιστένην λεγόμενον «δουλευτής», ἢ τὸ ἐν στ. Ε 1173 διὰ τὸν αὐτὸν «στρατολάτη», χαρακτηρισμὸν δηλονότι ἐκφράζοντα ἰδιότητα τοῦ ὑπηρετοῦντος πιστῶς τὸν κύριον ὑπηρετοῦ. Πρέπει πάντως νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλές, ὅτι ὁ προσεκτικώτατος ἄλλως Κορνᾶρος θὰ ἀπέφυγε τὴν κακόηχον ἐν προκειμένῳ λέξιν «προδότη», ἥτις ἐν πρώτῳ ἀκούσματι ἠχεῖ παραδόξως καὶ αἰφνιδιάζει τὸν ἀναγνώστην. Ταῦτα δὲ διὰ τυχὸν ἀπόπειραν ἐρμηνείας τοῦ στίχου, ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος εἶχε τὸν Πιστένην «πολλὰ κουρφοῦ προδότη», οὐχὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῶν ἄλλων. Ἐρμηνεῖα τοιαύτη εἶναι ἄκρως ἀπρόσφορος λογικῶς ἐν τῷ παρόντι: ἐρμηνεύοντες οὕτω, ὑπολαμβάνομεν τὰς ἀποστολάς τοῦ Πιστένου ὡς προδοσίαν ἄλλων, ἐνῶν οἰαδήποτε ἐλευθεριότης χαρακτηρισμοῦ δὲν ἐπιτρέπει βεβαίως αἱ ἀπλαῖ «ἀμπασάδες» τοῦ ὑπηρετοῦ νὰ χαρακτηρισθῶσι προδοσίαι; ἐναντίον τίνος ἄλλωστε; Δὲν ἐπιμένομεν ἐπὶ τούτου πλεόν, ἐμφανοῦς οὔσης τῆς χωλότητος τοιαύτης ἐρμηνείας.

⁴) Στ. Δ 819 - 820 :

*Πολλές βολές τὸ δοῦλόν του ἤπεμπε νὰ μαθάνη
καὶ πάντα τὴ κουρφοῦ γραφὴ ἦβανε σὶ σιβάγι.*

*Ἡ ἐσχάτη μνεῖα τοῦ ὑπηρετοῦ γενήσεται περαιτέρω ἐν στ. Ε 1173 - 1176 :

*Δυὸ μῆνες ἐπεράσανε ἀπὸ τὸ στρατολάτη
σιὴν *Ἐρωτο ὁ Ρωτόκριτος χωσμένο τὸν ἐκράτει,
κι οὐδὲ μανῆατο οὐδὲ γραφὴ δὲν ἤπεψε νὰ μάθη,
κι ἐλόγιαζε (δηλ. ὁ Πολύδωρος) καθημερὸν κι ἐθάρρει πὸς ἐχάθη.*

Ὡς πρὸς τὸ ἔαν ἡ λέξις προδότης δύναται ἄλλα νὰ σημάνη πλὴν τῆς σημασίας, καθ' ἣν καὶ σήμερον φέρεται, μικρὰ ἀναδρομὴ εἰς προγενέστερα καὶ σύγχρονα δημώδη κρητικὰ ἢ μὴ κείμενα πείθει ὅτι ἡ λέξις — καὶ τοῦτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων — οὐδέποτε ἐχρησιμοποιεῖται διὰ νὰ σημάνη τι ἄλλοιόν τοῦ «προδότου», τοῦ προδίδοντος⁵. Ἄλλὰ καὶ τοῦ ρήματος προδίδω, ἡ κυρία σημασία ἐν τοῖς κρητικοῖς κειμένοις εἶναι αὐτὴ τοῦ «προδίδω», καταδίδω⁶.

⁵) Πρβλ. προχειρῶς: «Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν κ.τ.λ. ἀρχοντισσῶν» (K. Krumbacher, Ein Vulgärgriechischer Weiberspiegel, Verlag der K. Akademie der Wissenschaften, München 1905) στ. 1038, «Ἐρωφίλη» πρ. Δ 666, «Γύλαρις» πρ. Ε 12, «Ζήνων» πρ. Γ 97, 104, 169 καὶ Δ 197, 392, «Στάθης» Ἰντερμ. Β 88 καὶ πρ. Γ 177, 179, «Ροδολίνος» πρ. Α 295, 338, 341 καὶ ἀλλαχοῦ.

⁶) Ἐν αὐτῷ τῷ «Ἐρωτοκρίτῳ»:

Α 759 *ἐτοῦτες οἱ κακὲς ἀρχὲς πὸν πίβονλα προδίδου*
 Α 1491 *. . . τὴν κόρη ὄσα προδῶσα*
 Α 1758 *γῆ κι ἄλλα κάλλη λυγερῆς πάλι τὸν ἐπροδῶκα*
 Δ 433 *Γιὰ διῶξέ ται τοὶ λογιμοὺς κείνου, πὸν σὲ προδίδου*

Ἐπίσης πρβλ. προχειρῶς «Ζήνωνα» πρ. Δ 219 καὶ «Ροδολίνον» πρ. Α 307 καὶ Δ 115, 116, 140 (προδομένος, η) κ. ἄ. Πλήθος ἔτι συναφῶν τῇ ἐννοίᾳ παραγῶγων ἐκυκλεῖτο ἐκ τῆς κρητικῆς ποιήσεως. Πρβλ. προχειρῶς: «Ζήνωνα» πρ. Δ 365 (προδοσίαν), Γ 192 (προδοσίς), Δ 194 (προδοσά) καὶ «Ροδολίνον» πρ. Γ 209 (προδοσά) καὶ Δ 104 (προδοση) κ. ἄ. Παρ' «Ἐρωτοκρίτῳ» εὐρίσκομεν καὶ τραϊτοριά (Β 805) ἐξ ἰταλ. traditore = προδότης.

Ἐν μεσαιωνικοῖς τισὶ κειμένοις καὶ δὴ καὶ κρητικοῖς, ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα προδίδω ἐκτὸς τῆς συνήθους αὐτοῦ σημασίας καὶ ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἐνδίδω, ὑποχωρῶ, ὑφ' ἣν καὶ σήμερον ἐνίοτε λέγεται ἐν Κρήτῃ. Πρβλ. Ἐρωτοπαίγνια [ἔκδ. Hesseling - Pernot, Παρίσι - Ἀθήναι (1913)] στ. 628:

κι ἂν εἶσαι πέτρα ὑπόμμενη ἢ κάστρο νὰ προδῶσης,
ἢ δέσσε τὴν πολυγαπῶ ἀλλὰ σὶ θέλημά μου.

«Ριμάτα κόρης καὶ νέου» (ἔκδ. É. Legrand ἐν Bibliothèque Grecque vulgaire, t. 2me, Paris 1881, σσ. 51 - 57) στ. 103:

Προδῶσον τὸ λοιπονιθὲς κι ἄφες τὸ δακνιδί

Σαχλήκη (Γραφαὶ καὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι κυροῦ Στεφάνου Σαχλήκη, Carmina graeca medii aevi, edidit Guil. Wagner, Lipsiae MDCCCLXIII σσ. 62 - 78) στ. 361:

ἐνὸς ἐπαίρνει ἡ πολιτικὴ κι ἄλλοῦ τὰ μεταδίδει,
ἐναν, σοῦ φαίνεται, κρατεῖ καὶ τῶν παντῶν προδίδει
 Τὸν αὐτὸν (Γραφαὶ καὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι ἔτι καὶ ἀφηγήσεις κυροῦ Στεφάνου Σαχλήκη, Carmina Graeca, ἐνθ' ἄν. σσ. 79 - 105) στ. 615:

καὶ βλέπετε, καμμιά ἀπὸ σᾶς μὴ πάγη καὶ προδῶση
ἢ τάξιμον ἢ σάμενα τὴν ἀθνετιὰν νὰ δώση.

(Τὸ προδῶση ἐνταῦθα ἐρμηνεύεται «ἐνδῶση», ἀλλὰ καὶ «προδῶση». Ὁ στίχος διδάσκει ἰκανοποιητικῶς πῶς τὸ προδίδω κατέληξε νὰ σημαίνει ἐνδί-

Τῶν πραγμάτων οὕτως ἔχόντων, δύναται νὰ θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι δὲν ἐγράφη «προδότη» εἰς τὸν στίχον ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ποιητοῦ, πιθανώτατον δὲ κρίνομεν, ὅτι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, τὰ κείμενα τόσον τοῦ Λονδινείου χειρογράφου⁷, ὅσον καὶ τῶν πρώτων ἔκδοσεων τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», ἰδιαίτατα τῆς πρώτης τῷ 1713⁸, σφάλλονται καὶ ἔχουσι χρεῖαν ἀποκαταστάσεως, πρὸς ἐπαναγωγὴν τοῦ στίχου εἰς ὁμαλὸν νόημα.

Ἄπορον εἶναι, πῶς προσεκτικὸς ἐρευνητὴς τῆς περιωπῆς τοῦ Ξανθοῦδιδου δὲν ἐπροβληματίσθη ἐπὶ τοῦ στίχου. Οὗτος διετήρησε τὴν ἔξοφθάλμως πλημμελεῖ γραφὴν «προδότη» τοῦ χειρογράφου καὶ τῶν ἔκδοσεων εἰς τε τὴν μεγάλην καὶ τὴν μικρὰν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἔκδοσιν τοῦ ΣΩΒ⁹, περιοριζόμενος νὰ ἀναφέρῃ ἐν τῷ λήμματι «προδοτής» τοῦ λεξιλογίου: «προδοτής, ὁ καὶ προδότης, ὡς καὶ σήμερον ὁ προδίδων, μαρτυρῶν, καταγγέλλων τι, Verräter, A 1156 ἔχουν τὰ μάτια προδοτή¹⁰, Δ 800 καὶ εἶχεν τον ὁ Ρωτόκριτος πολλὰ κουρφο προδοτή¹¹ καὶ οἱ δύο τύποι προστιθεύονται ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ μέτρου καὶ ὁ δεῦτερος ὑπὸ τῆς ρίμας»¹¹. Καὶ ὡς πρὸς τὸν πρῶτον, διελάβομεν εἰς τὴν περιὰ

δω): «Φορτουνατόν» (ἔκδ. Σ τ ε φ. Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, Ἀθήναι 1922) στ. Γ 312:

Ἡ μάνα τῆ με διχωστάς δύσκολο μού τῆ δίδει,

μὰ κείνη δὲ σβάζεται μὴδὲ ποσῶς προδίδει.

Τοῦ προδίδω τοῦτου πάντως δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν οὐδ' ἐποιήθησαν ποτέ, δι' εὐνοήτους λόγους, παράγωγοι τύποι, οἵτινες καὶ ὑπάρχοντες κατ' οὐδὲν θὰ ἔλυσιτέλου ἐν τῷ παρόντι. Τοῦ προδίδω ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τις σπανία σημασία ἐν δημοτικοῖς νειμένοις, ἢ τοῦ παράγω. Πρβλ. Κυπριανοῦ ἀρχιμανδριτοῦ κτλ. Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου κτλ. κτλ. Ἐνετίησιν, ἐν ἔτει 1788, παρὰ Νικολάφ τῷ Γλυκεῖ, σ. 29: «Ἡ παραθαλασσία ἐκείνη προδίδει τὴν ρίζαν λεγομένην ριζάρι κοκκίνου χρώματος», καὶ σ. 369: «χοίρονος εἰς ἀγέλας προδίδει ἢ νῆσος».

⁷) Ξανθοῦδ. σσ. XII - XX.

⁸) Ξανθοῦδ. σσ. XX - XXVII.

⁹) Βιτζέντζου Κορνάρου, Ἐρωτόκριτος, ἔκδοσις Συλλόγου Ὀφελίμων Βιβλίων, μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου ὑπὸ Σ τ ε φ. Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, Ἀθήναι 1928.

¹⁰) Ὁ δεῦτερος οὗτος τύπος προδοτής λέγεται καὶ ἐν Πόντῳ, πρβλ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, Α' σ. 420. Ὁ κατ' ἀναλογίαν πρὸς πλησιόσημα ὀξύτονα εἰς - τῆς (περὶ ὧν πλείονα ἐν ΜΝΕ, Α' σσ. 419 - 420) τονισμὸς τῶν εἰς - τῆς ἐπιδίδει καὶ νῦν ἐν Κεντρ. καὶ Ἀνατ. Κρήτῃ, ὅπου λέγεται χιιστής (ἀλλὰ καὶ χτίστης), Ἀρχαυλῆς (καὶ Ἀρχαύλης), πιστής, (ἐκ τοῦ ἐν ἀχρησίᾳ πότης παρὰ τὸ πίνω - ἔπια) Πρβλ. τὸ παρ' «Ἀποκόπῳ» στ. 350 καὶ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» στ. 827 σφαχτῆ (ὁ σφαχτής) (Γ. Μέγα, Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, κριτικὴ ἔκδοσις⁹ Ἀθήναι 1954 σ. 232) καὶ τὸ ἐν Λεων. Ζώη, Κρητικαὶ σελίδες, «Κρητικὰ Χρονικά», Η' (1954) σ. 223 «μρ. θοδωρῆ ποδόχη» καὶ περαιτέρω (σ. 224) «Ποδοχτής».

¹¹) Ξανθοῦδ. σ. 678.

πόδας σημείωσιν, στηρίζεται δὲ οὗτος οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ μέτρου ἀλλὰ καὶ μάλιστα λογικῶς, ὡς πρὸς τὸν δεύτερον ὅμως, ἡ ὑπόδειξις ὅτι στηρίζεται ὑπὸ τῆς ρίμας, πρᾶγμα δεικνῦον ὅτι ἤδη εἶχεν ὑποπέσει εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ Ξανθοῦδίδου ἢ ἀνάγκη κριτικῆς ἐνταῦθα παρεμβάσεως, παρεῖλκε πάντη, καθ' ὅσον οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον στηρίζεται ὑπὸ λόγου, ὡς ἀνωτέρω ἤδη ἐξέθεμεν.

Προτείνομεν ὅθεν, ὅπως ἀντὶ «προδότη» ἀναγνωσθῆ «ποδότη», λέξις, ἣτις καὶ τὸ νόημα τοῦ στίχου πληροῖ, ὡς ἐξελέγχεται περαιτέρω, καὶ τὴν ρίμαν φυλάττει ἀλώβητον :

κι εἶχεν τον ὁ Ρωτόκριτος πολλά κουροῖ ποδότη.

Προτοῦ χωρήσωμεν εἰς τὴν αἰτιολόγησιν τῆς διορθώσεως, ἐξετάσωμεν εἰδικώτερον τὰ κατὰ τὴν λέξιν ταύτην.

Ἡ λέξις ποδότας καὶ ποδότης οὐδόλως εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν καὶ κρητικὴν γραμματείαν. Ἡ πρώτη παρουσία τοῦ «*vocabuli peculiari*»¹³ τούτου εὑρεται ἐν τῷ «Πουολόγω»¹⁴ στ. 528 :

525 *σὴν θάλασσαν ἐπλέαμεν μετὰ πολλοῦ κλυδόνος
καὶ ναύκληρον οὐκ εἶχαμεν νὰ κυβερνᾷ τὸ πλοῖον,
οὐδὲ πενέζην εἶχαμεν νὰ βλέπη τὸ τιμόνιν,
οὐδὲ καὶ ὁ ποδότας μας μαγνήτην νὰ βασιταίη.*

*Επίσης ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ποιήματι «Γαδάρον, Λύκου καὶ Ἄλου-ποῦς διήγησις ὄραία»¹⁴ φέρεται δις ἐν στ. 144 καὶ 146 :

*μιὰν βάρκαν ἐγυρέψασι, πάραυτας τὴν εὐροῆκαν,
μέσα σ' αὐτὴν ἐμπήκασιν ὄχι γιὰ νὰ παροέψουν,
140 μὰ πέρα σὴν Ἄνατολὴν διὰ νὰ ταξιδέψουν.
Εὐθὺς ἐκάμαν ἄρμενα, σὶ πέλαιος ἐβγῆκαν
καὶ μαζωκτῆκαν καὶ οἱ τρεῖς, σὴν προῦνην ἀνεβῆκαν
καὶ κεῖ βουλιτὰ¹⁵ (sic) ἐκάμασι νὰ οἴξουσι μπαλότα,*

¹³) Ὁ χαρακτηρισμὸς ἀνήκει εἰς τὸν *Leunclavius* παρὰ *Ducange*, *Glossarium ad scriptores* κτλ. σ. 1191α, ὅστις καὶ πρῶτος σημειοῖ τὴν παρουσίαν τῆς λέξεως ἐν τῷ «Πουολόγω».

¹⁴) *G. Wagner*, *Carmina Graeca*, ἐνθ' ἀν. σσ. 179 - 198.

¹⁵) *Ἀὐτόθι*, σσ. 124 - 140. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι ἐμφανῶς κρητικῆς προελεύσεως, πρβλ. *Στ. Ξανθοῦδίδην*, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ, (= *Texte und Forschungen etc.* No 34), Ἀθῆναι 1939 σ. 174· τὸ πρᾶγμα πιθανολογεῖ καὶ ὁ *Krumbacher*, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (μτφ. Γ. Σωτηριάδου) τ. Γ', σ. 196.

¹⁶) Ἀνάγνωθι *βουλὴν* = συμβούλιον, σύσκεψιν. Πρβλ. *Στ. Σαχλίκη*,

διὰ τὰ κάμουν ναύκληρον, τὰ ποίσουν καὶ ποδότα.
 145 Λοιπὸν ὁ λύκος τὰ γενῆ ναύκληρος τοῦ τυχαίνει
 ποδότας ὁ κύρ γάδαρος μπαλότα τοῦ ἐβγαίνει.

Καὶ ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Κρητὸς Ἀντωνίου Ἀχέλη «Μίλτας πο-
 λιορκία»¹⁶ φέρεται οὕτω δις ἐν στ. 561 καὶ 563:

καὶ ὁ ποδότας ἔλεγεν ψόματα κι εἶδε τὰ ἴσαν
 εἰς τὸ Μιλιάρον ἔσωθεν φοῦστες ποδὸν τὸ φυλάσσαν.
 Οὕτως τὸν ἀνωχότατον ποδότα ἡ δειλία
 ἔκαμε κι ἀμποδίστηκεν Μάλτας ἡ βοηθία

Ἐν ποιήματι Δημητρίου Τάγια τινος ἐν ἐκδόσει «Πορτολάνου»
 τῷ 1573, ἣν ἀναφέρει ὁ Legrand¹⁷, γράφονται μεταξὺ ἄλλων καὶ ταῦ-
 τα ἐν στ. 5 - 10:

5 Ἐμένα τοῦ Δημήτριου Τάγια, ὡς μὲ λέσι,
 — ἄχ τὴν Πάργαν εἶμαι—, τὸ λοιπὸν στὸ χέρι μου εἶχε πέσει
 ὁ Πορτολάνος καὶ τιμῆ, λέγω, τῆς ναυτοσύνης,
 ποδότων, καρβοκυρῶν, βιβλίον δικαιοσύνης,
 ναυκλήρων τε καὶ κόμητων καὶ ὅποιος δελετάρει
 10 καὶ ὅποιος ναυτικὴ ἀγαπᾷ, γέρος ἢ παληκάρι.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ κύριον σῶμα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, εὐρί-
 σκομεν τὴν λέξιν ἅπαξ παρὰ τῆ «Ἐρωφίλη»¹⁸ ἐν περ. Γ στ. 52:

τότες γνωρίζει ὁ καλὸς ναύκληρος, μόνον τότες
 τιμοῦνται οἱ κατεχόμενοι κι ἀδυνατοὶ ποδότες,
 γιὰτὶ μὲ τέχνη κι ὁ γιὰλὸς πολλὰς φορὰς νικᾶται
 καὶ κείνος ἀπὸν κυβερνᾷ ψηλώνει καὶ τιμᾶται.

Γραφαὶ...ἔτι καὶ ἀφηγήσεις, ἐνθ' ἀν. στ. 576:

ἔξέβησαν ἀφ' τὴν βουλήν κι οὐδὲ καλά κινήσαν
 καὶ στ. 675:

καὶ τὴν βουλήν τῶν πολιτικῶν παντοῦ διελάλησά την.

καὶ E. Sophocles, Greek Lexicon of the Roman and Byzantine pe-
 riods, by—, Boston 1870, σ. 315a: βουλή = counsel.

¹⁶) P. Gentile de Vendosme et Antoine Achelis, Le Siège de Malte par les Turcs en 1565, publié en français et en grec d'après les éditions de 1567 et 1571, par Hubert Pernot, Paris 1910.

¹⁷) Émile Legrand, Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par les Grecs aux XVe et XVIe siècles, par—, tome second, Paris 1885, σ. 16. Τὸ προτασσόμενον ποίημα ἐγράφη: στοὺς χίλιους πεντακόσιους πενήντα ὀκτώ καὶ μία (στ. 1).

¹⁸) Ἐρωφίλη, τραγωδία Γεωργ. Χορτάτζη, ἐκδιδομένη ἐκ τῶν ἀρί-
 στων πηγῶν, μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου ὑπὸ Στεφ. Ξανθοῦ δίδου
 (= Texte und Forschungen etc. No 9), Ἀθήναι 1928.

καὶ τρεῖς παρὰ «Ρωδολίνω»¹⁹ ἐν πρ. Α στ. 552 :

*τὸ σκῆπτρόν του ἀνεψήφιστα γιαμιὰ ἔρριξε, καὶ τότες
εἰς τὸ καράβι ἀνέβηκε κι ὤρισε τοὶ ποδότιες
μαῦρ' ἄρμενα νὰ βάλουσι, τιμόνι νὰ μὴν πιάσου...*

ἐν πρ. Β στ. 8 :

*ἄμ' ὄλοι σ' ὄλους τοὶ καιροὺς εἰς τὸν ἀέρα κίτζου
γῆ στὸ γιαλὸ μὲ διχωστάς ποδότιαν ἄρμενίζου,*

καὶ ἐν πρ. Β στ. 68 :

*ναύλερος (sic) νὰ 'ν' ἡ τύχη του, καὶ τὸ μελλούμενόν του
ποδότιας, νὰ τὸν ὀδηγοῦ νὰ βροῖ τὸν ἰζακισμὸν του.*

Ἄλλο δημοτικὸν κείμενον, πεζὸν τοῦτο, ἐν ᾧ εὐρομεν τὴν λέξιν, εἶναι ἡ «Σύνοψις Ἱστοριῶν» τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν πρώτου ἐκδότου τῆς «Ἐρωφίλης» Ματθαίου Κιγάλα τοῦ Κυπρίου²⁰, ἧς ἡ πρώτη ἐκδοσις ἐν Βενετίᾳ τῷ 1637²¹, ὅπου μάλιστα ἔχομεν καὶ ἐρμηνεῖαν αὐτῆς ἐν σ. τνς' γραφομένου : «ἔκαμέν τον ποδότιαν, ἤγουν νὰ τοὺς δείγγη τὲς στράτες»²².

*Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐμφαίνεται, ὅτι ἡ λ. ποδότιας ὑπῆρξε ναυτικὸς

¹⁹⁾ «Βασιλεὺς ὁ Ρωδολίνος», τραγῳδία συνθεμένη παρὰ Ἰωάννου Ἀναδρέα Τρωίλου, Cum licentia de superiori e privilegio, Ἐνετίησιν παρὰ Ἰωάννη τῷ Ἰουλιανῷ ἀρχιμζ. Τῆς ἐκδόσεως ταύτης μοναδικὸν ἀντίτυπον ἀπόκειται ἐν τῇ Γενναδαίῳ Βιβλιοθήκῃ, οὗ ἀντίγραφον τοῦ Στ. Ξανθουδίδου παρέσχεν εἰς ἡμᾶς ὁ κ. Μαν. Μανούσκακας, ὅστις καὶ ἔχει ἐπιληφθῆ τῆς ἐκδόσεως.

²⁰⁾ Νέα Σύνοψις διαφόρων ἱστοριῶν ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ λήγουσα ἕως τὴν νῦν ἔχρονια : Περιέχει δ' ἔτι καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως...παρὰ τοῦ εὐλοβεστάτου ἐν ἱερεῦσι κυρίου Ματθαίου Κιγάλα τοῦ Κυπρίου, Ἐνετίησιν, παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ, ἐν ἔτει ἀρχλζ'.

²¹⁾ Ἐν τούτοις εἶναι μᾶλλον ἀπίθανον νὰ ἐτυπώθῃ πρὸ τοῦ 1650. Πρβλ. D. Russo, Studii Istorice Greco - Române, Opere postumi, t. 1, București 1939, σσ. 87 - 91.

²²⁾ Ἡ λ. καὶ ἐν τῇ νεοελληνικῇ λογοτεχνίᾳ. πρβλ. Θ. Ι. Γρυπάρη Μυκονίου, Ἡ Βοσκοπούλα τοῦ Αἰγαίου πελάγους, συνθεθεῖσα ὑπὸ—, ἐν Πειραιεῖ 1838, σ. 5 :

καθὼς ὅταν ὁ τραγὸς πὸν τότες λὲν ποδότιαν

καὶ σ. 7 : *Αὐτὸν προχθὲς πὸν ἔκαμα ποδότιαν στὸ μαντιρὶ μου,
σοῦ τὸν χαρίζω, πάρε τον, βοσκὲ τραγουδιστὴ μου.*

καὶ Λορέντζου Μαβίλη, Τὰ Ἔργα, ἐκδ. περ. «Γράμματα», Ἀλεξάνδρεια 1915, σ. 52 : [ἀπὸ τὸν «Προμηθεὺς Λυόμενος» τοῦ Shelley] :

*Στὸ πέλαο, π' οὐρλιαζε, ἀπὸ τὸν ὕπνο του εἰνάγγη
καὶ μ' ἀγωνία ἀπὸ τὸ κατάστρωμα ἐπετάγγη
ἕνας ποδότιας...*

(Ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν).

ὄρος εὐρέως ἐπιδοῦς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ πρῶτως, πηδαλιούχου, ναυηγῶ, «πιλότου» κατὰ τὸ νῦν λεγόμενον²³. Ὁ καθ. Φαίδων Κουκουλές, ἐν πραγματεία περὶ τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν²⁴, λέγει ἐν προκειμένῳ: «Μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς ναυτικῆς πυξίδος, εἰς τὰ Βυζαντινὰ καράβια ὑπῆρχε καὶ ὁ ἐπ' αὐτῆς ἰδιαίτερος ναύτης, ποδότας καλούμενος, ὁ τῶν σημερινῶν πιλότος, ὁ καὶ ἐπὶ τῆς μαγνητικῆς βελόνης».

Μετὰ τῆς σημασίας ταύτης ἐθησαυρίσθη ἡ λέξις παρὰ πλείστοις λεξικοῖς παλαιοῖς καὶ νεωτέροις. Παρὰ Ducange²⁵ ἐν λέξει, γράφονται τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: «conductum a navarcho, ut index itineris interdium noctuque nobis esset, quem podotam Graeci dicunt, vocabulo peculiari, quod in Pulologo reperitur, vulgus nautarum pelotam vocat». Καὶ ὁ Germano ἐν τῷ Ἰταλο-ἑλληνικῷ λεξικῷ (1622)²⁶ ἐρμηνεύει: *podota*, ὁ ποδότας, τοῦτον δ' ἀκολουθεῖ ὁ Somavera ἐν τῷ «Θησαυρῷ»²⁷. Ἐῤῥηται ἡ λέξις καὶ παρὰ Weigel²⁸, Βεντότη²⁹, Lowndes³⁰, Σκαρλάτῳ Βυζαντιῷ³¹, Γαζῆ³²,

²³) Ὁ ποδότας - πιλότος, ἐλέγετο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ περὶ αὐτῆς ἢ περὶ αὐτῆς πρβλ. Γερασ. Βλάχου, Θησαυρόν, [Ἐνετίησιν 1784, παρὰ Νικολ. Γλυκεῖ], σ. 451α ἐν λέξεσι.

²⁴) Φασίδ. Κουκουλέ, Ἐκ τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν, ΕΕΒΣ, ΚΑ' (1951), σ. 26.

²⁵) Ducange, ἔνθ' ἄν., σ. 1191α.

²⁶) Girolamo Germano, Vocabolario Italiano et Greco, nel quale si contiene come le voci Italiane si dicano in Greco volgare, com. posto dal p.—. In Roma, per l'herede di Bartolomeo Zannetto, MDCXXII, σ. 331.

²⁷) Alessio da Somavera, Θησαυρός τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ Φραγκικῆς γλώσσης ἤγουν λεξικὸν κτλ. τυπ. Μιχαὴλ Γκινιάρδ (Guignard), Παρίσι, ἀφθ', σ. 335β ἐν λ. ποδότας, ὁ = *pedotto*· Τοῦ αὐτοῦ, Tesoro della lingua Italiana e Greca volgare ἐν λ. *pedota*, *pedoto*, guida per mare, ποδότας, ὁ. Ἐπιμένομεν εἰς τὴν πλήρη παράθεσιν τῶν λημμάτων τῶν λεξικῶν, διὰ τὰ δειχθῶσιν οἱ τύποι καὶ αἱ σημασίαι τῆς λέξεως.

²⁸) Karl Weigel, Λεξικὸν Ἀπλορωμαϊκόν, Γερμανικὸν καὶ Ἰταλικόν (Neugriechisches Deutsch - Italiänisches Wörterbuch herausgegeben von Dr.—), Leipzig 1796 ἐν σ. 971α: ποδότας, ὁ, der Führer, Wegmeister, il pedoto, pedotto. Τὸν Weigel ἀκολουθεῖ τὸ Handwörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache, μετὰ προλόγου ὑπὸ Theodor Kind, Leipzig 1841, σ. 276β, ὅπου ποδότης = Führer, Wegmeister, Pilot.

²⁹) Γεωργίου Βεντότου, Λεξικὸν τριγλωσσόν, ἐρανισθὲν τὸ πρῶτον παρὰ—, νῦν δὲ αὐθὺς εἰς φῶς ἀχθέν, ἐπιστasia Σπυροῖδωνος Βλαντιῆ, ἐν Βενετία 1816, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, σ. 557γ: ποδότας, ποδότης, οὐσ. *pilote*, *pilota*, *pedotta*.

Legrand⁸⁰, Περίδη⁸⁴ καὶ εἴ τινη ἄλλω⁸⁵, παρ' οἷς πᾶσι ποδότης - ης ὁ προφρεὺς ἀλλὰ καὶ καθόλου ὁ ὀδηγός.

Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς λέξεως, εἰὰν παραδράμωμεν τὴν παρὰ Σκαρλάτφ Βυζαντίφ ἀκροσφαλεστάτην ἐκ τοῦ ποδηγέτης παραγωγὴν⁸⁶, πρῶτος διέλαβεν ὁ Gustav Meyer⁸⁷ σχετίσας τὰ ποδότης - ης τῷ ἰταλ. *pedotta* > ποδότης κατὰ παρενμολογίαν πρὸς τὸ πούς. Δεύτερος περὶ τῆς λέξεως διέλαβεν ὁ καθ. Μαν. Τριανταφυλλίδης⁸⁸, ὅστις σχετίσας ταύτην ὁμοίως τῷ ἰταλ. *pedot(t)a*, προухώρησεν εἰς τὴν ἐν τούτῳ διακρίβωσιν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, θεωρήσας δηλονότι τὸ ἰταλ. *pedot(t)a* δάνειον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ἔξ ἑλλην. *πηδότης παρὰ τὸ πηδόν (-άλιον), ὅπερ κατόπιν ἀνεφάνη ἐν τῇ μέσῃ καὶ

⁸⁰) I. Lowndes, A modern Greek and English Lexicon, by the rev.—, Corfu 1837, σ. 511α: ποδότης, a pilot, a boatswain, καὶ ποδότης, a steersman' ἐπίσης, Λεξικὸν τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Γραικικῆς γλώσσης, παρὰ τοῦ αἵδεα. Ἰ. Λάουνδς, Corfu 1877, σ. 376β, ἐν λ. pilot, ὁ ναύκληρος, ὁ ποδότης, ὁ προφράτης.

⁸¹) Σκαρλάτου Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, ὑπὸ—, ἐκδ. Β', Ἀθήνησι 1857, σ. 295α, ἐν λ. ποδότης: ὁ ἰταλ. πιλότος ἀπὸ τοῦ ποδηγέτης κατὰ Παπαδόπουλον, προφρεὺς καὶ προφράτης, ναυστόλος, ναυηγός, *pilote*.

⁸²) Ἀνθίμου Γαζῆ, Λεξικὸν τῆς ἑλλην. γλώσσης, τ. Β' Βιέννη 1836, ἐν λ.: ποδότης = καθηγεμών, ὀδηγός. Τουρκ. κουλαγούζος.

⁸³) Ém. Legrand, Nouveau dictionnaire grec moderne - français, par—, Paris 1892, ἐν σ. 720β: *ποδότης, ὁ et ποδότης, ὁ, *pilote*.

⁸⁴) Π. Μ. Περίδου τοῦ Κρητός, Λεξικὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ἰταλικὸν κτλ. Ἐρμούπολις 1854 ἐν λ.: ποδότης, ου κτλ. (Προφρεὺς, Προφράτης, Ναυηγός' «Πιλότος») *piloto*.

⁸⁵) Περ. «Πανδώρα», τ. ΙΕ' (1864) φυλλ. 338. Συλλογὴ λέξεων, φράσεων καὶ παροιμιῶν, σ. 33α: «τοῦ ἕκαμε τὸν ποδότη», τὸν ὀδηγόν. Πέτρου Βλαστοῦ, Συνώνυμα καὶ συγγενικά, Ἀθήνα 1931, σ. 308, ἐν λ. πιλότος, ποδότης. Ἐπίσης, Λεξικὸν Ἑλλην. γλώσσης, ἐκδ. «Πρωΐας», σ. 1912β ἐν λ. ποδότης = ναύκληρος, πηδαλιούχος, λοστρόμος' Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. Ι', σ. 751: ποδότης = ναύκληρος λοστρόμος' ΜΕΕ, Κ', σ. 398α: ποδότης, πλοηγός, κυβερνήτης πλοίου, πηδαλιούχος' πρβλ. καὶ Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλλην. γλώσσης, ἐκδ. Δ. Δημητράκου, Ζ' σ. 5912β.

⁸⁶) Σκαρλάτου Βυζαντίου, ἔνθ' ἄν.: «κατὰ Παπαδόπουλον ἐκ τοῦ ποδηγέτης». Ἡ συγκεχυμένη καὶ ἀόριστος αὕτη ἀναφορά, ἦν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ διελέξωμεν περαιοτέρω, εἶναι ἄλλως ἀναξία πλείονος λόγου.

⁸⁷) Gustav Meyer, Neugriechische Studien, Wien 1895, IV, σ. 72: ποδότης, «Wegweiser, Som(avera), Legr(and), it. *pedotto* mit Anlehnung an πούς.

⁸⁸) M. Triantaphyllidis, Lehnwörter der Mittelgriechischen Vulgärliteratur, Marburg 1909, σσ. 16 καὶ 169.

νέα ἑλληνικῇ μετὰ παρετυμολογίαν³⁹ ὡς ποδότας καὶ ποδότης⁴⁰.

Ἄναιρεικὴ τῶν ὡς ἄνω γνωμῶν ὑπῆρξεν ἢ προσφορὰ τοῦ καθ. I. Βογιατζίδου εἰς τὰ τῆς λέξεως⁴¹, ξρειδομένου εἰς νεοελληνικά διαλεκτικά στοιχεία καὶ διδάξαντος τὴν ἐκ τοῦ ἀρχ. ἑλλην. ἀποδίδω > ἀποδότης κατ' εὐθείαν, καταγωγὴν. Ὁ I. Βογιατζίδης ἐσχέτισε σημασιολογικῶς τὸ ἐν Μάνη ἀποδότης καὶ Τσακωνία ἀπαδότα (=ὁ πηλοφόρος, ὁ ἄλλως πουργός) πρὸς τὰ ποδότας -ης (=πρωρεύς, ὀδηγός), ἐπαγόμενος ὅτι: «τὶ ἄλλο πρᾶττει καὶ ὁ σημερινὸς πηλοφόρος παρὰ, ἀφοῦ παραλάβῃ παρὰ τοῦ κατεργαζομένου τὸν πηλὸν ποσότητὰ τινα μεταφέρει αὐτὴν εἰς τοὺς κτίστας καὶ ἀποδίδει ὅ,τι παρέλαβε· τί ἄλλο δὲ καὶ ὁ ποδότας μιᾶς μοίρας λ. χ. στρατιωτῶν, παρὰ, ἀφοῦ παραλάβῃ παρὰ τοῦ μοιράρχου τὴν μοῖραν ταύτην, ἢ ὁ ποδότας τοῦ πλοίου παρὰ τοῦ ναυκλήρου τὸ πλοῖον τοῦτο, ὀδηγεῖ διὰ μέσου ὄλων τῶν δυσχωριῶν καὶ ὄλων τῶν κινδύνων καὶ ἀποδίδει ὅ,τι ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον, εἰς τὸν λιμένα; Ἴδου πῶς ὁ ἀποδότης τῆς Μάνης καὶ ὁ ποδότης (=πρωρεύς) τῶν Κυθῆρων σχετίζονται σημασιολογικῶς»⁴². Τὴν γνώμην τούτην ἠσπασθήσαν οἱ ἔκτοτε περὶ τῆς λέξεως διαλαβόντες⁴³. Χωρῶν δὲ ὁ Ἱ. Βογιατζίδης ἔτι περισσότερον, μὴ δυνάμενος νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν τύπον ποδότας, ὅστις εἶναι καὶ ὁ πλέον συνήθης, ἐδέχθη τὴν ἐπὶ τούτου ἐπίδρασιν τοῦ ἱταλ.

³⁹) Αὐτόθι, σ. 16: pedotta > ποδότας, ist auch durch Volksetymologie zu erklären (|| πόδι): ἀμέσως κατωτέρω πάντως ὁμιλεῖ περὶ assimilation an ο.

⁴⁰) Πρβλ. κυρίως B. E. Vidos, Storia delle parole marinaresche italiane passate in francese, Firenze 1939, σσ. 533 - 535, ὅπου γίνεται εὐρὺς καὶ διεξοδικὸς λόγος περὶ τῆς λέξεως καὶ παρέχεται πληρεσιᾶτη βιβλιογραφία. Ad. Maidhof, Neugriechischen Rückwandre aus den romanischen Sprachen unter Einschluss des lateinischen (= Texte und Forschungen etc. No 10), Athen 1931, σ. 5 καὶ H. Kahane, Zur Neugriechischen Seemannsprache anlässlich Vidos parole marinaresche, Byzant. Neugriech. Jahrbücher, 15 (1939), σσ. 99 καὶ 106 - 107. Ὁ Hubert Pernot, Études de linguistique néohellenique, t. III (Textes et lexicologie des parlers de Chio), Paris 1946 σ. 509, χωρὶς εἰς οὐδένα νὰ ἀναφέρηται, γράφει: ποδότας, «pilote» it. pedota a en grec influence de πόδι.

⁴¹) Ἱ. Βογιατζίδου, Σύμμικτα λεξικογραφικά. 3. πιλότος - ἀποδότης ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχεῖῳ, 4, παράρτημα KZ' τόμου «Ἀθηνᾶς», σσ. 123 - 125.

⁴²) Αὐτόθι, σ. 124.

⁴³) Β. Φ[άβης], ἐν ΜΕΕ, Ε', σ. 129α, ἐν λ. ἀποδότης. Μ. Φιλήνας, Γλωσσογνωσία καὶ Γλωσσογραφία, Γ' σ. 212, Στέφ. Ξανθοῦ διδης, Ἐρωφίλη, ἐνθ' ἀν. σ. 163, Νικ. Ἀνδριώτης, Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἀθήνα 1951, σσ. 202 καὶ 197.

pedot(t)a και πιθανολογεί την εκ του ἑλλην. ἀποδότης καταγωγήν του ἰταλικοῦ και τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐν τῇ νέᾳ ⁴⁴.

Ἐν τούτοις ὁ ἔλεγχος τῶν τύπων τῆς λέξεως τῶν σφζομένων σήμερον ἐν τοῖς νεοελλην. ιδιώμασι πείθει, ὅτι ἡ ἀλήθεια εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον. Ἄπαδοτ'ς, θηλ. ἀπαδοτ'ρα καλεῖται ἐν Αἰτωλίᾳ ὁ ὀδηγός, μεσίτης, βοηθός ⁴⁵. Ἄπαδοτης ἐν Μάνη ⁴⁶ και Κιλαδίαις ⁴⁷ και ἀπαδοτα ἐν Τσακωνίᾳ ⁴⁸ καλεῖται, ὡς προελέχθη, ὁ πηλοφόρος ἐργάτης. Ἀποδότης δὲ καλεῖται ἐν Θράκῃ (Σουφλί) «γεωργικὸν ἐργαλεῖον σιδηροῦν ἐν σχήματι περόνης μὲ στείλεδον ξύλινον, διὰ τοῦ ὁποίου λαμβάνονται τὰ δέματα τοῦ χόρτου ἢ τῶν σιτηρῶν, σίτου, κριθῆς, σανοῦ και φορτώνονται ἐπὶ ἀμάξης ἢ ἀποτίθενται ὑψηλὰ ἐπὶ τῆς θημωνιάς ⁴⁹». Ἀφ'ἑτέρου, ποδότης καλεῖται ὁ προφρεὺς, πλότος, ἀλλὰ και καθόλου ὁ ὀδηγός ἐν Κυθήροις ⁵⁰ και Κερκύρα ⁵¹, ἐν ᾧ ποδοτότ'ς ἐν Ἡπείρῳ ⁵² ὁ ὀδηγός. Ποδότας ταυτοσήμως (προφρεὺς, ὀδηγός) λέγεται ἐν Ἀδριανουπόλει ⁵³, Σάμῳ ⁵⁴, Χίῳ ⁵⁵, Σίφῳ, ἐνθα ἐν χρήσει και ὡς ἐπώνυμον ⁵⁶, Κύθῳ ⁵⁷, Μυκόνῳ ⁵⁸, Μακεδονίᾳ (Καταφυγι) ⁵⁹ και εἴ που ἀλλαχοῦ. Ἐν Κεφαλληνίᾳ ποδότας καλεῖται «Instrument der Schuster aus einem altem Kamm hergestellt, das als Richtweiser beim Schneiden der Sohle dient» ⁶⁰.

Ἐφ' ὅσον, βεβαίως, ὡς πιστεύεται νῦν, τὸ ἰταλ. pedot(t)a > pedo(t)to, δὲν ἔλκει τὴν καταγωγήν εκ του ἀποδότης, ἀλλ' εκ του

⁴⁴) Ἰ. Βογιατζίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 125.

⁴⁵) Πληροφορία εκ τῶν Ἀρχείων του Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (= X. 341, σσ. 88 - 89).

⁴⁶) Ἰ. Βογιατζίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 124.

⁴⁷) Ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Β', σ. 459α, ἐν λ. ἀποδότης.

⁴⁸) Ἰ. Βογιατζίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 124.

⁴⁹) ΜΕΕ, Ε', σ. 129αβ και ΙΛΑΑ, ἐνθ' ἄν., σ. 459α.

⁵⁰) Ἰ. Βογιατζίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 124.

⁵¹) Η. Kahane, ἐνθ' ἄν., σ. 106.

⁵²) Carsten Hoeg, Les Saracatsans, II, σ. 186: ποδότης, pudóts masc. «guide» <ital. pedotto.

⁵³) Ἰ. Βογιατζίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 124.

⁵⁴) Ἀπόδοτι, σ. 124. Πρβλ. και Ἐπαμ. Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε' (Σάμος 1887) σ. 122: Ἡ χώρα ἀποφάινεται δὲ θέλει τὸν ποδότα.

⁵⁵) Hubert Pernot, ἐνθ' ἄν., σ. 509.

⁵⁶) Η. Kahane, ἐνθ' ἄν., σ. 106.

⁵⁷) Ἀρχεῖα Ἱστ. Λεξ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

⁵⁸) Η. Kahane, ἐνθ' ἄν., σ. 106.

⁵⁹) Απόδοτι, σ. 106.

⁶⁰) Απόδοτι, σ. 106.

ἑλλ. *πηδότης⁸¹, εἶναι προφανές, ὅτι ἐν τοῖς ἀνωτέρω νεοελληνικοῖς ἰδιώμασιν ἔχομεν δύο διαφόρου προελεύσεως λέξεις, τὴν ἑλλην. ἀποδότης καὶ τὴν ἰταλ. pedo(t)ta > ποδότας > ποδότης, αἵτινες διὰ τὴν ἑγγυτάτην φωνητικὴν καὶ ἐν πολλοῖς σημασιολογικὴν σχέσιν αὐτῶν ἐνίοτε συμφύρονται καὶ συγχέονται. Οὕτω τὸ ἐν Μάνῃ καὶ Καλάμῃ ἀποδότης, οὕτινος ὑπάρχει καὶ τύπος συγκόπτων τὸ ἀρχικὸν α, ποδότης⁸², τὸ Τσακωνικὸν ἀπαδότα καὶ τὸ ἐν Θράκῃ ἀποδότης ἔχουσι ἐμφανεστάτην πρὸς τὸ ἀποδίδω ἐτυμολογικὴν σχέσιν. Τῶν μὲν Πελοποννησιακῶν ἡ ἐννοιολογικὴ ἐξέλιξις σαφῶς ἔχει καταδειχθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Βυγιατζίδου, τοῦ Θρακικοῦ δέ, ὀφείλεται νὰ ὀμολογηθῆ ἡ στενὴ πρὸς τὸ ἀποδίδω συγγένεια· εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ τιθέναι τοὺς στάχεις καὶ τὸν ξηρὸν σανὸν ἐπὶ τῆς ἀμάξης ἢ τοῦ σωρεύειν ταῦτα ἐπὶ τῶν θημωνιῶν, ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ ἀποδιδόναι (ὁ ἀποδότης λαμβάνει τοὺς στάχεις κτλ. καὶ τοὺς ἀποδίδει, τρόπον τινά, εἰς τὸν προορισμὸν, τὴν θέσιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀμάξης ἢ τῶν θημωνιῶν)⁸³.

Παραλλήλως, ἐκ τοῦ ἰταλ. pedot(t)a, κατόπιν παρετυμολογίας τῶ πούς, ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, κατόπιν ἀφομοιώσεως τοῦ ε ἐκ τῆς γειτονίας τοῦ ἰσχυροτέρου τονουμένου ο τῆς ἐπομένης συλλαβῆς, ἐσηματίσθη ἤδη ἔνωρις κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ὅποτε πλυθὺς ναυτικῶν ὄρων εἰσέδυσσε εἰς τὴν σύγχρονον γλῶσσαν ἐκ τῆς ἰταλικῆς, τὸ ποδότας, ὅπερ καὶ σφύζεται εἰσέτι ταυτοσήμως εἰς τοπικὰ ἰδιώματα, ἰδίᾳ νήσον καὶ παραλίαν χωρῶν. Ἐκ τῆς εἰδικῆς σημασίας τοῦ προφρῶς, ὀδηγοῦ κατὰ θάλασσαν, τὸ pedot(t)a > ποδότας > ποδότης ἔλαβε γενικώτερον τὴν σημασίαν τοῦ ὀδηγοῦ, ποδηγέτοι, ὅφ' ἦν συναντῶμεν τοῦτο ἐν πλείσταις νεοελληνικαῖς διαλέκτοις ὡς καὶ ἐν τῇ ἰταλικῇ⁸⁴. Ἐκ τοῦ ποδότας (= ὀδηγός) τούτου ἐκλήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ εἰρημένον ἐργαλεῖον ὑποδηματοποιοῦ, ὅπερ ὀδηγεῖ, οὕτως εἰπεῖν,

⁸¹) B. E. Vidos, ἐνθ' ἀν., σ. 534: *πηδότης > σικελ. pidotu > pedot(t)a - pedot(t)o. Ἐνταῦθα καὶ πλείστα περὶ τῆς λέξεως εἰσαχθείσης ἐν τῇ ἐνετικῇ (pedota), γαλλικῇ (pedot), σερβοκροατικῇ (pèdot) κ.λ. Ἐκ τοῦ διαμέσου μεσαιωνικοῦ σικελικοῦ pidotu καὶ τὸ μγν. pilotus (Vidos, ἐνθ' ἀν., σσ. 533 - 535).

⁸²) ΙΛΑΑ, ἐνθ' ἀν., σ. 459α.

⁸³) Νεοελληνικὸν ἀποδότης καὶ παρὰ Somavera, ἐνθ' ἀν., σ. 40γ: ἀποδότης, ὁ, renditore (= ὁ ἐπιστρέφων τι) καὶ ἀποδότης, ὁ, retributore (= ὁ ἀναποδίδων, ἀναποδότης)· πρβλ. καὶ Tesoro, ἐνθ' ἀν., σ. 386α, ἐν λ. renditore, στρεφτής, ἀποδότης.

⁸⁴) Boerio, Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1829, σ. 424α: peota, «guida, ma per lo più di mare».

τοῦτον εἰς τὴν κοπὴν τοῦ πέλματος (σόλας) τοῦ ὑποδήματος (Richtweiser).

Ἐπισημασμένους τοῦ δευτερεύοντος καὶ ὀλιγώτερον συνήθους τύπου ποδότης, ἕφ' ὃν ἀπαντᾷ ἡ λέξις παρὰ τισιν ἰδιώμασιν, ἐρμηνεύεται εἴτε ὡς ἀναλογικὸς πρὸς τὸ πλησιόσημον, καθ' ἃ προελέχθησαν, ἀποδότης, εἴτε δι' ἐξομαλισμοῦ τῆς καταλήξεως ἐκ τῶν πτώσεων τοῦ πληθυντικοῦ, κοινῶν εἰς ἀμφοτέρως (ποδότης - ης, πληθ. ποδότες)⁶⁵. Σύμπτωσιν τοῦ ἑλλ. ἀποδότης καὶ τοῦ ποδότης < ποδότης ἀποτελεῖ τὸ ἐν Αἰτωλίᾳ λεγόμενον ἀπαδότης, σημαίνον, τὸ μὲν ὄδηγός (ποδότης), τὸ δὲ βοηθός⁶⁶, μεσίτης. Ὁ ὄδηγός τινος εἶναι καὶ βοηθός, ὁ δὲ βοηθός δύναται νὰ εἶναι καὶ μεσίτης· αἱ ἔννοιαι συνάπτονται.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ χωρίον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», βλέπομεν, ὅτι ἐρμηνεύοντες τὸ προταθὲν «ποδοτή» ὡς pedot(t)a (πρωρέα, ὄδηγόν), τὸ προκύπτον νόημα δὲν εἶναι ἀπολύτως ἱκανοποιητικόν· καὶ τὸν εἶχεν ὁ Ἐρωτοκρίτος πολὺ κρύφιον ὄδηγόν. Τοῦτο βεβαίως, ἕφ' ὅσον ἐρμηνεύομεν τὸ «ποδοτή», ὄδηγόν. Εἶδομεν ὅμως, ὅτι ἡ λέξις ἐν Αἰτωλίᾳ σημαίνει καὶ βοηθόν, μεσίτην, σημασίαι, αἵτινες ἀρμόζουσιν ἄριστα, ἐὰν κατ' αὐτὰς ἐρμηνεύσωμεν τὸ «ποδοτή». Σημαντικῶς βοηθεῖ ἡμᾶς ἐν προκειμένῳ ἡ εὕρεσις τῆς λέξεως ὑπὸ συναφῇ τῷ Αἰτωλικῷ ἀποδότης σημασίαν, ἐν ἑλληνικῷ ποιητικῷ κειμένῳ συγχρόνῳ περιήτου τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Πράγματι, ἐν ποιήματι Σταυρινοῦ Βησιτιάρη, Ἄνδραγαθίης τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἀνδρειοτάτου Μιχαὴλ Βοεβόδα κτλ.⁶⁷ εὕρηται οὕτως ἐν στ. 278 :

Τότες ὁ Μεχεμέτμπεγης λέγει τοῦ Μίχνα Βόδα :

«Ἐσὲν ἀποφασίσαμε νὰ στείλωμε ποδότη».

Τὸ «ποδοτή» τοῦτο ἐρμηνεύει ἐν τῷ λεξιλογίῳ (Glossaire) ὁ ἐκδοὺς τὸ ποίημα Legrand: pilot, guide, ici celui qui conduit une affaire⁶⁸. Τοῦτο ἐρμηνεύεται κυριολεκτικῶς ἐνιαῦθα ἀπε-

⁶⁵) Πρὸβλ. τὸ σχῆμα Ἄκρίτας - Ἀκρίτης, μάστορας - μάστορης κλπ.

⁶⁶) Πρὸβλ. τὸ ἐν Μάνη ἀποδότης = βοηθός κτίστου.

⁶⁷) Émile Legrand, Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire relatifs à la Turquie et aux principautés danubiennes, publiés, traduits et annotés par—, Paris 1877, σσ. 28 - 127. Ὁ Γ. Ζαβίρας, Νέα Ἑλλάς ἦτοι Ἑλληνικὸν Θέατρον, ἐκδ. Γ. Κρέμου, 1872, σ. 528, ἀναφέρει ἐκδοσιν τοῦ 1668 ἐν Βενετίᾳ. Ὁ Legrand, ἐνθ' ἀν., ἀποκλείει τοιαύτην ἐκδοσιν, θεωρῶν πρῶτην τὴν τοῦ 1672, ἐξ ἧς ἀνατופοῖ τὸ κείμενον.

⁶⁸) Αὐτόθι, σ. 357.

σταλμένος, μαντατοφόρος, σημασίαι δηλαδή, καθ' ἃς ἐὰν ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἡμετέραν γραφὴν «ποδότη», τὸ νόημα τοῦ στίχου εὐδοοῦται ἄριστα καὶ ἀσφαλῶς: καὶ τὸν εἶχεν ὁ Ἐρωτόκριτος πολὺν κριφίον βοηθὸν - ἀπεσταλμένον εἰδικώτερον κατὰ τὴν συγκεκριμένην ταύτην περίπτωσηιν.

Δυνατὴ νὰ παράσχη πράγματα ὑπάρχει ἡ ἔνστασις ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς αἰτιατικῆς «ποδότη». Ὁ τύπος τῆς λέξεως εἶναι παρὰ πᾶσι τοῖς κειμένοις, ἐν οἷς ἀπαντᾷ, ποδότης, ἐνταῦθα λοιπὸν ἔδει νὰ γραφῆ «ποδότα» καὶ οὐχὶ «ποδότη». Τούτου ὅμως γραφομένου καταστρέφεται ἡ ῥίμα, ἐτομένως ἀθετεῖται ἡ ἡμετέρα γραφή. Ἡ ἔνστασις αἴρεται, ἐφ' ὅσον ἀποδεδειγμένως ὑπάρχουσι μαρτυρίαι, τόσον λεξικογραφικαὶ ὅσον καὶ διαλεκτικαί, ὅτι ὑφίστατο ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ ποδότης καὶ ὁ τύπος ποδότης.

Τὸ σφάλμα ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν, ἣν εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ πρῶτοι ἐκδόται καὶ ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Λονδινείου χειρογράφου, ὅπου ἡ λέξις θὰ μετεγράφη ἐσφαλμένως. Οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν πρώτων χειρογράφων, μὴ γνωρίζοντες τὴν ἰδιωματικὴν καὶ μὴ κοινολεκτουμένην λέξιν «ποδότη» τοῦ ἀρχικοῦ ἢ τῶν ἀρχικῶν χειρογράφων, διώρθωσαν ταύτην εἰς τὴν πλησιεστέραν φωνητικῶς λέξιν «προδότη», παρορῶντες, ἀμελοῦντες ἢ ἀδιαφοροῦντες, ἐὰν οὕτω βλάπτεται ἱκανῶς ὁ νοῦς τοῦ στίχου.

ΝΙΚ. ΜΙΧ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

ΚΡΗΤΟΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ

Τῆ σχέση, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν Κρητικὴ καὶ Πελοποννησιακὴ διάλεκτο, εἶχε παρατηρήσει ὁ Γ. Χατζιδάκης. Ἔτσι, ὅταν μιᾶ «Περὶ τῶν διαλέκτων τῆς νέας ἑλληνικῆς», (Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, σελ. 115), δένει σὲ μιὰ γλωσσικὴ ἐνότητα τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα «τῆς Πελοποννήσου (πλὴν τοῦ τῆς Μάνης) μετὰ τοῦ τῶν Κυκλάδων καὶ τοῦ κρητικοῦ». Καὶ στὸ «Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Ἑρωτοκρίτου», (Βλ. Ἑρωτόκριτος, ἔκδοσις Ξανθοῦδίδου, σελ. 458), γράφει καὶ πάλι: «...ἡ κρητικὴ διάλεκτος, ἣ τε ἀνατολική, ἐν ἣ συνετάχθη ὁ Ἑρωτόκριτος, καὶ ἡ δυτικὴ, ἀποτελεῖ μετὰ τῆς πελοποννησιακῆς καὶ τῆς τῶν Κυκλάδων τὴν φάσιν ἐκείνην τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ νεωτέρα κοινὴ, ἥτοι ἡ γλῶσσα τῆς κοινῆς σήμερον συνηθείας».

Πόσο ἡ γνώμη αὕτη εἶναι σωστὴ φαίνεται ἀπ' τὸ ὅτι πολλὲς σπάνιες λέξεις, πού βρίσκονται στὰ κρητικὰ κείμενα, λέγονταν τὴν ἐποχὴ, πού δημιουργήθηκαν τὰ ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο, καὶ λέγονται καὶ στὰ δύο μέρη ἀκόμα καὶ σήμερα. Πιὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι τὸ ὅτι πολλὲς ἀπὸ τὶς σπάνιες αὐτὲς λέξεις, δὲν ἀκούγονται σήμερα καθόλου ἢ σχεδὸν καθόλου στὴν Κρήτη, ἐνῶ διατηροῦνται στὴν Πελοπόννησο. Γι' αὐτὸ νομίζω πὼς ἡ γνώση τοῦ σημερινοῦ πελοποννησιακοῦ ἰδιώματος μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ στὴν καλύτερη κατανόηση τῶν παλιῶν κρητικῶν κειμένων. Ἄπὸ τὶς σπάνιες λέξεις, πού δείχνουν τὴν συγγένεια τοῦ κρητικοῦ καὶ πελοποννησιακοῦ ἰδιώματος, ἐξετάζω παρακάτω μερικές. Οἱ συγκρίσεις γίνονται ἀνάμεσα στὸ κρητικὸ ἰδίωμα καὶ στὸ ἰδίωμα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μου Ἡλείας. Ἄπὸ τὰ κείμενα δίνω ὠρισμένα χωρία, πού βοηθοῦν στὴν κατανόηση.

Π α μ π ῶ ν ω : Στέφανος Σαχλίκης, ἔκδοσις Παπαδημητρίου, στίχ. 123 :

Ἐπάμπωσέ με ἡ Τύχη μου, εἶπε μοι γεῖρε, φύγε,

Αὐτ., στίχος 587 :

Ἴδε τὸ ποῦ σ' ἐπάμπωσε ἡ Μοῖρα σου, Σαχλίκη.

Ἡ σπάνια καὶ ἄγνωστη αὕτη λέξη, ἀπασχόλησε πολὺ τοὺς ἐρμηνευτές, πού προσπάθησαν νὰ τὴν ἐξηγήσουν ἢ διορθώσουν. Ὁ Παπαδημητρίου, (Σαχλίκης, σελ. 242), ἐρμηνεύει ἐκ τοῦ ἐπι + ἀμπώθω = σπρώ-

χνω. Ὁ Ξανθουδίδης δὲν τὴν εἶχε ἀκούσει στὴν Κρήτη, ὅπως γράφει: «*Παμπώνω* ρῆμα δὲν γνωρίζω», («*Βυζαντίς*» Α', σ. 22), καὶ προτείνει νὰ γραφῆ ἀντὶ ἐπάμπωσε, ἐπόμπεψε ἢ ἐκόμπωσε. Ὁ Γεωργακάς, (Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Β', σελ. 124 - 125), δίνει στὸ ρῆμα τὴ σημασία τοῦ «*παραγκωνίζω, περιφρονῶ*» καὶ τὸ συνάπτει μὲ τὸ *ἀπαμπώθω*. Τὴν ὀρθὴ ἀποψη ἐξέφρασε ὁ Φ. Κουκουλῆς (Λαογραφία, 3 (1911), σ. 369), ποὺ παρατήρησε πρῶτος πὼς τὸ ρῆμα λέγεται στὴν Πελοπόννησο (Λάστα) μὲ τὴν σημασία τοῦ «*ἐξαπατῶ*».

Μὲ τὴν ἴδια σημασία λέγεται ἡ λέξη καὶ στὴν Ἡλεία. Δὲν σημαίνει ἀπλὰ «*ἀπατῶ*», ἀλλὰ ἀπατῶ κάποιον πείθοντάς τον μὲ πολλὰ λόγια. Ἡ προφορὰ ἀκριβέστερα εἶναι *μπαμπώνω* καὶ ἔτσι ἴσως εἶχε γράψει καὶ ὁ Σαχλίκης. Λένε: «*Τὸν μπάμπωσε μὲ τὰ λόγια της καὶ βγήκε λάδι*». «*Αὐτὴ μπαμπώνει καὶ θπουργό*». «*Οἱ μάρτυρες μπαμπώσανε τοὺς δικαστές*». «*Δὲν μὲ μπαμπώνεις ἐμένα καὶ πάψε*».

Καὶ στὸ Σαχλίκη νομίζω πὼς ἡ λέξη ἔχει τὴν ἴδια σημασία. Μὲ τὰ πολλὰ, ποὺ τοῦ εἶπε ἡ Τύχη του, (οἱ συμβουλές της γιὰ νὰ φύγη ἀρχίζουν ἀπ' τὸν 87 στίχο), τὸν ξεγέλασε καὶ τὸν ἔπεισε νὰ φύγη. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία τοῦ *παμπώνω* νομίζω πὼς ὁ στίχος 587 πρέπει νὰ γραφῆ:

Ἴδὲ τὸ πῶς σ' ἐπάμπωσεν ἡ Μοῖρα σου, Σαχλίκη
(Ὁ Ξανθουδίδης γράφει κατὰ τὸ χ ἀπέσωσεν).

Σ γ ο μ π ι ἄ ζ ε ι: «*Περὶ γέροντος νὰ μὴν πάρη κορίτσι*», Ἔκδοση Wagner, στίχος 140:

Καὶ νὰ σγομπιάζη ἡ ράχη του σὰν τὸ λαιμὸ τῆς χήνας.

Ὁ Du Cange ἀναφέρει τὸ *σγομπός* = ἐπίκυρτος. Στὴν Ἡλεία πολλὰ συνηθισμένα τὰ *σγομπιάζης* (= *καμπούρης*), *σγόμπα* (= *καμπούρα*), *σγομπιάζω* (= *καμπουριάζω*).

Στὴν Κρήτη χάθηκε αὐτὴ ἡ σημασία. Ὀλότελα ἄσχετο τὸ *κομπιάζω*. Στὸν παραπάνω στίχο ἔχει ἡ λέξη τὴν ἴδια σημασία, ποὺ ἔχει ἀκόμα σήμερα στὴν Πελοπόννησο. Καὶ δὲν νομίζω πὼς εἶναι σωστὴ ἡ γραφὴ τοῦ Wagner *ξγομπιάζη*. Ἡ πελοποννησιακὴ λέξη βοηθᾷ στὴν ἀποκατάσταση τοῦ *ξγομπιάζη* σὲ *σγομπιάζη*. Πιθανώτατα ὁ ἀντιγραφέας εἶχε γράψει φωνητικὰ ἀντὶ σ, ζ, *ζγομπιάζη*.

Κ ο ρ μ ο σ κ υ λ ι ἄ ζ ω: Φορτουνάτος, ἔκδοση Ξανθουδίδη, στίχ. 31:

. . . Ἄμ' εἶντα

μὲ θέλει ἐπὰ νὰ μὲ κρατῆ καὶ κορμοσκυλιασμένο

νὰ ν' τοῦτο τ' ἀξαζόμενο κορμὶ τ' ἀντρειωμένο.

Ὁ Ξανθουδίδης ἔξηγεῖ «*ἀδρανής, ναρκωμένος ὡς σκύλος, κορμισσιέ-*

νος». Τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ τὴ δίνει συμπερασματικά, γιατί ἡ λέξη δὲν ἀκούγεται σήμερα στὴν Κρήτη. Στὴν Πελοπόννησο λέγεται συχνὰ γιὰ ἀνθρῶπο τεμπέλη, πὺ περνᾷ τὸν καιρὸ του, σὰν τεμπέλικο σκυλί, σὰν *κορμάδι*, ὅπως λένε, σὰν *κορμόσκυλο*. Συχνὴ ἡ ἔκφραση: «Τὶ κορμάδι εἶναι αὐτὸ τὸ σκυλί». *Κορμοσκυλιάζω* λοιπὸν δὲν σημαίνει «εἶμαι ναρκωμένος ὡς σκύλος», ἀλλὰ «τεμπέλης σὰν τεμπέλικο σκυλί».

Κ α τ ᾱ ρ θ ε, Ἐρωφίλη, ἔκδοση Ξανθουδίδη, Β', 226 :

Σ' εἶντα κατᾶρθε σήμερο βλέπει' ὁ πρικαιμένος

Ἵ Ξανθουδίδης ἔξηγεῖ σωστὰ «ἀόριστος, κατέρχομαι = κατέπεσεν, κατήντησεν».

Ἡ λέξη δὲν λέγεται σήμερα στὴν Κρήτη. Στὴν Ἡλεία συχνότατη ἡ φράση «ἤρθε καὶ κατᾶρθε», π. χ. «ἤρθε καὶ κατᾶρθε καὶ τὸ ἀποφάσισα νὰ φύγω». Δηλαδή «ἀπόγινε πιά, ἔφθασε ὡς ἐκεῖ πὺ δὲν παίρνει ἄλλο».

Τ α ρ ν α ρ ῖ ζ ω : Σαχλίκης 774 :

Εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ λέγασιν, ψηλὰ τὸ ταρναρίσαν.

Ἵ Ξανθουδίδης («Βυζαντίς» Α', σελ. 28) ἀγνοώντας τὴ λέξη διορθώνει: τὸ *ταρναρίσαν*. Ἵ Σ. Παπαδημητρίου λέγει πὺς τὸ *ταρναρίζω* εἶναι σχετικὸ μὲ τὸ *ταρνάρω* καὶ *ταρνάρω* (.)

Στὴν Κρήτη φαίνεται ὅτι δὲν λέγεται ἡ λέξη σήμερα, ἐνῶ στὴν Πελοπόννησο ἀκούγεται συχνὰ μὲ τὴν ἔννοια «χορεύω τὸ μωρὸ καὶ τοῦ τραγουδοῦ λέγοντας ταρνανά». Διαφοριστικὸ γιὰ τὴν περίπτωσή μας εἶναι καὶ τὸ πελοποννησιακὸ ἐπίρρημα *ταρναριστά*. Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι λέει :

πὺ περπατεῖς ταρναριστά καὶ σέσαι καὶ λυγίεσαι.

Ἡ λέξη στὸ παραπάνω δημοτικὸ τραγούδι ἔχει χρησιμοποιηθῆ γιὰ νὰ ἔκφραση κινήσεις τοῦ σώματος. Στὸν Σαχλίκη ἔκφράζει ἀνάλογες κινήσεις τῆς ἀνθρώπινης φωνῆς. *Ψηλὰ τὸ ταρναρίσαν* σημαίνει λοιπὸν, «τραγουδοῦσαν σὲ ψηλὸ τόνο λέγοντας ταρνανά».

Τὸ *ταρναρίζω* θὰ ἔγινε ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα *ταρνανά*. (Βλέπε Α. Θέρου, Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, Τόμος Β', σελ. 127) :

ταρνανανάκια του

σκάσαν τὰ δοντάκια του

καὶ τὸ δημοτικὸ τραγουδίκι, πὺ λέγεται στὴν Ἡλεία, ὅταν χορεύουν τὰ μωρά :

ταρνανὰ τοῦ λέγανε

καὶ μοῦ τὸ πανιρεύανε

ταρνανά τοῦ λέγανε
καὶ μοῦ τὸ παινεύανε.

Ἐνάλογο εἶναι τὸ *ταραρίζω*, πού πρότεινε ὁ Ξανθουδίδης. (Πρβλ. τὸ *τερερίζω* ἀπὸ τὸ ἔκκλησιαστικὸ *τερερέ*).

Καταμιτώνω: Ἡ λέξη ἀναφέρεται συχνὰ στὰ κρητικὰ κείμενα. Στὸ πιθανὰ κρητικὸ Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῶων, στίχος 1062:

. . . . . βλέπετε καὶ σκοπεῖτε
τὴν κακομήχανον αὐτὴν τὴν μεγαλομαστόρῳ,
τὴν ἀλεποῦ τὴν ἄπιστον τὸ πὼς καταμιτώνει
καὶ δείχνει ἀγάπην δολερὰ καὶ εἰς τὰ δύο μέρη.

Σαχλίκης I, ἔκδοση Wagner, στίχος 283:

δίδει τὴν ροῦχα καὶ φελλοὺς δηνέρια νὰ ξεδιάζη
κλέπτει καταμιτώνεται καὶ τὸν ἑαυτὸν του βιάζει.

Ἐξ ἀποφάσεως τοῦ Ξανθουδίδου, «Βυζαντις» Α', διορθῶναι καταμιτώνει τον.

Συναξάριον τοῦ τιμημένου Γαδάρου, στίχος 527:

Δίχως νὰ ξεύρη μάθημα καὶ γράμμα ν' ἀναγνώση
καὶ ῥήτορας ἐγένηκε νὰ μᾶς καταμιτώση.

Μὲ τὸ ῥῆμα *καταμιτώνω* ἔχει ἀσχοληθῆ ὁ Γ. Σπυριδάκης, «Τὸ ἔργον τοῦ μιτωτοῦ κατὰ τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον Λέοντος τοῦ σοφοῦ», (*Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier*, Ἀθῆναι, 1953, σελ. 4 - 5). Ὁ Γ. Σπυριδάκης δίνει στὸ *καταμιτώνω* τὴ σημασία τοῦ «καταγγέλλω στὸ μιτωτή, (πού ἦταν ὄργανο τοῦ ἐπάρχου), τοὺς παραβάτες τῶν νόμων γιὰ τὴν ὑφανση». Ἀπὸ τὶς ἀδικεῖς καταγγελίαις τὸ ῥῆμα ἀργότερα ξέλεσε στὴ σημασία τοῦ «συκοφαντῶ».

Ἡ παραγωγή τῆς μεταφορικῆς σημασίας φαίνεται πιὸ πιθανὴ ἔτσι ὅπως τὴ δίνει ὁ Σ. Ξανθουδίδης, πού γράφει γιὰ τὸ *μιτώνω*, (*Byzant. Neugr - Jahrb.*, V, 1926 - 27, σελ. 369 - 370: «περῶ τοὺς στήμονας εἰς τὰ μιτάρια καὶ τροπικῶς ἐμπλέκω τινὰ ἢ συλλαμβάνω εἰς παγίδα, ζημιῶ, ἀπατῶ ἢ δὲ κατὰ πρόθεσις δηλοῦ ἐπίτασιν τῆς πράξεως»).

Γιὰ τὴ λέξη ἔχει γράψει καὶ ὁ Α. Ἀλεξίου, «Κρητικὰ Χρονικὰ» τόμος Θ', σελ. 102: «Πιστεύω πὼς ἡ λέξη δὲ σχετίζεται μὲ τὴ μύτη παρὰ μὲ τοὺς μίτους, τὶς κλωστὲς = νὰ μᾶς καταμπλέξῃ, νὰ μᾶς καταμπερδέψῃ. Ὁ μίτος, τὸ δίμιτο κ.λ. κοινότατα στὴν Κρήτη».

Τὸ ἴδιο κοινὰ εἶναι καὶ στὴν Πελοπόννησο, ὅπου ἀκούγεται καὶ τὸ ῥῆμα *μιτώνω* μὲ τὴ σημασία, πού δίνει ὁ Σ. Ξανθουδίδης: «περῶ τὶς κλωστὲς ἀπ' τὰ μιτάρια τοῦ ἀργαλειοῦ». Μ' αὐτὰ γίνεται τὸ ἀνε-

βοκατέβασμα τῶν κλωστῶν καὶ ἡ διασταύρωσή τους, πού εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὸ φάσιμο. Τὸ πέρασμα τῶν κλωστῶν ἀπὸ τὰ μιτάρια, τὸ *μίτωμα* γίνεται ἀπὸ τὶς *μιτώστρες*, εἰδικευμένες τεχνίτρες, γιατί ἡ δουλειὰ τοῦ μιτώματος θεωρεῖται δύσκολη καὶ χρειάζεται μεγάλη τέχνη.

Ὁ Γ. Σπυριδάκης, (ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 6), ἀναφέρει ὅτι τὸ *καταμιτώνω* λέγεται σήμερα στὴν Κρήτη. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἶναι σπανιώτερο ἀπ' ὅτι τὸ *μιτώνω* στὴν Πελοπόννησο, πού εἶναι κοινότατο. Στὴν Κρήτη συγγενικὴ πρὸς τὸ *καταμιτώνω* - *ομαι* εἶναι ἡ ἔκφραση «ἔμπλεξα σὲ κακὰ μιτόχτενα».

Πετῶνων: Φορτουναῖος, Β 451:

*Μὰ γροῖκα μου, Ἀγουσίνα μου, ἂν ἔ καὶ σὲ βουλή σου,
σιὸ λογισμό μου εἰνιά ἴβαλα, καὶ νὰ μὲ γεβεντίσου,
ἂ δὲν τοῦ τὴν πετωῶσωμε, μόνο καὶ σὺ νὰ κάμης
μόδο σὲ τούτη τὴ δουλειὰ νὰ μοῦ παρασυντράμης.*

Αὐτ. Γ 84:

*Τρῶς ται κατέχω το ὄλους τως μόνο μὲ τὴ θωριά σου,
γιατὶ γνωρίζω τὴ καλὰ ἐγὼ τὴν ἀντρεία σου,
μὰ γὼ λεγα ἀπὸ λόγου τως μακρὰ νὰ λείψης πάλι
νὰ μὴ σοῦ τὸ πετωῶσουσι καὶ τώρα ὡσὰν τὴν ἄλλη.*

Αὐτ. Γ 93:

*καὶ ἀτιὲς φοβοῦμαι καὶ κιαμιὰ μπούρα πετωῶνουσίν του,
μέσα νὰ τότε βάλουσι νὰ γνάφου τὸ πετσίν του.*

Ὁ Du Cange ἀναφέρει τὸ *πετῶνων* καὶ τὸ ἐξηγεῖ: «*artem coriariam vel sutoriam exercere*», δηλ. «ἐξασκῶ τὴν τέχνη τοῦ βυρσοδέψης ἢ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ», *πετσωτὴς* = *παπουτσῆς*. Ὁ Ξανθουδίδης γράφει γιὰ τὸ *πετῶνων*: «Ἐκ τῆς κυρίας σημασίας μετέπεσε τροπικῶς εἰς τὴν τοῦ δέρω, ἀπατῶ ἢ αὐτὴ χρῆσις καὶ σήμερον». Ἡ κύρια σημασία, πού δὲν ἀναφέρει ὁ Ξανθουδίδης, καὶ πού σώζεται στὴν Πελοπόννησο, εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς, πού δίνει ὁ Du Cange: «βάζω πετσί, σόλες στὰ παπούτσια». Μὲ τὴ σημασία τοῦ «δέρω», πού συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴ σημασία «κατεργάζομαι τὸ πετσίν», ἢ λέξι εἶναι, ὅσο ξέρω, ἄγνωστη στὰ χρόνια μας στὴν Κρήτη. Στὴν Πελοπόννησο ἀντίθετα εἶναι πολὺ συνηθισμένη. Συχνὴ εἶναι ἡ φράση «τὸν πετωῶσανε στὸ ξύλο», «θὰ τὸ πιάσω τὸ παλιόπαιδο καὶ θὰ τὸ πετωῶσω στὸ ξύλο». Στὸ στίχο Γ 84 λοιπὸν:

νὰ μὴ σοῦ τὸ πετωῶσουσι καὶ τώρα ὡσὰν τὴν ἄλλη

ἐννοεῖ «νὰ μὴ σοῦ κάνουν καὶ τώρα πετσίν τὸ τομάρι ἀπ' τὸ ξύλο». Ἡ λέξι ἔδῳ εἶναι συνώνυμη τοῦ *γνάφω*, πού ἀναφέρεται στὸ στίχο Γ 94.

Ἐντελῶς ἄσχετη μὲ τὴ σημασία «δέρων» εἶναι ἡ σημασία «ἀπατῶ», πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, προέκυψε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ σημασία, «κάνω παπούτσια». Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι μᾶς βοηθεῖ ἡ φράσι τοῦ Φορτουνάτου *πετσώνω μπουόλα* (Γ 93). Ὁ Ξανθουδίδης δὲν ἐρμηνεύει τὴν λέξι *buola*, πού εἶναι ἰταλικὴ καὶ σημαίνει «φάρσα». *Πετσώνω μπουόλα*, σημαίνει, «ἐτοιμάζω φάρσα». Ἀνάλογες εἶναι οἱ ἐκφράσεις «σκαρώνω πλοῖο» καὶ «σκαρώνω φάρσα», «ράβω κουστούμι» στὴν κυριολεξία, καὶ «ράβω κουστούμι», πού λέγεται σὲ πολλοὺς τόπους καὶ σημαίνει «κοτσομπολεύω, περιγελῶ». Πρόκειται σίγουρα γιὰ *argot*, πού μιλοῦσαν στὶς πόλεις οἱ λαϊκὲς τάξεις στὰ χρόνια τῆς Βενετοκρατίας. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι τέτοιες ἐκφράσεις *argot* βρίσκονται μόνο στὸ Φορτουνάτο.

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω λοιπὸν στὸ στίχο Β 451 ἡ φράσι *ἃ δὲν τοῦ τὴν πετσώσωμε* μορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ: «ἃν δὲν τοῦ τὴ φέρωμε», «ἃν δὲν τοῦ τὴ βράσωμε», «ἃν δὲν τοῦ τὴ σκαρώσωμε» (τὴ φάρσα). Ἴσως ὅμως στὴν ἐκφρασι αὐτὴ τοῦ στίχου Β 451 νὰ ἔχωμε τὴν ἄλλη σημασία τοῦ *πετσώνω*, «δέρων», καὶ τότε πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ: «ἃν δὲν τοῦ κάνωμε πετσοὶ τὴ ράχη ἀπὸ τὸ ξύλο».

Σήμερα καὶ στὴν Δ. Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο εἶναι συχνὴ ἡ ἐκφρασι «τὴν πετσώσαμε» (τὴν κοιλιά), πού σημαίνει «φάγαμε πάρα πολύ».

Ξεγκουσεμός: (Γλωσσάριον Ἐρωτοκρίτου). Ὁ Ξανθουδίδης ἐρμηνεύει: «ἀπαλλαγὴ, ἀνακούφισις ἐκ στενοχωρίας». Μὲ τὴν ἴδια σημασία λέγεται σήμερα στὴν Πελοπόννησο τὸ *ξαγκούσα*, πού πιθανῶς γίνεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *angoscia* = ἄγωνία. Ὑπάρχει καὶ ῥῆμα *ξαγκουσεύω* = ἀπαλλάσσομαι, ἀνακουφίζομαι. Κοινὲς οἱ φράσεις «εἶδε κι' αὐτὸς ξαγκούσα ἀπ' τὰ παιδιὰ του», «κουράστηκα στὴ ζωὴ μου, μὰ τώρα ξαγκούσεψα πιά». Καὶ στὸν Ἐρωτοκρίτο θὰ περιμέναμε φυσικώτερα τὸν τύπο *ξαγκουσεμὸς* ἀντὶ *ξεγκουσεμὸς*. Ὁ Ξανθουδίδης τὸ θεωροῦσε, ὅπως καὶ εἶναι, ἄγνωστο στὴν Κρήτη καὶ γράφει: «Σήμεραρον ἀντὶ τούτου λέγεται τὸ *ξεμιστεύω*, *ξεμιστεμὸς*». Ἀλλὰ τὸ *ξεμιστεμὸς* δὲν φαίνεται νὰ ἔναι ὁλότελα ἰσοδύναμο μὲ τὸ *ξαγκούσα*.

Πολλὲς εἶναι ἄκομα οἱ λέξεις, οἱ κάπως σπάνιες, πού εἶναι σήμερα κοινὲς καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο καὶ βρίσκονται καὶ στὰ Κρητικὰ κείμενα.

Μπουκούνια: (Γλωσσάριον Σαχλίκη, Φορτουνάτου, Γαδάρου, λύκου κι' ἄλουποῦς διήγησις ὄραία). Ἡ λέξι λέγεται καὶ σήμερα στὴν Κρήτη καὶ σημαίνει *μπουκιά*. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν Πελοπόννησο. Λέγεται μόνο γιὰ τὶς στερεὲς τροφές.

Ἄλιάδα: Φορτουᾶτος Β 319 :

*νά κάνωμε μαγειρευτή κι' ὀφτὴ μὲ τὴν ἀλιάδα
τρίπες, σατζέτο καὶ φρουκὶ καὶ πάριη σοφεγάδα.*

Ὁ Ξανθουδίδης δὲν κάνει λόγο γιὰ τὴ λέξη, ποὺ ἀκούγεται στὴν Κρήτη σήμερα καὶ λέγεται πὺ πολὺ μεταφορικά. Λένε: «Θὰ σὲ κάμω ἀλιάδα» = κοπανιστό. Στὴν Ἡλεία ἡ λέξη εἶναι κοινότατη. Σημαίνει τὴ σκορδαλιά, ποὺ τὴν κάνουν μὲ κοπανιστὸ σκόρδο, κοπανιστὴ πατάτα ἢ καὶ κοπανιστὸ ψωμί.

Σοφεγάδα: Φορτουᾶτος Β 320. Ἡ λέξη διατηρεῖται σήμερα καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀνατολικὴ Κρήτη σημαίνει φαγητὸ μὲ διάφορα χόρτα, μαγειρεμένα ὄλα μαζί. Στὴν Πελοπόννησο, ὅπως καὶ στὴν ἄλλη Κρήτη, ἡ λέξη διατήρησε τὴν ἀρχικὴ σημασία = κρέας στιφάδο. Γιὰ τὴ λέξη αὐτὴ ὁ Ξανθουδίδης γράφει: «εἶδος πνικτοῦ ἐδέσματος ἐκ κρέατος, *bever. sofegada*. Ἀκούεται καὶ σήμερον σπανίως κρέας σοφεγάδο».

Ἀφορμίζω: (Γλωσσ. Ἐρωτοκρίτου). Ὁ Ξανθουδίδης ἐρμηνεύει «ὡς καὶ σήμερον, μαίνομαι, ἐξίσταμαι τῶν φρενῶν... τὸ ᾄημα ἀφορμίζω, ἐφόρμισε λέγεται καὶ ἐπὶ παροξυσμοῦ τῶν πληγῶν καὶ ἄλλων νόσων». Στὴν Πελοπόννησο ἡ λέξη ἀκούγεται μόνο γιὰ παροξυσμὸ πληγῶν.

Ντηροῦμαι: (Γλωσσ. Φορτουᾶτου) = ροβοῦμαι. Στὴν Πελοπόννησο, μὲ τὴν ἴδια σημασία τοῦ «φοβοῦμαι, διστάζω», ἀκούγεται, σύμφωνα μὲ τὸν πελοποννησιακὸ τυπικὸ, *νητριέμαι*.

Βατσέλλι: (Γλωσσάριον Ἐρωφίλης) = ἀγγεῖον, λεκάνη. Σήμερα στὴν Κρήτη εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἀκούγεται. Στὴν Πελοπόννησο σημαίνει μέτρο βάρους (20 ὀκάδες) γιὰ τὶς ἐλιές καὶ σιτηρὰ. Ὅπως καὶ στὴν Κρήτη, ἀρχικὰ θάταν ἀγγεῖο, ποὺ χωροῦσε 20 ὀκάδες.

Κεντινάριν: (Γλωσσ. Στεφάνου Σαχλίκη κ. ἄ) = ἑκατοντάς. Σήμερα στὴν Κρήτη λένε: ἓνα «κεντινάρι χοχλιοῦς» καὶ στὴν Πελοπόννησο μετροῦν μὲ «κιντινάρια» τὰ καλάμια, τὰ σκόρδα.

Κουτσοῦνα: (Γλωσσάριον Ἐρωτοκρίτου) = κοῦκλα. Κοινὴ καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο ἡ ἔκφραση «Τὰ κορίτσια παίζουν τὶς κουτσοῦνες» = τὶς κοῦκλες. Στὴν Πελοπόννησο λέγεται ἡ *κουτσοῦνα* καὶ τὸ *κουτσούνη*.

Σκουτέλι: Ἐμορφη Βοσκοπούλα, «Κρητικά», Α' (1933), σελ. 139 ἑξ., στίχος 157 · 8 :

Στοῦ σκουτελιοῦ τὸν πάτο εἶχε λυχνάρι
κι' ἦτονε μιὰ χαρὰ κι' ἓνα καμάρι.

Ἡ λέξη εἶναι κοινὴ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο. Σημαίνει πῆλινο καὶ βαθὺ ἄγγειο, σκύφο.

Μουρχούτα : (Γλωσσ. Φορτουνάτου) Στὴν Κρήτη σημαίνει «λεκάνη» γενικά. Στὴν Ἡλεία πῆλινη μεγάλη λεκάνη. Σὲ παλαιότερα χρόνια οἱ χωρικοὶ τῆς Πελοποννήσου ἔβαζαν τὴ μουρχούτα μὲ τὸ φαγητὸ στὴ μέση τοῦ τραπεζιοῦ, καὶ γύρω ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ἔπαιρναν ἀπ' αὐτὴν μὲ τὰ κουτάλια ἢ τὰ πηρούνια τους καὶ ἔτρωγαν. Σήμερα γιὰ κάποιον, πού τρώει πολὺ, λένε εἰρωνικά: «*θέλει μιὰ μουρχούτα νὰ χορτάση*».

Οἱ λέξεις αὐτές, πού ἀναφέρω, δὲν θᾶναι βέβαια οἱ μόνες κοινὲς στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο. Μιὰ συστηματικὴ ἔρευνα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση θᾶταν πολὺ ὠφέλιμη καὶ γιὰ τὴ μελέτη τῶν κρητικῶν κειμένων καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν σχέση ἀνάμεσα στὸ κρητικὸ καὶ πελοποννησιακὸ ἰδίωμα. Σχέση μεγάλη, πού βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν διάδοση τοῦ Ἐρωτοκρίτου στὴν Πελοπόννησο, σὲ παλαιότερα χρόνια.

ΜΑΡΘΑ ΑΠΟΣΚΙΤΟΥ

ΝΑΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΗ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ.
ΜΕΤΟΧΙΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ ΤΟΥ ΣΙΝΑ ΜΟΝΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Εἰς μνήμην τῆς μητρὸς μου Μαρίας Μαυρίκη

Ὅλιγον ἔξω πρὸς νότον τῆς πόλεως Ζακύνθου καὶ εἰς θέσιν Μαλιαρῆ ἄλλοτε καὶ τώρα Κῆπος ἐγείρεται ναὸς καὶ μονὴ τιμώμενα ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ, ἢ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Τὸν ναὸν τοῦτον ἴδρυσεν τὸ 1664, ὀλίγους χρόνους πρὸ τῆς πτώσεως τῆς πατρίδος του Κρήτης, ὁ ἐκεῖθεν Γρηγόριος Σαβόγιας, υἱὸς τοῦ ποτὲ Θεοδώρου.

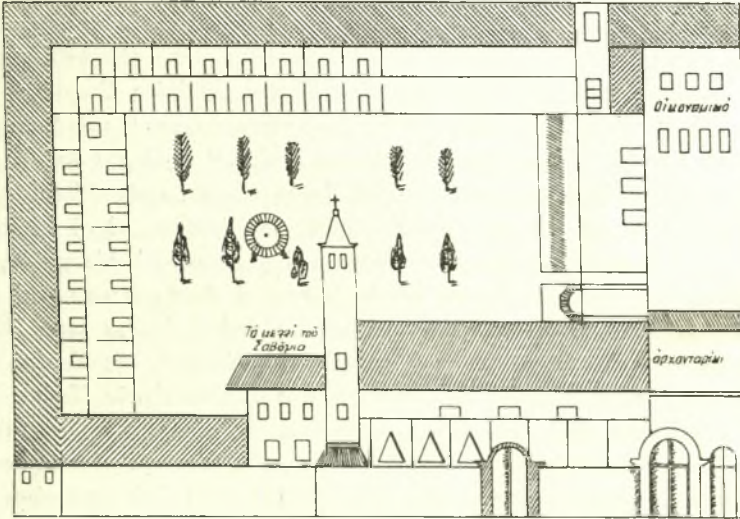
Περὶ τούτου, ἐκτὸς τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ ναοῦ του, ὡς μετοχίου τῆς Μονῆς τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Ὁρους Σινᾶ, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω, γνωρίζομεν μόνον ἐξ ἐπισημῶν ἐγγράφων εἰλημμένων ἐκ τοῦ καταστραφέντος Ἀρχιεποφυλακείου Ζακύνθου, ὅτι ἡ σύζυγός του ἐκαλεῖτο Ἀναστασία, θυγάτηρ τοῦ ἐκ Κρήτης Ἀνδρέου Μακρῆ, τῆς ὁποίας ἡ διαθήκη συνετάχθη τὴν 8 νοεμβρίου 1678, ὅτι ἡ θυγάτηρ του Μαρριετούλα εἶχε σύζυγον τὸν ἐπίσης ἐκ Κρήτης Ἀντώνιον Ρούσμελην καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς Σαβόγιας, προτιθέμενος ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Βενετίαν, συνέταξε τὴν 28 ὀκτωβρίου 1678 παρὰ τῷ συμβολαιογράφῳ Ν. Λισγαρᾷ τὴν διαθήκην του.

Ἡ ἀφιέρωσις ἢ προσήλωσις τοῦ ναοῦ εἰς τὴν Μονὴν Σινᾶ ἐγένετο διὰ συμβολαιογραφικῆς πράξεως ἀπὸ 22 σεπτεμβρίου 1669 [Πρακτικὰ συμβ)γράφου Β. Μπονσινιόρ, Βιβλ. 101, σ. 76] «...διὰ τὰ ἐξουσιάζεται εἰς περισσότερην ἀξίαν ἀπὸ τοὺς πατέρας, ὅπου εἰς τὸ παρὸν ἠυδρίσκονται ἀπᾶ, φερμένοι ἀπὸ τὸ μετόχι τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅπου εἴχαμε εἰς τὸ Κάστρο τῆς Κρήτης καὶ τὸ ἐστερηθήκαμε ὅλοι μας ἀπὸ τὴν ἐπαρσιν τῶν ἀγαρηῶν καὶ ἀθέων ἀπίστων, ἧγουν τὸν πανοσιώτατον καὶ λογιώτατον Οἰκονόμον κὺρ Φιλόθεον τὸν Καλιάκην καὶ τὸν πανοσιώτατον ἅγιον ἱερομόναχον καὶ πνευματικὸν κ. Νικηφόρον Δραγανῆγον καὶ τὸν καλόγερον κὺρ Σεραφεῖμ Δεπόλα, πατέρες τοῦ ἁγίου καθολικοῦ μοναστηρίου τοῦ Σινᾶ ὄρους... ».

Τὴν προσήλωσιν ταύτην ἠκύρωσεν ὁ τότε βενετὸς Διοικητῆς Ζακύνθου, δι' ἀποφάσεώς του ἀπὸ 25 σεπτεμβρίου 1671, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Σαβόγιας ἀφιέρωσε εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ὁρους Σινᾶ ὑπὸ τινος ὄρους, ὡς ἡ κατωτέρω ἀπὸ 23 Ἰανουαρίου 1675 συμβολαιογραφικὴ πράξις. Σχέδιον τῆς ἐν Ζακύνθῳ Μονῆς καὶ τοῦ ναοῦ, γραφὲν παρὰ τοῦ

ἀνωτέρω ἱερομονάχου Φιλοθέου Κυκλιάκη, παρεδόθη παρὰ τοῦ αὐτοῦ Σαβόγια πρὸς φύλαξιν εἰς τὰ Πρακτικά τοῦ συμβ)γράφου Β. Μπον-
σινιόρ καὶ ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου διετηρήθη εἰς τὰς σημειώσεις μου,
συγκατεστράφη δὲ μετ' ἄλλων, κατὰ τοὺς ἔτει 1953 σεισμοὺς καὶ τὴν
πυρκαϊὰν Ζακύνθου :

Συμβόλαιον ἀφιερώσεως τοῦ ἐν Ζακύνθῳ ναοῦ καὶ μονῆς τῆς Ἁ-

Εἰκ. 1. — Σχέδιον ναοῦ καὶ μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σαβόγια ἐν Ζακύνθῳ μετοχίου τῆς Μονῆς τοῦ Ὁρους Σινᾶ. 1661.

γίας Αἰκατερίνης τοῦ Σαβόγια εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ὁρους Σινᾶ, τῷ
1675, συνταχθὲν παρὰ τοῦ τότε συμβολαιογράφου Ζακύνθου Β. Μπον-
σινιόρ.

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν, ἔτη ἀπὸ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως 1675 μη-
νὸς Γεναρίου 23 εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου τὴν σήμερον
ἐνεφανίσθη εἰς τὸ καιζέλο¹ ἕμοῦ νοταρίου καὶ τῶν ὑποκάτωθεν τιμίων
καὶ παρακαλεσιῶν μαρτύρων ὁ παρὼν καὶ ἔτι εὐχαριστημένος σ. Γρη-
γόριος σαβόγιας τοῦ π.σ Θεοδωρῆ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπειδὴ καὶ νὰ ἠβρί-
σκειται νὰ ἔχη μίαν ἐκκλησίαν ὅπου ὁ αὐτὸς νὰν τὴν ἔχισε μὲ ἐσπέζα²
ἐδικὴ του ἐπονομαζομένη οἱ Τρεῖς Ἱεράρχηδες, Νέα Ἱερουσαλὴμ τοῦ
σ. σαβόγια, ὁ ὁποῖος νὰ εἶναι καὶ ἰβρίσκειται μὲ ἔσοθεν καὶ ἔξοθεν ὡς
κάτωθεν ἤγουν ἰσπέρο³ ὁ αὐτὸς ναὸς εἶαι τοῦ μάκρου ὀρίες δέκα,

1) Γραφεῖον. 2) ἐσπέζα καὶ σπέζα=ἔξοδα. 3) κατὰ πραγματογονομοσύνης.

τοῦ πλάτου ὀρίες τέσσερες καὶ τὸ ὄψος ὀρίες τρεῖς, μὲ πόρτες τρεῖς καὶ ἕξη παραθύρια, μὲ δύο λότζες⁴ κολλισιές, ἢ μία πὲρ ὄστρια⁵ σφαλισμένη μὲ λιθίτες πέτρινες, ξέσκεπη μόνον μὲ τὸ βροντάλε⁶ της, καὶ ἡ ἕτερη πὲρ τραμοντάνα⁷, μὲ ἕξη κολόνες ἔχει ἡ φάμπρικα τῶν αὐτῶν χτισμένη μὲ ἀγκωνάρια καὶ ἀσβεστόχτιστη, σκεπασμένη ἢ ἐκκλησία μὲ ἐπιτὰ πατερά⁸, καὶ δεμένα μὲ σιδερένιες ἀρπετζες⁹, μὲ τράβες¹⁰, ταῦτες πλασιάδες¹¹ καὶ ντριτουράδες¹², τόσο εἰς τὴν ἐκκλησία, ὡσὰν καὶ εἰς τὲς λότζες της, μὰ ἡ ἐκκλησία ὄλη σκεπασμένη μὲ τὲς καδινέλες της καὶ ὄλα τὰ αὐτὰ σκεπασμένα μὲ τὰ κεραμύδια τους, εἰς τὴν αὐτὴν τὸ ἅγιον βῆμα τρία σκαλόνια ἀπὸ πέτρα ἄσπρη τοῦ ἁγίου Σώστου¹³, λαβοράδα¹⁴ μὲ τὴ μπίζι λινάτους¹⁵ εἰς τὰ πέντε στίμενα¹⁶ τοῦ διαστηλάτωρε, ὄλα ἀπὸ κυπαρίσσι λαβοράδα μὲ ἰντάγιο¹⁷ ψηλὸ καὶ ὄμορφο, ἤγουν οἱ ὄχιτῶ κολόνες τὰ δύο τράβα, ἤγουν κόρδες, τρεῖς θύρες μὲ τὲς πόρτες τῶρε καὶ ἀπὸ πανουθιὸ σιῆς αὐτὲς ἀπὸ ἀγγέλους μὲ τὰ ἀρκέτα¹⁸ τους, οἱ δυὸ μονόφυλλες μὲ ἀγγέλους καὶ ἡ μισινὴ μὲ δύο φύλλα, τὰ κάτου, καὶ τὸ ἕτερο ἀπάνου μὲ τὸ Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος. καὶ διὰ τὲς ἔορτάδες κολονέτες δεκατέσσερες καὶ αὐτὲς μὲ τὰ ἀρκέτα τους. Ἐτερες εἰκόνας τῶν διαστήλων, τοῦ ἀφεντὸς τοῦ Χριστοῦ, τῆς Κυρίας τῆς Μητρός του, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ τῶν ἄνωθεν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὄλες καὶ αὐτὲς ἀπὸ κυπαρίσσι, χρυσομένες καὶ ἀγιογραφισμένες πιτηδειότητα.—ἀπανουθιὸ τῶν διαστήλων ὁ μεγάλος Σταυρὸς μὲ τοὺς ντολφίνους¹⁹ καὶ μὲ τὰ κονισματόπουλα, ὄλα καὶ αὐτὰ ἀπὸ κυπαρίσσι μὲ ἰντάγιο ψηλὸ καὶ ὄμορφο: ἡ αὐτὴ ἐκκλησία μὲ τὸ γυναιτικὸ καὶ καγκελέτωρε²⁰ καὶ ἀπανουθιὸ τῶν αὐτῶν ὁ μικρὸς Σταυρὸς μὲ τὰ λάτζα του καὶ αὐτὸς ἀπὸ κυπαρίσσι μὲ ἰντάγιο ψηλὸ καὶ ὄμορφο: μέσα στὸ ἅγιο βῆμα ἡ ἁγία Τράπεζα πελεκημένη καὶ ὄμορφα γενωμένη ἀπὸ ἄσπρη πέτρα τοῦ ἁγίου Σώστη στημένη εἰς τὴν κολόνα της καὶ ἀπανουθιὸ μὲ τὸ ἀροφόρι της: ἕνα ἀρμάρι μεγάλο τάβλινο καινούριο μὲ τὰ σκεύη: δυὸ λαμπιάδες τοῦ σοδιμάτῳ²¹, ἕνα θυμιατὸ καὶ ἕνα καντηλιέρι προῦντιζινα καὶ τρία καντηλιέρια ξύλινα καὶ δυὸ δίσκους τοῦ ἀντίδερου, ὁ ἕνας ξύλινος ἀγιογραφισμένος καὶ ὁ ἕτερος μεγάλος μαγιόλικος²²: ἕνα φελόνι μὲ τὸ στιχάρι πανήγικο: δυὸ σοτανέλες²³ ἐδόθησαν ἀπὸ δύο ἀρχόντισες, ἢ μία ραζέτω²⁴ καὶ ἡ ἄλλη ὄρμιζέ²⁵ γαζάντε²⁶, τὲς ὀποῖες διὰ νὰ γένουν ἱερά τὲς ἔδωσαν τοῦ ἐφημερίου καὶ ἱερέως

4) Στοάς. 5) πρὸς νότον. 6) γείσον. 7) πρὸς βορρᾶν. 8) ταβάνια. 9) σιδηροὶ συνδετήρες. 10) δοκοὺς. 11) λιασμένες διὰ πλάνης. 12) εὐθείας. 13) σκόπελος ἢ νησίς πρὸς νόνον τῆς Ζακύνθου, ὁπόθεν ἐξάγονται οἰκοδομήσιμοι λίθοι. 14) εἰργασμένα. 15) 16) λέξεις δυσνόητοι. 17) γλυφὴν. 18) τόξα. 19) δελφίνους. 20) κιγκλίστων, διφράκτων. 21) λέξ. δυσνόητος. 22) λ. δυσνόητος. 23) ἐσοφόρια 24) ἐκ ράζου ὑφάσματος. 25), 26) κυματοῦφοῦς γάτζης.

τοῦ Μανρίκη: ἕνας καλανάρχος φουντιωτός, μία παρακλητική, ἕνα τετραπόδο²⁷ ἀπὸ κουπὶ Ἰνταγιάδο: δύο μανουάλια²⁸ χρυσομένα μὲ τὲς λάιτζες²⁹ τοὺς καὶ ἄλλα δύο καινούρια ἀχρῶσωτα, ἕξη σκαμνιά³⁰ ἀπὸ πέτρα ἄσπρη τοῦ Ἁγίου Σώστη λαβοράδα³¹ καὶ δύο ἀπὸ τοῦ Γέροκα διὰ νὰ βάνουν εἰς αὐτὰ στάγκινο φανάρι καὶ μανάλια τοὺς. Ἐνα κόμισμα, ἡ Ἄμπελος καὶ ἕτερο κόμισμα ὁποῦ βάνουν εἰς τὸ τετραπόδο καὶ εἶναι ζωγραφισμένα ἡ Ἁγία Ἀνάστασις, ὁ Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, τὸ τρίμορφο, οἱ Τρεῖς Ἱερόραχοι, οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι καὶ ἕνας σιγκλαράκις³² προῦντιζινος μικρός διὰ τὸν ἁγιασμόν. Τὸ λοιπὸν ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνωθεν ναὸς ἠβροσκοτόυνα προσηλωμένος καὶ ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἄνωθεν σρ. Σαβόγια εἰς μετόχιον τῆς βασιλικῆς Μονῆς τῆς ἀκαταβλέκτου³³ βάτου, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τῶν Σινέων καὶ Ἅγιον Ὄρος τὸ Θεοβάδιστον μὲ ἱστορομέντο³⁴ νοταρικὸ εἰς τὰ ἄτη³⁵ μου 1669 νοεμβρίου 22 καὶ ἀπὸ φθόνον τῶν ἐχθρῶν καὶ λοισμὸν³⁶ καὶ αἰτίαν τοῦ αὐτοῦ σ. σαβόγια, ἔγινε Ἰνουλαιζιὸν³⁷ ταυτοῦ ἱστορομέντου μὲ ἀπόφασιν τοῦ ἐκλαμπροτάτου ρεγκιμέντου³⁸ εἰς τὰς 25 οεπτεμβρίου 1671 καὶ ἔκεινε πάλιν μὲ τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν νοικοκύρις καὶ ἐξουσιαστής, ὥσπερ τὸ πρότερον ἡμοῦ πάλι ὁ αὐτὸς σ. Γρηγόριος Σαβόγιας διὰ τὴν μεγάλην ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν ὁποῦ εἶχε καὶ ἔχει εἰς τὸ ἄνωθεν ἅγιο μοναστήριον κινήθεις ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ διὰ τὸ μνημόσυνόν του τὸ αἰώνιον αὐτουνοῦ, συμβίβας του, γονέων τοὺς καὶ τέκνων τοὺς, δίδει, προσηλώνει καὶ ἀφιερώνει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἀπέραντους αἰῶνας τὸ ἄνωθεν του μοναστήρι διὰ νὰ εἶναι καὶ διαμένη εἰς μετόχιον παντοεινὸ καὶ αἰώνιον καθολικὸ τῆς ἄνωθεν ἁγίας καὶ βασιλικῆς μονῆς τῆς ἀκαταβλέκτου βάτου τῆς Ἁγίας Κατερίνης τοῦ Σινᾶ καὶ Ἅγιον Ὄρος τὸ θεοβάδιστο νὰ εἶναι καὶ νὰ ἠβροσκειται ἀνεπίσπαστον εἰς τὸ αἰώνιον μὲ ὅλα τὰ κάτωθεν ὁποῦ θέλομε ἐξεκαθαρίσει διὰ νὰ ἐξουσιάζεται εἰς περισσότερην αὐξίσειν καὶ ἀνακαίνισιν ἀπὸ τὸν παροσιώτατον καὶ ἅγιον ἱερομόναχον καὶ πνευματικὸν πατέρα κ. Κλήμεντα Κανάκη τῷ ἐκ Κορήτης ἠγούμενον τοῦ νῦν μοναστηρίου καὶ τῆς Ὑπεραγάθου³⁹, τόσο ὁ

27) τετρασκέλιον. 28) κηροπήγια. 29) ἱστύς. 30) ἐδράσματα. 31) εἰργασμένοι. 32) καθίσκος. 33) ἀκαταβλέκτου. 34) ἔγγραφο, πρᾶξιν συμβολαιογραφικῆν. 35) πράξεις. 36) σκέψιν, συλλογισμόν. 37) ἀκύρωσις. 38) διοικητικῶς. 39) ναὸς τῆς Θεοῦ Ὑπεραγάθου, κοινῶς Περάγκαθου, πρὸς Δ τοῦ βουνοῦ Ἀθήρα τῆς Ζακύνθου κεῖται ἰδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ Παρθενίου Κωστή καὶ μετατραπεῖς ὑπ' αὐτοῦ τὴν 5 μαΐου 1628 εἰς κοινόβιον γυναικεῖον, ὅπου ὁ ἠγούμενος Ἀβούρης εἰσήγαγε τὰς τρεῖς θυγατέρας του καὶ βραδύτερον ὁ ἱερ. Ε. Γιατρᾶς μετέτρεψεν εἰς μετόχιον ὅλον ἐκεῖνον τὸν χώρον καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ὁ ἄνω ναὸς τιμῶμενος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγ. Αἰ-

αὐτὸς ἄνωθεν ἡγούμενος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὁποῦ θέλουν ἔλθει οἱ μεταγενέστεροι, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου καὶ ἀρχιεπισκόπου Ὁρους Σινᾶ, καθὼς εἰς ἐξουσίαν φαίνονται ὁποῦ τοῦ ἐδώσανε, ἡ μία γραμμένη εἰς τὰς 5 Ἰουλίου 1674 καὶ βεβαιωμένη ἀπὸ τὸν ἄνωθεν ἀρχιεπίσκοπον κὺρ Ἰωαννίκιον Λάσκαρη καὶ ἀπὸ ὄλην τὴν ἱερὰν καὶ ἁγίαν του Σύναξιν, ὁμοίως καὶ ἡ ἔτιση εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου ἀφεντὸς ντονάτου μπονδῖνο Καντζιλιέρης τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου ἀφεντὸς Ἄλοῦζου Κορνάρου Κόνσολου... γεναμένη εἰς τὰς 7 Ἰουλίου μιλέζιμο⁴⁰ καὶ βεβαιωμένη καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἀρχιερέα, ὁμοίως καὶ ἀπὸ ὄλην τὴν ἱερὰν καὶ ἁγίαν του Σύναξιν: Οἱ ὁποῖοι κὺρ Κλήμεντος καὶ ἡγούμενος προξέντες⁴¹ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν παροῦσαν προσήλωσιν καὶ ἀφιέρωσιν, εὐχαριστεῖται κατὰ τὰς ἄνωθεν του ἐξουσίαις ὁποῦ ἔχει εἰσὲ ὅλα τὰ ἄνωθεν κατογεγραμμένα καὶ τήνε ἀτζετάρει⁴² μὲ ὄμπλεγο⁴³ τόσο τοῦ αὐτοῦ, ὡσὰν καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας ἀποστελεμένους καὶ ἐρχομένους, ἀπὸ τοὺς κυβερνητάδες τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου τους, ὅτι νὰ μαντενέρον⁴⁴, συντηροῦν κάνουν⁴⁵ καὶ φυλάττουν ὅλα τὰ πάντα, κοντιζιόνες⁴⁶ καὶ ὄμπλιγαιζιόνες⁴⁷ ὁποῦ ἕνα πρὸς ἕνα θέλομεν ὡς κάτωθεν ξεκαθαρίσει διὰ νὰ ἔχουν ὅλα τὰ πάντα τὴν πυντιούλε⁴⁸ ἐξεκουζιόν⁴⁹ τους εἰς τὸ αἰωνίως.—καὶ εἰς πρῶτον ὁ αὐτὸς s. Γρηγόριος Σαβόγιας τῶρι διὰ παραμικρῆς βοήθειας τοῦ μετοχίου, δίδει, προσηλώνει καὶ ἀφιερώνει τὸν κῆπον τὸν ποιτιστικόν, ὁποῦ εἶναι ὄξωπίσω τοῦ ἁγίου βήματος πρὸς τὸν αὐτὸν ναόν, τὸν ὁποῖον τὸν ἔχει ἀγορασμένον ἀπὸ τὸν s. νικολέιο ρονκάλε, καὶ τὰ τρία σπίτια νὰ δοῦν ἀπὸ πάνου ἔως κάτου ντροέτα⁵⁰ λίνεα⁵¹ τοῦ τοῖχου τοῦ ἐξόποριου, λόντζας ἐκκλησίας καὶ τῶν αὐτῶν σπιτιῶνε, ὁποῦ εἶναι ἔως κάτου ὄριες εἴκοσι τέσσερες, διὰ νὰ γένη εἰς τὸ αὐτὸ ὁ ἕνας τοῖχος τῆς μάντρας βέρσο πονέντε⁵² καὶ τὰ αὐτὰ ὄσπια, ἐπειδὴ καὶ νὰ εἶναι ἀμπιτάδα⁵³, τὸ πρῶτο βέρσο τῆς τραμοντάνας, λόντζας ξέσκεπης καὶ τοῦ καμπαραίου τοῦ ἐφημερίου καὶ ἱερέως μαυρίκη, τὸ δεύτερον τοῦ ἄνωθεν s. σαβόγια καὶ τὸ τρίτο

κατερίνης προσεπωνυμείται καὶ τῆς Παναγίας διὰ τὴν ἐν αὐτῷ εἰκόνα τῆς Θείου. Ἐν τῷ προναῶ ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιγραφή: «Ἐρεμία ἀνηγέρθη τῷ ζηλεντῇ ἱερομονάχῳ Γερμανῷ Θεοδοσίῳ τοῦ Ζακυνθίου τῷ ἔκτω ἔτει τοῦ ἐν Σινᾶ Πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κὺρ Κωνσταντίνου, θαῦμα τοῖς παραπορευομένοις. Οὐδεὶς μισθὸς αὐτῷ ἐν τῇ γῇ. Μάϊος, αὐτῆ. 1810». Εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν Ἀναστάσιος ἱερομ. ὁ Γόρδιος ἀφιέρωσε τὴν ἐξῆς ἐπιγραφήν: «Σίναιον ἀρχεῖ τὴν χάριν σοῦ λειψάνου, Ζάκυνθος ἀρχεῖ τὴν χάριν ὧν θαυμάτων». 40) ἴδιου ἔτους. 41) παρῶν. 42) δέχεται. 43) ὑπογράφω. 44) διατηροῦν. 45) ἐνεργοῦν. 46) ὄρους. 47) ὑπογράφω. 48) ἀκριβῆ. 49) ἐκτέλει. 50) κατ' εὐθείαν. 51) γραμμήν. 52) πρὸς δυσμάς. 53) κατακρημένα.

τοῦ σέμπρου του : διὰ τὰ ὅποια δύο ὁσπίτια τοῦ σαβόγια καὶ τοῦ σέμ-
 πρου του νὰ ἔχει ὁμπλιγο ἐσπρέσο⁵⁴ ὁ ἄνωθεν Οἰκονόμος νὰ τὰ χι-
 ζῆ καὶ φαμπρικάρῃ⁵⁵ μὲ σπέζα ἐδική του εἰς τὴν ἴδια φόρμα καὶ κονα-
 λιτὰ⁵⁶ τῶν αὐτῶν, ὄξω ἀπὸ τὴν μάντρα τοῦ αὐτοῦ μετοχίου εἰσὲ ὁποιον
 τόπον ἐδικόν του τοῦ αὐτοῦ s. σαβόγια ἤθελε θελήσει διὰ τὰν τὰ φια-
 κουάρῃ⁵⁷ καὶ μένουν ἔπειτα ἐλεύθερα εἰς τὸ αὐτὸ μειτόχι, ἔχοντας ὁμ-
 πλιγο ὁ αὐτὸς Οἰκονόμος περιπλέον μὲ τὴν ἀβακουατζιὸν⁵⁸ τῶν αὐτῶν
 σπιτιῶν πάραντας νὰ σφαλίζῃ τις πόριτες καὶ παραθύρια τῶν αὐτῶν
 καὶ ἀνοίγηται τῆς μέσης μερίας τῆς μάνδρας βέροσο τοῦ λεβάντε⁵⁹ διὰ
 νὰ ρεστάρῃ ἐλεύθερο τὸ ξόπορτο καὶ ἡ μπασιά⁶⁰ τοῦ αὐτοῦ s. σαβόγια.
 Ἀκόμη περιπλέον πεθαίνωντας τοῦ αὐτοῦ σ. σαβόγια καὶ τῆς κυρά-
 τζας ἀναστασοῦλας τῆς συμβίας του, ἀφήνει εἰς τὸν ἄνωθεν⁶¹ μόνον
 δίδει, προσηλώνει καὶ ἀφιερώνει διὰ Ἰντραδά⁶² τοῦ αὐτοῦ μετοχίου
 ὅλα τὰ κάτωθεν, ἤγουν τὸν πέρα κῆπον τὸν ποιιστικόν, ὅπου εἶναι εἰς
 τεριτόριο⁶³ τοῦ αὐτοῦ μετοχίου, ἐκείνονε ὅπου ἔχει εἰσὲ ἀγορὰ ἀπὸ τὸν
 μο. Γουλιέλμο Καμινάρῃ καὶ ἐκείνονε ὅπου ἔχει εἰσὲ λιβέλο⁶⁴ ἀπὸ τὴν
 Κυρίαν τὴν Φανερωμένη καὶ πλερώνει τὰ ρεάλια κάρτα ἔντεκα καὶ μ.
 πέντε τὸν κάθε χρόνον, καὶ οἱ δυὸ ἕνα κόρσο⁶⁵ ἠθροίσκονται ἐν τῷ μέ-
 σον Πετρούλῃ, Μάτεση καὶ τοῦ αὐτοῦ σ. Σαβόγια καὶ ἔχοντας ὁμπλι-
 γο οἱ πατέρες τοῦ αὐτοῦ μετοχίου ἀπόντις⁶⁶ πάρουνε ποσέσο⁶⁷, νὰ πλε-
 ρώνουν τὸ αὐτὸ λιβέλο. Ἀκόμη καὶ τὰ δύο ὑποστατικά καὶ ἐληγὲς ὅπου
 ἠθροίσκονται νὰ ἔχη εἰς τὸ σύνορο χωρίου Λιθακιᾶς καὶ τὰ δύο εἰσὲ
 τόπον καλούμενον στοῦ Αἰρηίτη, τὸ ἕνα ρομπόλα καὶ κοζανέτη μὲ δέν-
 τροι, πηγάδι καὶ μὲ τὸ ληρό του ἀξηναρίων δώδεκα, καὶ τὸ ἄλλο μαῦρο
 ἀξηναρίων δέκα καὶ ἡ ἐληγὲς μεγάλης ντόπιες ποδάρια⁶⁸ δεκοχτῶ Νο
 18 εἰς τόπον λεγόμενον Τζιβούλη σκεκολωσμένο⁶⁹ τῆς Παλιᾶ, τὰ ὁ-
 ποῖα τὰ ἔχει ἀγορασμένα ἀπὸ τοὺς Καπαραίους Νικολὸ καὶ ὕγιόν του,
 τὸν Κανᾶ. Καὶ ἀκόμη καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελε τοὺς φανιστῆ νὰ ἀφήσουν,
 ἔχοντας περὶ⁷⁰ ἀπὸ τοὺς πατέρες τὴν εὐχαρίστησίν του πάντα, γράφον-
 τας καὶ τῆς ὁμπλιγατζιόνες καὶ κοντιτζιόνες τῶν πατέρων εἰς τὴν πα-
 ροῦσαν, ὡς εἶπα ἄνωθεν, διὰ νὰ πολιτεύονται πάντοτε καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας : καὶ εἰς πρῶτον ὁ ἄνωθεν Καθηγούμενος Κλήμης, ὡσάν ἐκεῖ-
 νος ὅπου εἶναι ἐξουσιαστής τόσο εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Περάγκαϊθον,
 ὡσάν καὶ εἰς τὸ ἄνωθεν ὅπου ἀκουϊστάρανε⁷¹, νὰ ἔχη ὁμπλιγο τόσο ὁ
 παρών, ὡσάν καὶ οἱ ἐρχόμενοι νὰ βάνουν ἱερομονάχους, ἐφημέριον καὶ

54) Ρητὴν. 55) οἰκοδομῆ. 56) ὁμοιότητα, ποιότητα. 57) ἀσφαλίση. 58)
 ἐκκένωσιν. 59) πρὸς ἀνατολάς. 60) εἴσοδος. 61) τρόπον. 62) εἰσπραξίν, ἔ-
 σοδον. 63) περιοχὴν. 64) ἑδαφονομήν. 65) σῶμα. 66) ἀφοῦ. 67) κατοχὴν.
 68) ρίτζες, δένδρα. 69) ἐκριζωμένον. 70) ὅμως. 71) ἀπέκτησαν.

καλόγερον, τὸ νοῦμερο ὁποῦ ἤθελε θελήσει διὰ τὰ εἶναι ἀνοικτὸ τὸ αὐτὸ μοναστήρι καὶ τὰ φάλλεται καὶ ἱερουργᾶται νύκτια καὶ ἡμέρα διὰ πάντοτε διὰ τὰ ἔχουν τὸ μνημόσυνό τους, ὡς λέγει ἄνωθεν, κατὰ τὴν τάξιν τῶν μοναστηρίων. Καὶ εἰς τὸ αὐτὸ μετόχι ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας καμμία γυναῖκα ποτὲ καλόγερα ἀμπιτάδα⁷² μήτε τὰ κατοικῆ εἰς κανέναν τόπον μέσα τοῦ αὐτοῦ τὰ μὴν ἡβρίσκειται. — Δεύτερο, ρεστάροντας⁷³ βεβαιωμένη ἢ παροῦσα προσήλωσις καὶ ἀφιέρωσις ἀπὸ τὰ μέρη, τὰ ἔχη ὄμπλιγο ὁ αὐτὸς Καθηγούμενος μὲ πρώτους καλοὺς ἱερεῖς τὰ καταιβάξῃ ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ Περάγκραθου τὸ καθολικὸ κόνισμα τῆς Ἁγίας Κατερίνης καὶ βάνη το εἰς τὸ ἄνωθεν μοναστήρι τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς ὁποῖον τόπον ἤθελε θελήσει, ὅξω ἀπὸ τὸν τόπον τῶν αὐτῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἀλλὰ οὐδὲ τὰ διασηλῶνε τὰ μὴν ἐγγίζονται, ἀλλὰ οὐδὲ κανέναν μόνον τὰ μοβέρουνται⁷⁴, μόνον τὰ σιέκουνται πάντοτε ὡς καθὼς ἡβρίσκονται κράζοντας πάντοτε καὶ τὸ καθολικὸ καὶ ἐξουσιαστικὸ ὄνομα καὶ κατοικητήριον τῆς ἄνωθεν Ἁγίας μας Κατερίνης, ὡσπερ τὰ ἦτον καὶ εἰς κάστρον Κρήτης. — Τρίτον, ὁ αὐτὸς Καθηγούμενος τὰ ἔχη ὄμπλιγο ἐσπρέσο τὸ αὐτὸ μετόχι διὰ τῶρι⁷⁵ τὰ τὸ χιτίξη καὶ ἀνακαινίσῃ τριγύρου μόνον μὲ τὴν μάντρα του διὰ τὰ ρεστάρη⁷⁶ ἢ ἐκκλησία μέσα εἰς τὴν αὐτὴν σφαλισμένη, ὡσπερ εἰς τὴν πολιτείαν τῶν ἄλλων μοναστηρίων καὶ μετοχιῶν τους. Ἀκόμα μέσα εἰς τὴν αὐτὴν μάντρα ἢ μεγάλη καμπάνα τῆς Ἁγίας βάλῃ τῆ εἰς τὸν μόνον τῆς διὰ τὰ σημαίνῃ μὲ τὰ καμπανέλια τῆς καὶ δοξάζεται ἢ Ἁγία καὶ τὰ δὲ ἐπίλοιπα ὁποῦ χρειάζονται καὶ αὐτὰ μὲ τὴν κομόδιτά⁷⁷ του ἄς γένουνται. — Τέταρτο. Νὰ ἔχη ὄμπλιγο ὁ αὐτὸς Καθηγούμενος καὶ ἡ συνοδία του ὁμοίως καὶ ἐρχόμενοι τὰ γνωρίζουν τὸν ἄνωθεν σ. Γρηγόριο Σαβόγια κύριον κτήτορα καὶ ἀνακαινιστὴν τοῦ ἄνωθεν ραοῦ καὶ προῶμα ὁποῦ τοῦ ἔδωσε, ὡς ἄνωθεν, διὰ καθολικὸν καὶ ἀληθινὸν ἐπίτροπον καὶ προκουρατόρον⁷⁸ τους εἰς κάθε προῶμα ὁποῦ οἱ πατέρες διὰ ἰντερέσε τοῦ αὐτοῦ μετοχίου ἔχουνε τὰ κάμουνε, τὰ εἶναι καὶ ἡβρίσκειται καὶ αὐτὸς εἰς τὸ συμβούλιο καὶ ἐτοῦτο διὰ πλέον διόρθωσι, τὸν ὁποῖον διὰ τὸ γιοῦς⁷⁹ τῆς πατρῶνίας του⁸⁰ τὰν τόνε ρεκονοσέρανε⁸¹ καὶ δίδουν του πᾶσα τὴν ἐορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὁποῦ εἶναι εἰς τὰς 30 Γεναρίου, καὶ πᾶσα τὴν ἐορτὴν τῆς Ἁγίας Κατερίνης, ὁποῦ εἶναι εἰς τὰς 25 Νοεμβρίου τὴν κάθε ἐορτὴν πάντοτε μία λαμπάδα ἀπὸ κερί ἄσπρο ἄφοριον πέζον λίτρας μιᾶς, τὲς ὁποῖες τὰ τὲς ἅπητῃ εἰς τὲς θείες λειτουργίες τους καὶ κρατῆ ἕως τὸ τέλος τους καὶ

72) Ἐγκατεστημένη. 73) μένουσα. 74) τὰ κινεῦνται. 75) τῶρα. 76) μένη. 77) εὐκολιαν. 78) σύμβουλον. 79) δικαίωμα. 80) ἐξουσίας, κυριότητος. 81) ἀναγνωρίζουν.

ἔπειτα νὰ τὲς στρέφῃ εἰς τὲς εἰκόνες τοὺς καὶ περάσσοντας εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἢ ἐξουσίης τῆς ἐπιτροπικῆς καὶ τῆς προκοουρατίας του, παρρητικῶς νὰ σκολάζουν⁸², μόνον εἰς τὴν κινήτην ταφὴν ὅπου μέλλει νὰ θαφτῆ μέσα εἰς τὴν μέση τοῦ ἄνωθεν ναοῦ, ὅπου ἔχει νὰ βαλθῆ ἡ πλάκα τους, νὰ ἔχουν ὄμπλιγο οἱ κατὰ καιρὸν βρισκόμενοι ἡγούμενος καὶ πατέρες νὰ βάνουν εἰς τὸ αὐτὸ του μνήμα μία λαμπάδα ἀπὸ κερὶ ἄσπρο πέζου λίτρας μιᾶς κάθε τὸ Πάσκα, τῶν Χριστουγέννων καὶ νὰ καίεται εἰσὲ τρεῖς ἡμέρες τῶν αὐτῶν, ἀκόμη ἢ αὐτὴ λαμπάδα νὰ βάνεται εἰς τὸ αὐτὸ μνήμα τὴν ἑορτὴν τῶν Φωτίων καὶ ἀφήνεται νὰ καίεται σιὰς τρεῖς ἡμέρες τῆς αὐτῆς ἑορτῆς, τὰ δυὸ πέζο ἀπὸ κερὶ ἄσπρο λίτρας μιᾶς καινούρια νὰ τὴν βάνουν εἰς τὸ αὐτὸ μνήμα τὴν ἁγίαν Λαμπρὴ καὶ εἰς τὲς τρεῖς ἡμέρες καὶ αὐτῆ, ὡς ἄνωθεν, καὶ ἔτσι τὸν κάθε σιὰς τρεῖς φορὲς τὸν χρόνον καὶ τρεῖς ἡμέρες τῆς κάθε μιᾶς νὰ εἶναι ὀμπλιγατζιόνες τοὺς νὰ κάνουνε πάντοτε στὸ αἰώνιο ἰν περπέτου⁸³ νὰ ἔχουν ὄμπλιγο πάντοτε κατὰ καιρὸ ἡβρισκόμενοι ἡγούμενος, πατέρες καὶ ἐφημέριος τὸν ἐσπερινόν, ὄρθρον καὶ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν νὰ μνημονεύῃ κατὰ παρησίας Γρηγορίου, Ἀναστασίας, Ἀντωνίου, Μαρίας, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ ἐβγάνη μερίδες τῶν αὐτῶν καὶ τῶν ὑποκάτωθεν, ἤγουν Γρηγορίου, Ἀναστασίας τῆς συμβίας του, κητόρων καὶ δωρητήρων τοῦ ἄνωθεν ναοῦ, Ἀντωνίου, Μαρίας τῆς συμβίας του καὶ μαρούλας τῆς συμβίας, Καλομοίρας, Μαξίμου ἱερομονάχου, Θεοδώρου, Μαριέτας, Ἀνδρέου, μαριέτας, Γερασίμου μοναχοῦ, ἀντιζολας, λεοντίας μοναχῆς, Φωτίου, Ἰωάννου . . . Κωνσταντίνου καὶ πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Ὅμοίως καὶ τὴν κάθε Κυριακὴν ἔπειτα τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τῆς ὀπισθάμβωνος εὐχῆς, εἰσέρχεται ἐνδεδυμένος τῆς ἱερατικῆς στολῆς μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιατοῦ, ψάλλῃ κατὰ παρησίας τὸ : Μετὰ πνευμάτων δικαίων καὶ τελειωμένων καὶ ἐπίλοιπα ἀπάνω εἰς τὴν κινήτην ταφὴν καὶ μνημονεύῃ τὰ ἄνωθεν ὀνόματα, καὶ ἐτοῦτο τὸ ὄμπλιγο νὰ γίνεαι πάντοτε εἰς τὸ αἰώνιο γράφοντας ὁ αὐτὸς Καθηγούμενος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου νὰ βάλῃ εἰς τὸ μεγάλο μοναστήρι ἀπὸ τὰ ἄνωθεν ὀνόματα μόνον τῶν κητόρων, ἤγουν Γρηγορίου Ἀναστασίας τῆς συμβίας του, γονέων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. — Ἐκτον, ἀκόμη καὶ ἀνίσως καὶ εἰσὲ κανένα καιρὸν ἢ θελε καταξιωθῆ τινὰς ἀπὸ τῆς θυγατέρος του, τῆς κυράσας μαριετούλας, συμβίας τοῦ s. ἀντωνίου ρούσμελη, ὃ⁸⁴ ἀπὸ τὸ ἄρμπορό⁸⁵ τῆς καὶ γίνῃ ἱερομόναχος ὃ καὶ μοναχός, νὰ μπαίνη καὶ αὐτὸς εἰς τὸ αὐτὸ μετόχι καὶ συνοδιά τῶν πατέρων καὶ εἰς τὴν ὑποταγὴν πάντοτε τοῦ κατὰ καιρὸν ἡγούμενου καὶ νὰ ζωοθροφᾶται καὶ αὐτὸς ἀπὸ

82) ἀργοῦν. 83) διαρκῶς. 84) ἢ. 85) γενεαλογικὸν δένδρον.

κάθε προῶμα ὁποῦ γίνεται εἰς τοὺς πατέρες. — "Ἐβδομο. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνωθεν ἱερέως μαβρίκιος μὲ ἰνστρομέντο νοταρικό γεναμένο εἰς τὰ ἄτη μου, 1672 δεκεμβρίου 7 καὶ εὐρίσκεται ἐν τῇ ζωῇ του ἐφημέριος εἰς τὸν ἄνωθεν ναὸν μὲ ὄλο ἐκεῖνο ὁποῦ τοῦ ἔδωσε, ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἱερέας μαβρίκιος εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν νὰ ἐπροσήλωσε καὶ ἀφιέρωσε τὸ εἶ τι προῶμα ἔχει καὶ τοῦ εὐρίσκεται, τόσο εἰς τὰ παρόντια, ὡσὰν καὶ εἰς τὰ ἐρχόμενα, ὁποῦ καταλεπιῶς τῶν αὐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἰνστρομέντο φαίνονται καὶ περιπλέον ὁ αὐτὸς ἱερέας νὰ ἔκαμε ἀγιουμένα⁸⁶ εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν μὲ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καθὼς καὶ τὰ αὐτὰ καταλεπιῶς φαίνονται, ὅξω ἀπὸ τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα τοῦ σ. σαβόγια, λοιπὸν ἐπιθυμῶντας καὶ τὰ δύο μέρη, ἤγουν σ. σαβόγιας καὶ ἱερέας μαυρίκης τὴν σιερέωσι τοῦ ἄνωθεν ναοῦ διὰ τὸ αἰώνιο, ἔδραμε καὶ τῶν διονῶνε ἢ γνώμη τους καὶ ἢ θέλησί τους εἰς ἐκεῖνο ὁποῦ καθένα; ξουσιεύει καὶ ἔδωσαν τὸν ἄνωθεν ναὸν εἰς τὸ ἄνωθι μοναστήρι τοῦ Σινᾶ διὰ μετόχι τους μὲ τὰ ἄνωθεν, ὡς ἄνωθεν: περὸ ὁ αὐτὸς ἱερέας ὁ μαβρίκης νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν διὰ ἐφημέριος εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν καὶ εἰς τὸ προῶμα ὁποῦ ἔχει καὶ κρατεῖ εἰς τὴ ζωὴ του κατὰ τὸ ἰνστρομέντο τους, μήτε νὰ εἶναι ξετασμένος, μήτε καμμίαν γύρεψιν εἰσὲ τὸ αὐτὸ ποῦ ἔρχεται καὶ τοῦ ἐμπαίνει εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερία του, τόσο εἰς τὸν ἄνωθεν Καθηγούμενον, ὡσὰν καὶ εἰς τὴν συνοδία του, ὁμοίως καὶ ἀπὸ τοὺς ἐρχομένους νὰ μὴν ἐξουσιάζεται, ὡς εἶπα ἄνωθεν, μόνον τὸν κηπον ὁποῦ ἔχει ἐν τῇ ζωῇ του λισεντζιάροι⁸⁷ τὸν αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ Καθηγούμενου ὄλον τὸν γύρον τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν σήμερον διὰ νὰ φαμπριάζρη, ἀνακαινίξη, κἀνη τὴν μάντρα καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειασιῆ, κατὰ τὸ ὄμπλιγό του, ὡς ἀνωτέρω λέγομεν. Ἀκόμη καὶ ὁ κὺρ Γεράσιμος ἱερομόναχος Κορτεζᾶς, ἀναθροπιὸς καὶ μαθητῆς του, θέλει νὰ εἶναι καὶ ἠθρίσκειται πάντοτε εἰς τὴν ζωὴν του εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ συντροφίαν του διὰ νὰ ἐφημερεῖ εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν καὶ κυβερνιέται καὶ ζωοτρέφεται, ὡσὰν καλὸ παιδί καὶ κύρις καὶ πηγαίνοντας ὁ αὐτὸς ἱερέας κὺρ μαρουήλ μαβρίκης εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ὁ αὐτὸς ἱερομόναχος κὺρ Γεράσιμος Κορτεζᾶς νὰ μὴν ἐξουσιάζη πλέον τίποτε ἀπὸ τὰ ὅσα τοῦ ἐρχότανε μὲ τὸ ἄνωθεν ἰνστρομέντο ρεσιάρωντας ἀνουλάδο⁸⁸ τὸ αὐτό, μόνον μὲ τὴν εὐχὴν του νὰ παραίνη εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἄνωθεν ἁγίου Καθηγούμενου ἀπὸ τὸν αὐτόν. Ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον ἔβαλε τὴν μετάνοιάν του εἰς τὸ ἄνωθεν μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν καὶ ὄλον του τὸ προῶμα τοῦ ἄνωθεν ἱερέως μαβρίκη νὰ νοιάρεται⁸⁹ διὰ νὰ εἶναι καὶ ἠθρίσκειται εἰς τὸν ἄνωθεν ναὸν ἀνέσπαστο εἰς τὸ αἰώνιο, καθὼς ἢ

86) Προσθήκας, βελτιώσεις. 87) δίδει ἄδειαν, ἐξουσίαν. 88) ἠκυρωμένον. 89) σημειώνεται.

προσῆλωσις καὶ ἀφιέρωσις εἰς τὸ αὐτὸ ἱστορούμενο φαίνεται καὶ διὰ τὰ αὐτὰ καὶ διὰ τὰ ἄνωθεν μεγαλοαμέτα⁹⁰ ὁποῦ ἔκαμε, νὰ ἔχοντε ὀμπλιγο οἱ κατὰ καιρὸν εὐδοκούμενοι ἡγούμενος καὶ πατέρες νὰ κάνουν τὲς σπέζες τῆς θανῆς του, ἀκολουθίας του καὶ τὰ μνημόσυνά του καὶ τὰ ἐπίλοιπα καὶ ἔπειτα τὸν μνημονεύουντε κατὰ παρησίαι καὶ μερίδες τοῦ ἐβγάσουν εἰς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων του, ὁποῦ θέλει δώσει εἰς νότα⁹¹, τὸ τρισάγιόν του τὴν κάθε Κυριακὴν καὶ εἰς τὴν θεία λειτουργία, σὴν κινητὴ ταρῆ νὰ γίνεται, ὡσπερ καὶ τοῦ ἄνωθεν σ. σαβόγια εἰς ὅλα του νὰ κάνουντε, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς νὰ ἔδωκε καὶ νὰ ἀνακαινίσει, ρεπαράωντας ὀμπλιγάδοι πάντοτε οἰκονόμος καὶ πατέρες εἰς τὸ κόνισμα τῆς Κυρίας τῆς Φανερωμένης, ὁποῦ εἶναι βαλμένο εἰς τὰ διάστηλα τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ποτὲ νὰ μὴν τὴν μοβέροντε⁹² ἀπὸ τὸν τόπον τῆς, μόνον νὰ εἶναι καὶ ἡδύοικεται ἀνέσπαστο καὶ περιπλέον τὸ καντήλι τῆς πάντοτε νὰ καίεται ἀκοίμητο καὶ ἐτοιῶτο διὰ τὸ προᾶγμα ὁποῦ ἔδωκε ὁ ἄνωθεν καὶ ἐποίησε. τελειοῦνται ὅλα τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ αὐτὸς σ. Γρηγόριος Σαβόγιας θέλει καὶ τὰ ἀπρομάρει⁹³, κονφερμάρει⁹⁴ καὶ ραιριφικάρει⁹⁵ νὰ ἔχοντε τὸ στέρεον, βέβμιον καὶ ἀραγὲς εἰς τὸ αἰώνιο, μὲ ξεκαθαρωσύνην, ὅτι ὅλα τὰ πάντα περὶ νὰ γίνονται καὶ διαφυλάττονται, ὡς ἀνωτέρω λέγομεν. Καὶ ἔτσι ὅλα τὰ μέρη προξέντες⁹⁶ καὶ κοντέντοι⁹⁷ εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν παρακαλεστῶν μαρτύρων καὶ βεβαιώνουν.

παπᾶ Ἰωάννης Κόιτης βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν, ὡς μάρτυρας,
νικόλαος Κογγύλιος ὁ κρῆς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

κλήμης Κανάκης, ἡγούμενος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ περακάνθου καὶ τοῦ ἐν χρ. μοναστηρίου στέργω καὶ βεβαιῶ.

. . . . ἱερομόναχος ὁ γιατρᾶς βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν . . . .

Γρηγόριος Σαβόγιας βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν, περὶ μὲ ὅλες τὲς ἄνωθεν ὀμπλιγατιόνες καὶ κονιτισιόνες.

Ἱερομόναχος ὁ κουριτζᾶς βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν

μανόλης καπνίδης προκουρατόρος.

ρινιέρης σέρρας προκουρατόρος.

Κατὰ τοὺς τελευταίως (12 αὐγούστου 1953) ἐπισυμβάντας σεισμοῖς καὶ τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς πόλεως Ζακύνθου, ὅ τε Ναὸς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης μετὰ καὶ τῆς Μονῆς καὶ τοῦ σύνεγγυς θολωτοῦ κωδωνοστασίου τελειῶς ἠρειπώθησαν, διασωθεισῶν μόνον τῶν εἰκό-

90) Βελτιώσεις, ἀνακαινίσεις. 91) σημείωσιν. 92) μετακινῶν. 93) ἐπιδοκιμάζει. 94) ἐπιβεβαιῶ. 95) ἐπικυροῦ. 96) παρόντα. 97) εὐχαριστημένα.

νων καὶ τῶν ἐνεπιγράφων πλακῶν. Παρέμεινεν ἐπίσης ἐν καλῇ καταστάσει τὸ οἶκημα — ἄλλοτε μονή — χρησιμοποιούμενον προσωρινῶς ὡς ναός, ἔνθα ἱερουργεῖ ὁ κατὰ τὸ ἐνεσιτὸς ἔτος ἐκ Κύπρου ἡγούμενος, ἐκ τοῦ Ὁρους Σινᾶ σταλεῖς Διονύσιος Ἐρωτοκρίτου, τέως διάκονος χειροτονηθεὶς εἰς ἱερέα παρὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ζακύνθου Χρυσοστόμου.

Κατὰ τοὺς ἄνω σεισμούς, κατέπεσαν ἐπίσης ὁ ναὸς καὶ ἡ μονὴ τῆς Θεοῦ Ὑπεραγάθου, ἀλλὰ κατόπιν ἀνιδρώθησαν.

Παλαιὸ Φάληρον

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Χ. ΖΩΗΣ
τέως Ἀρχιεπιφύλαξ Ζακύνθου

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Γ. Μέγα: *Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ*, κριτικὴ ἔκδοσις ἀναθεωρηθεῖσα, Ἀθῆναι, 1954.

Ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεωργίου Α. Μέγα ἔγινε νέα ἔκδοσις τοῦ κρητικοῦ δράματος, τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη κριτικὴ ἔκδοσις, παρασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου, εἶδε τὸ φῶς τὸ 1943. Δὲν πρόκειται ὁμῶς ἀπλῶς περὶ νέας ἐκδόσεως, ἀλλὰ περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς παλαιότερας, τόσον ὡς πρὸς τὴν μορφήν τοῦ κειμένου, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀπόψεις σχετικῶς μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ποιητοῦ. Ἐκτὸς τούτου παρέχονται καὶ νέα στοιχεῖα, ἐλθόντα τελευταίως εἰς φῶς, σχετικὰ μὲ τὴν πρώτην ἔντυπον ἔκδοσιν καὶ τὸν πρῶτον ἐκδότην τοῦ ἔργου.

Ὡς γνωστόν, ἡ ἔκδοσις τοῦ 1943 εἶχε προκαλέσει συζήτησιν μεταξὺ τοῦ ἐκδότου κ. Μέγα, καὶ τῶν κ. κ. Γεωργίου Ζώρα καὶ Ἐμμαν. Κριαρᾶ, περὶ τῆς ἀξίας τοῦ νανιανοῦ χειρογράφου διὰ τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου, περὶ τῆς σχέσεως τοῦ κειμένου πρὸς τὸ ἰταλικὸν πρότυπον τοῦ δράματος, περὶ τῆς ταυτίσεως τῶν ποιητῶν τῆς «Θυσίας» καὶ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» καὶ περὶ τῆς χρονολογικῆς προτεραιότητος τῆς «Θυσίας» ἔναντι τοῦ «Ἐρωτοκρίτου»¹.

Ἡ παροῦσα ἔκδοσις περιλαμβάνει, ὡς καὶ ἡ τοῦ 1943, βιβλιογραφίαν, εἰσαγωγὴν ἐκτενῆ, κείμενον, σημειώσεις καὶ γλωσσάριον. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐξετάζονται αἱ βενετικαὶ ἔκδόσεις τῆς «Θυσίας», τὰ σωζόμενα χειρόγραφα, τὸ σύστημα τῆς διὰ λατινικῶν ἢ ἰταλικῶν χαρακτήρων γραφῆς, ὁ καταρτισμὸς τοῦ κειμένου, ἡ γλῶσσα, ἡ στιχογραφία, τὸ χρονολογικὸν ζήτημα καὶ τὸ τοῦ ποιητοῦ, ἀκολουθεῖ δὲ ἀνάλυσις τοῦ δράματος καὶ μελέτη τῆς σκηνικῆς διαρθρώσεως αὐτοῦ ὡς καὶ τῆς ψυχολογικῆς διαγραφῆς τῶν χαρακτήρων. Ἐξετάζεται ἐπίσης ἡ σχέσις τοῦ ἔργου πρὸς τὰ μεσαιωνικὰ μυστήρια, τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν τῆς «Θυσίας», τὸ πρότυπον αὐτῆς, τὰ ἐν τῷ ἔργῳ ἑλληνικὰ λαϊκὰ στοιχεῖα καὶ ἡ σχέσις του πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Ἐν κατακλείδι προστίθεται νέον κεφάλαιον περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς «Θυσίας». Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, βασιζόμενον εἰς ἀνακοίνωσιν

---

¹) Βλ. σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς Μ. Μανούσακα, Κριτικὴ βιβλιογραφία τοῦ «Κρητικοῦ Θεάτρου», Ἑλλην. Δημιουργία, τ. 12 (1953), σελ. 104 - 106.

τοῦ S. Sala ville², παρέχει τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς πρώτης βενετικῆς ἐκδόσεως τῆς «Θυσίας», γενομένης τὸ 1696 ὑπὸ τοῦ τυπογράφου Νικολάου Σάρρου καὶ τοῦ κρητὸς Μάρκου - Μαξίμου Μαρά, ἡγουμένου τῆς ἐν Ζακύνθῳ μονῆς τῆς Ἀναφωνητρίας, ἐργασθέντος ὡς ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκδόσεως. Ἔχομεν οὕτω μετὰ τὸν Ἀμβρόσιον Γραδενίγον καὶ δευτέρον λόγιον κρητὰ κληρικὸν ἐργασθέντα εἰς τὴν δημοσίευσιν κρητικῶν δημωδῶν ἔργων³.

Τὰ δύο ἐν χφ. κείμενα τῆς «Θυσίας», τὸ τοῦ νανιανοῦ κώδικος καὶ τὸ τῆς βιβλιοθήκης Κολυβά, ἀξιολογοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ὑποστηρίζοντος ὅτι τὸ μὲν Κολυβά ἐλάχιστα διαφέρει τοῦ κειμένου τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων (σελ. 21), τὸ δὲ ἕτερον, τὸ νανιανόν, εἶναι ἔργον κρητικοῦ ἔχοντος εὐχέριάν τινα εἰς τὴν ῥίμαν, ἀλλὰ συνάμα ἀμαθοῦς καὶ ἀμοίρου ποιητικῆς αἰσθήσεως, ὅστις ἔφθειρε πλείστους στίχους ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ διορθώσῃ αὐτούς, ἄλλους παρέλειψε κ.λ. (σελ. 31).

Ἀκολουθεῖ ἐπανεξέτασις τοῦ προβλήματος τῆς γνησιότητος χωρίων τοῦ νανιανοῦ χφ. μὴ ὑπαρχόντων εἰς τὰς ἐκδόσεις, τῶν ὁποίων ἡ γνησιότης εἶχεν ὑποστηριχθῆ ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Γ. Ζώρα λόγῳ ἀντιστοιχιῶν πρὸς χωρία τοῦ ἰταλικοῦ προτύπου τῆς «Θυσίας»⁴. Ἐκ τῶν ἀμφισβητουμένων χωρίων ἄλλα μὲν φαίνονται ὀρθῶς ἀθετηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ὡς τὸ μετὰ τὸν στ. 14 *ἄμε στή γῆ τῆ μορφετή*, τὸ μετὰ τὸν στ. 160 *ἐτοῦτο εἶναι τὸ κρυφὸ κ.λ.*, τινῶν ὅμως ἡ ἀναλογία πρὸς τὰ ἀντίστοιχα χωρία τοῦ ἰταλικοῦ προτύπου εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ δημιουργῆ ὑπόνοιαν γνησιότητος, ὡς τὸ μετὰ τὸν στ. 206 :

*ἐκάτεχα κ' ἐθώρουν το πῶς οἱ γυναῖκες ἔχον
νοῦ ἀχαμνὸ, καρδιὰ μικρὴ, μυστήρια δὲν κατέχον*

ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ τοῦ Isach :

Sapea bene

ch' ella, ch' è donna, e ha il cor più infermo e molle...

²) Πβ. Deux Crétois établis à Venise au XVIIe siècle, ΕΕΒΣ, ΚΑ', σελ. 351 - 364.

³) Ὡς ὁ Γραδενίγος καὶ ὁ Μαράς εἶχε διατελέσει ἐπὶ ἐν διάστημα διδάσκαλος τῆς Σχολῆς τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος τῆς Βενετίας, ὑπὸ δὲ τοῦ λογίου Ἀναστασίου Γορδίου τοῦ ἀφιερῶθησαν δύο ἐπιγράμματα εἰς ἀρχαίαν ἐλληνικήν, ὅπου ἀποκαλεῖται «σοφίην μεθέπων», S. Sala ville, ἐνθ' ἄνωτ, σελ. 363. Εἰς τὸ δεύτερον ἐπίγραμμα διορθωτέον ἀντὶ *ἰερῶν προγόνων ἰερὸν ὅς ἄρνος ἔφν* : *ἔρνος*. Εἰς τὸ ἐπίγραμμα τοῦ ἰδίου Γορδίου πρὸς τὸν Γρηγόριον Μαράν, γραπτέον ἀντὶ *Γρηγορίου Μαρά* : *Γρηγορίοιο* διὰ τὸ μέτρον.

⁴) Βλ. καὶ Γ. Μέγα, Κείμενον καὶ γλώσσα τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ». ἀνάτυπον ἐκ Ν. Ἑστίας, 39 (1946), τεύχη 452 - 4).

Ὡς ἄλλως δέχεται καὶ ὁ κ. Μέγας (σελ. 38) δὲν φαίνεται πιθανὸν αἰ ἀναλογίαι νὰ ὀφείλωνται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς καὶ διασκευαστὴς τῆς ἑλληνικῆς «Θυσίας» εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ τῆς ἰταλικῆς προτύπου.

Οἱ στίχοι τοῦ γγ. μετὰ τὸν στ. 74: *σηκώνεται...κι ἀνάφτει τὸ καντήλι* δύνανται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὸ ὅτι ὁ διασκευαστὴς κατέστησεν ἕμμετρον πεζὴν σικηνικὴν ὀδηγίαν τοῦ ἀρχικοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, περιλαμβάνουσαν, ὡς τὸ ἰταλικόν, καὶ τὸ ἀνάμμα τοῦ καντηλιοῦ, τὸ ὁποῖον παρελείφθη εἰς τὴν ὀδηγίαν τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων.

Ἄξιόλογος εἶναι ἂν ἑτέρου ἢ ἀντιστοιχία τοῦ χωρίου μετὰ τὸν στ. 270 *ποιὰ μάτια νὰ τὸ δυναστοῦ* πρὸς τὸ τοῦ ἰταλικοῦ προτύπου *chi rotta riguardar*, ἀλλὰ καὶ ὀρθὴ ἢ παρατήρησις τοῦ κ. Μέγα (σελ. 37) ὅτι τὸ χωρίον τοῦ ἰταλικοῦ προτύπου ἀνήκει εἰς τὰ χορικά, παραλειπόμενα ὡς γνωστὸν εἰς τὴν «Θυσίαν». (Εἰς τὸ ὡς ἄνω ἀμφισβητούμενον χωρίον ἀπαντᾷ καὶ ὁ ἑπτανησιακὸς — οὐχὶ κρητικὸς — τύπος *χειλα*). Ὁρθῶς ἐπίσης ζητεῖ ὁ κ. Μέγας νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὡς κριτήριον γνησιότητος καὶ «ἡ αἰσθητικὴ ἀξία» τῶν στίχων (σελ. 43, 45). Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀθετουμένων στίχων εἶναι πράγματι μέτροι.

Περὶ τῆς δι' ἰταλικῶν χαρακτήρων γραφῆς ἑλληνικῶν κειμένων δέχεται ὁ ἐκδότης (σελ. 54 - 55) ὅτι «εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς συνηθείας ταύτης δὲν εἶναι ἀμέτοχος ἡ καθολικὴ ἐκκλησία». «Ἐν Κρῆτη, ὅπου ἡ θρησκευτικὴ πίεσις ἦτο μεγάλη(...)ἡ εἰσαγωγή τοῦ συστήματος τούτου ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ δυσχερῆ τὴν ἀνάγνωσιν ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ ν' ἀπομακρύνῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας». Ἡ παραδοχὴ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δυσχεραίνεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ συστήματος τῆς δι' ἰταλικῶν χαρακτήρων γραφῆς τῶν ἑλληνικῶν, δηλαδὴ κυρίως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἡ καθολικὴ προπαγάνδα παρουσιάσεται ἐν Κρῆτη ἐξησθενημένη λόγῳ τῆς ζωηρᾶς ἀντιδράσεως ὅχι μόνον τοῦ ὀρθοδόξου στοιχείου, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν Κρῆτη βενετικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπιθυμοῦσαι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνοχὴν τῶν ἐγγχωρίων, ἐπὶ τῇ προβλέψει τουρκικῆς ἐπιθέσεως, τηροῦν τακτικὴν ἀντιπατικὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ Ἐξουσία ἐπανειλημμένως περιώρισεν ἐν Κρῆτη τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τῆς Ρώμης καὶ τὰς ὑπερβασίας τοῦ ἐν Κρῆτη λατινικοῦ κλήρου, ἀπηγόρευσε τὴν κυκλοφορίαν τῶν βιβλίων τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας, ἠρνήθη εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς ὑποθέσεις τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἠμπόδισε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν νὰ καταδιώκῃ Γραικοὺς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι, καίτοι μὴ πραγματοποιηθεῖσα, ἡ ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου τῶν Λέξα ἐν ἔτει 1575 περὶ ἐγκαταστάσεως ὀρθο-

δόξου Συνόδου ἐν Κρήτη, ἡ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ρῆξις τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου πρὸς τὸν Βενετὸν Δοῦκα τῆς Κρήτης, ἀφορισθέντα ὑπ' αὐτοῦ, ἡ βιαίια ἀπομάκρυνσις τῶν Ἰησουϊτῶν ἐκ Κρήτης καὶ ὁ ἀπειληθεὶς ἐν ἔτει 1606 βενετοπαπικὸς πόλεμος⁶. Παρὰλλήλως παρατηρεῖται ἡ μεγίστη ἀκμὴ τῶν ἐν Κρήτη ὀρθοδόξων μονῶν, κέντρων ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς βενετοκρατίας ἐν Κρήτη ἡ θρησκευτικὴ πίεσις δὲν ἦτο μεγάλη, οὔτε ἡ καθολικὴ προπαγάνδα ἔντονος, θεωρῶ ἀπίθανον ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ἰταλικοῦ ἀλφαβήτου πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἑλληνικῆς ὀφείλεται εἰς προσηλυτιστικὰ ἐνεργείας τοῦ παπισμοῦ. Ἐκτὸς τούτου εἶναι λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ἰταλικῆς γραφῆς εἰς προπαγανδιστικὰ παπικὰ βιβλία προϋπέθετε τὴν γνῶσιν τοῦ ἰταλικοῦ ἀλφαβήτου ὑπὸ τῶν οὕτω προσηλυτιζομένων. Ποῖον ἀποτέλεσμα θὰ εἶχε προσηλυτισμὸς ἐνεργούμενος διὰ γραφῆς ἀσυνήθους;

Τὸ φαινόμενον μᾶλλον πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸ ὅτι ἡ μόρφωσις ἐν τῇ βενετοκρατομένῃ Κρήτη ἦτο κυρίως ἰταλική, καὶ οἱ σπουδάζοντες ἐκ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων, Βενετοὶ ἢ Ἑλληνες, ἐφοίτων εἰς ἰταλικά κυρίως σχολεῖα, καί, ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς ἰταλικά Γυμνάσια. (Πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐξοικειοῦντο κυρίως οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον ἢ ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς). Λίαν διαφωτιστικαὶ εἶναι ἐν προκειμένῳ αἱ τελείως ἀνάλογοι συνθῆκαι αἱ ἐπικρατοῦσαι μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἰς τὰ Ἑπτάνησα, ὅπου, ὡς γνωστόν, οἱ εὐγενεῖς εἶχον μόρφωσιν κυρίως ἰταλικὴν καὶ ἐδυσχεραίνοντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἑλληνικῶν χαρακτήρων, καὶ τὴν τήρησιν τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας, καίτοι ὀρθόδοξοι καὶ Ἑλληνες. Γνωστὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Σολωμοῦ.

Διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ κειμένου ὁ ἐκδότης «ἔθεσεν ὡς βίαιον τὰς διὰ τοῦ τύπου γενομένας ἐκδόσεις καὶ δὴ τὴν ἔκδοσιν Βόριολι» (σελ. 57), ἐνισχυομένας ἐκ τῆς συμφωνίας πρὸς τὸ ἀτελὲς μαρκιανὸν χειρόγραφον. Τὰ κρητικὰ στοιχεῖα τῶν βενετικῶν ἐκδόσεων ἐθεωρήθησαν κατὰ κανόνα γνήσια, προτιμηθέντα καὶ ἔναντι ὁμοίως κρητικῶν τύπων τοῦ χγ. Πάντως ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρώτην ἔκδοσιν ὁ ἐκδότης παρεδέχθη εἰς πλείονας περιπτώσεις γραφὰς τοῦ μαρκιανοῦ χει-

⁶) Περὶ τούτων βλ. E. v. a. T. e. a., Saggio sulla storia religiosa di Candia dal 1590 al 1630, Atti del R. Istituto Veneto, 1912 - 13, t. LXXII, κυρίως σελ. 1379 - 1395, Ἀρχ. Ἀγαθαγγέλου Ξηροουχάκη. Περὶ παραμονῆς ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἐπισκόπων ἐν Κρήτη. «Κρητικαὶ Μελέται», Α', 1933, σελ. 287 ἔξ., Fr. Moresini, Relazione, εἰς Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, II, σελ. 110 - 122.

ρογράφου. Πᾶσαι αἱ διάφοροι γραφαὶ ἐκάστης πηγῆς τοῦ κειμένου παρέχονται εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, συζητοῦνται δὲ ὠρισμένα κριτικά προβλήματα εἰς τὰς ἀκολουθούσας τὸ κείμενον σημειώσεις.

Ὁ κ. Μέγας ἀπέφυγε νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ κείμενον γλωσσικὴν ὁμοιομορφίαν ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων κρητικῶν ἔργων, ἐπικαλούμενος (σελ. 56, σημ. 1)⁹ γνώμην τοῦ Ν. Πολίτη, σχετικὴν πρὸς διορθώσεις τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου εἰς τὸν ποιητὴν Σαχλίκην, καθ' ἣν «καὶ σκόπιμοι μεταβολαὶ (γλωσσικῶν τύπων) ἐν δημοτικοῖς κειμένοις εἶναι συνηθέσταται καὶ σπανίως ἐν αὐτοῖς παρατηρεῖται πλήρης συμφωνία τοῦ γραπτοῦ λόγου πρὸς τὸν προφορικόν. Προέρχονται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ σχολείου». Ὁ κ. Μέγας ἀναφέρει ἐπίσης γνώμην τοῦ Laurand, καθ' ὃν «ἡ βαθυτέρα μελέτη τοῦ ὕφους τῶν συγγραφέων ἀφῆκε νὰ διαφαίνεται παντοῦ ἡ πολυτυπία ἐναντι τῆς ὁμοιομορφίας. Ὅθεν δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ θέλωμεν ν' ἀποκαθιστῶμεν παντοῦ τοὺς αὐτοὺς τύπους».

Αἱ παρατηρήσεις αὗται εἶναι ὀρθαὶ ὡς πρὸς τὸν Σαχλίκην καὶ τοὺς ἄλλους πρωίτους Κρητὰς στιχουργούς, ἀλλ' ἡ «Θυσία» ἀνήκει εἰς τὴν μετὰ τὸ 1600 ὀμάδα τῶν κρητικῶν ἔργων, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν καθαρότητα καὶ παγιότητα τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ χαρακτῆρος τούτου, δὲν θὰ ἀπετέλει σφάλμα, προκειμένου περὶ ἔργου γλωσσικῶς παγίου, ὡς ἡ «Θυσία». Ἡ ἐπήρεια τῆς γλώσσης τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς «Θυσίας» ἦτο ὄχι μεγαλυτέρα, ἀλλ' ἀσφαλῶς πολὺ μικροτέρα ἢ ἐπὶ τῶν παλαιότερων ποιητῶν. Ἄλλως ὁ ἴδιος ὁ κ. Μέγας (σελ. 20) δέχεται ὅτι αἱ βενετικαὶ ἐκδόσεις εἰσήγαγον εἰς τὸ κείμενον λέξεις καὶ τύπους «οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι στοιχεῖα ἀρχικά τοῦ ποιήματος», ὡς *κουρά* καὶ *κουπτὰ* ἀντὶ *κοῦρά*, *πίκρα* ἀντὶ *πρίκα*, *σθ* ἀντὶ *στ*, *πλιό* καὶ *του* ἀντὶ *μπλιό* καὶ *ντου*, *τοὺς* ἀντὶ *τσι* κ.λ. Ἄν δεχόμεθα ὅμως ὅτι οἱ τύποι οὗτοι δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον, διατὶ νὰ μὴ τοὺς ἀπομακρύνωμεν; (Τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁμοιομορφίας ὠρισμένων τύπων εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον ὑπεστήριξε πειστικῶς ὁ Ξανθουδίδης, Ἐρωτόκρ. μεγ. ἔκδ. σελ. 383).

Ἐν τῇ μελέτῃ τῆς γλώσσης τῆς «Θυσίας» ὁ κ. Μέγας ἀπομονώνει μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν τὰ χαρακτηριστικώτερα γνωρίσματα τοῦ ἀνατολικοῦ κρητικοῦ ἰδιώματος τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν «Θυσίαν», ὡς καὶ μερικοὺς ἀρχαῖσμούς δικαιολογουμένους ἐκ τῆς θρησκευτικῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔργου (σελ. 60 - 63). Ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατή-

⁹) Πιβ. «Κείμενον καὶ γλῶσσα τῆς Θυσίας», ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ν. Ἐστίας 39 (1946), σελ. 17 - 18.

ρησις περί ὠρισμένων λογίων λέξεων τῆς «Θυσίας», αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν καί εἰς τὸ 22 κεφ. τῆς Γενέσεως. Καὶ ἡ ἐπίσης μεθοδικὴ χρονολογικὴ ἐξέτασις τῶν γλωσσικῶν στοιχείων καταλήγει εἰς ἐπιβεβαίωσιν τῶν παρατηρήσεων τοῦ Ξανθοῦδίδου περί ὁμοιότητος κατὰ τὴν γλωσσικὴν μορφήν πρὸς τὸν Ἐρωτόκριτον.

Ὡς πρὸς τὴν στιχουργίαν τοῦ ἔργου ὁ κ. Μέγας ἀναθεωρεῖ τὰς ἀπόψεις, τὰς ὁποίας ἐξέφρασεν εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, εὐρίσκων τὴν μεγάλην στιχουργικὰς ἀναλογίας μεταξὺ «Θυσίας» καὶ «Ἐρωτοκρίτου» καὶ μάλιστα ἀναλόγους περιπτώσεις στιχουργικῶν ἀτελειῶν ἢ ἀδειῶν, ὧν παρέχει μακρὸν πίνακα (σελ. 65 - 66, σημ. 3).

Τὴν χρονολογίαν ποιήσεως τῆς «Θυσίας» θέτει ὁ κ. Μέγας μεταξὺ τοῦ 1586, ὁπότε τὸ πρῶτον ἐτυλώθη τὸ πρότυπον αὐτῆς, ὁ Isach τοῦ L. Groto, καὶ τοῦ 1635, ὁπότε, κατὰ τὸν ἐκδότην, ἀνεγράφη αὐτή, καὶ ἀκριβέστερον μεταξὺ 1610, ὅτε περίπου θὰ εἶχε διαδοθῆ ἐν Κρήτῃ τὸ ἔργον τοῦ Groto, καὶ 1630. Ἡ χρονολόγησις αὐτὴ εἶναι πρῶγματι ἢ πιθανωτέρα.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ταυτίσεως τῶν ποιητῶν τῆς «Θυσίας» καὶ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» ὁ κ. Μέγας δέχεται ὀρθότατα ὅτι ἀποχωρῶντα λόγον ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς ἀποτελοῦν μόνον χωρία καὶ στίχοι κοινοὶ εἰς τὰ δύο ποιήματα, καὶ ὄχι αἱ κοιναὶ εἰς αὐτὰ «σπάνιαι» λέξεις ἢ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις. Τῶν κοινῶν αὐτῶν χωρίων παρέχει ὁ κ. Μέγας πίνακα καταλαμβάνοντα τρεῖς σελίδας (70 - 72), χαρακτηρίζει δὲ τὸ φαινόμενον αὐτὸ «ἐκπληκτικόν, μὴ παρατηρούμενον εἰς τοιαύτην ἔκτασιν μεταξὺ ἄλλων ἔργων τῆς κρητικῆς ποιήσεως». Πρὸς ἐξήγησιν ὁ κ. Μέγας προτείνει ἢ παραδοχὴν τοῦ ἰδίου ποιητοῦ, τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου, ἢ θεληματικὴν μίμησιν ὑπὸ ἑτέρου ποιητοῦ, ἢ σύμπτωσιν ἐκφράσεως δύο διαφόρων ποιητῶν.

Ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ Κορνάρου ὡς ποιητοῦ τῆς «Θυσίας» ὁ κ. Μέγας ἐκφέρει τὴν γνώμην διάφορον τῆς ἐκφρασθείσης εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν (α' ἔκδ., σελ. 40, β' ἔκδ., σελ. 73 - 5). Δὲν θεωρεῖ πλέον ἀπίθανον τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ποίησιν ἔργου θρησκευτικοῦ καὶ ἑτέρου λυρικοῦ καὶ ἔρωτικοῦ κατὰ δύο διαφόρους φάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ, στηρίζει δὲ τὴν ἄποψιν αὐτὴν διὰ λίαν πειστικῶν επιχειρημάτων. Ὁμοίως αἶρει ἐνστάσεις βυσιζομένας εἰς δῆθεν διαφορὰς τῆς στιχουργίας καὶ ρίμας, δὲν ἀποδίδει δὲ πλέον μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ὅτι ὁ Κορνάρος δὲν ἀναφέρει τὴν «Θυσίαν» εἰς τὸν ἐπίλογον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» ὡς ἕτερον ἔργον αὐτοῦ.

Πάντως ὁ κ. Μέγας, θεωρῶν πιθανὴν τὴν ταύτισιν τοῦ ποιητοῦ τῶν δύο ἔργων, δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν περίπτωσιν τῆς μιμήσεως, συνειδητῆς ἢ ἀσυνειδητοῦ, λόγῳ τῆς ὁμοιογενείας καὶ τῆς αὐτεπαναλή-

ψεως τῆς χαρακτηριζούσης τὰς δημιουργίας τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, καὶ ἥτις παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ ἄλλων ἔργων. Ἐνταῦθα ἀποφασιστικὴν σημασίαν δύνανται νὰ ἔχη ἡ παρατήρησις τοῦ ἰδίου τοῦ κ. Μέγας, ὅτι μεταξὺ «Θυσίας» καὶ «Ἐρωτοκρίτου» παρατηροῦνται παραλληλῆαι εἰς πολὺ μεγαλύτεραν κλίμακα ἢ μεταξὺ ἄλλων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

Διὰ τὴν προτεραιότητα τῆς «Θυσίας» ἢ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» ὁ κ. Μέγας ἀναφέρει τὰς διισταμένας γνώμας τῶν καθηγητῶν Ἐμμ. Κριαρᾶ καὶ Γ. Ζώρα, τοῦ μὲν πρώτου εὐρίσκοντος κοινὰ χωρία «Ἐρωτοκρίτου» — «Θυσίας» προερχόμενα ἐκ τοῦ Paris et Vienne (καὶ ὑποδεικνύοντα προτεραιότητα τοῦ «Ἐρωτοκρίτου»), τοῦ δὲ δευτέρου εὐρίσκοντος κοινὰ χωρία «Θυσίας» — «Ἐρωτοκρίτου» προερχόμενα ἐξ ἀντιστοιχῶν χωρίων τοῦ Isach (καὶ ὑποδεικνύοντα προτεραιότητα τῆς «Θυσίας»). Ἐναντι τῶν ἀπόψεων τούτων ὁ κ. Μέγας μένει ὀρθῶς ἐπιφυλακτικὸς, δεχόμενος μετὰ τοῦ κυθηγ. Λ. Πολίτη ὅτι κυρίως ἐξ ἐσωτερικῶν τεκμηρίων, γλωσσικῶν καὶ τεχνικῶν, θὰ λυθῆ τὸ ζήτημα. Τὰς ἀπόψεις τοῦ κυθηγ. Λ. Πολίτη περὶ μεγαλύτερας ὀριμότητος τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» φαίνεται ὅτι ἀποδέχεται. Πρὸς τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἀποκλίνω καὶ ἐγώ.

Ἀκολουθεῖ ἀνάλυσις τῆς ὑποθέσεως τῆς «Θυσίας» καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσα σκηνικὴ μελέτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίθενται καὶ ὀρισμένοι παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς πιθανῆς μουσικῆς τῆς «Θυσίας». Αἱ ἀναφερόμεναι ἐδῶ (σελ. 86) «ἀναμνήσεις» τοῦ Γ. Λιανουδάκη περὶ χωριστῶν μελωδιῶν τῶν μερῶν τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ Ἀβραάμ, τῆς Σίγρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ὁμοίᾳζαν μὲ «στρατιωτικὰ ἐμβατήρια», καὶ ἄλλαι μὲ «μοιρολόγια», εἶναι ἀπίθανοι, καὶ ἀντίθετοι πρὸς ὅ,τι μέχρι σήμερον γνωρίζομεν σχετικῶς μὲ τὴν λαϊκὴν ραψώδησιν τῶν κρητικῶν ἔργων. Ὡς πρὸς τὴν ψυχολογικὴν μελέτην τῶν προσώπων ἀκολουθεῖ ὁ κ. Μέγας τὸν Ψυχάργην.

Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς «Θυσίας» πρὸς τὰ μεσαιωνικὰ «μυστήρια» τάσσεται ὁ κ. Μέγας, ὡς εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, ὀρθῶς ἐναντίον τῆς ἀπόψεως τῆς συνδέσεως αὐτῆς πρὸς ἐκεῖνα. Πάντως ἐξετάζει μὲ προσοχὴν τὰς πιθανὰς περιπτώσεις θρησκευτικοῦ δράματος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, καί, ἐκ τῆς προσφάτου ἀνακάλυψεως κρητικῶν διαλογικῶν ἔργων μὲ θρησκευτικὴν ὑπόθεσιν¹, συνάγει ὅτι, καίτοι δὲν εἰ-

¹) Βλ. Μ. Μανούσακα, Ἑλληνικὰ ποιήματα γιὰ τὴ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ, Α'. Ὁ «Θρῆνος εἰς τὰ Πάθη καὶ τὴν Σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ» τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου, «Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier», Athènes, 1952, σελ. 3 - 12, καὶ Μ. Μανούσακα · Οἱ. Parlange, Ἐργων

ναί βέβαιον ὅτι τὰ ἔργα αὐτὰ παριστάνοντο ἀπὸ σκηνῆς, πάντως ταῦτα ἐπέφερον ἐξοικείωσιν τοῦ κρητικοῦ κεινοῦ πρὸς τὸ θρησκευτικὸν δρᾶμα.

Σχετικῶς μὲ τὰς πηγὰς τῆς «Θυσίας» καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς παραθέτει ὁ κ. Μέγας τὰς γνώμας διαφόρων κριτικῶν καὶ καταλήγει εἰς λεπτομερῆ σύγκρισιν τοῦ ἔργου πρὸς τὸ Ἰταλικὸν του πρότυπον, τὸν Isach τοῦ Grotto. Τοῦ ἔργου τούτου παρέχεται περίληψις, κατὰ τὸν πρῶτον ὑποδείκνυται τῆς σχέσεως τῶν δύο ἔργων Manrogordato, ἀκολουθεῖ δὲ λίαν διαφωτιστικὴ μελέτη τῶν θεληματικῶν μεταβολῶν, προσθηκῶν ἢ ἀφαιρέσεων, τὰς ὁποίας ἐπέφερον εἰς τὴν δρᾶσιν, τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ προτύπου του ὁ Κρηὶς ποιητῆς*. Ἡ σύγκρισις αὐτὴ καθιστᾷ τελείως σαφῆ τὴν δημιουργικὴν συμβολὴν τοῦ Ἑλληνος ποιητοῦ καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν συγκριτικὴν μελέτην κρητικῶν ἔργων πρὸς τὰ πρότυπα αὐτῶν.

Εἰς τὴν μελέτην τῶν ἑλληνικῶν λαϊκῶν στοιχείων ἐν τῇ «Θυσίᾳ» ὁ κ. Μέγας δὲν ἄοριστολογεῖ, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ συγκεκριμένα τοιαῦτα, ὡς π. χ. τὸ ἔθιμον τοῦ τύπτειν τὸ στήθος μὲ λίθους, μοτίβα μαιολογίων κ.λ. Παρατηρεῖ δὲ ὀρθότατα, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχουν πάντοτε ὑπ' ὄψει οἱ ἐρευνῆται λαϊκῶν στοιχείων εἰς τὰ κρητικὰ ἔργα, ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν δυνατὸν νὰ ἀπέβησαν λαϊκὰ προελθόντα ἐκ τῆς «Θυσίας». Μὲ ἄλλους λόγους πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τὸν τότε καὶ ὄχι τὸν σημερινοὺν λαϊκὸν πολιτισμόν.

Εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου τῆς «Θυσίας» ὁ κ. Μέγας ἐπέτυχε γενικῶς. Σημεῖω κατωτέρω ὀλίγα σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων πιστεύω ὅτι τὸ κείμενον δύναται ἀκόμη νὰ βελτιωθῇ διὰ τῆς παραδοχῆς γραφῶν διαφόρων ἐκείνων, αἷς ἐδέχθη ὁ ἐκδότης.

Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις παρέμειναν τελικὰ ν λογίας προελεύσεως, προφανῶς διαφυγόντα τὴν προσοχὴν τοῦ ἐκδότου, φρονοῦντος ὅτι πλὴν ὠρισμένων περιπτώσεων «τοῦτο προσεγράφη εἰς τὰς ἐντύπου ἐκδόσεις ἐκ τάσεως λογίας» (σελ. 56). Οὕτω ἀναγινώσκωμεν τὴν σήμερον (στ. 7), θάνατον (στ. 176), σήμερον (στ. 187: τὸ γγ. ἔχει σήμερον), κ.λ.

*Ομοίως λογίας προελεύσεως καὶ πιθανώτατα νόθοι εἶναι οἱ ἐξαιρετικῶς ἀπαντῶντες τύποι, ἀνευ μετρικῆς ἢ ἄλλης δικαιολογίας, ἀναπαυμένη (στ. 109) ἀντὶ ἀναπαυμένη (ἢ ξεγνοιασμένη, ὡς τὸ γγ.), καὶ

στο κρητικὸ «Μυστήριον τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ», «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Η' (1954), σελ. 109 - 132.

*) Πβ καὶ Ν. Ἑοτία, ΚΘ, τ. 57, τευχ. 661, σελ. 80 ἐξ.

ἡγαπημένη (στ. 329) ἀντὶ ἀγαπημένη, πτωχὸ (στ. 336) ἀντὶ φτωχό. Περὶ τοῦ ἡγαπημένη τὰ προσαγόμενα παραδείγματα ἔξ ἐπιστολῶν καὶ συμβολαίων (σελ. 227) δὲν φαίνονται πειστικά, διότι ἄλλη εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστολῶν καὶ συμβολαίων καὶ ἄλλη ἡ γλῶσσα τῶν δοκίμων ἔργων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ «Σπανέα», ὅπου ὁ τύπος ἐπίσης ἀπαντᾷ. Ὡς πρὸς τὸν «Ροδολίνον», ἡ παρουσία τοῦ τύπου ἡγαπημένος ἐν αὐτῷ πιθανῶς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν ἔκδοτον, καίτοι δὲ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Μανουσάκα ἐντερμέδια⁹⁾, πάντως δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἀγνοεῖται εἰς τὰ δοκιμώτερα τῶν κρητικῶν ἔργων, (πβ. ἀγαπημένους εἰς τὸν Ἑρωτόκριτον, μεγ. ἔκδ. Α 859).

Στ. 27 :

Τοῦ λογισμοῦ σου ἡ συννεφιά κ' ἡ σκότιση ἄς πάψη.

Εἰς τὰς σημειώσεις τῆς σελ. 220, ὁ ἔκδοτης δικαιολογεῖ τὴν προτίμησιν τῆς γραφῆς σκότιση τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων ἀντὶ σκοτεινάγρα τοῦ χγ., λέγων ὅτι τὸ δεύτερον σημαίνει σκότος, μόνον δὲ τὸ πρῶτον χρησιμοποιεῖται μεταφορικῶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις σκοτεινάγρα κάλλιστα δύναται νὰ λεχθῇ ἐπὶ ψυχολογικῶν καταστάσεων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ κατάληξις -άγρα καὶ ἐπὶ ἄλλων οὐσιαστικῶν δηλωτικῶν ψυχικῶν παθῶν χρησιμοποιεῖται, ὡς ζαβάγρα, ἀφορμάγρα κ.λ.

Στ. 98 :

Ποιὸς σοῦ μιλεῖ, μὲ ποιοῦ μιλεῖς, ποῦ ν' ἡ λαλιά, ποῦ βγαίνει.

Πιθανῶς γρ. ποιοῦ ν' ἡ λαλιά κ.λ. Ὁ τύπος ποιοῦ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ἑρωτόκριτον Α 1696 (μεγ. ἔκδοσις).

Στ. 105: *Δὲν εἶ καιρὸς τοῦ προσευκῆς.*

Γρ. δὲν εἶν' καιρός. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ μετρίως πεπαιδευμένοι γράφοντες τὴν δημώδη παρέλειπαν, ὡς καὶ σήμερον, τὰ τελικὰ ν πρὸ τῶν ψιλῶν, κ, π, τ, παρασυρόμενοι ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὸ ν δὲν ἀκούεται κευωρισμένως, ἀλλὰ συμποφύεται μὲ τὸ ἀκολουθοῦν σύμφωνον. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀπλῆς ἀνορθογραφίας, τῆς ὁποίας ἡ τήρησις οὐδένα λόγον ἔχει κατὰ τὴν μεταγραφὴν. Οὔτε πίστιν πρὸς τὴν χειρόγραφον ἢ ἄλλην παράδοσιν ἀποτελεῖ τὸ νὰ γράφωμεν, ἀντιθέτως πρὸς βασικὸν φθωγγικὸν νόμον τῆς νέας ἑλληνικῆς, τὸ κόπο, τὴ πλεξίδα, κ.λ., διότι καὶ οἱ γράφοντες ταῦτα ἐφρόνον ὅτι γράφουν τὸν κόπο, τὴν πλεξίδα, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες ἢ ἀπαγγέλλοντες ἀπὸ θεάτρου ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας οὕτω προέφεραν. Τὸ πρᾶγμα καθίσταται πασιφανὲς εἰς τὰς περι-

⁹⁾ «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Α' (1947), σελ. 525 ἔξ.

πτώσεις εκείνας, καθ' ἃς δὲν πρόκειται περὶ τελικοῦ ν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ρήματος *εἶναι*, ὡς εἰς τὴν φράσιν τῆς «Θυσίας» *εἶντα καὶ λουκτουκιᾶς* (στ. 541), ὅπου πρέπει νὰ γράψωμεν, *εἶντά 'ν' καὶ λουκτουκιᾶς*, πρὸς ἀποκατάστασιν ὄχι μόνον τῆς προφορᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ νοήματος. Ὁρθότατα δὲ εἰσήγαγε τὴν γραφὴν αὐτὴν εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς «Θυσίας» ὁ κ. Μέγας κατὰ διόρθωσιν τοῦ Ξανθουδίδου (βλ. κριτ. υπόμνημα σελ. 180). Τὴν αὐτὴν διόρθωσιν εἰσήγαγον ἀνεξαρετήτως καὶ ἐγὼ εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν». Ἐντελῶς ἀνάλογος εἶναι ἡ γραφή:

Ti Criti polemune opu pethi su

εἰς ἀμάτιον σχετικὸν μὲ τὸν κρητικὸν πόλεμον¹⁰, ὅπου βεβαίως πρέπει νὰ μεταγράψωμεν: *ὀπού 'ν' παιδί σου*, ὡς ὀρθῶς ἔπραξεν ὁ ἐκδότης, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης: *τὴν Κρήτη*.

Στ. 125: *Κι ἀπάλυνε σὰ λόγια μου.*

Γρ. κατὰ τὸ χγ.: *ἀπάλυνε τὰ λόγια σου.*

Στ. 127: *'Η σάρκα μου 'ναι σάρκα σου καὶ ἡ καρδιά καρδιά σου.*

Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἡ λαμπρὰ γραφὴ τοῦ χγ.: *καρδιά μου εἶν' ἡ καρδιά σου*, (i cardhia mu ine...).

Στ. 165: *Παρηγοιοῦ. Γρ.: παρηγοροῦ.*

Στ. 168: *Τὸ θέλημά του ἄς γενῆ ὄχι τὸ ἐδικό μας.*

Προτιμότερα ὡς μᾶλλον ἰδιωματικὴ καὶ ἐστερημένη τῆς χασμωδίας ἡ γρ. τοῦ χγ.: *ἀμμ' ὄχι τὸ δικό μας.*

Στ. 204:

Καὶ πρὸς τὰ πρῶτα βάσανα ἄλλα πάλιν μ' εὐρῆκα.

Τὸ χγ. ἔχει: *ὄλα (olla) γιὰ μιὰ μ' εὐρῆκα*. Πιθανῶς πρέπει νὰ γράψωμεν: *κι ἄλλα γιὰ μιὰ μ' εὐρῆκα*. Τὸ ἰδιωματικὸν *γιὰ μιὰ ἀντικατεστάθη* εἰς τὴν ἔντυπον ἔκδοσιν μὲ τὸ *πάλιν*.

Στ. 274 - 5. Λογικῶς ὁμαλωτέρα καὶ στιχουργικῶς ἀρτιωτέρα ἡ γραφὴ τοῦ χγ.:

Καὶ θὲ νὰ κόψη τὸ σπαθὶ πὸν ἔχω ἀκονισμένο

ἔνα λαιμὸ ὁμορφότατο πολλὰ κανακεμένο,

ἀντὶ τῆς εἰσαχθείσης:

καὶ θὲ νὰ κόψη τὸ σπαθὶ π' ἀκονισμένον ἔχω

ἔνα λαιμὸν ὅπ' ἀκριβὸν πλιὰ παρὰ μένα ἔχω.

(Πλὴν τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ *ἔχω* εἰς τὴν ρίμαν, εἶναι καὶ ἄλλοις ἡ

¹⁰ G. Morgan, Three Cretan manuscripts, «Κρητικὰ Χρονικά», Η' (1954), σελ. 68.

σύγκρισις τοῦ ὁμιλοῦντος Ἐβραάμ πρὸς τὸν λαίμῳ τοῦ Ἰσαάκ).

Στ. 352 :

ὄνταν εἰς ἄλλουνοῦ παιδιοῦ γροικήσω τ' ὄνομά σου.

Εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν» διώρθωσα: *εἰς ἄλλουνοῦ παιδί*. Ἡ προτεινομένη ὑπὸ τοῦ κ. Μέγα ἔρμηνεία (σελ. 228): «ὄταν εἰς ἄλλου παιδιοῦ ὄνομα ἀκούσω τὸ ἰδικόν σου» φαίνεται κάπως ἐξεζητημένη καὶ ἀπίθανος διὰ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀνεπιτήδευτον ὕφος τῆς «Θουσίας». Ἡ φθορὰ τοῦ παιδί εἰς παιδιοῦ ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἔλξεως πρὸς τὸ ἄλλουνοῦ. Αἱ ἐκφράσεις *στοῦ Γιώργη* κ.λ. εἶναι βεβαίως ἄσχετοι.

Στ. 431 - 2: Πιθανῶς καλῶς παραλείπει τὸ *χγ*. Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν σχεδὸν ἐπανάληψιν τῶν εὐθὺς ἀνωτέρω στ. 427 - 8.

Στ. 438 :

Ὁ θάνατός σου φέρνει μου εἰς τέλος τὴ ζωὴ μου.

Προτιμητέα ἢ γρ. τοῦ *χγ* :

Ὁ θάνατός σου παίρνει τὴ σήμερον τὴ ζωὴ μου.

Στ. 454: *παραντὺς*. Πιθανῶς γρ. τὸ σύνηθες *πάραντας*.

Στ. 460 :

Καὶ δός μου καὶ τὰ σκολινὰ ἐκεῖνα ὀποῦ τοῦ ἴχα.

Τὸ *χγ*. δίδει γραφὴν ἀπηλλαγμένην χασμωδιῶν :

...τὰ σκολινὰ καὶ τὰ ὄμορφα ποῦ τοῦ ἴχα.

Στ. 461 :

Τοῦτά ἴναι ὀποῦ ἔβανε τ' ἄνχο πᾶσα σκόλη.

Ὁ στίχος εἰς τὸ *χγ*. φέρεται ἄνευ χασμωδιῶν καὶ ἰδιωματικώτερον, ὡς ἑξῆς :

Τοῦτά ἴναι ἐκεῖνα τὰ ἴβανε πιδέξια πᾶσα σκόλη.

Στ. 491: *Ἐύπνησε, τὸ παιδάκι μου*. Οὕτω αἱ ἔντυποι ἐκδόσεις πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ περισσότερον ἰδιωματικοῦ *κανακάρη μου*, ὅπερ παρέχει τὸ *χγ*.

Στ. 544 :

...Σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω

Κοντὸ ἀνεβαίνω στὸ βουνὶ μὰ κάτω δὲ γιαζέρω.

Ἡ ῥίμα ἀποκαθίσταται καὶ ὁ στίχος γίνεται πυκνότερος μὲ τὴν γρ. τοῦ *χγ*., τὴν ὁποίαν εἰσήγαγα εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν», μὰ δὲν τὸ κατεβαίνω. Τὸ *γιαζέρω* εἶναι βέβαια ἰδιωματικώτερον, ἀλλ' οὐδὲν ἀποκλείει τὴν διείσδυσιν εἰς τὸ ἔργον, κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ διὰ χειρογράφων διάδοσιν τοῦ ἔργου, τύπων ἰδιωματικῶν μὲν, ἀλλὰ νόθων.

Στ. 560 :

νὰ πάρης ξόμπλι ἀπὸ μὲ νὰ διάζης τὰ διάζω.

Ἐπίθανον τὸ τρισύλλαβον δι - ά - ζω. Τὸ χγ. παρέχει τὸ ἐπίσης κρητικὸν σά δῆς πῶς ὁρδινιάζω.

Στ. 587: *Σά δοῦλοι πού ἔμεθεν καλοί.* Τὸ χγ. παρέχει *ποῦμαστε*.

Ἐὸ τύπος εἴμεσθε δὲν εἶναι κρητικός.

Στ. 591: *κ' ἐγὼ μὲ τὸ παιδάριον.* Τὸ χγ. ἔχει μὲ τὸν Ἰσαάκ. Πιθανῶς γρ. *κ' ἐγὼ μὲ τὸν Ἰσαάκ <ὀμπρός>* κατὰ τὸν στ. 627.

Στ. 610: *Εἰς ἔτοιες χρεῖτες, λέγουσιν, οἱ ἀθροῦποι διαφοροῦσι.*

Προτιμητέα ἢ γρ. τοῦ χρ. :

σὲ τέτοια πάθη και καῖμονς οἱ ἀθροῦποι διαφοροῦσι.

Στ. 641 - 2: *ὠρισε κ' εἶπεν ὁ Θεός, ἡ χέρα μου νὰ σφάξῃ
νὰ κατακάψῃ τὸ παιδί, νὰ τοῦ τὸ θυσιάσῃ.*

Προτιμητέα ἢ γρ. τοῦ χγ. : *ἡ χέρα μου νὰ πιάσῃ—νὰ σφάξῃ, κάψῃ τὸ παιδί.* Ἀποφεύγεται οὕτω καὶ τὸ λόγιον *κατακαίω*. Ἡ γρ. τοῦ χρ. ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ: *σφάξε τὸ τέκνο, κάψε το τῆς ἀγγελικῆς προσταγῆς* (στ. 18).

Στ. 699 - 700:

*Σφάνεις νὰ λῆς πῶς ἦτονε ὄνειροφάντασμα του
τ' ἀφέντη μ' οἱ παραγγελιῆς και τὰ θελήματά του.*

Γρ. *ὄνειροφαντασμάτων*, γενικῆς μὲ ἔννοιαν ἐπιθέτου.

Στ. 748:

μὰ ποῦ ἔν τ' ἀρνί, ποῦ ἔν ὁ κρηγιός, ὁποῦ θέλ' ἡ θυσία.

Πιθανῶς προτιμητέα ἢ γρ. τοῦ χγ. :

μόνο τὸ ρίφι λείπεται νὰ κάμῃς τῆ θυσία,

τοῦ στίχου τούτου λαμβάνοντος τὴν θέσιν τοῦ στ. 748. Ἡ γραφή ἐνισχύεται ἐκ τῶν ἀμέσως κατωτέρω λόγων τοῦ Ἀβραάμ:

εἰς τὸ βουνὶ ἐπάνω — εἶναι τὰ ρίφια και τ' ἀρνιά κ.λ.

Στ. 763:

και νὰ στολίσω τράπεζα διὰ νὰ θυσιάσω.

Τὸ χγ. παρέχει γραφὴν ἀπηλλαγμένην τοῦ κακοζήλου δισυλλάβου *διά*.

Στ. 856: *τὸν τόπο τῶν ποδιῶν του.* Ἀσφαλῶς γραπτέον *τὸν τύπο*.

Στ. 957: *ἐθώρρειεν τη.* Οὕτω ἔγραψα εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν», ἡ δὲ γραφή αὕτῃ ἐπιβεβαιοῦται τῶρα ἐκ τοῦ χγ. φέροντος *ethorgiendi*.

Στ. 1082:

Γιὰ τὸ φορικτὸ μυστήριον ἄν ξεύρουν νὰ μοῦ ποῦσι.

Προτιμητέα ἢ κρητικὴ γραφὴ τοῦ χγ. :

ἄν ξεύρουσι γιὰ τὸ κρυφὸ μαντᾶτο νὰ μοῦ ποῦσι.

Στ. 1108: *καὶ ἦπαυες τοὺς πόνους μου. Κρητικωτέραν καὶ ἀπηλλαγμένην χασμωδίας γραφὴν παρέχει τὸ γγ.: κ' ἦπαυες τς ἀναστεναγμούς.*

Στ. 1114: *καὶ ἡ καρδιά μου δὲ βαστᾶ. Γραφὴν μᾶλλον κρητικὴν καὶ ἀπηλλαγμένην χασμωδίας παρέχει τὸ γγ.: θωρῶ ἡ καρδιά μου δὲ βαστᾶ.*

Στ. 1133: *Ἄς πᾶμε νὰ δεώμεσθην. Ἀναμφιβόλως γραπτέον κατὰ τὸ γγ.: ἄς πὰ νὰ δέομέστανε.*

Παρά τὰς ὀλίγας διαφορὰς γνωμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετέθησαν ἀνωτέρω, φρονῶ ὅτι ἡ νέα ἔκδοσις τῆς «Θυσίας» ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Γ. Μέγα εἶναι ὑποδειγματικὴ διὰ τὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν πρὸς τὸ ἐκδιδόμενον ἔργον ἀγάπην, τὴν μεθοδικήν, πολίπλευρον καὶ ἄνευ προκαταλήψεων ἀντιμετώπισιν τῶν τιθεμένων ἐξ αὐτοῦ προβλημάτων. Τὸ κείμενον τοῦ ὠραίου κρητικοῦ δράματος ἐκαθαρίσθη διὰ μακροῦς καὶ συστηματικῆς ἐργασίας ἀπὸ πλήθους ἀρχαῖσμων καὶ κακοζήλων ἐκφράσεων, ἐπανεῦρε τὸ «ἀρχαῖον κάλλος», μὲ τὸ ὅποιον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ δημιουργοῦ του, καὶ ἀπεδόθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς λαμπρὸν μνημεῖον τῆς γλώσσης του. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐλέχθη περὶ τοῦ ἔργου πᾶν ὅ,τι δυνάμεθα σήμερον νὰ γνωρίζωμεν καὶ νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτοῦ.

Ἀποδεικνύεται διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὅτι πρὸς ἐπιτυχῆ ἔκδοσιν κρητικῶν κειμένων δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶναι κανεὶς ἐκ γεννήσεως Κρῆς. Διὰ τῆς σπουδῆς καὶ φιλολογικῆς ἐξοικειώσεως πρὸς τὸ ἴδιωμα δύναται τις νὰ ἀποκτήσῃ πλήρη αἴσθησιν αὐτοῦ, ὡς ἄλλως συμβαίνει καὶ περὶ τὰς νεκρὰς γλώσσας, πρὸς τὰς ὁποίας ἐξοικειοῦνται θαυμαστῶς καὶ ὄλως ξένοι πρὸς αὐτάς. Δὲν δύναται τις παρὰ νὰ εὐχηθῇ εἰς τὸν κ. Μέγα νὰ ἀσχοληθῇ μετ' ἴσης ἐπιτυχίας καὶ περὶ ἄλλα κρητικὰ ἔργα ἀποκαθιστῶν αὐτὰ καὶ συμβάλλον εἰς τὴν λύσιν τῶν συναφῶν προβλημάτων. Διὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Μέγα μικρὰν ἔκδοσιν τῆς «Θυσίας» συνιστῶ καὶ εὐχομαι νὰ εἰσαχθῇ ὡς κλασικὸν νεοελληνικὸν κείμενον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟ ΙΙΙ¹

12. *El Greco: Antonina Vallentin*, έκδοση Museum Press, Λονδίνο, 1954, (επίσης γαλλιστί, έκδοση Albin Michel, Παρίσι 1954), 319 σελίδες, 101 πίνακες, 80.

Ἄξιόλογη έκδοση, μεταφρασμένη ἀπὸ τὴν ταυτόχρονη γαλλικὴ. Μὲ πολλὴ ἐξυπνάδα ἢ συγγραφεὺς² παρουσιάζει τὸ Θεοτοκόπουλο σὰν κυριότερο πρόσωπο μιᾶς βιογραφίας μυθιστορηματικῆς (*roman-cée*), ποὺ ἀγκαλιάζει δλόκληρο τὸ ἔωρο τῆς Ἰσπανικῆς, κυρίως, Ἀντιμεταρρῶμησης, ἀπὸ τὸ 1560 ὡς τὸ 1620 περίπου. Μυθιστορηματικῆς ὡς πρὸς τὸ ὕφος μόνο, καὶ τὸν τρόπο τῆς συγκρότησῆς τῆς, ὄχι ὡς πρὸς τὴν χρῆση τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, τόσο τῶν γενικότερων τῆς ἐποχῆς, ὅσο ἐκείνων ποὺ ἀφοροῦν εἰδικότερα τὸν καλλιτέχνη. Πραγματικὰ ἡ Βαλλεντίν χρησιμοποιεῖ μ' εὐσυνειδησίμ ὄλα τὰ γνωστὰ, ἀσφαλῆ, δεδομένα τῆς ζωῆς τοῦ Θεοτοκόπουλου, χωρὶς νὰ ἐκτείνεται σὲ εἰκασίες καὶ συμπεράσματα ποὺ μετατρέπουν τόσα συγγράμματα μὲ ἀξιώσεις ἐπιστημονικῆς σοβαρότητας σὲ ἀληθινὰ μυθιστορήματα. Γι' αὐτὸ κ' ἡ ἀξία τοῦ βιβλίου ξεπερνάει τὴ σημασία μιᾶς ἀπλῆς βιογραφίας. Ἀποτελεῖ σταθμὸ τῆς Θεοτοκοπουλικῆς βιβλιογραφίας, ποὺ ὀρίζει ἀπὸ τὴ μιά τὸ ζενιθ τοῦ λαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν Θεοτοκόπουλο—εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς διακρίθηκε στὴν Ἀγγλία μὲ εἰδικὴ σύσταση τῆς γνωστῆς Book Society, καὶ στὴ Γαλλία μὲ τὴν ἐκλογή του σὰν πρώτου ἔργου μιᾶς εἰδικῆς σειρᾶς ἐκδόσεων πολυτέλειας τῆς Λέσχης τῶν Βιβλιοπωλῶν (Club des Libraires) — ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ χρησιμότερη συναρμολόγηση ὄλων τῶν ὡς σήμερα διαθεσίμων στοιχείων γιὰ τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη. Ἄλλη βιογραφία τοῦ Θεοτοκόπουλου εἶναι δύσκολο νὰ βγεῖ γιὰ καιρὸ. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ εὐθύνη βαραίνει, δλόκληρη, τοὺς ἱστορικοὺς τῆς τέχνης, ποὺ πρέπει νὰ προωθήσουν τὴν τεχνικὴ μελέτη τοῦ Θεοτοκόπουλου, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ συμπληρώσουν τὰ πολλὰ κενὰ τῆς ζωῆς του, καὶ νὰ καταρτίσουν, ἂν ὄχι τὸν ὀριστικὸ, τουλάχιστο ἕναν ὅσο γίνεται πληρέστερο «κανόνα» τοῦ ἔργου του, ὅπως ἔχει γίνει ἀπὸ καιρὸ γιὰ τὸν Τιτσιάνο, τὸν Ρέμπραντ, τὸν Ροῦμπενς καὶ ἄλλους.

¹ Ἡ Βαλλεντίν δείχνει νὰ ἔχει ἐμβαθύνει στὶς πηγές τῆς μὲ τὸν τρό-

¹ Συνέχεια ἀπὸ τὸν τόμο Η' (1954) τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» (σελ. 306-316). Οἱ κρίσεις γιὰ κάθε έκδοση ἀριθμοῦνται συνέχεια, καθὼς ἀποτελοῦν ἐνιασίμ σειρά.

² Ποὺ εἶναι πολωνικῆς, καὶ ὄχι Ἰσπανικῆς, καταγωγῆς, ὅπως λανθασμένα τὴν ἐμφάνισα παλιότερα.

πο πού ζωντανεύει την εποχή και τὰ περιβάλλοντα πού γνώρισε διαδοχικά ὁ Γκρέκο. Τὴ μυθιστορηματικὴ τῆς «ἄδεια» τὴν χρησιμοποιεῖ μὲ μέτρο, χωρὶς ν' ἀφίνει τὴ φαντασία τῆς νὰ χάσει τὴν ἐπαφή μὲ τὰ πραγματικά, ἱστορικά γεγονότα τοῦ καιροῦ. Τὴν ἐξασκεῖ μᾶλλον στὸ νὰ συσχετίζει δεδομένα πού ὡς τώρα ἦταν ξεκρέμαστα, καὶ νὰ τὰ συνδύαζει γιὰ νὰ καταλήξει σὲ συμπεράσματα πού ἐνῶ στεροῦνται γερὰ ἀποδεικτικά στοιχεῖα, δὲν στεροῦνται καθόλου ἀληθοφάνεια, καὶ ὑποδεικνύουν κατευθύνσεις πρὸς τὶς ὁποῖες θὰ ἔπρεπε νὰ στραφεῖ κάθε μελλοντικὴ ἔρευνα τοῦ βίου τοῦ Θεοτοκόπουλου. Π. χ. οἱ συσχετίσεις ἐπισκέψεων τῶν βασιλιάδων Φιλίππου Β' καὶ Γ' στὸ Τολέδο μὲ ὀρισμένα ἔργα τοῦ ζωγράφου μποροῦν, ἂν ἀποδειχθοῦν σωστές, ν' ἀνατρέψουν διάφορες ἀπόψεις γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν ἔργων, ἢ νὰ γεννήσουν καινούργιες. Ἔχω ἰδιαίτερα ὑπόψη μου τὶς ἐπισκέψεις τοῦ Φιλίππου Β' στὶς 11 Ἰουνίου 1579 σὲ σχέση μὲ τὸ «Ὀνειρο τοῦ Φιλίππου» τοῦ Ἑσκοριάλ (σελ. 127 - 129), στὶς 26 Ἀπριλίου 1587 σὲ σχέση μὲ τὸν «Ἰππότη ντὲ λὰς Ἀθάνιας» τοῦ Λούβρου (σελ. 164 - 166), καὶ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Φιλίππου Γ' τὸ Μόρτη τοῦ 1600 σὲ σχέση μὲ τὴν προσωπογραφία τοῦ Καρδινάλιου Γκουεβάρρα (Νέα Ὑόρκη) πού τὸν συνόδευε (σελ. 216 - 218).

Ἐνῶ οἱ σελίδες τῆς γιὰ τὴν Κρήτη γύρω στὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα περιέχουν μερικὲς παράτολμες εἰκασίες — κ' εἶναι φυσικὸ νὰ θελήσει νὰ συμπληρώσει μὲ τὴ φαντασία τῆς τὰ τόσα κενὰ πού θπάρχουν ἀκόμα στὴ γνώση μας τῆς περιόδου ἐκείνης τῆς μεγαλονήσου — στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Ἰσπανία ἡ συγγραφεὺς βρίσκεται σὲ πῶς σίγουρο, πῶς γνώριμο γιὰ κείνην ἔδαφος. Τὸ ζωντάνεμα τῆς ἀτμόσφαιρας πού βασιλευε γύρω στὸν Τιτσιάνο, ὅταν ὁ Θεοτοκόπουλος ἐφθασε στὴ Βενετία, ἢ τοῦ Τολέδου γύρω στὰ 1577, εἶναι πλούσιο σὲ λεπτομέρειες χαρακτηριστικὲς καὶ πολὺ πειστικὲς.

Ἐνδιαφέρουσα ἡ γνώμη τῆς Βαλλεντίν (σελ. 60) πὼς ἂν ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Συνόδου τοῦ Τρέντου (1545 - 1563) εἶχε γεννηθεῖ μιὰ τέχνη τῆς Ἀντιμεταρρύθμισης πῶς συγκεκριμένη, θὰ ἦταν ὁ Θεοτοκόπουλος ὁ πῶς κατάλληλος νὰ τὴν ἐγκαινιάσει, καὶ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς μιᾶς νέας σχολῆς στὴ Ρώμη, πού θὰ διερμήνευε στὸ πεδίο τῆς ζωγραφικῆς τὴ νέα στροφή τοῦ Καθολικισμοῦ. «Ἐἶχεν ὄλα τὰ προσόντα γιὰ νὰ ἐκφράσει τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνα του, ὡς καὶ τὴν ὑπερφίαλη φιλοδοξία. Μόνον ἡ εὐκαιρία τοῦ ἔλειψε».

Γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ Θεοτοκόπουλου μὲ τὸ Βυζάντιο ἡ συγγραφεὺς ἔχει μνεῖς ἐγκατεσπαρμένες σὲ διάφορες σελίδες τοῦ βιβλίου τῆς, πού δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὶς συνήθειες ἀπόψεις πάνω στὸ θέμα. Ἀναγνωρίζει φυσικὰ τὰ εἰκονογραφικὰ στοιχεῖα πού συνδέουν μερικὰ ἀπὸ τὰ

πρώτα του έργου, όπως το Πολύπτυχο της Μοδένας, ή το «Όνειρο του Φιλίππου» με βυζαντινά θέματα, καθώς και την «Ταφή του Όργκαθ» με τη βυζαντινή «Κοίμηση». Σχετικά ακριβώς με την «Ταφή» δείχνει πώς έχει διαισθανθεί ένα, κατ' έμέ, βαθύτερο, πιο ουσιαστικό δεσμό του Θεοτοκόπουλου με την τέχνη της πατρίδας του, την απόλυτη ελευθερία που μοιάζει να ένοιωθεν απέναντι στο φαινόμενο κόσμο, όταν γράφει: «Σάν κληρονόμος της βυζαντινής παράδοσης ο Γκρέκο ήταν, ούτως είπειν, εγκλιματισμένος στο θαύμα... Από την αρχή έπίστευε στο θαύμα σάν κάτι τόσο οικείο, ώστε δεν έθετε κανένα πρόβλημα γι' αυτόν» (ή παράστασή του).

Συζητώντας τα πρώτα αυθεντικά έργα του Θεοτοκόπουλου, η Βαλεντίν μεταχειρίζεται το πολύ επισφαλές κριτήριο του εάν ένα εικονογραφικό θέμα επαναλαμβάνεται ή όχι μέσα στο έργο του, για να δεχθεί ή ν' απορρίψει ένα συγκεκριμένο πίνακα. Αμφιβάλλει για την αυθεντικότητα της «Προσκύνησης των Βοσκών» του Μουσείου Μπενάκη για πολύ αβάσιμους λόγους, παρασιωπώντας το γεγονός ότι είναι υπογραμμένη «χειρ Δομηνίκου», ταυτόσημα με το Πολύπτυχο της Μοδένας που το δέχεται γι' αυθεντικό (σελ. 41 - 43). Νομίζω πώς τα δυο έργα πρέπει να περιληφθούν στο έργο του Θεοτοκόπουλου, ή ν' απορριφθούν μαζί. Τόσα είναι τα κοινά τους χαρακτηριστικά, ώστε δεν μπορούν παρά να έχουν και κοινή τύχη.

Παρακάτω αναφέρει την ενδιαφέρουσα πληροφορία, χωρίς όμως να δώσει πιο συγκεκριμένα στοιχεία, πώς ο Όλλανδος μανιερίστας Χόντχορστ χρησιμοποίησε κι' αυτός το θέμα του «Ζευγαριού που ανύβει μια φλόγα». Το βιβλίο έχει πολλές τέτοιες περιστατικές παρατηρήσεις, πού, μερικές τουλάχιστο, θ' άξιζαν μεγαλύτερη ανάπτυξη.

Η εικονογράφηση του βιβλίου είναι πλούσια, κ' οι απεικονίσεις, αν και μικρές, τυπωμένες πολυ καθαρά με το τσιγκογραφικό σύστημα.

Οι παραδρομές είναι τόσο λίγες ώστε σημειώνονται σε τρεις γραμμές: ή «Έκδιώξη των Έμπόρων από το Ναο» (πίν. 5α) βρίσκεται στη συλλογή Francis Cook. Ό πίν. 44 παρασταίνει τον Άγιο Βερναρδίνο της Σιένας και βρίσκεται στο Μουσείο του Γκρέκο στο Τολέδο, κι' όχι στη Μαδρίτη. Είναι κρίμα που τυπώνεται κομμένος σημαντικά στο δεξι μέρος ο «Άγιος Βαρθολομαίος» (πίν. 56β). Τέλος δεν εξηγείται πουθενά ή απροσδόκητη περικοπή της επιφάνειας των «Είσοδίων» (πίν. 63) με την αφαίρεση τεσσάρων τριγώνων με κυκλική βάση από τις γωνίες του πίνακα, που αλλοιώνει σοβαρά τη σύνθεση του έργου και την ισορροπία του.

Στην πολυ αξιόλογη βιβλιογραφία που παραθέτει ή συγγραφέας στο τέλος του βιβλίου σημειώνω τις μόνες ουσιαστικές παραλείψεις:

τοῦ μεγάλου καταλόγου τοῦ Α. Α. Μάγιερ (Kritisches Verzeichnis, 1926) καὶ τῆς σημαντικῆς μελέτης τοῦ Μαν. Χατζηδάκη στὰ «Κρητικὰ Χρονικὰ» (τόμος Δ', σελ. 371 - 440). Τὸ μνημονευόμενον ἄρθρο τοῦ D. T. Rice στὸ Burlington Magazine εἶναι τοῦ 1947, κ' ὄχι τοῦ '37. Τέλος συγγέει τὸν Πλοῦτο μὲ τὸν Πλούτωνα (σελ. 13). Ἐν κ' οἱ σχέσεις τους οἱ μυθολογικὲς εἶναι ἄρκετὰ ἀσαφεῖς, σύμφωνα μὲ τὸν ἐπικρατέστερο μῦθο, στὴν Κρῆτη γεννήθηκεν ὁ πρῶτος.

13. *El Greco*: Ignacio de Beryes, ἔκδοση Iberia S. A., Βαρκελώνη, Φεβρ. 1948 (Β' ἔκδοση), 24 σελ., 66 πίνακες, 40.

Ἐφ' ὧν ὁ συγγραφέας προειδοποιήσει πὼς «ἡ ζωὴ τοῦ Θεοτοκόπουλου, ὅπως κ' ἡ τέχνη του, κρύβει μύρια ἄγνωστα...» προχωρεῖ στὴν ἀφήγησίν της, παραθέτοντας, μὲ τὸ θάρρος αὐτῆς τῆς ἀγνοίας, ὑποθέτω, τὶς πιδ ἀνεξακριβώτες πληροφορίες σὰ βεβαιωμένες. Ἐτσι γράφει πὼς ὁ Θεοτοκόπουλος ἴσως νὰ πῆγε στὸ Σινᾶ «ἀκολουθῶντας τὰ ἴχνη τοῦ Μωυσῆ...» (!), πὼς ἦταν φίλος τοῦ Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ¹, πὼς πηγαίνοντας στὴ Ρώμην πέρασεν ἀπὸ τὸ Μπασάνο, τὴ Φεράρα, τὴ Βολόνια καὶ τὴ Φλωρεντία κ.ο.κ. Ὑπογραμμίζει ὅμως σωστὰ πὼς ὁ Θεοτοκόπουλος θὰ βρῆκε στὸ Τολέδο περιβάλλον, κλίμα, τοπίο, ποὺ θὰ τοῦ θύμιζε τὸ κρητικόν. Προσθέτει, μὲ κάποιαν ὑπερβολή, πὼς τὸ Τολέδο, σὰν τὴν Κόρδοβα, εἶναι «...ὅ,τι πιδ βυζαντινὸ ὑπάρχει στὴ Δύση...» καὶ ὅτι γι' αὐτὸ συγκινοῦσε περισσότερο τὸν «...ὡς τὸ μεδοῦδι βυζαντινὸ» ζωγράφο. Ὅταν ὅμως τὸν περιγράφει «βυθτισμένο στὴν ἀτένιση τῶν λειψάνων τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ...» ξεχνᾷ πὼς στὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα τέτια λείψανα ἦταν ἄγνωστα. Παραλείπω τὰ τυπογραφικὰ λάθη, καθὼς καὶ τὶς συνήθειες πιδ εἰκασίεις γιὰ τὴν προσωπογραφία τῆς συντρόφου τοῦ Θεοτοκόπουλου, ποὺ ἐδῶ περιπλέκονται μὲ σύγχυση μὲ τὴ γυναῖκα τοῦ γιοῦ του, τὴ Ντόνια ντὲ λὸς Μοράλες, καὶ μὲ τὴν ὑπόθεση πὼς ἴσως νὰ ἦταν ἐβραϊκῆς καταγωγῆς ἢ μυστηριώδης αὐτὴ γυναῖκα. Ὀλόκληρη ἡ εἰσαγωγή εἶναι γραμμὴ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό, ἀκατάστατη συρραφὴ ἀπὸ πραγματικὰ γεγονότα κ' ἀνεξέλεγκτες πληροφορίες, ἀνακατωμένες μὲ διάφορες ὑποθέσεις ἀναπόδειχτες χωρὶς καὶ νὰ μποροῦν ν' ἀπορριφθοῦν.

Στὶς τελευταῖες δυὸ σελίδες μόνον ὁ συγγραφέας θυμίζει σύντομα ἀλλὰ χρήσιμα, πὼς ἔγινε πάλι γνωστὸς ὁ Θεοτοκόπουλος τὸ 19^ο αἰῶνα

¹) Μόνον στὴν Κρῆτη, πρὶν ἀπὸ τὰ 20 τοῦ χρόνια, θὰ μποροῦσε νὰ τὸν εἶχε συναντήσει, ἀφοῦ ὁ Δαμασκηνὸς ἔφθασε στὴ Βενετία τὸ 1577, ὅταν θὰ εἶχε πιδ φύγει ὁ Θεοτοκόπουλος γιὰ τὴν Ἰσπανία.

— μετά ἀπὸ 250 ἐτῶν ἐξαφάνιση — χάρη κυρίως σὲ μερικοὺς Γάλλους λογοτέχνες ποὺ ταξιδέψανε στὴν Ἰσπανία μετὰ τὸ 1830, σὰν τὸν Θεόφιλο Γκωτιέ. Ὁ συγγραφέας ἀναγνωρίζει πὼς οἱ Ἰσπανοὶ ἀρχισαν νὰ ἐχτιμοῦν τὸ Θεοτοκόπουλο σχεδὸν δυὸ γενιὲς ἀργότερα.

Ἡ προχειρότητα τῆς ἔκδοσης εἶναι καταφανέστερη στὶς ἀπεικονίσεις, ἄνισα καὶ μᾶλλον μέτρια τυπωμένες μὲ τὸ τσιγκογραφικὸ σύστημα, ποὺ εἶναι 66 κι' ὄχι οἱ ἀναγγελλόμενες στὸ ἐσώφυλλο 65. Ἀρκετοὶ πίνακες (3, 35, 42, 52, 59, 60, 61) τοποθετοῦνται σὲ συλλογὲς ἀπ' ὅπου ἔχουνε πρὸ πολλοῦ φύγει, ἢ ὅπου δὲ βρέθηκαν ποτέ. Ἡ ἐπιλογή τους μοιάζει ἐντελῶς τυχαία. Σφάλμα σοβαρότερο σ' ἐκλαϊκευτικὴν ἔκδοση: παραθέτονται ἀνάμεσα στ' ἀναμφισβήτητα πρωτότυπα καὶ ὀκτώ ἔργα ποὺ οἱ ἀπεικονίσεις τους δὲν πείθουν ὅτι εἶναι γνήσια ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου (2, 26, 29, 32, 36, 27, 61, 62). Τὰ 6 δημοσιεύονται ἔδῳ γιὰ πρώτη φορά, ὅσο γνωρίζω· δυὸ μόνο ἐμφανίζουν κάποια στενότερη συγγένεια μὲ τὴ δημιουργία τοῦ Θεοτοκόπουλου: μιὰ προσωπογραφία ἄγνωστου στὸ Πράδο (πίν. 26), καὶ προπαντὸς ἓνας «Ἐσταυρωμένος» (πίν.62), σὲ ἄγνωστη συλλογὴ ποὺ παρουσιάζει πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὸν «Ἐσταυρωμένο» τοῦ Rijksmuseum (Ἄμστερδαμ). Τὰ ὑπόλοιπα εἶναι καθαρὰ ἔργα τοῦ γιοῦ ἢ τοῦ ἐργαστηρίου του ἢ δίχως πιθανὴν σχέση μαζὶ του (πίν. 2).

Δὲ συνιστῶ τὸ βιβλίον τοῦτο σὲ ὅποιον θέλει νὰ πάρει μιὰν ἰσπανικὴ γνώμη γιὰ τὸ Θεοτοκόπουλο.

14. *El Greco*: Roger Hinks, ἔκδοση Faber and Faber, Λονδίνο 1954, 24 σελ., 10 πίνακες ἔγχρωμοι, 40.

Ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς σειρᾶς τοῦ Faber Gallery, τὸ τεῦχος τοῦτο ξεχωρίζει γιὰ τὴν περιποιημένη ἐμφάνιση τῶν ἀπεικονίσεών του, ὅλων ἔγχρωμων. Μετρημένες καὶ διαλεγμένες τοῦτες, σύντομο καὶ περιεκτικὸ τὸ εἰσαγωγικὸ κείμενο, κ' οἱ σημειώσεις ποὺ συνοδεύουν κάθε πίνακα. Ὁ Χίνκς δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ λίγα γνωστά, ἀσφαλῆ δεδομένα ποὺ κατέχουμε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Θεοτοκόπουλου. Ἴσως τονίζει λίγο τὴ βεβαιότητα ὀρισμένων σημείων ποὺ εἶναι μόνο πιθανά, ὅπως τὸ ὅτι ἢ γνωστὴ ἐπιστολὴ τοῦ Τιτσιάνου στὸ Φίλιππο Β', τῆς 2 Δεκεμβρίου 1567, ἀναφέρεται στὸ Θεοτοκόπουλο, ἢ τὸ ὅτι τὸ «Ὀνειρο τοῦ Φιλίππου» εἶναι τὸ πρῶτο ἔργο του, δοκιμαστικὸ, γιὰ τὸ βασιλιά.

Ἀφοῦ σχηματοποιήσει κάπως ὑπερβολικά, στὶς πρώτες παραγράφους τῆς εἰσαγωγῆς του, τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἐχτιμήθηκε ὁ Θεοτοκόπουλος σὲ διάφορες στιγμὲς τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας, χα-

ρακτηρίζει το έργο του, όρμώμενος από ένα χωρίο του Πατσέκο, «πνευματώδες καί φιλοσοφικό, καί όμως σαν όνειρο...» καί τόν καταλέγει στη χορεία των μανιεριστών, κρατώντας τον όμως πιό ψηλά από τους συγχρόνους του Ποντόρρο, Μπεκαφοΰμι, Τιμπάλντι, σά λιγότερο όρθόδοξο από αυτούς. Τήν άνορθοδοξία τούτη τήν άποδίδει στο ψυχικό ξερίζωμά του, όπου ή ανάμνηση των έλληνικών ριζών του είναι πάντα ζωντανή. Τήν ενίσχυσε μέσ' στο «...καβούκι τής ξενικότητας, τής έλλειψης δεσμών», μέσ' στ' όποιο άποτραβιόταν κάθε φορά πού έρχονταν σέ σύγκρουση μέ έξωτερικές δυνάμεις, στη Ρώμη μέ τόν Παπισμό, στην Ίσπανία μέ τó βασιλιά. Ό Χίνκς δέχεται τó Θεοτοκόπουλο όραματιστή, διατάζει όμως νά τόν χαρακτηρίσει μυστικιστή, κι' άρνεΐται τή συσχέτιση μέ τους μεγάλους συγχρόνους του Ισπανούς μυστικιστές, τó Γιάννη του Σταυρού, τήν Τερέζα του Ίησοϋ. Άπ' άφορμής μιá λεπτή διάκριση πού κάνει ανάμεσα στον τρόπο μέ τόν όποίο ó Θεοτοκόπουλος πλάθει τονικά τά χρώματα, αντίθετα πρós τους Ίσπανούς πού τείνουν σέ μιá τέχνη τόσο ρεαλιστική πού γίνεται υπερρεαλιστική (Θουρβαράν - Νταλί), έξασφαλίζοντας έτσι τήν άμηση μετάβαση από τή λογική στη μαγεία, ó Χίνκς υπογραμμίζει πώς ή προσήλωσή του Θεοτοκόπουλου στη συνοχή τής ζωγραφικής ύφης (pictural texture) άποτελεί τó πολυτιμότερο κληρονόμημά του από τó Βυζάντιο.

Ή σαφήνεια κ' ή προσοχή μέ τις όποιες ó Χίνκς διατυπώνει τις σημειώσεις του σέ κάθε πίνακα είναι αξιομίμητες. Ήξοικειωμένος μέ τήν πολύπλευρη Ιστορία των θρησκευτικών άγώνων τής εποχής, κάνει μερικές ενδιαφέρουσες συσχετίσεις έργων του Θεοτοκόπουλου μέ σύγχρονα κείμενα τής Αντιμεταρρύθμισης. Παρασύρεται όμως κι' αυτός από τó «παιχνίδι» τής άνίχνευσης τής αυτοπροσωπογραφίας του ζωγράφου, στο όποίο προσθέτει νέον υποψήφιο, τó πρόσωπο πού άτενίζει τόν οΰρανό, άριστερά του Ήφημέριου μέ τ' άσπρο ράσο, στην «Γαφή του Ήργκάθ» (πίν. 3).

Σάν επιτυχία του τεύχους πρέπει νά σημειωθεί ή πρώτη έγχρωμη δημοσίευση του έξοχου «Μετανοούντος Πέτρου» του Μουσείου Bowes (πίν. 4).

Ή επιχειρηματολογία μέ τήν όποία ó Χίνκς προσπαθει νά υποβάλει τήν προτίμηση ιδέα πώς ó λεγόμενος «Άγιος Λουδοβίκος» (πίν. 5) είναι προσωπογραφία του διάσημου ποιητή Γκόνγκορα, δέν φαίνεται καί τόσο πειστική, αν κυττάξει κανείς τó πορτραΐτο του ποιητή τó 1622, από τόν Βελάσκουεθ (Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών), πού δέν παρουσιάζει πολú χτυπητές όμοιότητες μέ τó έργο του Γκρέκο.

Στις σημειώσεις για τήν «Άνάληψη τής Παναγίας» (πίν. 8) ó

Χίνκς κάνει μιὰ παραδρομή, πού τὴν ἀναφέρω τόσο πιὸ εὐκόλα, γιατί εἶναι ἡ μόνη σοβαρὴ στὸ τόσο προσεχτικὸ του κείμενο. Ὁ μεγάλος ἄγγελος κάτω δεξιὰ δὲν κρατᾷ τὸ «εἶδωλο» τῆς ψυχῆς τῆς Παναγίας — πού δὲ θὰ εἶχε λόγο νὰ ὑπάρχει ἀφοῦ εἰκονίζεται ἡ ἴδια ν' ἀναλαμβάνεται — ἀλλὰ τὸ χέρι του προοπτικὰ συμπίπτει μὲ τὸ σῶμα ἑνὸς μικροῦ ἀγγέλου, πού ὑποβοηθεῖ τὴν ἀνοδο τῆς Παναγίας, ὅπως σὲ ἄλλες Ἀναλήψεις καὶ Στέψεις τῆς Παναγίας φαίνεται πιὸ καθαρά.

Ἐνδιαφέρουσα ἡ παρατήρησή του, βασισμένη σὲ παλιὰ πληροφορία, πὼς ἡ αἰνιγματικὴ σκηνὴ τῆς Ἀποκάλυψης (πίν. 10) ἴσως νὰ εἶναι τὸ κατώτερο τμήμα μεγαλύτερου ἀκόμα πίνακα.

Τὸ τεῦχος τοῦτο, πολὺ περιποιημένο γιὰ ἐκλαϊκευτικὴν ἔκδοση, πολὺ περιορισμένο γιὰ τεχνική, μπορεῖ νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη καὶ τὸν εἰδικό.

ΑΛ. ΞΥΔΗΣ

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΛΑΜΠΗΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΙΩΝ
† ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΑΝΟΥΡΑΚΗΣ

Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1956 ἀπέθανεν ἐξ αἰφνιδίου νοσήματος καὶ ἐτάφη εἰς τὸ Σπήλι Ἀγίου Βασιλείου, ὅπου ἤδρευεν, ὁ Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων καὶ μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» Εὐμένιος Φανουράκης. Μὲ τὸν θάνατον του ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἀπώλεσεν καλὸν ποιμένα, ἡ Ἐπιστήμη θεράποντα ὀργανόν, ἡμεῖς δὲ οἱ συνεργάται του φίλον καὶ παραστάτην ἀναντικατάστατον.

Ἐγεννήθη τῷ 1887 εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τοῦ Μαλεβυζίου Λουτράκι ἐκ πτωχῶν γεωργῶν. Εἰς τὴν τραχεῖαν σχολὴν τῆς ὄρεινῆς μας ὑπαίθρου ἐδιδάχθη παιδιόθεν ἀπλοῦν καὶ μέγα μάθημα : νὰ αἰσθάνεται τὴν μεγάλην ὄξιαν τοῦ Ἐπιουσίου. Ἡ αἰσθησις αὐτῆ θὰ τὸν συνοδεύη εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, θὰ τὸν προστατεύη ἀπὸ πᾶσαν φιλότροφον ἐκτροπὴν καὶ θὰ τὸν κατευθύνῃ παρήγορον μὲν καὶ εὐεργετικὸν πρὸς τοὺς ἔνδεεις καὶ μοχθοῦντας, ἀνηλεῆ δὲ καὶ πικρὸν πρὸς τοὺς ἄνευ ἰδρωτὸς διεκδικοῦντας τὸν ἄρτον.

Ἐδφυσῆς, φιλομαθῆς καὶ φιλέρηνος προσελκύει ἰδιαιτέραν τὴν προσοχὴν τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τὰ πρῶτα γράμματα ἱερέως, ὁ ὁποῖος πείθει τὸν πατέρα του νὰ τὸν στείλῃ εἰς «ἐπίσημον» δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐνεγράφη εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον τοῦ Ἡρακλείου — μὴ ὑπάρχοντος τοιοῦτου εἰς τὸ Λουτράκι —, διευθυνόμενον τότε ὑπὸ λαμπροῦ διδασκάλου, τοῦ Ἀνδρέου Κοκκινάκη. Οὗτος τὸν συνέστησεν εἰς τὸν φιλόμουσον καὶ διαπρεπῆ Ἐπίσκοπον, τότε, Εὐμένιον Ξηρουδάκη, ἀναλαβόντα ἕκτοτε φιλοστόργως τὴν δαπάνην καὶ τὴν μέριμναν τῆς περαιτέρω μορφώσεώς του. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῷ «Ἑλληνικῷ Σχολείῳ» σπουδῶν ἀπεστάλη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, ἔνθα, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακὰς, ἠκολούθησε καὶ συνεπλήρωσε τὰς θεολογικὰς σπουδὰς του. «*Τῇ Ἰουλίου α' ἔτει σωτηρίῳ , α' Διβ'*» ὡς ἀναγράφεται εἰς τὸ δίπλωμά του, «*ἐνεκρίθη ἀπὸ δόγματος ὁμοθύμου εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανῆς Θεολογίας λίαν καλῶς ἐπιδειξάμενος τὴν εἰς τὰ Θεολογικὰ ἐπίδοσιν*», χειροτονηθεὶς δὲ καὶ μεταλλάξας τὸ κοσμικὸν του ὄνομα Ἰωάννης εἰς Εὐμένιος κατήλθεν εἰς τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης τῷ 1912 καὶ

ἤρξατο διακονῶν μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διδάσκων δὲ Θεολογικὰ μαθήματα εἰς τὸ Λύκειον «ὁ Κοραῆς».

Ἐντονος κατέστη ἀμέσως ἡ παρουσία τοῦ νεαροῦ κληρικοῦ καὶ διδασκάλου εἰς τε τὸν ἄμβωνα καὶ τὴν γυμνασιακὴν ἔδραν. Ὁ λόγος του γυμνὸς ἀπὸ οἰονδήποτε κόσμον, νευρώδης, πάντοτε δὲ ἐπὶ τῶν πραγμάτων κινούμενος ἐνεποίει ζωηρὰν ἐντύπωσιν, ἐνῶ παραλλήλως ἐξένιζε καὶ ἠνώχλει ὄσους ἠγάπων τὴν κατάκοσμον, κενὴν καὶ ἀνώδυνον ρητορείαν. Τὸ πάθος τῆς γνησιότητος, πὺν τὸν κατεῖχεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, τὸν ὤθει εἰς τὸ νὰ ἀρνῆται καὶ νὰ κατακρίνη μὲ ὀξύτητα πᾶν ὅ,τι ἐθεώρει ψευδές. Λίαν ἀγαθὸς κατὰ βάθος ἐφαίνετο ἐνίοτε τραχὺς καὶ βίαιος, ἰδίως ὁσάκις ἐστρέφετο κατὰ τῶν «προσποιουμένων ἀγαθὰ οὐκ ὄντα» — τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἀλαζόνων. Ἀληθῆς μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, ἐθεώρει εὐλόγον τὸν θυμὸν, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ Φαρισαίων...

Ταχέως ἀνεγνωρίσθη ἡ σοφία, ἡ ἀνιδιοτέλεια καὶ τὸ ἄψογον ἦθος του. Οἱ μαθηταὶ του, καίτοι δεινῶς ἐνίοτε μαστιγούμενοι ἐκ τοῦ λόγου του, τὸν ἐθαύμαζον διὰ τὴν ποικίλην καὶ ζωηρὰν διδασκαλίαν του. Οἱ προσφερόμενοι νὰ τῷ πληρώσουν ἱεροτελεστίαν τινὰ ἤκουον αὐτὸν μὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν νὰ τοὺς ἐπιπλήττη. Καὶ οἱ ἐνοχλούμενοι ἐκ τῆς παρουσίας του ματαίως ἀνεζήτην εἰς αὐτὸν ἀσθενῆ σημεῖα διὰ νὰ τὸν πλῆξουν. Εἰς τὴν τόσον ταχεῖαν ἀνοδὸν τοῦ νεαροῦ θεολόγου συνετέλεσε βεβαίως καὶ ἡ συμπαράστασις τοῦ πνευματικοῦ του πατρὸς, τοῦ ἀιιδίμου Μητροπολίτου Εὐμενίου Ξηρουδάκη, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διώρισε Ἀρχιερατικόν του Ἐπίτροπον. Ὁ σοφὸς ἱεράρχης, διαβλέπων εἰς αὐτὸν τὸν μέλλοντα διάδοχόν του, τῷ παρεῖχε τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην του πρὸς μελέτην, ἐνῶ μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς «Χριστιανικῆς Κρήτης» καὶ τὴν περὶ αὐτῆς μέριμνάν του τῷ ὑπεδείκνυεν ποῦ ἔπρεπε νὰ στρέψῃ τὰς ἐπιστημονικὰς του ἐφέσεις. Κατ' αὐτὴν δ' ἀκριβῶς τὴν περίοδον ἐσυνειδητοποίησεν ὁ Εὐμένιος Φανουράκης τὴν ἀξίαν τῶν Κρητολογικῶν μελετῶν, τὰς ὁποίας καὶ ἐνεργῶς ἐθεράπευσεν ἀργότερον, ὅτε παρουσιάσθησαν τὰ «Κρητικὰ Χρονικά». Βεβαίως ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξις του θὰ ἦτο πολὺ ταχύτερα, ἂν ὁ φοβερὸς ἄνεμος τοῦ διχασμοῦ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου δὲν ἀφήραζε διὰ παντὸς τῆς Κρήτης καὶ τῆς ζωῆς τὸν Εὐμένιον Ξηρουδάκη καὶ δὲν ἔθαπτε τὴν «Χριστιανικὴν Κρήτην» εἰς τὰ ἐρείπια μιᾶς πνευματικῆς καταρρεύσεως..

Οὐχ ἦττον καὶ κατὰ τὸν κρίσιμον τοῦτον χρόνον ὁ Εὐμένιος Φανουράκης προσήνεγκεν ὑπηρεσίαν μεγάλην. Χηρευσάσης δηλαδὴ τῆς μητροπολιτικῆς ἔδρας ἀνέλαβεν αὐτὸς ὡς Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος τὴν διοίκησιν τῆς Μητροπόλεως — καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τὸ γεγονός, ὅτι ὁ τοπικὸς ἠγέτης τῆς κρατούσης τότε

ΠΙΝ. Θ'

✠ Ο ΛΑΜΠΗΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΙΩΝ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΛΝΟΥΡΑΚΗΣ

πολιτικῆς μερίδος Γεώργιος Μαρῆς ἐπέλεξε τὸν Εὐμένιον, καίτοι πολιτικῶς ἀντικείμενον, διὰ τὸ ἐπίμοχθον τοῦτο καὶ λεπτὸν ἔργον — ἤσκησε δὲ τὰ καθήκοντά του μετὰ φρονήσεως καὶ δεξιότητος, ὥστε ταχέως νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἡρεμίαν εἰς τὴν σαλευθεϊσαν δεινῶς Ἐκκλησίαν. Τὴν ἐνδόμυχον πικρίαν του διὰ τὴν ἄδικον ἔξορίαν τοῦ πνευματικοῦ του πατρὸς ἀπέκρυπτεν ἐπιμελῶς, παρορῶν τὰς προσωπικὰς του ἀδυναμίας καὶ εἰς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέπων. Πόσον ὁμως ἔντονος ὑπῆρξεν ἡ πικρία του τότε, δεικνύει ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν μού ἔδωκεν πρό τινος, ὅτε τοῦ ἐζήτησαν πληροφορίας περὶ τῆς ταραχάδους ἐκείνης περιόδου: «Σίγα τέκνον, μὴ κινήσῃς ἀγρίαν ὀδύνην· ἀλλ' ἴσχε δακῶν στόμα σόν!». Μὲ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Σοφοκλέους ἠθέλησε νὰ καλύψῃ τὸν ζῶντα εἰσέτι πόνον του διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στοργικοῦ του προστάτου....

Ἄφου ἐπὶ 24 ἔτη ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητῆς, ὧν συγχρόνως Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος τῶν κατὰ καιροὺς Μητροπολιτῶν (1912-1936), ἐχειροτονήθη τέλος ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων τὴν 10ην Μαΐου 1936 καὶ ἐγκατεστάθη ἀμέσως εἰς τὴν ἔδραν του — τὸ μικρὸν χωρίον Σπήλι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου Ρεθύμνης. Ἐκεῖ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἑτῶν ἐποίμανε τοὺς πτωχοὺς χωρικοὺς τῆς περιφερείας του συμμετέχων εἰς τὴν πενίαν των καὶ μηδεμίαν ἄλλην χαρὰν ἐπιτρέπων εἰς τὸν ἑαυτὸν του εἰ μὴ τὴν διακονίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεραπείαν τῶν πτωχῶν καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Περιερχόμενος τὰ ἀπόσιτα ὄρεινά χωρία τῆς Ρεθύμνης καὶ τῶν Σφακίων παρεῖχε ἀπλετον τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς του ψυχῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς, ἐνῶ παραλλήλως ἐπεσῆμαινε τὰ ποικίλα μνημεῖα τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἱστορίας καὶ ἔμεριμνα διὰ τὴν, κατὰ τὸ δυνατόν, περισυλλογὴν καὶ συντήρησίν των.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τῷ 1945, ἦλθεν εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ ἀνέλαβε δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Συνόδου τὴν προεδρίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐπιτροπείου Παιδείας συσταθείσης Ἐπιτροπῆς Περισυλλογῆς καὶ Προστασίας τῶν Μεσαιωνικῶν Μνημείων τῆς Κρήτης. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 1950, παρέμενε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ Μητροπολιτικῇ ἔδρᾳ ἀναπτύσσων ἔντονον φιλομνημειακὴν καὶ ἐπιστημονικὴν δρασίαν. Ὡς Πρόεδρος τῆς Ε.Π.Π.Μ.Μ. συντελεῖ εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἔργου σπουδαίου: τῆς περισυλλογῆς ἕκ τε τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς ἠρειπωμένης πόλεως πλήθους, γλυπτῶν ἰδίᾳ καὶ ἀγιογραφικῶν, μνημείων. Ὁ ἔνθερος ζήλος του τὸν ὤθει ἐνίοτε εἰς τολμηρὰς καὶ ἐπικινδύνους πρωτοβουλίας. Οὕτω ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὰ ἑρείπια τῆς Παναγίας τῆς Γκουβερνιώτισσας τῶν Ποταμιῶν φρητὰς εἰκόνας εἰς ἄμεσον κίνδυνον ὑποκειμένης προσέκρουσεν εἰς ὄψιμον καὶ οἶονεὶ ἐκρηκτικὸν φανατισμὸν τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ μέχρι τότε τὰς εἶχον ἐγκαταλεί-

πει εἰς τὴν φθορὰν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς κλοπῆς, αἰφνιδίως ἐξηγέρθησαν σίσσωμοι ἀπειλοῦντες τὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὸν Πρόεδρον αὐτῆς Ἐπίσκοπον... Διὰ τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης συνεχροτήθη ἀξιόλογον σύνολον γλυπτῶν καὶ ἀγιογραφιῶν ἀποκειμένων ἤδη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης.

Κατὰ τὸ 1947 μετέσχεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν», καί, εἴτε ὡς μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς εἴτε ὡς τακτικὸς συνεργάτης, συνέβαλεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ποιοτικὴν τῶν συγκροτήσεων. Διὰ τῶν ἑννέα τόμων τοῦ περιοδικοῦ διήκει ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν Ἀνεκδότων Ἐκκλησιαστικῶν Ἐγγράφων του, διακρινομένη διὰ τε τὴν ἀκριβείαν τῆς ἐκδόσεως καὶ τὴν πληρότητα τῶν σχολίων, ὡς καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγνώστων στοιχείων, τὰ ὁποῖα παρέχει εἰς τὴν ἔρευναν. Ἡ δημοσίευσίς αὕτη τῶν Ἀνεκδότων Ἐκκλησιαστικῶν Ἐγγράφων τῷ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συλλέξῃ πλούσιον ὑλικόν, βάσει τοῦ ὁποίου ἠτοίμαζε εὐρύτεραν μελέτην περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὃ ἐπελθὼν ὁμως θάνατος δὲν τῷ ἐπέτρεψε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του.

Μετὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1950, ὅτε ἐπληρώθη ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Κρήτης, εἰς τὴν ὁποίαν εὐλόγως ἀπέβλεπεν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἔδραν του, ἔνθα ἔζησεν ἐν μόχθῳ καὶ πικρίᾳ μέχρι τοῦ θανάτου του.

***

Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων Εὐμένιος ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως μία ἀπὸ τὰς πλέον ἐκπρεπεῖς ἐκκλησιαστικὰς μορφὰς τῆς Κρήτης. Ποιμὴν καλός, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς προόδου, ἐπιστήμων ἐργατικὸς καὶ σεμνός, σύντροφος στενὸς τῆς πενίας καὶ τραχὺς πολέμιος τῆς ἰδιοτελείας καὶ τοῦ ψεύδους, παρέσχε μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον του ἀκτινοβόλον πρότυπον ἱεράρχου. «*Ἐάν τις τολμᾷ*», γράφει ἰδιοχείρως εἰς ἓν σημείωμά του εὐρεθὲν εἰς τὰ κατάλοιπά του, «*καὶ ἐγὼ δύναμαι μετὰ θάρρους καὶ ἐν συνειδήσει νὰ εἶπω, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1912 ὑπηρετῶ τὴν τοπικὴν μας Ἐκκλησίαν καὶ κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἀνταπεκρίθην πρὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην διακονίαν μου σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δέ, διότι ἐκ φόβου Θεοῦ καὶ κατὰ πεποίθησιν ἠκολούθησα σιάσει ὑπεράνω πολιτικῶν συγκρούσεων καὶ ἀνωτέραν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων... Δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἐφιλοδόχησα ποτὲ τὸ ἀξίωμα ὡς σκοπόν, ἀλλ' ὡς μέσον ἵνα πραγματοποιήσω ἰδανικόν: τὴν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου διακονίαν μου τῇ χάριτι τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἀνθρωπίνως ἀνεπαίσχυντος...*». Μὲ τὴν νυκτικὴν αὐτὴν ἐξομολόγησιν διαγράφεται σαφῶς ἡ μορφή τοῦ ἀειμνήστου Ἱεράρχου — σεμνῆ, εἰρηνικῆ καὶ ἀνεπαίσχυντος, ὡς βυζαντινὴ ἀγιογραφία.

Μ. Γ. ΠΑΡΛΑΜΑΣ

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

Η ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Κατά την Ε' ετήσιαν Γενικήν Συνέλευσιν τῶν ἐταίρων, τῇ 22^α Ἰανουαρίου 1956, ἐνεκρίθη ὁ ἀπολογισμὸς τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ 1955, ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1956 καὶ ἐξελέγη νέον Διοικητικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον συνεκροτήθη ὡς ἀκολούθως: Ν. Πλάτων, Πρόεδρος, Σ. Ἀλεξίου, Γραμματεὺς, Μελ. Κοκκινάκης, Ταμίας, καὶ Κ. Καλοκύρης, Ι. Παπανικολάου, Σ. Σπανάκης καὶ Μαρία Πετράκη, Σύμβουλοι. Τὰ πεπραγμένα τοῦ Δ. Σ. κατὰ τὸ 1955 περιλαμβάνονται εἰς τὴν κατωτέρω κατὰ τὴν Γεν. Συνέλευσιν ἀναγνωσθεῖσαν ἔκθεσιν.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Δ. Σ. ΤΗΣ Ε.Κ.Ι.Μ. ΚΑΤΑ ΤΟ 1955

Τέταρτον ἔτος παρήλθεν, ἀφ' ἧς ἤρχισε νὰ λειτουργῇ ἡ Ἐταιρία μας. Ἀπολογιζόμενοι ἤδη τὰ πεπραγμένα τοῦ τελευταίου ἔτους παρατηροῦμεν γενικῶς, ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνετελέσθη ἔργον ἀξιόλογον. Καὶ μόνον ἡ μικρὰ νάοσχημος αἴθουσα τοῦ Ἰστ. Μουσείου, ἐν τῇ θόλῃ τῆς ὁπίας ἐνετειχίσθησαν αἱ ἐκ Καστελλίου Πεδιάδος τοιχογραφίαι, ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποτελέσῃ, καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς ἐκτέλεσις, ἀφορμὴν ὑπερηφανείας. Εἰς ὅσους, ἐν τούτοις, θὰ ἤθελον νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος θράσιν τῆς Ἐταιρίας ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ταύτην τῶν προηγουμένων ἐτῶν καὶ θὰ συνεπέβαινον ὅτι ὑπῆρξε πενιχρά, ἔχομεν νὰ παράσχωμεν μίαν ἐδλογον, νομίζομεν, ἐξήγησιν. Μεσοῦντος τοῦ 1955, τὸ Δ. Σ. ἐπιδιώκον τοὺς γενικωτέρους σκοποὺς, οἵτινες ἐτάχθησαν ἐν τῇ Καταστατικῇ, ἔκρινεν ἐπιβεβλημένον νὰ ἀναλάβῃ, δαπάνη καὶ μερίμνη τῆς Ἐταιρίας, τὴν ἀποκατάστασιν ἀφ' ἐνός καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀξιοποίησιν ἀφ' ἐτέρου μνημείου περικλειοῦς ὄσον καὶ ἀναξιοπαθοῦντος, τοῦ ἐν τῇ πόλει μας μεσαιωνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ἐν ὄψει τοῦ ἔργου τούτου, ἵνα ἐν καιρῷ εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν ἀπαιτούμενην μεγάλην δαπάνην, περισετείλαμεν, κατὰ τὸ εἶδος, τὴν διάθεσιν τῶν οἰκονομικῶν μας πόρων, συνεπῶς δὲ καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς Ἐταιρίας. Δὲν πρέπει, πρὸς ταῦτα, νὰ νομισθῇ ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦτον παρῆλθον τὰ ὑπὸ τῆς περυσινής Γενικῆς Συνελεύσεως προγεγραμμένα. Ταῦτα οὐσιωδῶς ἐξετελέσθησαν. Ἐξάρισιν ἀποτελεῖ ὁ τομεὺς τῶν Ἐκδόσεων, περὶ ὧν ἔχετε πρὸ ἔτους ψηφίσει ἐιδικὸν Κανονισμόν καὶ ἰδιαίτερον ἐν τῇ προϋπολογισμῶν κοινὸν βύλιον. Ἀλλὰ τὸ κενὸν τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς ἡμᾶς, πάσας τὰς ἀναγκαίας προσπάθειάς καταβαλόντας, ἀλλ' εἰς τὸ ἀπλοῦν γεγονός, ὅτι δὲν ὑπεβλήθησαν εἰσέτι ἐργασίαι πρὸς ἔκδοσιν.

Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἐξήγησιν προβαίνομεν εἰς τὴν κατ' εἶδος ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ 1955.

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ. Τοῦτο ἐλειτούργησεν, ὡς καὶ κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐφορίας καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐντεταλμένου μέλους αὐτῆς κ. Ἀ. Καλοκαιριοῦ. Εἰς τὸ προσωπικὸν δὲν ἐγένετο οὐδεμίαν μεταβολή. Ἡ Ἐπιμελήτρια κ. Ἀναστασία Πλάτωνος, παραλλήλως πρὸς τὰ καθήκοντα

της θέσεώς της, ἐσυνέχισε τὴν ἀποδελτίωσιν τῶν τοπωνυμικῶν πινάκων καὶ συμπλήρωσε μέχρι τοῦδε 12.000 περίπου δελτία, ἐταξινόμησε δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδροκλῆ Ἐκνουδίδου δωρηθέν πρὸς τὸ Μουσεῖον πολύτιμον καὶ ὀγκῶδες Ἀρχεῖον τοῦ Στεφάνου Ἐκνουδίδου.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας, ἐπιμελεῖα τοῦ κ. Καλοκαιρινοῦ, ἐδελτιώθη σημαντικῶς ἡ ἐκθεσις τῶν Μουσικῶν Συλλογῶν, ἰδιαίτερος δὲ ἀξιολογητικῶς εἶναι ἡ ἐπὶ σχεδίου τοῦ κ. Κ. Λασιθιωτάκη διαρρυθμισίς μικρᾶς αἰθούσης εἰς ναῦσκον καὶ ἡ ἐντελίσις εἰς τὸν θόλον αὐτοῦ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Παναγίας τῆς Καρθιώτισσας — ἔργον τεχνικῶς δυσχερέστατον, ὀφειλόμενον εἰς τὸν κ. Ζαχαρίαν Κανάκη, ἀρχιτεχνίτην τοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου.

Εἰδικώτερον διὰ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ Μουσεῖον μνημονεύομεν τὰ ἀκόλουθα:

1. Μουσικαὶ καὶ Συλλογαί. 81 ἀντικείμενα (ἀριθ. Καταλ. 1288-1368) ἐπλούτισαν τὰς συλλογὰς τοῦ Μουσείου. Ἐκ τῶν 51 τῆς Λαογραφ. Συλλογῆς 10 προήλθον ἐκ δωρεᾶς καὶ 41 ἀγορᾶς τὰ ὑπόλοιπα. Ἐκ τῶν 22 τῆς Βυζαντινῆς - Μεσαιωνικῆς Συλλογῆς 6 ἐκ δωρεᾶς, 13 δι' ἀγορᾶς καὶ 3 διὰ περισυλλογῆς. Ἐκ τῶν 8 τοῦ Ἱστορ. Τμήματος 1 ἐκ δωρεᾶς καὶ 7 δι' ἀγορᾶς τὰ ὑπόλοιπα. Αἱ δωρεαὶ ὀφείλονται εἰς τοὺς: τὴν Α. Β. Γ. Πρίγκηπα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον, Κας Σαφῶ Διαμαντοπούλου, Εὖαν Χατζάκη, Ἀνδρομάχην Πουλιανῆν, Λιλίκαν Ἀναστασάκη καὶ Κουρ Στυλιανὸν Γιαμαλάκη, Ἰωάννην Ἀλεξάκη, Singlair Hood, Κ. Σφακιανῆν, Ἡρακλ. Κουδάκη καὶ Γ. Καραγιάννην. Διὰ τὰ ἀγορασθέντα ἐδαπανήθη τὸ ποσὸν τῶν δρ. 12.776.

2. Βιβλιοθήκη. 128 τόμοι καὶ φυλλάδια εἰσῆλθον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Μουσείου, ἅπαντα ἐκ δωρεῶν, ὧν σημαντικώτεραι εἶναι αἱ ἐξῆς: τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν (31 τόμοι), τοῦ Α. Γ. Καλοκαιρινοῦ (34), τῆς Ἀγγῆς Ἐσνάκη (23), τοῦ Ἀνδρ. Ἐκνουδίδου (10) καὶ τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου (8).

3. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον. Σημαντικώτατον ἀπόκτημα τοῦ Ἀρχείου εἶναι τὰ κατάλοιπα τοῦ Στεφάνου Ἐκνουδίδου, συνιστάμενα εἰς 769 χειρογράφων, ἐντύπων, φωτοτυπιῶν καὶ ἐπιστολῶν. Ἡ ἀπόκτησις ὀφείλεται εἰς τὸν θεσμόν διὰ τὴν Ἑταιρίαν ζῆλον καὶ τὸν ἀδιάπτωτον πρὸς τὴν μνήμην τοῦ θεοῦ του σεβασμὸν τοῦ ἐταίρου κ. Ἀνδροκλῆ Ἐκνουδίδου. Ταῦτα κατεγράφησαν εἰς εἰδικὸν κατάλογον, ἐταξινόμηθησαν δὲ καὶ ἀπετέθησαν εἰς ἐπὶ τούτῳ ἀγορασθεῖσαν ἀρχειοθήκην. Ἐκτὸς τούτων εἰσῆλθον εἰς τὸ Ἀρχεῖον 27 ἱστορικὰ ἔγγραφα καὶ φωτοτυπία, 43 ὧν 22, ἀφορῶντα εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐδωρήθησαν ὑπὸ τῆς Κας Ἐλένης Ἀναγνωστοπούλου, συζύγου τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας.

Ἄλλ' ἰδιαίτερος συγκινητικὸν καὶ ἀπροσδόκητον ὑπῆρξεν ἕν ἄλλο ἀπόκτημα τοῦ Ἀρχείου. Ὁ Πρόεδρος κ. Ε. Τσουδερός, ἐν τῇ ἀργύρῳ μερίμνῃ του διὰ τὴν προκοπὴν τῆς Ἑταιρίας, κατὰ τὸ τελευταῖον ταξίδιον του εἰς Ἀμερικὴν ἀνεκάλυψεν εἰς χεῖρας δικακεκριμένου ἡμογενοῦς, τοῦ ἐν Washington διπλωματικοῦ ὑπαλλήλου κ. Χαριλάου Παγουδάκη, κινηματογραφικὴν ταινίαν περιέχουσαν τὴν κατὰ τὸ 1932 ἐπίσκεψιν τοῦ Ἑλευθερίου Βενιζέλου εἰς τὴν ἑλληνικωτάτην πόλιν τῆς Τάρπον Σπρίνγς τῆς Φλωρίδος, πλοσίαν ἀποικίαν τῶν σπογγαλιέων μας. Ἀφοῦ πρῶτον ἀνέπτυξεν εἰς τὸν κάτοχον τῆς πολυτίμου ταύτης ταινίας τὸ ἔργον καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρίας μας, μᾶς ὑπέδειξε δι' ἐπιστολῆς νὰ τὴν ζητήσωμεν. Ὁ εὐγενὴς κάτοχος λίαν προθύμως τὴν ἀπέστειλε μετὰ μακρᾶς συνοδευτικῆς ἐπιστολῆς, εὐρίσκεται δὲ νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον — σπάνιον ὄσον καὶ συγκινητικόν, ὡς ἐλέχθη, ἀπόκτημα τοῦ Ἀρχείου του.

4. Κίνησις Ἐπισκεπτῶν. Παρητηρήθη μικρὰ ἐλάττωσις τοῦ συνολι-

κοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισκεπτῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν τοῦ προηγούμενου ἔτους (5627 ἔναντι 6062). Ἐκ τῶν ἐπισκεπτῶν 3089 ἦσαν Ἕλληνες, οἱ λοιποὶ δὲ 2538 ξένοι. Οἱ ἐπὶ πληρωμῇ εἰσιτηρίου ἀνήλθον εἰς 3793 (ἔναντι 3775 τοῦ προηγούμενου ἔτους). Θὰ ἀνέμενε τις ὅτι ἡ ζωηροτάτη ἐν τῇ πόλει μας κίνησις τῶν ξένων θὰ συνετέλει εἰς πολλῶν μείζονα αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπὶ πληρωμῇ ἐπισκεπτῶν. Δὲν συνέβη ὅμως τοῦτο, διότι πᾶσαι αἱ προσπάθειαι ἡμῶν παρὰ τοῖς ἀρμοδίοις πρὸς βιευκόλυνσιν τῆς ἐπισκέψεως τῶν μεγάλων καραδωνίων ἀπέβησαν ἄκαρποι. Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου ἀκριβῶς τούτου ἐπιστώμεν τὴν προσοχὴν τῆς ἐφορείας καὶ τοῦ ἐκλεγχομένου μετ' ὀλίγον Δ. Συμβουλίου.

5. Ἐν τῷ πα Μουσείου. Κατὰ τὸν Ἰούνιον ἐκυκλοφόρησεν ἡ γαλλικὴ ἐκδοσις τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ Μουσείου. Ἐξετυπώθη ἐπίσημῃ εἰς 5.000 ἀντίτυπα εἰκονογραφημένοι διαφημιστικὸν φυλλάδιον, μὲ συνοπτικὴν περιγραφὴν καὶ ἀξιολόγησιν τῶν συλλογῶν ὡς καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἐδίδοτο δωρεάν εἰς τὰ διάφορα τουριστικὰ γραφεῖα, πρακτορεῖα, ξενοδοχεῖα κ.λ.

6. Οἰκονομικὴ διαχείρισις. Τὸ σύνολον τῶν εἰσπραξέων τοῦ Μουσείου ἀνήλθεν εἰς 19.967,25 δρ. ἔναντι 20.105,25 τοῦ προηγ. ἔτους. Ἐκ τούτων 11.379, ἐξ εἰσιτηρίων, 868 ἐκ ἐπιστολικῶν δελταρίων, 3.373,50 ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν Ὁδηγῶν καὶ 4.346,75 ἐκ τῆς πωλήσεως ἀντικειμένων τοῦ Πρατηρίου Δειγμάτων Λαϊκῆς Τέχνης.

Καὶ δύναται μὲν ἡ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Μουσείῳ κατάστασις νὰ κριθῇ γενικῶς ὡς λίαν ἱκανοποιητικὴ, εἰδικῶς ὅμως εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα πρέπει νὰ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχὴ ὑμῶν ἐπὶ τοῦ ἐξῆς. Τὰ διὰ τὸ Μουσεῖον ἔσοδα τῆς Ἑταιρίας ἀνήλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν 79.468,25 δρ. Τὰ ἐξ αὐτοῦ ἔσοδα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, εἰς τὸ ποσὸν τῶν δρ. 19.967,25. Ἡ διαφορά δηλαδὴ ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Μουσείου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μεγάλη, ἡ μείωσις δὲ ταύτης καθ' οἷονδῆποτε τρόπον πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδιαίτερης μερίμνης.

Β'. ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ. Καθ' ἃ ἐτονίσθη ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας ἐκθέσεως, ἡ πρόνοια διὰ τὴν προσεχῆ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Μάρκου δὲν ἐπέστρεψε τὴν καταπάνησιν τῆς Ἑταιρίας εἰς ἔργα δευτερεύοντα, εἰ μὴ εἰς περιπτώσεις ἀμέσου ἀνάγκης. Ἐκρίθη πράγματι ὅτι θὰ ἦτο ὀχι φρόνιμον ἔργον ἡ διασπορά τῶν πόρων τῆς Ἑταιρίας εἰς ἀποκαταστάσεις μνημείων μικρᾶς σημασίας, καθ' ὃν χρόνον ἐντὸς τῆς πόλεως βαινοπαθεῖ καὶ κινδυνεύει μνημεῖον περιφανές, ἡ προστασία τοῦ ὁποῖου προβάλλεται πάντοτε ὡς ἐπιτακτικὸν καθήκον εἰς πάντα διὰ τὰ μνημεῖα ἐνδιαφερόμενον, ἰδιαίτερα δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν Ἑταιρίαν. Ἐκτὸς τούτου ἡ σκέψις, ὅτι τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀποκαθιστάμενον εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν θὰ ἠδύνατο συγχρόνως καταλλήλως καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς βλάβης διαρρυθμιζόμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς χῶρος πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν συγκεντρώσεων ἀντάξιον πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ὥθησε τὸ Δ. Σ. εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς σχετικῆς πρωτοβουλίας. Ἰπεβλήθη οὕτω αἰτήσις πρὸς τὸν Δῆμον Ἡρακλείου, ἐγένοντο μακρὰ συζητήσεις, περὶ ὧν πολλὰ καὶ εἰς τὸν ἐγχώριον τύπον ἐδημοσιεύθησαν, καὶ τέλος κατηρτίσθη σχέδιον συμβάσεως, διὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὁποῖου θὰ ζητηθῇ μετ' ὀλίγον παρ' ὑμῶν νὰ παράσχετε ἐξουσιοδότησιν εἰς τὸ νέον Δ. Συμβούλιον. Ὁ χρόνος τῆς ἀποκαταστάσεως προβλέπεται τριετής, ἡ δὲ δαπάνη οὐχὶ ἐλάττων τῶν 400.000 δρ.

Παρὰ τὸ βῆρος τῆς ὑποχρέωσος ταύτης, τὴν ὁποῖαν, μὲ τὴν ἐγκρισίν σας, πρόκειται νὰ ἀναλάβῃ ἡ Ἑταιρία, τὸ Δ. Σ. δὲν ἀπέστρεψε ν' ἀνταποκριθῇ εἰς ἄλλας ἀμέσους ἀνάγκας τῶν ἐν Κρήτῃ μνημείων. Οὕτω δαπάναις τῆς Ἑταιρίας, ἐπι-

μελεία δὲ τῶν κ. Κ. Καλοκύρη καὶ Ζ. Κανάκη, ἐστερεώθη ἐν τῇ πόλει τῆς Ρεθύμνης ὠραίος ἐνετικὸς πυλὼν, ὃ ὁποῖος ἄλλως θὰ κατηδαίριζετο ὡς κριθεὶς ἐτοῖμορροπος. Ἐπίσης κατόπιν πληροφοριῶν περιελευσῶν εἰς ἡμᾶς, ὃ κ. Καλοκύρης δαπάναις τῆς Ἑταιρίας μετέβη εἰς Σπηλιὰ Κισσαμου καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ κ. Ζ. Κανάκη ἔκαμεν ἐναρξιν ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐκεῖ εὕρισκομένου βυζαντινοῦ καταγράφου ναοῦ τοῦ Ἰάου αἰῶνος, ἐνταῦθα τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ὁποῖου ἀνήκουν εἰς τὰ καλύτερα δείγματα τῆς ἐν Κρήτῃ ἀγιογραφίας. Τὴν δαπάνην τῆς περαιτέρω ἀποκαταστάσεως ἐπέσθη ἤδη καὶ ἀνέλαβεν ἡ Κοινότης Σπηλιάς. Οὕτω χάρις εἰς τὴν Ἑταιρίαν — κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἀρμοδίου ἐκπροσώπου τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας — προσετέθη εἰς τὸν κατάλογον τῶν τοιχογραφημένων ναῶν τῆς Κρήτης μνημεῖον μέχρι τοῦδε ἀγνωστον τῇ ἐπιστήμῃ καὶ συγχρόνως λίαν ἀξιόλογον.

Ὡς πρὸς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων, τοῦ ὁποῖου ἡ στερέωσις, ἐτοιμορρόπου τότε ὄντος, ἐπετεύχθη πέρυσι δαπάναις τῆς Ἑταιρίας, ἐγένοντο πρὸς ἡμᾶς προτάσεις παρὰ τε τοῦ Ἐπιμελητοῦ Βυζ. Ἀρχαιοτήτων καὶ τοῦ Ἰστορικοῦ Παιδείας νὰ ἀναλάβωμεν τὴν δαπάνην τῆς ἀπαλλοτριώσεώς του, ἀνήκοντος εἰς ἰδιωτὴν, δυστυχῶς ὁμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνουσι ἀποδεκταὶ λόγῳ τῆς ἤδη ἀνελημμένης ὑποχρεώσεως διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Γ'. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ - ΕΚΔΟΣΕΙΣ. Κατὰ τὸν Ἐανθουδίδειον Ἀπογραφικὸν Διαγωνισμὸν τοῦ π. ἔ. ὑπὸ τῆς πρὸς τοῦτο συσταθείσης ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. Ι. Παπανικολάου, Σ. Ἀλεξίου καὶ Εὐρ. Τζωρτζακάκη ἐβραβεύθη ἡ πραγματεία τοῦ κ. Παντελεῖ Π. Βαθουλέ ὑπὸ τὸν τίτλον «Παρατηρήματα» περιλαμβάνουσα ὕλικὸν συλλεγὸν μὲν ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Σελίνου, ἀφορῶν δὲ εἰς τοὺς περὶ τὸν Γάμον, τὰς ἑορτάς, τοὺς μῆνας καὶ ποικίλλας ἄλλας περιπτώσεις παρατηρουμένους ὑπὸ τοῦ λαοῦ οἰωνούς. Ὁ γόνιμος οὗτος Διαγωνισμὸς, καθὼς ἐδήλωσεν πρὸς ἡμᾶς ὁ χορηγὸς κ. Ἀνδ. Ἐανθουδίδης, θέλει προκηρυχθῆ καὶ κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος.

Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Καταστατικοῦ τὸ Δ. Σ. παρέσχεν ὕλικὴν ἐνίσχυσιν ἐκ δρ. 2.500 ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν κ. Κ. Καλοκύρη διὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς διδακτορικῆς αὐτοῦ διατριβῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Εἰκονογραφικὸς τύπος τῆς Γεννήσεως εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην τῆς Ἑλλάδος», ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν κ. Στ. Σπανάκη πρὸς ἐμφάνισιν τοῦ Δ' τόμου τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένων Μνημείων τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας.

Ὡς πρὸς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου κ.λ., περὶ ὧν ἐψηφίσθη ὑφ' ἡμῶν πέρυσιν εἰδικὸς Κανονισμὸς καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸν Προϋπολογισμὸν κοινῶν ἐκ δρ. 30.000, τὸ μόνον βέβαιον καὶ ἐξαιρετικῶς εὐχάριστον, τὸ ὁποῖον ἐχομεν νὰ ἀνακοινώσωμεν, εἶναι ὅτι ὃ κ. Μ. Μανούσκακας ἠτοίμασε κριτικὴν ἐκδοσιν τοῦ «Ροζολίνου», ἡ ὁποία, ὡς ἐδήλωσεν εἰς πρόσφατον ἐπιστολὴν του, θὰ ἐκδοθῆ ὡς πρώτη εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος. Ἐχουν ὑποκαθεθῆ ἐπίσης συνεργασίαν εἰς τὰς ἐκδόσεις ταύτας — οὐχὶ ὁμως ἀκριβῶς καθορισμένην — καὶ οἱ κ. Α. Πολίτης, Μ. Κριαρᾶς καὶ Σ. Ἀλεξίου. Ζωηρὰ εἶναι πάντοτε ἡ προσδοκία καὶ ἀκράβαντος ἡ βεβαιότης ὅτι ἡ ὑπὸ τοιούτων συνεργειῶν ἐκδοσις τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου θέλει ἀποδῆ μνημειώδης, δι' ὃ καὶ πρέπει πᾶσι θυσίαν νὰ ἐνταθῆ ἡ σχετικὴ προσπάθεια τῆς Ἑταιρίας.

Σχετικῆ μετὰ τὴν ὑποδοθήσιν τῆς ἐκδόσεως κειμένων τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας καὶ Ἱστορίας εἶναι καὶ ἡ ἀγορὰ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας μηχανήματος προβολῆς μικροταινιῶν τύπου «KANGARO», ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ προμήθεια καὶ φωτοτυπιῶν σειρᾶς ἀνεκδότων ἱστορικῶν ἐγγράφων ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας. Τό

τέ μήχάνημα καί κί φωτοτυπία: διατίθενται ἤδη ὑπό τῆς Ἑταιρίας διὰ τοὺς εἰδικοὺς μαλετητάς.

Δ'. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΕΠΕΚΤΑΣΙΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ. Τὸ Α. Σ. ἔκρινεν ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ καταβληθῇ προσπάθεια περιουλογῆς τοῦ μουσικοῦ - λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς Κρήτης, τὸ ὅποιον, μὲ τὴν ὀρυκτικὴν εἰσβολὴν τοῦ ὀθνείου μουσικοῦ πολιτισμοῦ καί εἰς τὰ πλεόν ἀπόμειρα χωρία διὰ τοῦ ραδιοφώνου, νοθεύεται ἢ ἐξαφανίζεται μὲ ρυθμὸν ταχύν. Διὰ τὸν καταρτισμὸν ἐνὸς σαφοῦς καί ἐμπραγμάτου προγράμματος ἐζητήθη ἡ βοήθεια διαπρεποῦς συμπολίτου μουσικολόγου, τοῦ κ. Φοίβου Ἀνωγειανάκη, ὁ ὅποιος μὲ συγκινητικὴν προθυμίαν ἀπέστειλε μὲν ἐμπειριστατωμένον ὑπόμνημα, ἐνθα καθορίζονται ὁ τρόπος καί τὰ στάδια τῆς ἀπαιτουμένης ἐργασίας, ὑπεσχέθη δὲ ἀμέριστον τὴν συνεργασίαν του διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ἀναγκαίου ὄντος διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην μαγνητοφώνου, ὡς καί διὰ τὴν συλλογὴν, μεταγραφὴν, ταξινομήσιν καί ἐκδόσιν τοῦ συλλεγομένου ὕλικου. Ἡ ὅλη προσπάθεια διαγράφεται μακρὰ καί πολὺμοχθος, δὲν πρέπει ὁμως διὰ τοῦτο νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Ἀντιθέτως τὸ νέον Συμβούλιον πρέπει νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀρξάμενην ἤδη προεργασίαν, ἀποβλέπον εἰς τὴν σπουδαιότητα τοῦ σκοποῦ ἀλλὰ καί εἰς τὸ πολῦτιμον τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνωγειανάκη προσφερομένης, ὅπως ἀνιδιοτελῶς, συνεργασίας.

Ἄλλ' ἂν ἡ διάσωσις τοῦ μουσικοῦ πλοῦτου τῆς νήσου παρουσιάζεται δυσχερὴς καί, οὔτως εἰπεῖν, ἐν ἀπόπτῃ, ἡ Ἑταιρία δύναται καί πρέπει νὰ ἐπιδοθῇ ἀμέσως, κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος, εἰς τὴν περισυλλογὴν ἄλλης μορφῆς ὕλικου, διὰ τὸ ὅποιον μέχρι τοῦδε δὲν ἐπέδειξεν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον. Εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Στεφάνου Ξανθοῦδιδου μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ Ποιμενικοῦ Λεξιλογίου εὐρέθη χειρόγραφος λαμπρὰ μελέτη τοῦ ἐξ Ἀνωγειῶν δικηγόρου, πρὸ πολλοῦ ἀποθανόντος, Δημητρ. Χαϊρέτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Μελέτη περὶ τοῦ Ποιμενικοῦ Κύκλου τῆς Κρήτης». Τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ μνημονευομένων πραγμάτων, τῶν ὑπὸ τῶν ποιμένων χρησιμοποιοῦμένων, τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς κατασκευῆς, τὸ ἀρχαῖκόν τῆς ὀνομασίας των, τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ παρουσιάζουν ἀπὸ ἀπόψεως τῆς Ποιμενικῆς Οἰκονομίας, Ἱατρικῆς κ.λ., γυνόντων ἀμέσως ἔντονον τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα τῶν ἀντικειμένων τούτων περισυλλεγοῦν καί ἐκτεθοῦν εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μοσεῖον. Τὸ ἔργον δὲν παρουσιάζεται δυσχερὴς οὔτε οἰκονομικῶς δυσεπίτευκτον. Ἐπιτελοῦσα τοῦτο ἡ Ἑταιρία θέλει συμπληρώσῃ μὲ τὴν συστηματικὴν ἐκθεσιν τῶν Ποιμενικῶν Πραγμάτων τὸ Ποιμενικὸν Λεξιλόγιον τοῦ Ξανθοῦδιδου.

Ε'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. Ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον θὰ ἀκούσετε λεπτομερῆ σχετικὴν ἔκθεσιν τοῦ Ταμίου, θὰ ἐκθέσωμεν μόνον γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις. Χαρακτηριστικὸν τοῦ οἰκονομικοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶναι ἡ ἰσχνότης τῶν πραγματοποιηθέντων ἐσόδων καί ἐξόδων, θεωρουμένων ἐν σχέσει μὲ τὰ προϋπολογισθέντα τοιαῦτα. Καί ἡ μὲν ἰσχνότης τῶν ἐσόδων ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ καταβολὴν τῆς προϋπολογισθείσης εἰσφορᾶς τοῦ Δήμου Ἡρακλείου (ἐκ τῶν 30.000) εἰσπραχθεῖσαν μόνον 3.000). Οὕτω τὸ προβλεφθὲν ποσὸν τῶν 83.600 δραχμ. κατήλθεν εἰς δραχμ. 57.008,25. Ἡ δὲ ἰσχνότης τῶν ἐξόδων (111.257 ἔναντι τῶν προβλεφθέντων 197.000) ἀποδοτέα εἰς τὴν καταβληθεῖσαν φροντίδα περιστολῆς τῶν θηλαστικῶν ἐν ἔψει τῆς ἀναληφθείσης διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑποχρέωσης διὰ τὸν Νάον τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Παρουσιάζεται οὕτω περίσσειμα ἑπτάσιον περίπου τοῦ προβλεφθέντος (79.167,70 ἔναντι 20.036,45) παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν μείωσιν τῶν ἐσόδων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τὸ Δ. Σ. ἀπηυθύνθη πρὸς οἰκονομικὴν ἐνίσχυ-
σιν εἰς τὴν Διευθύνσιν Κρατικῶν Λαχείων καὶ εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος.
Καὶ παρὰ μὲν τῆς τελευταίας δὲν ἐλήφθη ἔτι ἀπάντησις. Παρὰ δὲ τῆς Διευθύν-
σεως Κρατικῶν Λαχείων ἐχορηγήθη ποσὸν ἔρχ. 75.000, μὴπω παραληφθέν, τὸ
ὁποῖον καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸν ἐφετεινὸν προϋπολογισμόν, κύριον γνώρισμα τοῦ
ὁποίου εἶναι, ὡς εἰκόσ, ὁ ὄγκος τῆς διὰ τὸν "Ἀγ. Μᾶρκον προβλεπομένης δαπάνης.

ΣΤ'. Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ. Ἐξελέγησαν καὶ, ἀποδεχθέν-
τα τὴν ἐκλογὴν των, ἐνεγράφησαν τακτικὰ μὲν μέλη 7 ἦτοι: οἱ Σταυράκης Θρα-
σύβουλος, Σταυριανᾶκης Δημ., Γραμματικᾶκης Ἄριστ., Περᾶκης Γεώργ., Ζαμπετά-
κης Ἐμμ., Τσαχᾶκης Νικ. καὶ Δουλακᾶκης Ματθαῖος. Ἄντεπιστέλλοντα δὲ 12,
ἦτοι: οἱ Γεώργιος Ζώρας, Raffaele Cantarella, Φ. Κακριδῆς, Ἄρ. Λογιᾶδης,
Β. Λαοῦρδης, Samuel Baud - boy, Α. Πολίτης, Φ. Μπουμπουλιδης, Γ. Μέγας,
Ἐμμ. Δουλγεράκης, Ν. Σηφᾶκης καὶ Ν. Παναγιωτάκης.

Ἄλλὰ τὴν ἐκ τῆς ἐπιρρώσεως ταύτης τῆς Ἑταιρίας μας ὑπὸ τοσοῦτων δια-
κεκριμένων μελῶν χαρὰν ἤλθε νὰ σκιάσῃ ὁ πρόσφατος — σύγχρονος σχεδόν — θά-
νατος δύο ἐκ τῶν πλέον πολυτίμων ἀντεπιστελλόντων μελῶν της, τοῦ Ἐπισκόπου
Λάμπης καὶ Σφακίων Εὐμενίου καὶ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Φαίδωνος Κουκουλέ.

Δὲν εἶναι βεβαίως τοῦ παρόντος νὰ ἐξάρωμεν τὸ καθόλου ἔργον τοῦ σοφοῦ
καὶ ἀγαθοῦ ἱεράρχου. Ἄλλὰ σκόπιμον εἶναι νὰ τονισθῇ ὅτι συνέβαλεν ὄσον ὀλίγοι
εἰς τὴν πρόσδον τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρίας. Εἰς τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν του ἀπὸ τοῦ
1915 ἐργασθεῖσαν Ἐπιτροπὴν περιουλογοῦ καὶ προστασίας τῶν μεσαιωνικῶν μνη-
μείων ὀφείλονται, κατὰ τὸ πλεῖστον, τὰ σχετικὰ ἐκθέματα τοῦ Ἱστορικοῦ Μου-
σείου. Οἱ μετασχόντες δ' ἐξ ἡμῶν εἰς τὴν περιουλογοῦ τῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σφα-
κίων ἐκθεμάτων τοῦ Μουσείου θὰ ἐνθυμούμεθα μετὰ ζηροτάτης συγκινήσεως τὰς
ἀνὰ τὰ ὄρη ταλαιπωρίας τοῦ φιλόστοργου Ἐπισκόπου ἐπιθυμοῦντος, ἐπὶ θυσίᾳ καὶ
τῆς τελευταίας ἰκμάδος τῶν δυνάμεών του, νὰ συμβῆλῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς πο-
λυμόχθου καὶ ὠραίας ἐκείνης ἐξορμήσεως. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐξ Ἄμαρίου πλουσία καὶ
πολύτιμος συλλογὴ ἱερῶν ἀμφίων, βιβλίων κ.λ.π. συναρῶν ἀντικειμένων δὲν θὰ ἦτο
ἴσως τῶρα ἐκτεθειμένη εἰς τὴν Βυζαντινὴν - Μεσαιωνικὴν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου,
ἂν τὸ κύριος τοῦ πολυκλαύστου Ἐπισκόπου δὲν διετίθετο ἀμέριτον πρὸς ἐνίσχυ-
σιν τῆς Ἑταιρίας. Εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, μέγα τὸ πένθος ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἀδοκίτῳ
ἀπωλείᾳ ἀναλογιζομένην ἐπὶ πλεόν τὸν καλὸν ποιμένα, τὸν σεμνὸν ἐπιστήμονα καὶ
τὸν ἄριστον φίλον, ὁ ὁποῖος ἐν ἄκρᾳ πενίᾳ μετέλλαξε τὸν βίον καί, συνοδευό-
μενος ὑπ' ὀλιγίστων φίλων, ἐτάφη ἐν μέσῳ τῶν ἐρεϊκῶν καὶ τῶν θάμνων ἐνὸς σπα-
νίως ἐνοχλουμένου νεκροταφείου.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ Φαίδωνος Κουκουλέ τὴν συμπαράστασιν ἠσθάνθη πάντοτε στορ-
γικῆν ἡ Ἑταιρία μας. Ἰθὺνον μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, κατ' ἐπανάλη-
ψιν συνηγόρησεν ἐν αὐτῇ διὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν μας ἐνίσχυσιν, οὐκ ὀλί-
γοι δὲ γενικῶς συνέβαλε διὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐμπέδωσιν τῆς εὐεργετικῆς ἐκείνης
ὑπὲρ ἡμῶν ἀτιμοσφαίρας, ἡ ὁποία τόσον πολὺ εὐνοεῖ τὴν καλλιέργειαν καὶ καρπο-
φορίαν τῶν προσπαθειῶν μας.

Μ. Γ. ΠΑΡΛΑΜΑΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1955.

Ἐχει ἐδραιωθῆ πλέον ἡ πίσυς ὅτι ἕκαστον παρερχόμενον ἔτος θὰ φέρη νέους καὶ μεγάλους θησαυροὺς ἀρχαιοτήτων, ἐρχομένους εἰς φῶς ὑπὸ τῆς τύχης ἢ διὰ τῆς ἀνασκαφικῆς σκαπάνης. Ὅμως τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τοῦ λήξαντος ἔτους ὑπερέβαλον πᾶσαν προσδοκίαν. Ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ ἄλλου περισυνελέγησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὰ Μουσεῖα καὶ τὰς Συλλογὰς ἀφθονα εὐρήματα ἀναγόμενα εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου, τὸ ὁποῖον μεταπολεμικῶς ἐδιπλασιάσθη, ἀποδεικνύεται νῦν ἀνεπαρκὲς διὰ τὰ περιλάβη τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐρχομένων καθημερινῶς εἰς φῶς ἀρχαιοτήτων καὶ δέον τὸ ταχύτερον νὰ ἀντιμετωπισθῆ τὸ ζήτημα τῆς περαιτέρω ἐπεκτάσεώς του.

Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου δὲν ἐσυνεχίσθησαν. Διὰ μικροῦ σχετικῶς ποσοῦ κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἐξασφαλισθῆ ὁ ἔναντι τοῦ Μουσείου χώρος τοῦ Ἐνετικῆς προμαχῶνος, ὅπου πρόκειται νὰ γίνῃ παράρτημα τοῦ Μουσείου διὰ τὴν στέγασιν δευτερευόντων γλυπτῶν καὶ τῆς συλλογῆς τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὄλικου· εἰς τὸν αὐτὸν χώρον πρόκειται νὰ οἰκοδομηθῆ αἶθουσα κατάλληλος δι' ἐπιστημονικὰ διαλέξεις καὶ ἐργασίας. Ἦδη ἐγένοντο τὰ προπαρασκευαστικὰ χωματουργικὰ ἔργα.

Αἱ ἐργασίαι ἐκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐσυνεχίσθησαν μὲ τὴν βελτίωσιν τῆς τουριστικῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν διοργανώσιν τῆς ἐπιστημονικῆς. Εἰς τὴν πρώην συνεπληρώθη ἡ ἐκθεσις τῶν μικροτεχνιμάτων καὶ ὀργανώθη τὸ τμήμα τῆς ἀρχαῖκῆς ἑλληνικῆς μικροπλαστικῆς καὶ μεταλλοτεχνίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς, ἑλληνιστικῆς καὶ ἑλληνορωμαϊκῆς πλαστικῆς καὶ κεραμικῆς. Νέα γλυπτὰ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς αἰθούσας τῶν γλυπτῶν. Πολλὰ ἀγγεῖα ἀπεκατεστάθησαν ζωγραφικῶς ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη, ὁ δὲ νεαρὸς καλλιτέχνης Κωνστ. Πετράκης συνεπλήρωσε καὶ ἀπεκατέστησε τινὰς τῶν ἀσπίδων τοῦ Ἰδαίου Ἄνιρου. Ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Μουσείου Ζαχαρίας Κανάκης, ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ του Ἰωάννου Μεραμβελλιωτάκη, συνεκόλλησε μέγα πλῆθος ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν. Διὰ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ξένων σχολῶν εἰργάσθησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἄλλοι τεχνίται, συγκολλήσαντες πολλὰς ἑκατοντάδας ἀγγείων, πίθων, σαρκοφάγων. Τὸ Ἰνστιτούτον Ἀποκαταστάσεων τῆς Ρώμης καὶ ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διέθεσαν τοὺς πεπειραμένους τεχνίτας τῶν Ἀλῆν Καραβέλα καὶ Φράγκα Καλόρι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μινωϊκῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῆς περιφήμου τοιχογραφημένης σαρκοφάγου τῆς Ἁγίας Γριάδος. Οὕτω κατέστη δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῆ θαυμασίως καὶ νὰ ἐκτεθῆ καὶ ἡ ἰσχυρῶς βλαβείσα κατὰ τὸν πόλεμον τοιχογραφία τῆς Ταυρομαχίας ἐκ Κνωσοῦ καὶ νὰ καθαρισθοῦν τρεῖς πλευραὶ τῆς ὡς ἄνω σαρκοφάγου. Ἠρχισεν ἐκ παραλλήλου ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἀνασύνθεσις τῆς τοιχογραφίας τοῦ Βωμοῦ μὲ τὰ Ἄνθη ἐξ Ἀμισσοῦ.

Τὰ βοηθητικὰ μέσα διὰ τοὺς ἐπισκέπτας (πινακίδες ἐπεξηγηματικαί, φωτογραφία, ἐγχρωμοὶ ἀναπαραστάσεις) ηὐξήθησαν καὶ ἐξεδόθη, εἰς τὴν ἀγγλικὴν κατ' ἀρχάς, ὁ εἰκονογραφημένος Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἐπεξηγῶν τὸ τουριστικὸν τμήμα τοῦ Μουσείου.

ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου ὁ Ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου κ. Στυλ. Ἀλεξίου ὀργάνωσε κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος τὴν Ἐπιστημονικὴν Συλλογὴν εἰς τὰς ἐξ δι' αὐτὴν προοριζομένας αἰθούσας, ἧτις οὕτω κατέστη πολυ-

τιμότερον βοήθημα διὰ τοὺς ἐπιστημονικῶς ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ Μουσείου ἐργαζομένους. Ταυτοχρόνως ἤρχισεν ἡ ὀργάνωσις τῶν ἀποθηκῶν καὶ κατεσκευάσθησαν εἰδικαὶ θήκαι διὰ τὰ πολυαριθμοῦς ὁμάδας τῶν ἀρχαιοτήτων τὰ τεμάχια τῶν τοιχογραφιῶν διεφυλάχθησαν συστηματικῶς.

Τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, μερίμνη πάντοτε τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν καὶ ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νέων προσκτημάτων, διαφωτισόντων τὴν βυζαντινὴν, ἐνετικὴν, παλαιοτουρκικὴν ἱστορίαν καὶ συμπληρούντων τὴν εἰκόνα τῆς κρητικῆς λαϊκῆς τέχνης. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐτησίαν ἐκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς Ἐταιρίας.

Ἀπὸ τὰ Τοπικὰ Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς ἡ Συλλογὴ Ἱεραπέτρας διοργανώθη ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ νέον δι' αὐτὴν διατεθὲν ὑπὸ τοῦ Δήμου κτήριον διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη. Ἦρχισεν ἐπίσης ἡ τακτοποίησις τῆς Συλλογῆς Ἀγίου Νικολάου, διὰ τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ὑπάρχει εἰσέτι κατάλληλον κτήριο. Τῆς Συλλογῆς Νεαπόλεως μελετᾶται ἡ στέγασις εἰς νέον κτήριο τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ οἰκοδομηθῇ ὁ Δήμος Νεαπόλεως. Ἐκ τῶν δύο μικρῶν Μουσείων τῆς Δυτικῆς Κρήτης τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης, ἀνοικτὸν πλεόν καθημερινῶς εἰς τὸ Κοινόν, ἐπλουτίσθη διὰ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν Γουλεδιανῶν καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τυχαίων εὐρημάτων. Εἰς ὅχι καλὴν κατάστασιν εὐρίσκειται τὸ Μουσεῖον Χανίων εἰς τὸ μικρὸν μουσουλμανικὸν τέμενος ἔνθα στεγάζεται λόγῳ τῆς μεγάλης ὑγρασίας τὴν ὁποῖαν δημιουργεῖ ἡ γειννίσις τῆς θαλάσσης. Προπαρασκευάζεται νῦν ἡ στέγασις τοῦ Μουσείου τούτου εἰς τὸν μεγάλον Ναὸν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ὅστις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ ἀποκατασταθῇ ὡς μνημεῖον καὶ θὰ διαρρυθμισθῇ ὡς Μουσεῖον. Ἡ Συλλογὴ Κισάμου ἐπανήλθεν εἰς τὸ παλαιὸν τῆς οἰκημα ὁπόθεν εἶχεν ἐκιοπισθῆ, Χρειαζεται ὁμως νῦν νὰ ἀναδιοργανωθῇ καὶ νὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὴν ἐπαύξησιν τῆς.

Ἰδιαιτέρως σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων, αἵτινες ἐσυνέχισαν τὸ πρόγραμμα τὸ ὅποιον ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρχισε συστηματικῶς ἐφαρμοζόμενον. Ἐντὸς ἐνὸς ἔτους διετεθήσαν ἐκ τοῦ Λογαριασμοῦ Ἐπενδύσεων 400 χιλιάδες δραχμῶν διὰ τὴν στερέωσιν τῶν Ἀνακτόρων Κνωσοῦ καὶ ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη ἔργα κλίμακος, τὰ ὅποια διέσωσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐρειπίων ἀπὸ τὴν ραγδαίαν καταστροφὴν. Συγκεκριμένως ἐστερεώθησαν καὶ ἀπεκατεστάθησαν αἱ δυτικαὶ ἀποθήκαι, ἡ αἶθουσα τοῦ Θρόνου καὶ τὰ συναφῆ διαμερίσματα, ἡ ΒΔ νηϊς διαμερισμάτων μετὰ τῆς παρ' αὐτὴν ἱερᾶς εἰσόδου καὶ τῆς καθαρτηρίου δεξιαμενῆς, ἡ βορεῖα εἰσόδος, τὰ ΒΑ ὑπηρετικὰ δωμάτια καὶ ἀποθήκαι μινρῶν ἀγγείων, ἡ ΒΑ αἶθουσα, αἱ ἀποθήκαι τῶν πύθων μετὰ τὰ μέταλλα, αἱ ἀποθήκαι τῶν γιγάντων πύθων, τὰ δωμάτια τῶν ἐργαστηρίων, μέρος τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων καὶ τῶν προσβάσεων καὶ διαδρόμων ἐπικοινωνίας, ἡ περιοχὴ τῶν ἀποθηκῶν τῶν ἀγγείων μετὰ τὰ κρίνα καὶ ἡ ἐγγὺς περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν πελέκων, τὸ παρὰ τὴν νοτιᾶν πύλην τμήμα τοῦ ἀνακτόρου, τέλος δὲ τὸ θέατρον καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ φέρουσι Ἱερά Ὀδός. Πάντες οἱ λίθοι τῶν τοίχων ἐστερεώθησαν διὰ κορασανίου, τὰ πλακόστρωτα συνεπληρώθησαν ἢ ὅπου εἶχον τελείως φθαρῆ ἀντεκατεστάθησαν διὰ γυψολιθικῶν πλακῶν τῶν αὐτῶν διαστάσεων καὶ ὁμοίας ὕψους. Σημαντικὴ βελτίωσις ἐπῆλθεν ὡς πρὸς τὰ χρώ-

ματα, δοκιμαστικῶς εἰς τὴν αἶθουσαν τοῦ Θρόνου καὶ τὰς Ἱερὰς Κρύπτας· ἡ ἀπομίμησις ξύλου ἐγένετο τελεία καὶ τὰ χρώματα τῶν κιώνων ἐβελτιώθησαν. Ἡ γενομένη ἀποκατάστασις ἀπέβλεψεν ἐπίσης εἰς τὴν σχεδὸν ὀλοκληρωτικὴν καταπολέμησιν τῆς βλαστήσεως καὶ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ σαφέστερα ὀρισμένα τμήματα τοῦ Ἀνακτόρου. Λάθη παλαιότερων ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως ἐπληρωθῶθησαν, ὅσον τοῦτο καθίστατο δυνατόν. Αἱ ἐργασίαι ἔδωσαν εὐκαιρίαν νὰ μελετηθοῦν πολλὰ προβλήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς χρονολογίας τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ Ἀνακτόρου. Προήλθεν ἀφθονον ὑλικόν, ἰδίως ὀστράτων καὶ ἀγγείων, τὸ ὅποιον ἀφ' ἑνὸς συνεπλήρωσε τὸ στρωματογραφικὸν μουσεῖον, ἀφ' ἑτέρου ἔδωκεν ἀξιόλογα ἀντικείμενα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω.

Ἐν Φαῖσι τῶν αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως ἐγένοντο ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς κ. Ντόρο Λέβι καὶ διὰ τῶν ἱκανῶν τεχνικῶν Τότι καὶ Καραβέλλα. Ἀντεκατεστάθησαν οἱ ἐφθαρμμένοι γυψολιθικαὶ πλάκες τῆς ὥραιας αἰθούσης ἀνατολικῶς τῶν Βασιλικῶν Ἀποθηκῶν, ἐστερεώθησαν ἱκανοποιητικῶς πολλοὶ τῶν τοίχων τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου καὶ ὑπεστηρίχθησαν τὰ κτήρια τῶν τριῶν διαδοχικῶν φάσεων τοῦ παλαιότερου Ἀνακτόρου.

Ἐν Τυλίσῳ, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρίας, ἐσυνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς στερεώσεως τῶν τριῶν μινωικῶν μεγάρων, τῶν παρ' αὐτὰ ὁδῶν καὶ τῶν νεωστὶ ἀποκαλωφθέντων πλακοστρώτων μετὰ τῆς βορείας στοᾶς. Εἰς τὸ Μέγαρον Γ συνεπληρώθησαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα πλακόστρωτα, ἐστερεώθησαν αἱ κλίμακες, τὰ ἐπιχρίσματα, οἱ ΥΜΙΙ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον βαίνοντες τοῖχοι καὶ ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν παλαιάν του μορφήν τὸ παρὰ τὸ κυρίως διαιρέσιμα λουτρόν. Εἰς τὸ Μέγαρον Α συνεκολλήθησαν ἱκανοὶ πίθιοι καὶ ἐστερεώθησαν οἱ ἀποθήκαι.

Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινᾶτος, ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη, ἐξετέλεσεν ἐκτεταμένας στερεωτικὰς ἐργασίας εἰς τὸ Μέγαρον Βυθυπέτρου, ἵνα ἀπωκλείσῃ τὰ παναχόθεν εἰσρέοντα ὄμβρια ὕδατα καὶ διασώσῃ τὴν σπουδαίαν μινωικὴν βιοτεχνικὴν ἐγκατάστασιν καὶ τὰς συναφεῖς ἀποθήκας, τῶν ὁποίων τινὲς πίθιοι ὠλοκληρώθησαν.

Διὰ τὴν προστασίαν τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Κρήτης καὶ ἰδιαίτερος τοῦ Χάνδακος κατεβλήθη ἔντονος προσπάθεια τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας, κυρίως δὲ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης κ. Κ. Καλοκύρη, ἐπικουρούσης καὶ τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν. Εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Σταυροφόρων τοῦ Χάνδακος ἐσυνεχίσθη ἡ στερεωτικὴ ἐργασία καὶ ἀνεκατεσκευάσθη ἡ βορεία πυλῖς. Καταβάλλονται νῦν προσπάθειαι διὰ τὴν ἐξαγορὰν τοῦ χώρου πρὸς ὀλοκληρωτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Μνημείου. Ἡ Ε.Κ.Ι.Μ. ἀνέλαβε τὴν πλήρη ἐσωτερικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοῦ Δήμου Ἡρακλείου ἀναλαβόντος τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐκμισθώσῃ ἐκ νέου τὸ κτήριο ὡς κληματογράφον. Ὁ κατέχων τὸ Ἐνετικὸν Μέγαρον Ἰττάρ ἰδιώτης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρήσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν πρόσοψίν του καὶ τὰς ἐσωτερικὰς τοξοστοιχίας. Τὸ Λιμενικὸν Ταμεῖον Ἡρακλείου καὶ πάλιν ἐδαπάνησε διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἐνετικοῦ Φρουρίου Λιμένος· νεωτερικὰ προσκτίσματα ἀφηρέθησαν, ἐπιχώσεις ἀπεκομίσθησαν, τοῖχοι ἐστερεώθησαν καὶ ἤρχισεν ἡ κατεδάφισις τοῦ νεωτερικοῦ φάρου. Εἰς τὸ Ρέθυμνον ἐστερεώθη ὠραιον Ἐνετικὸν θύρωμα τὸ ὅποιον εἶχε κηρυχθῆ ἔτοιμόρροπον. Ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζαχαρίας Κανάκης ἐξετέλεσε στερεωτικὰς ἐργα-

σίας εις τὰ μωσαϊκά τῶν Βασιλικῶν Χερσονήσου καὶ Ὀλοῦντος, ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν δὲ τοῦ κ. Καλοκύρη καὶ δαπάνη τῆς Κοινότητος ὁ αὐτὸς ἐστερέωσε καὶ ἀπασβέτισε τὰς τοιχογραφίας τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας εἰς τὴν Σπηλιάν τῆς Κισάμου. Ὁ ἐπιμελητὴς Καλοκύρης ἐξετέλεσεν ἔργασίαν διασώσεως εἰς τὸ μικρὸν σταυρεπίστεγον ἐκκλησιδίων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὸ Φῶτη Ἀμαρίου, διὰ μακρῶν δὲ περιοδειῶν διηκρίβωσε τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὐρίσκονται τεσσαράκοντα τοῦλάχιστον μικροὶ τοιχογραφημένοι ναῖσκοι, λαβὼν μακράν σειρὰν ἐξαιρέτων φωτογραφιῶν.

Μικρὰ πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰ Τουριστικὰ ἔργα περὶ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ Περιπτέρου τῆς Φμιστοῦ καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς του δι' ὠραίων ἐπίπλων ἤχθησαν τέλος εἰς πέρας, δὲν κατέστη ὁμως εἰσέτι δυνατὸν νὰ τεθῆ τοῦτο εἰς λειτουργίαν. Παρελήφθη ἔν ἠλεκτρικὸν ζεύγος διὰ τὸν φωτισμὸν του Ἐν Κνωσῶ τὸ Ἀναπαυτήριον ἐξωραίσθη Ἡ Ἐπαυλις Ἀριάδνη καὶ ἡ περὶ αὐτὴν κτηματικὴ περιουσία περιήλθε τελικῶς εἰς χεῖρας τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ δωρητηρίου συμβολαίου ἐκ μέρους τῆς δωρητρίας Ἀγγλικῆς Σχολῆς, ἥρχισαν δὲ αἱ ἐργασίαι ἀξιοποιήσεώς της. Φυτεύεται νῦν ἄσος κυπαρισσῶν περὶ τὸ Ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὑπῆρξαν πλέον ἢ ἱκανοποιητικά, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ διατεθέντα μέσα ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἦσαν μᾶλλον περιορισμένα καὶ ὅτι δὲν εἰργάσθησαν ὅλαι αἱ ξένοι Ἀρχαιολ. Σχολαὶ εἰς ἀνυσκαφὰς μεγάλης κλίμακος.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ὑπῆρξεν ὁ κύριος χορηγὸς τῶν ἑλληνικῶν ἀνασκαφῶν. Εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην ἐσυνέχισε διὰ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀγνώστου ἀρχαίας πόλεως ἐν Ὀνοθέ Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης (ἴσως δυναμένης νὰ ταυτισθῆ μετὰ τὴν Φαλάνναν). Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἀποκαλύψεως τῆς μεγάλης ἀρχαϊκῆς Οἰκίας Α, ἣτις πέρυσιν εἶχεν ἀποδειχθῆ ὅτι εἶχε πλέον τῶν ὀκτὼ εὐρυχώρων δωμάτων. Ἐξηρουνήθησαν τρία ἐπὶ πλέον δωμάτια τοῦ νοτίου αὐτῆς τμήματος καὶ τμήμα τοῦ περιβόλου, παρηκολουθήθη δὲ ἐπὶ 17 μέτρα ὁ πρὸς βορρᾶν διευθυνόμενος ἐξωτερικὸς τοῖχος. Ἀπεδείχθη οὕτω ὅτι ἡ οἰκία θὰ εἶχεν ἔκτασιν ὑπερβαίνουσαν τὰ 16 × 38 μέτρα. Τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια ἔχουν ἐσωτερικὰ στηρίγματα ὑπὸ μορφὴν κιονίσκων ἢ πεσσῶν, τέσσαρα τὸ πρῶτον, ἕξ τὸ δεῦτερον, καὶ τρία κατὰ τὸν ἄξονα τὸ τρίτον, τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν ἐπίμηκες. Τὸ ἀνασκαφέν τμήμα ἐμφανίζει τὴν ἀκόλουθον μορφήν: ἐκ μικροῦ προουλίου εἰσέρχεται τις εἰς εὐρὴν περίβολον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τριῶν θυρῶν, τῶν ὁποίων ἡ μεσαία εἶναι μεγαλύτερα καὶ μὲ μονολίθους παραστάδας, εἰς λίαν ἐπίμηκες διαμέρισμα ἔχον κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν πλακόστρωτον περίφραγμα. Ἐκεῖθεν εἰσῆρχετο τις διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τρία παράλληλα δωμάτια μὲ ἐσωτερικὰ στηρίγματα, τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποίηθησαν ὡς ἀποθήκαι, τὸ πρῶτον πύθων, τὸ δεῦτερον καὶ τριῶν ἀγγείων μικροτέρων διαστάσεων. Τέταρτον παράλληλον δωμάτιον πρὸς βορρᾶν δὲν εἶχεν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ διαμερίσματα ταῦτα μετὰ τοῦ προθαλάμου του, ἔχοντο, ἔμπροσθεν κρηπίδα, καὶ τῶν τεσσάρων ἐσωτερικῶν κίονων του ἐνθυμίζει τὸν τύπον τοῦ ἠπειρωτικοῦ μεγάρου. Τὰ ἔτι βορειότερον μὴ ἀνασκαφέντα διαμερίσματα πιθανῶς θὰ ἦσαν τὰ κύρια δωμάτια κατοικίας. Μεγά πλῆθος ἀγγείων πηλίνων ἀνευρέθη εἰς τὰ δύο νοτιότερα δωμάτια κατὰ τὸ πλείστον πρόκειται περὶ κοινῶν μονοχρώμων ἢ ἀκοσμητῶν σκευῶν, ἀμφορέων, πρόχων, λεκανῶν, χυτρῶν, κυάθων μὲ ὑψηλὸν περιχειλίωμα

κλπ. Ἄλλα ἐστηρίζοντο εἰς βάσεις ἄλλα προφανῶς κατέπεσαν ἀπὸ ξυλίνους ρομούς, τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν ἀπηνθρακωμένα λείψανα καὶ ἴλοι, ἄλλα τέλος εὐρέθησαν φυλακτιζόμενα ἐντὸς κοιλοτήτων τοῦ βράχου, ὅστις εἰς πολλα σημεῖα εἰσῆρχετο ἐντὸς τῶν δωμάτων. Ἡ οἰκία φαίνεται νὰ ἰνῆκη εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΣΓ' π. Χ. αἰῶνος. Μικρὰ κομψὴ χαλκῆ κεφαλὴ κορασίδος παραδοθεῖσα ὑπὸ χωρικοῦ φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ σκεύους τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Τὰ περισυλλεγένια νομίσματα εἶναι δυστυχῶς ὅλα ρωμαϊκά, βυζαντινὰ ἢ ἐφθαρμένα. Νεολιθικὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων, ἀποδεικνύουν τὴν ἐγκατοίκησιν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἡ πέρυσι γενομένη ἀνακάλυψις τῆς παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς εἰς θέσιν Κερά, ἀνηκούσης εἰς τὸν λήγοντα πέμπτον μ. Χ αἰῶνα, παρέχει ἐνδείξιν ὅτι ἡ ζωὴ τῆς πόλεως παρετάθη μέχρι τῆς παλαιότερας βυζαντινῆς περιόδου. Τῆς Βασιλικῆς ταύτης ἐσυνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκαλύφθησαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ Ἱερὸν καὶ τὸ κεντρικὸν κλίτος, ὡς καὶ μικρὸν μέρος τοῦ νόρθηκος. Ἐκαθαρίσθησαν δὲ σχεδὸν πλήρως τὰ μωσαϊκὰ δάπεδα τῶν δύο πρώτων καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ τελευταίου. Ἐμφανίζονται ὠραῖα διακοσμητικὰ θέματα κατεσκευασμένα μὲ μικρὰς ψηφίδας πέντε διαφόρων χρομάτων, περιστερόφωνα μὲ ζώνας κισσοῦ. Τὸ κεντρικὸν κλίτος διασχίζεται οἰοῦναι ὑπὸ διαδρόμου, ἀρχομένου ἀπὸ τὴν βασίλειον θύραν καὶ καταλήγοντος εἰς τὴν Ὠραϊαν Πύλιν. Ἐλάχιστα τμήματα τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ Ναοῦ διεσώθησαν, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν κίονων. Εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ νόρθηκος ἀνεκαλύφθησαν ἐνδιαφέροντα τρητὰ σκευή. Ἡ πρὸς δυσμὰς προέκτασις τῶν τοίχων ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν αἰθρίου, ἡ δὲ ἐπέκτασις τοῦ οἰκοδομηματος νοτίως τοῦ νόρθηκος τὴν ὑπαρξιν διαμερισμάτων, ἴσως τοῦ διακονικοῦ.

Εἰς τὸ Πάνορθον Μυλοποτάμου ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντ. καὶ Μεσαιων. ἀρχαιοτήτων Κ. Καλοκύρης ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος ἐρευνηθείσης μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς. Ἐπερατώθη ἡ ἐκκένωσις τῆς δεξαμενῆς τοῦ αἰθρίου καὶ ἐγένετο συμπληρωματικὴ ἔρυνα εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ Διακονικοῦ. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν πηλίνων σκευῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιόρυθμα εὐμεγέθη κωδιωνόσχημα ρυτὰ. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, κεράμων καὶ τινὰ νομίσματα τῆς παλαιότερας βυζαντινῆς περιόδου.

Εἰς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἐσυνέχισε διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς κ. Χοῦντ καὶ πολλῶν μαθητῶν τῆς τὴν ἔρυναν τοῦ μεσομινωικοῦ νεκροταφείου τοῦ λόφου Προφήτου Ἡλίας ἐναντι τοῦ Ἀνακτόρου Κνωσοῦ. Ἀνεσκάφησαν οἱ πέρυσι ἀνακαλυφθέντες τάφοι VIII καὶ IX. Ὁ πρῶτος, διαστάσεων 8 μ × 2 μ. ἐκλείετο διὰ μακροῦ τοίχου πάχους 1 1/2 μ καὶ περιεῖχε 19 λάρνακας καὶ ἓνα πίδαρον ἔδωσαν ὀλίγα κτερίσματα (χρυσοῦν μικρὸν κόσμημα καὶ ἔλασμα, χαλκὴν ράβδον, δύο σφραγιδολίθους, δύο περόνας) παρὰ τὸν ἀναλημματικὸν τοίχον ἀνευρέθη ἕτερος πίδακος καὶ σφραγίδιον. Ὁ τάφος IX ἦτο μᾶλλον ἀκανόνιστου σχήματος ἄνευ δρόμου. Ἐντὸς αὐτοῦ διεχωρίζετο διὰ τοίχου ἀποθέτης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν μόνον ἀγγεῖα προσφορῶν (τοὐλάχιστον 35) ἀναγόμενα εἰς τὴν MMIIIa περίοδον ἐν τούτων ἔφερεν ὠραίαν συνεχομένην σπείραν διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανοῦ χρώματος. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου τὸ ταφικὸν στρώμα, πάχους 1 μ., περιεῖχε 5 - 6 ταφὰς εἰς συνσεταμένην στάσιν καὶ μίαν ἐντὸς λάρνακος. Σωρὸς κεκυμένων ὀσίων περιὶ τὸ μέσον φαίνεται ὅτι μεταφέρθη ἔξωθεν. Εἰς τὸ ταφικὸν στρώμα ἀνευρέθη κομβιόσχημος σφραγίς. Κτιστὴ κλιμαξ ἔφερε πρὸς τοὺς τά-

φους. Κατά τὸν καθαρισμὸν τοῦ πέρυσιν ἀνασκαφέντος τάφου VII ἀνευρέθη καὶ ἄλλο σφραγίδιον ἐκ στεατίτου.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λόφου Γυψάδων Κνωσοῦ μεγάλην συστάδα ΥΜΙΙΙ τάφων, ἄλλων μὲν θαλαμοειδῶν, ἄλλων δὲ ταφροειδῶν ἢ καθέτων. Γενικῶς οἱ τάφοι οὗτοι ἦσαν μᾶλλον πτωχοί, ὅχι δὲ ὄλιγοι ταφαὶ εἶχον διαταραχθῆ. Ἐκ τῶν 24 ἀνασκαφέντων τάφων εἰς ἧτο μεσομινωϊκός, δεχθεὶς ἑννέα νεκρούς. Ἀπέδωσε 4 μικρὰ ἀγγεῖα, ζευγὸς ἐνωτίων καὶ ὠραῖον σφραγιδόλιθον ἀμφίκυρτον δυσκοειδῆ ἐκ μετεωρίτου μὲ παρᾶστασιν αἰγάγου ἀναπαυομένου ἐπὶ βράχου. Ὁ τάφος I περιεῖχε ξύλινον φέρετρον κυανοῦ χρώματος. Ὁ V περιεῖχε τέσσαρας λάρνακας μὲ σαμαρωτὰ καλύμματα. Ὁ VII ἦτο σχετικῶς πλουσιώτερον κτερισμένος, καίτοι περιεῖχε μόνον μίαν λάρνακα ἀπέδωσε σιδηροῦν ξυράφιον μὲ χαλκοῦς ἤλους, ἑπτὰ ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, δύο ὑδρίας, μίαν πρόχου, περόνας, ψήφους καὶ δύο σφραγιδολίθους. Ὁ VI μεταξὺ ἄλλων κτερισμάτων περιεῖχε δύο ὠρούλους σφραγιδολίθους, ἕναν ἐξ ἀχάτου μὲ παπυροειδῆ θέμα καὶ ἕναν ἐκ μέλανος λίθου μὲ παρᾶστασιν ψυχῆς. Οἱ ἄλλοι τάφοι περιεῖχον ὀλίγα ἀπὸ τὰ συνήθως ἀπαντῶντα κτερίσματα: ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, πρόχους, ξυράφια, ψήφους ὄρων, κάτοπτρα, λύχνους. Ἡ πλουσιώτερον διακεκοσμημένη λάρναξ, μὲ πολλὰς σειρὰς σπειῶν καὶ σταχῶν ἀνεκαλύφθη εἰς τὸν XVII τάφον.

Ὁ ἑπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλ. Ἀλεξίου ἐσυνέχισεν ἐπιτυχῶς τὰς ἀνασκαφὰς του εἰς τὸν λιμένα τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Καϊράτου (Κατσαμπᾶ), Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψε, μετὰ τὴν κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἐξερεύνησιν τῆς συστάδος τῶν ΥΜΙΙ τάφων, εἰς τὸ νῦν ὀποκαλύψῃ ὠρισμένα οἰκήματα τοῦ μινωικοῦ συνοικισμού. Ἀπεκαλύφθησαν μερικῶς δύο συγκροτήματα: 1) Μῆρος ΥΜΙΙ οἰκίας ἐνδιαφερούσης μορφῆς τῆς ὁποίας τὸ κύριον δωμάτιον εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρον καὶ ὀρθογώνιον. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο ἀνεκαλύφθησαν ἱκανὰ κοινῆς χρήσεως σκευῆ. Νοτίως τούτου ἀνοίγεται ἕτερον δωμάτιον, ὡς φαίνεται ἢ κυρία ἀποθήκη ἐκεῖ κατὰ χώραν, ἀνευρέθησαν τέσσαρες μετρίου μεγέθους πίθοι, συντετριμμένοι καὶ μὲ σχοινίην διακόσμησιν, παρ' αὐτοὺς δὲ θρανίον μὲ ἄλλα μικρότερα ἀγγεῖα ὑπ' αὐτό. Ἐν ἐρμάριον μὲ ἀντιζεῖμενα οἰκιακῆς χρήσεως εὐρίσκατο εἰς τὸν τῶν ὀπισθεν τῆς ἀποθήκης. Ἡ οἰκία, ἣτις ἀνήκει εἰς τὴν ΥΜΙΙβ φάσιν, ὑπέστη μεταβολὴν κατὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν ΥΜΙΙγ φάσιν: διὰ λοξῶς βαίνοντος τοίχου ἐσηματίσθησαν δύο τριγωνικοὶ χώροι ἔξω τοῦ μεγάλου δωματίου ὃ εἰς τούτων ἐχρησιμοποίηθη ὡς λουτρόν τοῦ ὁποίου ὁ λουτῆρ ἀνευρέθη κατὰ χώραν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰδικὴ ἀποχέτευσις, τὸ δὲ ἕτερον ὡς ἱερόν, μὲ θρανίον ὅπου ἀπετίθεντο τὰ λατρευτικὰ εἰδῶλα καὶ σκευῆ καὶ πρὸ αὐτοῦ δύο ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ κυλινδρικά σκευῆ μὲ ὀφιοειδεῖς λαβάς, τὰ προοριζόμενα διὰ τοῦ; ἱεροῦ ὄψεως. 2) Τμῆμα μινωικῆς οἰκίας ἀνηκούσης εἰς τὴν μεμβρατικὴν ἀπὸ τῆς μεσομινωικῆς εἰς τὴν ὑστερομινωικὴν περιόδον καὶ ἐκτενομένης ὑπὸ ἄλλην οἰκοδομὴν τῆς ΥΜΙΙ ἐποχῆς. Τὸ οἰκίημα φαίνεται πολὺ σημαντικόν, ἄριστα ὑποδομημένον καὶ μὲ δωμάτια πλακόστρωτα διὰ γυψολίθων καὶ σχιστολίθων. Ἡ ἔρευνά του ἐδυσχεράνθη ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῶν ἐπαλλήλων στρωμάτων ἐγένετο δὲ διὰ πέντε τάφων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῆ ἢ ἐκτισεῖς τῶν δωματίων καὶ ἢ μεταξὺ ἀλλήλων σύνδεσις. Ἀπέδωσαν ὅμως τὰ δωμάτια ταῦτα ἐνδιαφέροντα εὐρήματα: τεμάχιον τοιχογραφίας μὲ παραστατικὸν θέμα, χαλκοῦν πέλεκυν, σφραγιδόλιθον μὲ κλάδον, τρεῖς λεκάνας διακοσμουμένας μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, πολλὰς ἀγνύθας, ἀμφορεῖς διώτους μὲ

ἐλλειψοειδές στόμιον, τμήμα λίαν ἐνδιαφέροντος τριώτου ἀγγείου μὲ φοινικοειδῆ καὶ φύλλα κισσοῦ, κύλικας πρωίμου τύπου καὶ λιθίνην μύλην. Ἐν τῶν δωματίων εἶχε θρανίον κατὰ τὴν μίαν πλευράν. Πιθανῶς τὸ κτήριον ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολάς, ὅπου θὰ εὕρισκοντο τὰ κύρια δωμάτια κατοικίας καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μέγαρον. Τὰ δωμάτια φαίνεται ὅτι ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ βράχου ἐφ' οὗ εἶναι θεμελιωμένα. Ἐνδιαφέρουσα καὶ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κεραμεικὴ τῶν ὑπερκειμένων ΥΜΙΙΙ στρωμάτων. Μικρότερα ἔρρευνα εἶναι εἰς ἕναν ἀποθῆτην ὀρθογώνιον λαξευθέντα εἰς τὸν μαλακὸν βράχον, ὅστις ἔδωκε ὄστρακα ΜΜΙΙ - ΥΜΙ χρόνων καὶ εἰς κτήρια παρὰ τὴν παραλίαν.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σανατορίου Κνωσοῦ ἀνεσκάφη ἐν μέρει ἡ παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική· ἐξερευνήθη μέχρι τοῦ δαπέδου τμήμα τοῦ νόρθος τὸ κεντρικὸν καὶ τὸ νότιον κλίτος· ἐν πλακόστρωτον δάπεδον, 20 ἑκατοστά ὑπεράνω τῶν μωσαϊκῶν, ἀνήκει εἰς δευτέραν περίοδον. Πρὸς νότον ἐκτείνονται κτήρια ἀκανόνιστα καὶ ἡμικατεστραμμένα καὶ τύφοι βυζαντινοί, τῶν ὁποίων εἰς ὑπερέχων τοῦ δαπέδου ἔχει ὀπὴν ἄνω διὰ τὴν προσφορὰν χοῶν. Ὑπάρχουν μωσαϊκὰ μὲ γεωμετρικὰ σχέδια δύο εἰδῶν. Δυτικῶς τοῦ νόρθος ὀρθογώνιον κτήριον ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ρωμαϊκὸς τάφος· ἄλλος τάφος ἔδωκεν ὑάλινα ἀγγεῖα. Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος ἀνεκαλύφθησαν νομίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΙ. Ἄλλα νομίσματα ἐκ τῶν νοτίων κτηρίων εἶναι τοῦ Μαξεντίου. Τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν μόνον τεμάχια κορμῶν μὲ ἐλισσομένας ραβδώσεις, κορινθιακῶν κιονοκράνων, θωρακίων, γείσων κλπ.

Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινάτος, ἐπικουρούμενος ὑπὸ Ὀλλανδοῦ ἀρχαιολόγου, ἀνέσκαψε κατ' ἀρχὰς δοκιμαστικῶς εἰς θέσιν Βιτσιλές, ΒΑ τοῦ χωρίου Κανλί Καστελίου, ὅπου διεκρίνοντο ἀφθονα λείψανα μεγάλων μινωικῶν οἰκημάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι πρόκειται πρᾶγματι περὶ σημαντικοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ, ἀκμάσαντος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεσομινωικῆς ἐποχῆς καὶ κατοικηθέντος μέχρι τῶν ΥΜΙΙΙ χρόνων. Παρὰ τὴν ἰσχυρὰν καταστροφὴν τῶν περισσοτέρων τοίχων κατὰ τὰς καλλιεργητικὰς ἐργασίας, ἤλθον εἰς φῶς ἐκτεταμένα κτήρια, τῶν ὁποίων μέρος ἀποτελεῖ ἴσως μικρὸν ἀνάκτορον. Ὁρισμένα δωμάτια φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσαν ἱερὸν, ἂν κρίνη τις ἀπὸ τὰ ἀνευρεθέντα τελετουργικὰ ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν κωδωνόσχημα εἰδώλια. Μικρὸν σπήλαιον εἰς τὴν ἀμέσως ὑπερκειμένην κορυφὴν ἔδωκεν ἐπίσης λείψανα ἀποδεικνύοντα λατρείαν. Δὲν ἀποκλείεται ὁ συνοικισμὸς νὰ εἶναι ἡ μινωικὴ Λύκαστος· Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης εἶναι ὁρατὸν κατέναντι καὶ πρὸς ἀνατολάς τὸ Μέγαρον τοῦ Βαθυπέτρου. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο οἱ ἀνωτέρω ἐσυνέχισαν τὴν ἐρευναν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα, ὅπου ὁ κεραμεικὸς κλίβανος μὲ θετικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐκ παραλλήλου ἐξετελέσθησαν ἔργα στερεώσεως.

Ὁ καθηγητὴς Ὀυράνδος ἀνέσκαψε δαπάνας τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας μέρος τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς εἰς τὴν μικρὰν κερσοῦνησον Ἄγ. Νικόλαος τῆς Χερσονήσου. Ἀνεσκάφη πλήρως τὸ κεντρικὸν κλίτος καὶ ὁ νόρθος καὶ ἀνεφάνη ὁ λαμπρὸς διάκοσμος τῶν δαπέδων εἰς ἀμφοτέρους τοὺς χώρους τούτους, ὅστις ἐμψυχώνει, παρὰ τὴν μερικὴν καταστροφὴν του, πολὺ μέγαλον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ διακοσμητικὰ του θέματα: Μεγάλοι πλοχομοὶ περιβάλλον μικρὰ τετράγωνα θέματα καὶ διαχωρίζονται ἀπὸ τὴν πλατεῖαν ζώνην τῶν ἐρπυζόντων βλαστῶν κισσοφύλλων διὰ ταινίας μὲ μαϊάνδρους

καί φολίδας· μετάλλιον μὲ θέμα λέοντος καταδιόκοντος μικρὰ ζῶα περιβάλλεται ἀκτινοειδῶς ὑπὸ ρόμβων μὲ διακοσμητικὰ θέματα κ.λ.π. Ἡ βάσις τοῦ ἄμβωνος ἀνευρέθη εἰς τὸ ΒΑ τμήμα τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Ὁ ναὸς φαίνεται ὅτι ἔχει πρὸ τοῦ νότιου αἵθριον.

Ἡ Ἱταλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ ἐσυνέχισε μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν τὰς στρωματογραφικὰς ἐρεῖνας τῆς εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Ἐρευνηθὲν κυρίως σειρὰ δωμάτων τῆς 1ης καὶ 2ας φάσεως εἰς τὴν ζώνην δυτικῶς τῆς προσόψεως τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου καὶ τὰ ὑποκείμενα στρώματα ὑπὸ τὴν αἵθουσαν 25 καὶ τὴν παράπλευρον παρὰ τὸ πλακόστρωτον τῆς Κεντρικῆς Αἰθλῆς δυτικῆν ζώνην. Εἰς τὴν πρώτην περιοχὴν εἰς τὸ δωμ. I, III ἀπεκαλύφθη τὸ δάπεδον τῆς II φάσεως καὶ ἡ κλιμακίς πρὸς τὸ II, κάτω τοῦ δαπέδου αὐτοῦ ὑπὸ στρώμα ἀπηνθρακωμένων λειψάνων ἀνεγράφη τὸ πλακόστρωτον τῆς 1ης φάσεως ὅπου διάφορα καμαραϊκὰ ἄγγεια καὶ λύχνος· ἐπὶ θρανίου ἀπέκειτο λίθινος λύχνος μετὰ ποδός· ἔν ἐρμάριον τοίχου περιεῖλεν ὀλίγα ἄγγεια. Τὸ δωμάτιον ἐπεκινῶναι διὰ θύρας πρὸς τὸ I, I. Τὸ δωμάτιον I, IV ἔδωκε διάφορα καμαραϊκὰ ἄγγεια, μετὰ τῶν ὁποίων πρόχοι καὶ κύπελλα. Εἰς τὸ δωμάτιον I, V ἐξηρευνήθη ἐρμάριον τοίχου τῆς II φάσεως μὲ τινὰ ἄγγεια καὶ ὀλίγον κατωτέρω ἔτερον ἐρμάριον μετὰ τρία μαρμάρινα καὶ ἓν πηλινον ἄγγειον. Θύρα ὠδήγει εἰς διαμερίσματα κείμενα ὑπὸ τὸ δεύτερον ἀνάκτορον· διὰ διαδρόμου τὸ δωμάτιον ἐπεκινῶναι πρὸς τὸ I, III. Ὑπὸ παχὺ στρώμα ἀπὸ ἀστράκι ἀνευρέθη καὶ πάλιν πυρίκαυστον στρώμα καὶ κάτωθεν τούτου στρώμα ἐρυθροῦ χρώματος μὲ ἀφθονα ἄγγεια, τῶν ὁποίων τρία εἶναι ὄντως μοναδικὰ διὰ τὴν μορφήν καὶ διακόσμησίν των· πρόκειται περὶ μεγαλοπρεποῦς καμαραϊκοῦ κρητῆρος κεκοσμημένου μὲ ἰσχυρῶς προβάλλοντας κάλυκας ἀνθέων, περὶ λίαν εὐμεγέθους καὶ ἐξαιρετικῶς περιτέχνου φρουτοδόχης καὶ θαυμαστῶς κεκοσμημένης πρόχου. Δύο κλιμακίδες ἔθετον εἰς ἐπικοινωνίαν τὰ δωμάτια I, III καὶ I, V, κείμενα εἰς διάφορα ἐπίπεδα καὶ τὸ I, V πρὸς ἄλλο ἀνώτερον ἐπίπεδον. Παρὰ τὴν τελευταίαν ἀνευρέθησαν λεπτότατα καμαραϊκὰ ἄγγεια καὶ μία ἐνδισφύρουσα φιάλη μὲ δύο χορευτρίαις περὶ τὴν θεοότητα (ἔχουσιν ὀφιοειδῆς κράσπεδον). Ἄλλα καμαραϊκὰ ἄγγεια καὶ λοπάδια ἀνευρέθησαν ἐπὶ τοῦ πλακόστρωτου δαπέδου. Κύκλω τὸ δωμάτιον ἔχει θρανία. Τὸ δωμάτιον I, VIII ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὸ ἀστράκι τῆς δευτέρας φάσεως. Κλίμαξ ἐκ γυφολιθικῶν πλακῶν φέρει πρὸς τὸ διαμέρισμα τὸ ὁποῖον ὑποδιαιρεῖται εἰς τρία μέρη· ἐν τετραγώνων πλακόστρωτον δωμάτιον μὲ θρανίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη σκεῦος ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποία ὁ Ἔβανος ἐχαρμηκῆρσεν ὡς κλωβούς πτηνῶν, ἐν δωμάτιον μὲ ἐρμάριον εἰς τὸν τοίχον καὶ ἓνα πίδακον καὶ τέλος μίαν ἀποθήκην μὲ ἑπτὰ πιθάρια εἰς τὴν θέσιν των· μία κρύπη εἰς τὸ βάθος, σχηματιζομένη διὰ καθέτων πλακῶν, περιεῖχε ἄλλον πίδακον καὶ καμαραϊκὰ ἄγγεια. Τὸ δωμ. I, X ὑπὸ τὸ ἀστράκι τῆς δευτέρας φάσεως ἀπεδείχθη ὅτι ἐπεκινῶναι πρὸς τὸ τελευταῖον διαμέρισμα τοῦ I, VIII. Τὸ δωμάτιον I, IX εἶναι ἐπίσης πλακόστρωτον καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ τρεῖς βαθμίδες μὲ τὴν δυτικὴν αἴθλην τῆς πρώτης φάσεως· ἔχει θρανίον καὶ κλίμακα πρὸς ἀνατολάς. Ἀφθονα θραύσματα ἄγγεϊων καὶ ἐρυθρὸς σιλιπνὸς λύχνος ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν Ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον ἀνεκαλύφθη ἀγωγὸς κτιστός, περιέχων καμαραϊκὰ ὄστρακα τῆς πρώτης φάσεως Ἐξω τοῦ δωματίου τούτου ἐκτείνεται νῦν, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν μηχαναῖκῶν καὶ πρωτογεωμετρικῶν κτηρίων, τὰ ὁποία εὑρίσκοντο εἰς σχετικῶς ὑψηλὸν στρώμα, θαυμασίᾳ πλακόστρωτος αἴλη πρὸς τὴν ὁποίαν βλέπει ὠραία πρόσοψις μὲ ὀρθοστάτας λίθους. Ἐξηρευνήθησαν ἐπίσης τὰ δύο μικρὰ δωμά-

τια XXVII α και β, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν, τέμνουν νεολιθικὴν κατοικίαν.

Εἰς τὴν δευτέραν ζώνην παρὰ τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν τὰ παλαιοανακτορικὰ καὶ νεολιθικὰ στρώματα εὐρίσκονται εἰς μικρὸν σχετικῶς βάθος. Ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον τοῦ ὄραίου καὶ εὐρύχωρου δωματίου 25, ἀνατολικῶς τῶν ἀποθηκῶν, ἀνευρέθη ἕτερον πλακόστρωτον γυψολιθικόν, ὡς φαίνεται τῆς πρώτης φάσεως τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου. Ὑπὸ τοῦτο ἀνεκαλύφθησαν, μάλιστα εἰς τὸ νότιον ἡμισυ τοῦ δωματίου, κτήρια τῆς πρώτης παλαιοανακτορικῆς φάσεως. Ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνευρέθη ἀφθονωτάτη κεραμικὴ καὶ μετ' αὐτῆς ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 2000 σφραγισμάτων ἐπὶ πηλοῦ μετ' ἑλίαν ἐνδιαφέροντος τύπου (περίπου 250), τόσον μετ' ἀνακτορικὰ ὅσον καὶ μετ' ἀνακτορικὰ θέματα. Τὰ νεολιθικὰ στρώματα, τὰ ὁποῖα ἐξηρηνήθησαν κυρίως εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ δωματίου, εἶναι ἐπάλληλα (τοῦλάχιστον πέντε), παρουσιάζοντα ἰδιαιτερον ἐνδιαφέρον. Αἱ δοκιμαστικαὶ τάφροι ἐπανεκαλύφθησαν καὶ τὸ δωμάτιον ἐκαλύφθη πάλιν διὰ τοῦ πλακοστρώτου του. Εἰς τὴν παρὰ τὸ πλακόστρωτον τῆς κεντρικῆς αὐλῆς μὴ πλακόστρωτον ζώνην καὶ ἐντὸς τῆς στοᾶς τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν προσόψεως αἱ δοκιμαὶ προωθήθησαν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἀπεκάλυψαν τὸ θεμέλιον στοᾶς μετ' ἐπιτά κρηπίδας διὰ βάσεις κιόνων, πιθανῶς ἀνηκούσης εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν φάσιν, καὶ δάπεδον γυψολίθων ἴσως τῆς τρίτης παλαιοανακτορικῆς φάσεως. Εἰς βαθύτερα στρώματα ἐπιμελεῖσθαι διαμερίσματα τῶν δύο παλαιότερων φάσεων τοῦ πρώτου ἀνακτόρου, τρία μὲν ἐντὸς τῆς στοᾶς, ἐν δὲ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ζώνην ἐπὶ δάπεδον ἐπιχριστοῦ ἀνευρέθησαν καμαραῖκά ἀγγεῖα καὶ τράπεζα προσφορῶν. Δύο παχεῖς κάθετοι πρὸς τὴν στοᾶν τοῖχοι ἀνήκουν εἰς τὰς αὐτὰς φάσεις. Ἀντιθέτως δύο συστήματα ἀποχευτικὰ φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν πρῶτην νεοανακτορικὴν φάσιν. Εἰς βαθύτερον στρώμα ἀνεκαλύφθησαν νεολιθικὰ (ἴσως ὑπονεολιθικὰ) ὄστρακα, ὁμοῦ μετ' ὄστράκων τοῦ ρυθμοῦ Ἀγίου Ὀνουφρίου.

Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Γόρτυνος ἡ Ἱταλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀρχαίου ἀποθέτου καὶ τῶν περὶ τὸν ναὸν κτηρίων. Ἄπαντα τὰ περὶ τὸν ἀποθέτην κτήρια ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς τεραστίους ἐπ' αὐτῶν καταπεσόντας ὀγκολίθους καὶ τοὺς μεγάλους σωρούς τῶν χωμάτων. Ἀνεφάνθησαν τότε εὐκρινῶς τόσον ὁ δυτικὸς πρὸς τὸν λόφον, ὅσον καὶ ὁ ἀνατολικὸς πρὸς τὴν κλιτὸν τοῖχος (ὁ τελευταῖος μετ' ὄραϊοὺς κυβολίθους εἰς ζατρκίου διάταξιν), ἰσχυρότατα καθιζημένοι κατὰ τὸ κέντρον τῶν λόφῳ κατολισθήσεως τῶν πετρωμάτων. Ἡ κατολισθήσις φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, διότι πρὸς συγκράτησιν τῶν τοίχων ἐκτίσθησαν ἀλλεπάλληλα ἀντερείσματα, τὰ ὁποῖα ἠρηνήθησαν νῦν ἐπιμελῶς μέχρι τῶν θεμελίων των. Κατὰ τὴν ἔρρευσαν ταύτην ἀνεκαλύφθη ἀφθονωτάτη κεραμικὴ καὶ ἰκανὰ νέα πηλῖνα δαιδαλικά πλακίδια ἐκ τοῦ ἀποθέτου, ὡς καὶ πολλαποὶ κέρνοι. Δίαν σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κάτω ἡμίσεος εὐμεγέθους πωρίνου ἀγάλματος καθημένης θεᾶς, ἀνήκοντος εἰς τὴν δαιδαλικὴν σχολὴν καὶ διασώζοντος ὄραϊαν πολυχρῶμον διακόσμησιν ἀνθεμίων, ροδάκων καὶ σπειρῶν ἐπὶ τοῦ ἀκάμπτου φορέματος τῆς θεᾶς καὶ ἐπὶ τῆς ζώνης αὐτῆς. Μικρότερα ἔρρευσαν ἐγένοντο κατὰ τὴν βορείαν κλιτὸν τοῦ λόφου. Ὀπισθεν τοῦ προπετάσματος τοῦ βυζαντινοῦ τοῖχου εἰς δύο σημεία, ὅπου ἠρηνήθησαν τὰ ἀλλεπάλληλα στρώματα κτηρίων ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῆς ἀρχαίης ἐλληνικῆς ἐποχῆς. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς κτηρίων γεωμετρικῶν χρόνων μετ' ἄλλα καὶ ἐνός ἄλλου ἰσχυροτάτου κτηρίου, δυστυχῶς μὴ δυναμένου εἰσεῖτι νὰ χρονολογηθῇ ἀκριβῶς.

Οὕτω ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀκρόπολις τῆς Γόρτυνος ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ὑτέρας ἀρχαιότητος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Μινωικῶν Μεγάρων Τυλίσου δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας, ἐξημενήθη εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἢ πέρουιν ἀποκαλυφθεῖσα ΥΜΠΠ μικρὰ στοᾶ, τὸ πρὸ αὐτῆς πλακόστρωτον, ἡ ὁδὸς προσελεύσεως, καὶ ἐν μέρει τὰ μικρὰ ὀπισθεν τῆς στοᾶς δωμάτια. Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ στοᾶ ἦτο μεγαλυτέρου μήκους ἀπὸ ὅτι εἶχεν ἀρχικῶς ὑποτεθῆ καὶ ὅτι κατὰ τὸν ὀπίσθιον τοῖχον αὐτῆς ὑπῆρχε θρανίον, πιθανῶς ξύλινον, σαφῶς διακρινόμενον ἐκ τοῦ λιθοστρώτου ἐφ' οὗ ἔβαινεν. Ἀπεδείχθη ἐπίσης ὅτι τὸ δυτικῶς τῆς Πλατεῖας τοῦ Βωμοῦ πέρουιν ἀποκαλυφθὲν ἐκτεταμένον πλακόστρωτον ἐφθανε μέχρι τῆς στοᾶς. Παραλλήλως ἐξετελέσθησαν διάφοροι μικραὶ στρωματογραφικαὶ ἔρευναι.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ὁ Ἐφορος Πλάτων ἐσυνέχισε δαπάναις τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας τὰς ἐρεῦνας του εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας. Κυρίως ἀνεσκάφη τὸ πέρουσι παρὰ τὸ χωρίον Ζοῦ ἀνακαλυφθὲν μινωικὸν κτήριον. Ἀπεδείχθη ὅτι πρόκειται περὶ λίαν ἐκτεταμένης ἀγροικίας (ἐκτάσεως ὄχι μικροτέρας τῶν 700 τ. μ.), ἀνηκούσης εἰς τὴν μεταβατικὴν ἀπὸ τῆς μεσομινωικῆς εἰς τὴν ὑστερομινωικὴν περίοδον. Ἴσχυρῶς ἄκροδομημένη κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, περιελάμβανεν ὄχι ὀλιγώτερα τῶν εἰκοσι δωματίων, ἴσως μάλιστα ἄνω τῶν τριάκοντα, ἂν ἡ ἀγροικία ἦτο διώροφος, ὡς φαίνεται πολὺ πιθανόν. Δυστυχῶς ἡ σπουδαία αὕτη ἐγκατάστασις ἀνευρέθη ἰσχυρῶς κατεστραμμένη, κυρίως ἐκ σεισμικῆς τινος καταστροφῆς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν ἐπὶ τόπου ἰσχυροτάτων τινων τοίχων, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἐξ αἰτίας τῆς ἀφαιρέσεως ἀφθόνου οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν γειτονικῶν μικρῶν χωριῶν. Τέλος ἡ κατασκευὴ κοινοτικῆς ὁδοῦ κατέστρεψε δύο ἢ τρία μεγάλα δωμάτια, τῶν ὁποίων τὸ ἓν εἶχε λίθους μοναδικοῦ μεγέθους. Ἡ σεισμικὴ καταστροφὴ φαίνεται ὅτι ἐγένετο περὶ τὸ 1600 π. Χ. Ἀνεσκάφησαν δέκα δωμάτια καὶ παρηκολουθήθησαν οἱ τοῖχοι καὶ ἄλλων δωματίων· δύο τῶν διαμερισμάτων ἦσαν λίαν βαθέα, ἐκσκαφέντα εἰς τὸν μαλακὸν βράχον, κατ' ἀνάλογον τρόπον μὲ τὰ δύο βαθέα δωμάτια τῆς ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἐτῶν ἀνασκαφείσης Μινωικῆς Οἰκίας Α Πρασᾶς Ἡρακλείου. Τὰ λοιπὰ δωμάτια εἶναι κατεσκευασμένα κλιμακῆδόν, ἀκολουθοῦντα τὸ πρηνὲς τοῦ λόφου κατὰ ἰσοπεδωμέναν ζώναν.

Εἰς τὸ δωμάτιον Α ἀνευρέθησαν δύο μικροὶ περίφρακτοι χώροι ἢ κρύπται, οἵτινες ἀνευρέθησαν κενοί. Τοῦ δωματίου Β τὸ ἀνατολικὸν τμήμα κατεστράφη ὀλοσχερῶς, ὁ δὲ δυτικὸς τοῖχος κατέρρευσε ἐν μέρει. Τὸ δωμάτιον Γ ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Τὰ δωμάτια Δ καὶ Ε ἦσαν τὰ βαθέα, προφανῶς δὲ ἡ κάθοδος ἐγένετο διὰ ξυλίνης κλίμακος κατερχομένης εἰς τὸ νότιον τμήμα τοῦ δωματίου Ε, ἀφοῦ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ φυσικὸς βράχος κατήρχετο λοξῶς ἄνω τῶν δωματίων τούτων ὑπῆρχον πλατύτερα δωμάτια, τῶν ὁποίων ἐν μέρει διεσώθησαν οἱ τοῖχοι. Τὸ ἀμέσως πρὸς νότον τοῦ Ε δωματίου Ζ ἦτο προφανῶς μαγειρεῖον μὲ ἐργαστήρια, διότι κατὰ τὴν μίαν γωνίαν του ἀνευρέθησαν τρία κτιστὰ μικρὰ διαμερίσματα, εἶδος ἀποθετῶν, τὰ ὁποῖα ἀπέδωσαν πολλὰς δεκάδας σκευῶν οἰκιακῆς κυρίως χρήσεως (πρόχους, ἀμφορεῖς, χύτρας, ἄγγεϊα μὲ ἡθμούς, λεκάνας, κυάθους, πιθίσκους κλπ.). Ἐν ὑφαντικὸν βάρος, τρίτων, ὄστρεον πορφύρας, πλήθος τριπτήρων λίθων συνοδευομένων ὑπὸ ἄλλων κυρτῶν λίθων τριβῆς, δύο κοιλανθῆτες λίθοι, εἶδος λεκανῶν μὲ πῶχαισι, ἀποδεικνύουν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ δωματίου ὡς ἐργαστηρίου. Ὑπολογίζεται

ὅτι τὰ σκευή τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ δωματίου τούτου εἶναι ἄνω τῶν ἐξήκοντα. Συνεχόμενον πρὸς νότον δωμάτιον σχηματίζει εἶδος προθαλάμου με πλευρικήν κόγχην καὶ εἴσοδον πρὸς δυσμὰς πρὸς ἓν ἀναψυκτήριον με διπλοῦν λίθινον θρανίον καὶ με μέγα πορᾶθρον ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο θαυμασία ἢ θέα πρὸς τὴν κατάφυτον κοιλάδα. Καὶ σήμερον ἡ περιοχή εἶναι κατάφυτος διότι ἐκεῖ εὐρίσκεται μία τῶν κυρίων πηγῶν, δι' ὧν ἀρδεύεται καὶ ἡ πόλις τῆς Σητείας. Τὸ δυτικῶς τοῦ ἀναψυκτηρίου διαμέρισμα δὲν εἶναι σαφές λόγῳ τῆς καταστροφῆς, ἀσφαλῶς ὅμως διὰ τούτου ἐγένετο ἐπικοινωνία διὰ κλίμακος πρὸς ἄλλα ὑψηλότερα διαμερίσματα· τῆς κλίμακος ταύτης ἀνευρέθησαν τέσσαρες βιθμίδες. Τὰ κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς κλιτύος κείμενα δωμάτια ἀνεσάφησαν μόνον μερικῶς καὶ δὲν εἶναι καθ' ὅλα σαφῆ. Τὸ σχέδιον τῆς ἀγροικίας εἶναι μᾶλλον πολυπλοκὸν καὶ εἰς δύο σημεῖα ὑπάρχον διασταυρώσεις ἐπαλλήλων τοίχων, ἀποδεικνύουσαι κτήρια δύο διαδοχικῶν περιόδων. Ἐπεδείχθη ὅτι τὸ κτήριο ἐπεξετείνετο περαιτέρω πρὸς βορρᾶν καὶ νότον καὶ ἡ ἀνασκαφὴ πρόκειται νὰ συνεχισθῆ πρὸς διευκρίνισιν τοῦ συνόλου. Τὰ λοιπὰ εὐρήματα δὲν εἶναι πολλὰ καὶ κυρίως εἶναι μικροὶ πίθοι, διάφορα μικρὰ ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα εἶναι κοινά, καὶ λίθινα τινα ἐργαλεῖα. Οὐδὲν χαλκοῦν ἐργαλεῖον ἢ σκεῦος ἀνευρέθη.

Λείψανα ἄλλων μεγάλου κτηρίου διακρίνονται σαφῶς εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπόστασιν, βαθύτερον πρὸς τὸ ρεῦμα. Ἡ ἀνασκαφὴ ὅμως ἐκεῖ θὰ εἶναι δύσκολος λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ἐλαιῶνων καὶ ἀμπέλων.

Ὡς τάφοι ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῶν μεγάρων σπηλαιώδεις κοιλότητες παρὰ τὸ ρεῦμα, με δύσκολον πρόσβασιν. Μία τούτων ἠρηνήθη ὑπὸ ἰδιώτου, ὅστις ἐθρυμμάτισε τὰ ἀνευρεθέντα εὐμεγέθη ἀγγεῖα καὶ τὰ ὄστρακά των ἔκτισεν εἰς ξηρολιθικὸν τοῖχον. Κατωρθώθη νὰ περισυλλεγοῦν τινὰ τούτων καὶ ἐλπίζεται ὅτι θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνασυγκρότησις των.

Παρὰ τὸ χωρίον Σφσκιὰ, ἀπέχον μίαν ὥραν τῆς Ζοῦ, ἀνεκαλύφθη τυχαίως ΥΜΙΙΙ τάφος με πηλίνας λάρνακας, αἵτινες περιουελέγησαν μετ' ἄλλων μικρῶν ἀγγείων φρονιδὶ τοῦ ἐκ Σητείας Ἐμ. Φυγετάκη, ὅστις καὶ τὰ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἀρχαιολ. Ἐπιμελείας. Συμπληρωματικὴ ἔρευνα γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου ἀπεκάλυψεν ὅτι πρόκειται περὶ μικροῦ θολωτοῦ τάφου με στρογγύλον θάλαμον καὶ βραχὺν δρόμον. Περιουελέγησαν μικρὰ τινα ἀγγεῖα, ἓν χαλκοῦν ἐργαλεῖον (κοπεὺς) καὶ εἰς ὥραιος σφραγιδολίθος ἐξ ἐρυθροῦ λάσπιδος με τὴν θεὰν μεταξὺ δύο ἀντιθετικῶν γρυπῶν. Ἄκαρποι ἀπέβησαν αἱ δοκιμαὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἄλλων τάφων ἴσως ὑπάρχοντος ἐκεῖ ΥΜΙΙ νεκροταφείου. Εἰς γειτονικὴν ὅμως περιοχὴν καὶ ἐπὶ τοῦ μικροῦ ὑψώματος Πατέλα ἀνεκαλύφθη ἐνδιαφέρων θολωτὸς πρωτογεωμετρικὸς τάφος με τετραγωνικὸν θάλαμον, καλύψας ἄνω τῶν 15 ταφῶν, αἵτινες συνωδεύοντο ὑπὸ τριακοντατούλαχιστον ἀγγείων, χαλκῶν πορπῶν καὶ περονῶν, περιδεραίων ἐκ ψήφων σαρδίου ἢ ὑελομάζης κλπ.

Ἀκριβῶς ὑπεράνω τοῦ τάφου καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος μικρὸν κτήριο ΜΜΙΙΙ χρόνων ἴσως εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἱερὸν κορυφῆς. Συνέκειτο ἐξ ὀλίγων πρὸς ἄλληλα ἐπικοινωνούντων δωματίων, διασωζόντων πλάκας τινὰς τῆς πλακοστρώσεώς των. Ἡ χρῆσις του ὡς ἱεροῦ φαίνεται πιθανὴ καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς του καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκαλυφθέντα ἀντικείμενα, ὀλοκλήρου σειρᾶς μετ' ὑψηλοῦ ποδὸς σκευῶν, ἴσως διὰ σπονδᾶς, δύο φυσικῶν τριτῶνων, τεμαχίων πλαστικῶν ρυτῶν κλπ. Ἡ πληροφορία τοῦ ἰδιοκτῆτου ὅτι ἀνεῦρεν εὐμέγεθες πῆλινον ζῶον, ὡς ἐπίστευεν λέοντα, φαίνεται ἀκριβῆς, ἀφοῦ ἀνευρέ-

θησαν τέσσαρες πόδες πηλίνου πλαστικού ρυτιού μορφής τετραπόδου. Είς εύροστομος πίθος μετρίου μεγέθους δίωτος και διακεκοσμημένος με σχοίνα στεφάνια άνευρέθη παρὰ τὸν τοίχον ἑνὸς τῶν δωματίων.

Πλὴν τῶν συστηματικῶν ἀνασκαφῶν ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἐξερεύνησις τῶν ἀρχαίων λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς ναυαγίων ὑπὸ τῆς ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς δυτῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Leatham. Ἐντὸς τοῦ Ἐνετικοῦ Λιμενίσκου τῆς πόλεως Ἡρακλείου ἀνεξητήθη τὸ ναυάγιον ἐνετικῆς γαλέρας, ἐξ ἧς πρὸ ἐτῶν ἀνεσύρθησαν δύο κουλεβρίναι (λεπτά κανόνια). Ἡ δι' ἰλύος ἐπικάλυψις καὶ ἡ χειρίστη ὄρατότης τοῦ βυθοῦ παρηπόδισαν τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν. Πενιχρὰ ἐπίσης ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα ἐρεύνης κατὰ τὸν μινωικὸν λιμένα τῆς Κνωσοῦ εἰς θέσιν Κατσαμπᾶς. Ἡ ἔρευνα τοῦ βυθοῦ θὰ ἠδύνατο γίνῃ μόνον διὰ τῆς ἀναρροφήσεως τῆς ἰλύος ἣτις ἐκάλυψε τὰ ἐρείπια. Παρατηρήθησαν πολλὰ ὄστρακα. Συστηματικὴ ἔρευνα ἐγένετο εἰς τὸν ἀρχαίον λιμένα τῆς Χερσονήσου. Ἐξηρουνήθη κατ' ἀρχὰς ἡ βορεία καὶ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ καλύπτοντος τὸν λιμένα μικροῦ ἀκρωτηρίου. Παρατηρήθησαν τεμάχια ρωμαϊκῶν ἀμφορέων καὶ τμήμα μαρμαρίνου κίονος, ὡς καὶ πολλοὶ πελεκητοὶ λίθοι, ὄχι ὅμως εἰς τὴν θέσιν των. Εἰς τὴν ΒΑ πλευρὰν τοῦ αὐτοῦ ἀκρωτηρίου ἐσημειώθη κατασκευάσμα λαξευτὸν εἰς τὸν βράχον καὶ βυθισθὲν. Ὁ λιμενοβραχίων τοῦ ἀρχαίου λιμένος ἐμελετήθη ἐπισταμένως, ἐμετρήθη καὶ ἐσχεδιάσθη· παρατηρήθησαν μεγάλα λαξεύματα τῆς κρηπίδος κατ' ἴσας ἀποστάσεις, δι' ἄγνωστον χρῆσιν κατασκευασθέντα. Τεχνητὸν κρηπίδωμα μεγάλης ἐκτάσεως ἀνεκαλύφθη νοτίως τοῦ Α - Δ βραχίονος. Ἐγένετο γενικὴ ἀποτύπωσις ὀλοκλήρου τοῦ λιμένος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κτηρίων.

Ἀκολούθως ἐγένετο ἀναγνώρισις τοῦ διπλοῦ μινωικοῦ λιμενίσκου τῆς νησίδος (πάλαι χερσονήσου) τοῦ Μόχλου. Ἀδρῶς ἀνεγνωρίσθη ὁ πάλαι συνδέων τὴν νησίδα λαμῶς καὶ καθωρίσθη ἡ παλαιὰ στάμνη τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Μικρὰ κρηπίς παρατηρήθη εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν, ἴσως προστατευτικὸς κυματοθραύστης. Ὁρθογωνία λάξευσις, ἀνάλογος τῆς παρατηρηθείσης εἰς Χερσονήσον, ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Μόχλου, νῦν βυθισμένη εἰς τὴν θάλασσαν, ἤρμηνεύθη ὡς ἐνυδρεῖον. Περιουνελέγησαν μικρὰ εὐρήματα κεραμικῆς καὶ, παρῶς τοῦ Ἐφόρου καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς, ἐξήχθη ὠραία τεῖοδόχη ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκ τῆς γωνίας ἑνὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Σῆγερ ἀνασκαφέντων τάφων. Εἰς τὴν νησίδα Ψεῖραν ἤρηνήθη τὸ προστατευόμενον ἀνατολικὸν τμήμα ὕδατων, ἔξω τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ. Δύο μεγάλα ἀγγεῖα πρωτομινωικὰ ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ ἱκανὰ ὄστρακα ἀνεσύρθησαν ἐκ τῆς θαλάσσης, ἐκ σημείου ὅπου ὑπάρχει ἀποθέτης συμπαγέντων ὄστράκων. Κρηπίδωμα ἀργῶν λίθων παρατηρήθη βυθισμένον ἔξω τοῦ στομίου τοῦ διαχωρίζοντος τὸν συνοικισμόν χειμάρου, ἴσως λειψάνον μινωικῆς προκυμίας. Ἀκολούθως ἀνεξητήθη, βάσει ὑποδείξεων τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας καὶ τοῦ πρώτου ἀνευρόντος, παλαιὸν ρωμαϊκὸν ναυάγιον, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθεν ὁ θησαυρὸς τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων Ἀγίας Γαλήνης. Ἡ θέσις καθωρίσθη ΝΔ τοῦ Κόκκινου Πύργου βάσει λειψάνων ἀμφορέων καὶ λωρίδος μολύβδου μὲ ὄπας, ἀλλὰ τὸ ναυάγιον τοῦ μικροῦ οκάφους φαίνεται ὅτι εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ παχέος στρώματος ἰλύος. Εἰς τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις τῆς Φαιστοῦ, εἰς θέσεις Μάταλα καὶ Κομμός, ἐγένετο εὐρεῖα ἀνίχνευσις. Εἰς τὴν πρώτην θέσιν ἀπετυπώθη δεσπασμένον κρηπίδωμα προκυμίας ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ τεχνητὰ λα-

ξεύματα τῶν βράχων ἄνω ἢ κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος. Εἰς τὴν δευτέραν εἰς ὕψαλον 500 μέτρων παρηκολουήθη φυσικὴ κατ' ὄρθην γωνίαν προέκτασις τοῦ βράχου μετὰ τεχνητῆς κατασκευῆς δι' ἀργῶν λίθων παραλλήλου πρὸς τὴν ἀκτίν. Τὸ μικρὸν βάθος, παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐκεῖ καθίζησιν, φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ τὴν ἐκδοχὴν περὶ ὑπάρξεως λιμενοβραχιονος. Ἡ ἔρευνα πρόκειται νὰ συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ τῶν λοιπῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Κρήτης.

Τὰ ἐκ τύχης ἐλθόντα εἰς φῶς εὐρήματα εἴτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἔργων καθαρισμοῦ, στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιολ. χώρων εἴτε κατὰ οἰκοδομικὰς ἢ καλλιεργητικὰς ἐργασίας ὑπῆρξαν ἀφθονα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σημαντικὰ. Ἐντὸς τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Ξενοδοχείου Χατζάκη εἰς τὴν ἔναντι τοῦ Μουσείου περιοχὴν ἀνεκαλύφθησαν ἐκτεταμένα λείψανα τοῦ παλαιότερου Ἐνετικοῦ τοίχους καὶ ἴσως πύργου τούτου, διάφοροι ἀποχετευτικοὶ ἀγωγοὶ καὶ εἰς βαθύτερον στρώμα τῆς μετὰ κεράμων τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων. Δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐξετελέσθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν καὶ εἰς ὑψηλότερον στρώμα, εἰς βάθος 2,50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ εἰσόδου ἦλθεν εἰς φῶς λίαν ἐνδιαφέρουσα εὐμεγέθης ἐπιτυμβία στήλη τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, διαστάσεων 1,90 × 1,20 μ., παριστώσα εἰς βαθὺ ἀνάγλυφον πωγωνοφόρον ἄνδρα (τὸν νεκρὸν), ὅστις δέχεται τὸν ἀπαχαιρισμὸν τῆς συζύγου του, κρατούσης πυξίδα, καὶ τοῦ υἱοῦ του, βαστάζοντος βιβλίον καὶ ἀρύβαλλον. Παρὰ τὴν φθορὰν ὠρισμένου τμήματος τὸ ἀνάγλυφον εἶναι λίαν ἀξιόλογον καὶ πιθανῶς εἶναι ἀτικόν, εἰσαχθέν εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ στήλη, φαίνεται, ἀνεσῆρθη κατὰ τὴν ἐνετικὴν ἐποχὴν ἐκ τοῦ ἐγγὺς κειμένου ἀρχαίου ἑλληνικοῦ νεκροταφείου (τῆς πόλεως Ἡρακλείου) καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἴσως ὡς κάλυμμα ὀχτεοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν Πόρου Ἡρακλείου ἀνευρέθη τυχαίως μικρὸς βωμίσκος ἐκ πολυχρώμου φλεβωτοῦ μωμάρου, ὅμοιος πρὸς τοὺς βωμίσκους τῶν Ἀποθειῶν τοῦ Ἱεροῦ ἐν Κνωσῷ, ὡς ἐπίσης ὠραῖος τριπτῆρ ἐκ πρᾶσινο σκληροῦ λίθου. Ἐπὶ τόπου περισυλλεγῆσαν τεμάχια τῆς μεταβατικῆς ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα περιόδου, ὡς τμήμα ἀμφορέως τριῶν με λευκὰς γραμμὰς καὶ σπειρας, τεμάχιον λιθίνου λύχου καὶ εὐμεγέθης πυρὴν μέλανος λίθου δεικνύων ἴχνη ἐργασίας κατασκευῆς λιθίνου ἀγγείου.

Ἐν Κνωσῷ περισυλλεγῆ λίαν ἐνδιαφέρουσα κεφαλὴ μαρμαρινῆ φυσικοῦ μεγέθους, πιθανώτατα τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, δυστυχῶς μὲ ὄχι μικρὰν φθορὰν προσώπου. Ἐπίσης τεμάχια λιθίνων μινωικῶν ἀγγείων καὶ τμήμα διαζώματος ἐκ γυψολίθου μὲ τὸ γνωστὸν θέμα τῶν ἡμιροδάκων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀνακτόρου Κνωσοῦ πλήθος ὀστράκων ἀγγείων καὶ ὀλόκληρα ἀγγεῖα περισυλλεγῆσαν ἐκ διαφόρων στρωμάτων, μάλιστα ὑπὸ τὰ ἀποκαθιστάμενα πλακόστρωτα καὶ ἐκ τοῦ ἑσωτερικοῦ τῶν τοίχων, διὰ τῶν ὁποίων συνεπληρώθη ἡ στρωματογραφικὴ συλλογὴ. Ἄφθονα ἀγγεῖα καὶ παντὸς εἴδους μικρὰ ἀντικείμενα περισυλλεγῆσαν κατὰ τὴν μετατόπισιν τοῦ μεγάλου σωροῦ τῶν ὀστράκων, τοῦ σχηματισθέντος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μεγάλων ἀνασκαφῶν. Μεταξὺ τούτων εἶναι ἐνδιαφέρουσα συλλογὴ ὀστεινῶν νεολιθικῶν ἐργαλείων. Ἐντὸς ἑνὸς τῶν τοίχων τῆς ΝΑ πτέρυγος ἀνεκαλύφθη τεμάχιον ἐνδιαφερούσης τοιχογραφίας ΥΜΙα χρόνων, παριστῶν τμήμα ἀρματος ἡνιοχομένου· διακρίνονται τὰ ἦνια. ἢ μάλιστα, τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ποδῆρες ἐνδύμα τοῦ ἡνιόχου. Ἀνεκαλύφθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα

τεμάχια, κατά τὸ πλείστον διακοσμητικῶν τοιχογραφιῶν, μάλιστα εἰς δωμάτιον τῆς Β. νησίδος. Ἐν μικρὸν τεμάχιον ἀνήκει εἰς τὴν γνωστὴν τοιχογραφίαν τοῦ Τριμεροῦς Ἱεροῦ: παριοτῆ κυρίας καθήμενας εἰς βεράντιαν (μικρογραφικῶς). Ὑπὸ τὸ «Σχολεῖον» (ἐργαστήριον) ἀνεκαλύφθησαν ΜΜΙΙ Πίθιοι εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλὰ δὲν ἐξήχθησαν· περιουλεγγήσαν ὁμως τεμάχια χαρακτηριστικοῦ ΜΜΙΙα ἀμφορέως. Τρεῖς ἀποθέται (πάντες περὶ τὸν χώρον τοῦ Θεάτρου) ἀνεκαλύφθησαν περιέχοντες λίαν χαρακτηριστικὰ ἀντιεῖμενα καὶ ἀγγεῖα τῆς ΜΜΙ περιόδου· εἰς τούτων περιεῖχε κωδωνόσχημα εἰδῶλια, τῶν ὁποίων τινα εὐμεγέθη, δευτερος περιέργα κωνικά φολλόμορφα πῆλινα ἀντικείμενα εἰς μέγαν ἀριθμὸν. Εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν τῆς Δυτικῆς Πιτέρυγος ἀνεκαλύφθησαν κτιστὰ κιβώτια διαπέδου («κασέλλες»), μὴ ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ Ἐβανς, καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρέθη χαρακτηριστικὴ κεραμικὴ ρυθμοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν μεσομινωικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν διάνοξιν φρέατος ἀποχετεύσεως κατὰ τὸ μέσον τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ὄχι μακρὰν τῶν Οἰκιῶν τῶν Τοιχογραφιῶν, ἀνεφάνησαν ἰσχυροὶ τοῖχοι ΜΜΙΙ οἰκῆματος καὶ εἰς μίαν γωνίαν μέγα πλῆθος ὀστράκων καμαραϊκῶν ἀγγείων, τινῶν ὠκελύφων λαμπρῶς διακεκοσμημένων. Ἐκ παραλλήλου διηκριβώθη ἡ μορφὴ πλείστων ὄσων διαμερισμάτων τοῦ Ἀνακτόρου, διαδρομῶν, κλιμάκων κλπ., ὡς τῶν Ἀποθηκῶν τῶν Πίθων τῶν Μεταλλίων, τῆς ΒΑ Αἰθούσης καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν κλιμακοστασίου, τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Γλύπτου, τοῦ κάτω σκέλους τῆς Ἀνατολικῆς κλίμακος, τῶν Βασιλικῶν Σταύλων, τῆς προσβάσεως πρὸς τὸ Ἱερὸν τῶν Διπλῶν Πελέκεων κλπ.

Εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀνω πόλεως Πεδιάδος, θέσιν Κάμπος, ἀνεκαλύφθη θαλαμῶδες τάφος μὲ σαρκοφάγους, ὅστις δὲν ἐξηρευνηθῆ εἰσέτι.

Δυτικῶς τοῦ Ἀνακτόρου τῶν Μάλιων καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μινωικῆς πόλεως ἀνεκαλύφθη ἐργαστήριον, ἴσως μέρος οἰκίας, τῆς ὁποίας σαφῆ διακρίνονται λείψανα ὠρισμένων τοίχων· εἰς τοῦτο ἐγίνετο ἡ κατεργασία τῶν πρισματικῶν σφραγιδολίθων. Διὰ μικρᾶς δοκιμαστικῆς σκαφῆς διεπιστώθη ὅτι, καίτοι ἐπιφανειακῶς μόνον διατηρούμενον τὸ ἐργαστήριον, διασώζει ἐπὶ τόπου τὸ ὕλικόν κατεργασίας (ἰδίως ὑποπράσινον στεατίτην καὶ ὀλιγώτερον ὄρειαν κρύσταλλον, κροκαλοπαγῆ λίθον κλπ.) καὶ πλῆθος ἡμικατεργασμένων σφραγιδολίθων, ἀπορρίματα ἐκ τῆς κατεργασίας κλπ. Ἀνευρέθησαν τέσσαρες πρισματικοὶ σφραγιδολίθοι τελείως ἑτοιμοὶ, μὲ τὰς παραστάσεις των, ἄλλοι ἐπέξευργασμένοι, ἀλλὰ χωρὶς εἰσέτι τὰς παραστάσεις των καὶ ἄλλοι εἰς διάφορα ἄλλα στάδια κατεργασίας. Ἡ ἀνάκλυψις εἶναι ἐξόχως σημαντικὴ καὶ ἐλπίζεται ὅτι ἡ συστηματικὴ ἀσκαφὴ θὰ δώσῃ σπουδαῖα ἀποτελέσματα.

Παρὰ τὸ χωρίον Μελέσες, εἰς θέσιν Πατέλες, ἀνευρέθη ΥΜΙΙ τάφος, ἀπλοῦν σκάμμα εἰς τὸ χῶμα, περιέχων δύο σαρκοφάγους εἰς τὴν θέσιν των, τῶν ὁποίων ἡ μία ἐξήχθη ὀλόκληρος, τῆς δὲ ἄλλης διετηρήθη καλῶς μόνον τὸ ἀετωματῶδες κάλυμμα, ἀπολήγον κατὰ τὰ ἄκρη τῆς ράβδου του εἰς πελεκοειδεῖς ἐξοχάς. Ἄλλα κτερίσματα δὲν ἀνευρέθησαν.

Παρὰ τὸ Γοργολαῆνι, εἰς θέσιν Κάστελλος, ἀνηγγέλθη ἡ ὑπαρξίς κυκλοτεροῦς κτηρίου μὲ ἑκατοντάδας ὀστῶν καὶ πολλὰ θραύσματα ἀγγείων. Προσεκομίσθη πρωτομινωικῶν ἀγγείων μορφῆς ἀσκού. Ἴσως πρόκειται περὶ θολωτοῦ τάφου τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων.

Ἀνάλογος θόλος θὰ εἶναι ὁ ὑπὸ ἰδιωτῶν ὑποδειχθεὶς ΒΔ τοῦ χωρίου Ρίξι κα ε Μονοφατίου, κτιστὸς κύκλω διὰ μεγάλων λίθων καὶ ἔχων διάμετρον περίπου πέντε μέτρων.

Ἐπίσης ἐκ θολωτοῦ τάφου, κειμένου εἰς τὴν περιοχὴν Σίβας Μονοφαιτίου — ἀγνοεῖται ὅμως ἡ ἀκριβὴς θέσις — προήλθον δύο στεναὶ χρυσαὶ ταινίαι τὰς ὁποίας ἰδιώτης προσεκόμισεν ἵνα τὰς πωλήσῃ εἰς τὸ Ἡράκλειον. Τὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ πέρυσιν ἀνακαλυφθέντος θολωτοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου μεταξὺ Ρυτασανῆς Κεφάλας καὶ Φαρμακρᾶς, εἰς θέσιν Ἐμπαοῦς ἢ Μπερδελέτο τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ροτάσι, συνεκολλήθησαν καὶ παρέχουν ὡς σύνολον ἰδιαιτερον ἐνδιαφέρον. Αὐτοψία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου: πρόκειται περὶ λίαν μικροῦ θόλου διαμέτρου $1,70 \times 1,50$ ὀκδομημένου μετὰ πλακοειδεῖς μεγάλους λίθους καὶ μετὰ βραχὺν δρόμον· τὸ ὕψος τοῦ θαλάμου εἶναι ἐνδὸς μέτρου.

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Πύργου εἰς Ροτάσι καὶ εἰς θέσιν Φαρμακρά, ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον μετὰ τὰς κυρίως ἐντὸς πίθων, ἀνηκουσῶν εἰς γεωμετρικοὺς χρόνους, ἀναλόγων δὲ ἐκείνων οὔτινες ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Ντόρο Λέβι εἰς Ἀρχάδες. Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ περιουσιολόγῃσαν χαρακτηριστικοὶ ἀρύβαλλοι, σφονδύλια, ὄστρακα ἐκ καλῶν καὶ πίθων, κύπελλα κλπ. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἐπιγραφή ἐπὶ παραλληλεπίπεδου ὄγκου «ἐπὶ τὰ λατὰ» λίαν ἀρχαῖκή παρέχουσα τὸ ὄνομα: *Ἀρκεσίλα*.

Πορὰ τὴν Παναγιὰ Μονοφαιτίου καὶ εἰς θέσιν Πατέλα, κτηνοτρόφος περιουσιολόγῃσαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κλιτύος λόφου ἰκανὰ τμήματα πηλίνων εἰδωλίων καὶ ζωδίων, μάλιστα κεφαλᾶς, ἀνηκόντων εἰς τοὺς ἀρχομένους μεσομινωικοὺς χρόνους. Πολὺ πιθανῶς ταῦτα προέρχονται ἐκ μινωικοῦ Ἱεροῦ Κορυφῆς. Ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἀνεύρεσις καὶ ἑλληνικοῦ εἰδώλου καθημένης θεᾶς καὶ ἀφθόνων ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν νομισμάτων ὑποδηλοῖ ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις.

Λίαν σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Λύττου ἀρχαϊκῆς οἰκίας μετὰ ἀφθόνους πίθους, τῶν ὁποίων τινὲς ἀνάγλυφοι. Ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου παρεδόθησαν ἀνάγλυφα τεμάχια λίαν ἐνδιαφέροντα, δοκιμαστικὴ δὲ ἀνασκαφὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Πλάτωνος ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαϊκῆς οἰκίας μετὰ τοὺς πίθους εἰς τὴν θέσιν τῶν. Ὑπάρχουν τεμάχια μετὰ ἀνθρωπίνους μορφάς, μετὰ κεφαλὴν λέοντος πληγέντος διὰ βέλους καὶ βρυχωμένου, τοξότου, σφιγγῶν καὶ Ἰσως ἐλάφων, ἄλλα δὲ μετὰ ὄρατὰ διακοσμητικὰ θέματα, σπειρῶν καταληγόντων εἰς κεφαλὰς παρδάλεων, ροδάκων, τεθλασμένων, ζωνῶν πολλαπλῶν ταινιῶν κλπ. Αἱ λαβαὶ τῶν πίθων εἶναι πλατεῖαι καὶ ὑψηλαὶ καὶ τὰ χεῖλη ἐξέχοντα καὶ περὶτεχνα. Προπαρασκευάσθη ὁ χώρος διὰ συστηματικὴν ἀνασκαφὴν. Οἱ πίθοι φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἐντὸς τοῦ χωρίου Γωνιῆς Μαλεβυζίου καὶ εἰς τὴν συνοικίαν Ἀρχοντικὸν ὁ Ἐφορος Πλάτων ἐξετέλεσε δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνευρεθῆ πέρυσι μέγα νεολιθικὸν ἀγγεῖον καὶ λίθινος πέλεκυς. Ἀπεδείχθη ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ κτήριον μετὰ παχείς τοίχους, πιθανῶς νεολιθικῶν χρόνων καὶ ἐκ τούτου περιουσιολόγῃσαν ὄστρακά τινα· τὸ μέγα ἀγγεῖον δυστυχῶς εἶχε καταστραφῆ. Καλλοῦν ἐγχειρίδιον μετὰ δύο ὀπὰς στερεώσεως ἀνήκει ἤδη εἰς πρωτομινωικοὺς χρόνους. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐξητάσθησαν πολλοὶ ἀρχαιολογικοὶ χώροι τῆς αὐτῆς περιοχῆς: εἰς θέσιν Σκαμνί, ἐπὶ προβούτου τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους, μικρὰ μεσομινωικὴ ἐγκατάστασις, ἰσως φυλάκειον. Τεμάχια πίθων πολλῶν εἰδῶν διακρίνονται. Εἰς κυκλικόν τι κτίσμα ἀνευρέθησαν πολλοὶ ἄθρακες καὶ μολύβδινος δίσκος μετὰ σημεῖα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, τὸν ὁποῖον ὁ ἀνευρῶν ἔτηξε καὶ ἐξηφάνισε. Εἰς θέσεις Ἀομὶ τοῦ

Φούσκη καὶ Ἄλῳνι τοῦ Φούσκη λείψανα μεσομινωικά καὶ ὑστερομινωικά ἐκτεταμένου, ὡς φαίνεται, συνοικισμού. Εἰς τὴν ἔλαιῶνα Ἐμμαν. Σγουροῦ ὄστρακα ὑστερομινωικά. Εἰς ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ Μεγάλου Σκλαβοκάμπου καὶ ἀμέσως κάτω τούτου παρὰ τὸν ποταμὸν ἀξιόλογα ὑστερομινωικά κτήρια. Εἰς θέσιν Μέση τοῦ Κάμπου ἢ Ξυδᾶ λείψανα ἐκτεταμένου συνοικισμού καὶ τείχους, τὸ ὁποῖον παρακολουθεῖ τις ἐπὶ ἱκανὰ μέτρα. Εἰς θέσιν Κάνυσος κτήρια καὶ ὄστρακα ὡς φαίνεται ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς θέσιν Παλιοκλήσᾶ λείψανα σημαντικῶν κτηρίων ὁμοιάζοντος μὲ παλαιοχριστιανικὴν Βασιλικήν. Εἰς θέσιν Ρουσοκεφάλᾶ ἄφθονα τεμάχια ἀγγείων μεσομινωικῶν χρόνων. Παρὰ τὸ χωρίον Γωνιῆς καὶ εἰς θέσιν Κολενιά λείψανα οἰκισμού ὑστερομινωικοῦ μὲ χαρακτηριστικούς πύθους. Εἰς ὕψωμα Κουνοῦπι τῆς Ρίζας ἀνευρέθη τυχαίως ΜΜΙ μικρὰ πρόχους.

Δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἐπίσης ὁ Ἐφορος Πλάτων παρὰ τὸν Θόλον Α τοῦ Πλατάνου, εἰς ὃ σημεῖον κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς περιφράξεως τοῦ χώρου πρὸ δύο ἐτῶν ἀνευρέθη εἰκοσᾶς λιθίνων ἀγγείων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μικρὸν δωμάτιον πλήρες λιθίνων καὶ πηλίνων σκευῶν, τῶν ὁποίων ὄχι ὀλιγώτερα τῶν τεσσαράκοντα περισυνελέγησιν. Εἶναι τοῦ αὐτοῦ τύπου μὲ ἐκεῖνα τῶν θόλων, ἀλλὰ προφανῶς ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μεσομινωικῆς περιόδου (ἀγγεῖα ἐμπύστα ἢ ἀκιδωτὰ πῆλινα), καίτοι ὠρισμένοι τύποι θὰ ἔλεγε τις ὅτι εἶναι πρωτομινωικοί. Δυστυχῶς ἢ ἐπὶ τόπου φρουρῆς εἰσαπρημποδίσεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν περαιτέρω σκαφὴν. Τὸ δωμάτιον, φαίνεται, εἶχε χρησιμοποιηθῆ διὰ προσφοράς εἰς τοὺς νεκρούς. Δὲν ἀποκλείεται παρὰ τοῦτο νὰ ὑπάρχη ἕτερος, μὴ ἀνακαλυφθεὶς, θόλος.

Εἰς τὸν Νομὸν Λασηθίου ὄχι ὀλίγαι ἀρχαιότητες ἤλθον εἰς φῶς. Ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Λασηθίου, εἰς θέσιν Τοικαλᾶ ἢ Βουρλιά καὶ εἰς βάθος 5 ὀργυιῶν ἀνεκαλύφθη κρινίον μὲ μακρὰ κέρατα ἀγνώστου ζώου, πιθανῶς ἀντιλόπης· εἰς βάθος δὲ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου ἀνεφάνη πλακόστρωτος δρόμος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Ψυχρό. Πλησίον τοῦ Βραχασίου Μερμβέλλου κατὰ τὴν γεώτρησιν εἰς θέσιν Κοσμᾶ ἀνεκαλύφθη τμήμα ἀγγείου ἐκ πρασίνου σχιστολίθου μὲ ἀναγλύφους συνδεομένας πρὸς ἀλλήλας σπείρας, πρωτομινωικῶν, ὡς φαίνεται χρόνων. Κατὰ τὴν κατασκευὴν ὑδρογωγείου εἰς τὴν περιοχὴν Μαλλῶν Ἰεραπέτρας καὶ εἰς θέσιν Ἀνατολικόν, Ἄγ. Παρασκευῆ, ἀνευρέθησαν τέσσαρες πῆλινοι κρῖνοι, ἴσως βάσεις ἀγγείων, δύο ληκύθια καὶ δύο ρωμαϊκῶν χρόνων λύχνοι, ὧν εἰς μὲ διακοσμητικὰ θέματα καὶ ἄλλος μὲ μονομάχους.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σητείας περισυνελέγησαν παρὰ τὴν Ἀγίαν Φωθιάν, εἰς θέσιν Πάτημα, εἰς μικρὸς κομπὸς πύθος μὲ ἐντύπους ρόδας γεωμετρικῶν χρόνων καὶ τρία μικρὰ, ἐπίσης γεωμετρικά, ἀγγεῖα. Πλησίον τοῦ χωρίου Σφακιά ἀνεκαλύφθη ΥΜΙΠ τάφος μὲ σαρκοφάγους, ὅστις ἀκολούθως ἀνεσκάφη περαιτέρω ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου (βλ. ἀνωτέρω). Ἄλλο πιθῆδιον χωρητικότητος 30 ὀκάδων περίπου ὕδατος περισυνελέγη ἐκ τάφου παρὰ τὸ χωρίον Κανένε.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην τέλος, συγκεκριμένως εἰς τὸν Νομὸν Χανίων, περισυνελέγησαν ἐπίσης ἐνδιαφέροντα ἀντικείμενα. Εἰς τὴν θέσιν Βάρδια τῆς περιοχῆς Δραμίων (ἀρχαίας Ἐδραμίας) ἀνευρέθη ὠραία μαρμαρίνη κεφαλή, Ἀριέμιδος, ὡς φαίνεται. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Πολυρηνίαν (σημερινὸν Ἄνω Παλαιόκαστρον) καὶ εἰς θέσιν Καποδόκι ἤλθεν εἰς φῶς λίαν ἐνδιαφέρουσα στήλη ἐπιτυμβία μὲ ἀνάγλυφον καὶ μὲ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα. Ὁ

τάφος εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκεν ἡ στήλη ἦτο ὠκοδομημένος κατὰ διαζώματα μὲ πελεκητοὺς λευκοὺς πωρολίθους, συνδεομένους μὲ σίδηρον καὶ μόλυβδον. Τὸ ἀνάγλυφον παριστᾷ γυναῖκα ἐπὶ θρόνου μὲ ὑποπόδιον, ἣτις δέχεται τὸν ἀποχαιρετισμὸν ἱματιοφόρου ἀνδρικοῦς μορφῆς. Εἰς τὸ ἀέτωμα τῆς στήλης ἔρπιντες βλαστοὶ ἐλισσόμενοι καὶ ὑπ' αὐτὸ τὰ ὀνόματα ΤΥΡΟΣ ΣΩΣΑΜΕΝΩ ΣΩΣΑΜΕΝΟΣ ΘΟΙΝΩ. Κάτω τοῦ ἀναγλύφου πολὺ ἐνδιαφέρον ἐλεγείον. Ἡ στήλη παραμένει εἰσέτι ἐπὶ τόπου.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐλευθρον, σήμερον Ροδοβάνι Σελίνου, καὶ εἰς θέσιν Ξενοτάφι, κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ διὰ μπουλντόζας ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες τάφοι, τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς ἔδωσαν μόνον πήλινα, μᾶλλον πτωχὰ, ἀγγεῖα. Ὁ τέταρτος ἦτο πλουσιῶς κτερισμένος καὶ ἐκ τούτου παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων ὠραῖον χρυσοῦν ἐνώτιον μὲ κεφαλὴν γυναικὸς πολὺ ὅμοιον πρὸς ἄλλο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἐπίσης ἐκ Κρήτης προερχόμενον καὶ ἀνήκον εἰς τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα, μία ψῆφος ἀτρακτοειδῆς χρυσοῦ, δεκάς πηλίνων ἀγγείων μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὰ δακρυδόχα, ἄλλα ἀξυπύθμενα καὶ πυξίς, λύχνος, εἰδώλια ἡμικατεστραμμένα, μαρμαρίνη πυξίς μετὰ καλύμματος, χαλκοῦν κάτοπτρον καὶ ἐπίσης χαλκοῦς δακτύλιος.

Ἐκ θησαυροῦ ἀργυρῶν μεγάλων νομισμάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' μ. Χ. αἰῶνος, ἀνευρεθέντες εἰς τὰ Σελιὰ Ἀποκορώνου, παρεδόθησαν τέσσαρα εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω πολλὰ ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα ἠγοράσθησαν ἢ ἐδωρήθησαν, κατατεθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου καὶ τὰς ἄλλας συλλογὰς.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Κρήτης

EYPETHPIA

Π Ι Ν Α Ξ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

(ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ)

[Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰς σελίδας τοῦ τόμου. Αἱ παῦλαι (—) δηλοῦν ἐπανάληψιν τοῦ λήμματος εἰς τὴν προσήκουσαν πτωσίν. Πρὸς εὐχεροτέραν εὐρεσιν πολλὰ ὀνόματα λημματογραφοῦνται ὑπὸ πλείονας ταξινομικὰς λέξεις. Τὰ ξενόγλωσσα ὀνόματα λημματογραφοῦνται κατὰ τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον, ἕκαστον γράμμα τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖ τὸ ἀντίστοιχον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ].

* Ἀβδούλ Μετζήτ 155.

ἀβιζάρω 100.

* Ἀβονάλ Γκερόλαμο 413.

* Ἀβούρης, Ἁγ. Ἀνδρέας τοῦ — 74, — ἡγούμενος μονῆς Περαγκαθου Ζακύνθου 515.

* Ἀγαθάγγελος, ἡγούμενος Ρουστίκων πίν. Γ', — μητροπολίτης Ἐφέσου 185.

ἀγαρεῖες 435, — ἀπαλλάσσονται οἱ κάτοικοι βακουφ. χωρίων 233.

* Ἁγία Ἀναστασία στὰ Σπήλια 483.

* Ἁγία Αἰκατερίνη, ὁρθόδ. ἐκκλησ. Χάντακα 7, 399, 464, — ἐν Ζακύνθῳ 512, — Φράγκα Σητείας 392, 459 — τῶν Καλογραιῶν, λατιν. ἐκκλησία Χάντακα 417, 419, 420, 442, 447, 469.

* Ἁγία Ἄννα, Πισκοκέφαλο Σητείας 394.

* Ἁγία Βαρβάρα, ἀδελφότητα — στὸ Χάντακα 398.

* Ἁγία Γαλήνη, θησαυρὸς χαλκῶν ἀντικειμένων 564.

* Ἁγία Δωρεά, ἀδελφότητα — στὸ Χάντακα 398.

* Ἁγία Κλαίρη Χανίων 77.

* Ἁγία Μρίνα στοῦ Δερματᾶ Χάντακα 433, 436, 472.

* Ἁγία Παρασκευὴ τοῦ Κλεισάρχο (Χάνδαξ) 483.

* Ἁγία Πελαγία, χωρ. Ἁγ. Βασιλείου Ρεθύμνης 210, — ἐκκλησία Χάν-

τακα 397, 462.

* Ἁγία Ρούμελη, πιν. 127, 244, 258.

* Ἁγία Τριάδα, εἰκόνα — ζωγραφισμένη κατὰ τὸν ἑλλήν. τρόπο 424, 431 — σαροκοφάγος 553.

ἀγιάνιδες, πρόκριτοι, προεστοὶ 329.

* Ἁγιος Ἀνδρέας τοῦ Ἀβούρη ἐν Ζακύνθῳ 74.

* Ἁγιος Ἀνδρόνικος, ἐκκλησ. Χάντακος, μετετράπη εἰς βαλανεῖον ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ ἀγᾶ 301.

* Ἁγιος Ἀντώνιος Σητείας, graffito 380, — ἐκκλησία Χάντακα ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη 397, 462, — τοῦ Νοσοκομείου, ἐκκλησία Χάντακα 399, 463.

* Ἁγιος Βασίλειος, χωρ. Πεδιάδος, ἀγορὰ του 449, 476, — Ρεθύμνης, ἐπισκοπὴ 207, ἐπαρχία 615 φορολ. δελτία 252, 256.

* Ἁγιος Γεώργιος, χωρ. Ράφτη Σητείας 394, — χωρ. Πισκοκέφαλο Σητείας 394, — Φαρδουλάτσης ἐκκλησ. Χάντακα 396, 462, — Διασορίτης Χάντακα 397, 462, — Σουργιανὸς 470, — τοῦ Πετροῦτσου 74.

* Ἁγιος Γρηγόριος, ἀκολουθία — 390.

* Ἁγιος Ἐλευθέριος ἐκκλησ. Χάντακα 456, 478.

* Ἁγιος Ἰερώνυμος, ἐκκλησ. Χάντακα 396, 461.

* Ἁγιος Ἰωάννης, ἀδελφότητα — στὸ

- Χάντακα 389, 397, — τῶν Frati Minorī, λατιν. ἐκκλ. Χάντακα 396, 397, 462, — τῶν Καλογέρων, μοναστήρι Χάντακα 448, — ὁ Γουζέλης ἐν Ζακύνθῳ 74, — τῶν Φουρλάνων 159, — χωρ. Σφακίων 244.
- * Ἅγιος Κωνσταντῖνος, χωρ. Ρεθύμνης 210.
- * Ἅγιος Λάζυρος Χάνδακα 396, 461.
- * Ἅγιος Μάρκος, ἐκκλῆσ. Χάντακα 381, 437, 547, 549, 551, 555.
- * Ἅγιος Ματθαῖος, (Χάνδαξ) 487.
- * Ἅγιος Νικήτας, χωρίον 456, — ἐκκλησία τοῦ Κάστρου 481, 488.
- * Ἅγιος Νικόλαος ὁ Χωστός, ἐκκλῆσ. Χάντακα 398, 406, 420, 431, 434, 463, — τῶν Πρεδικατόρων, Χανίων 77, — ὁ Χασμαλεύρης (Χάνδαξ) 483, — Λασηθίου, ἀρχαιολ. συλλογὴ 554.
- * Ἅγιος Ντομένικο, τάγμα — 401.
- * Ἅγιος Ὀνούφριος, ἐκκλῆσ. Χάντακα 455, 456, 477, 478.
- * Ἅγιος Πέτρος, ἐκκλῆσ. Χάντακα 390, 396, 427, 462.
- * Ἅγιο Πνεῦμα, ἐκκλ. ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη Χάντακα 397, 462.
- * Ἅγιος Σαλβατόρος, ἐκκλῆσ. Χάντακα 390, 393, 432, 452, 459.
- * Ἅγιος Σώστης Ζακύνθου 514.
- * Ἅγιος Τίτος, ἐκκλῆσ. Χάντακα 390, 391, 438.
- * Ἅγιος Φρογκίσκος, ἐκκλῆσ. Χάντακα 388, 390, 395, — τάγμα 401, 436, 459, — Χανίων, ἐρειπώθηκε τὸ 1595, 77.
- ἀγιουμέντο (agumento) 394, 520.
- * Ἀγκάραθος, μονή 398, 463.
- * Ἀγοραστοπούλα Κατεργιὰ 445.
- * Ἀδελφότητες Χάντακα: * Ἀγ. Ἰωάννου Frati Minori 389, 397, * Ἀγ. Ροζάριο 398, * Ἀγ. Δωρεᾶς 398, * Ἀγ. Βαρβάρας 398, τῶν ναυτικῶν τοῦ Χριστοῦ Κεφαλᾶ 399, τῆς Παναγίας τῆς Σητείας 400.
- ἀδόντια, τὰ 102.
- * Ἀθανασιάδης Γ. ρεθύμιος 207.
- αἰγοπροβάτων ἀπογραφὴ 258.
- ἀκίλαξ (ἀζίλακας) φυτ. 125.
- * Ἀκουῖλα, ντοτόρε 404.
- * Ἀκρίβας, πιν. 200.
- * Ἀκρωτηριανή, Κυρία, Σητείας 395, 461
- * Ἀκ Τάμπια, ἀγᾶς—247.
- * Ἀλαΐ - Βέη, φεουδάρχης, ἀρχηγὸς Χωρ)κῆς 313.
- ἀλαμπάρντα, 426, 471.
- * Ἀληδάκης Ἴμπραχίμ 262.
- * Ἀληθινή, χωρ. Φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ 315.
- * Ἀλεξίου Στυλιανὸς 81.
- ἀλιάδα, σκορδαλιά 510.
- * Ἀλικιανοῦ, χωρ. 210, — φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ 315.
- ἀλισματίας, ἡ, ἄλισμος, φυτ. 124.
- * Ἀλμυρός, πιν. 127, — Σούδας, ἀψιμαχίαι (1646) 206, — Ἀποκορώνου, φρούριον κτισθὲν ὑπὸ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ 231, βλ. καὶ Ἀτζῆ - Σοῦ.
- ἀμάρακος, φυτ. 125.
- * Ἀμάρι, πιν. 556, — ἐπαρχία 500 φουρολ. δελτία 252, 256.
- * Ἀμηρᾶς, Πῶλος υἱὸς—286.
- * Ἀμυραδάκης, Καπετὰν Παῦλος 284.
- * Ἀμνισός, βωμὸς μετὰ τὰ ἀνθη 553.
- * Ἀμποῦ Χάφς Ὀμάρ 150.
- ἀνάγουρις, ἀζόγουρος, φυτ. 124.
- ἀνακούρκουβα 89.
- * Ἀναράψης Νικολῆς 176.
- * Ἀναφωνητριάς μονὴ Ζακύνθου 524.
- ἀνδράχνη, ἡ, φυτ. 124, 125.
- * Ἀνεζίνα Τζέν 389, 392.
- ἀνεμώνη, ἡ φυτ. 121.
- ἄνισον, τὸ φυτ. 124.
- * Ἀντρουλακάκης Γεώργιος 190.
- * Ἀντρουλῆς βαπτ. 413, 469.
- * Ἀνώγεια, πιν. 127.
- * Ἀνώπολις Σφακίων 239, — συνοικισμὸς Γῦρος ἢ Ζιρὸ 240, — Πεδιάδος, θαλασματοῦς τάφος 566.
- ἀπατὸς 97.
- ἀπελατήκι, τὸ 102.
- ἀπηλογοῦμαι 89.
- ἀπήτης, ἀφ' οὗ 344.
- ἀποδότης - ποδότας 490.
- * Ἀποκόρωνας 456, — φρούριον 226, —

- κετχουντᾶς παπᾶ Γεώργης 245, 247.
ἀποκρισάρας, ὁ 93.
ἀπρομπάρω, ἐπιδοκιμάζω 521.
Ἄπυράθι, χωρ. 476.
ἀραβικά νομίσματα Κρήτης 146 κ ἔξ.
Ἄράδενα, Βάρδενα 239.
ἀραζὸ 472.
Ἄργυροῦπολις 198.
Ἄριάδην, ἔπαυλις Κνωσοῦ 556.
ἀριστολογία, ἡ φυτ. 124.
Ἀρχάδες, πιν. 567.
Ἀρχάδι, πιν. 127, 170.
Ἀρχαμποπούλα Κατερίνα 409, 468.
Ἀρκεσίλα 567.
ἀρκευθος, ὁ φυτ. 124.
ἄρκλα, ἡ (arca) 457.
Ἄρμένιοι, Χάνδακος 252, 255.
ἀρπαλίκι, τό, πρόσθετος οἶκον. ἐνί-
σχυσις ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς
Τουρκοκρατίας 244.
ἄρπεζα, σιδηρὸς συνδετήρας 514.
ἀρπῶ 98.
Ἄρχαύλης 468.
ἀρχιεπίσκοπος Χάντακα 421, 443.
ἄσροτος, ἀτυχής 348.
ἄσκόλυμπος, φυτ. 124.
Ἄσκούφου, πιν. 127, 244.
ἀσπίδα, ἡ 426.
ἀσπληνον, τό φυτ. 124.
Ἄσπράκης Ροσίχ 458.
ἀσφένδαμος, ὁ, φυτ. 125.
ἄτος, ὁ 441, 475.
Ἄτζῆ - Σοῦ, φρούριον Ἄλμυροῦ Ἄ-
ποκορ. 246.
ἀτσετάρω, δέχρμαι 516.
Ἄτσιπάδες, χωρ. Μονοφατο. 241.
Ἄτσιπόπουλον, πιν. 196.
ἀφεντάκης, (πατήρ) 347.
Ἄφέντης Σταυρός, ὄρος Λασιθίου
127, — Χριστός, πιν. 128, — (Κα-
βούσι) πιν. 128, 130.
ἀφορμίζω 510.
Ἄχέλης 8.
Ἄχμέτ ὁ Γ', σουλτάνος 214.
ἀχράς, ἡ, φυτ. 124.
Aīrinus Prosperus 122.
Altario privilegiato Ἄγ. Τίτου Χάν-
τακα 395, 438.
amedā 395, 461.
Ατμερία Χάνδακος 287.
αννογάδορ 475.
Βάγιος, καπετάν 280, 284.
Βαθιάς, ὁ, πιν. στὸ Θραψανὸ 389,
392, 438.
Βαθύπετρον, πιν. 555, 559.
βακουφικὸν σύστημα 214, — χωρία 252
Vakf, πληνθ. Ενκαφ 232.
Βάρδας, καπετάν 284.
Βαρδῆς, βαπτιστικὸν 244, — καπετάν
284.
Βαρουξῆς, υἱὸς Κωσταντῆ 244.
Βαρσάμης 469.
Βαρσάνης Μιχελῆς 422, 469.
Βαρσομόνερο, πιν. Ρεθύμνης 200.
βασιγιέτι, τουρκ. vasiyet, ἐντολή,
παραγγελία, τελευταία θέλησις,
διαθήκη 347.
Βάτης Νικόλ. ἀπὸ Σελλί Ρεθύμνης
239.
βατσέλλι, ἀγγεῖον 510.
Βενεράτο, χωρ. 277.
Βενιέρ Cā 413, — Νικολὸ τοῦ Ἄντρεά
451.
Βενιζέλος Ἐλευθ., κινηματογρ. ται-
νία 548.
βεντέμα, ἡ 476.
βέργιες (βέρες) 433, 472.
Βεργίση Εὐμενία σουλτάνα 237.
Βερναρδάκης, κρητ. οἶκογ. ἐν Ζακύν-
θω 74.
Βιάννος, πιν. 125.
βιβλιοθήκη Ἄνδρ. Κορνάρου 450.
βιγλίζω 92, 98.
Βίδο, νησίς Κερκύρας 74.
Βικέλας Δ. 86.
Βίτωρ, ζωγράφος μαντινιέρου 159.
βιλαγιέτ, vilayet, διοικητ. ὑποδιαίρ.
νομός, 156, 248, 348.
βιόλα, ἡ, ἄνθος 345.
Βιπούλης καπετάν 284.
Βλαστός Μελέτιος, ἱερομόναχος 391,
459, — δόκτορας 413, — Γεώργιος
N. 190.
βόγα, ἡ 362.

- βοϊβόδας 238, 313.
 Βολακιάς, τπν. 128.
 Βόνη, χωρ. Πεδιάδας, φέουδο Κορνάρων 391, 393, 406, 408, 410, 414, 436.
 βορδονάρης 444, 475.
 Βόρτολος, βλ. Μπόρτολος.
 Βουβάς, χωρ. 244.
 Βουκολιές, χωρ. 200.
 βουλή, ἡ 91.
 βούνιον, (ψευδοβούνιον) φυτ. 124.
 Βουρομανώλης, καπετάν 241.
 Βοῦτες, χωρ. φέουδο Κορνάρων 424.
 Βουτζάκης Κωνστ. 324.
 Βραχάσι, χωρ. Μεραμβ. ἀρχαιολ. εὑρήματα 568.
 Βρασκά, χωρ. 244, 259.
 βρεφοκομεῖον Σάντια Κλάρας Χάντακα 396, 461.
 βροντάλε, τὸ γέισον 514.
 Ballioli Alf consul d'Angleterre 205.
 Ballot I. 179.
 bedeli askeri, στρατ. ἀντίκρουσμα (κεφαλ. φόρος) 155.
 Belli Onorio φυσικός, βοτανικός καὶ ἀρχαιολόγος 75, 123.
 Bellon Pierre 122.
 Bérard V. 178.
 Binder, consul d' Autriche 205.
 Blanc Paul, consul de France 205.
 bon, bono 476.
 Γαβαλάς, κρητ. οἰκογέν. ἐν Ζακύνθῳ 72. Τὸ ἐπώνυμον εἶναι ταυτόσημον τοῦ Κεφαλαῖ 72, — Λέων κυρίαρχος Ρόδου 73, — Ἰωάννης δεσπότης Χίου 73, Παναγία τοῦ— ἡ Γαβαλοῦσα ἐν Ζακύνθῳ 73, — Ἄντώνιος ἐν Ζακύνθῳ (1536) 73, — Γεώργιος ἐκ Ρεθύμνης (1655) 73, — Ἰωάννης, ἐπιστάτης ὑγειονομείου Βενετίας (1775) 73, — Ἐμμανουήλ, καθολικός, διοικητὴς καθολικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου (1815) 73.
 γαδάρου, λύκου κτ' ἀλεπούς διήγησις φραϊά, κείμενο, σχόλια, γλωσσάριο 81 κ.ἐξ.—ἐκδοση Wagner 84, —ἐκδοση τοῦ 1539, 85, 87, 88,— ἐκδοση Ἰακ. Grimm 85.
 γαζάντε, ὕψασμα 514.
 Γαζῆ Χουσεῖν βλ. Χουσεῖν.
 Γαϊτάνης Κλήμης 480, 481, 488.
 γαλατσίς, ἡ, φυτ. 124.
 γαρνίζει, χαράσσει, ξημερώνει 348.
 Γαῦδος, νῆσος 128, 267, 268, τουρκ. Μπουγαδὸς 271.
 Γεγὲν Μεχμέτ Πασᾶς 266, 270.
 Γενειατάκης κρητ. ἐπίθ. 475, — Ἰωάννης 461.
 Γεράπετρα 427.
 Γερσασιμίδης, ἱατρὸς 198
 Γεράσιμος Λιτίτζης, μητροπολ. Κρήτης 277.
 Γερβάσιος, μητροπολίτης Χαλδείας 186.
 Γερλήδες, ἐντόπιοι γενίτσαροι 248, 292.
 Γερολουλούδης 324.
 Γεωργιούπολις 246.
 γή, ἡ 343.
 γιαζιτζής 294, 296.
 Γιακιατῆς Νικολὸς 280.
 Γιακουμῆς, παπᾶς ἀπὸ Σελλί Ρεθύμνης 239.
 Γιαλιᾶ, τπν. 197.
 Γιάτος, καπετάν Ἄνδρουλῆς υἱὸς— 286.
 Γιατρᾶς Ε. ἱερεὺς 515, 521.
 Γιβρέκ Γεώργης 324.
 Γιουσούφ ἀγάς, πρῶτος φρούραρχος Χάνδακος. Ἡ ἐπιτύμβιος στήλη του εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Ἡρακλείου 302.
 Γιουῆτας, τπν. 127.
 γκουαρνιζόν, φεουδαλικὴ ὑποχρέωσις 410, 424.
 Γκουβερνώτισσα Παναγία ἡ—Ποταμῶν 545.
 Γκράνσαμ Ἰερώνυμος 159.
 Γκραντενίγκο Κατερίνα, ameda τοῦ Ἄνδρ. Κορνάρου 395, — Ἰσαμπέτα 395, — Ζενέβρα, θαμμένη στὸν Ἅγιο Φραγκίσκο τοῦ Χάντακα 395.
 Γλυμενάκης Γεώργιος Τζεσμετζῆς 324.

- γραφάλιον χρομόμυον, φυτ. (σπίλλα) 124.
γονικάρος, ὄ, 406, 467.
γονικό, τὸ, 389, 457.
Γοργολαῖνη ἀρχαιολ. εὐρήματα 566.
Γόρδιος Ἀναστάσιος, ἱερομόναχος (Ζά-
κυνθος) 516, 524.
Γόρυς, ἀρχαιολ. εὐρήματα 561.
Γουδελιανὰ Ρεθύμνης βλ. Ὀνουδέ.
Γουζέλης βλ. Ἅγιος Ἰωάννης.
Γουναράκης Μιχάλης 190.
Γραδενίος Ἀμβρόσιος 524.
Γραμβούσα, πιν. 125.
γραμματικὸς τῆς Πόριος 248, 289.
Γρηγόριος, μητροπολίτης Τυρνόβου
186,—μητροπ. Δημητριάδος 196.
γριλώνω 89.
γροικῶ 90, 99, 100.
Γυψάδες (Κνωσὸς) μινωικοὶ τάφοι
558.
Γωνιά, χωρ. Ρεθύμνης 196.
Γωνιῆς Μαλεβυζίου, ἀρχαιολ. εὐρή-
ματα 567.
- Callinicos évêque du Rethymno
194.
Camera di Christo (ταμείο) 416,—
fiscal 438, 474, 477.
camiscasà 425, 471.
camisetto 473.
Candia 379, Regno di—descrizione
delle anime 379,—Canzone ru-
stica 379.
Capitolo 458.
cartare 477.
Cavalli Marin, relazione 379.
cavazzale 473.
Casson 455.
Castonnet H. de Fosses, 204, 205.
Chiara Santa βλ. Κλάρα.
cori d' oro 470.
Corner A. placito contro Franc. Mo-
rosini per la resa di Candia 379.
Creutzburg N. 132.
cuba 471.
- Δαμάκι 90, 101.
Δαμασκηνὸς Μιχ. 539.
Διμουλάκης, καπετῶν Σταμάτης 280.
- Δαμουλῆς καπετῶν 280, 284.
Δαμούλης Γιαζιτζῆς 324.
Δασκαλάκης Κ. Γ. 176.
Δασκαλογιάννης 215, 260, 284,—κετ-
χουντῆς Σφακίων 324.
δαῦκον, (κρητ. παστανάγλα) φυτ. 124.
Δάφνη, χωρ. Σητείας 395.
δεκάτη, φόρος Σφακίων 243.
Δελῆ Χουσεῖν βλ. Χουσεῖν.
Δενδρινὸς 182.
Δεπόλας Σεραφεῖμ, καλόγερος 512.
Δέγκων μητροπολίτης Ἰωακείμ 186.
Δερματᾶς, Χάντακα 433.
Δέρνα 246.
δεφτερδάρης, ἀνώτερος οἶκον. ὑπάλ-
ληλος 270.
Δημητριάδος μητροπολίτης Γρηγό-
ριος 186.
Δημογεροντία, ἐν Κρήτῃ 156.
Διοβατινῆ, Παναγία ἡ -396, 397, 422,
ἡγουμένησσα τῆς Παναγ.—ἡ Μαγ-
δαληνῆ Νασίνι 398.
Διασορίτης Ἅγ. Γεώργιος 397, 462.
διβάνιον 258.
διζιτάρης, φρούραρχος 247, 262.
δίκτημος κρητικός, φυτ. 124.
Διονύσιος, ἐπίσκοπος Ρεθύμνης 206,
209,—μονὴ Ἁγίου Ὁρους 479.
δοσίματα Σφακιανῶν 214.
Δραγανίγος Νικηφόρος ἱερομόναχος
512
δρακοντῆς ἢ δρακόννεα, φυτ. 124.
Δράμισ, χωρ. (Ἵδραμία) ἀρχαιολ.
εὐρήματα 568.
- Demerie N. Consul de Russie 205-
derkenâr, τουρκ. ἀπάντησις ἐν τῷ
περιθωρίῳ 297.
Driault et Lheritier 178, 180, 181,
183, 188, 192.
doga, ντόγα 473.
- *Εβκάφιον, τουρκ. Evkaf βακουφι-
κὸν σύστημα 232.
*Εβραῖοι 439.
*Εγλαέτιον, βιλαγιέτ, νομὸς 248.
ἐλαιόπρινος, ὄ, φυτ. 125.
ἐλατον, τὸ, 124.

ἐλελίφασκος, ὄ, φυτ. 124.
 Ἐλχάτζ Μεχμέτ Πασᾶς (Φιντικ=Πόντιος) 245, 249.
 Ἐλχάτζ Μπεσίρ ἀγᾶς 265.
 Ἐλχάτζ Ἀχμέτ Πασᾶ, μουχαφίζης Χάνδακος 293.
 ἐξάμιτος 425, 471.
 Ἐπισκοπή, χωρ. Πεδιάδος, φέουδον Γαζή Χουσεΐν Πασᾶ 315.
 Ἐρωτόκριτος, ποιητὴς τοῦ—380.
 Ἐρωτοκρίτου Διονύσιος, ἡγούμενος Ἁγ. Αἰκατερίνης Ζακύνθου 522.
 Ἐσάτ Πασᾶς, υἱὸς Κιοπρουλή 260.
 ἔτσά, ἔτσι 313.
 εὐδία, ἦ, 94.
 εὐλογιές (1678) 485.
 Ἐφέσου μητροπολίτης Ἀγαθάγγελος 185.
 Εὐμορφη, Παναγία ἦ—βλ. Φορμόζα.
 Ζαγάρια, τὰ, 92.
 ζοίμης, τουρκ. τιμαριούχος 313.
 Ζακυνθος, μονὴ Ἁγ. Αἰκατερίνης 512.
 Ζακύνθου - Κεφαλληνίας καθολ. ἐπίσκοπος Σκάκος 73.
 ζυμπίτης, τουρκ. ἀξιωματικὸς στρατοῦ ἢ ἀστυνομίας 260, 263, 265.
 Ζαρούμπας Μιχάλης Παπᾶς 397.
 ζεαμέτ, τουρκ. τιμάριον 313.
 Ζενέβρα (Zenevra) Γκραντενίγχο 395.
 Ζερβὸς Μᾶρκος Γ. 190.
 Ζερβουδάκης Νικόλ. 190.
 ζημιό, εἰς μὴ 101.
 «Ζήνων» δραῖμα, 7, κ. ἐξ. συγγραφεὺς καὶ γλωσ. ἰδίωμα 11, 26, χρονολόγησις 19.
 Ζοῦ, χωρ. Σητείας 401, 464, μινωικὸν κτήριον 562.
 Ζουριδιανός, καπετάνιος 170.
 ζωγραφικὴς πίνακες Ἁντρ. Κορνάρου 424.
 Ζωφόροι, χωριὸ Πεδιάδας, φέουδο Κορνάρων 391, 399, 406, 410, 412, 422, 424, 437, 443,—Παναγία τῆς Περβόλας 393.
 Zen βλ. Τζέν.
 Zichni Pacha, gouverneur de Brousse 206.

Ἡράκλειον, μουσεῖον 553 μουσεῖον ἱστορικὸν 548, 549, 554, προστασία μεσαιων. μνημείων 555, ἐνετικὸς λιμὴν ἀνεξετήθη ναυάγιον γαλέρας 564, ἐπιτυμβία στήλη 565, Πόρος, εὐρήματα 565. Βλ. καὶ Χάνδαξ, Candia.
 Hierotheos, ἐνέque du Rethymno 194, 195.
 Hinks Roger, El Greco βιβλιογρ 540
 Hospitale della pietà τοῦ Χάντακα 396, 461.

Θοψίας, φυτ. 124.
 Θεωρῆ, κορυφή, πιν. 127, 128.
 Θόλος, συνοικισμὸς Χώρας Σφακίων 239.
 Θραψανὸ χωρ. Πεδιάδας, φέουδο τοῦ Ἁντρ. Κορνάρου 379, 388, 391, 403, 406, 410, 411, 413, 422 κλπ.—ἐκκλησία τῆς Παναγίας μέσα στὸ χωριὸ 393,—ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ 394,—ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πηγαδιώτισσας 394, 403,—σώχωρο στασι «Κήπους» 397, φεουδάρχης τοῦ—Ἀντρέας Κορνέρ τοῦ Πιέρου 397 οἱ χῆρες ποῦ κρατοῦν σπίτια τοῦ Α. Κορνάρου ἐξαιρουῦνται ἀπὸ τὰ ρεγάλια 437,—βιβλιοθήκη Α. Κορνάρου 452, τὸ θαῦμα τῆς Παναγίας Πηγαδιώτισσας 460, κτήματα μονῆς Ἀγκαράθου 463.

θύμος, ὄ, φυτ. 124.
 θύμπρα, ἦ, φυτ. (θύμπρα) 124.
 θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ἔκδοσις Γ. Μέγα, βιβλιογραφία 523, κ.ἐξ.
 Θωμόπουλος Παῦλος 481.
 θωρῶ 89.

Ἰδαῖον Ἁντρον, ἀσπίδες 553.
 Ἰεράπετρα 125, 127, 130,—ἐπαρχία 644 φορολογ. δελτία 251, 255,—ἔχει 5241 πρόβατα 258,—ἀρχαιολογ. συλλογὴ 554.
 Ἰερόθεος, ἐπίσκοπος Ρεθύμνης 194, 195.
 Ἰερὸν Δῶρον, τουρκ. surrei Şerife,

- εἰσφορὰ Σερρακιανῶν πρὸς τὰς ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινάν, 234.
 Ἰερουσαλήμ, μονή—484, 486.
 Ἰερώνυμος Ἄγιος, ἐκκλησι. Χάντακα 396, 461.
 Ἰζέτ πασᾶς 155.
 Ἰμάμης, ὁ προηγούμενος, ὁ Χότζας 329.
 Ἰμπραχίμ Χάν, Σουλτᾶνος 241.
 ἰνουλατζιόν, ἀκώρωσις 515.
 ἶντα, 91.
 ἰντάγιο, γλυφή, νιτάγιο 514.
 Ἰουδαῖοι Χάνδακος 252, 255, — Χαιώνων 256.
 Ἰσιρ Χουσεῖν πασᾶς διοικητὴς Κρήτης 263.
 Ἰσαμπέτα νιέ Μέτζο, σύζυγος Τζάκοχο Κορνάρου 393, Βλ. καὶ Γενεαλ. πίνακα.
 Ἰσλαμπόλ (Ἰστανμπούλ) 305.
 Ἰσμαήλ Πασᾶς, βαλῆς Χάνδακος 248, 251, 252.
 ἰτζαρέ, ἐνοίκιον βακουφ. κτήματος 232.
 Ἰτιάρ μέγαρον Χάνδακος 555.
 Ἰωακείμ, οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 184, —μητροπολίτης Δέρκων 186.
 Ἰωαννίκιος, μητροπολ. Νικαίας 185.
 Ibraim, relazione sull' invasione del Regno di Candia al tempo di — 379.
 interlineare 477.
 intimella 473.
 Καβαλαρέας Κερᾶς, μονὴ ἐν Κρήτῃ 480, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 488.
 Καβαλάρως Θεόδουλος 481, 482.
 Καβάλι Μαρίνος, Γεν. Προβλ. Κρήτης 456.
 Καβούσι, χωρ. Ἰεριπ. 198, ἐπιδρομὴ πειρατῶν 269.
 Καβροχώρι, χωρ. 484, 485.
 Καγκελαρία Μεγάλη, κατάστυχο τῆς — 416.
 καθίζω, ἤκατσα 89.
 καϊμακάμης 316, 322.
 Καινούργιου ἐπαρχία, 999 φορολ. δελτία 251, 255, — ἔχει 11347 αἰγοπρόβατα 258.
 κακομάζαλος 88, 90, 97.
 Καλαμώνος Ἰάκωβος, προϊστάμενος Κερᾶς Καβαλαρέας, 487, 488.
 καλεμπέντης, ὁ καταδικασθεὶς εἰς κάθειρξιν ἐντὸς φρουρίου 262.
 Καλή, βαπτιστ. γυναικ. 403, 465.
 Καλιάκης Φιλόθεος 512, 513.
 Καλιγέρης Κωστ ἀπὸ Ζωφύρους 443, 444.
 Καλλίνικος, μητροπολίτης Χυληθόδωνος 186, —ἐπίσκοπος Ρεθύμνης 194.
 Καλλιπολίτης Ἀθανάσιος, μητροπολίτης Κρήτης 249.
 Καλοῖδᾶς Α. 190.
 Καλοκαιρινὸς 182.
 Καλονύχι, χωρ. 167, 169, 196, 199, 200.
 Καμαλάκης 324.
 καμερλέγκα, ἡ, 471.
 Καμινάρης Γουλιέλμος 517.
 Κάμποι, χωρ. 200, 201, 202.
 καμπόσο 90.
 κανακίζω 97.
 Κανάκης Κλήμης, ἱερομόναχος 515, 521, —υἱὸς Μανώλης 244, —Καπετᾶν 256.
 Κανακαρομανοῦσος Πέτρος 169.
 Κανακογιάννης Πέτρος 169.
 Κανέβας Φραγκίσκος 445.
 Κανένη, χωρ. Σητείας, ἀρχαιολ. εὑρήματα 568.
 Κανιόλα, Γεώργιος καὶ Ἰωάννης εὐγενεῖς Κρήτης (1438) 72, —Μπόροτολος, Μανουῖσος, Μιχαήλ κλπ. κρητ. οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ 72.
 Κανλί Καστέλλι, χωρ. 332, θέσις Βιτσιλιέας ἀνασκαφῆ 559.
 Κάντανος χωρ. 202.
 κᾶνω, λέγω 347.
 καουτσιόν, ἡ, 468.
 Καπαρὸς Νικολό, (Ζάκυνθος) 517.
 Καπνίδης Μανώλης 521.
 κάππαρις, ἡ, φυτ. 124.
 Καραμεσάκης Κωνσταντῖνος 324.
 Καρᾶς Ἀντώνιος 488.
 Καρδιώτισσα, Παναγία ἡ—548.
 Καρές, χωρ. (Νεάπολις Μεραμβέλ.)

- φέουδο τῆς Κορηθίας Κορνάρου 431, 433, 457.
 καρνάδος, κόκκινος 345.
 Καρπόζηρος, καπετάν 284.
 Καρτάλης Ἰωάννης 189.
 Καρούδι, χωρ. Σητείας 395.
 Κάσα, ἢ, ταμειυτήριο 405, 417, 428, 442, 446.
 Κασελέρ Ζώρξης 159.
 Κασούλης υἱὸς Βάρδα 242.
 Καστέλλι Πεδιάδος, τοιχογραφία 547.
 Κάστρον, 482, 483, 487, 512.
 κατάκι, κάτης 89.
 καταλῶ, καταστρέφω, ἀφανίζω 344.
 καταμιτώνω 103, 507.
 καταρόθε 506.
 κατασβολώνω, 89, 103.
 κατασαιίνω 89, 101.
 κατατάσσομαι 102.
 Κατεργιά, βαπτιστ. γυν. 445, 416.
 Κατσηφόρης πιν. 484.
 Κατσαμπάς Ἡρακλείου ἀνασκαφαί 558,—μινωικὸς λιμὴν 564.
 Κατσανέρος, υἱὸς Νικηφόρου 242.
 κιτσέλο (cancelli) γραφεῖον 513.
 Κατσογεράκης, Μάρκος υἱὸς—244.
 Κατσόνης, καπετάν, ἀπὸ Ἀνώπολη Σφακίων 239, 240.
 Κατσούλης Γεώργιος 242 — καπετάν 280.
 Κατσουλογιάννης 259.
 Καυκαλᾶς Α. 190.
 Καυποδάσης Ἀλῆς ἐκ Χανίων 262.
 κέδρος, ὄ, φυτ. 124.
 κεντινάρι, τὸ, 510.
 κειχουντὰς ἢ κεχαγιάς 246, — Πρόεδρος ἐπαρχίας 247.
 Κεφαλᾶς βλ. Χριστὸς Κεφαλᾶ.
 κεφαλικὸς φόρος 214,—Σφακίων 243.
 Κεφαλοπύρωτη, πιν. Πεδιάδας 428, 434, 441, 471.
 κιλόν, ἢ κοιλόν, κιλέ, μέτρ. βάρους σιτηρῶν ἐν Τουρκίᾳ, 18 ὄκ. 299.
 Κιοπρουλή, Ζαδὲ Ἐλχάτζ Ἀχμέτ πασᾶς 277, 280.
 Κιοπρουλή Μεχμέτ πασᾶς 231, 237.
 Κιοπρουλή Νουμάν, πασᾶς Χανίων καὶ Μεγάλου Κάστρου 277, 293.
 Κιουτσούκ Χουσεῖν ἀγᾶς 258.
 Κίσαμος πιν. 128, 130, 202,—ἐπαρχία 1000 φορολ. δελτία 256,—ἀρχαιολ. συλλογὴ 554.
 Κισλίρ ἀγᾶς, ἀρχιεπισκοπὸς 250.
 Κίφος, Γεώργιος υἱὸς—244.
 Κλαδᾶς, Σταμάτης υἱὸς—244.
 Κλαπιστός, καπετάν 280.
 Κλάρα, Σάντα—Χάντακα. Βρεφοκομεῖο τῆς—396, 461.
 Κλαψοσήφης, καπετάν 284.
 Κλισάρχος, Ἀγία Παρασκευὴ τοῦ—Χάνδακος 483.
 Κνωσός, τοιχογρ. ταυρομαχίας 553, στερεώσεις ἀνακτόρων 554, ἀναπαυτήριον 556, ἔπαυλις Ἀριάδνη 556, Σανατόριον ἀνασκαφαί 559, ἀρχαιολ. εἰρημάτα 565.
 Κογγύλιος Νικόλαος 521.
 Κόκκινος Πύργος πιν. 564.
 κόλλα, ἢ, φυτ. 124.
 κολτσῆδες, τελωνοφύλακες, δασοφύλακες 319.
 κόμαρος, φυτ. 125.
 Κομιτᾶς Μανωλάκης, πλοίαρχος 159.
 Κομμός, πιν. Μεσσαρᾶς 564.
 κονάκιον, μεγάλη οἰκία 325.
 Κονταρίνι Ἰερώνυμος 379.
 Κοντογιάννης Βαρδῆς 324.
 κονφερμάρω (confermare) ἐπιβεβαιῶ 521.
 Κοξαρέ, χωρ. 200, 210.
 κοπανιά, ἢ 89.
 κορμοσκυλιάζω 505.
 Κορνάρος Ἀντρέας τοῦ Τζάκομο, ἢ διαθήκη (1611) 379 κ. ἔξ. ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς 383,—γαλέρα 400,—διανομὴ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ 450,—Ἀντρέας τοῦ Ἰωάννου 382,—Ἀντρέας τοῦ Φραγκίσκου, συγγραφέας καὶ Πρόεδρος Ἀκαδημίας τοῦ Χάντακα 383,—Ἀλέξιος 382,—Ἀλοῖζος, κόνσολος Ζακύνθου 516.
 Κορνάρος Βιτσέντζος τοῦ Ἀντρέα (συμβόλ. 1561) 381, 383, 384,—Βιτσέντζος νοτάριος Σητείας 384,—Βιτσέντζος τοῦ Τζάκομο πιθα-

- νὸς ποιητῆς τοῦ Ἐρωτοκριτοῦ 385, ἐπίτροπος καὶ ἐκτελεστῆς δι-
αθήκης ἀδελφοῦ του Ἄντρεά 388,
399, 409, 410, 416, 442, φεουδάρ-
χης Ζωφόρων 412, 422, κληρο-
νόμος τοῦ 1/3 τῆς περιουσίας τοῦ
ἀδελφοῦ του Ἄντρεα 423, 454,
τριάντα τόμων βιβλίων 452, κλπ.
Ἐλενέτα, κόρη του 410, Κατε-
ροῦσα κόρη του 423, 436.
- Κορνάρου Μπερναρντίν τοῦ Z. Fran-
cesco. Βλ. Γεν. Πίνακα Ἄνα-
πληρωματικὸς ἐπίτροπος τοῦ Ἄν-
τρεά Τζ. Κορνάρου 388, κληρο-
νόμος τοῦ 1/3 τῆς περιουσίας τοῦ
Ἄντρ. Τζάκ. Κορνάρου, θείου
του, 423, 452, 453, 457.
- Κορνάρου Μπενέτο τοῦ Τζάκομο 400.
- Κορνάρου Φραγκίσκος τοῦ Ἄντρεά,
θαμιμένος στὸ χωριὸ Παρρασπόρι
Σητείας 394, βλ. καὶ Γενεαλ. Πί-
νακα.
- Κορνάρου Zuane · Francesco τοῦ
Τζάκομο, καβαλιέρος, ambassa-
dor della Colonia di Candia
383, 388, 435, ἐκτελεστῆς τῆς δι-
αθήκης Ἄντρ. Τζάκ. Κορνάρου
388, 416, 427, 442, ὁ κῆπος του
στὸ Πισκοκέφαλο 407, κληρονό-
μος τοῦ 1/3 τῆς περιουσίας τοῦ
Ἄντρ. Τζ. Κορνάρου 422, καὶ
τοῦ 1/2 τοῦ ἠπολοίπου 454. Βλ.
καὶ Γενεαλ. Πίνακα. Κορναρό-
λα, κόρη του 420.
- Κορνάρου Τζουάν · Φραντζεσκέτο 452.
- Κορνάρου Πιέρο τοῦ Τζάκομο, 420,
425, 426, 430, Κορναρόλα κόρη
του 430.
- Κορνάρου Ἐλενέτα κόρη τοῦ Βιτσέν-
τζου 410 — Κατεροῦσα κόρη τοῦ
Βιτσέντζου 423, 436.
- Κορναρέτο Ἰωάννης 404.
- Κορναρόλα βαπτιστ. γυν. 437.
- Κορναρόλα Τζέν, σύζυγος Ἄντρεά
Κορνάρου 388, πληρωμὴ τῆς
προίκας της 407, 456.
- Κορναρόλα Κορνάρου, κόρη τοῦ Τζου-
άνε · Φραγκίσκο 420.
- Κορνέρ Ἄντρεάς τοῦ Ἰωάννη 404.
- Κορνέρ Ἄντρεάς τοῦ Πιέρο, φεου-
δάρχης Θραψανοῦ, 397, 410.
- Κορνέρ Τζουάνε · Μπερνάρδο, γιὸς
τοῦ Ἄντρεά Κορνέρ, φεουδάρχη
Θραψανοῦ 409, 410, 411.
- Κορνέρ, Τζουάνε Ἄγγελος, σύζυγος
τῆς Φιορέντζας Τζέν 408, 432.
- Κορνέρ Μποργκονιόν, εἶχε φέουδο
στὸ Θραψανὸ 413, 422.
- Κορνέρ Φραγκίσκος, γαμπρὸς τοῦ Πι-
έτρο Τζάκ. Κορνάρου 430.
- Κορνέρ Κορναρόλα, κόρη τοῦ Πιέτρο
Κορνάρου καὶ σύζυγος τοῦ Κορ-
νέρ Φραγκίσκου 430.
- Κορτεζῆς Γεράσιμος, ἱερομόναχος 520.
- Κορφές, χωρ. 484.
- Κορωνάιος Κων. ἀπὸ Ζωφόρους 443,
414,—Γιάννης 444.
- Κοτζὰ Ὀγλοῦ Ἰσμαῆλ 333.
- Κόττης Ἰωάννης παπᾶς 521.
κουβαλῶ 97.
- κουδούμαλον, φυτ. 124.
- Κουερίνι Ἄμοράτο, γραμματικὸς Ἄν-
τρεά Κορνάρου 403.
- Κουερίνι Τζώρτζης τοῦ Ρέμουλο 409.
- Κουερίνι Λεονάρδος, φεουδάρχης Ζω-
φόρων 412.
- Κουερίνι Νικολὸ τοῦ Πόλο 423.
- Κουερίνι Τζουάνε τοῦ Πόλο 423.
- Κουερίνι Σεβαστιανὸς 404.
- Κουερίνι Λεονάρδος τοῦ Μαθιοῦ 451.
- Κουερίνι Τζάκομο 451.
- κουκλώνω, -ομαι, καλύπτω 347.
- Κοῦλες τῆς θάλασσας, ἀγᾶς τοῦ—247,
- Κουμάνος Ἄνδρέας 480.
- Κουμάρης 434.
- Κουνδουράκης Μ. Ρ. 190.
- κουράτορας, ὁ, 406, 467.
- Κουρκουμέλης Ἄνδρ. κρῆς 159.
- Κουρμούλης Γιάννης 444.
- Κοῦρος, υἱὸς Γεώργη 256.
- κουρσάροι 267, 268.
- Κουρταλιώτικο φαράγγι, πην. 130.
- κουρταλῶ, κτυπῶ, 344.
- Κουρτζῆς ἱερομόναχος 521.
- Κουσές, χωρ. φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν
πασᾶ 315.

- Κουτούζ 'Αλῆ ἁγᾶς, νετχουντὸς τῆς
Ρούμελης 227, 231.
κουτσούνα, ἡ, 510.
Κόφινας, πιν. 130.
Κρήτη, ἀνομβρία τὸ 1595 79, — Μη-
τροπολίτης Καλλιπολίτης 249, —
Toscana τῆς Νεωτ. 'Ελλάδος 8,
— ἀρσβικά νομίσματα 149, — σολ-
λογὴ λαογραφ. μουσικοῦ ὄλικου
551, — ποιμενικά 551.
Κριτσᾶ, ἡ (Crizzes) 305, 445, 475.
κρότων, φυτ. 124.
Κύσμον ἀκρωτήριον (Μελέχα) 130.
κυδωνία, ἡ, φυτ. 124.
Κυδωνία πιν. 130.
Κυζίκου μητροπολίτης Νικόδημος 185
Κυνηγὸς παπᾶ 'Ιωάννης 483.
κυπάρισσος ἡ κρητικὴ 122, 124.
κύπερις, ἡ, φυτ. 124.
Κύπρος, ἔκθεσις περὶ—379.
Κυρία τῶν Ἀγγέλων, ἐκκλησία τοῦ
Χάντακα 399, 464.
Κυριακόπουλος Θωμᾶς, συμβολαιο-
γράφος Χάντακα 387, 452, 454,
— 'Ιωάννης 405.
καλοσύρνω 97.
Κωμητάδες χωρ. 259.
κάνειον, φυτ. 124.
Κωνσταντῖνος μητροπολ. Φαναριοφαρ-
σάλων 186.
Κωνσταντίνου II νομίσματα εὐρέθη-
σαν εἰς Κνωσὸν 559.
Κωστής Παρθένιος 515.
Kostchy M. 131.
Kutai - Pasha 199.
- Λ**αγωγὸς Στεριανός, συμβολαιογρά-
φος Χάντακος 381, — Σταυριανός
487.
λαδανίγειρος, ἡ ὁ λαδανοφόρος κιστός,
φυτ. 124.
Λάνδος 'Αγάπιος, μοναχὸς Κρής 382,
383, 466.
Λάντας 'Ανδρέας, πρωτοπαπᾶς ἐκ Τυ-
λίσου 480.
Λαοδηγήτρια, ἐνορία τῆς Κυρίας—
τοῦ ἐξ' ἄπυρου Χάντακα 483.
Λασίθι, 125, 127, 130, — ἐπαρχία 275
φορολογ. δελτία 251, 255, — ἔχει
5897 αἰγοπρόβατα 258, — φέουδον
'Ισμαῖλ ἁγᾶ, ντιζντάρη Χάνδα-
κος 301, — ἀρχειολ. εὐρήματα 568.
Λάσκαρης 'Ιωαννίκιος, ἀρχιεπίσκοπος
516.
λάτζα, ἰσὸς 515.
λαχαίνω 93.
Λελεδάκης 176.
Λευκὰ 'Ορη, πιν. 127.
Ληρίτης, πιν. Ζακύνθου 517.
Λητίτζης, Γεράσιμος ἐκ Βενεράτου
μητροπολίτης Κρήτης 277.
Λιβάδα, ἡ, πιν. 413, 422.
λιβανωτὶς, φυτ. 124.
λιβάς, βιλαγιέτιον, νομὸς 255.
λιβέλο, τὸ, 389, 457, 517.
λιγόψυχος, ἀνυπόμονος 346.
Λιθακιάς, χωρ. Ζακύνθου 517.
λιθόσπερμον, φυτ. 124.
λιμώνας, ὁ (λιμάνι) 94.
λινάρι, τὸ 431.
λίνεσ, ἡ 516.
Λιοδάκης Γιάννης 169.
Λιονταρίτης Γεωργίτης 407.
Λισγαράς Ν. συμβολαιογράφος 512.
Λίσταρος, χωρ. φέουδον Γαζῆ Χου-
σεῖν πασᾶ 315.
Λίτινας 'Ιωάννης, ζακύνθιος κληρι-
κὸς 74.
λογάδο ἀμπέλι 435, 472.
λογιάζω 96.
Λόδης, υἱὸς Ξηρούχη 243.
λοῖσμός, ὁ, σκέψις 515.
Λομπάρντο Πέτρο 453.
Λορέτο, Σάντα Κάτζα ντι—401, 465.
λότζα 514, — Χάντακος 287.
Λουμπινᾶς Γεώργ. Κων. ζωγρ. 158,
159.
Λουτράκι Χανίων πιν. 131, — χωρ.
Μαλεβυζίου 542.
Λύκαστος, μινωικὴ πόλις 559.
Λύττος, ἀρχαιολ. εὐρήματα 567.
- Λ**abini, οἰκογ. Σφακίων 456.
Lheritier 192 βλ. καὶ Driault.
Lungini, οἰκογ. Σφακίων 456.

- Μαγαρίτες βλ. Μαρμαρίτες.
 μαγιόλικα 429.
 μαγιουραμέντο 521.
 Μαγκαφούρης Πέτρος, συμβολαιογράφος 423, 470.
 Μαγουρίλη Ἐλχάιτς Μεχμέτ ἀγᾶς 328.
 μαζώνω 93.
 Μακαριάτισσα Παναγία ἡ—399.
 μακελεύω 101.
 Μακροῦ Ἀνδρέας 512, — βλ. Τζέν Φραγκίσκο τοῦ Τζουάνε.
 Μακρὺ Τοῖχος, χωριὸν 391, — κήπος τοῦ Ἀ. Κορνάρου 420.
 μακτοῦλ, ἐκτελεσθεῖς 265.
 Μαλάδες χωρ. Τεμένους, φέουδον Ἰσμαήλ ἀγᾶ ντιζιντάρη Χάνδακος 301.
 Μαλακιώτης Στάης 170.
 Μαλακιωτόκης Δημ. 172.
 Μαλάξα, ἀψιμαχίς 1646, 226.
 Μαλαξὸς Νικολός, πρωτόπαπας Ναυπλίου 487.
 Μαλεβυζίου ἐπαρχία, 1028 φορολογ. δελτία 251, 255, — ἔχει 6155 αἰγοπρόβατα 258.
 Μάλες Ἱερόπετρο, ἀρχ. εὐρήματα 568.
 Μάλια 127, ἀρχαιολ. εὐρήματα 566.
 Μαλλάκια τιν. 196, 197.
 Μανδρινὸς Ἀντώνιος 487.
 Μανὰρ Φραντζέσκος υἱὸς—244.
 μανδραγώρας, φυτ. 124.
 Μανιάς Μανώλης 242.
 μαντενέρω, διατηρῶ 516.
 μαντονέρος 159.
 Μανωλιουδάσκος Α. Φ. 172.
 Μαξεντίου νομίσματα, εὐρέθησαν εἰς Κνωσὸν 559.
 Μαραγκουδάκης Ἐμ. 190.
 Μαρᾶς Μάρκος Μάξιμος 524.
 Μαρμαρίτες χωρ. 180, φέουδον τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ 237.
 Μαρουλᾶκης Ἐμ. 190.
 Μαρωνιά, χωρ. Σητείας 401.
 Μασταμπᾶς 462.
 μαστραπᾶς, ὄ. 405, 466.
 Μάταλα, τιν. Μεσσαρᾶς 564.
 Μάιτσης 517.
 Ματθαϊάκης Λεωνίδας Π. 190.
 μαυλίστρα, ἡ 103.
 Μαυρίκης Μανουήλ, ἱερεὺς 515, 520.
 Μαυρίτζης Γεώργιος 481, 488, — Κωνσταντῖνος 481, 482, 488.
 μαχαιρίδα, ἡ, φυτ. 124.
 μαχλούλ, ἀδέσποτον κτήμα 233.
 μεβλᾶνα, κύριος 326.
 Μεγιστάνος Ἀθανάσιος, ἱερομόναχος 487, 488.
 μεζᾶρι, τουρ. μέζαρ, τάφος 348.
 Μειμάρη βλ. Χασά - μεϊμαρή.
 Μελέσες, ἀρχαιολ. εὐρήματα 566.
 Μελέχα, ἀκρωτ. 125.
 Μελιδόνι, τιν. 125.
 μεντέρι, τὸ τουρκ. minder, στρώμα 244.
 Μεραμπέλλο 125,—μάχη 201,—ἐπαρχία 909 φορολ. δελτία 251, 255, ἔχει 10924 αἰγοπρόβατα 258.
 Μερκοῦριος, ζωγράφος 484, 486.
 Μερτηκάμαρον, χωρ. 484.
 Μεσαμπελίτης, τὰ τρία μοναστήρια τοῦ—397, 462,—Χριστός, ἐκκλησία 398 463.
 Μεσέρ Vettor 439.
 μεσεταρία, φόρος 476
 Μεταξᾶ, μετόχι τοῦ Ἄντρο. Κορνάρου 406, 408, 414, 434, 435, 467.
 μετάξι 430.
 μετοχάρης 406, 467.
 Μῆλος 78.
 μηρίκι, τό, φυτ. 126.
 Μίγλης, ἐξ Ἀνωπόλεως Σφακίων 239.
 Μιλίνο Μικιᾶλ 447.
 μιλκναμέ, σουлт. διαταγή 262.
 Μίρι Μιρᾶν πασᾶς 313.
 Μίρ Λιβᾶ, στρατ. διοικητής 313.
 μίστατο, τό, 404, 466.
 Μιχαλήτζης Πέτρος, ἱερεὺς καὶ νοτάριος 487.
 μοιρολοῖτρες 402, 465.
 Μοναστηράκι, χωρ. Ἀμαρίου 248.
 μονιτάρου 92.
 Μονόχωρο, χωρ. φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 315.
 Μονοφάτσι 125,—ἐπαρχία 660 φορολογ. δελτία 251, 255, ἔχει 10932 αἰγοπρόβατα 258.

- Μοράκης, καπετὰν Πώλης 241,—Πῶ-
λος 242, 244.
- Μοροζίνι Γιανᾶς, παπᾶς 391.
- μοσκάτο ἀμπέλι 434.
- μόστρα, ἡ, 424, 470.
- Μοσχάνα, βσι. γυν. 474.
- Μόσχοι Χάντακα 433, 472.
- Μοτσειγό ἀπόβασις εἰς Χανιά 215.
- Μουάτου Νικολό 429,—Ντιάνα 429.
- Μουδάτσος Τζουάνε · Ἐντώνιος 417,
451,—Μάρκος τοῦ Τζουάνε · Ἐν-
τώνιου, ἀνεψιὸς τοῦ Ἐντρ. Κορ-
νάρου 419.
- μουζούρι, τό, 240, 459, 469.
- μουκατά, κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἢ κε-
φαλικός 234, 263, 324.
- μουμπασίρης, διαγγελεύς, δικαστικὸς
κλητὴρ 245, 262, 273.
- Μοῦντρος, πιν. 170.
- μουρουριέ, διαμετακομιστικὰ τέλη 316.
- μουρτζήρης, ἀρνησίθρησκος 246.
- μουρχούτα, ἡ, 511.
- Μουσαῖ πασᾶς, τοπάρχης Ρεθύμνης 244.
- Μούσκενα, ἀπὸ χωρ. Ράφιη 441.
- Μουσελὴ ἀγᾶς, βοϊβόδας Ρεθύμνης 238.
- Μουσοῦρος Μάρκος 7,—Καπετὰν 280.
- Μουσταφὰ πασᾶς, βεζύρης 259.
- μουιβελεῖς, ἔφορος βακουφίου 233,
234, 242, 243.
- μουιεσαρίφης, διοικητὴς 218.
- μουιεσελήμ, τοποτηρητὴς τῶν διοικη-
τῶν 313.
- Μουτσειγιος Νικολός, νοδάρος 480,—
Τζάνες καὶ Μαθιὸς ἰδιοκτῆται
τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Νικητὸς
εἰς τὸ Κάστρο 481.
- μουχαπέτι, τουρκ. muhebet. ἀγάπη,
φιλία, συνομιλία 341.
- μουχαφίρης, διοικητὴς ὄχρωμένης
πόλεως 243, 261.
- Μόχλος Σητείας 564.
- μαίλνιτζω, καταπονοῦμαι 345.
- μαλλόττα, ἡ, 93.
- μαμπάκι 431.
- Μπάρδας, καπετὰν 280.
- Μπαρότσης, παρεκκλήσι τῆς Πανα-
γίας τοῦ—στὸ Χάντακα 389, 458.
- Μπαρμπαρίγκος Τζώρτζης 398,—Ἁγ-
γελος ἀπὸ τῆ Φουρνῆ 438, 474,
—Νικολός 481, 489.
- Μπαροῦς Νείλος, παπᾶς 480, 489.
- μασιά, ἡ, εἴσοδος, (ἐμπασά) 517.
- Μπατοζάκης, καπετὰν Νικολός 256.
- Μπαφτάκης Γεώργης 259.
- Μπεγάκης Ἄλῆς, ἐρήμωσε τὸ χωριὸ
Σίλαμος 301.
- μπεράτιον, φορολογ. φισμάνιον 272,
280.
- Μπεργαδῆς 8.
- Μπερναρδάκης Πιρίλος 324.
- Μπερναρδακέικα, συνοικία Κρητῶν
ἐν Ζακύνθῳ 74.
- μπίζα λινάτους 514.
- Μπίζης, καπετὰν 241.
- μπογοτσάδες, δέματα τῶν δελτιῶν κε-
φαλ. φόρου 272.
- Μπολέντης, καπετὰν 284.
- Μπόμπια, φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν
πασᾶ 315.
- Μπόν, καπελᾶνος ἄγ. Νικολάου Χω-
στοῦ 434,—Ἐντρούλης τοῦ Νικο-
λό 413, 469,—Πελεγκρίνα 427.
- Μπονάνος Ἰωάννης 487.
- Μποναινὸρ Β. συμβολαιογράφος Ζα-
κύνθου 512, 513.
- Μπονιῖνος Ντονάτος 516.
- Μποργκονιὸν βλ. Κορνέο.
- Μπορτάλιος Παχνούτης 409, 468.
- Μπόρτιλος (Βαρθολομαῖος) Κανιόλα,
εὐγενὴς ἐκ Χανίων 72,—Γεώρ-
γιος, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἱα-
τρὸς καὶ συγγραφεὺς ἐν Ζακύνθῳ
72, βλ. καὶ Κανιόλα.
- μπονόνια, τὰ, 432.
- Μπουγαδόξ (Γαῦδος) 271, 291.
- μποκούνια, ἡ, 509.
- μποκῶνω 88.
- μπομπασιριγιέ, ἀμοιβὴ τοῦ μπαμπα-
σίρη 300.
- Μπουμπράκης Νικήτας 259.
- Μπουρμουλιᾶς Ἀντώνης 444.
- Μπούρμπαγης 238.
- Μπρόσγιαλος Σφακίων 241.
- Μπρόσνερο, χωρ. 262.
- Μπροῦσα ἢ στά Μπροῦσα, μετόχι
Ἁντρ. Κορνάρου στὸ Χάντακα

- 406, 448, 467, 476.
 μυκηναϊκὸν φορεῖον 152.
 Μυλοποτάμου ἐπαρχία 1193 φορολογ.
 δελτία, 251, 256.
 Μυριοκέφαλα, τπν. 189.
 mantil 473.
 Midana N. consul d' Italie 205.
 Miami Piero, δούκας Κρήτης 383.
 Morosini Francesco, processo contro—per la resa di Candia 379.
- Ναίτης**, ἀντιπρόσωπος τοῦ καζακέρη, ἱεροδικαστῆς 263.
Νασίνι Μαγδαληνή, ἡγουμένησσα Λαβατινῆς 398.
Νεάπολη Μερραπέλου 127,—ἀρχαιολ. συλλογὴ 554.
Νεγκρίσολα Ὀρσίνα 427, 428, 471.
 νενέ, ἦ, τουρκ. nipe, μάμη, μητέρα 345.
Νέφς Σφακιά 241, 259.
Νέφς Καστέλλι 244.
Νικαίας μητροπολ. Ἰωαννίκιος 185.
Νικηφόρος Γιαννάκης καὶ Γεώργης 256.
Νικόδημος, μητροπολ. Κυζίκου 185.
Νικομηδείας μητροπ. Φιλότηος 185.
 νιράδα, ἦ, 466, 467.
 νοβέλλα 90.
 νομίσματα ἀραβικά Κρήτης 146.
 νοσοκομεῖο τῶν στρατιωτικῶν 396.
 νοτάριος 475.
 Νοῦτσος, Γιώργης υἱὸς—252.
 Νταλαμπέλλω, χωρ. Μυλοποτ. 268.
 ντά Ρεκατίνι Ἄντιώνιο βλ. Ρεκατίνι.
 Ντασούρη Ἀγουστίνο, παπᾶς 391.
Ντελιντές Μελέτιος, ἱερομόναχος 481, 482, 488.
Ντεμέτζος 468, — Ἰσαμπέτα σύζυγος Τζίκ. Κορνάρου 393, βλ. καὶ γεναλ. δέντρο, -- Φραγκίσκος τοῦ Τζόρτζη 409, 450, 451,—Λιονέτα 413,—Πιέρο 449, 453, 455,—Τζουάνε 449, 453, 455.
 ντηροῦμαι, φοβοῦμαι 510.
 Ντία, ἦ, 127.
Ντιάνα Μουάτσου 429.
Ντιζντόρ χαμάμι Χάντακος 301.
- ντιλμπέρι**, τουρκ. dilber, ὄραία 343.
 ντόγιες 437.
Ντονάτος Μποντινο 516.
Ντοράκ βλ. Τοράκ.
Ντουμπρόβνικ, Ραγούζα 329.
 ντρέτος, εὐθύς 347.
Ντρουλίσκος Ἄναγν. 171.
 ninzoi 473.
- Ἐαγορεύω**, -ομαι 94, 95.
Ξανθοῦδιδη Στεφάνου ἀρχεῖον 548.
 ξεβγάνω 91.
 ξεγκουσεμένος, ὁ, 509.⁷
 ξελαιμίζω 101.
Ξερὴ καρὰ, μετόχι, φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 315.
Ξερίγος, υἱὸς Κάτη 244.
Ξηρουδάκης Εὐμένιος, μητροπολίτης Κρήτης 543, 544.
Ξηρουχης 242, Καπετάν.—256.
 ξίφιον, τὸ, φυτ. 124.
- Ὀγλίγωρα** 92.
Ὀκταβιανὸς δρ. 404.
Ὀλοῦντος μωσαϊκὰ 556.
Ὀμαλός, τπν. 128.
 ὀμνέω 91.
 ὀμπλεγω, ὀμπλιγο, ὑποχρέωσις 516, 517.
 ὀνάκανθα, ἦ, φυτ. 124.
Ὀνουθὲ Γουδελιανῶν Ρεθύμνης ἀνασκαφὴ ἀγνώστου πόλεως 556.
 ὀνωνίς, ἦ, φυτ. 125.
 ὀρέγομαι 92.
 ὀρμιζέ, κυματοῦφές ὕψος 514.
 ὀρντινιά 93, 94, 100.
 ὀρντινιάζω 89.
Ὀρτέλιο 451, 476.
 ὀτζάκιον, στρατ. σῶμα 329.
 ὀτζαλίκιον, ἔσοδον, ἀντίκρουσμα 273, 294.
 Οὐλεμάδες, διδάκτορες μουσουλμ. Θεολογίας 329.
Oekiadas beis, president de la Cour de cassation à Constantinople 206.
 Olivier 126.
 Ormesin 443.

- Παινῶ** 93.
 παιωνία, ἡ, φυτ. 124.
 Παλαιόκαστρον Ἐνω, βλ. Πολυρρη-
 νία.
 Παλακουμάκης Γεώργης 324.
 παμπῶνω 504.
 Παναγία τῶν Ἀγγέλων, μοναστήρι
 Καινούργιου Μεσσαῤ 392 408,
 —τῶν Σταυροφόρων Χάντακος
 550, 555,—Παναγία Μονοφατοῖου
 εἰδώλια 567.
 Πανᾶς Γιακουμῆς, ἀπὸ Σελλὶ Ρεθύ-
 μνης 239.
 Πανασός, χωρ. Καινούργιου 327, 328.
 Πάνορμον Μυλοποτάμου, ἀνασκαφῆ
 παλαιοχρ. βασιλικῆς 557.
 πανούκλα σιτὴν Κρήτη (1678) 484,
 485, (ἀπέθαναν 78 000) 486.
 Παπαγιαννόπουλος Θεόφιλος 481.
 Παπαδάκης Ἐμ. 201, 202, 203,—Νι-
 κόλαος 324.
 Παπαδονικολάκης 210.
 Παπάκης, καπετὰν Σήφης 280.
 Παπαστεφανόπουλος Τζώρτζης, συμ-
 βολαιογράφος 423 βλ. καὶ Στε-
 φανόπουλος.
 παρᾶπόνηση, ἡ, 99.
 Παρασπόρι, χωρ. Σητείας 394
 παρᾶβη, ἡ, φυτ. 124.
 πασκιζῶ 91.
 πασιανάγλα, ἡ φυτ. 124.
 πατερό, τὸ ταβάνι 514.
 πατιτήρι, τὸ, 437.
 Πατζινιώτης, καπετὰν Νικολό—256.
 Πατσονός, χωρ. 244, 259,—Μανώλης
 υἱὸς Γεώργη 256.
 Παχνούτης Μποριάλιος 409.
 Παχὺς Γεώργης 324.
 Πεδιάδος ἐπαρχία, 1764 φορολ. δελ-
 τία, 251, 255, ἔχει 10057 αἰγο-
 πρόβατα 258.
 Πελεγρῆς Πέρος, νοδάρως 480.
 Πελεστρίνα Αὐγустος, συμβολαιο-
 γράφος 158, 159.
 Περᾶγκαθος, Ὑπεράγαθος, μονή—
 (Ζάκυνθος) 515, 517, 518.
 Περᾶκης Γρηγόριος 190.
 Περᾶβόλα, Παναγία τῆς—στοὺς Ζωφό-
 ρους 393.
 περδικοπιάστης, ὁ, 92.
 Περκίβαλε ἢ Περτσιβαλε Γιώργης
 Σκαβάτσος 393, — Ἄντρεᾶς 403,
 465.
 περτάφια, τουρκ. perdah, στίλβωμα,
 περιποίηση 344.
 Πετρές, πιν. 196.
 Πετροκεφάλι, χωρ. φέουδον Γαζῆ
 Χουσεῖν πασᾶ 315.
 Πετροπουλάκης Δημήτρ. 201, 202.
 Πετρόπουλος Γεώργης ἐκ Τυλίσου
 480.
 Πετρουλῆς 517.
 Πετροῦτσος, βλ. Ἄγ. Γεώργιος τοῦ—
 πετσῶνω 508.
 Πετυχάκης, γάλλος πρόξενος 195, 207.
 πεῦκος, ὁ, φυτ. 124.
 Πηγαϊδιώτισσα Παναγία στὸ Θρα-
 ψανὸ 394, 403, 431, τὸ θαῦμα
 τῆς—460.
 Πηγᾶς Μελέτιος 8.
 πιδεξεύγομαι 94.
 Πικατόρος 8.
 Πιρίλος Μπερναρδάκης 324.
 Πισκοκέφαλο Σητείας, χωριὸ τῶν
 Κορνάρων 385, 393, 407,—μύλος
 τοῦ Ἄντρ. Κορνάρου 430, — ἐκ-
 κλησία Ἄγ. Γεωργίου 394, — ἐκ-
 κλησία Ἄγ. Ἄννος, 394.
 Πιτσόκολος υἱὸς Διγενῆ ἐκ Σφακίων
 244.
 Πλακιᾶς, μικρὸς λιμὴν παρὰ τὸ Πρέ-
 βελι 197.
 Πλατανιάς, πιν. 126.
 πλάτανος ἀειθαλῆς Κρήτης 131,—
 χωρ. Μεσσαῤ ἀρχαιολ. εὐρήμα-
 τα 568,—φέουδον τοῦ Γαζῆ Χου-
 σεῖν πασᾶ 315.
 πόδας, ὁ, 89.
 ποδότις - ἀποδότις 490 κ.ἑξ.
 Ποθοῦλα, βαπτιστ. 327.
 Πολίτης Ι. Χ. 131.
 Πολυρρηγία (Ἐνω Παλαιόκαστρον)
 ἐπιτύμβ. στήλη 568.
 πολύτριχον, τὸ, φυτ. 124.
 πορδαλιζῶ, (συχοπορδαλιζῶ) 101.
 Πόρος Ἡρακλείου, ἀρχαιολ. εὐρή-

- ματα 565.
 πόρτεγο, τὸ, 424, 470.
 Πόρτος Φρ. 7.
 ποστῆλες, postilla, ἐπισημείωση, προσ-
 δήκη 480.
 Ποταμιές, Παναγία Γκουβερνιώτις-
 σα 545.
 Ποιᾶμοι, χωρ. 155, 157.
 ποτάσσω 90, 96.
 πούρι, μήπως, ἀραγε 345.
 πουρνό, τὸ, 90.
 Πρασᾶ, ἱπν. Ἑρακλείου, μινωικὴ οἰ-
 κία 562.
 Πρασές, χωρ. βακουφικόν Ρεθ. 233,
 312.
 Πρασσοῦς, χωρ. Σητείας 395.
 Πρέβελη, μονὴ 164, 197.
 Πρινέ, χωρ. 196.
 πρίνος, ὁ φυτ. 124.
 πρόβατα, ἀπογραφὴ οἰγοπροβάτων
 Κρήτης 258.
 προκουρατόρος, σύμβουλος 518.
 Προφήτης Ἡλίας, μονή, Ρούστικα
 163, —Κνωσός, μινωικόν νεκροτα-
 φεῖον 557.
 Πρωτόγερος 257.
 Πρωτοπαπαδάκης 203.
 πύλη τῆς Εὐδαιμονίας 265, 275.
 Πυράθι, χωρ. 449, 476.
 Πυργιωτίσης ἐπαρχία 296 φορολ. δελ-
 τία, ἔχει 6392 αἰγοπρόβατα 258.
 Πύργος, Καπετάν 241.
 Ραγκά, χωρ. Σφακίων 239.
 ραζέτο, τὸ, 514.
 ράζο, ρίγλι 422.
 ρατιφικάρω (ratificare) ἐπικυρῶ 521.
 Ρσφτοπούλου Καλομοῖρα Ἄγουστή 72.
 Ράφτη, χωρ. 441, — ἐκκλησία Ἄγ.
 Γεωργίου 394.
 Ρέθυμνον, ἐπαρχία, 1633 φορολ. δελ-
 τία 252, 255, — στερέωσης ἐνετι-
 κοῦ πυλῶνος 550, 555, — Μου-
 σεῖον 554, —ζημιές σεισμοῦ 1595,
 78, —βοιβόδας 238.
 Ρεκανάτι, Πιέρο Ντά—443, 475.
 Ρεκατίνι, Ἀντώνιο ντά—450.
 Ρεσιτ πασᾶς 155.
 Ρετζέτ βέης 240.
 Ριζβάν Ζαδὲ Ἄλῃ, δεφτερδάρης Κρή-
 τος 270, 280, 294, 307.
 Ρίζικας, χωρ. Μονοφαταίου 566.
 Ρίζος, χωρ. Σφακίων 240.
 Ρίζου ἐπαρχία 642 φορολ. δελτία 251,
 ἔχει 11511 αἰγοπρόβατα 258.
 Ρινιέρης Σέρρας 521.
 ρόβιον, τὸ, 124.
 Ροδοβάνι, χωρ. Σελίνου ἀρχαιολ. εὐ-
 ρήματα 569.
 Ροδολίνος, ἔκδοσις 550.
 Ροζάριο, Ἀδελφότητα τοῦ ἁγιότα-
 του Ροζάριο στὸ Χάντακα 398.
 ροιά, ἡ, (ρογδιά) 124.
 Ρονκάλε Νικολέτος 516.
 Ροτάσι, θολωτὸς τάφος 567.
 Ρουγερέτο Τζάν Πιέρο, μετόχι τοῦ—
 στὰ Σπήλια 483.
 ρουζναμετζῆς, οἰκονομ. ὑπάλλ. 281,
 325.
 Ρούπης, Μανώλης υἱός—324.
 Ρούσμελης Ἀντόνιος 512, 519.
 Ρούστικα 456, —μονὴ τοῦ Προφ Ἡ-
 λία 163, 184.
 ρωμανέτες 432, 472.
 Ragona Alfonso, Vicenza 76.
 rasetto 471.
 Raudi βλ. Τζέν Τζουάνε.
 Raulin Victor 128.
 Ray John 123.
 regalie 435, 473.
 regimento 515.
 Reineke Fuchs, τοῦ Götthe 82.
 relieve, arlievo, allievo 472.
 ressiuario 476.
 rotella 426, 471.
 Ruzier Μαρίνος 407.
 Σάβης Ἀντρέας 407.
 Σαβόγιας Γρηγόριος 512, 513, 515,
 516, 518, 521.
 Σαγκρέντο Τζουάνε, δικαστῆς 445,
 475, — Νικολό, Γεν. Προβλεπτής
 τὸ 1608, 474.
 Σαῖτοῦρες, χωρ. 197.
 Σακκόπουλος 179.

- Σαλαμόνα Μαρία 404, 466.
 Σαμαριά, πν. 244.
 Σαμμώνιον, πν. 127.
 Σάντα Κλάρα 396, 461.
 Σαντάλι, χωρ. Σητείας 395.
 σαντζάκ, διοικητικὴ ὑποδιαιρέσις 156.
 Σαουνάτσος, Ἰταλὸς πρόξενος 195.
 σαπούνι, καὶ σαπωνοποιεῖα στὴν Κρήτη 474.
 Σάρρος Νικόλαος, τυπογρ. 524.
 Σάσσαλα, τουρκ. χωρίον 201.
 σβελώνω 343 βλ. καὶ κατασβολώνω.
 σγομπιάζει 505.
 Σγουρομάλλης Νικόλος, ἀδελφὸς τοῦ Δασκαλογιάννη 215, 325.
 σεισμὸς Κρήτης (1595) 75.
 σείχης, ὁ προκαθήμενος μουσουλμαν. τεκὲ 329.
 Σέλινον, πν. 128, 202,—ἐπαρχία 434 φορολ. δελτία 256.
 Σελλί, χωρ. Ρεθύμνης 238.
 Σελλιά Ἀποκορώνου, θησαυρὸς νομισμάτων 569.
 σερασκέρης, Γεν. Διοικητὴς 245.
 σερβενταρία, ἡ, 468.
 σερδάρης, ἀρχηγὸς στρατιωτ. δυνάμεων 245.
 Σερέπετζης Ἀνδρέας, νοτάριος 480.
 Σέρρας Ρινιέρης 521.
 Σητεία, ἀδελφότητα τῆς Παναγίας 400,—ἐπαρχία 600 φορολ. δελτία 251, ἔχει 18247 αἰγοπρόβατα 258, —Ἀγία Φωθιά, ἀρχαιολ. εὐρήματα 568, —Ἅγιος Ἀντώνιος graf-fito 380.
 Σήφης Γεώργιος 434.
 Σίβα, χωρ. Μονοφατισίου, θολωτὸς τάφος 567,—Μακρά, Πυργιωτίσης 327.
 Σιγανὸς Γιάννης Τζότης, ἀπὸ τὸ Θραψανὸ 389.
 σιγλαράκις, ὁ, (σιγλί) 515.
 σιγουριτά, ἡ, 430.
 Σίδερος, ἀκρωτήρ. 130.
 Σιλιγαρδοπούλα Κεραλιᾶ 474.
 Σίλαμος, χωρ. φέουδον Ἰσμαήλ ἀγά, ντιξντάρη Χάνδακος 301.
 σιλιχτάρης, ὑπασπιστὴς 301.
 Σκαβάτσος βλ. Περκίβαλε.
 σκαμνί, τὸ, 424, 470, 515.
 Σκασβέλο Καλή 403, 465.
 Σκλάβος 8.
 σκογέτο 485.
 σκολῶ 90.
 σκόλυμος, ὁ, φυτ. 124.
 Σκορδίλιδες 456,—Γιαννιὸς Γραμματικὸς τῆς Πόρτας 245, 249, 250, — Τζανάκης Μέγας Λογοθέτης Μητροπόλεως Κρήτης 249.
 σκουτέλι, τὸ, 510.
 σκύλλι, φυτ. 124.
 Σμπαζίκι dottore 405.
 Σολωμὸς βλ. Salamona.
 σοντηρῶ, παρατηρῶ 314.
 σοτανέλα, ἡ, ἑσωφόρι 514.
 σούμπασης 241, 313.
 Σουσάνα, τὸ Κρητικὸν δημῶδες ἄσμα τῆς—334 χρονολ. ποιήματος 358.
 σοφεγάδα, ἡ, 510.
 Σοφοῦ Μεχμέτ πασᾶ τέμενος Χάνδακος 328.
 σοχπέτ, τουρκ. sohbet, συνδιάλεξη, συνομιλία, συναναστραφὴ 344.
 Σπανδᾶγος 201.
 Σπανόπουλος παπᾶς, ἀπὸ τὸν Μακρὸ Τοῖχο 391.
 Σπαντιδομανώλης 176.
 Σπαντίτης Νικόλος 259.
 σπαράγγια, τὰ, φυτ. 124.
 σπαχῆς, ἡ κατωτέρα τάξις τῶν ἐπίπων τιμαριωτῶν 238, 242.
 Σπήλι, χωρ. Ἀγ. Βασιλείου Ρεθύμνης 545.
 Σπήλια, ἐκκλησι. Ἀγ. Ἀνστασίας 483.
 Σπηλιά, χωρ. 260, — Κισάμου, κατάγραφος ναὸς 550, 556.
 Σπιέρα dottore 405.
 Σπιναλόγκα, πν. 127, 130,—(στὸ σκογέτο) 485.
 Σταματοπούλου Σταθοῦλα, σύζυγος Ἀνδρ. Γαβαλά 73.
 Σταματουκάκης Καπετᾶν Μανουῶς 280.
 στανιῶς 93.
 Σταρογιάννης, υἱὸς Γιάννη 256.
 Σταυριδάκης I. 190.

- Σταυρογιάννης, υἱὸς Πάτερου 244.
 Σταυρουλάκης 176.
 Στετακὴ Μαρία, χήρα τοῦ Μανώλη
 Φράγκο 444.
 Στέλλα, οἶκος. ἐπίθ. ἐν Ζακύνθῳ 73.
 Στεφανάκης 333
 Στεφανόπουλος παπᾶς, συμβολαιογράφος 408, βλ. καὶ Παπαστεφανόπουλος.
 στίμενο, 514.
 στιχάς, ἡ, φυτ. 124.
 στοχάζομαι 91.
 στραβονωλιάζω 89.
 Στραπατσάκης 203.
 στρωμάτισο, τὸ, 403, 466.
 συμβάζομαι 91, 98.
 Συκιᾶς, Κανάκης υἱὸς—244.
 συκοκπᾶρισσος καὶ συκομωρέα, φυτ. 124.
 συμπάθιο, τὸ 93.
 Συμπάλλουσα, μετόχιον, φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 315.
 σύντεκνος 89
 σφαλιχτάρι, εἰκόνα μὲ ποριτέλλες 427, 471.
 Σφακιά 456,—συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακιῶν (1645 - 1770) 213 κ. ἐξ. Βιβλιογραφία περὶ Σφακιῶν 215 κ. ἐξ. — ἔχουν 87 καμπούλεις (Enliya Çelebi) 227, —βακουφικὴ περιοχὴ 231, 255,—τιμᾶριον Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 237, Νέφς—241, 259,—χώρα 241,—ἐπαρχία, 657 φορολ. δελτία 252,—ἔχουν 11.000 αἰγοπρόβατα 258,—χωρίον Σητείας 563, 568.
 Σφακιανὸς τοξότης πίν. Ε' σ. 225, σφακιανή, πίν. ΣΤ' σ. 225.
 Σφακιανοί, ἐπλήρωσαν κεφαλικὸν φόρον ἀπὸ τὸ 1690, 234 καὶ μουκατὰ 257,—κουρσάροι 267, 268, 269, 291.
 Σφηγγιά, πιν. 422.
 Σωτήρα, χωρ. Σητείας 401.
 Sagredo Bernardo, Relazione del Regno di Cipro 379,—Gio: Renga a favore Fr. Morosini 380.
 scrigno, τιμῆο 405.
 sergente 467.
 Sibthorp John 126.
 Sieber, Franz Wilh. 126.
 Τάληρα ἰσπανικά 450, 476.
 Ταμουλῆς 484.
 τανζιμάτ, διοικητ. μεταρρ. 155.
 Ταξιαρχῶν ἐκκλησία ἐν Χάνδακι, ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ μητροπ. Ἀθαν. Καλλιπολίτου καὶ κατεδαφισθεῖσα ἐνεργεία τῶν Σιναϊτῶν 249.
 ταραριζω 506.
 τάσι, τὸ, tazzon 405, 466.
 τεζκερετζής, δικαστ. ὑπάλληλος 283.
 Τεμένους ἐπαρχία 445 φορολ. δελτία 251, ἔχει 2192 αἰγοπρόβατα 258.
 τεμλίκιον, παραχώρησις δημοσίας γῆς ὑπὸ τύπον φεούδου 295.
 Τζαγκαράκης Ἰωάν. 190.
 Τζανέτος, ἔλλην ζωγράφος 159.
 Τζανιδάκης Δ. Μ. 208.
 τζαπῆς, εἰσπρακτῶρ βουκουφ. φόρων 248.
 Τζελαίτης Κωνστ. (Κοσμᾶς) ἱερεὺς 482, 483, 484, 489.
 τζεμπετζήδες, θαρακοφόροι, ὄπλουργοὶ 250, 283.
 τζεμπεχανές Χάνδακος 287.
 Τζῶν, Τζές, Τζένος, φεουδάρχης Μεραμπέλου 457.
 Τζέν Ἀνεζίνα 389, 392, 459.
 Τζέν Ἰωάννης 402.
 Τζέν Ἰάκωβος 448, 449, 450.
 Τζέν Κορναρόλα σύζυγος Ἀνδρ. Τζ. Κορνάρου 388.
 Τζέν Κορναρόλα, καμερλένκα 429.
 Τζέν Κωνσταντῖνος ἐκ Χανίων, μετηνάστευσε τὸ 1669 εἰς Ζάκυνθον 73.
 Τζέν Μαγδαληνή, νόθος κόρη τοῦ Φραγκίσκου—432.
 Τζέν Μαθιὸς 448, 449, 450.
 Τζέν Νικολάκης τοῦ Μαθιτοῦ 455.
 Τζέν Νικολέτο 426.
 Τζέν Πέτρος 74.
 Τζέν Σπυρίδων 74.
 Τζέν Τζάκομο 419.
 Τζέν Τζουάνε Raudi 439, 450, 474.

- Τζέν Τζουάνε 449.
 Τζέν Φιορέντσα, ἀδελφή τῆς Κορνάρουλος συζύγ. Α. Κορνάρου 407, 432.
 Τζέν Φραγκίσκος 432, — τοῦ Πελεγκρίν 393.
 Τζέν Φραγκίσκος καὶ Ἰωάννης 398.
 Τζέν Φραγκίσκος τοῦ Τζουάνε Μακροῦ 448.
 Τζεχούτ Γιαννάκης, πειρατὴς ἐκ Μάλτας 269.
 Τζιβούλη, πην. Ζακύνθου 517.
 Τζιγάλα Ζαδὲ ἢ Τζιβάν Ζαδὲ Μεχμέτ πασᾶς 231.
 τζιζιγιέ, κεφαλικὸς φόρος 155, κατ'ἀποκοπὴν φόρος 234.
 Τζιζιμετζής Δημήτρ. 324 βλ. καὶ Γλυμενάκης.
 Τζοκαντάρης, κλητὴρ ἀνακτόρων 319.
 Τζότης βλ. Σιγανός.
 Τζώριτζης Ἀλβίτζε 427.
 τιθύμαλλον, τὸ, φυτ. 124.
 τομπρούκ, εἶδος βασιανιστηρίου 302.
 τοπάλ χωλὸς 278.
 Τοπλοῦ, μοιῆ 130, 461.
 Τοράκ Μεχμέτ πασᾶς 287, 289.
 Τορνόβου μητροπολ. Γρηγόριος 186.
 τόρτσα, ἡ, 390, 421, 458.
 τραγάκανθα, ἡ, φυτ. 124, 464.
 τράβα, ἡ, 514.
 τραγορίγανον, τὸ, φυτ. 124.
 Τραπέζα, ἡ, πην. 200.
 Τραπεζόντα Σητείας, ἐκκλησία τῆς Παναγίας 400, — ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου 400.
 Τραπεζούντιος Γ. 7.
 Τριβιζάν Μαρκαντώνιο 404, 466.
 τρίβολος, φυτ. 124.
 τριγυρίζω 92.
 Τριφύλλης, ἄγγελος πρόξενος 195.
 Τρουλάκης Ἄνδρ. 390.
 Τροχάλης Νικολὸ 418, 469.
 τσαροί, τὸ, τουρκ. Çarşı ἀγορὰ ἄνωθεν κεκαλυμμένη 346.
 Τσελεμπής Ἀλῆ, — Χουσεῖν 240.
 Τσέρη - Μπασῆ, σπαχῆδες 313.
 Τσερῆ - Σουζουτζουλερῆ, κατώτερος ἀξιωματικὸς τῶν Σπαχῆδων 314.
 τσέτες, καταδικαστικὰ ἀποσπάσματα 248.
 Τσικαλᾶς Κωνστ. 480.
 Τσιλιμικάκης 324.
 τσιλιμπουρδῶ 89.
 τσινῶ 89.
 Τσιρκανός, υἱὸς Γεώργη 256.
 Τσοκαδάρ Μεχμέτ Ἀγᾶς 259.
 Τσόντος, υἱὸς Μαθιοῦ 244.
 Τσουπάκης, Χαμάλ Στρατιῆς—324.
 Τύλισος, χωρ. 480, στερεώσεις μινωικῶν μεγάρων 555, 562.
 Τυμπάκι, χωρ. φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 315.
 Tabi 473.
 telhis, τουρκ. ἔκθεσις 297.
 terzuman, διερμηνεύς 239.
 timar, τουρκ. τιμάριον 313.
 tolla 473.
 Tomaso, San—d' Aquino 453, 477.
 torza 458.
 Tournefort, Joseph Fitton de—125.
 Tzinzarapis Pacha 196.
 Ὑδραμία, βλ. Δράμια.
 Ὑπέρπυρα, τὰ, 390, 459.
 Vallentin Antonina, el Greco, βιβλιογραφία 536.
 Vaso 425, 426, 470.
 Vendemia 448.
 Vettor Messeri 474.
 Villa 472.
 Φαζίλ Ἀχμέτ πασᾶς 326.
 Φειστός, ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως 555,—περίπτερον 556,—στρωματογραφικαὶ ἐρευναι 560.
 Φαλάνα, ἀρχαία πόλις 556.
 Φαλιέρος S.
 φαμπρικάρω, οἰκοδομῶ 517.
 Φαναριοφρασάλων μητροπολίτης Κωνσταντίνος 186.
 Φανουράκης Εὐμένιος, ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων, νεκρολογία 513 κ. ἔξ.
 Φαρδουλάτση βλ. Ἁγ. Γεώργιος.
 φαρφουρί, πορσελάνη 345.

- Φασκούλης Κ. Ι. 198.
 Φατιρά Χατούν Χανούμ σουλιάν 214, 237, 259, 270, 312.
 Φάτσος, Καπειάν 241.
 φέουδο, τὸ, 408.
 Φιλόθεος, μητροπολίτης Νικομηδείας 185.
 Φιντικί πασῶς βλ. Ἐλγάτζ Μεχμέτ.
 Φιορέντισα Τζίν 407, 432.
 Φορμόζα Παναγία ἡ — στὸ Χάντακα 390, 458.
 Φόρος Μανώσος υἱὸς—244.
 Φορέντισα Ἡρακλείου, ἐκτίσθη ὑπὸ Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 231.
 Φοσκαρίνι, οἰκοσημα 425.
 Φοσκαρίνι Μορχέτο 126.
 Φουρνὴ, χωρ. 438.
 Φραγκοκέτο Τζουάν βλ. Κορνάρος.
 Φραγκιάς ὀπλαρχηγὸς 167.
 Φραγκοκάστελο, 456.
 Φράγκος Μανώλης 444.
 Φραδίκας, καπειάν 241.
 Φραζουδάκης Ἀναγνώστης 190.
 φραντζιασμένι 103.
 φτακούρω, σφαλίζω 517.
 φῦκος, ὁ, φυτ. 124.
 «Φυλλάδα» τοῦ Γαδύρου 81 κ.ἐξ.
 φυλακισμένων ἀπελευθέρωση 400.
 φώληση, κλείθωση τοῦ σώματος 346.
 Φώτη, χωρ. Ἀμαρίου, ἐκκλησία Ἁγ. Ἰωάννου 556.
- Χ**
 Χαῖτης, ἐπίορκος, ἐπίβουλος, στασιαστής 246.
 Χαϊντούτης, λ. οὐγγρ. ληστής 238.
 Χαλδεῖας μητροπολίτης Γερβάσιος 186.
 Χαλεπλῆ Ἀχμέτ Ἀγᾶς 248, 249, 251.
 Χαλκηδόνος μητροπολίτης Καλλίνικος 186.
 Χαλκιόπουλος Ἀντώνιος 483.
 Χαμαιλέον ὁ μέλας, φυτ. 124,—λευκὸς ἢ κόλλα 124.
 χαμελαία, φυτ. 125.
 Χαμίτ Χαμζᾶ πασῶς, σερρακέρης Κρήτης, μουχαφίτης Χάνδακος 319.
 Χάνδαξ, ζημιὰς τοῦ σεισμοῦ 1595, 78, βλ. καὶ Ἡράκλειον.
 Χανιά, σεισμὸς τοῦ 1595, 75, 77,—πολιορκία ἀπὸ τοὺς Τούρκους 226,—ἐπαρχία 1232 φορολογικὰ δελτία 256,—Μουσεῖον 554.
 χαρεμέϊν, ἐξαρτώμενον βοκούφιον 323.
 Χασμαλεύρης, Ἅγιος Νικόλαος ὁ—(Χάνδαξ) 483.
 Χασσᾶ - Μείμαρῆ, ἀρχιτέκτων τοῦ δημοσίου 241.
 χὰτ Χουμαγιούν 155.
 Χατζηγηρηγοράκης Γεώργ. Ἰων. 190.
 Χατζηγηρηγόρης, ρώσος πρόξενος 195.
 χάτιον 294.
 χατίπ, ἱεροκήρυξ ἐν μουσουλμ. Ταμένει 329.
 Χαφίζ ἐγιούπ, ἱεροδίκης Χανίων 331.
 Χερσόνησος, μωσαϊκὰ 556,—ἀνασκαφὴς εἰς Ἁγ. Νικόλιον 559,—ἐρευναὶ εἰς τὸν λιμένα 564.
 Χιονιάς Στυλιανὸς 189.
 Χιουγκιάρ Τζισμισί (Ἅγιος Φραγκίσκος Χάντακα) 459.
 χλωρίς κρητικὴ 119.
 Χοῦμνος 8.
 Χουσεῖν πασᾶ, Γαζῆ ἢ Δελῆ 214, 227, 231, 262, 264, 271.
 Χουσεῖν πασᾶ Ζαδὲ Μεχμέτ Ἀγᾶ 254.
 Χουστουλιανᾶ, χωρ. φέουδον Γαζῆ Χουσεῖν πασᾶ 315.
 Χριστιανόπουλος Τζώρτζης παπᾶς 407, 467, — Θεοδοσίος 466, Μιχαήλ 466.
 Χριστὸς τοῦ Κεφαλά, ἀδελφότητα Χάντακα 399, 463.
 Χριστόφορος παπᾶ Λέοντας 391.
 Χώρα Μοναστήρι (Χρωμοναστήρι) χωρ. βακουφικὸν Ρεθύμνης 233, 312.
 Χώρα, τὸ Κάστρο (Ἡράκλειον) 356.
 Χωστός, Ἅγιος Νικόλαος ὁ, 398, 406, 420, 431, 434.
- Ψ**
 Ψεῖρα, νηεὶς Σητείας 564.
 Ψηλορείτης, τπν. 130.
 Ψμουζανῆ Παναγία 483.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ	Σελίδες
ΑΛΕΞΑΚΗ Ι. Σ., Ἐν φορολογικὸν ἔγγραφον τοῦ 1860	155—157
ΑΛΕΞΙΟΥ ΛΕΥΤΕΡΗ, Ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου	81—118
ΑΠΟΣΚΙΤΟΥ ΜΑΡΘΑΣ, Κρητοπελοποννησιακὰ	504—511
COOK J. M., Πήλινο ὁμοίωμα μυκηναϊκοῦ φορείου	152—154
ΔΟΥΛΓΕΡΑΚΗ ΕΜΜΑΝ. Ι., Τὸ Κρητικὸν δημῶδες ἄσμα τῆς Σουσιάννας	334—376
ΖΩΗ ΛΕΩΝΙΔΑ Χ., Κρητικὲς Σελίδες	72— 74
ΖΩΗ ΛΕΩΝΙΔΑ Χ., Ναὸς καὶ Μονὴ ἐν Ζακύνθῳ μετόχιον τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει τοῦ Σινᾶ Μονῆς τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης	512—522
ZAMBETTAKIS ΕΜΜΑΝ. Ε., Contribution du Mona- stère du Prophète Élie (Roustica - Crète) aux insurrections crétoises du XIX Siècle	163—212
ΛΑΟΥΡΔΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Κρητικὰ Παλαιογραφικὰ: 19. Κρητικὰ ἔγγραφα εἰς τὰς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους	479—489
ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ., Ἡ διαθήκη ἑνὸς κρητὸς ζωγράφου τοῦ ἔτους 1546	158—160
MILES GEORGE, A recent find of coins of the Amirs of Crete	149—151
MORGAN GARETH, The Canea Earthquake of 1595	75— 80
ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ Φ. Κ., Τὸ πρωτότυπον τοῦ Ζήνωνος	7— 71
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ ΝΙΚ. ΜΙΧ., Ποδότας - Ἀποδότης, Διορ- θωτικὰ εἰς χωρίον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου»	490—503
ΠΛΑΤΑΚΗ ΕΛ., Τὸ ἱστορικὸν τῶν ἐν Κρήτῃ βοτανικῶν ἔρευνῶν ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων	119—148
ΣΠΑΝΑΚΗ ΣΤΕΡΓ. Γ., Ἡ διαθήκη τοῦ Ἀντρέα Κορνά- ρου (1611)	379—478
ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗ ΝΙΚ., Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφα- κίων (1645 - 1770)	213—333

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

- ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Γ. Μέγα, Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, Σελίδες
 κριτική ἔκδοσις ἀναθεωρηθεῖσα, Ἀθήναι 1954 523—535
- ΣΥΔΗ ΑΛΕΞ., Βιβλιοκριτικὲς σημειώσεις γιὰ τὸ Θεοτο-
 κόπουλο III . . . . . 536—542

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

- ΠΑΡΛΑΜΑ ΜΕΝΕΛΑΟΥ, Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφα-
 κίων Εὐμένιος Φανουράκης . . . . . 543—546

ΧΡΟΝΙΚΑ

- ΠΑΡΛΑΜΑ Μ. Γ., Ἐκθέσις πεπραγμένων τοῦ Δ. Σ. τῆς
 Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν κα-
 τὰ τὸ ἔτος 1955 . . . . . 547—552
- ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΝΙΚ., Ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κα-
 τὰ τὸ ἔτος 1955 . . . . . 553—569

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Πίναξ Α'. Bronze coins of the Amirs of Crete from Candia.
- Πίναξ Β'. Πήλινο δμοίωμα μυκηναϊκοῦ φορείου.
- Πίναξ Γ'. Le célèbre moine Agathangelos.
- Πίναξ Δ'. Photocopie d' un acte patriarcal et synodique du 13 Décembre 1877 adressé au Monastère du Prophète Élie demandant au superieur de ne pas continuer à aider les rebelles.
- Πίναξ Ε'. Σφακιανὸς τοξότης. Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ εἰδικοῦ περὶ ἔνδυμασιῶν βιβλίου τοῦ Cesare Vecellio. Costumes anciens et modernes, Paris MDCCCLX, σ. 406, ἔνθα καὶ πλήρης περιγραφή τῆς ἔνδυμασίας.
- Πίναξ ΣΤ'. Σφακιανὴ ἢ χωρικὴ τῆς Κρήτης. Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ εἰδικοῦ περὶ ἔνδυμασιῶν βιβλίου τοῦ Cesare Vecellio, Costumes anciens et modernes, Paris MDCCCLX, σ. 407, ἔνθα καὶ περιγραφή τῆς ἔνδυμασίας.
- Πίναξ Ζ'. Γενεαλογικὸ δέντρο τῆς Κρητικῆς οἰκογένειας Κορνάρων. Φωτοτυπία τῆς σ. 117 τοῦ κώδικα Barbaro.
- Πίναξ Η'. Φωτοτυπία τῆς πρώτης σελίδας (σ. 96 τοῦ κώδικα) τῆς διαθήκης τοῦ Ἄντρ. Τζάκ. Κορνάρου. (Bibl. S. Marco, Mss. Italiani, Cl. 7. No 918 (8392).
- Πίναξ Θ'. † Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων Εὐμένιος Φανουράκης.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Σελίς

- Εἰκὼν 1. Σχέδιον ναοῦ καὶ μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σαβόγια τοῦ ἐν Ζακύνθῳ μετοχίου τῆς Μονῆς Ἁγίου Ὁρους Σινᾶ, 1664 513

